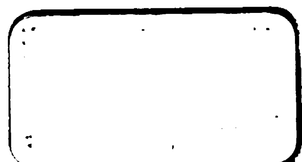

HANDLINGAR

RÖRANDE

SVERIGES HISTORIA.

Andra serien.

II.

Kyrko-Ordningen och Förslag dertill före 1686.

Första Afdelningen.

HANDLINGAR

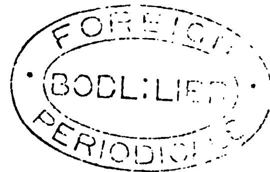
RÖRANDE

SVERIGES HISTORIA.

PÅ KONGL. MAJ:TS NÅDIGA BEFALLNING

MED UNDERSTÖD AF STATSMEDEL I TRYCK UTGIFNA

AF KONGL. RIKS-ARCHIVET.

Andra Serien.

II.

STOCKHOLM, 1872.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

KYRKO-ORDNINGAR

OCH

FÖRSLAG DERTILL

FÖRE 1686.

Första Afdelningen.

STOCKHOLM, 1872.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

FÖRORD.

Rika på innehåll och af stor betydelse såsom bidrag till Svenska Kyrkans reformationshistoria äro utan tvifvel de samlingar af handlingar, hvilka dels såsom sådana, dels i förening med bearbetningar af särskilda, till denna historia hörande ämnen, tid efter annan blifvit i tryck offentliggjorda, och bland hvilka särskildt må nämnas de handlingar, som förekomma hos BAAZIUS, *Invent. eccles. Sviogothicum* (*1642*), H. SPEGEL, *Skriftliga bevis, hörande till Sveriges kyrkohistoria och biskopskrönika* (*1716*). A. STJERNMAN, *Samling af religionsstadgar* (*1744*), O. CELSIUS, *Monumenta politico-ecclesiastica* (*1753*), U. VON TROIL, *Skrifter och handlingar till upplysning i Sveriges kyrko- och reformationshistoria* (*1790*), O. WALLQVIST, *Ecclesiastika samlingar* (*1788—95*), ÖHRSTRÖMER, *Eccles. samlingar* (*1806—13*), P. E. THYSELIUS, *Handlingar rörande svenska kyrkans och läroverkens historia* (*1839—41*), P. E. THYSELIUS (och EKBLOM), *Handlingar rörande Sveriges inre förhållanden under Konung Gustaf den förste: reformations- och kyrkoväsendet* (*1841—45*), P. E. THYSELIUS, *Bidrag till svenska kyrkans och läroverkens historia* (*1848*), i serien af de utaf ett sällskap utgifna *Handlingar rörande Skandinaviens historia, (1816 1860)* m. fl. äfvensom hvad i ämnet förekommer hos A. STJERNMAN, *Riksdagars och mötens beslut (1728—33)* samt Bihanget dertill. I de samlingar, som i archiven förvaras, finnas emellertid allt vidare för forskningen i

vår kyrkas historia vigtiga källor att tillgå, begagnade med stor kritik och omsorg redan till en del af författare angående svenska kyrkoreformationens historia, sådana som L. A. ANJOU (1850—51) m. fl.; och då denna gång till offentliggörande i tryck de handlingar blifvit valda, som förekomma i detta 2:dra band af andra serien af sådana handlingar rörande fäderneslandets historia, som för densamma äro af vigt och som Riksarchivet har sig uppdraget att med understöd af dertill anvisade offentliga medel utgifva, har det skett under förutsättning att derigenom hafva handlat i denna forsknings intresse, och alldeles öfverflödigt torde det ej heller med fullt skäl kunna sägas vara, att i afseende å en hvar af dessa handlingar några historiska erinringar här förutskickas, för att närmare antyda den plats och den betydelse, de i vår reformations historia intaga.

I.

Den första af dessa handlingar är *Kyrkoordningen af år 1571.*

Det var på den i Wästerås år 1527 sammankallade riksdag, i hvilken rikets dåvarande fyra stånd togo del, som de beslut fattades, hvilka i sin utveckling hade den svenska kyrkans reformation och skiljande från påfvedömet till följd. I hög grad bidragande till belysning af den sanna karakteren af dessa beslut äro de handlingar, som angående denna riksdag förekomma hos STJERNMAN i hans samling af riksdagars och mötens beslut. De afsågo, dessa beslut, dels ett bekräftande af åtskilliga i samma syftning af konung Gustaf I, efter hans utkorande till Sveriges konung på riksdagen i

Strengnäs 1523, redan vidtagna åtgärder, dels ett godkännande af fortsatt framgående på samma bana. Med minnet friskt af de i rikets välfärd så djupt ingripande händelser, som inträffade under sednare tidshälften af den skandinaviska unionens tillvaro och särskildt närmast före dess upplösning, inser man genast, hvarför de beslut intaga det främsta rummet, som afsågo, om ej fullkomligt upphäfvande, dock väsendtligt minskande af den stora magt, som den katholska kyrkans dignitärer, biskopar och prelater, med stöd af den myndighet, som af denna kyrka tillerkändes deras embeten, dittills hade utöfvat, och hvaraf de i förening med på stora inkomster grundad förmögenhet äfven under Unionens upplösningskamp gjort ett alltför vådligt bruk, — en magt, så stor, att de, såsom det i nämnda handlingar yttras, "i förtiden ofta kastat sig emot landets herrar, fördrifvit dem och indragit främmande herrar, riket till allrastörsta förderf", och till minskande af hvilken magt en indragning till Kronan af de under biskopsstolar, kanonikater, domkyrkor och kloster lagda slott, gods och räntor, som, efter som det i nämnda handlingar säges, voro så betydliga, att "Kronan och ridderskapet näppeligen tillhopa hade i riket tredjeparten mot det, prester, munkar, kyrkor och kloster hafva", ansågs af riksdagen vara ett lika kraftigt medel, som den i sig sjelf befanns nödig till förbättrande i sin mån af det högeligen försvagade tillstånd, hvari rikets drätsel den tiden var försatt. Indragningen af nämnda gods och räntor blef i följd häraf under vissa vilkor och förbehåll beslutad, men skulle dock ej få sträckas till sokenpresternas inkomster, hvilka i allmänhet hvilade på den kommunala grund, hvarom

kyrkobalkarne stadgade. (Först sednare eller efter den andra ordinantian i Wästerås sträcktes reduktionen i viss mån äfven till kyrkors och kyrkopresters s. k. stomhemman).

Om *biskoparne* och deras framtida ställning förklarades, att det skulle få bero på öfverenskommelse med Konungen "huru mägtiga han dem hafva ville" och hvilka inkomster dem skulle tillkomma, att "inga biskopar skulle hafva sitt bud till Rom för deras confirmation efter den dagen", att "prelaturer, canonier och præbenden ej skulle förses, med mindre Konungen blifver åtspord eller den Hans Nåde dertill skickandes varder"; dock tillades, till förekommande af missförstånd, att meningen ej vore, "att inga biskopar skulle vara", utan tvertom "att de väl skulle vara, dock ej så mägtiga att Konungen eller riket någon fara skulle hafva af dem". För öfrigt bibehöllos biskoparne vid sin gamla myndighet att "besörja sokenkyrkorna då de löse äro", men med Konungen förbehållen rätt att, om till sokenprester förordnades klerker, som dertill oskickliga eller "obeqväma" voro, skilja dem derifrån och "besörja kyrkan med den som beqväm är", till hvilken egenskap äfven hörde den, att "kunna och vilja predika guds ord". I den nya ställning, hvari kyrkan genom reformationen inträdde, var denna egenskap och vederbörlig tillsyn deröfver uppenbarligen af största vigt; men ingen anledning finnes att antaga, att derigenom skulle hafva blifvit upphäfd sokenmenigheternas redan i de gamla kyrkobalkarne fastställda rätt, att till sokenprest hos biskopen presentera den, hvilken de, under förutsättning att hans kunskaper befunnos giltiga, önskade dertill få utnämnd.

Om *presternas* ställning till staten och kyrkan i öfrigt stadgades, att prester i "verldsliga saker", vare sig tvistemål eller brottmål, ehvad de uppträdde såsom kärande eller svarande, på egna eller kyrkans vägnar, skulle lyda under verldslig rätt, men i "andeliga saker", eller vid klagomål öfver tjenstefel eller försummelser af prest, under *biskopens* domsrätt, att likaså äktenskapsmål skulle falla under biskopens domsrätt, att den dittills öfliga seden att, när prest afgick med döden, biskopen tog hans egodelar, rätta arfvingarne till förfång, skulle afläggas, och presternas testamenten, likasom andre dannemäns, bedömas efter lagboken, och att de sakören, som dittills tillfallit biskoparne, derefter skulle tillfalla Konungen och Kronan, hvarjemte presterna vid uppbörd af afgifter, som tillkommo dem för särskilda embetsförrättningar, förbjödos att fordra mer än kyrkobalken föreskref.

Bland dessa punkter, som alla beröra kyrkans författning och visa huru genomgripande de förändringar voro, som densamma i följd af de anförda besluten undergick, är den om obehöfligheten af Påfvens konfirmation för biskopsembetets rätta utöfning af speciel betydelse. Skiljsmessan från påfvedömets öfverherrskap blef derigenom fullständigt uttalad och afgjord, och i stället uppträdde Konungen såsom kyrkans högste vårdare och tillsynesman. Den siste, för hvilken en sådan konfirmation söktes, var Årkebiskopen i Upsala Johannes Magnus, vald 1524, men som redan år 1526 för alltid öfvergaf sitt embete och sitt fädernesland; och som vid Gustaf I:s inträde till regeringen alla biskopsstolar i riket, med undantag af dem i Linköping och Wexiö,

voro lediga, öppnades derigenom så mycket större rum för snar tillämpning af den nya åsigten på de sedermera valde.

Till de grundförhållanden, som utmärka en sjelfständigt uppträdande kyrka, hör emellertid ej allenast dess författning, eller dess yttre förvaltning och ställning till staten, utan ock dess lära, dess ritual för den gemensamma gudstjensten, såsom ett uttryck af den förra i det yttre, och dess disciplin eller kyrkliga tukt; men härom visa sig besluten på riksdagen i Wästerås ännu torftiga och föga utvecklade. Åtta år hade likväl redan förgått, sedan Olaus Petri (f. 1497), en af de förste och mest nitiske bland förkämparne och befordrarne af svenska kyrkans reformation, till Sverige återkommit från Wittenberg, der han haft tillfälle att omedelbart göra sig förtrogen med de kristendomens renade läror, som derstädes af M. Luther (f. 1483) och Ph. Melanton (f. 1497) med så stor framgång utvecklades, utgående från den grundsats, att den heliga skrift vore den enda källan och regeln för lefverne och tro, och att den fasta tron på rättfärdiggörelse genom Kristus allena förmådde göra menniskan salig. Återkommen begynte Olaus Petri genast sitt välsignelserika arbete, dervid understödd och hyllad af Laurentius Andreæ, då archidiaconus i Strengnäs, sedermera (år 1523) Konungens Canceller, och genom honom äfven af Konungen, som redan vid denna tid begynte offentligen ådagalägga sin tillgifvenhet för den renade läran. Åtgärder vidtogos till spridande af kännedom bland högre och lägre af den heliga skrift och rena Guds ord. För sådant ändamål förordnades år 1524 Olaus Petri till predikant vid

en af hufvudstadens kyrkor. Samma år, annan dag Jul, anställdes i Upsala, med föredöme hemtadt, som det synes, från den namnkunniga disputationen om den gamla och den nya lärans hufvudstycken emellan LUTHER och JOHANNES ECK i Leipzig 1519, en offentlig disputationsakt om de olika lärorna, i öfvervaro af Konungen och rikets förnämsta män, emellan OLAUS PETRI och PEDER GALLE (scholasticus i Upsala), hvarvid den förre från den heliga skrift, den sednare från kyrkofäderna sökte bevis och stöd för sina meningar och satser; och likasom LUTHER redan år 1522 hade låtit i tryck utgifva en ny öfversättning af Nya Testamentet för att göra dess innehåll mera tillgängligt för folket, så utgafs ock i Sverige år 1526 en öfversättning af detsamma (utarbetad, såsom man antager, af LAURENTIUS ANDREÆ) och verkade i sin ordning högst väsendtligt till den nya lärans utbredande.

Bland Konungens till riksdagen i Wästerås gjorda framställningar äro särskildt de af stort intresse, som angå frågan om "den nya tro", som Konungen beskyldes vilja i landet införa, ehuru han ej gjort annat, än att han "låter predika *rena Guds ord och evangelium,* såsom vår Herre sjelf befallt hafver"; och ehuru han uppmanat "samma predikare" till försvar för sina läror, hade dock "Kyrkans prelater dittills ej velat gå in derpå, utan sagt sig vilja blifva vid deras gamla sedvänja, ehvad den vore rätt eller orätt". Konungen föreslog nu äfven anställande inför riksdagen af en offentlig disputationsakt om de olika lärorna till sanningens belysande, och en sådan egde äfven rum, utförd af samma män, som vid disputationsakten i Upsala år 1524; hvarefter de tre verldsliga

stånden i sina särskilda svar, såsom ock Rikets råd i sitt bref till "den menige man", förklarade sig ej hafva kunnat finna att den nya lärans förkunnare predikade "annat, än rena Guds ord", samt förenade sig om den anhållan hos Konungen, att, såsom orden lyda i adelns svar, "rena Guds ord må blifva predikadt allestädes efter Guds befallning, och icke ovissa järtecken, mennisko-dikt och fabler, såsom härtilldags mycket skett är, och blifva vid goda, gamla kristliga sedvänjor"; hvarjemte beslöts, att "i skolestugor skall läsas efter denna dag *evangelium* bland andra lexor, efter de ju äro kristliga skolor", samt i afseende å kyrkotukten anmärktes, att "biskopar och prester härefter ej så lätteligen skulle för ringa saker bannlysa fattiga män, såsom förr skett, efter deras sinne mot Guds lag", och "icke förhålla nattvarden (eller såsom det ännu heter: kristi lekamen) för någon, som sig af gudelighet berätta vill, hvarken för gäld eller andra slika saker, utan söke prester och kyrkans föreståndare ting och stämning efter deras rätt, så de som andre efter *landslagen*". Af beslutet på Concilium i Örebro år 1529 (hos STJERNMAN), der presterskapet ytterligare förklarade sig biträda besluten i Wästerås, finner man, huruledes man ansåg sig lämpligast böra gå till väga för utbredande af kunskapen om rena Guds ord, huruledes en del katolska helgedagar, efter omständigheterna i de olika stiften, kunde indragas, äfvensom i hvilka fall kyrkotukt rätteligen i framtiden borde förekomma (jfr Wästeråsstadgan 1528 hos SCHMEDEMAN); och särskild uppmärksamhet värd är den förklaring, som här, "efter mycken missbrukning och falsk mening uppkommen är om de *ceremonier*, som man

hafver plägat", ansågs nödig att meddela menige man för att "uttrycka den rätta meningen derutinnan", omfattande denna förklaring de flesta kyrkobruk, som vid den offentliga gudstjensten den tiden plägade förekomma. För den renade lärans utbredande tillkom för öfrigt ett vigtigt medel i den *postilla*, OLAUS PETRI år 1530 i tryck utgaf, samt i den af honom författade *kyrkohandbok* på svenska, som vid samma tid utkom, och till hvilken slöt sig den år 1531 utgifna *svenska messordningen*.

Nämnda förklaringar, likasom i allmänhet besluten i Wästerås rörande *läran*, förtjena ock den största uppmärksamhet ur en annan synpunkt. Det var icke genom befallningens och våldets medel, utan på undervisningens, upplysningens och den derigenom bildade öfvertygelsens väg, man ville säkert, om ock långsamt, befordra det stora reformationsverkets utveckling och seger. Sådan var ock den grundtanke i afseende å reformationen, som omfattades af LUTHER, så full af motsägelser i sitt offentliga lifs handlingar han för öfrigt icke sällan visade sig vara. Vid sitt uppträdande 1522 i Wittenberg mot de fanatiska bildstormarena och deras excesser yttrade LUTHER, bland annat, att hvarje våldsamt och öfveriladt medel att befordra en bättre religionskunskap vore stridande mot evangelium och den kristliga kärleken, och att hvarje yttre förändring af kyrkliga bruk och plägseder borde föregås af sinnenas stämning och öfvertygelse om deras nödvändighet. Städse vidhållande dessa grundsatser, — hvilka tillämpades äfven på sjelfva klostren, som, ehuru deras gods och räntor reducerades eller minskades, dock ej indrogos, utan

upphörde såsom sådana af sig sjelfva, enär, då deras gamla innevånare småningom gingo dädan, nya ej inträdde i stället — fortgick man sålunda med reformationsarbetet i dess utveckling, ehuru visserligen icke oberörd af de flerehanda dogmatiska schismer och meningsbrytningar, som inom protestanternas krets utrikes framträdde och ej heller i vårt land, just i följd af nämnda grundsatser och den för öfrigt i flere hänseenden ännu ganska obestämda hållning, som svenska kyrkan i början af reformationen företedde, kunde uteblifva.

I afseende å sjelfva *författningen* hade Konungen, ledd af den fruktan för biskoparnes hierarchiska öfvervälde, hvaraf han under hela sin regeringstid beherrskades *), samt med råd och tillstyrkan af två utländska män, Conrad Peutinger och Georg Norman, af hvilka den förre, efter Laurentii Andreæ frånträde år 1539, utnämndes till Konungens Canceller, sökt att införa åtskilliga ändringar, gående ut uppå att, med afskaffande af sjelfva namnet biskop, för kyrkans högsta förvaltning under Konungen bilda en kollegialstyrelse af en superintendent (efter tyskt mönster) och sex religionsråd, under hvilken styrelse äfven biskoparne, eller, såsom de sedermera under Gustaf I:s tid plägade kallas, *ordinarierne* (jfr K.-O. 1571, "Om biskopar, hvilka på latin kallas Superattendentes, *Ordinarii* eller Ordinatores) skulle lyda, och hvars myndighet sträcktes öfver hela landet. (Se Konungens öppna bref den 8 Augusti 1539

*) Ett af Gustaf I år 1528 till Hans Brask, då uppehållande sig i Danzig, aflätet utförligt bref, förut tryckt i U. von Troils ofvannämnda samlingar, och nu omtryckt i de Handlingar rörande Sveriges historia, som af Riksarchivet utgifvas, 1:a Serien, delen V., lemnar om Konungens uppfattning af biskopsembetena och reformationens nödvändighet en omständlig skildring.

till biskopar, prelater och andra andeliga). Oförenliga med besluten i Wästerås, enligt hvilka biskopsembetena väl skulle bibehållas, men ej så mägtiga att riket af dem skulle hafva något att befara, kunde dessa ändringar likväl ej slå fast rot, men grundtanken till det Consistorium generale, om hvars organisation och kompetens sedermera under sjuttonde seklet så mycket tvistades, synes med dessa organisationsplaner icke sakna all förvandtskap.

Hvad angår tvisterna på det dogmatiska området (jfr Wästerås ordinantia, den andra, af år 1544), voro de meningsbrytningar de förnämsta, som berörde ceremonierna vid nattvardsmessan, närmast föranledda af de uteslutningar af åtskilliga katholska seder och bruk, hvilka Olaus Petri hade vidtagit i sin år 1531 på svenska utgifna messordning, eller s. k. svenska messa, samt vidare om den sanna betydelsen af brödet och vinet vid nattvardens utdelande, huruvida utdelandet borde ske i enkel eller dubbel gestalt (sakramentsstriden), huruvida, i brist af vin, vatten dertill kunde användas (den liquoristiska striden) om exorcismen vid döpelsen, och isynnerhet tvisterna om de läror, hvilka äfven i reformatorisk syftning ungefär vid samma tid, då Luther uppträdde, först blifvit i Schweitz och södra Tyskland af U. Zwingli (f. 1484), och efter dennes död (1531) vidare utvecklade af J. Calvin (f. 1509) — läror, som i många stycken öfverensstämde med de nordtyska reformatorernas, men åter i andra vigtiga delar derifrån afveko och isynnerhet under Erik XIV:s tid föranledde allvarliga tvister, hvarvid Ärkebiskopen Laurentius Petri uppträdde till försvar för den svenska kyrkan, medan Calvinisterne hade sin kämpe i Dionysius Beurreus, hvilken hade i riket

inkommit såsom lärare för prins Erik. Redan under Gustaf I:s regering hade, i följd af religionsförföljelserna i Frankrike, många Calvinister tagit sin tillflygt till Sverige, och ökades antalet ännu mer i följd af det mandat af år 1561, hvarigenom främlingar, som bekände ren, kristen lära, inbjödos att bosätta sig i landet, med förbehåll dock att kätterska läror ej finge utbredas, hvadan, och då Calvinisterne begynte alltför häftigt uppträda mot svenska kyrkans läror och bruk, de af Konungen genom ett mandat af år 1565 förbjödos att i tal eller skrift söka utbreda sina meningar.

Om dessa strider erhåller man i kyrkoordningen af år 1571, den första i sitt slag efter reformationens början, en ganska åskådlig öfversigt, på samma gång som en redig bild af kyrkans dåvarande författning och ritual (jfr ock besluten om kyrkobruk år 1569 hos STJERNMAN, Bihang). Denna kyrkoordning har för sin tillkomst att tacka Ärkebiskopen LAURENTIUS PETRI (f. 1499, yngre broder till OLAUS), vald till detta embete 1531 och af Konungen i embetet bekräftad. Emellan denna tidpunkt och hans dödsdag den 26 Oktober 1573 ligger en tidrymd af 42 år, under hvilken han med ljus blick och säker hand förstod att leda och befordra reformationens verk, och, skiljande det väsendtliga från hvad som kunde anses mindre väsendtligt eller likgiltigt i de ceremonier och bruk, som folket tills vidare med en viss förkärlek omfattade, bekämpa motståndarenas afvikande läror i afseende å det förra, medan det sednare medgafs kunna med all tolerans behandlas till dess på upplysningens väg en klarare uppfattning hunnit rotfästa sig. Bland andra för den reformerade, svenska kyrkan vigtiga

arbeten, som LAURENTIUS PETRI, om ej helt och hållet sjelf utförde, dock till styrka för den renade läran hufvudsakligen ombesörjde och ledde, var den öfversättning på svenska af hela bibeln, som år 1541 utgafs, efter hvilken tid man ock i offentliga handlingar, då fråga är om religionen, återfinner uttrycket: "den rätta, kristliga lära, som författad är i de prophetiska och apostoliska skrifter", eller liknande, om lärans källa påminnande ordalag. Kyrkoordningen är icke affattad i lagstil; den går deremot kritiskt till väga, begynner dermed redan i det särdeles innehållsrika företalet, der en öfversigt af de motsatta lärorna meddelas, fortsätter dermed under de särskilda rubrikerna i hufvudarbetet, upptager skälen för och emot i afseende å det, som till efterrättelse skall lända, med hänvisning till den heliga skrift, der anledning dertill förekommer, och visar sig fördragsam i alla de punkter, som kunde föras till adiaphora. Af innehållet kan man tydligt finna, att det är produkten af en upplyst och högtänkt andes, genom omedelbar handläggning skärpta och djupt blickande erfarenhet, samt af full insigt af de till ändamålet ledande, rätta medlen, och att, ehuru det ordnadt framlades först mot slutet af hans lefnad, det likväl utgjort ledtråden för hans handlingar under hela den tid, han verkade i sitt embete. Sjelf säges han år 1563 hafva yttrat, att han i mer än trettio år förgäfves sökt att få utfärda en kyrkoordning.

På ett enligt Konungens mandat i Augusti 1572 sammankalladt Concilium i Upsala blef denna kyrkoordning af biskopar och presterskap till efterrättelse antagen (se Beslutet hos STJERNMAN). Från trycket i

Stockholm, utgifven år 1571, har den likväl under tidernas lopp blifvit i hög grad sällsynt; men då den, såsom en hufvudkälla för vår kyrkoreformations äldsta historia, utan tvifvel förtjenar att för forskaren göras mera tillgänglig, har den ånyo här blifvit upplagd efter ett i Riksarkivet förvaradt exemplar.

II.

Den andra af de här upptagna handlingar är »*Nova Ordinantia ecclesiastica, anno 75 conscripta et unanimo episcoporum consensu approbata*».

Det var Johan III (Konung 1569), som sammankallade det concilium i Upsala, der kyrkoordningen af år 1571 till efterrättelse antogs. Att han likväl icke till alla delar sjelf gillade den, visa hans regeringshandlingar i afseende å de kyrkliga frågorna efter Laurentii Petri död år 1573. Man skulle dock utan tvifvel gå för långt, om man antoge att han, oaktadt det stora inflytande hans katholska gemål, Catharina Jagellonica, dennas biktfader Herbst och Konungens sekreterare P. Fecht öfver honom må hafva egt, hade åsyftat att åter införa katholicismen och kyrkans beroende af påfvestolen så, som före hans faders tid. Han är fast hellre att räkna till de många furstar och andra af högre och lägre stånd i Europa, som redan på 1530-talet och de följande arbetade af alla krafter för åstadkommande af frid och försoning inom kyrkan samt de reformerade kyrkornas återförening med den katholska, men med vissa vigtiga medgifvanden och förändringar från båda sidor, och som i sådant afseende gjorde flere, allvarliga

försök. Ett sådant ändamål, bland andra, hade det ryktbara *Conciliet i Trident*, som med vissa tidsafbrott i sina sessioner fortgick från år 1545 till och med 1563, och hvars beslut, ehuru ej ledande till detta mål, blefvo, äfven i viss mån reformatoriskt, för den katholska kyrkan sjelf af så stor betydelse. Till de mest nitiska arbetare för en sådan, på ömsesidiga medgifvanden grundad, återförening hörde äfven Tyska Kejsaren Ferdinand I, som bland annat genom befordrande af skrifter i ämnet sökte framhålla denna återförenings önskvärdhet och gagn. Redan före honom hade den namnkunnige linguisten Erasmus af Rotterdam i sin mycket utbredda skrift: *de amicabili ecclesiæ concordia*, sökt verka för samma ändamål, och Ferdinand I hade i samma afseende till sin tjenst den utmärkta pennan af Nederländaren Georg Cassander (död 1566), hvilken i två skrifter, den ena med rubrik: »*Judicium de officio pii ac publicæ tranquillitatis vere amantis viri in hoc religionis dissidio*», den andra, som utkom efter Kejsarens död, med titel: »*De articulis religionis inter catholicos et protestantes controversis, ad imperatores Ferdinandum I et Maximilianum II consultatio*», med stor samvetsgrannhet utvecklade de stridande partiernas olika åsigter och sökte mellan dem bereda förlikning, grundad på det skick, kyrkan enligt den apostoliska traditionen och i kyrkofädernas tid innehade. Dessa skrifter tillvunno sig på sin tid den största uppmärksamhet, och är det så mycket mindre antagligt, att de kunnat förblifva okända för Johan III, hvilken, sjelf en lärd man och älskare af theologiska studier, särskildt sysselsatte sig med studi-

um af kyrkofäderna, som åtminstone den sednare skriften utgafs äfven på svenska.

Redan mot slutet af Laurentii Petri lefnad hade en skrift blifvit utgifven af JOHAN HERBST, drottning Catharinas biktfar, rörande katholska kyrkans företräden samt till försvar för dess lära om nådemedlen m. m. och blifvit till bemötande upptagen i en annan skrift, som allmänt antages vara af Laurentius Petri författad, med titel: *Refutatio erroris Herbesti de consecratione sacramenti* (tr. i Hamburg 1588); men då vid ett särskildt möte af presterskapet under riksdagen i Stockholm 1573 dessa trosfrågor i Konungens egen öfvervaro afhandlades, skall han sjelf ännu med värme hafva slutit sig till deras mening, som uppträdde mot katholska kyrkans påståenden. Vid det kyrkomöte deremot, som på kallelse var samladt i Stockholm under Junii månad 1574, och hvarvid Konungens Sekreterare P. FECHT å hans vägnar förnämligast uppträdde, framlades förslag, åsyftande, att svenska kyrkan, under den då herrskande tvedrägten i afseende å troslärorna inom den kristna verlden, skulle sluta sig till den ursprungliga kyrkans apostoliska tro, sådan den i den heliga skrift och i kyrkofädernas skrifter framställes och bekräftas. Dessa förslag, affattade i tio punkter, i afseende å hvilka den försäkran dock gafs, att Konungen ville försvara den gamla kyrkans lära och ej vore den romerska kyrkan tillgifven, förorsakade väl hos presterskapet flerehanda betänkligheter, dem det ock framförde, men som likväl i de flesta punkterna ej af Konungen godkändes i det beslut han slutligen i ämnet afgaf, och kunna de på goda skäl betraktas såsom förkänning eller förelöpare

till det förslag, hvilket sedermera år 1575 i Februarii, på det möte (ehuru egentligen icke något kyrkomöte) af biskopar och prester, som på Konungens kallelse då samlades i Stockholm, och hvarvid äfven Fecht uppträdde såsom ledare af öfverläggningarne, framlades till den *Ordinantia*, hvarom nu är fråga. Afsigten med detta förslag, som på förhand hade blifvit den vid 1574 års möte till Ärkebiskop i andra rummet valde, men af Konungen dertill utnämnde Laurentius Petri, kallad GOTHUS (till skilnad från den äldre Nericius), till kännedom meddeladt, uppgafs vara, icke att upphäfva kyrkoordningen af år 1571, utan endast att, emedan stor tvist rådde mellan flere kyrkans lärare om synden, om menniskans rättfärdiggörelse, om goda gerningar och sakramenten, m. m., framställa en *förklaring* öfver dessa artiklar jemte *tillägg* till densamma, de enfaldige till rättelse och undervisning. Förklaringen, uppställande såsom grundregel, att »den heliga skrift är såsom ett rättesnöre och en pröfvosten till alla skrifter», utvecklas emellertid till en ordinantia af tjugo, till flertalet omständligt behandlade artiklar, bland hvilka särskildt utmärka sig, utom artikeln om den kristliga läran och predikan, de om sakramenten in genere, om Herrans nattvard och om messordningen, allt punkter, om hvilka isynnerhet under de två sednaste tiotalen af Laurentii Petri (Nericii) lefnad striderna med så väl calvinister som katholiker hade vändt sig. Ehuru denna ordinantia, såsom ett förlikande medelvägsförsök, gick i flere afseenden längre än besluten år 1574, blef den dock af de vid mötet närvarande biskopar och prester, med afseende på omständigheterna, eller såsom det heter, »ef-

ter tidens lägenhet», antagen och i Mars 1575 underskrifven, i anseende dertill, må hända, bland annat, att den svenska kyrkan ännu då var i saknad af en bestämd bekännelseskrift, som likväl för bibehållande af enhet i lära och tro hade under så divergerande meningsbrytningar, som de då herrskande, varit af största vigt och som äfven den förste Ärkebiskopen Laurentius redan hade lofvat utgifva *»ad modum confessionis Augustanæ»*. Rik som den emellertid är, denna ordinantia, på hänvisningar till bibeln och kyrkofäderna, på citater ur dessa och på många, allmänna begrundansvärda erinringar för öfrigt, skall hon af den bildade theologen, hvad han än för öfrigt må tänka om satsernas innehåll, utan tvifvel alltid erkännas, ur synpunkten af ett på stor lärdom grundadt kyrkligt arbete, i vår kyrkas historia och literatur intaga ett framstående rum, likasom densamma, ur annan synpunkt betraktad, visar sig ännu i flera hänseenden stå i popositionel riktning mot katholicismens dogmer och kyrkobruk.

Vid förarbetena för utgifvandet af denna Ordinantia hafva fem handskrifter blifvit jemnförda: 1) en codex in quarto, tillhörig Upsala Domkapitel, här signerad med lit. *A*, 2) en codex in folio, tillhörig K. Bibliotheket i Stockholm, här signerad med lit. *B*, väl på flere ställen defekt, men för öfrigt i afseende å meningarnes fullständighet mycket användbar, 3) en codex in quarto, tillhörande Nordinska samlingen i Upsala bibliothek, här signerad med lit. *C*, att sluta af språket en yngre afskrift, saknande likväl på flera ställen den i förstnämnda två codices förekommande öfversättning till de latinska citationerna, 4) en codex in

quarto, tillhörande Engeströmska samlingen i K. Biblioteket i Stockholm, här signerad med lit. *D*, varande sannolikt en afskrift af codex A, 5) en codex in quarto tillhörande Nordinska samlingen, här signerad med lit. *E*.

Vid utskrifning af texten är handskriften *A* lagd till grund och hafva inom klammer blifvit upptagna de ord och meningar, som der saknats, men i de andre codices förekommit, hvarigenom en så trogen och fullständig text som möjligt kunnat åstadkommas. Der så ansetts nödigt, har i noterna den codex blifvit angifven, hvarifrån de inom klammer upptagna fyllnadsorden hemtats; der sådant ej skett, har man att söka dem i codex *B*, undantagsvis i codex *C*. Öfriga mera väsendtliga olikheter äro i noterna anförda. De å sidan 278 inom klammer införda orden, oumbärliga för meningens fullständighet, äro hemtade från codex *E*. Kommateringen i texten har endast då blifvit ändrad, när ändringen fått stöd från de öfriga codices. Detsamma gäller i afseende å språkformerna.

III.

Den tredje af de här upptagna handlingar är ett *förslag till kyrkoordning från Konung Gustaf II Adolfs tid*.

Under den tidsföljd, som ligger emellan nyssberörda tidpunkt och och Gustaf II Adolfs inträde till regeringen, såg sig den svenska kyrkan i sitt reformationsarbete allt mer föranlåten till sjelfförsvar och att intaga ställningen af en ecclesia militans. Genom inrättande af en läroanstalt i Gråmunkeklostret på Riddarholmen i Stockholm, och utspridande af en kateches,

som hade till författare den berömde Jesuiten P. Canisius (återupplifvare under Ferdinand I af det katholska universitetet i Wien och stiftare af det stora jesuiterkollegiet i Freiburg), sökte de katholskt sinnade motverka följderna af den undervisning i läran, som meddelades genom den af Olaus Petri i sammanhang med hans postilla utarbetade kateches, jemte hvilken äfven de af Luther (1529) utgifna mindre och större katecheserna vid religionsundervisningen begagnades; och hvad åter gudstjensten och messordningen samt ceremonierna dervid angår, ett ämne, som det i synnerhet låg Johan III och de påfvedömets vänner, som närmast omgåfvo honom, om hjertat att, med upphäfvande af Olai Petri år 1531 utgifna Svenska messordning, få ordnadt i öfverensstämmelse med de äldre, på Tridenter-conciliet reviderade, romerska ritualer, lyckades det honom att äfven derutinnan se sina önskningar uppfylda genom den *nya liturgie*, som han om våren 1576 lät bekantgöra, och som sedermera under loppet af samma år från trycket utgafs, försedd med ett företal, hvilket, att sluta af ett från Konungen till Ärkebiskopen Laurentius Petri Gothus aflåtet, d. 8 December 1576 dateradt, i riksregistraturet befintligt bref, synes vara af den sednare författadt. Det var likväl ej förr än år 1577, på ett i sammanhang med en riksdag i Stockholm i Februarii sammankalladt möte af biskopar och presterskapet, som denna liturgie till antagande föreslogs, sedan till dess genomförande allvarliga ansträngningar på förhand blifvit gjorda och hvilka under mötet vidare fortsattes. Äfven nu anställdes i sådan syftning en disputationsakt i Konungens öfvervaro, hvarvid på ena sidan till för-

svar för den nya liturgien uppträdde Årkebiskopen, och på den andra i spetsen för dess motståndare Biskopen i Linköping Martinus Olai. Förslagets verksammaste befordrare var dock Jesuiten Laurentius Nicolai (allmännare bekant i vår historia under namnet Kloster-Lasse), hvilken, född norrman, år 1576 anstäld såsom lärare i theologie vid ofvannämnda läroanstalt på Riddarholmen i Stockholm, hade efter P. Fechts i November sistnämnda år inträffade död hos Konungen fått för de kyrkliga frågorna intaga den plats, den sednare lemnat ledig. Ehuru förslaget från presterskapets sida mötte starka invändningar och betänkligheter, blef det likväl, sedan Konungen rörande anmärkningarne funnit sig böra afgifva sådana förklaringar, som ansågos tillfredsställande, slutligen af de tillstädesvarande antaget, och beslutet derom, med åberopande och införande af sjelfva dessa förklaringar, af dem den 18 Februarii 1577 undertecknadt (återfinnes hos Stjernman). Men den sålunda godkända och beslutade nya liturgien, författad både på latin och svenska, var långt ifrån att vinna allmänt godkännande. Ehuru anbefald till allmänt begagnande mötte den likväl starkt motstånd både hos prester och lekmän, och ehuru mot många af de genstäfviga af den förra kategorien stränga, ja, äfven våldsamma, åtgärder af Konungen vidtogos, lyckades den dock ej att slå rot. Den renade lärans grundsatser och deraf bestämda ritual hade redan hunnit i sådant afseende blifva alltför rotfasta.

Bland dem, som kraftigast uppträdde mot den nya liturgien, var Konungens broder, Hertig Carl af Södermanland. Redan i anledning af besluten år 1574 och

ordinantian af år 1575 hade han uttalat sitt ogillande af de då vidtagna förändringar i ritualen, förklarande sig icke vilja se »inrymdt i ceremonierna något, som hade någon smak af papisteriet»; och sedan innehållet af den *nya* liturgien blifvit bekant, inkallade han i September 1576 ombud från sitt hertigdöme till ett möte i Nyköping, och afgaf, efter samråd med dessa ombud, derifrån den förklaring, att de trofast ville bevara den sanna tron och läran och ej godkänna andra ceremonier, än dem, som från Konung Gustafs till närvarande tid inom landet varit i kristligt bruk. Också kunde ej den nya liturgien få insteg i Strengnäs stift, ej heller i Linköpings, hvars biskopsstol innehades af Martinus, dess öppna motståndare på mötet i Stockholm, och i de öfrigastiften endast delvis och med svårighet. Motståndet tillväxte, strängheten likaså, och spänningen emellan »misoliturger och philoliturger» minskades ej genom den beskickning till Rom, som Johan III på senhösten 1576 lät afgå för att der underhandla om en återförening med romerska kyrkan.

Beskickningen var en följd af de underhandlingar, hvilka redan år 1574 hade i samma syftning från Roms sida under Kardinalen Hosii ledning blifvit i Stockholm förda af Jesuiten Stanislaus Warzewitz, som dervid äfven yrkat på en sådan beskickning och uppmanat Konungen till att återställa kyrkans äldre bruk och inrättningar, hvilket äfven skedde, såsom nämndt är, till en del genom ordinantian af år 1575 och derpå fullständigare genom den nya liturgien, hvars förnämste bearbetare, ofvannämnde Laurentius Nicolai (Kloster-Lasse), just för sådant ändamål hade af sina förmän blifvit ut-

sedd att till Sverige afgå. Det var dock ej en fullkomlig underkastelse, som Konungen med denna återförening afsåg. Han uppstälde tvertom för en sådan vissa förbehåll och vilkor, såsom, bland andra, att nattvardsmessan skulle få förrättas på svenska, att både bröd och vin skulle vid nattvarden få äfven till lekmän utdelas, att helgonens åkallande skulle få förfalla samt vissa ceremonier afskaffas, att prester skulle vara tillåtet att ingå äktenskap, att biskoparne i lifssaker och högmålsbrott skulle dömas af Konungen, med mera sådant, som stod i väsendtlig strid med romerska kyrkans bruk och inrättningar. Dessa förbehåll blefvo ock derför i Rom afslagna, och som Konungen likväl vidblef dem, sökte man åter på underhandlingens väg inverka på hans stämning. För sådant ändamål afsändes år 1577 till Stockholm Jesuiten Antonio Possevino, hvilken der uppträdde i egenskap af kejserlig legat, och lyckades äfven få ett sådant inflytande på Konungen, att denne i Maj 1578 förklarade sig beredd att omfatta den romerska bekännelsen, sådan den på det stora kyrkomötet i Trident blifvit uppstäld; men, ehuru Konungen derjemte vid besättande af lediga biskopsstolar (t. ex. ärkebiskopsstolen i Upsala, ledig år 1579 genom Laurentii Petri Gothi död) fäste vigt vid, huruvida den utsedde delade Konungens åsigter eller icke, och för öfrigt vidtog flerehanda åtgärder, syftande på förlikning, bland hvilka må nämnas utsändande af svenska ynglingar i mängd för att uppfostras i Jesuiterkollegier utrikes, förblef han dock, i hvad svenska kyrkan angår, vid sina förbehåll och sin nya liturgie, och begynte, då något tillmötesgående från Roms sida ej visade sig,

småningom allt mer att kallna i sin ifver för en återförening med Rom, dertill ock föranledd genom felslaget hopp på biträde af påfven för lyckligt genomförande af åtskilliga hans första gemåls arfsangelägenheter i Italien. Efter hennes död (1583) öfvergår denna hans kallnade ifver stundom till och med till förföljelser emot katholikerna (isynnerhet jesuiterna), på samma gång han fortsatte sådana mot liturgiens motståndare.

Dessa, eller misoliturgerna, hade emellertid sitt förnämsta och mägtigaste stöd hos Hertig Carl, en man, hvars herrskarekraft förstod att inom det kronlän, han på grund af sin faders testamente innehade, utveckla en sjelfständighet i magtutöfning, som Konungen ej förmådde böja. Sjelf en bestämd motståndare till liturgien, hvarpå såsom bevis bland andra må åberopas äfven Örebroartiklarne i Maji 1586 rörande kyrkans angelägenheter inom hertigdömet, lemnade han i detta sitt hertigdöme tillflygt åt de många den renade lärans anhängare, som derför blefvo utsatta för förföljelse, och förlorade ej reformationsverkets angelägenheter ur sigte under Konungens återstående lifstid. Johan III afgick med döden den 17:e November 1592, och från denna dag och till dess den år 1587 till Konung i Polen valde Konung Sigismund, uppfostrad i den katholska läran och ifrig katholik, hunnit till Sverige ankomma, fördes regeringen af Hertig Carl i egenskap af riksföreståndare. Under denna tid erinrades han af det vid Konung Johans bisättning i Stockholm samlade presterskap om ett af denna konung år 1590 gifvet löfte om inkallande af ett allmänt kyrkomöte inom riket till biläggande af de beklagansvärda stridigheterna rörande religionen, och

följden häraf blef, att, efter öfverläggningar i ämnet med Rådet, hertigen inkallade det för vår kyrkas historia så betydelsefulla *kyrkomöte*, som i *Upsala* öppnade sina sessioner den 25 Februarii 1593, i öfvervaro af Hertigen och Rådet, äfvensom många af adeln och de andra stånden, samt fyra biskopar och mer än trehundra andra prester, och hvars beslut (numera i flera samlingar tillgängliga) af Hertig Carl faststäldes den 20 Mars samma år.

Vid mötets öppnande förklarade Riksdrotset, att enighet i tro och kyrkobruk äfven för statens timliga lugn och välfärd vore af största vigt, enligt hvad särskildt den dåvarande tidens erfarenhet lärde (i Frankrike och Nederländerna), att sådant vore det mål, hvarefter man nu borde sträfva, att öfverläggningarne vore fria och enhvar berättigad att framställa sina åsigter och för dem gifva skäl. I öfverensstämmelse härmed tillkommo besluten. Den heliga skrift, förklarad ur och genom sig sjelf, vore den kristliga evangeliska lärans enda, rätta grund och regel, utan behof af förklaring af kyrkofäder, eller hvilken det må vara. De i den kristna kyrkans första århundraden tillkomna apostoliska, niceanska och athanasianska trosbekännelseformler, eller symboler, erkändes utgöra sanna uttryck af den kristliga trons grund och den heliga skrifts läror. Den af Luther på riksdagen i Augsburg (1530) för den af honom försvarade, rena läran framlagda trosformel, eller den oförändrade Augsburgiska bekännelsen, granskad artikel efter artikel, erkändes likaledes såsom sådan. Johan III:s liturgie, äfven styckevis granskad, aflystes tillika med en mängd genom 1575 års Ordinantia bekräftade kyrko-

bruk och ceremonier, såsom ock de af densamma återinförda helgedagar. Med undantag af vissa punkter i afseende å ceremonierna, som antingen skulle afskaffas eller småningom bringas att försvinna, godkändes och bibehölls, i hvad ritualen för gudstjensten angick, kyrkoordningen af år 1571, likasom ock i afseende å kyrkotukten, rörande hvilken likväl biskoparne *med* domkapitlen förbehölls rätt att göra lämpliga och nödiga tillägg. Till grund och ledning för religionsundervisningen antogs LUTHERS kateches. Zwinglianers, Calvinisters, wederdöpares och andra svärmeandars schismatiska läror förkastades.

Sådana voro, i det väsendtliga, besluten rörande den svenska reformerade kyrkans tro, lära och ritual. En mängd andra frågor förekommo på mötet derjemte, hänförande sig hufvudsakligen till kyrkans författning och förvaltning såsom ett lefvande samfund i det yttre, — frågor, som likväl mötet ansåg sig ej kunna på egen hand afgöra, utan vara af beskaffenhet att påkalla den verldsliga magtens, eller Konungens, omedelbara biträde och medverkan. Till dessa angelägenheter, som särskildt (huruvida efter formligt beslut på mötet, eller enskildt är ej tydligt) uppsattes för att såsom önskningsmål till Konungen och Rådet eller regeringen, öfverlemnas, hörde, bland andra, frågan om medel till förekommande af katholska och andra främmande lärors utbredande i landet samt om nödvändigheten för statens embetsmän att bekänna den svenska kyrkans lära; frågorna om kyrkans ställning till den verldsliga magten, hvarvid begärdes, att biskoparne skulle få utan intrång väljas enligt lag och sedvana och af Konungen i embetet bekräftas inom viss

tid, att de vid utöfningen af sitt embete skulle rätta sig efter Sveriges lag, ordinantian i Wästerås och kyrkoordningen, med sina *domkapitels* råd och samtycke tillsätta prestembeten och sammankalla synodalmöten, ransaka om falsk lära och handhafva censur öfver så beskaffade skrifter, ega domsrätt i äktenskapsmål, utöfva disciplinarmyndighet öfver prester, hvilka endast "i vigtigare saker", såsom högmål och lifssaker, skulle falla under verldslig rätt, vaka öfver att kyrkors och presters vederbörliga inkomster rätteligen dem tillgodokommo, samt hafva tillsyn öfver skolor och läroverk samt undervisningen dervid, m. m.

Ehuru Hertig Carl, såsom nämndt är, den 20 Mars undertecknade mötets beslut, skedde detta dock ej utan flere föregående gensägelser, beträffande isynnerhet frågorna om exorcismen vid döpelsen, åtskilliga till firandet af nattvardsmessan hörande ceremonier, samt den förkastelse, mötet öfver calvinismen uttalat, men i hvilka punkter mötet å sin sida trodde sig finna nya skäl för sin förmodan, att Hertigen var calvinismen tillgifven, och derför så mycket bestämdare vidhöll sina beslut. Men ännu återstod att för mötets beslut utverka Konungens bifall och godkännande. Efter hans återkomst till Sverige i September 1593, hvarvid han åtföljdes af påfliga legaten MALASPINA, öppnades och fortgingo underhandlingar derom utan att leda till målet, och först sedan rikets till öfvervarande af hans kröning i Upsala församlade Ständer den 11 Februarii 1594 (se R. Ständers förening om religionen, hos STJERNMAN) enstämmigt hade förklarat sig gilla och godkänna mötets beslut och för detsamma vilja lefva och dö, samt Rådet och Krigsbefälet

äfven biträdt denna förklaring, kunde Konungen förmås att godkänna detsamma, hvarpå hans kröning följde. Godkännandet intogs i Konungens försäkran vid kröningen den 19 Februarii (hos STJERNMAN), och uti en sednare, eller den 16 Mars samma år afgifven stadfästelse och försäkring angående religionen, bekräftas det ytterligare på samma gång, som öfver ofvannämnda, i petitionsväg framstälda punkter, rörande kyrkans författning och förvaltning, resolution meddelas (finnes hos STJERNMAN), hvari "klerkeriet med kapitlet och stiftet" berättigas att vid biskopsembetes ledighet genom val utse och till Konungens utnämning presentera tre skickliga män, biskoparnes myndighet enligt Ordinantian i Wästerås och 1571 års kyrkoordning rörande till- och afsättande af prester och skollärare, dock med kapitlets vetskap och samtycke, bekräftades, rättigheten att utan Konungens bifall sammankalla kyrkomöten afslogs, men i stället visitationer af biskoparne förklaras få anställas, och binde- och lösenyckeln efter behof användas, men hvarken ärkebiskopen, som för öfrigt skulle anses såsom "den myndigaste bland allt klerkeri", eller andra biskopar, "när de till hofvet kallas", ega befogenhet att "samtycka eller besluta af enskildt råd, de andra bispers så väl som menige rikets ständers råd och samtycke förutan", enär hvad annorledes skedde skulle vara kraftlöst; hvarjemte i öfrigt de andra önskningsmålen antingen med tystnad förbigås eller utförligare bestämmas, samt upprätthållandet af högskolan i Upsala utlofvas.

Sedan Konung Sigismund i Juli 1594 återvändt till Polen och öfverlemnat riksstyrelsen åt Hertig Carl, beramade denne i Februarii 1595 en riksdag i Söderköping,

der bland andra äfven religionens angelägenheter ånyo upptogos till öfverläggning och icke allenast ytterligare en försäkring om religionen, i öfverensstämmelse med Upsala mötes beslut, under den 21 Oktober utfärdades, utan ock i riksdagsbeslutet den 22 i samma månad intogs den redan vid mötet i Upsala föreslagna bestämmelsen, att ingen kunde anställas eller bibehållas i något statens embete, som ej bekände, eller ock afföll ifrån den svenska kyrkans nu faststälda "allmänna religion", äfvensom att all påfvisk gudstjenst skulle förbjudas och dess prester förvisas ur landet. Konung Sigismund hade emellertid år 1598 i Julii med en polsk här sökt återvända till sitt ärfda rike för att der återställa den katholska kyrkan, men hindrad derifrån (slaget vid Stångebro den 25 Sept.) blef han derefter först vilkorligen af riksdagen i Jönköping år 1599 samt derpå ovilkorligen af riksdagen i Stockholm den 24 Juli samma år från kronan skiljd, och öfvertogs regeringen ånyo af Hertig Carl till dess han sjelf, efter Sigismunds halfbroders, Hertig Johans af Östergötland afsägelse, såsom laglig arfvinge år 1604 emottog konungatiteln och den krona, i hvars namn han redan så länge hade handlat. Genom honom uppstod ny fara för beståndet af Sveriges genom Upsala mötes beslut antagna och bekräftade kyrka. Redan på riksdagen i Linköping år 1600 framlade han förslag till förändring af kyrkohandboken i afseende å döpelse- och nattvards-formulären, men som likväl då, i följd af presterskapets motstånd, fick förfalla. På riksdagen i Stockholm år 1602 genomdref han beslut om revision af kyrkoordningen och handboken, och hvad för öfrigt angår bevisen för hans starka lutning åt calvinismen

och dess läror, må hända med undantag af läran om det "ovilkorliga nådevalet", återfinner man derom hos GEIJER (Sv. F. H. II,) upplysningar, som sätta hans sympathier i detta afseende utom tvifvel. På sjelfva riksdagen i Norrköping år 1604, der frågan om arfsföreningen afhandlades, vägrade han att godkänna att affall från Augsburgiska bekännelsen och Upsala mötes beslut skulle medföra förlust af arfsrätt till kronan, hvadan uti ordalagen i förbehållet derom dessa beslut ej omnämnas, utan endast Augsburgiska bekännelsen. Samma företeelse i det närmaste återkommer i Konungens ed och försäkran vid hans kröning år 1607 (se STJERNMAN). Konungens förnämste rådgifvare i dessa afseenden var en från Liffland öfverflyttad calvinistisk prest, THEODOR MICRONIUS, och hans förnämste och fastaste motståndare den år 1601 till ärkebiskop valde och nämnde kyrkoherden i Nyköping OLAUS MARTINI, hvilken ock vid en åter nu, på Konungens befallning, i Upsala år 1608 anstäld disputationsakt rörande den calvinska eller reformerta kyrkans läror på det fullständigaste tog seger öfver sin motkämpe, den skottske theologen JOHANNES FORBESIUS (JOHN FORBES). Från denna tid tyckes emellertid Konungen sjelf hafva blifvit öfvertygad om sina meningars outförbarhet inom Sverige och låtit det dervid bero.

Det är under sådana omständigheter väl begripligt, hvarför åt utvecklingen på legislativ väg af den svenska kyrkans angelägenheter på de lagda grunderna den omvårdnad icke kom att egnas, hvaraf hon fortfarande var i behof. Att den likväl icke alldeles försummades, derpå utgör äfven förslaget sub N:o III ett bevis.

Behofvet af en revision af kyrkoordningen af 1571, afpassad efter de nya förhållandena, var allmänt erkändt, och ett förslag dertill sannolikt år 1608 uppgjordt, att sluta af hvad som i Ärkebiskop KENICII bref till AXEL OXENSTJERNA den 6 Juni 1619 omförmäles om ett svar i ämnet från Karl IX till presterskapet den 8 Mars 1608. På riksdagen i Örebro 1614 hade presterskapet anhållit, att Konungen (Gustaf II Adolf, efter Carl IX:s död den 30 Oktober 1611) måtte låta under sitt konungsliga namn utfärda den svenska kyrkoordning, som på hans faders befallning blifvit öfversedd, samt confirmera den "fullmagt, kyrkodisciplinen belangande", som hans fader gifvit; hvarpå Konungen den 5 Februari gaf till svar, att han ej visste sig ännu hafva sett nämnda ordning och fullmagt, och som han ej vore obenägen gå presterskapets önskan till mötes, borde den för granskning inlemnas i Konungens kansli (STJERNMAN). Ärkebiskop KENICII ofvannämnda bref upplyser, att inlemnandet ej skedde förr än år 1619 (jfr samme mans bref till AXEL OXENSTJERNA den 25 April 1620) och befanns då en ny revision nödig, i hvilken, enligt anteckningar i Collectanea de scriptoribus suecicis (i Riksarchivet), deltogo Ärkebiskop KENICIUS, Biskopen i Strengnäs L. PAULINUS GOTHUS, Konungens hofpredikant J. RUDBECK (sedan år 1619 biskop i Wästerås), Biskopen i Linköping J. KYLANDER och Biskopen i Wexiö PETRUS JONÆ. Det förslag till kyrkoordning, som förekommer sub N:o 214 i Nordinska samlingen i universitetsbiblioteket i Upsala, är efter all sannolikhet det, hvarom nu är fråga. Det är, enligt presterskapets begäran, uppsatt i Gustaf II Adolfs namn; det åberopar hans faders vilja äfvensom föreskrifter från

hans tid; det går i afseende å de symboliska skrifternas uppräknande längre, än Upsala mötes beslut; det åberopar mandatet i Örebro 1617 rörande tionden, men känner ej de stadganden i åtskilliga andra ämnen, som äro yngre än 1619, exempelvis de år 1620 väckta frågorna om inrättande af gymnasier, utan upptager hvad om skolor förekommer i 1571 års kyrkoordning; af hvilken omständighet man dessutom kan sluta, att författarne eller revisorerne icke varit bekanta med det förslag till skolordning, som uppgjordes under riksdagen i Örebro 1610, och nu finnes i tryck offentliggjordt i P. E. THYSELII Handlingar till svenska kyrkans och läroverkens historia, II (jfr THYSELII Bidrag etc.).

På detta förslag följde icke någon af Konungen meddelad stadfästelse, och vidare åtgärder i ärendet uteblefvo äfven till dess de år 1623 väckta förslagen om inrättande af ett consistorium generale gåfvo nytt lif åt frågorna om kyrkolagstiftningen i allmänhet och föranledde år 1649 nedsättande af den commission, som fick i uppdrag att med nya förslag inkomma. Med afseende på det i flere stycken nya, som ingår uti ifrågavarande förslag af 1618 eller 1619, och företer i flere hänseenden förändrade åsigter i jemförelse med den tids, till hvilken 1571 års kyrkoordning hör, torde det medgifvas vara förtjent af att till forskarens tjenst genom tryck göras tillgängligare. Vid utskrifningen har ofvannämnda, Nordinska samlingen i Upsala bibliothek tillhörande, handskrift blifvit följd.

De mödosamma arbeten, som utgifvandet af de här upptagna tre handlingar påkallat, äro ombesörjda af Förste Amanuensen i Riksarchivet D:r O. VON FEILITZEN,

hvilken deråt egnat ett nit och en omsorg, som icke kunna undgå att tillvinna sig forskarens och läsarens fulla erkännande. Stockholm, K. Riksarchivet i Julii 1872.

J. J. Nordström,
Riksarchivarie.

Anm. **I ett följande band skola de i 17:e seklet före antagandet af 1686 års kyrkolag tillkomna lagförslag rörande svenska kyrkan intagas.**

I.

THEN SWENSKA
KYRKEORDNINGEN.

LÅTER ALL TING ÅHRLIGHA OCH SKICKELIGA TILGÅ. 1 COR. 14.

TRYCKT J STOCKHOLM AFF
AMUND LAURENTZSON. ANNO.
DOMINI
M. D. LXXI.

Å NYO UTGIFVEN.

Til Läsaren.

Så som än nu aldrig annars haffuer tillgångit j werldenne, Christen Läsare, ey heller annars tilgångande warder, än at (effter som then Euangeliska Parabolen lyder) ehwar oc när som helst then gode Sädesmannen Jesus Christus, then goda och rena Sädena, som är hans helga Ord, vtsår eller vtså later, ther haffuer ock then onde Fienden dieffuulen sigh strax framme medh sijn skadeliga sädh, som är tistel och allahanda annat ogrääs, thet är, falsk lärdom, och såår thet offuan j then goda Sädena, på thet han henne hindra, tryckia och förqwäffia må, Tagandes ther aff tilfälle, at menniskiorna soffua, thet är, the äro säkre, försumelige och Gudi för sådana hans gåffuo otacksamme. Hwilket ock j thenna tijdhen meer än nogh haffuer latit och än nu dagliga later sigh med werket förnimma. Ty sedan Gudh aff synnerlig nåd haffuer latet sitt helga ord komma fram j liwset igen, som ellies vthi Christenhetenne så long tijdh j mörkret fördolt legat hade, så at thes förinnan ganska ringa Prophetia war (såsom vthi Samuels book 1 Sam. 3.
talas) äro strax medh allestädz vpkomna så mongahanda skadeliga secter oc wilfarande partij. Hwilken djeffuulen, Christi oc hans helga ordz fiende, så til wägha kommet haffuer, at ther vppå är skött hwarken taal eller ende. Aff hwilko ock then iemmer folgdt haffuer, at icke allenast så monga menniskior både til lijff och siäl förförde och förderffuade wordne äro, thet Gudh bättre, vthan ock the som äro thes helga Euangelij hetzkeste

och lika som arffiender, nemligä thenna tijdz Phariseer
och Schrifftlärde the Påueske, äro her igenom j theras
groffua wilfarelse oc stygga affguderij så förhärde, at
the nu aldeles like wordne äro widh the förstockadhe
Judar, hvilke sigh förr j stycker sönderrijffua, än ifrå
theras gräseliga mörker och wilfarelse omwenda och retta
Ps. 58. låta. Ther medh ock tå thenna Konung Dauidz ord äro
theras retta lecsa, The rasa lika som ormar rasa, såsom
en döff huggorm then sijn öron tilstoppar, at han icke
skal höra beswäriarens röst. Til hwilket ondt thesse Suer-
mare, wedderdöpare, Sacramentz skändare, Zwinglianer,
Caluinister och så monge andre, haffua (som sagdt är)
alt förmykit holpit, och j then måtton så storligha för-
hindrat thes helga Euangelij frija lopp, lika som the
Nehe. 4. folck, om hwilket talas j Nehemie book, Judomen, som
igen kompne woro vthaff thet Babyloniska fengelset giorde
hinder, när the höllo på igen byggia muranar kring om
Jerusalems stadh, Therföre at the woro Judarnas hetzke
fiender.

Effter ock tå thesse förbemelte secter och skade-
ligha partij vthsprijder sigh j all land, och theras be-
2 Tim. 2. drägheliga lära fräter omkring sigh lika som Kräffuetan,
effter som S. Paulus sägher, Så at ock wij Swenske, hoos
hwilkom then rena Euangeliska läran en god tijd (Gudh
thes loff) ock så predicat warit haffuer, icke kunde weta
oss för them säker och frij heller än andre. Wårdar
ock tå oss j lika måtto haffua itt gott och nögha vpseende,
at wij genom theras förgifftiga läro icke få skada och
warde aff retta wägen förde. Vthan at wij måge faste
bliffua och wandra j thet saliga Liws som Gudh ibland
oss aff sijn stora mildheet vptendt haffuer. För thenna
samma saken skul later man aff Gudz nådiga hielp ge-
nom trycket vthgå thenna Kyrkeordningen, at alle Swe-
rigis inbyggiare måghe henne bekomma, läsa, och sigh
ther effter retta såsom ock alt her til dags öffuer hela

Riket skedt är. Men lika som man plägar säya, Then som bygger widh almanna wägen han får monga skodare, så kan man ock intet therom twifla, at när thenna wår Kyrkeordning för hwars mans ögon vtkommer, skola ock wel ibland andra the skodare her öffuer komma, som sachta finna thet the kunna lasta, Ty hwar finner man någon tijd någon så säl, at han allom alt kan göra til nöye? Ther til är ock en stoor part af menniskiorna så til sinnes, at the ingen ting retzliga kunna gilla eller lijda, vthan thet allena, som sigh rymer med theras tanckar och godtyckio. Hoos the Påueska behåller wel thenna wår Kyrkeordning then skullen at hon icke är Catholisk, therföre at hon offta träder ifrå then Romerska Kyrkion. Men twertom hoos the andra, som lata sigh tyckia at the äro the rette och sanskyllige Euangeliske, nemliga the Sacramenterare etc. warder hon wisseliga kallat Papistisk, effter ther vthi behållas några aff the Ceremonier, som hoos the Paweska j bruk waret haffua, och än nu äro. Men hoo kan igenstoppa alla munnar? Ty late wij oss ock ther med nöya, at samma wår Kyrkeordning drager öffuer eens (såsom oss hoppes) medh god skäl och Gudz ord, och bekymbre oss een ringa ting ther om, hwadh som hwar j sakenne dömer oc talar, Doch är icke thes heller hos oss thet förgät, som then helge Gudz Apostel S. Petrus biudher, säyandes. Warer altijdh redebogne til at swara huariom 1 Pet. 3.
och enom som begärar skäl etc. Ty ware ock tå thenna effterföliande korteligha wår swar j sakenne til båda parterna.

Först thet wij Swenske haffue (såsom ock thet samma vthi mong annor Christen land och Förstadöme skedt är) j mong stycker trädt ifrå then Romerska kyrkionnes stadgar och Ceremonier, är ingalund skeedt aff förwetenheet, Vthan j sanningenne haffuer thet warit oss aff nödenne, Ty så haffuer thet sigh medh the Påueskas

kyrkiostadgar, Decret och Decretal, så fierran äro the til en ganska stoor part, kompne ifrå then enfalligheet, som är j Christo, at hoo som helst haffua och behålla wil then retta och rena Euangeliska Lärona, han moste sådana stadgar lika som hinderliga och förargeliga j sakenne förkasta och bortleggia. Eller huru wore thet mögeligit at een rett Christen Försambling, skulle kunna lijdha ibland sig så margahanda groff och wederstyggelig misbruk, som the Påueske haffua warit vndergiffne, sådana som äro the ochristeliga wiyelse, eller beswärielse, som vthi theras Agende böker effter almenneligit bruk äro författat? Ther man antigen then krafft j Creaturen inmanar, hwilka the hwarken naturliga haffua eller genom någor synnerligh Gudz befalning öffuernaturligha bekomma kunna. Eller oc vthmanar ther aff then orena Andan, för hwilkom the tilförene genom Gudz beskerm äro frij, ledig och löös. Sammalund, huru skulle een Christen Försambling med itt gott och reent samwett lijda the songer och lecser, som stadgade äro, til at alment brukas j the Påueskas Tijder, Vthi hwilkom then åhra, som hörer HERranom Jesu Christo, lika som then enigha Midlaren allena til, warder twert emot all skäl och Gudz clara ord, ock så giffuen dödha menniskior, nemligha Gudz framledna Helgon? Man later nu bestå mong annor ochristelig stycker, som effter Påwans stadgar hoos the Påueska brukas, såsom är theras Messa, ther man Christi Nattvard, som han sielffuer stichtade, sigh och sijn pino och dödh till een tröstaligh åminnelse, haffuer förkrenckt och förwandlat vthi itt Prestaoffer för leffuandes och döda. Item Påwans bedrägeliga aflatz kram och skinnerij. Item thet stora skrymterij och geckerij som warit haffuer med munka och nunno wesende, hwilket altsammans haffuer warit vpfylt med falsk förtröstning på fåfenga menniskiors gerningar, emot clara

Gudz ord, som ock wid then ewiga förmaledielsen förbiuder trösta på menniskior.

Medhan tå thenna och mong annor sådana styggelse innehålles vthi the Påueskas stadgade Kyrkeordning, Huru skulle rettsinnade Christne kunna wara itt med them? Ja, thet är omögeligit, hwarföre ock om man icke wil bliffua bortta med them vthi een sådana falsk oc Gudi wederstyggeligh religion, moste man så fierran warda them affellig. Flyr vthaff Babel (säger Gud Jere. 51.
genom Jeremiam) på thet hwar och en må vndsettia sina siel, at j icke förgåâns vthi hennes ondsko. Ja, thenna Påweska wilfarelsen, bedrägerijt och affguderijt, är then retta stora Babylon, modren till bolerij och Apo. 17.
styggelse på iordenne, om hwilka så talas j S. Johannis vppenbarelse. Tädan moste hwar och en medh hierta och åthäffuor fly som begärar til ewigh tijd bliffua säker och behållen. Och är tå thetta korteliga orsaken, hwarföre wij vti wår Kyrkeordning haffua moste j så mong stycker giffua oss ifrå then Romerska kyrkion och hennes stadgar.

Men thet wij doch någor stycker, som vnder Påuan brukas, haffue för oss oc vthi wår Kyrkeordning behållet, hwilkit the andre wåre wedersakare så fast ogilla och förtala,. haffuer ock wel sina skäliga orsaker, hwilka rettsinnade oc opartijska menniskior icke skola kunna straffa, Så som är först thenna, At slijk stycker icke kunde bortleggias vthan affsaknat och skada, Ty hwad som hörer til skickeligheet, så at alt må wel och höffueliga tilgå vti een Christeligh Försambling, thet kan hon jw ingalund vmbära. Ty Gudh är icke oskickelighetennes 1 Cor. 14.
vthan fridzens Gud, säger S. Paulus. Men her til höra tå alla ordningar, som gå på wissa och bestemda tidher och beqwemligh rum, när och hwarest Christet folck sigh försambla skal, tå almenneligh Predican, Böner, Sacramenten, och hwadh annat sådant är för Christeligh

handel, Ty effter thetta icke allestädz kan skee hwar dagh, eller vthi all rum, kräffuer nöden her med een viss ordning, sådana som varit haffuer, icke vnder Påuan allenast, vthan ock ellies j hela Christenhetenne, medh beskedda daghar, them man nu nempner Helgedagar. Medh beskedd rum, them wij kalle Kyrkior. Sammalund effter thet icke heller wille skicka sigh, at alle, som äro vthi Församblingenne, skulle predica, och annor Kyrkioti[e]nest vthretta, moste jw några personer j synderheet ther til förordnas, sådana som wij, Ja Scrifften nempner Biscopar, Prester, Lärare, Diaconer etc. samt medh theras boningar oc vnderhåld, såsom seder haffuer warit med Prestabool, Tiynd och andra sådana tillagor. Effter ock een synnerlig skickeligheet kräffs aff the personer, som wara skola j Kyrkionnes embetet, är aff nödenne, at några strax aff vngdomen warda håldne til at lära. Her til höra nu the ordningar som ifrå wåra föräldrar in på oss kompne äro, om Scholar, *Collegia* och hwad sådant är för rum, ther små drenger och vnga personer kunna warda öffuade til tucht och nyttiga konster, Hwilken rum och personer aff menigha manz hielp moste vnderhåldna warda, såsom altijd seder haffuer warit. Teslikes Hospitaler oc Siukastoffuor. Item åhrliga begraffningar och lägreståder för the döda.

Her til skal man ock rekna the sett, Formler och ordningar, som man behöffuer til så margahanda Christeligha handlingar vthi Församblingenne, nemliga, til Predican, Döpelsen, HERrans Natward, til at handla med the siuka, begraffua the döda, scriffta the bootfärdiga, banlysa the tredzka och obootfärdiga, Kyrkiotienare ordinera, echtafolck sammangiffua, oc (ther så skee moste) åtskilia, Ty ther man vthi een Christelig försambling slika wissa ordningar, som vthi wåra Agende böker, them wij kalle Handböker författade äro, icke hade sig effterrätta, så at hwar och en för then skul thesse stycker

moste så förhandla, som honom sielffuom teckes, eller såsom thet kunde effter lägenheten råka sigh för honom falla, kan huar och en wel tenckia, hwad ther aff wille komma för een oskickeligheet, och församblingarna emellan för een oenigheet och twist.

Sammalund the ordningar som gå på höffueligheet, ährligheet och tilbörligh tucht vthi een Christeligh samqwemd, ther Guddomliga saker haffuas för hender, höra ock så her til, sådana som S. Paulus rörer, ther han lärer, At eens manz person icke skal vthi Församblingenne bidia, eller med några andra wåra Christeliga religions saker omgå, annars än med baart hoffuud, Och twert om een qwinna icke annars än medh holdt hoffuud. Item at een qwinna icke skal vppenbarliga tala eller predica j Församblingenne. Thet höffues ock een Christen menniskio wel, at hon j tijd kommer til Kyrkio, håller sigh ther stillo, icke spiller kyrkioliud, med fåfengt taal och Kyrkioglam, såsom (ty werr) ofta plägar skee. At man töffuar och vthbidar Predican och andra Tijdher, Lägger örat til, oc granneliga merker huad j Predican sagt warder, Ty någor sådana kyrketucht lärer ock then wijse Salomon ther han säger, Bewara tin foot när tu går til Gudz hws, och nalka tigh til at höra, Ty thet är bättre än dårars offer. Eccle. 4.

Så äro ock wel flere sådana nyttiga stadgar, hwilka ock en part för then skul mena wara kompna ifrå Apostlarna, såsom then, At barn skola döpas, så wel som gammalt folk, Hwilken Christelig Stadga the galne widderdöpare nu anfecta. Item, At menniskian som döpas skal, först moste affsäyas dieffuulen, och bekenna sijn troo etc. Item, At the som wälias skola til Kyrkioembeten, moste först warda förhörde och pröffuade. Item at Concilia och Synodi skola hållas, synnerliga när någon twist vp kommer, om någon Artikel j then Christeliga Läronne. Item, At alt thet som j Församblingenne handlas, skal

vtrettas på alment förståndeligit mål. Item, At Catechismus skal på bestemda tider för vngfolk och the olärda fliteligha öffuat och driffuen warda etc.

Så effter thetta förescriffna och hwad sådant meer wara kan, som tienligit är til skickeligheet vthi een Christelig Försambling, til ährligheet, tucht och goda sedher, är Christno folke aff nödenne, må man thet ingalund för then skul förkasta, at thet vnder Påuan oc så haffuer warit j bruk, Vthan medhan thet är nödtorfftigt, så wel nu som altijdh tilförenne, moste wij thet behålla, och wara sådana nyttiga ordningar och stadgar vndergiffne, hwilket oc rettsinnige Christne gerna göra, wetandes, at ändoc en Christen effter Andan är frij, icke allenast ifrå thenna Stadgarna, vthan ock så ifrå Gudz eghen bescreffna Lagh och budord, ty j thet han är from, är han sigh sielff lagh nogh, såsom ock S. Paulus säger, så är han likwel plichtig til at så göra, som Paulus om sig betygar, säyandes, Ändock iagh är
1 Cor. 9. frij för hwar man, haffuer iagh likwel giordt migh til hwar manz tienare. Ther til är en Christen icke heller så aldeles ande eller andeligh, medhan han leffuer j thenna werldenne, vthan han haffuer än nu kött och blodh, vthi hwilko intet gott boor (som Paulus sägher) dragas medh, ty haffuer ock han så fierran Lagh och stadgar behooff, genom hwilka then gambla menniskian moste styrd oc späkt warda, Allenast bliffuer ibland the Christna then frijheten, at the thessa stadgar med itt gott samwett kunna hålla, laga och wandla effter lägenheten, och icke äro til them så bundne, som Judarna til theras Leuiteska stadgar bundne woro. Doch skal sådana förwandling icke skee effter huars manz hoffuud eller aff förwetenheet j oträngdo måle, såsom en part lettferdige Swermare förwandla theras Kyrkeordningar nästan hwart månade moot, vthan ther lägenheten så

kräffuer, skal thet skee wel betänckt aff them som ther til kunna wara best betroodde.

Men effter thet the stadgar och ordningar, som äro aff thetta slaget, haffua starkare skäl medh sigh, än at wår wederpart the Sacramenterare skulle synas med någrahanda sken kunna them straffa, wenda the sig til thet andra slaget, som icke skal så enkannerliga wara aff nödenne och skylla oss therföre, at wij vthi wåra Församblingar lijdhe ock så the stycker, som platt intet gagn medh fölier Ja ock så (effter theras mening) äro skadeligen, såsom målning och beläter, At wij ock til Döpelsen bruke *Exorcismos*, thet är Beswärielse. Item salt, liws, Christninga kläder, Faddrar etc. Item at wij kalle med the Påueska HERrans Natward Messo, och brukom ther til messokläder, altare och altarekläder, gyllene eller selffuer kalkar och patener, Wij consecrere och vphöye Sacramentet, och haffuom andra sådana Papistiska åthäffuor, med korsande och teeknande. Och låtz samma wår wederpart för then skul haffua orsaak nog til at syndra sigh ifrå oss, och göra sigh een eghen heligare och bättre Försambling, Ja såsom fordom the Nouationer giorde.

Her til swaras, at mädhan wåra kyrkesedher och åthäffuor skee för hwars manz ögon, kunne wij icke såsom wij icke heller wilie neka, at wij thessa förtalda stycker vthi wåra Församblingar lijde och bruke, Neke icke heller thet at the icke så enkannerliga äro aff nödenne, som the, om hwilka tilförenne talat är. Men thet säye wij, at ändoch sådana stycker icke så enkannerliga äro aff nödenne, så äro the likwel *res indifferentes*, thet är, sådana ting, at een Christen Försambling kan them med itt gott samwett, effter lägenhetenne, antigen hålla eller falla låta. Kunde ock tå thenne wår widerpart, antigen göra thet samma som wij, och ther medh wara itt medh oss, eller ock med Scrifftenne bewisa at

så icke är med tesse stycker som wij säye, så skulle her om oss emellan icke bliffua long tretta, wij wilie tå wara redebogne til at wika och lata oss vnderwisa. Men nu effter thet the intet thera wilia eller kunna göra, Vthan biudha til, at omföra oss hwart them teckes med theras hogmodiga dynckel och eensiningheet, moste thenna trättan stå, så lenge at the antigen en gång (thet Gudh giffue) sigh besinna, eller ock hwar the thet ingalund göra wilia, endtligha stöta sigh och falla, så wel the som theras wederliker the Hardnackade Papister och Wedderdöpare.

Så medan ingen parten, nemligha, hwarken Papister eller Caluinister, kan bewisa, at Gudh thessa stycker haffuer j Scrifftenne antigen budit eller förbudit, Vthan latit oss theras bruk aldeles frijt, Förs t man vthesluter misbruk och förargelse, late wij oss vnder theras träldoms ook intet fånga, thet må wara them leedt eller liwfft, hwilket thera thet heller kan Ty så lärer oss ock S. Paulus mongestädz, synnerligha ther
Galat. 5. han så scriffuar til the Galather. Så bliffuer nu ståndandes vthi den frijheet, medh hvilka Christus oss friyat haffuer etc. Hwarföre ändoch wij icke rekne thessa Ceremonier så enkannerligha wara aff nödenne, likwel mädhan wij haffue funnet them för oss, och seem them ingen skadha kunna göra the menniskior, som nu j sakenne äro vnderwijste, Och at the icke heller så alztings fåfengt brukas, lijde wij them vthi wåra Församblingar.

Ty målning och beläte, synnerligha the som oss några wissa och merkeliga Historier, sådana som j Scrifftenne äro författat, beteekna och förehålla, rekne wij icke så platt fåfeng, mykit mindre så styggelig, som the belätes stormare, hwilke sigh altijdh så haffua j thesse stycker, at the iw bortkasta thet godha medh thy ondo, sielffua tinget medh misbruket, som doch

genom Christeligh vnderwijsning wel kan rettas. Icke kunna heller thenna belätes fiender aff Scrifftenne annat bewisa, än at beläte icke är tilbidiandes såsom Gudhar, effter Hedniska willo, Ty ellies är sielffua Scrifften full med beläte, Eller hwadh annat äro alla Leuitiska Ceremonier, än belätes slag, genom hwilken then Helge Ande haffuer oss affmålat thet tilkommande godha j Christo? Ty moste ock tå beläte och målning, så fierran hon oss något nyttigt beteknar oc påminner, ingalund wara bortkastande. Pröffuer all ting (säger Paulus) och behåller 1 Tess. 5. thet gott är.

Sammalund ändoch thet är fast gammalt och alment j Christenhetenne, bruka widh Döpelsen salt, liws, Christningakläder, Faddrar etc. Likwel hwar slijkt funnes j Scrifftenne wara förbudit, wete wij jw så wel som wår Widderpart, at thet icke wore til görandes. Men effter så icke är, Vthan thet är oss frijt sådant lata eller bruka, haffue wij thet ock widh samma frijheet vthi wåra Församblingar behållet, Thes förinnan intet dömandes the Församblingar, som genom samma frijheet slijkt haffua bortlagdt, såsom ock wij (hwar så syntes) thet samma göra kunne. Ty om sielffua tinget, hwad heller thet står eller faller, haffue wij medh ingom något trätta, Vthan allenast om wår Christeliga frijheet, som wåra widersakare oss förkrenckia, när the oss nödga wilia, antigen til thesse tingest, eller ifrå.

Så effter wår Widderpart the Caluinister icke heller bättre skäl haffua til at straffa alt annat hwadh wij för Ceremonier effter Christenhetennes gambla bruk haffue för hender j Tijderna, än sådana som wij her hördt haffue, thet är alzingen, läte wij oss theras fåfenga murr oc knorr intet anfechta, Vthan bruke (såsom waant är) Ottesongz och Afftonsongz tijdher, medh ordentliga Psalmer, *Hymner*, *Antiphoner* Lecser *Responsorijs*, *Collecta*, etc.. både på Latijn och Swensko. Sammalund bruke

wij vthi Messone Christeliga sånger, bådhe på Swensko och Latijn. Item Messokläder, Altare oc Altarekläder, Kalck Pateen etc. Icke göre wij oss heller något samwett ther aff, at wij kalle HERRANS Nattward Messo, såsom the hållat för stoor synd, Ty om än så wore, som dock icke full wist är, at thetta ordet (*Missa*) skal wara Hebraiskt och merckia offer. Så är thes heller icke förbudit kalla thetta Sacramentet offer, såsom altijdh haffuer skeedt j Christenhetenne, effter thet offer som wår öffuerste Prest Christus en gång giorde på korset, warder j Messone förhandlat. Så kallar ock Scrifften böner oc tacksäyelse, sådana som man brukar j Messone, offer, Ty moste ock the lata oss samma welkor, all then stund wij vthi wåra Messor intet falskt offer haffue för hender, sådana som the Påueske Messoprester säya sigh göra för leffuandes och dödha.

Men thet wår Widderpart oss ock therföre straffa, at wij bruke *Exorcismos*, thet är, beswärielse, effter slijkt går allenast på then beswärielse som skeer widh Döpelsen (ty all annor ochristelig beswärielse sådana som the Papister bruka öffuer och til the oskylliga creatur, om hwilken tilförenne rördt är, äro fierran ifrå oss) är ock så lätt til at förswara. The moste jw bekänna thet S. Paulus säger, At alla menniskior äro aff
Ephe. 2. naturen wredennes och otroonnes barn, vthi hwilkom then onde anden werckar. Kan tå thetta icke fehla, Hwi skulle man tå icke må beswäria, thet är, vidh Gudz Faders och Sons, och then Helgha Andas nampn, biuda then orena andanom, at han wijker ifrå menniskionne och giffuer then helgha Anda rum? Ty annat förstådz icke medh thet ordet Beswäria, än biudha, ja biudha medh itt alffuarligit och förskreckeligit trugh och hoot, widh Gudz strenga dom oc straff. Och haffuer then meningen warit hoos alla Kyrkionnes Lärefäder, at sådana beswärielse skal wara krafftigh emoot dieffuulen.

Såsom S. Augustinus med thenna orden betyghar, Dieff- In lib. de Symbolo.
uulens macht warder genom Beswärielsen, som skeer widh Dopet ifrå the vnga barn bortdriffuen. Och må nu her medh så korteliga wara swarat til theras calmunier och affuundz sägner, som wåra Christeliga Ceremonier och Kyrkiosedher vthan återwendo belacka och förtala, Hwilket för then skul så skeedt är, at the enfallige her iw något måtte haffua, thet the emoot sådana wåra och wår Kyrkeordningz lastare bära kunna, sigh sielffua styrckia, och med teste friyare modh och större flijtt, hwad thenna ordningen innehåller vthretta.

Men effter thet ock kommet är in för then Stoormechtiga och Högborna Första och Herra, Her Johan then tridie, Swerigis, Götis och Wendes etc. Konung, W. A. N. H. At vthi några landzendar än nu skal wara någon åtskildnat och misdregt emellan Clerckrijt på någor aff the stycker, som vthi thenna Kyrkeordningen författat äro, Oc at slijkt kommer aff then brist som är på Exemplaren, ther the äro fåå som them haffua bescriffuen. Haffuer H. K. M. aff then godha och Christeliga benägenheet, som H. K. M. haffuer til at foordra Guddomlig ähro, retta och rena Christeligha religionen, vthgiffuet befalning til Kyrkionnes personer, Biscopar och andra, at the samma Kyrkeordning först fliteliga skulle öffuersee, och sedan aff trycken lata vthgå, på thet sådana brist måtte med thet aldraförsta bättrat warda. Wil ock at alle öffuer hela Riket wid tilbörligit straff, vthi Kyrkionnes handlingar, sigh effter thenna ordningen hålla och retta skola. Effter H. K. M. ock wel weet, huruledes Kongligit embete kräffuer icke allenast thet, at H. K. M. skal haffua wårdnat och omsorg om werldzligha saker, och sina vndersåters timligha gagn och besta, Vthan iemwel hwad som hörer til Guddomligh ähro, och samma sina vndersåters ewigha gagn och welfärd.

Ty thet är ock clart, at bådha Mosi taflor, thet är, allsammans Gudz bod, så wel the som Gud sielff egentligha pågella, som the andra hwilken oss menniskiomen widhkomma, äro Öffuerhetenne befalen. Ja, ther hon ordentligha medh sakenne wil gå til werka, så moste hon wisseligha til thet aldraförsta sökia Guddomlig prijs och ähro, så framt ock at thet skal kunna något wel tilgå j thet werldzliga Regementet. Ty vthan Gudz nådiga bijstånd äro alla Regenters anslag fåfeng. Hwilket och Konung Dawid wel hade försökt, och för then skul
Ps. 127. så frijt her om betygar j Psalmen, Vthan HERREN bewarar staden tå waka wårdmännenar fåfengt. Men skal ock Gudh wara medh Öffuerhetenne och giffua lycko til thet timliga regementet, så moste hon wisserliga fruchta honom, och sökia hans Guddomliga ähro, effter som Gudh och sielffuer sade til then Israelitiska
1 Reg. 2. Domaren och öffuersta Presten Eli. Then migh ährar, honom skal iagh ähra, Men then mig förachtar, han skal komma på skam.

För then skul warda oc the Konungar j Scrifftenne högt beprijsade som sigh om Guddomlig ähro, retta oc rena Gudz dyrckan, mykit haffua wårda lätet, såsom Konung *Dauid*, *Ezechias*, *Iosias*, *Iosaphat* etc. Men twert om, the andre som then retta oc aff Gudi sielff stictada
1 Par. 14. Gudz tiensten haffua nederlagdt, såsom *Saul*, eller ock the som then samma retta Gudztiensten förwandlade vthi Affguderij, såsom *Ierobeam*, *Achab*, *Ahas*, och theras wederlijkar alt för monge giorde, the samme warda j Scrifftenne förfärligha vndsagde, såsom thet sigh och med werket noghsambligha lät befinna, at the samt med theras ogudachtigha vndersåter hårdeliga wordo straffade. Ther med haffua ock tå icke allenast the frome och Gudhfructighe Konungar ibland Judarna, såsom Dauid och the andre, så fast beflijtet sigh om Guddomliga saker, vthan ock så, någre wellige Konungar ibland

Hedningarna giorde ock thet samma, sedan the genom tekn och vnder hade lärdt kenna thenna retta Guden som wille kallas Israels Gud, nemligha, *Nebucadnezar* Konungen j Babel. Item the Konungar aff Persien *Cyrus Darius Artaxerxes* etc. Hwilke öffuer all theras Land, läto vthgå bodh och breff, förbiudandes widh högsta straff, försmädha Israels Gudz nampn, Gåffuo ock theslikes befalning vth, om Templens j Jerusalem vprettelse, och giorde sielffue stoor hielp, både til byg-ningen och Gudztiensten, som ther effter Mosi Lagh hades för hender. At ock theste mindre vnder må wara, hwarföre några Christna Konungar och Keysare, såsom *Constantinus, Gratianus, Valentinianus,* bådhe *Theodosij, Carolus Magnus, Ludouicus pius,* etc. giorde sammaledes.

Effter hwilkas goda och Christeliga exempel ock så någre Gudfruchtige Swenske Konungar sigh taget haffua, leggiandes sigh ther mykit vth om, att Christen troo ock så her j Swerige skulle planterat och vthsprijdd warda, Såsom nemligha then förste Konung Biörn, hwilken genom inkallade Predicare S. Ansgarium och andra, her j Riket lät predica Christen troo. Och åter en godh tijdh ther effter, lät Konung Stenkil kalla her in j Riket Predicare, synnerliga the twå Adelward oc Staphan. Oc effter honom Konung Oloff, bestelte her in aff Engeland then froma Biscopen S. Sigfridh medh hans fölieslaghar. Men Konung Erich Jedwardson haffuer her öffuer fått hoos Swenska män itt synnerligit lofford, Ty han säyes för Christi troos planterning och vthsprij-delse skul, bådhe inrikes och vthrikes haffua mykit wågat och lijdit. Thesse och theras wederlikar flere, som Guddomlig ähro, oc retta religions planterning vthi så måtto fliteliga sökt och wårdat haffua, bekende jw ther medh, at slijkt förnemliga war vthaff theras retta kall oc embete, och at the woro Gudhi, som them macht och wåld giffuit hade, sådana tienst igen plichtige.

Doch är thes heller icke thet meningen j sakenne, at thesse twenne embete, hwilken Scrifften icke vthan wigtigha orsaker så fliteligha åtskildt haffuer, nemliga Öffuerhetennes och Kyrkiotienarenars, skulle åter mengias tilsammans, såsom vnder Påwan skeedt är, Vthan effter Gudh haffuer giffuit Öffuerhetenne macht oc wåld, genom hvilket hon haffuer stort tilfelle, til at mykit got vthretta, så wel j Andeliga saker som werldzliga, kräffuer han ock effter samma sina gåffuor tilbörlig frucht, och wil at Öffuerheten skal sigh wårda låta, så wel om hans ewigha Rike, som om sitt eghit werldzliga och förgengeliga Rike, vthi så måtto at hon hielper til och förskaffar, at Gudz helga ord och Euangelium, må frijt och obehindrat, hoos vndersåterna predicat och vthsprijdt warda, såsom the frome Konungar, om hwilka förberört är, giort haffua, och såsom Konung Dauid j Psalmen förmanar alla iorderikes Herrar, säyandes, För-
Ps. 24. wijdger portarna och vphöyer dörerna j werldenne, at åhronnes Konung må ther indraga. Item at öffuerheten ock förtager och vtrotar all falsk och kettersk lärdom, såsom ock Dauid säger sigh göra pläga, så talandes j Psalmen, Bittijdha förgör iagh alla ogudachtiga j landena,
Ps. 101. at iagh må vthrota alla ogerningzmän aff HERRANS stad. Och ther medh förskaffar, at lärde och trogne Predicare icke fattas, Vprettandes goda och Christeliga Lärescholar, större och mindre, och försöryandes them med lärda män, medh tillaghor och vnderhåll, beskydd och beskärm. Stichtar och så widh macht håller, Hospitaler och Siukestoffuor etc. Och på thet alt slijkt må bliffua j lengdenne beståndigt oc warachtigt, författar och bekräfftigar Öffuerheten thet medh wissa ordningar och stadgar, sådana som Konung Dauid j sin tijdh, och effter then lägenheet, som tå war giord medh Presterskapet och Gudztiensten j Templet, såsom j Crö-
1 Par. 25. nekebokenne scriffuit är. Ja, om slijkt lät sigh then

helge Konung Dauid wårda, och sådana nyttigha ordningar genom Gudz Anda och befalning, giorde han medh Prester och Leuiter, som achta skulle på Gudz tiensten, och mengde thes heller icke sitt Konungzliga embete och Presternars embete tilhopa, thet Gudh wille haffua åtskildt, Såsom och ther med nogh bewises, At när Konung Vsias bödh til slijkt göra, tagandes sigh före rökia j Templet, wardt han therföre aff Gudhi slagen och plågat med Spettelsko sott.

Thetta och sådant meer, haffuer Högbemelte K. M. anskodat och lagdt på hiertat, och för then skul strax vtaff H. K. Regementz begynnelse, tagit sigh före vthi så måtto, fliteligha sökia Guddomligh prijs och ähro, och sina vndersåters welfärd och longligha bestånd, bådhe til siel och lijff. Til hwilket christeligit vpsåt oc förehaffuande, then alzmechtighe och barmhertighe Gudh werdigas nådeliga hielpa och styrckia H. K. M. allt in til endan, Amen.

Register på Articlarna vthi thenna Kyrkio Ordningen.

Om Predican och Christeligh läro.

Endoch thet är wäl altsammans ganska nyttigt och högt reknandes, hwadh Gudz Son wår käre Herre Jesus Christus sinne Försambling til godho stichtat och insatt haffuer, så är likwel Predicoembetet synnerliga mykit aff nödhenne, Ty thet är icke nogh eller ther medh giordt, at een menniskia en gång warder lärd och vnderwijst om Guddomligha saker, lika som doch thet är nogh, at man en gång warder döpt, Vthan hon haffuer dagligh vnderwijsning behoff, så lenge hon leffuer på iordenne, Ja, icke vnderwijsning allenast, vthan och så tröst, förmaning, rådh och rettelse, hoot, straff etc. hwilket alt genom Predicoembetet moste warda vthrettat, Såsom S. Paulus til Timotheum förstå later, säyandes, Predica Ordet, halt vppå j tijdh och j otijdh, straffa, 2 Tim 4. trugha, förmana medh all sachtmodigheet och lärdom. At man ock ther aff lätteligha må kunna förnimma, huruledes Predicoembetet är icke allenast alsom nödhtorfftigast och brukligast, vthan kräffuer ock så itt ganska gott förstånd, Item flijt, mödho och omsorgh, Hwarföre ock Christus kallar Predicarenar Arbetare, säyandes, Bedher Sädhennes HERra, at han sender ar- Matt. 9. betare j sina Sädh. Item, Arbetaren är wärd sin maat. Och war Christus sielff j thetta arbetet så flitigh, at han ibland annat ock icke gaff sigh tijdh til at döpa, hwilket tå också fast mykit är aff nödhenne, vthan lät Lariungarna betemma medh Döpilsen, såsom Johannes Euangelisten skriffuar, och achtade thesförinnan sielff allt på Joh. 4. Ordet. För samma saak skul betyghar ock S. Paulus, At Christus honom sendt hadhe icke så enkannerliga til 1 Cor. 1.

at döpa, vthan til at förkunna Euangelium. Sammaledes bekende ock alle Apostlarna, at thet icke war til-
Act. 6. börligit, at the skulle öffuergiffua Gudz ord, och achta på bordet. Aff hwilko allo är vppenbart, at så mykit som thetta stycket tilkommer kräffs af them som j kyrkionnes embete stadde äro, een synnerligh flijt och wårdnat.

Och äro serdeles tw stycker, som the så fierran haffua til at beflita sigh om, Thet första, at the mågha weta hwad thet retzliga är, som vthi een Christeligh försambling läras skal, haffua ther på itt gott förstånd, och bliffua ther stadeligha widh. Thet andra, at the med sådana skickeligheet och förnufft kunna lära, förmana, straffa etc. at theras lärdom etc. må wara förståndeligh och annamelig, och ther med skaffa så mykit större fruct.

Thet haffuer (ty werr) vnder Påwans regering, så wel i thetta stycket, som vthi all annor, gått ganska skröpeliga til, ty antighen haffuer man platt intet predicat, eller ock så predicat, at thet hade bättre warit opredicat. Eller hwadh sanskylligh förbättring skulle ther aff kunna komma, när man alment intet annat predicadhe, än menniskliga påfunder, fabler, drömer, falska syner, falsk vppenbarelse, lättferdigh äwentyr, owissa Legender etc? Ja, hwadh annat skulle kunna aff sådana predican komma, än thet wij alle haffue hafft j henderna? nemligha, blindheet och gräseligh wilfarilse, falsk Gudztienst, thet är, affguderij medh Helgona dyrkan, Munka och Nunno wäsende, Pelegrims resor, Rosen krantzar, Siälamessor, aflatzkram, och annat sådant otaligha mykit, ther vthi werlden för then skul vthaff Gudz rettwisa doom kommen är, at hon icke hade kärleek til sanningen, såsom Paulus säger, Therföre haffua ock tå
2 Tess. 2. nu alle, doch synnerliga the som Predicoembetet är

befalat, än så mykit större orsaak, til at ganska wäl förweta sigh om thet som läras och predicas skal.

Men så nyttigt och nödhtorffteligit thet är, at man sigh här om, thet är, om Lärona, förweet, så lätt är thet til at få weta, hwar en ellies icke alztinges är försumeligh, vthan jw någhot wil see på then helga Scrifft, som så tijdt och offta talar om Predicoembetet, och befaler at man predica skal, icke menniskio stadgar, hwilke icke annat til wägha komma, än een fåfeng Gudztienst, såsom Christus säger, vthan befalar at man Matt. 15. skal predica Euangelium, Såsom ther Christus sade til Apostlarna för än han stegh til himbla, Gåår vth j hela Marc. 16. werldena, och prediker Euangelium för all creatwr etc. Hwilket ock Paulus om sigh betyghar (som wij nu här hörde) at Christus honom vthsendt hadhe til at förkunna Euangelium. Ty mågha the ock alle som predica skola, sigh här effter fulleliga retta, och thet samma göra, Ja, fliteliga och medh alsomstörsta trooheet görat, så at the predica Christi Euangelium rett och reent, ingen deel antighen ifrå tagandes eller tilleggiandes, såsom vnder Påwan skeedt är. Thet doch vthi Scrifftenne så offta och strengeliga är förbudit, J skolen intet (sägher Deut. 4. Gudh genom Mosen) leggia ther til som iagh biudher, och skolen ey heller tagha ther något ifrå. Item, Alt thet iagh biuder idher skolen j hålla, Intet skolen j leggia Deut. 12. ther til, och intet tagha ther ifrå. Item Salomon j Ordspråken, Legg intet til hans Ord, at han icke skal Pro. 30. straffa tigh, och tu warder funnen lögnachtigh.

Wil man ock tå korteligha weta hwad Euangelium är, och huru man thet rett predica skal, Så kan han ingen få som thet bätter, bådhe medh ord och exempel, således lärer, än wår Herre Jesus Christus sielff. Then thet ock ellies offta gör, men synnerliga vthi sinne predicans begynnelse, om hvilka Euangelisten S. Marcus så Marc. 1. scriffuar, Sedhan Johannes fången war, kom Jesus vthi

Galileen, och predicade ther Euangelium om Gudz rike säyandes, Båttren idher och troor Euangelio. Item effter sijn vpståndilse, ther han talade med Läriungomen, och ibland annat sadhe, Så moste Christus lijdha, och på tridie daghen vpstå, och predicas j hans nampn Bätring och syndernas förlåtelse. Så at wij här aff görliga kunne förstå, at predica Euangelium är icke annat, än predica syndernas förlåtelse, icke vthi någhot än sidher så margahanda annor nampn (som vnder Påwan är skeedt) vthan allenast j Jesu Christi nampn, som för oss dödher och vpstånden är, Och at man här til samfelt predicar Bättring.

Luc. 24.

Likuel skola thee enfallige här tagha sigh til wahra, när the höra thesse fåå ord (Man skal predica Euangelium etc.) at the för then skul icke tenckia, at thet är een lätt och ringa ting medh thenna predicanen, och at låta sigh här om så mykit mindre wårda, Ty thenne tancken fehlar fast mykit. Thet är wist ingen ringa ting retteliga predica Euangelium, vthan här hörer fast mera til än säya så. Ja, effter all then helga Scrifft, bådhe thet gambla och thet nyia Testamentet dragher sigh härtil, wil wara aff nödene, at then man är genom wäl öffuat j Scrifftenne, som för en godh och rettsinnigh Euangelisk Predicare skal kunna reknat warda, föruthan så mongahanda annor förfarenheet, dygder och gåffuor som här til höra. Therföre moste ock alle, bådhe the som til Prestaembetet nu kompne äro, och the som ther til komma wilia, medh alsom största flijt öffuerläsa och studera Biblien, at the ther vthaff måga retzliga lära förstå grunden vthi all stycker och artiklar, som Euangelij predican och Christeligh läro tilhöra.

Och effter thet monge frome och lärde män, bådhe j förtidhen och än nu, ock så något haffua scriffuit, och än scriffua, thet til thenna sakena kan wara tienligit, och hielper til at rett förstå Scrifftena, må man ock

wål giffua sigh någhon tijdh til at läsa sådana theras scriffuelse, doch moste thet skee medh förnufft och beskedeligheet, så at man them icke reknar lika widh sielffua Scrifftena, vthan gör här vthi thet som S. Paulus alment rådher, säyandes, Pröffuer all ting, och behåller hwad gott är. 1 Tess. 5. Och effter samma then helga Scrifft är sielff then retta proban, så här til som til alt annat, Therföre skal ock tå största flijten leggias på henne, på thet icke åter ther til komma skal, som warit haffuer vnder Påwan, ther man haffuer fått sigh så mykit bestella medh andra, Ja ock wäl medh Hedniska Lärares böker, at ingen tijdh är öffuerbliffuen til at läsa Biblien, Ther aff then iemmeren tå kommit haffuer, som all manz klaghan nu med retto är, nemliga, at Scrifften är platt bortglömd hoos wåra förfädher, och ther medh then retta och helsosamma Christeligha läran förkommen.

Och lika som Predicarenar pröffua skola the vthlegningar, som på then helga Scrifft giorda och bescreffna äro, och intet ther aff tillåta, medh mindre thet sigh retteligha rymer medh Texten, eller jw åt minsto medh Troonne. Så skola icke heller the sielffue vthleggia henne effter sitt eghit sinne eller godtyckio, vthan effter hennes retta och naturligha förstånd och thens helga Andas sinne, som henne vthgiffuet haffuer, altijdh ihogkommandes S. Petri ord, nemliga thenna, 2 Petr. 1. Ingen Prophetia skeer aff eghen vthlegning, Icke är heller någhon Prophetia framkommen aff menniskio wilia, vthan the helga Gudz menniskior haffua talat rörde aff then helga Anda. Och är thetta een almenneligh Regla, at man vthtydha skal Scrifft medh Scrifft, thet är, hwar någhot kan synas wara oclart vthi thet ena rumet j Scrifftenne, thet skal man förclara med itt annat rum som är clarare. Teslikes vplysa ock offta omständigheterna (när man them granneliga anseer) thet som ellies tyckes wara mörkt.

Men effter ock monge ibland them som then menigha man lära skola, äro sielffue fast eenfallighe, och icke mykit skickelighe, antighen til at vthleta grunden j then Text som til handlandes är, eller ock giffua honom så före, at thet kan wara någhro godho lijkt, och haffua skick medh sigh. Therföre är wäl mögeligit, at the med' ibland bruka sig til hielp någon wiss Postillo, Doch så at the icke ther aff taga sigh tilfelle til Oflijt och lätie, så som man haffuer wäl förnummet, at en stoor part göra plägha, the ther så alztinges lijta på Postillor, at the aldrigh någhon tijdh läsa wilia Scrifftena eller andra nyttigha böker, ändoch Postillor ingalund äro vthi thenna achten eller meningen screffna, vthan at the som eenfaldighe äro, mågha ther aff haffua (som sagdt är) een hielp, och lijka som een inleedning til sakena, och Textens retta grund, effter hwilkens lägenheter the sigh sedhan widhare skicka skola.

Så är ock icke heller thet nyttigt, at the eenfallige sigh bekymbra medh mongahanda Postillor, som nu nogh äro förhandenne, och dagliga meer förökas, Ty ther med warda the meer förbijstrade och hindrade, än til thet the mena, förfordrade, och förlöper än tå thes förinnan tijdhen, hwilken the ellies til at sielffue begrunda och öffuerwägha sakena, Ja ock til at läsa någhot tienlighit stycke j Scrifftenne, medh stoor fordeel bruka måtte, Ty är ock måttan här vthi godh, så at man rådher sigh een Postillo then som rettsinnigh är, eller åt mästo twå, och later sigh ther medh nöya, och brukar Scrifftena teste bätter.

Ther aff Predicaren wil synas wäl och skickeligha handla en Text aff Scrifftenne, så at ock folcket som på hörer, må teste snarare fatta, och teste lenger behålla hwadh han talar och lärer, tå är nyttigt, ja wil wara aff nödhenne, at han medh alt sitt taal lender in på någhon framsatt och förberörd artikel j Catechismo,

eller ock ellies någhon aff the almenneliga articlar j then Christeliga läronne, en eller flere, effter som sigh tilfellen aff Texten tå kunna begiffua sigh, och tiden kan tilsäya. Therföre haffua ock mestadeels alle rettsinnige, bådhe gamble och nyie Lärare, thetta sättet altijdh brukat. Vndertidhen kan ock behöffuas, at Predicaren aff slijkt tilfelle någon sådana artikel handlar medh synnerligh flijt, effter thet sätt som *in Locis communibus Philippi*, eller vthi then förswenskade Margarita theologica föregiffuit är, hwarföre ock nyttigt är, at eenfallige Clercker och Predicare samma Margarita wäl öffuerläsa oc sig ther vti öffua.

Så skola ock Predicarenar offta förmana folcket, at the betenckia, hwadh hwar j sin stadga är androm skyldigh, ämedhan wij här leffue på iordenne, Huru vndersåterna sigh hålla skola emoot öffuerhetenne, Och twert om, Öffuerheten emot Vndersåterna, Lärarenar emot Lärıungarna eller menigha man, och menige man emoot them som lära, Föräldranar emoot barnen, och barnen emoot föräldranar, Hwsbonden emoot sitt tienstefolck, och tienstefolcket emoot Hwsbondan etc. Såsom wij merckie aff Apostlarnas scriffuelse, at the fliteliga giordt haffua, Ty effter thet alle, synnerligha j thenna yttersta och onda tidhenom finnes fast tröghe, owilioge och försumelige vthi theras kall och skylliga tienst, äro sådana förmaningar teste meer aff nödhenne.

Medhan ock wår HERre kallar Predicarenar Jordennes salt, och hotas at thet skal warda bortkastat, om thet mister sijn selto, skola the icke heller försuma sigh, eller wara för blödige til at straffa hwad straff är werdt, och synnerligha the groffua laster, som nu så gott som allment haffua fått öffuerhandena j werldenne, nemliga hoor, moord, dryckenskap, dobbel, eedher och banskap, girugheet, flärd och falskheet, wantroo, wijskepelse etc. Doch skal man tagha sigh til wara, at

han så fierran icke later bemerkia sigh medh någhot hemligit haat til någhon. Icke skal heller Predicaren aff predikestolen nämpna någhon person widh nampn, annars än ther han någhon j Ban eller til bättring lysa moste. Therföre skal han ock icke heller småliga tala om någon fremmande Nation eller Landart, Ty slijkt är hwarken Christeligit eller til någon förbättring.

Men emoot berychtat eller ock närwarandes Ketterij och förgifftigh lärdom skal, en rettsinnigh Predicare tijdt och offta, doch medh förnufft och beskedh tala, bådhe för then skul, at the som ther medh kunna wara bedragne, mågha genom sådana Predicarens flijt warda igenkalladhe ifrå wilfarelsen, Så ock, at the som än nu äro obedragne, skola lära tagha sigh til wahra, Ty effter thet är een så farligh och skadeligh ting med falsk lär-
2 Tim. 2. dom, then om sig fräter lika som kräffuetan, såsom S. Paulus säger, wilia trogna förmaningar och torffteligit straff, her storliga wara aff nödenne, Effter som hwarken then helga Scrifft eller the gamble Lärare sigh ther medh haffua försumat.

Doch the gambla fördömda kätterij som fordomdags woro j Christenhetenne alt för mykit och för wijda kunnog, Men nu, och här hoos oss (Gud skee loff) icke äro så alment kunnogh, görs icke heller behoff på predikestolen stoort om tala, Ty eenfalligt och ostadigt folck, kan sigh ther aff snarare förargha än förbättra. Thetta må ock så om några andra groffua och icke så alment kunnoga laster förståndit warda, Ty thet är itt gammalt ord, Hwad illa luchtar, thet skal man otrengd icke röra. Therföre haffuer ock wår Herre Christus lärdt, at Euangelij tienare skola bådhe wara trogne och snelle, Trogne j thet at the rett lära, och vthan skrymtan och personers anseende, thet som til straffandes är straffa. Men snelle j thet at the kunna see och weta tijdh, rum och andra lägenheter til at bådhe tala och tiya, Ty sägher

och Salomon, At itt ord talat j rettom tijdh, är lika som itt gulläple författat j silff smidhe. Men twert om säger Syrach, Thet godha som en dåre tala kan, warder ock så ogillat, ty han talar thet icke j rettan tijdh. Therföre skola ock Predicarenar tagha sigh til wahra, at the genom owarligit taal, icke komma förargelse åstadh, ther the mena sigh skola tala til förbättring. Prou. 25. Eccle. 20.

Offta kan ock förargelse komma vthaff itt taal, som ellies wäl är nyttigt, men thet warder aff Predicarenom j otijdh (för än thet är aldeles wäl fulkompnat) slept och öffuergiffuet. Såsom ther man wille tala för eenfalligt folck om menniskionnes rettferdigheet, och sadhe, At then som troor på Christum, han är rettferdig, intet meer tilleggiandes. Ty ändoch thetta är wäl rätt sagdt, likwäl effter thenna saken här medh icke är noghsamliga förclarat för the eenfalligha, som sigh här vppå icke förstå kunna, förargas the, menandes at man icke skal behöffua godha gerningar, Ty the weta icke at Predicaren så fierran talar om en rett sanskylligh leffnandes och werckande troo, hwilken vthan Christeligha gerningar, som äre hennes retta frucht, aldrigh wara kan, om hwilka S. Paulus talar säyandes, I Christo Jesu är intet bewendt, hwarcken Omskärelse eller Förhwdh, vthan Troon, som werckar genom kärleken. Och talar icke om then S. Jacobus kallar en dödh Troo, huilka dieflanar ock så haffua kunna. Galat. 5. Jacob. 2.

Så är ock gott at Predicarenar wänia sigh til at tala retta Swensko, och bruka the ord som alment kunnog äro, Ty ther man fremmande ord bruka wil, såsom monge göra pläga, förbijstrar man the eenfalligha, som sigh på sådana ord intet förstå kunna, Och lychtas så ther medh, at the fögho förbättring kunna haffua aff thet som talat warder. Ther til warder ock wårt Swenska måål förkrenckt och förwandlat genom sådana sett, thet icke heller haffuer nytto medh sigh, helst när thet

skeer j otrengda måle, ther wij sielffue haffue jw så godh ord, som the fremmande wara kunna.

När Predicarenar ock någhot indragha aff Scrifftenne på Latijn, til at bewisa eller förclara thet the haffua för hender j sakenne, så skola the thet strax vthtolka på Swensko, på thet the olärde mågha ock förstådt och haffua gagn ther aff.

Ty är thet ock ganska nyttigt, at then som Gudz ord j församblingenne predica skal, är tilförenne wäl betenckt, både om thet som til talandes är, så ock om sätt och skick som han tå bruka wil. Ellies händer det siellan synnerliga med the eenfalliga, at thet som obetenckt framkommer, kan haffua någhot gott lagh. Therföre reknar ock Syrach honom för en wijs man
Eccle. 21. som munnen haffuer j hiertat, thet är, then som intet talar obetenckt, och honom för en dåra, som hiertat haffuer j munnen, thet är then som oförwarat framglepper, hwad genom munnen gå wil. Ja, thet är ock wäl aff nödhenne, at man för then skul troligha beder Gud om sådana förwarning, säyandes medh Konung
Psal. 141. Dauid, Herre bewara min mun och mina leppar. Item
Eccle. 22. Syrach, O at iagh retzliga kunde förwara min mun, at iagh ther igenom icke komme på fall. Ty vthan Gudh then helghe Andes vplysning, äro ock så alla förtanckar och rådh förgeffues, doch ther the som onde äro, endeligha wilia förargas på Gudz ord och Christeligha förmaningar j rettom tijdh aff Predicarenom föregiffna, thet skal Predicaren intet achta, eller för theras skul haffua slijkt fördragh. Hwilkit ock Christus ther med wille lära, at han om the Phariseer sade til Lär-
Matt. 15. iungarna, Läter wara them, the äro blinde och blindas ledhare etc.

Hwar ock någor wil wara en rettsinnigh Predicare, så at han gerna seer, at hans predican ibland folcket skaffar mykin frucht, såsom wår HERre Christus sade til

Apostlarna, Jagh haffuer tilskickat idher, at j skolen gå och bära frucht. Item, Ther vthinnan är min Fader prisat, at j bären mykin frucht. Then samme moste ock beflitá sigh om itt gott och ostraffeligit omgänge, sådana som S. Paulus til sina Läriungar Timotheum och Titum bescriffuar. At han må lära så wäl medh leffuerne och gerningar, som medh munnen och talet. Ja effter menige man mestadeels är så til sinnes, at the meer retta sigh effter gerningarna, som äro för öghonen, än effter orden, som the höra, skaffar then hoos them een ringa frucht, han må predica så wäl han kan, som otilbörliga leffuer, och således synes sielffuer ogilla thet han lärer, Ther til medh, effter Gudh ock så bär styggelse widh alla ogudachtiga, kan man icke heller förmodha hans nådh och welsignelse til then predican som en oguhdachtigh Predicare framförer. Effter som ock j Psalmen står, Gudh sägher til then ogudachtiga, Hwj förkunnar tu mina retter etc. Ty ligger ock tå största machten ther vppå, at Predicarenar sielffue fruchta Gudh, hwilket om the retzliga göra, warder han them giffuandes, bådhe thet, at the wijsliga tala (såsom han loffuade Apostlomen, säyandes, Jagh skal giffua idher mun och wijsdom etc. Och at medh theras taal följer lycka och saligheet.

Joh. 15. 1 Tim. 3. Titum. 1. Psal. 50. Luc. 21.

Ordning medh predican.

Predican kan wäl altijdh och så offta folcket sigh församblar j Kyrkiona til Ottesång, Afftensång, eller ock ellies hållen warda, Doch skal thet eenkanneliga tå skee, när man ther haffuer för hender Messo eller Christi Natward, både för then skul, at folcket vpwäckt genom Gudz Ord, må medh så mykit större Gudeligheet gå til Sacramentet, Så ock, at S. Paulus synes thet biuda, ther

1 Cor. 11. han sägher, Så offta j äten aff thetta Brǫdhet etc. skolen j förkunna HERrans dödh.

Euangelium eller Lästen, som effter sedwenion plägar j Messone läsen eller sungen warda, skal man jw altijdh predica, så wäl om andra Helgedagar, som Söndagarna, och ingens helge manz Legendo, såsom vnder Påwen altijdh haffuer warit sedh, Ty man haffuer icke monga sådana Legendor som äro wissa, och aldeles komma öffuer eens med Scrifftenne. Ther ock någor sådana Legenda kunde finnas, och måtte wäl för then skul aff Predikestolen föregiffuen warda, Så görs än tå icke behoff, at hon altsammans förtälies, vthan är nogh, at Predicaren rörer om någor stycker ther vthi, the som äro förnemligast, på thet Lesten jw må behålla mesta tiden j predicanen.

Så äro ock någor Euangelia ganska merkliga, som haffua warit förordnadhe på några aff the helgedagar som nu äro afflagda, samma Euangelia kunne Predicarenar ock så förhandla på andra helgedagar, Söndaghar, eller ock andra daghar ther them synes besta tilfelle wara.

Men Epistelen skal alla Helgedagar vthi Städerna ock så predicat warda, Afftonsångs tijdh, eller ock bittidha om morgonen, ther förfall icke äro på ferde, och the äro förhandenne som thet göra kunna. Men ellies må någor Lecsa aff Scrifftenne, then tienlig kan wara, vth til folcket läsin warda.

Vthi Städerna skal man ock så hålla predican om Söknedagarna twå resor huario weko, året igenom, Tå skal någhor aff nyia eller gambla Testamentzens Böker, then för menige man best kan tiena, warda förhandlat, så at Predicaren ordentliga fulfölier then Book, som han sigh företaghit haffuer, ifrå begynnelsen alt in til endan, handlandes så mykit til lika, som honom effter legenheten synes.

Så skal ock Catechismus åt minsto twå tijdher om året, nemliga, vthi Aduentet och Langafaston, j Städerna alla Helgedagar Afftonsångs tijdh, eller ock om Morgonen bittidha predicat warda. Thesförinnan later man bestå Epistelen, som samma tijdh ellies skulle warda förhandlat, eller ock handlar henne någhon söknedag j wekonne. Men på Landzbygdenne, ther folcket thenna tijdhen effter middagen eller ock så bittidha icke kan komma til Kyrkio, skal Catechismus predicas för middaghen j Messone, så at Presten halffuan predikotiman brukar her til, och then andra halffua, til at förclara Euangelium.

Vthi Dymbelwekonne skal Passio eller Historien om Wårs Herres Jesu Christi pino, ordentligha såsom hon aff alla fyra Euangelisterna vthdragen är, j Städerna predicat warda, itt stycke hwar dagh.

En klockotime är lagha tijdh til predican, Ty skal och Predicaren ther vthöffuer icke dröya, med mindre någhor synnerligh orsaak ther til sigh begiffua kan. Och skal man thetta så förstå, at innan en tima skal thet alt endas, som en tijdh til talande är, bådhe förmaningen til bönen, förr och effter predican, så ock sielffua predicanen eller vthlegningen, ellies huar man göret förmykit longt, så at folcket begynnar ledhas widh, fölier ther fögo frucht medh. På Landzbygdenne, ther folcket haffuer longt til Kyrkio, moste Presterna j synderheet thetta achta, Ja så wel medh andra kyrkiotienst, som med predican.

Så finnes ock wäl än nu några Landzkyrkior, ther antighen alzingen Predikestool är, eller elaak och oskickeligh, Therföre skal ock ther leggias böter vppå, så at skickelighe Predikestolar warda vpprettadhe, ock stelte på the rum j Kyrkiorna, som ther til finnas wara bequemmast, så at man rydier vndan hwadh j wäghen står, antighen altare, stolar, beläter eller annat.

När Gudz ord predicas j Kyrkionne, skola ther all ting wara stillo, på thet bådhe han som predicar, och the som påhöra, icke skola genom ohöffueligit buller och oliwdh warda förhindradhe, Ellies moste man tå haffua predican platt fördragh, Ty Syrach sägher, Ther tu icke får liwdh, skaltu intet tala. Therföre skola ock Presterna thetta achta; förmanandes sitt soknefolk, hwar så behöffues, at the sampt medh theras barn och hwsfolk, hålla kyrkioliwdh vthi alla Tijdher, och synnerliga vnder predican. Är ock tå näghor qwinna tilstädes, som spät och gråtogt barn haffuer, såsom offta pläghar henda, henne skal warda tilsagdt, at hon wijker ther medh aff kyrkionne, och är ingom j så måtto til hinders. Wettwillingar som buller göra, skola ock ledhas vth. Men om någhor så gör aff öffuerdådigheet eller druckenskap, han skal på en tijdh longt vthsättias aff kyrkion, och än tå stå werldzligh plicht.

Eccle. 32.

Så bör ock klockaren haffua acht vppå, at hundar eller annat slijkt som j kyrkiona kan inkomma, icke gör ther buller eller oliwdh, så at hinder skeer j Tiderna. Och borde oss Christna icke elska thesse kyrkehundar, bådhe för then skul, at vthi Tiderna icke ther igenom skal skee något hinder, såsom nu sagdt är, så ock för fremande nationers förargelse och förtaal skul. Item för then slema art och otucht them fölier, at the ther snarast skemma och wäta, som bäst är tilpyntat, bådhe wid Altare och annorstädz.

The som förachta predican, så at the thesförinnan icke wilia wara j kyrkionne, Eller om the än ther äro, wilia likwel icke gå så när, at the mågha höra hwadh som talas, vthan gå spatzera, eller hålla kyrkioglam. Eller ock the som vthan saak löpa vth på kyrkiogården eller kyrkiowallen, tagandes sigh ther sedhan fåfängt taal före, leek eller annat. Eller ock the som tå gå til ööls, brendewijn eller andra drycker, sampt medh krö-

garenar, som genom sådana tilfelle draga folck ifrå Gudz tienst, Thessa alla och andra sådana, skola Predicarenar troliga förmana til bättring, at the slijk ogudachtigh stycker haffua fördragh. Men hwar ock förmaningar icke hielpa wilia, så moste bådhe kyrkiostraff och werldzligit straff emoot dem brukat warda. Thet samma skal ock wara sagdt om them, som aldrigh eller ock ganska fåå resor om året komma til kyrkio, och ther medh leffua som Hedningar.

När tå predican j kyrkionne skee skal, ther hålles Messa eller ey, så är Christeligit och aff nödhenne, at hwar och en sigh ther til skickar och med bönenne beredher, såsom vthaff ålder haffuer warit sedh. Doch skal man see til, at han tå ock ellies altijdh bedher rett och christeliga, nemliga, Gudh Fadher allena j Jesu Christi nampn, och icke (såsom tilförenne haffuer plägat skee) brukar eller förewender andra Medlare, Patroner eller Fördagtingare. Och förmanar Predicaren tilförenne folcket til at bidia widh thetta eller någhot annat sätt, korteligha.

Käre Christi wener, effter wij nu här försambladhe äre, til at förhandla och höra Gudz helgá ord, wilie wij alle samfelt först böya oss nedher på wår knä, och haffua wår ödmiuka oc innerliga bön til wår kära Gud och himmelska Fader, at han för sin enfödda Sons Jesu Christi wårs Herres skul, werdigas förläna oss then helge Andz nådh och gåffuo, at wij på båda sidhor, iagh som talar, och j som tilhören, måghe oss j sakenne rett skicka, talandes och förnimmandes, hwadh Gudz godhe och behagelige wilie och rette grunden är j thenne Gudz ord, som idher skola

förehållen warda, honom til prijs och ähro, och oss allom til tröst och rettelse j wårt leffuerne. Fadher wår etc.

Wil man ock för predican siunga någon Bönepsalm eller Loff song, såsom nu mest alleständz är kommit j brwk medh thesse songer, O tu helge Ande kom. Item, Nu bidie wij etc. Item Juletijdh, Een iungfru födde etc. tå är lika mykit, hwadh thet skeer strax effter thenna förmaningen, eller ock tilförenne, såsom nu mestadeels är sedher, Doch åhwilket thera som skeer, så skal jw thetta sättet altijdh hållas, serdeles på Landzbygdenne, at Predicaren strax medh thenna förmaningen som han haffuer til folcket om bönen, förtälier ock så orden j Catechismo, nemligha Fader wår. Jagh troor etc.

Och på thet the eenfallige, barn eller ock andre som icke kunnat, måghe thes snarare thenna stycker lära, och them teste bätter minnas och behålla, skal Predicaren här medh på åtskilieliga tijdher icke bruka åtskilieligh ord eller orda sätt, såsom wäl några vthaff förwetenheet fåfengt, ja skadeliga göra pläga, vthan han skal altijdh behålla itt och samma orda sätt, haffuandes för then skul alstädes widh handena, bokena eller itt brädhe, ther på thesse stycker äro bescreffuen, och läsat så ther vthaff longsambliga och beskedeliga, så at bådhe vng och gammal må görligha förnimmat, och hwar widh sigh läsat effter.

En part haffua för sedh (then ellies icke heller är til straffandes) läsa öffuerliwt strax effter förmaningen til bönen, först Fader wår, och sedhan een sådana bön som thenna efterföliande.

O Alzmechtige ewige Gudh, tu som aff Faderligh barmhertigheet oss arma bedröffuade och fåkunniga menniskior til tröst och rettilse, titt

helga och helsosamma ord förkunna och predica läter, thet wij doch för wåra stora brist och swagheet skul, hwarken rett fatta eller behålla kunne, För then skul bidie wij tigh ödmiukeliga, at tu aff samma Faderliga mildheet ock så werdigas sampt medh Ordet, förläna oss tin helga Anda, at wij genom honom måge warda beqwemlige, til at rett vndfå thenna helga sädena (som är titt ord) j wår hierta, lijka som vti een godh iord, och bära ther effter mykin frucht j tolemodh. Genom tin Son Jesum Christum wår HERRA, Amen.

Sedan bidhit är, rettar församblingen sigh vp igen, och står stillo så lenge Lesten eller Texten som förhandlas skal, är vpläsen. Ty medh mindre lägenheten kräffuer någhon synnerligh affkortelse, skal iw thetta skee vthi all predican, ähuad heller samme Text strax tilförenne (såsom skeer ther messa håldz) war läsin eller icke, på thet folcket teste bätter må minnas orden, och teste snarare merckia huru hwart stycke för sigh j vthlegningenne warder förhandlat.

Ther effter begynnas tå förclaringen på Texten, och skola eenfallige Predicare vthi theras förclaring, lära haffua och bewijsa thenna beskedeligheten, at the medh flere ord thet förhandla, som tyckes någhralunda warå mörckt och oclart, eller ock ellies kan behöffua någen synnerligh flijt, om hwilken tilförenne talat är, och görat teste kortare medh thet andra.

Ja, hwar ock lägenheten sigh så begiffuer, eller nöden thet kräffuer, at Predicaren något stycke aff Texten eller ock ellies medh longt taal och synnerligh flijt driffua moste, så må han tå alt thet andra som Texten giffuer, författa j een kort summo, och sedhan öffuer hela predicanen hålla på samma stycke, Doch moste

man see til, at slijkt icke sker för offta, eller j otrengda måle. På thet man wid thetta sättet icke åter wän sig ifrå Texten igen, och talar så ellies hwadh honom löster, hwilkit icke altijdh wäl bekommer, såsom man vnder Påwan wäl förnummet haffuer.

Thet är ock nyttigt, at Predicaren vnder tidhen tagher sigh tilfelle til at haffua ord och förmaning om Sacramentet eller HERrans Natward, hwilken menighe man wäl begärar, och wil at han skal offta hållen warda Meer (såsom lijkt är) aff een sedwänio, än för någhra rettsinniga orsaker skul, effter man så nödigt och siellan går ther til. Sammaledes ock om annor nödhtorfftigh stycker, om huilken tilförenne något rördt är.

När tå predicanen är lychtat, fölier förmaningen til Bönen, Men först må Predicaren lysa för folcket, om någhor ärende sigh tå begiffua, som ther förkunnas skola. Wil han heller haffua lysningen alrasidst thet må han ock så wäl göra, Först at han thesse ärender icke menger in j then almenneliga bönen, som offta obeqwemliga skee plägar. Och skal han ther om för än han går på Predikostolen, aff Klockarenom eller aff honom som slijkt begärar, scriffteliga eller muntliga vnderwijst warda.

Om ock honom synes förtälia Scrifft orden för folkena, och förkunna afflösningen effter som wäl är aff nödhenne offta skeer, Så begynnar han förmaningen widh thetta efterscreffna eller något annat sådant sett.

Käre Christi wener, effter thet wij her försämbles, icke allenast för then orsaak skul, at wij genom predican skole (såsom nu skeedt är) vnderwijste och förmante warda, vtan iemwel, at wij haffua skole våra böner til Gudh, om allahanda, både om wåra egna och andra menniskiors nödh-

torffter, ja genom Ordzens Predican warde wij retteliga til Bönen bereedde. Therföre wele wij ock nw icke heller lata thenna delen j sakenne brista, vtan wij wele troligha bidia. Och på thet wij teste heller måghe kunna bliffua bönhörde, så later oss först göra Gudhi wår allmenneligha Scriffter-mål, så säyandes hwar widh sigh.

O Alzmechtige, ewige Gudh, Jagh arm owerdig och bedröffuat syndig menniskia, bekenner vthaff hiertat, at iagh ganska mykit och swårliga emoot tigh och tijn helga bodh, bådhe wetterliga och owetterligha syndat oc brutit haffuer, med tanckar, ord oc gerningar, så at mina synder äro otaliga monga, och mig alt för swåra wordna, Och blyies iagh för then skul widh mig sielff, effter iag icke werd är, komma in för titt Guddomliga ansichte, och bliffua kend för titt barn, Doch likwel medhan tu äst så godh och mild, at tu icke Hezec. 33.
gerna seer, at någor syndare, ähuru stoor han ock 1 Tim. 2.
är, döö och ewinnerliga förderffuas skal, vthan wilt at han sigh omwender, bättrar och bliffuer behållen, Ja, tu som icke liuga kan, haffuer sielffuer vthloffuat nådh och syndernes förlåtelse, allom them som sigh ångra och bättra wilia, Therföre faller iagh icke j wanhop, vthan dristar migh her widh, kommandes likwel fram för tigh, först med itt ångerfult och bedröffuat hierta, sedhan ock medh een retta, ändoch fast swaga troo, bidiandes tigh ödmiukeliga, och vthaff alt hierta, at tu wille wara migh nådeligh, och förlåta migh alla

mina synder, titt helga nampn til prijs och ähro, för tin eenfödda Sons Jesu Christi wårs Herres skul. Jagh wil med tinne Guddomligha hielp gerna bättra migh.

Här på sägher Predicaren afflösningen med thenna éffterscreffna Orden.

Gudh ware idher allom nådeligh, och iagh på samma Gudz wår Herres Jesu Christi wegna och befalning, som sagdt haffuer, Hwilkom j förlåten synderna, them förlåtas the, tilsägher idher effter thenna bekännelsen syndernas förlåtelse, I Nampn Fadhers och Sons och thens helghe Andes, Amen.

Haffuer fridh.

Sedhan må Predicaren åter komma til förmaningen om Tacksäyelse och Bönen, effter thet sett som nw alment är. Wil han ock vndertijdhen bruka thetta efterföliande bönesettet, thet må han ock göra, säyandes.

O Alzmechtige Gudh och barmhertighe Fader, wij tacke tigh aff alt wårt hierta för alla tina så otaliga monga welgerningar, och synnerliga för thet tu aff blotta nåd genom tin eenfödda Son haffuer oss återlöst och genom titt helga ord vplyst, och til thenna kundskapen komma latit, och bidie wij tigh än nu ödmiukeliga, at tu genom tin helgha Anda, werdigas oss altijdh så trösta, styrckia och bewara, at wij her widh alt in til wår enda faste bliffua måge, och ther medh ewinnerliga salige warda.

Sedhan bidie wij tigh käre himmelske Fader, för tinne helga Christeligha försambling j hela

werldenne, friya, frelsa oc bewara henne för alt ondt, Tagh bort ifrå henne alla otrogna Heerdar och falska Lärare, som thenna tin klena Hiord, lika som glupande Vlffuar och rytande Leyon iemmerliga förskingra och förhäria, vthsendt och giff trogna Heerdar och rettsinnigha arbetare j tina Sädh. Giff och föröka tina helge Ands nådh vthi alla Christeligha Heerdars och Kyrkotienares hierta, serdeles theras, som vthi thesse land med titt ord föda skola tin hiord, och regera tina församblingar, at the så måga stå theres embete före, at när then öffuerste Heerden tin elskelige Son Jesus Christus igen kommandes warder, til at hålla rekenskap med alla sina tienare, måga tå warda fundne ibland them som troliga tient haffua, och så ther medh höra thenna liuffliga röstena aff hans mun, Ah tu godhe tienare, tu haffuer vthi een liten ting warit trogen, Gack in j tins Herras glädhe. Matt. 25.

Widhare bidie wij tigh käre Fader för alla tina tienare, som tu Öffuerhetena och thet werldzliga swerdet befalt haffuer, och synnerliga bidie wij för wår eghen Landzherra och Konung K. N. sampt med alt hans Maiestatz hws, hoff, rådh och Befalningesmän, land oc folck, bewara them mildeligha för alt ondt. Giff och föröka tin helga Anda vthi theras hierta, at the then himmelska Konungen wår HERra Jesum Christum, genom hwilkens macht alla Konungar regera, måga rett kenna, hans Rike förfordra, och vndersåterna titt fattiga folck så

styra och regera, at tin Guddomlige prijs och ähra, tucht, godha sedher, almennelig landzfrid, lagh och rett, och sedhan alt gott må styrckt oc främiat warda. Men twert om, krigh och blodz vthgiutelse, vproor och twedregt, orett, öffuerwold och alt ondt, må förhindrat och förtagit warda.

Wij bidie ock så, at tu käre himmelske Fadher, werdiges nådeliga see til alla menniskior, ähuadh the äro inlendzke eller vthlendzke, kende eller okende, Ja, wener eller owener, doch synnerligha til them som wåra brödher och systrar äro j troonne, och eenkannerligha til them, som stadde äro vthi någhon nödh och farligheet, antighen til lijff eller siel, vthi wilfarelse, swåra synder, vthi dieffuulens qwal och frestelse, j twiffuelachtigheet, blödigheet eller otoligheet, j armodh och fattigdom, j siukdom, werck och wedhermödho, sorgh och bekymmer, j hechtelse, j siönödh. Item at tu see wille til alla fattigha enckior, fadherlöös och moderlöös barn, haffuande qwinnor och barnaföderskor, och sedhan til alla, som j någhon nödh äro, och tijn faderliga hielp, wedertorffua och begära, så at tu tigh öffuer alla thessa förbarmar, them hielper, styrcker och tröster, på thet alla menniskior nw och til ewigh tijdh tigh loffua och prisa måghe, Amen.

Är ock någhor som vthi synderheet begärar församblingennes bön för sigh eller sin wårdnat, thet må Predicaren til thet yttersta förkunna.

Och skola the eenfallige her weta, at om Litanien skal effter predican (såsom vnder tijdhen skee plägar)

sungen eller läsin warda, tå görs icke behoff medh thenna eller några andra sådana böneformo eller någhor long förmaning fördröya tijdhen, vthan är nogh, sedhan folcket är korteligha widh förscreffna sätt förmanat til bönen, Eller ock strax effter afflösningen, ther hon effter then almenneliga Scrifftermålen giffuin warder, at man ther på läter fölia Litanien.

Om Döpelsen.

Endoch nw j thenna tijdhen icke mykit gammalt folck (såsom med thet första j Christenhetenne skeedde) vthan mestadeels barn (såsom ock rett är) döpt warda, likwel när man retzliga efftertencker, aff huem Döpelsen är vtkommen, och hwad för dråpliga stor ting her igenom warda vthrettat, befinner man wel, at her medh är intet barnaspel, vtan är thet ärende som så ganska stoor mact vppå ligger, både vngom och gamblom, Ty thet är icke någor menniskia som Döpelsen vpkommit haffuer, vtan thet är sielffuer Gudh then helgha Treefaldigheet, som henne haffuer bådhe stichtat, helgat och befalat, Såsom wij aff wårs Herras Jesu Christi clara ord wel förnimma kunne, ther han så bödh Apostlomen, säyandes, Går vth och lärer all folck, och döper them, I nampn Faders och Sons och thens helge Andes. Så haffuer han ock icke heller för någrahanda werldzliga eller förgengeligha saker skul stichtat och insatt Döpelsen, vthan at wij menniskiorna, som aff naturen wore wredennes barn, skulle ther igenom födhas på nytt, och warda så aff nådenne Gudz vthkorade barn och arffuingar til ewinnerligit lijff. Therföre betyghar ock wår HERre Christus til Nicodemum och sägher, Vthan en warder födder på nytt aff Watne och Andanom, kan han icke ingå j Gudz Rike. Item S. Paulus, Effter sina barmhertigheet, haffuer han

Matt. 28.
Ephe. 2.
Johan. 3.
Tit. 3.

giordt oss saliga, genom thens nyia födelsens badh, och thens helga Andas förnyielse. Item ock til the Romare, Wij som döpte äre til Christum, äre döpte j hans dödh, Wij äre genom dopet begraffne medh honom j dödhen, at såsom Christus är vpweckt ifrå the döda genom Fadrens herligheet, så skole ock wij wandra j itt nyt leffuerne. Rom. 6. Således är tå Döpelsen itt dråpliga stort ting, itt heligt och högwerdigt Sacramente, och en retter Helgedoom. Ty skal ock Christet folck lära hållat vthi all som största ähro och wyrdning, och haffua medh sigh the sedher och åthäffuor, som förståndigo och gudeligo folcke höffues, när samma Döpelses Sacrament vthi församblingenne haffs för hender.

Fordomdags något effter Apostlarnas tijd haffuer man begynt bruka hoos Döpelsen någrahanda Ceremonier, såsom olio, salt, liws, Christningeklädhe. Item ock så (thet longt för wår tijdh aff kommet war) honigh, miölk. Item wissa tijdher, nemliga, Påscha, och Pingz daga, wissa böner, beswärielse, Euangelium etc. Hwilket alt effter thet är frijt och wilkorligit, och icke hörer til Döpelsens retta wesende, som vthi ingo andro står, än j thes eghen Ord, Watnena och Andanom, kunde slijkt icke wara för andra saker skul giordt, än at man såledhes wille prydha thetta Sacramentet. Item ock så ther igenom tilkenna giffua then stora Gudz nåd och margfalliga gåffuor, som Döpelsen haffuer med fara, och för then skul bör aff Christna folcke hållas j alsom största ähro och wyrdning.

Så behålla och bruka Christna församblingar än nu för samma saak skul någhra aff thessa gambla Ceremonier, sommestädz flere och sommestädz ferre, effter som wäl mögheligit är at skee må, först man thenna theras grund weet, och giffuer icke them meer tilförenne än thet sigh bör, eller håller them så enkom wara aff nödhenne, såsom meningen vnder Påwens regemente

warit haffuer och än nw hoos the eenfalliga mykit wara gitter, hwarföre ock Presterna skola her om fliteliga vnderwisa meniga man, at the slijka tanckar her om icke haffua skola, Ellies lika som en part aff thessa Ceremonier hoos oss för thenna saken skul äro bortlagda, så kan thet samma ock wel skee med flere ther aff, ther man icke wil lata sigh her om rett vnderwisa.

Thet är ock en fast gammal sedh, at til Döpelsen brukas någhre personer, them wij kalle Gudhfädher och Gudhmödher, lijka som löfftes folck för barnen som döpas. Hwilken effter han är godh och Christelighen, Ja ock widh barna doop nödhtorffteligen, skal han ock så hädhan ifrå som här til, behållen warda. Doch är lijka mykit hwadh thesse äro antighen flere eller färre, män eller qwinnor. Allenast ligger ther macht vppå, at the som her til brukas skola, och således androm hielpa skola til Christendomen, äro sielffue rette Christne.

Therföre ock ther någor är stadd vti någon vppenbara last, skal han til Gudhfader eller Gudmoder ingalund tagen eller aff Prestomen tillaten warda, för än han vthloffuat och påbegynt haffuer retta bättring.

Teslikes skola barnsens föräldrar, om theras saak så ståår, icke heller annars städias til, at wara när thes Döpelse, Ty lijka som slijkt folck intet är Gudhi behageligit, så är thet ock Sacramentena til waanähro och församblingenne til een stoor förargelse, Ther aff ock theras fördömelse wexer så mykit större.

Man håller ock thet för gott, at Döpelsen altijdh (så mykit mögeligit wara kan) haffs j Kyrkionne för hender på någhon Helgedag. Ty ändoch hon icke heller än andra Guddomliga handlingar, bunden är widh någhon wiss tijdh, vthan wäl må altijdh och på alla daghar giffuin och vndfången warda, likwel effter thet är Sacramentet til een förähring, at monge äro tilstädhes när een menniskia döpes, skal thet helst på the dagar skee,

när then Christeligha Församblingen är tilhopa. Hwar ock Gudhfädher, Gudhmöder eller ock andre, som barnena fölia, wilia gå til Herrans Natward (såsom wäl är tilbörlighit och Christeligit) så haffua the tå ther til tilfelle. Doch hwar nödhen annorlunda tilsägher, moste man skicka sigh ther effter.

Och effter vndertijdhen wäl skeer, at några antighen aff försumelse eller ock för Gestebodh skul, så lenge dröya medh barnadoop, at the tå omsider döö odöpt. Therföre skola ock Presterna fliteliga förmana theras soknafolck, at the tagha sigh til wahra för thenna farlighetenne, så at the strax vthan all sådana fåfeng och skadeligh förtöffuan lata barnen komma fram til Döpelsen, synnerliga ther man skenbarliga kan merkia, at farligheet är på ferde om barnsens lijff. Warder ock thetta med barnen aff föräldrana försumat, så at the råka för then skul dö odöpt, tå skola föräldranar gå therföre vnder tilbörlig Scrifft.

Så skola ock Presterna offta förmana föräldranar som haffua spädh barn, at the fliteligh wårdnat haffua om them, så at the icke genom theras försumelse warda förqwaffd, eller ellies komma om lijff och leffuerne, Ty ther ellies skeer, ock samma barn kommer någhot widh, såsom ty werr offta hender, tå stå the farliga för Gudh, och skola icke heller vndwika Kyrkionnes plicht oc straff för sådana theras försumelse.

Döpelsen må man ock så wäl giffua, som sedher warit haffuer, nemligha, at man allenast blottar och medh watnena begiuter hoffuud och skuldror på barnen, Ty ändoch thet kunde wäl så någhralunda gott wara, som en part mena, at menniskian komme allsammans blott och naken til dopet, såsom ock wäl någorstädz än nw skeer, ock fordom mykit skeedt är, likwel mädhan wij ock moste see til lägenheten, haffuer wår sedh sijn orsaak. Ty medh spädh barn haffuer thet sigh så, at the

nepliga altijd skola kunna skadalöst fördraga luchten eller wädret, hwar the så wordo öffuer hela kroppen blottat, Ty synes ock tå medh them wara nogh, at (såsom sagdt är) hoffuud och skuldror på them blottat warda, effter slijkt är (såsom man tencker) wilkorligit, och för then skul wäl lijdher, at thet laghas effter lägenheten. Doch ther man blottar allan kroppen på barnet, drager then seden meer öffuer eens medh Christi och Apostlarnas exempel, Hwilken sedh man än nw wäl fölia måtte, ther någhor gammol menniskia döpas skulle.

År ock så en liten åtskildnat medh nempningenne, Ty sommestädz nempner allenast Gudhfader och Gudmoder barnet til Döpelsen, såsom hoos oss är sedh, och sommestädz nempner ock Presten som döper, säyandes Hans (eller huad barnet heter) Jagh döper tig j nampn Fadhers etc. Men hwilket heller skeer, är lijka mykit, först at thet iw warder nempt, Såsom ock thet är lijka mykit, hwadh watnet warder tree reesor eller ena reso vthgutet. Ja ock så, huadh heller thet döpes effter wår ordaformo som så lydher, Jagh döper tigh j nampn Fadhers och Sons och thens helgha Andas. Eller effter then, som j then Grekiska Kyrkion brukas, nemliga thenna, Warde CHRisti tienare eller tienarinna, döpt j nampn Fadhers etc. Ty widh hwilket aff thesso sätt menniskian döpt warder, är troendes, at hon warder rett döpt, doch skole wij bliffua widh wårt sett.

Ordning medh Döpelsen.

När Gudhfader och Gudhmodher komma medh barnet til Kyrkio, och bidia på thes wägna om Döpelsen, spör Presten them först til, hwem barnet tilhörer, om thet är honom icke ellies kunnogt. Sedhan när ther til

swarat är, spör han ock om barnet är hema döpt eller ey. Warder tå swarat, at thet är hema döpt, skal Presten så handla j sakenne, som her effter föregiffuit warder om Nödhdoop. Men giffs ock sådana swar, at man icke kan wara fulwiss vppå om barnet är rett döpt eller ey, Tå skal thet icke thes heller döpas vnder welkor, såsom the Påweske icke rett lärdt oc giordt haffua, säyandes, Åstu icke döpt, så döper iagh tigh etc. Ty sådana doop haffuer ingen rett och Christeligh art, vthan man skal vthi sådana fall döpa welkoralöst, aldeles såsom man ellies pläghar, och Döpelsens retta grund kräffuer.

Och är gott at Presten haffuer een liten förmaning til folcket som är tilstädhes, för än han tagher Döpelsen före medh barnet, widh thetta effterföliande sätt.

Käre Christi wener, thet är oss nw allom genom Gudz ord wäl kunnogt wordet, huruledes alla menniskior som aff Adam vthkompne äro, afflas och födhas j synd, Ther med wij ock så wete, at hwar Jesus Christus Gudz Son wår Frelsare icke hadhe kommit oss til vndsetning hadhe wij alle lijka som wredhennes barn, most bliffuit ewinnerliga förtappade. Medan ock tå thetta barnet så wäl som wij och alla andra menniskior, är oreent och besmittat medh synd, och för then skul är stadt vnder dieffuulens wold och fördömelsen, haffuer ock tå thet Christi nåd och hielp behoff, så wäl som wij och alle andre, huilka effter han platt ingom, ähwadh han är yngre eller äldre (såsom oss aff Scrifftenne ock nogh kunnogt är) förwägrar. Therföre wilie wij nw thet göra medh thetta fattigha barnet, som en Christeligh och broderligh kärleek aff oss kräffuer, nemliga, haffuat

genom Döpelsen til wår kära Herra och Frelsare Jesum Christum, bediandes aff alt hierta, at han werdigas thet således nådeliga vndfå, förlåta thy alla synd och smitto, thet welsigna, och til tröst och styrckelse medh them helga Anda rikeliga begåffua, sigh sielffuom sampt medh Gudh Fader och then helga Anda til prijs, tesso fattigo barnena til saligheet, och sinne Christeligh försambling til hugnat och förökelse, Amen.

Sedhan tager tå Presten Döpelsen före med barnet, effter then form och sätt som föregiffuit är j then Swenska Handbokenne, både med Exorcismo och annat, Ty ändoch någhre äro, som mena at man sådana Exorcismum eller beswärielse widh Döpelsen icke bruka skulle, föregiffuandes några lösa och obeståndiga orsaker, likwel effter thet finnes j sanningenne, at han huarken är Scrifftenne eller wåra Christeliga troo oeenligh, och rymer sigh ganska wäl med the ting som Döpelsens Sacramente innehåller, måghe wij sådana Exorcismum wäl bruka, och thesses förwetenheet och obeståndigha meningar platt intet lata oss anfechta. Serdeles medan ock samme Exorcismus nw meer än 1300 åhr öffuer hela Christenhetena haffuer warit j brukning. Såsom wij vthaff S. Cypriani. S. Augustini oc andra gambla Lärares scriffuelse wäl förnimma kunne, doch så at man här med icke thes heller fördömer the församblingar j fremmande land, som honom icke så bruka, och äro likwel eens med oss vthi alla nödhtorfftigha och retta troonnes articklar, effter thet är welkorligit, såsom ock mykit annat (ther om tilförenne talat är) widh Döpelsen, hwarföre wij honom j Nödhdoop icke heller bruke eller bruka kunne.

När man tå är kommen medh thenna handelen in til Euangelium Marci 10. som ther plåghar läsas, och thet är läset, om tijden thet lijda wil, må Presten haffua til folcket een kort vnderwijsning och förmaning widh thenna grunden.

Käre Christi wener, wij höre vthi thenna korta lesten thes helga Euangelij förnemliga try stycker, Thet första är then stora nödh och iemmer, vthi hwilko wij allesammans stadde äre. Ty wij äre alle genom Adams fall kompne vnder synd, Gudz grymma wrede och then ewigha fördömelsen, och behöffue, Ja, haffua moste Christi nådh och wälsignelse lijka så wäl som thesse barnen, så framt wij någon tijdh skole kunna salige warda.

Til thet andra höre wij här ock, hwadh både barnen oc wij haffue för een stoor tröst, nemliga, at Gudz Son Jesus Christus wår Herre så redebogen är til at hielpa allom them som til honom komma, wari sigh vng eller gammal, Så at han ock stoorliga togh them til wederwilia som slijkt medh thenna barnen förhindra och icke tilstädia wille.

Til thet tridie, at han sådant med sielffua gerningenne oss bewisar, ther han så nådheligha vndfick thenna barnen, togh them vp j fampnen, lade henderna på them oc welsignade them.

Therföre måge wij nw trösteliga ock så thetta fattiga barnet sampt medh all annor, som theras wederlikar äro, haffua fram til Jesum, then altijdh är tilstädes vthi sinne försambling, och genom Ordet oc Sacramenten vthbiuder allom sina nådh, Såsom wij ock nw göre, bidiandes at han werdigas

thet nådeliga vndfå, och görat til medharffuinga vthi sitt himmelska rike, Amen.

Wil man ock bruka thetta settet, så är thet än tå kortare.

Käre Christi wener, thenna wårs Herres Jesu Christi Ord och milda åthäffua medh barnen, giffua oss een starcka tröst och förhopning, at han thetta barnet sampt medh all annor som til hans helgha Döpelse (när hwilka han altijd sielff är tilstädes) buren warda, icke försmår, bortwisar eller bortwisa later, vthan twert emoot ganska nådeliga vndfår, til sigh tager och welsignar, så at han them vthaff dieffuulens wold, huilko the för syndenne skul haffua warit vndergiffuen, friyar och frelsar, och begåffuar medh them helga Anda, genom huilken the altijdh mågha stå fiendanom emoot, wexa til och förkoffra sigh j nådhenne, och sedhan bekomma then ewiga arffuedelen j himmelen, Thet vnne oss allom wår käre himmelske Fadher genom samma sin eenfödda Son Jesum Christum wår Herra, Amen.

Effter Döpelsen een Tacksäyelse.

Alzmechtige ewige Gud käre himmelske Fader, wij tacke tigh aff alt hierta, at tu tijn helgha Christeliga Kyrkio altidh widh macht håller och förökar, och nw haffuer latit thetta barnet födas på nytt til euinnerligit lijff, oc bidie tig, at tu werdigas thet vthi tinne nådh bewara, och läta thet så vpfostrat warda, at thet altijdh må wara tigh behageligit, Genom tin Son Jesum Christum wår HERra, Amen.

Sedan är ock aff nödenne, at både föräldranar, Gudfädher och Gudmöder så ock andre, som med barnena skola omgåås, icke alleenast så warda förmante som j handbokenne står, nemligha, at the skola haffua wårdnat om barnet och thes vpfödelse tucht och lärdom, vtan ock så (ther slijkt för eenfalligt och wantroget folk, som vndertidhen wäl kan wara j föliet medh, synes skola behöffuas) at them giffs een förmaning för mongahanda wantroo och fåfenga åthäffuor, som en part än nu säyes bruka öffuer the spädha barn, bådhe för Döpelsen och effter, Ty lika som slijkt wäsende icke är Christeligit, så warder ock Gudh ther igenom swårliga förtörnat. Eller hwad gör then annat som wijskepelse öffuar hoos och vppå the nydöpta barnen, än (så mykit honom tilstår) åter genom wantroon besmittar the siälar, som litet tilförenne genom Döpelsen och een rett troo på Christum woro rene giorde, Gudhi til een behageligh wåning och itt heligt Tempel? Men hwad säger ock S. Paulus ther om? nemliga, Huilken som skemmer Gudz Tempel, honom
1 Cor. 3. skal Gudh förgöra. Thetta är jw itt förfärligit ord. Therföre så taghe sigh hwar och en til wahra för sådana fåfengio och dieffuuls wantroo, så kärt honom är vndwika Gudz strenga wrede och wälförtienta straff.

Om Nödhdoop.

Effter thet ock vndertiden så faller sigh, och nödhen tilsäger, at barn moste döpas hema aff hwem the kunna, nemliga, tå the äro alt för swagh, och lidha ingen förtöffuan, til thes the måtte komma til Kyrkio. Therföre skola Kyrkioheerdarna vndertiden giffua folkena vnderwijsning aff predikestolen, huru man vthi Nöddöpelses fall sigh skicka skal, nemliga, såsom här effter skal förtaldt warda.

Men thetta skal man doch först weta, effter Döpilsen är itt Sacrament, genom hwilken menniskian födhes på nytt, såsom här tilförenne något omrördt är, kräffuer thes natwr och egenskap, at hwar och en som thet anamma skal, moste först wara fulkomliga födder här til werldena. Therföre skal ock intet barn döpt warda, medhan thet än nu icke aldeles framkommit vtaff moderliffuet och fullfödt är, såsom doch j förtiden vnder Påwan haffuer plägat skee, vthan man skal förbijdha thes fulkomliga födzl, ähuru ther medh ock gå kan. Doch skola the som vthi sådana fall äro widh handena, medh theras alffwarligha böner befala bådhe modher och barn vthi Gudz milda hand, at han werdigas them nådeliga ansee, och vthi sin Guddomliga wårdnat anamma. Thet samma skola the ock göra, om barnet än födt warder, doch är så swagt at thet förra döör, än thet någor Döpilse bekomma kan. Ty man skal haffua een godh förhopning til Gudh, at han sådana bön oc tienst milleliga warder anammandes för itt fulkomligit doop. Ty han pläghar icke så mykit see effter then vthwertis gerningen, huilken genom mongahanda fall offta warder förhindrat, som effter wilian och hiertat, Doch wachte sigh hwar och en, at han her aff icke tagher sigh orsaak til försumelse, så at han then litzla tijden som Gudh til Döpelsen effterlater, later gå sigh förbij.

Så skal man ock thet achta, at Nödhdoop icke brukat warder medh mindre ther til är fulkomlig orsaak, thet är, at ingen wån är på barnsens lijff, så lenge thet måtte kunna komma til Kyrkio och ther döpas, för the saker skul som tilförenne omrördt är.

Sedhan skal medh Nödhdoop så handlat warda.

Then Personen som döpa skal, nemligha, någhor man, om han är tilstädes, men ellies ock wel een quinna, faller först nedher på knä, han sampt med alla andra,

som tå tilstädes äro, och bedher öffuerliudt Fader wår. Sedan the haffua rettat sigh vp igen, frågar han barnsens nampn, och tagher så watn j handena, och giuter tree resor öffuer barnsens hoffuud, säyandes. Jagh döper tigh j nampn Fadhers och Sons och thens helga Andas. Ther widh skal man tå lata bliffuat, och befalat Gudhi, intet twiflandes, hwadh heller thet samma barnet sedhan bliffuer widh lijff eller icke, så är thet likwel fulkomliga döpt.

Men hwar barnet lemnar, så skola föräldranar så snart man kan pröffua, at thet är wordet starckt nogh ther til, fly sigh faddror (om thet icke för är skeedt) och lata kommat til Kyrkio, Icke til at åter döpas aff Prestenom, vthan til at betygha sampt medh the personer, som tå ther när warit hade, huruledes thet war döpt.

När tå barnet således til Kyrkio kommit är, och Presten haffuer hördt aff them som thet haffua framburit, at thet är hema döpt, skal han tå granneligha bespana, om thet ock är rett döpt eller ey, fråghandes hwar vthi, och medh hwadh ord thet döptes, hoo thet giorde, och huilke ther tå woro tilstädes. Och ther han aff allo thesso befinner at barnet är rett döpt, skal han lata bliffuat ther widh, och ingalund döpat på nytt, Ty thet är itt Doop och icke flere, såsom S. Paulus betyghar, Vthan han skal sådana Doop gilla, och vthi allas theras åhöro som tå äro tilstädes, stadfesta medh slijk ord som här effterfölia.

Käre Christi wener, effter iagh nu ransakat och j sanning befunnet haffuer, at thetta barnet är vthi Gudh then helga Treefalligheetz nampn aldeles rett döpt, gillar och stadfester iagh vthi samma then helga Treefalligheetz nampn sådana Döpelse, Ty barnen haffua jw Gudz nådh behoff, hwilka wår käre Herre och Frelsare Jesus Christus

them aldrig förwegrar, ähuar eller när man henne effter hans eghen ord på theras wegna begärar, Ty hwarken widh tijdh, rum eller person haffuer han henne bundet, synnerliga när nödhen är på färde, vthan vthi hwadh som helst rum Christrogna menniskior komma tilhopa j hans nampn, ther är han mitt ibland, och kraffteliga bewisar sina Guddomliga nådh, genom Ordet, Sacramenten och bönen, aldeles såsom han vthloffuat haffuer.

Ther effter må Presten widhare så handla j thetta fallet som föregiffuit är j Handbokenne, Eller om thet sättet tyckes wara alt för longt, må han så handla som här effterfölier, säyandes strax med thet samma til folcket.

Och på thet wij skole wara thes wissare, at Gudz Son wår käre Herre Jesus Christus thetta barnet genom samma Döpelse til sigh anammat haffuer, så wilie wij ther om höra hans helga och trösteliga ord aff Euangelio som S. Marcus scriffuar så lydandes.

I then tidhen hade the barn fram för Jesum etc.

Vtaff thenna Christi ord äre wij, käre Christi wener, nogh försäkrade och wisse giorde ther vppå, at tetta barnet sampt med alla andra menniskior, hwilke vti Gud Faders, Sons oc thens helge Andes nampn döpte warda, jw hörer til Jesu Christi Rike och Försambling. Therföre befalar iagh ock thet på samma wårs Herres Jesu Christi wegna vthi faders och modhers, Gudfaders och Gudmoders wårdnat, så at thet må warda Christeliga vpfödt,

tuchtat och lärdt, såsom Gudz barn och arffuinga höffues.

Ther effter giffs barnena nampn, om thet förr war försumat, och så legger Presten handena på barnsens hoffuudh, faller på knä samt med the andra och bedher, säyandes Fader wår etc.

Och när han sigh vprettat haffuer, beder han ock så widh thetta effterscreffna settet, säyandes.

O' tu meenlösa Lamb Jesu Christe, som elskar the meenlösa, och för then skul bödst lata barnen komma til tigh, Tu som ock ladhe hender på them, welsignade them och sadhe, at himmelriket hörer them til, Wij bidie tigh Herre ödmiukeliga, at tu werdigas see nådeliga til thetta barnet, som ock så altijdh åstundar tijn helga welsignelse, at lika som thet vthi titt nampn döpt, och genom watn och then helga Anda på nytt födt är, må ock så j samma Andas krafft tilwexa och förökas til then inwertis menniskiona och j tinne nådh och alla godha gåffuor fulbordat warda, Tu som medh Gudh Fader och them helga Anda leffuer och regnerar til ewigh tijdh, Amen.

Sedhan må Presten säya öffuer barnet och them som tilstädes äro welsignelse orden, nemligha,

Herren welsigne och beware idher etc.

Och läta så gå them medh fridh etc.

Men the qwinnor som pläga mykit och alment lata bruka sigh för Jordgummor, eller (såsom andre them nempna) Barnamoderskor, the skola ock så vnder tidhen eenskyldt warda förmanta, at the j thetta ärendet och

alt annat, som them vthi så måtto tilkommer, göra thet them bör, så at the medh theras tröstéliga ord, altijd styrckia Barnaföderskonar vthi sådana nödh och wånda giffuandes them före, at the thenna werck, swedha och farligheet, ja sielffua dödhen (om Gudhi så synes) för then skul tolsambliga lijdha skola, at Gudh sielffuer haffuer lagdt qwinnonne thetta korset vppå strax aff första begynnelsen, Och ändoch sådant är henne fast beswärligit, skal hon likwel giffua sigh til fridz, thes heller, at thet snart får enda, och skal wendas henne til glädhi igen, såsom wår HERre Christus sägher. Joh. 16.

Doch skola samma Barnamoderskor altijdh giffua qwinnomen itt gott hopp til lijffz, och icke förfära them j theras wånda, med någhor otidha ord om dödhen, med mindre farligheten kunde wara teste större, Ty när så är fatt, tå mågha the wäl, ja the moste tå röra ther om, oc giffua them thet in, At the aldrigh kunna någhon tijdh bättre döö, än äwen nu medhan the stadde äro vthi theras retta kall, hwarföre the ock skola wara fullwissa på Gudz nådh och hans saliga Rike, Ther om ock S. Paulus rörer säyandes, Qwinnorna warda saligha genom barnsbördena, om the bliffua j troonne etc. 1 Tim. 2.

Widh samma sättet skola ock Presterna förmana haffuande qwinnor, på thet the mågha lära besinna, at lijffzfrucht är een besynnerligh Gudz gåffua, för hwilka the skola honom medh glädhi tacka, altijdh befalandes samma frucht, så wäl ofödda som födda, vthi Gudz milda hender, och innerligha bidiandes, at Gudh werdigas sigh ther om nådeliga wårda låta.

Så skola ock Predicarenar straffa (ther the merckia at än nu så behöffues) then wrongwisa wederstyggelse, som j förtidhen mykit allmenneligh warit haffuer til the qwinnors lijk, som vthi barnsfenge affledna äro, Ty man haffuer ock som nogast kunnet lijdha theras begraffning ibland Christet folck, hwilket vthan twiffuel dieffuulen

åstadh kommit haffuer, på thet han vthi så måtto skulle komma barnsbördena (som är Gudz godha och ädla werck) vthi förachtilse, lijka som han ock med Echtenskapet thet samma giordt haffuer, honom til smäleek som bådhe haffuer giordt och ordinerat, Therföre skola ock Christna menniskior haffua fast andra tanckar j sakenne, så at the här widh icke allenast intet styggias, vthan hålla Barnaföderskos dödh för en rett Christelig och saligh dödh, effter Scrifften jw thet betyghar och at helgha qwinnor, såsom Jacob Patriarchens hustru Rachel, äro ock så dödha wordna j Barnsffänge.

Om barnaqwinnors Kyrkiogång.

Om Barnaquinnors Kyrkiogång eller Inleedning, skal ock aff Predikestolen, när så synes behöffuas, vnderwijsning giffuin warda, At slijkt nu ingalund wid then mening brukas som itt skifte skeedde, tå man hölt thet så före, at thessa qwinnor skulle wara orena, och lika som Bans menniskior, vthan Kyrkio satta för barnsbördena skul, och skulle så icke må komma j Kyrkio igen, annars än genom slijka ceremonier oc Judeska rening, Vthan rette grunden och meningen j sakenne är thenna, at såsom barnsbörden är Gudz godha ordning och eghit werck, så må ock ingen qwinna för then skul aff hans Försambling lijka som oreen vthsatt warda, Ja, hwar Barnaföderskonnes macht så tilsade, måtte hon wäl strax samma dagh gå vthan Inledning och allahanda sådana ceremonier j Kyrkio, och ther tacka Gudhi för hans gåffuo och förlosning, Hwilket ock S. Gregorius bekenner. In Registro.

Men ther qwinnor effter barnsbörden sigh hålla inne, och så hålla moste j the sex wekor, som nu alment j Christenhetenne sedher är, thet kräffuer theras eghen

och barnens helsa och wälfärd. Item ährligheten och Christeligh tucht, hwilkom styckiom the, ja alla menniskior ock wäl meer plichtighe äro, än thetta. Ellies ähwadh the heller oleedda gå j Kyrkio, när laghståndit är, såsom mongestädz j annor land skeer, eller aff Presten inleedda, effter then sedh som här j Riket allment warit haffuer, än nu är, och widh tilbörligit Kyrkiostraff oföraehtat bliffua skal, är lijka mykit, först at falska meningar som warit haffua warda bortlagda.

Ingen qwinna skal effter Hoorbarn eller Frillobarn taghas j Kyrkio, för än lagha syndabättring vthloffuat och företaghin är. Om sådana qwinnor warda annorstädz intagna, tå skal thet wara ogilt hema widh theras Soknakyrkior.

Om Syndaboot, Scrifftermål och Afflösning.

Wi måghe wäl aff alt hierta tacka Gud wår kära himelska Fader, at han then försoning, som wår käre HERre Jesus Christus för oss och wåra synder, genom sijn pino och bittra dödh giordt haffuer, så mildeligha och teckeligha anammar, at han icke allenast then ena gången j Döpelsen tagher oss til wenskap och förlåter synderna, Vthan ock, hwar någhor genom dieffuulens eggelse och menniskligh swagheet, åter råkar falla vthi swåra och fördömeliga synder, så wil han än tå icke haffua nådhaporten tilstengd, vtan wil at han skal altijdh öpen wara, allom och hwariom och enom, som sigh aff hiertat omwenda, och til een rett Christeligh syndaboot skicka wil.

Ty ändoch ingen på Gudz barmhertigheet synda skal, och at åhoo som helst så hårdt medh ondskonne bebunden är, at han sigh ther til fördristar, then samme gör sigh platt och aldeles owerdighan til Gudz nådh,

Likuel wil icke Gud för några menniskios ondsko skul warda ordalöös, Ty Gudz gåffuor och kallelse äro jw altijd sådana som Paulus sägher, At han them aldrigh kan ångra, Ja, Gudh sägher sielff genom Propheten Hezechiel, At han icke haffuer lust til syndarens dödh, vthan wil jw at han sigh omwenda skal och bliffua widh lijff. Therföre skal ock ingen, som haffuer råkat åter falla j någhon synd, hon ware så stoor som hon kan, hwarken förtwiffla eller ther vthi bliffua, vthan strax medh thet aldraförsta omwenda sigh til Gudh igen, medh itt ångerfult hierta och begära nådh.

Rom. 11.

Hezc. 33.

Och skal man här achta, at nu icke talas om then bätring eller syndaboot som wij allesammans dagligha för hender haffua moste, bekennandes altijd in för Gudh oss wara syndare, såsom wij ock wisseliga äre, j thet wij icke så fulkomliga hålle hans helga bodh som oss borde, och moste för then skul altijd så bidia, som wår käre HERre Jesus Christus oss haffuer lärdt j Fader wår, nemliga Förlåt oss wåra skulder etc. Om hwilket Propheten Dauid j Psalmen ock så talar, ther han sägher, Jagh kenner mina misgerning, och mijn synd är alstädes för mig. Och S. Paulus til the Romare, Jagh weet at j migh, ther är, j mitt kött boor icke gott, wilian haffuer iagh, men at göra gott, thet finner iagh icke. Om thenna dagligha och almenneliga bekennelsen och bättringen talas icke (som sagdt är) nu så eenkannerligha, Vthan man talar retzligha här om the groffua laster och dödz synder ther en aff berådt modh, wetandes och wiliandes öffuerträdher Gudz bodh, och syndar emoot samwetet, bedröffuar och bortdriffuer ifrå sigh then helga Anda, och för then skul åter faller j Gudz wredhe, och warder skyldigh til ewinnerligit straff.

Psal. 51.

Rom. 7.

Och kunna thessa synder skee j tweggiahanda måtto, Först lönliga, så at thet ingom är kunnogt vthan Gudhi och syndarenom allena. Sedan kunna the ock ske vppen-

barligha, ther gerningen är worden vppenbar och hela Församblingenne kunnog. Såsom nu til thet som lönligit är, hörer lönligh bekennelse och bättring, så hörer ock til thet som vppenbarliga bedriffuit eller allom kunnogt wordet är, een vppenbara bekennelse och bättring. Til thet första tienar hemligh Scriffttermål, Men til thet andra tienar then som kallas Vppenbara Scrifft.

Om hemligh Scriffttermål.

Hemligh Scriffttermål må säyas wara tweggiahanda slagh, Itt, ther han som syndat haffuer, bekenner sigh hemligha för Gudh, och ellies *(quo ad speciem peccati)* vthtryckeligha för platt ingen. Thet andra slaghet, ther en bekenner sigh således vthtryckeliga och så för någhon menniskio. Effter thet första slaghet, scrifftadhe sigh Publicanen j Templet, och ellies otalighe monge flere, som Scrifften omtalar, Hwilke alle ock ther igenom fulkomliga fått haffua syndernas förlåtelse, Ty är hon ock lika som aff Gudhi befalat, retteliga aff nödhenne, så at henne förvthan kan platt ingen komma til syndernas förlåtelse. Och twert om, ther ock någhor således för Gudhi sigh rett scrifftat haffuer, honom warder all synd förlåten, åhuadh han sigh sedan för menniskiom scrifftar eller ey, Thetta är wist, och kan icke fehla, Hwilket ock Salomon menar ther han säger j Ordspråken, Then sijn misgerning nekar, honom skal icke gå wäl, Men then henne bekenner och öffuergiffuer, honom skal barmhertigheet wederfaras. Prou. 28.

Men än tå at thenna andra hemliga Scriffttermålen icke så enkannerliga eller alment är aff nödenne, icke heller är j Scrifftenne någhorstädz clarligha budhen, och för then skul frij och welkorligh wara moste. Så är doch för saker skul nyttigt, at Christet folk ock så henne

behåller och vndertiden brukar, så at man går til Kyrkiotienaren, eller ock någon annan, som j scrifftenne är förfaren, och later honom förstå sins samwetz beswäring, på thet honom må giffuas rådh och tröst vtaff Scrifftenne. Ty thet äro icke alle, som vthi the swåra syndafall sigh sielffue weta rett skicka in för Gudh. Så är ock Afflösningen een ganska stoor och trösteligh Gudz gåffua, och för then skul ingenstädz til förachtandes, hwarken hemliga eller vppenbarligha.

Thet är wäl sant, at then almenneligha predicanen, ther wår HERre Jesus Christus för en Försonare och itt offer för wåra synder vthropat warder, är een sanskylligh och fulkomligh Afflösning, så at hoo som helst ther på troor, han warder ther igenom in för Gudh j himmelen afflöst. Men then som icke troor, honom warda alla hans synder behåldna, likwel mädhan Euangelij predican icke så eenkannerliga stelt är in på een heel Försambling, vthan må och skal så wäl fååm, ja ock blott eenne menniskio, när så behöffues, förkunnat warda, Såsom ock wår HERre Christus sielff vthan all wedersyn predicade, för mongom, för fåâm, och vndertiden för een ensam menniskio. Therföre skal ock tå synnerligh predican, then man ellies plägar nempna *Absolutionem priuatam*, bliffua så ståndandes som waant är, allom til tröst och styrckelse, som henne behöffua och bruka wilia.

Vnder Påwans regering haffuer thenna Scrifftermålen vthi margahanda måtto warit misbrukat, Förßt således, at ändoch Påwen sielff och j sanningenne ingen annar på henne bodh vthgiffuit haffuer, så haffua likwel the Påweske föregiffuit, at hon skulle wara buden aff Gudhi, wrongligha dragandes ther til några Scriffter, och at hon skal så strengeliga warit budhen, at med mindre en vpröyer för Prestenom alla sina synder, skal han icke kunna warda afflöst, eller få syndernas förlå-
Psal. 19. telse. Ändoch j Psalmen ståår, Hoo kan merckia huru

offta han syndar? Sedhan haffua the ock bundet henne widh wissa personer, tidher, ordformor, tungemål etc. emoot hennes retta art och natwr, effter thet hon är itt frijt welkorligit ting, såsom sagdt är. Ther til haffua the ock här infördt theras affgudeska *opus operatum* (som the nempnat) så at en medh thet omaak och blygd som han haffuer ther aff, at han vpreknar och röyer sina synder, skal förtiena syndernas förlåtelse.

Så äro tå thenna och än annor flere the Påweskas misbruk således ganska stoor och wederstyggelig, likwel få wij icke för then skul styggias widh sielffua tinget som ellies kan wara nyttigt, vthan wij skole leggia misbruket bort, och behålla tinget vthi een rett Christeligh brukning, så kan thet wara oss så til gagns, som misbruket är the Påweska skadeligit, lika som wij ock göre med Christi Natward och annor stycke, som the Påweske misbrukat haffua, och än nu misbruka.

Och ändoch thenna Scrifftermålen är (såsom nu sadhes) til ingen wiss tijdh bunden, vthan när som helst thet kan behöffuas, och enom sielffuom teckes, må han gå til Scrifft, Likwel effter thet menige man är fast försumeligh, så j thetta stycket som j all annor, är wäl lideligit, ja thet kan ock wara nyttigt, at man behåller ther til (såsom waant är) en besynnerligh och wiss tijdh om året, på thet the som ellies intet sköta här om, mågha således haffua een vpweckelse och förmaning aff tidhen, Ther medh kunna ock tå Presterna göra sigh ledigha, til at med så mykit större flijt förhöra och ransaka them som framkomma, j Catechismo och annat hwadh som är aff nödhenne. Hwilken ransakan är ock een stoor orsaak ther til, at wij thenna hemliga Scrifftermålen, för the eenfaldiga och vnga Christna skole behålla.

Then sedhen som Landz Presterna haffua, at the (när Scrifftetidher äre) äro här medh hwar androm til

hielp, och samptligh höra Scrifftermål, är ock så wäl för saker skul lidheligen, Ty thet hender offta, at een eenfalligh menniskia är dristighare til at vppenbara sijn feel och brister för en fremmande än för sin eghen Soknaprest. Item, När wahlet är på them som Scrifftermål höra, går monger helst för then som han j sakenne bäst troor. Doch huar thes förinnan någrom aff them någhot förekommer, som *Pastor loci* behöffuer weta, thet skal han honom kundgöra. Så skola ock Presterna med synnerligh flijt tagha sigh til wahra, at the thessa samqwemder icke vthi någhon måtto misbruka til öffuerflödig Collatz, lösachtigt taal, eller annor sådana fåfengio, then Prestmänz personer altijdh illa står, men vthi sådana sampnat är platt olidelighen.

Äro ock någre ibland Presterna, som hellre wilia ensamme höra Scrifftermål j theras soknar, på thet the thes bätter måga få weta huru thet sigh med hwar och en, som vnder theras wårdnat är, retzligha tilstår, thet skal wara them frijtt, så wäl på then tidhen som andra tidher om året, allenast at the begynna thes förr vppå, at tidhen icke warder them såledhes förkort.

Så skola ock Kyrkiopresterna altijdh (så mykit som them kan wara mögheligit) så lagha sina saker, at the om Helgedagarna äro j Kyrkionne en tima widh lagh, eller åt minsto en halff tima, förr än the begynna Messona, på thet om någre äro som wilia gå til Scrifft, mågha j så måtto ther til haffua tilfelle. Och skola the som Scrifft höra, sittia vthi vppenbara rum j Kyrkionne för all mans öghon, at the således mågha kunna bliffua vthan taal och mistancka.

Vthi hemligh Scrifftermål, skal ingen afflöst warda, som någon then vppenbara last bedriffuit haffuer, som hörer vnder vppenbara Scrifft, Mykit mindre ther någhor för sin vppenbara mishandel och tredskheet skul, är retteligha banlyst, Vthan ther sådana personer kunde

förekomma, skola the warda förwijsta til honom som är *Pænitentiarius publicus.*

Så skola ock the som Scrifftermål höra, granneligha tagha sigh til wahra, at the ingen deel sättia them som sigh hemliga scrifftat haffua, läsning, fasto eller annat slijkt, som vnder Påwan haffuer warit sedhwänia, widh then grunden, at the här medh skola böta theras synder, Ty sådana handel är falsk emoot Troonne, och smälig emoot Christum, genom hwilkens pino och dödh allena alla synder warda borttagna, Han är försoningen för wåra synder (säger S. Johannes) och icke alleenast för 1 Joh. 2.
wåra, vthan ock för hela werldennes, Effter som ock Afflösninges orden thet samma predica och betygha. Doch skal han som Scrifftermålen hörer, giffua honom som sigh scrifftat haffuer, een troghen och alffuarlig förmaning, at han fliteliga tagher sigh til wahra för synd, på thet honom icke någhot werre skal wederfaras, Joh. 5.
Såsom Christus sadhe til den som han giordt hadhe helbregda.

Teslikes må han ock wäl giffua honom som sig haffuer scrifftat, rådh huru han skal ytterligare taga sigh wara för then synd som han hadhe warit j fallen, huru han sigh hålla skal medh ätande, drickande, klädande etc. på thet han ock j så måtto tilfellen til synden sig förtaga må. Men han skal likuel lata bliffuat vthi hans eghit welkor, och ingalund ther bebinda hans samwett, såsom man haffuer plägat göra tilförenne vnder Påwan.

Men thet man ock j Scrifftermål haffuer plägat giffua eller sättia besynnerligha Patroner, til hwilka man j sijn nödh skulle haffua tilflycht, effter thet haffuer warit itt skenbarligit affguderij, skal thet settet wara platt afflagdt, Ty thet är icke meer än en Patron, hwilken alla syndare fördagtingar och framfelar för Gudh, nemliga, han som sielffuer är bådhe Gud och menniskia, 1 Tim. 2.
Christus Jesus wår HERre.

Så skola ock the som Scriffttermål höra, lempeligha och warliga fara medh the vnga och eenfalliga, som för them framkomma, at the icke förskreckia them med hård eller snöpligh ord, så at the blyias widh ytterligare komma igen, eller ock förargha them medh någhor obeskedeligh spörsmål, så at the gå werre ifrå them, än the komma för them, effter som vndertidhen wäl plägbar skee.

Hwar näghre framkomma til Scrifft, som så äro til ålders kompne, at them bör weta och kunna läsa Fader wår, Troon, Bodhorden etc. och han som Scriffttermålen hörer, befinner at the slijkt än nu intet kunna, Tå skal han teste fliteligare förmana them, at the sådant än nu med thet alraförsta lära, så at the ock ingalund biudha sigh fram til Sacramentet, för än the thet alt redeligha haffua lärdt och kunna.

Sedhan skal man ock frågha honom til som Scriffttermålen gör, om han begärar warda afflöst. Item om han wil bättra sigh, öffuergiffua syndenna och leffua vthi Gudz fruchtan. Teslikes må man än widhare och j synderheet frågha (ther så behöffues) om han wil giffua them allom wenskap som honom haffua brutit emoot, och förlika sigh medh them som han haffuer giordt orett, eller förtörnat, om han wil öffuergiffua sin onda och förargeligha sedh, som han haffuer medh stoort swalgh, ohöffueskt taal, eedher och banskap, bolerij eller andra vppenbara och fördömeliga laster, som stoor förargelse åstadh komma, och likwel icke plägha komma vnder vppenbara Scrifft.

The skola ock så förmanas som sigh scriffta, at the öffuergiffua och fliteliga tagha sigh til wara, icke alleenast för sielffua syndenne, vthan ock så för allahanda tilfelle, fly rum, personer och annat som giffuer tilfelle och orsaak til synd. Item, At the fliteligha och troligha bedia Gudh, at han them nådeliga hielper til bättring, och bewarar för dieffuulen och alt ondt, Och när alt sådant

vthloffuat är, må Presten giffua honom som sig scrifftat haffuer, afflösningen.

Men afflösningena skola Presterna giffua icke med Latinisk ord eller form, såsom vnder Påwan haffuer warit en osedh, vtan thet skal skee, såsom ock alt annat, på almenneligit måål, så at the som afflösningen anamma, mågha förstå hwad til them sagdt warder, och haffua ther aff så mykit mera tröst och förbättring. Ther med mågha the tå bruka til afflösning then form och sätt, som står i Handbokenne, eller någhot annat sådant, såsom ock thetta efterföliande, leggia handena på hans hoffuud som afflöses, och säya.

Alzmechtige ewige Gudh wårs HERras Jesu Christi Fader, ware tigh nådelig, och för sins eenfödda Sons wårs HERras Jesu Christi pino och dödh skul, förlåte tigh alla tina synder, och iagh vthi samma wårs HERras Jesu Christi nampn, effter hans befalning, och vthi hans ordz krafft, ther han sägher, Hwilkom j förlåten synderna, them äro the förlåtna, sägher tigh frij, ledigh och löös ifrå alla tina synder, I nampn Faders och Sons och thens helge Andes. Amen.

Gack medh fridh.

Om vppenbara Scrifft.

Såsom här strax tilförenne sagdt och betyghat war, om hemligh Scriffftermål, at hon är tweggehanda, så skal man ock nu thet samma förstå om vppenbara Scriffftermål, nemligha, At hon ock så är tweggiahanda. Thet första slaghet ther aff är, när een heel Försambling, eller en sampt medh hela Församblingenne vppenbarligha bekenner sigh haffua syndat emoot Gudh och hans helgha

budh, och således giffuer sigh honom skyllogh. Effter thet sätt som nu plägar skee, strax effter Predican eller ock ellies, ther Predicaren eller Presten förtälier Scrifftorden för folkena, ock folket sägher effter, Thenna Scrifftermålen är godh och nyttigh, och haffuer sin grund aff Scrifftenne, Ty så synes ock Israels folk haffua scrifftat
Leuit. 16. sigh, på theras Försoninges höghtijdhes dagh, som scriffuas j then tridie Mosi book. Item then scrifftermål som
Dan. 10. Esra. 9. Nehe. 1. Daniel, Esras och Nehemias på sina och folckens wegna giorde, haffuer ock warit sådana. Sammalunda folcket, som lät sigh döpa aff Johanne j Jordans flodh, synes
Matt. 3. haffua ock så scrifftat sigh.

Men thet andra slaghet, är thet man nu eghentligha kallar *Pœnitentiam publicam*, vppenbara Scrifft, then så haffuer sigh, När någhor haffuer bedriffuit någhon last een eller flere, så at thet är vppenbart och allom kunnogt wordet, och går för then skul til, och bekenner samma sijn last vppenbarligha bådhe för Gudh och menniskior, begärar nådh aff gudhi, och förlijkning medh församblingenne, vthloffuandes bättring och all tilbörligh och Christeligh lydhno. Sådana Scrifftermål tyckes then förlorade sonen någhraledes giordt haffua, tå han sade, Fadher, jagh haffuer syndat j himmelen och för tig, och
Luc. 15. är icke werd her effter kallas tin son, Gör migh såsom en aff tina leghodrenger etc.

I förtidhen haffuer mångahanda sätt waritt brukat til thenna Scrifftermålen, och haffuer ock hon warit vnder Påwans Regemente j stort misbruk, huarföre hon ock mongestedz til en stoor del, nemligha så mykit som then vppenbara plichten tilkommer (om huilka then helga Scrifft intet synnerligit finnes haffua talat) nu är platt bortlagd, Så at när någhor sådana syndare hoos them kommer j församblingena, bekenner sina synd, och beteer sig vthi alla måtto wara redebogen til sanskylloga bättring, som ther vthi ståår, at man öffuergiffuer syn-

dena, och håller Gudz budh, tå warder han strax intaghen j Kyrkion och affiöster, så at man honom ytterlighare beswäring, sådana som thenna Kyrkioplicht är, vppå legger. Thetta settet är wäl thet eenfalligasta, huilket ock närmest drabbar Scrifftenne. Doch effter några synnerligha orsaker ther til äro, at man hoos oss thenna plichten icke så slett skal falla lata, nemligha, then stora öffuerdådigheet och sielffswold, som man her så gott som alment gör sigh til at synda, ther aff at swerdet icke så bijter som wel behöffdes, må hon så fierran wäl bliffua, allenast skal thetta achtat warda, at man håller her med itt tilbörlighit mått och beskedeligheet, och vthelycker all misbruk, sådana som vnder Påwan warit haffua.

Men the laster som (effter long sedwenio) haffua plägat komma vnder vppenbara Scrifft, äro thessa, Barnsdödh, meenedh, hoor, mandråp, frendspild, ketterij, och tydelagh medh fää. Ändoch fordom när grannare wardt medh slika saker tilseedt, woro wel flere laster, medh huilkom skeedde thetta samma, såsom bolerij, swalg, dobbel, dåraspel, geckerij etc. Men effter thenna och andra slika laster nu äro (ty werr) wordna ibland them som wilia kallas Christne, så almenneliga, at ock ingen tijd wille tilreckia, hwar man här medh nu skulle fara så nogha, Therföre moste wij mykit her aff stella vthi Gudz egna hender, huilken intet later slika oscrifftade laster bliffua vthan straff, j sinom tijdh, ändoch han synes ther med dröya. Ja och wäl the laster som scrifftade äro, bliffua icke strafflösa, huar rettsinnig bättring, som vthloffuat är, icke fölier.

När tå någhor som vthi een sådana vppenbara last fallen är, kommer (såsom pläghsedh är) för Kyrkiodörena, skal Kyrkiotienaren, then som plägar kallas *Pœnitentiarius*, granneligha ransaka om thet fallet. Teslikes ock huru thet sigh haffuer medh honom som her

til brotzligh är, om han haffuer någhen alffuarligh ånger och ruelse för sådana sijn misgerning. Ty effter som han thesse stycker finner, moste han lagha ord, åthäffuor och plichtena, som han honom sättia skal, mercker han ther wara sådana ijdher och ånger på ferde som saken kräffuer, tå skal han wara honom så mykit meer benägen, oc först förkunna thet för them som tilstädes äro, och sedan förmana them, at the sampt medh honom falla nidh på knä och bidia, at Gudh werdighas förlåta honom sådana misgerning, och honom her effter samt med alla andra för slijk wådeligh fall nådheliga bewara. Ther näst skal han trösta och hugsuala honom aff Scrifftenne thet beste han kan, Och tå han haffuer fråghat honom om hans tro, skal han giffua honom afflösning. Til thet yttersta, tå thetta altsammans besteldt är, setter han honom plicht, hwad honom tycker lijkt wara, oc later sedan gån.

Så skal man in summa handla medh them som vppenbara Scrifft anamma, men thesförinnan skal man ock giffua acht på thenna effterscreffna cauteler.

Först, at man ingen som några vppenbara last bedriffuit haffuer afflöser, medh mindre han clarligha ock fulkomligha står sijn gerning til, åhurudana hon ock wara kan.

Item, huar någor henne än retzligha bekenner, doch nekar sigh thet tyckia illa wara, begärar icke heller warda afflöst, then samme skal ock icke få afflösning, såsom han icke heller är werd.

Item, ingen then sigh icke haffuer förlijkt eller förlijkning vthloffuat medh retta målzegande, eller them som moot brutit är, skal warda afflöst.

Item, icke heller för än han sådana bedreffna last förloffuat och försworit haffuer.

Item icke heller, medh mindre, at han förplichtar sigh til at stå lydnona, och vndergå then Kyrkio plicht som honom skal vppå leggias.

Så skal och then som thenna vppenbara Scrifftena anammar ganska wäl warda her om vnderwijst, så at han icke tencker sigh medh sådana satta plicht skola böta syndena in för Gudh, vthan at han håller thet för een timelig Kyrkionepst eller boot, genom huilka han sig förlijkar medh församlingenne, nestan sådana som then som effter werldzlig lagh warder enom then sigh förbrutit haffuer pålagd, med hectelse, fridlöso, penningaboot etc. På thet både han sielffuer och andre skola ther aff haffua en wårdnagla. Teslikes tienar ock samma plicht ther til, at hans lydachtigheet och sanna bättring må kunnogh warda, allom til förbättring, såsom hans synd och last tilförenne kunnogh war mongom til förargelse.

Men effter thet til åtskilieligh brott hörer ock åtskilieligh plicht, Ja, ock wäl til åtskilieligha personer j samma saak, hörer åtskilieligh plicht, kan icke wäl någhor almenneligh form eller sätt her vppå giffuit warda, Ty moste thet ock mest stå til hans fornufft, beskedeligheet och trooheet, som Scrifftena sätter. Therföre eskas ock synnerligha aff them som thetta embetet haffua, nemliga *Pœnitentiarij*, at the äro wäl förfarne j Scrifftenne, och haffua itt Christeligit samwet, Doch til een liten rettelse j sakenne, mågha the haffua thenna effterscreffna stycker.

Först skola the ingen plicht settia, then huarken tienar til sanskylligh Gudz ähro eller til någhors menniskios förbättring, såsom warit haffuer medh the Pelegrims ferder, Item at man skulle vptenda och brenna liws för beläte, läsa Rosenkrantzar eller wårfru Psaltare etc.

Än så mykit mindre skola the thet settia som skenbarliga är affgudeskt, oc reknas både honom som sätter oc honom som anammar plichtena, til een gräselig last, til euentyrs större än then är, som plichten warder satt före, Såsom ther man vnder Påuan haffuer budit dyrka dödha menniskior, bugha, knäfalla, krypa för stock och steen, leyia eller köpa Offermessor etc.

Ther nest, at the iw icke inmengia then farligha och falska meningen, lika wist som sådana satt plicht, skal wara boot för syndena in för Gudh, För huilka Christus allena botat haffuer.

På thet sidsta skola the så lagha och empna thenna plichtenna, at hon går twert emoot syndenne som bedriffuen är, och förtrycker henne, lika som ther man setter enom, som j dryckenskap haffuer bedriffuit mandråp, thet til plicht, at han til en wiss och bestemd tijd icke skal gå til gestabodz eller til ööls (Ja gå til ööls, är altijd och allom menniskiom, genom Gudz ord förbudit) icke bära wärio etc.

Thet haffuer warit plåghsed settia besynnerlig fasta, Och kan thet samma än nu wara lideligbit, huar thet ellies är rett fasta, och hålles vthan wantro, och medh beskedeligheet.

Thet man ock setter the brotzligha wissa tidher til at bidia, eller wissa bönestunder, icke så at the thes förinnan läsa skola monga Rosenkrantzar, tälia monga Pater noster, Aue Maria etc. som waantroon tilförenne giordt haffuer, vthan at the tå haffua Christeliga böner, til Gudh om syndernas förlåtelse och andra nödhtorfftigheter, synnerliga om almenneligh landzfridh och thet menigha besta, sådant må wäl skee.

Item man må oc wäl sättia them almosogifft och andra miskundsambliga gerningar, hwariom som hans lägenheet och empne tilsägher.

Echtenskaps plicht kan ingom förbuden warda vthi vppenbara Scrifftermåls tijdh, Ty hwar än then ene parten sigh förbrutit haffuer, så kan ändoch then andre thet icke vmgella, medh mindre vthi Blodhskams saker någhot fall sigh så begiffua kunde, Såsom ther någhor belägrade sin hustrus modher, dotter, syster etc. Ther medh bådhe sängelagh och Echtenskap förwerkas.

Kyrkian må wäl warda them på någhon tijdh, hwariom som hans saak är til, förbuden, doch måga the wäl wara inne när Gudz ord predicas, Ty thet warder ock Rydzom och Hedningom tilstadt, Ja Kyrkian skal förbudhen warda icke allenast them, hwilkas last nu alleredho är worden vppenbar, vthan iemwel ther någhor är kommen j stoort rychte och klander för någhon last, honom skal Kyrkian ock förbudhen warda, så lenge han haffuer ther före giordt sigh frij.

Then plicht som haffuer medh sigh någhor stoor neso, Såsom är stå naken för Kyrkiodörenne. Item warda iernslaghen, skal allenast brukas til the groffua laster, som äre, Ketterij, Tydelagh, The som mörda barn, fader, modher, broder etc. Ther them warder liffuet benådt.

På thet sidsta, hwar någhor warder befunnen som icke så ståår sijn plicht eller redeliga håller thet han j thenna Scriffftermålen vthloffuat haffuer, så at thet skeer aff föractelse, och icke aff swagheet, tå skal honom itt skarpt werldzligit straff vppå lagdt warda, nemliga, thet han medh sinne ogerning wäl förtient hadhe.

Kommer ock någhor som sigh för någon last scrifftat haffuer, annan eller tridie gång igen, medh samma eller een annor slijk last, then samma må *Pœnitentiarius* wisa bort ifrå sig, och latan på någon tijd sielff betemma, Allenast skal honom Sacramentet och Kyrkian (såsom tilförenne sagdt är) warda förbudhen. Thes förinnan man må förfara, om någhor sanskylligh bättring någon tijdh kan wara aff honom til förmodande.

Om Bann.

Bann är icke menniskio stadge, vthan Christus haffuer thet sielffuer stichtat och insatt, såsom man må see Matt. 18. hwilket ock Apostlarna haffua brukat, och befalt at bruka, Såsom S. Paulus giorde medh then

1 Cor. 5. Kättaren hoos the Corinther. Therföre skal thet ock ingalund warda föractat eller nederlagdt, Doch moste man see til, at thet bliffuer rett och Christeligha brukat, thet är, allenast emoot syndenne och tredskhetenne, ther en vppenbare syndare sigh icke bekenna eller bättra wil, ändoch hans misgerning ellies nogh är kunnogh.

Och är Bann eller banlysa icke annat, än binda honom j syndenne, thet är, behålla honom som brotzlig och obotferdigh är qwarr j henne, icke öppnandes nådhaporten för honom, såsom ellies skeer medh the bootferdigha, genom Kyrkionnes nöcklar. Och ändoch thet synes een ringa ting wara med Bann, så haffuer thet likwel j sanningenne mykit vppå sigh, när ther medh rett handlat warder, Therföre må ock wäl hwar och en som j sanna saak är banlyst sigh fruchta, och winleggia ther om, at han vthaff sådana farligit Bann må förlossat warda.

Alla laster som komma vnder vppenbara Scrifft, äro ock werde liggia vnder Bann, Teslikes ock så alla andra vppenbara synder, ther någhor vthi them bliffuer obotferdig, så at han tredskeliga föractar alla Christeliga förmaningar, Ty *Contumatia*, thet är tredskheten och olydnan är then retta orsaken til banlysning. Therföre skal ock ingen banlysas strax at han haffuer råkat falla j någhon vppenbara last, vthan man skal straffa honom såsom Christus lärer, och försökia om han således besinnar sigh, och biudher bättring til. Gör han thet, så skal man handla medh honom såsom tilförenne sagdt är j then artikeln Om vppenbara Scrifft, Gör han thet ock icke, skal man än tå icke strax banlysa honom, vthan man skal lysan til bättring, thet är, man skal effter Christi befalning än nu ytterligare förmanan, Hwar tå ingen förmaning, lönligh eller vppenbarligh hielpa wil, Matt. 18. skal han banlysas, och sedhan warda aff allom hållen såsom een Hedninge och Publican.

Doch skal man medh en sådana, thesförinnan han är j Bann, så handlat warda, som Paulus lärer, nemliga, at hans ande må genom sådana peen och bansstraff behållen warda, j thet han sigh ther aff besinnar, och thenna nepstena som Församblingen honom pålegger, icke förachtar.

Ingen skal heller för någhra werldzligha saker skul, såsom för geld eller annat sådant banlyst warda, vthan allenast för groffua laster och misgerningar, och än tå icke annars, än han effter Christeliga förmaningar bliffuer obootferdigh, såsom tilförenne omtalat är.

Så lenge en är j Bann, skal ingen handla medh honom, widh thet sättet som man handlar och omgås med en Christen brodher, vthan man skal hålla honom, som Christus lärer, lika som en Hedninga, och fly hans omgänge, doch vthi werldzliga saker, hwar så är för nödenne, må man wäl lata sig til honom.

Then som banlyster är, skal icke städias j Kyrkio til någhra Tidher andra än predican, ty tå må han wara inne om han wil, ock strax predicanen är lycktat, gå sijn koos vth igen, Såsom ock sagdt är j then artiklen Om vppenbara Scrifft.

Ingen skal banlysas medh mindre hans saak är klar nogh och allom vppenbar, Ty såsom Bann är ingalunda til förachtandes, när ther med är retteliga tilgånget, Så skal ock thet icke heller någhon tijdh för hastigt eller aff lättferdigheet företagit warda.

Hoo som helst ock een bansat menniskio omgår annars än tilförenne sagdt är, han gör sigh deelachtigh vthaff hans synd, och moste ock så han banlysas, huar han then omgängelse icke haffuer fördragh.

Doch äro thesse efftersereffna personer ock så saaklösa ther the medh honom omgås som bansatt är, hustru, barn, tienare, Item the som trengias til at lijta til honom, Item the som icke weta, at han är banlyst.

När en Kyrkionnes tienare, Landzprest eller annar skal någhon banlysa, må han thet göra widh thetta effterföliande sättet, doch icke för än han haffuer ther om handlat medh *Ordinario* eller *Præposito*.

Forma excommunicandi.

Effter thet N. haffuer giordt een sådana ogerning, som är vppenbar N. och ther medh vthi wår Försambling så stoor förargelse åstad kommet, Ther til medh är han ock nu nogsambliga förmanat, och biudher likwel ingen bätring til, vthan tredskas och förachtar bådhe Gudh oc menniskior, är för then skul ytterligare ingen orsaak huarföre honom skulle lenger skonat warda, Ty sätter iag ock honom nu, effter HERrans Jesu Christi befalning och betroodda fulmacht, j Bann, skiliandes honom ifrå then helga Christeliga Kyrkios deelacktigheet, och bindandes honom j hans synd, til thes han sigh besinnar, ödmiukar, bekenner och bättring tilbiudher.

När någhor som är banlyst så tredskas, at han icke heller wil hålla sigh ifrå Kyrkionne, sedhan honom bliffuer tilsagdt, tå skal Presten, så lenge then banlyste är ther inne, platt ingen Tidhegård hålla, til hwilket han ock swara skal, som med tredskonne thetta åstad kommet haffuer.

Ther någhor menar sigh icke wara retteligha banlyst, han må skiwta sigh til ytterligare ransakan, och theras doom som slijka saker äro befalta.

Ther ock någhor lenge sitter j Bann, såsom itt heelt åår eller meer, och thesförinnan platt alla förmaningar förachtar, han skal omsidher medh werldzlighit straff hemsökt warda, såsom Kyrkiobalcken vthwisar.

Om HERrans Natward, then wij för sedwenion skul ock kalle Messo.

Effter thet medh thetta högwerdigha Sacramentet, wårs HERres Jesu Christi Natward, haffuer j förgången tijdh warit itt ganska stoort misbruck och wilfarelse, äro oss thenna tw stycker här synnerligha aff nödhenne. Thet första, at man här vthi haffuer itt rett förstånd. Sedhan at samme HERrans Natward warder rett och Christeliga brukat, såsom hans retta art och natwr kräffuer, ock Christus sielffuer haffuer honom insatt.

Thet retta förståndet j thetta Sacramentet är, at man här medh brödh och wijn vndfår wårs HERres Jesu Christi sanna Lekamen och Blodh, såsom ock orden klarliga lyda. Thetta är min Lekamen. Item, Thetta är min Blodh. Men til thet retta bruket hörer, at man vthi een ährligh och vppenbarligha samqwemd ibland andra Christna menniskior thetta äter och dricker til HERrans åminnelse.

Therföre skola ock alla Messor, vthi hwilkom Sacramentet annorledes än så fördt och brukat warder, såsom äro *Missæ priuatæ, Missæ pro defunctis, Missæ votiuæ* etc. platt afflagda bliffua, och hållas een almenneligh Messa j Församblingenne, ther alle så monge som lust haffua, obehindradhe äro, och skickelighe kunne wara, skola gå til thenna helga och helsosamma Natwarden.

Så skal icke heller Messa hållas, medh mindre jw någhor är widh handenne, then Sacramentet anamma wil. Och effter thet man merker huruledes then menighe man som mera är waan wid höra Messo, see och tilbidia Sacramentet, än thet medh ätande och drickande (såsom doch Christi befalning är) rett bruka, är här til ganska trögh och owiliogh, skola Presterna fliteliga förmana theras soknafolck, at the lika som rette Christne skicka

sigh här til. Och äro här til monga orsaker, hwarföre een Christen menniskia skal offta gå til Sacramentet, hwilka alla här vptälia wore för longt. Thet må nu här wara sagdt. Thär menniskionnes hierta är förkolnat, så at hon icke retzligha och medh alffuar betrachtar sina synder, ey heller hierteligha åkallar Gudh om syndernas förlåtelse, ther achtar man thenna tröstena, som Sacramentet haffuer med sigh, icke heller mykit. Och haffuer thetta vthan twiffuel warit retta orsaken ther til, hwarföre then gamble seden, som fordom war med Sacramentzens ijdkeligha brukning j Församblingenne, wardt förwandlat, Ty när folcket begynte til at såledhes bliffua kållhiertat och duffuet, så at man sina synder och thenna högha tröstena intet achtadhe, ey heller förstodh hwadh een rett bön til Gudh haffuer inbära, haffua the ock latet thet retta och dagligha bruket j HERrans Natward falla, såsom än nu idagh tilgåår.

Men thetta bör icke så wara, vthan wij skola dagligadags betrachta våra synder, oc aff hiertat förskreckias för Gudz wredhe, och alffuarligha bidia, at han för sins Sons skul wil wara oss nådeligh, så faller thet wäl j sigh sielfft, at man gerna icke allenast seer och skodar, vthan ock så munligha anammar Sacramentet, vthi hwilko een Christroghen menniskia sannerligha vndfår Gudz nådh och syndernas förlåtelse.

Ty är ock lätt til förstå, at hwar som helst icke är een hiertans begär til HERrans Jesu Christi Natuard, så at man ther gerna och offta tilgåår, ther kan icke heller wara någhor rett ijdher och ånger för synderna, ey heller någhor rett bön och tacksäyelse til Gudh, och ther medh icke heller syndernas förlåtelse. Ty så sägher HERren, Jagh seer til then älenda, och til then som haffuer en
Esai. 66. förkrossat anda, och fruchtar mitt ord.

Thet några bära före, at the icke för then skul kunna gå til Sacramentet, at the någhot haffua vthe-

ståndandes med någrom etc. Sådant är än tå meer til straffandes, Ty här komma nu flere stora synder tilsammans, nemligha först thet, at man haffuer en ond wilia til sin nästa, och sedhan, at han är laat och försumeligh emoot Sacramentet. Men skodha doch hwad här aff följer. När osämia hindrar tigh ifrå Sacramentet, så hindrar hon ock tina bön och åkallan, så at tu icke thor bidia Gudh, om tina nödhtorfft. Hwadh iemmer och skadhe kan tå ock någon tijdh wara större, än när man icke thor åkalla Gudh.

Therföre skal folcket här om troligha warda vnderwijst, at man icke sielff skilier sig ifrå Gud, och på sidstonne faller j wanhopp, vthan betencker huru hans samwett bör wara skickat emoot Gudh och hans nästa. Then orett giordt haffuer, han skal ståå effter förlijkning. Then andre skal twert om wara benäghen til wenskap, på thet the mågha bådhe winna och behålla Gudz wenskap, så at the medh theras böner kunna dristeligha trädha in för honom och wenta hielp.

Hwar ock så kan henda, at på the daghar som Messa ordentliga plägar hållas, ingen är som begärar gå til Sacramentet, effter som (Gudh bättret) än nu offta skeer, är tå bättre at Messan haffs fördragh, och brukas någhot annat j then stadhen, nemligha några gudeliga Psalmer, Prédican och Litanien, ther aff folcket må warda vpweckt til gudeligheet, och warda ther igenom förbättrat. Doch skal ingen thetta så tagha, lika som vthi een Christeligh Försambling skal wara nyttigt, at Messan på några Helgedagar ladhes nedher, vthan aff ondo wälia, är bättre platt intet beredha HERrans Natward, än lata beredhan och sedan intet brukan, synnerligha effter ock sachta kan skee, och (såsom nogh är til befruchtandes) vnder tidhen wäl skeer, at sedhan Sacramentet j Messonne bereedt är, brukas thet hwarken aff Prestenom, hwilken icke heller altijd kan wara så skickeligh, eller

Församblingenne, thet tå wore een gruffueligh och förskreckeligh synd och HERrans bespottelse, hwilket ingalunda kan bliffua ostraffat.

Thet någhre plägha föregiffua, at ändoch man icke gåår til Sacramentet, så är man icke thes heller förgeffues tilstädhes, Ty (säya the) man bliffuer än tå deelachtigh aff böner och tacksäyelse, som ther haffuas för hender, ja ock så aff sielffua Sacramentet andeligha, Sådant kan wäl någhot wara, doch så mykit thessa böner och tacksäyelse, som j Messonne haffuås för hender, belangar, effter the mestadeels gå på Sacramentet, och then gåffuo som ther medh skenckes, kommer then menniskia som sacramentet anammar allerbest åt at thetta göra, nemliga bidia och tacka Gudh. Men här om må wara huru thet kan, så fehlar jw icke thet, at ther man håller HERrans Natward, ther moste jw någre wara som äta och dricka skola, Ty sättia ther maat fram som inga gester, hwilke ther aff skola wäl fara, äro för handenne, thet är förgeffues ock fåfengt, Men på thet sådana gester aldrigh skola fattas, wil wara aff nödenne, at jw åt minsto nu then ene parten j Församblingenne, och nu then andre, Christeligha skickar sigh här til, och brukar Sacramentet, Ther om ock Presterna mågha fliteligha och beskedeliga förmana folcket, at skullen icke skal bliffua hoos them, om Messan warder för folckens försumelse skul j sakenne nederlagd.

Teslikes ändoch thet är wäl rett, at man hörer HERrans ord, om Sacramentzens stichtning och insettielse, Item at man seer och skodhar thet medh lekamligh öghon, så står likwel thes retta bruk icke egentliga ther vthi, at man hörer och seer, vtan at man äter och dricker, Ty Christus sade icke, hörer och seer thet til mijn åminnelse, Vthan så lydha hans ord, Thetta görer, thet är, äter och dricker til mijn åminnelse, Ty moste

ock tå thet skee medh, så framt thet misbruk som tilförenne här medh warit haffuer skal bliffua vthelyckt.

The Loffsmessor, såsom man haffuer plägat them nämpna, skola icke meer widh en sådana grund som skeedt är, nemligha, lika som syndoffer warda håldna, Ellies ther folcket vthaff rett gudeligheet skickar sigh til at anamma Sacramentet, vpweckt aff näghra besynnerligha orsaker och åliggiande nödh, skal them thet på ingen heligh eller sökndagh förwegrat warda.

För the dödha skal man icke hålla Messor, antighen them the haffua kallat återlösna Messor eller andra, Ty slijk handel med Messonne, är twert emoot Sacramentzens retta bruk, som stichtat är, icke för the dödha, som thet intet bruka kunna, vthan för the leffuande.

På Landzbygdenne må wäl Messan altijdh och allsammans hållas på Swensko. Men på thet man skal icke synas wilia platt förachta thet Latiniska tungomålet, eller lata thet platt falla, hwilket doch alla Clerker behöffua och kunna moste, måga ock så några Latiniska songer, så wäl j Messonne som j andra Tijdher, brukadhe warda, besynnerliga j Städerna ther Scolar äro, på stora Högtidhes daghar eller Apostla daghar.

Ordning medh Messonne.

När tå Presten skal hålla Messo, klädher han sigh, såsom plägsedh är, och när han kommer fram för Altaret, må han ther falla nedh på knän, och enskildt göra Gudhi sijn bekennelse medh thet Latiniska *Confiteor*, Doch effter thet är gott at the Swenska Scrifftorden för folkena tå vpläsin warda, är lika mykit, hwad thet skeer nu strax wid begynnelsen eller sedan effter Predicanen. Men medh Messonne rettar han sigh ellies effter thet sätt och ordning, som then Swenska Messeboken vthwisar.

För thet nu kallas *Introitus*, när man samma *Introitum* icke siunger på Latijn, mågha thesse Psalmer ymsom sungne warda. Aff diupsens nödh. Fader wår som j himblom äst. O Fadher wår. Nu bidie wij etc.

Kyrie må tree gånger eller nyio, effter som lägenheten kräffuer, sunget warda, doch om stora Högtidhes dagar må thet mest siungas niyo gånger, vnder åtkilieligh thon, såsom waant är på Latijn eller Swensko.

Wil Presten haffua flere Collecter än een, så må thet skee, doch skal then altijd läsas först som är *de tempore* eller *de festo*.

För *Graduale*, om man thet icke siunger på Latijn, siunger man til skifftes thenna Psalmer. Then som wil en Christen heta. Gudh ware oss barmhertigh och mild. O HERre Gudh aff himmelrik. O Jesu Christ som mandom togh. Säl är then man som fruchtar Gudh. Wår Gudh är oss een weldigh borgh etc.

Ther man således siunger någhon Swensk Psalm för *Graduale*, må man ther lata bliffuat widh, och intet yterligare siunga på Latijn, med mindre för någhra handa saker skul moste skee fördröyelse.

Christeliga Sequentier må man ock vndertiden siunga, serdeles på thessa högtidher, Jwl, Påscha, Helghe Toorsdagh och Pingesdagha. Teslikes må man ock wäl om Fastona siunga thet the haffua plägat kalla *Tractus*. Doch är nogh at man siunger ther aff twå eller tree til lika, at tidhen icke skal borttaghas för Predicanen, om hwilka meer wårdar.

Jwledagh må man bruka then Sequentien *Grates nunc omnes*, med then Swenska Loffsongen, Loffuat ware tu Jesu Christ, emellan hwar vers. Eller *Letabundus*, och emellan hwar tw vers then songen Christus är födder aff een iungfru reen etc.

Om Påscha siunges *Victimæ pascali* medh then Suenska Loffsongen Christus är vpstånden aff dödha, emellan

hwar tw vers, så när som then första, effter hwilken man strax siunger samma Loffsong.

Symbolum siunges mest altijdh på Swensko, doch på thet *Symbolum Latinum* som merkelighit är, icke skal warda förglömdt, må thet också vndertidhen j Städerna sunget warda, serdeles på alla Apostla daghar.

Vphöyelsen, Messeklädher, Altare och Altareklädher, liws och hwadh meer är aff thesse Ceremonier, som här j Riket, sedan Gudz rena ord predicat wardt, bliffuit haffua, måghe wij lika som welkorligh ting frijtt behålla, ändoch slijkt j annor land genom samma frijheet är borttlagdt, Doch kan någhor lägenheet förefalla, som kräffuer här vthinnan någhor förwandling, skal thet ock wara frijtt.

Then förmaningen om Sacramentet, som ståår j Messebokenne näst för Communionen, må man brüka effter lägenheten, doch tienar hon best när monga Communicanter äro tilstädes.

Ther Presten skal hålla Messo j Församblingenne, moste han j thet nästa och så mykit mögeligit kan wara, förweta sigh hwilke och huru monge the äro, som wilia gå til Sacramentet, Ty skal ock folcket, som ther til gåå wil, säya ther om til, antighen afftonen tilförenne, eller ock om morghonen tå Messodagher är, at Presten någhot när må weta, huru mykit han beredha skal. Så ock ransaka huru thet sigh haffuer med them, som sigh frambiudha, at ingen warder tillaten, som för någhot merkeligit hinder skul ther til icke är beqwemligh, Ty såsom allom är förbudhit owerdeligha gåå här til, så är thet ock eenkannerligha befalt Prestomen, at the icke giffua skola Sacramentet them som ther til owerdige äro, kastandes then dyrbara perlon för swijn, och görandes sigh deelachtigha aff theras synd.

Doch hwar än någhor framkommer, til at anamma Sacramentet, then ther om tilförenne icke haffuer tilsagdt,

först at man intet synnerligit hinder weet medh honom, och icke annat kan förnimma, än at han ther jw gör widh een Christeligh mening, skal then samme ingalund warda vpdriffuen eller trengias ifrå Sacramentet.

Men hoo som helst stadder är j någhon vppenbara last, såsom är mandråp, hoor, bolerij etc. för hwilka han icke haffuer giordt bättring, medh vppenbara Scrifft och plicht, åhwadh han heller haffuer tilsagdt, eller ellies framkommer, så skal honom Sacramentet ingalund giffuit warda.

Man skal ock icke heller giffuat någrom fremmande eller okend, med mindre han haffuer skäligh bewijs, huru thet är om hans saak.

Kommer ock någhor fram til Altaret, som tilförenne icke haffuer beteedt sigh för Prestenom, om hwilken han ock ellies ingen wiss kundskap haffuer, så må han wäl ther åtspord warda, om the stycker som Prestenom tå synes, för än honom giffs Sacramentet.

Man skal ock ingom giffua Sacramentet, som icke weet göra skääl och redho, hwarföre han går ther til, Eller then icke kan läsa Fadher wår, Troon och Bodhorden etc.

Item icke barnom yngre än niyo eller åt minsto otta åhr, Ty yngre barn kunna fögo beskedh weta om Sacramentet. Icke wetwillingom medhan the wille äro.

Item icke heller them som för någhot obeqwemligit stycke äro kompne j rychte, för än the haffua sigh ther vthreedt, och lagligha gåått sigh thet ifrå.

Item än så mykit mindre them, som för theras vppenbara misgerningar, tredskheet eller försumelse skul bansatte äro, och sigh än nu icke haffua besinnat, til fögo fallit och taghit Kyrkionnes afflösning.

Item icke heller them, som halffua eller ock hela åhret igenom aldrig komma til Kyrkio, ändoch the äro vthan all lagligh förfall.

Til Sacramentet skal heller ingen någon tijdh warda nödgat, doch ther någhor ibland them som wilia hetas wara Christne, warder befunnen och beslaghen ther medh, at han aldrigh gåår til Sacramentet, honom skal Soknapresten en gång och annan förmana, och lysan til bättring, och sedhan när intet wil hielpa, sättia honom vppenbarligha j Bann, Ty thet samma haffuer han alleredho sielffuer giordt, j thet han sigh så håller ifrå Sacramentet, vthi hwilko Christna menniskiors deelachtigheet är författat.

Brudh och Brudhgumma skal man låta komma til Sacramentet, på theras wigninges dagh, hwar the ellies ther til äro skickelighe och thet begära, doch skola the icke nödgas. Och är nyttigt, at Presten them först förhörer, och giffuer them Christeligh vnderwijsning, bådhe om Sacramentet och Echtenskaps stadga.

Tilförenne är sagdt, at Presten moste haffua kundskap om them som sigh beretta wilia, at han må weta huru mykit han beredha skal etc. Doch hwar han thet än icke så egentligha weta kan, så är bättre at någhot bliffuer öffuer, än någhot skulle fattas, Men thet som öffuer bliffuer, skal förwaras j sitt beqwemligha rum, så lenge thet åter behöffues j Församblingenne.

Så är ock wäl höffueligit och nyttigt, at Kyrkiotienaren som androm Sacramentet vthskiffter, warder ock sielffuer ther aff deelachtigh, hwilket om han försumar, eller tilbaka låter, kommer thet hans soknafolcke til förargelse. Icke kan thet heller wara honom til skadha, om han än flere resor en dagh, thet är, så offta som han håller Messo widh sina Soknakyrkior, anammadhe ock så han sampt medh the andra Sacramentet.

Ther någhre äro befängde eller besatte, så at the vnder tidhen qwälias aff then onda andan til kroppen, och äro doch frij til siälena, bekenna Christum för sin Frelsare, bidia och befala sigh Gudhi, såsom wäl medh

någrom aff thessa skeer, them må Sacramentet ock så giffuit warda, sedhan the äro förhörde om then deel som saken kräffuer, Men ther the haffua sig ochristeliga, försmåda och bannas, skola the intet här aff bliffua deelachtige.

Ordning medh almennelig bön och Litanien.

Thet är icke heller aff menniskiom vpfunnet, at almenneligha Böner hållas skola vthi Gudz Församblingar, vthan thet är kommit aff the helga Patriarcher, Propheter oc Apostlar, huilke rörde och vpweckte aff then helga Anda, thet sättet brukat haffua, synnerligha när någhor swår anfechtning och åliggiande nödh på färde warit haffuer, at the genom sådana medhel måtte bekomma Guddomlig hielp. Så haffuer thet ock med sig een vppenbarligh Apostolisk befalning, såsom klart är til Timotheum, ther S. Pauli ord så lydha. Så förmanar iagh, at man för all ting haffuer böner, åkallan,
1 Tim. 2. förebböner och tacksäyelse, för alla menniskior, för Konungar och all Öffuerheet etc.

Och thet man alramest betenckia skal, så haffuer ock wår HERre Jesus Christus sielffuer satt itt dråpligha stoort nådalöffte til then almenneliga bönen och sagdt som S. Mattheus scriffuar, Ther twå aff idher komma
Matt. 18. öffuer eens på iordenne, hwadh ting thet helst kan wara som the bidia om, tå skal thet them wedherfaras aff minom Fader som är j himmelen. Therföre effter thet then helga Christeligha Kyrkia altijdh är margahanda nödh och farligheet vndergiffuen, skola almenneliga böner thes fliteligare och alffuarligare warda brukadhe ibland alla Christna, och ingalund warda nederlagda eller försumade.

Doch skola Kyrkioheerdarna ganska troligha vnderwisa folcket om thessa almenneligha böner, at the icke

kunna wara fruchtsamma, eller förwerffua Guddomlig hielp, medh mindre the skee aff bootferdiga menniskior, hwilke theras synder kenna, bekenna och öffuergiffua, bättra theras leffuerne, och åkalla Gudz nampn aff een rettsinnig troo til Midlaren Jesum Christum, Så framt wij icke wilie wenta the swaren aff Gudhi, som Esaias om talar säyandes, Om j än vtrecken idhra hender, så bortgömer iagh doch mijn öghon för idher, och om j än mykit bidien, så hörer iagh idher doch intet, Ty idra hender äro fulla medh blodh etc. Therföre skal ock folcket warda förmanat til bättring, och jw wäl berettat j sakenne, at ingen kan wara en retter bidiare, medh mindre han först är en godh syndebötare. Esai. 1.

Nu ändoch then bönen som wår käre HERre Jesus Christus oss lärdt haffuer, then man kallar Fadher wår, är ock een almennelig bön för sigh, skal ock lika som een summa til alla andra Christeligha böner haffua föregången, Likwel medhan the andra böner, som vthi then helga Scrifft; och synnerliga j Psaltaren begrepna äro, eller aff Scrifftenne vthdragna, och in på någhor närwarandes nödh stelta, äro lika som een förklaring på Fadher wår. Therföre skola icke heller the förkastadhe, vthan bredhe widh och sampt medh Fadher wår, vthi sin tijdh öffuadhe och brukadhe warda.

Men thet haffuer warit tweggehanda form eller sätt på then almenneligha och vppenbara bönen som brukas j Församblingenne. Thet ena, när man medh flere ord och vthtryckeligare bär Gudhi sijn åliggiande nödh före och begärar vndsätning. Thet sättet brukas än nu mongestädz strax effter predicanen om Söndagarna och andra helgedagar, och haffuer sigh så, at på hwart stycke som vpnämpnes, lääs Kyrkiotienaren een Collecta säyandes.

Läter oss bidia för then helga Christeliga Kyrkio, och om trogna Kyrkiotienare.

O Alzmechtige ewige Gudh wårs HERras Jesu Christi Fadher, som oss thet sielffuer befalt haffuer, at wij om arbetare j Sädena, thet är, om trogna Predicare bidia skole etc.

Item låter oss ock bidia för all werldzligh Öffuerheet.

O Barmhertige himmelska Fader, vthi hwilkens hender ståår alt werldzligit wold och öffuerheet etc.

Men effter thetta sättet är vthi så måtto eendeels för longt, när man haffuer Messon för hender, är thet affkortat, och brukas nu alment så, at man hwart stycket strax effter thet andra vpreknar säyandes.

Läter oss tacka Gudh för alla hans welgerningar etc. och bidia at han werdigas oss än nu nådheliga hielpa och bewara j sijn ord etc.

Wil man ock vndertidhen bruka then böneformon som tilförenne om rördt är, eller ock then här strax effterfölier, thet må man ock så göra.

Förspråk til then almenneligha bönen.

Käre wener, effter wij äre försambladhe j wårs HERres Jesu Christi nampn, och haffue hans befalning ther vppå, at wij Gudh vthi alla wåra åliggiande nödh åkalla skole, och haffua wåra förbön för alla menniskior, För Gudz Försambling then helga Kyrkio och hennes tienare, För all öffuerheet, För allom them som stadde äro j bedröffuelse och mootgång. Och sedhan för alt annat hwad oss är aff nödhenne etc. Och effter wij ock

haffue wårs HERres Löffte, at wij skole aff wår kära himmelska Fader, nådeligha bönhörde warda, Therföre så låter oss thetta göra på thet alratroligaste, så säyandes.

Alzmechtige ewighe Gudh Fader, himmelens och iordennes HERRE wij bidie tigh aff hiertat, at tu tijn helgha Kyrkio medh hennes tienare genom then helga Anda werdighas regera, at hon må bliffua widh titt helga och helsosamma ord, genom hwilket Troon til tigh försterckt, och kärleken til wår nästa förökat och förmerat warder.

At tu ock werdigas förläna alla werldzliga öffuerheet, Keysare, Konungar, Förstar och Herrar, Besynnerliga wår Konung och Landz herra, sampt medh alt hans Rådh och befalningzmän, nådh och eendregt, til at regera theras vndersåter effter tin helga wilia, På thet all rettwisa styrckt, och all ondska och wrongheet må förhindrat och förtaghen warda, at wij vthi fridh och roligheet (såsom Christnom bör) leffua måghe.

At ock wåre fiender och wedhersakare all mistycke och owilia fara låta, sigh til wenskap medh oss begiffua, och medh oss j fridh och stilheet leffua måghe.

Alla the som j bedröffuelse, fattigdom, siukdom, barnsnödh, och vthi andra sådana anfechtningar stadde äro, och the som för titt helga nampns och sanningennes skul, anfechtadhe, fångne, eller ock ellies förfolgde warda. O Gudh tröst them medh tinom helga Anda, at the alt sådant, lika

som aff tinom godha och Faderliga wilia pålagdt, toleligha lijda och fördragha måghe.

At tu ock fruchtena på iordenne til lekamlig nödhtorfft werdighas wexa låta, och för allahanda skådeligha åtkomo bewara.

Och bidie wij för all the stycker, som in för tigh, o ewighe Gudh, äro mögheligh, och för hwilken tu wilt bidin warda, At tu oss sådana nådheligha förläna wilt, Genom tin eenfödda Sons wårs HERres Jesu Christi bittra pino och hårda dödh, hwilken med tigh och them helga Anda leffuer oc regnerar en sanner och tigh jempnliker Gudh, högloffigh j ewigheet, Amen.

Bedher Fader wår.

Til thenna böneformon höra alla Collecter, som j Tidherna hela åhret igenom, bådhe på Söndaghar och alla Helgedaghar läsna eller sungna warda.

Om Litanien.

Then andra Böneforman, som plăghar brukas til almenneligha Bön, är Litanien, vthi hwilko man bedher om alla nödhtorfftigheet än nu korteligare, Och warder samma Litania öffuerliudt läsin eller sungen, at menighe man må förstå, hwadh och hurudana stycker han bidia skal.

Om Helgedagarna håller man Litanien strax effter predican, Men om Söknedagarna, såsom här nu effterfölier. Och är icke aff nödhenne, at Predicaren then tijdh Litanien effter predican hållas skal, haffuer någor long förmaning til folcket om Bönen, såsom ellies plăghar skee, vthan är nogh, at han medh någhor fåå ord talar j sakenne hwadh han wil, och sedhan bedher folket achta på the bönestycker som j Litanien warda vpreknat.

När Litanien skal hållas på någon Söknedag, ther folk är tilhopa, skal man först siunga en Swensk Psalm nemligha, Aff diupsens nödh, eller Förbarma tigh Gud öffuer migh, eller ock någhon annan sådana. Sedhan skal Kyrkiotienaren hålla predican vthaff nyia eller gambla Testamentet, och handla någhor materia som lydher om Syndaboot, eller hwadh ellies är belägit. Och skal han til beslutningen röra om then åliggiande nödh som på färde är, nemligh hwar någhor synd eller stoor last haffuer fått öffuerhandena hoos then menighe man, Såsom thet sigh nu haffuer medh thetta oskickeliga och öffuerdådigha swalg och drinckerij. Item medh thessa gräseligha eedher och banskap, hwilket nu öffua bådhe vnge och gamble, bådhe quinnor och män. Item sweck, falskheet och flärd j all handel etc. Om sådana laster skola Predicarenar på then tidhen synnerliga röra, och förkunna tilkommande Gudz straff för slijka synder skul, och ther med förmana folcket til bättring och til at bidia Gudh aff hiertat, at han werdigas förlåta them synderna, och wenda ifrå them sijn grymma wredhe och wäl förtienta straff, effter som Litanien vthwisar, hwilka the ock för then skul medh all flijt merckia skola etc.

Eller hwar ock någhor almennelig mootgång är på färde, medh dyyr tijdh, pestilentia, krigh etc. ther skal tå Predicaren omtala och förmana folcket, at the hålla sådana mootgång för theres syndestraff tilskickat aff Gudhi, och at the ther aff skola lära kenna theras synd, begära nådh aff Gudhi, och öffuergiffua syndena etc. såsom tilförenne sagdt är. Ther effter siunger eller lääs man strax Litanien, sampt medh Collecten som ther på följer.

Och skal samma Litania åt minsto hwart månadt moot j Kyrkionne hållen warda, Söknedagh eller Helgedagh, tå mesta folcket är tilstädhes, Och synnerligha skal man ijdka Litanien then tijd allmenneligh nödh är på färde, och på the daghar, som man nämpner Bönedaghar.

Ordning medh Kyrkesong.

Then sedhen haffuer altijdh och aff ålder warit j Christenhetenne, at man vthi alla Församblingar haffuer plägat läsa och siunga Psalmer, Hymner och andra Loffsonger, til een öffning vthi Gudz ord.

Item Böner och Tacksäyelse, Therföre må thet ock så än nu ibland oss, så wäl som ock ibland alla andra Christeliga församblingar hållet warda, medan ock S. Paulus ther om offta rörer, serdeles til the Colosser
Colo. 3. säyandes, Läter Gudz ord rikeligha boo vthi idher medh all wijsdom, lärer och förmaner idher inbyrdes med Psalmer och Loffsonger och andeliga wisor j nådhenne, och siunger HERranom j idhor hierta.

1 Cor. 14. Men effter thet all ting bör skee til förbättring j Församblingenne, såsom Paulus lärer, skola sådana Loffsonger eller Kyrketidher, icke altijdh eller allasammans skee på Latijn, såsom sedher haffuer warit, vthan på thet folcket må ock haffua ther på någhot förstånd, och sig ther aff förbättra, skola någhot stycker ther aff, serdeles the som beqwemligast äro, siungas på Swensko.
1 Cor. 14. Men effter thet S. Paulus ock j sin tijdh tilstadde fremmande, doch någhrom aff Församblingenne kunnogh, tungomål. Så mågha ock än nu några Latiniska songer medh ibland sungne warda, för theras skul som thet Latiniska målet kunna eller ock lära skola.

Thet skal icke heller någhon bekymbra j sakenne, at medh thenna Kyrkesong haffuer j förtidhen warit itt ganska stoort misbruk, såsom ock medh alt annat, Ther man haffuer här aff giordt, lika som itt syndoffer eller förtienst, til at ther igenom förwerffua nådh och syndernas förlåtelse, hwarföre ock thesse tingest så äro förökat, at ther med nu på sidstonne haffuer nästan ingen måtta eller ende warit, Ty wij kunne wäl (på Gudz wegna)

retta sådana misbruk genom itt Christelighit förstånd, och sedhan finna then måtto ther medh, som effter wår och tidzens lägenheet kan wara beqwemligast.

Och haffuer man pläghat räkna och hålla mongahanda Tidher j Kyrkionne, Men oss synes nogh wara, at man til Messotiderna behåller, Ottesong, Afftonsong och stundom Nattsong, Ja at man ock sådana Tidher behåller effter then Christeliga frijhetennes reglo, så at man all stycker haffuer frij, och empnar them effter tidhen och andra lägenheter, och icke håller samweten med sådana medel ting fången och bebunden, såsom tilförenne skeedt är.

Först skal man tilsee, at vthi thessa Tidher ingen deel sungen eller läsen warder, then icke antighen är sielffua Scrifftennes vthtryckta ord, eller ock ther medh så klarligha kommer öffuer eens, at ther på kan ingen twiffuelsmål wara, Medh hwilko man strax ogillar och förkastar alla Homelier j Legender, Hymner och alla andra songer, ther någhot inmengis som sigh medh Scrifftenne icke fördragher, Effter som ganska mykit sådant är för handenne j the gambla Tideböker, Doch här medh icke förbudhet thet göra som S. Paulus rådher säyandes, Pröffuer all ting, och behåller thet som gott är. 1 Tess. 5.

Sedhan skal man medh thessa Kyrketidher altijd så laghat och berammat, at predicanen icke warder j någhon måtto här igenom förhindrat, Ty ther om wårdar meer (såsom sagdt är) än om någrahanda song eller annat sådant. Hwarföre ock änär saken sigh så begiffua och thet kräffia kan, må man wäl något affkorta Psalmer och annat.

Ottesongen må allestädz och altijd medh een Nocturn, thet är medh tree Lecser, tree Psalmer, Antiphoner och Responsoria, eller ock vndertidhen än med färre sungen warda. Hwar så synes, må man och vndertidhen

siunga *Ad Laudes* (som the kallat) en eller twå Psalmer och låta the andra bestå.

Lecserna j Ottesongen skola läsas vthaff then Swenska Biblien, nyia eller gambla Testamentet, Och skola the som thenna sakena regera och förestå, Scolemestare eller andre haffua acht vppå thet som läsas skal, at then *materia* warder vth til folcket läsin, som thy är beqwemligast til at höra, Ty thet är icke allehanda som tiena wil för then menighe man.

När någhor skal läsa Lecsona wender han sigh vth til folcket, oc lääs longsambligha oc beskedeliga, så at thet må kunna aff the eenfaldiga begripet och förståndet warda, Men så begynnar man, Thenna effterföliande ord scriffuar *Moses*, *Samuel*, *Esaias*, *Mattheus*, *Paulus etc.*

Te Deum, Hymnen, *Collectæ*, *Benedictus*, *Benedicamus* må stundom siungas på Swensko och stundom på Latijn, alt thet andra j Ottesongen må siungas på Latijn.

Afftonsongen må också bliffua widh sin skick, doch ther predican skal hållas, må ock teslikes någhot affkortas, at ingen deel skeer til hinders, Men ther predican icke hållen warder Afftonsongs tijdh, så må läsas vth til folcket, itt halfft eller heelt Capitel aff nyia eller gambla Testamentet j then stadhen man plägar siunga *Capitulum*. Hymnen, *Magnificat* och *Benedicamus* siunger man ock ymsom på Swensko och på Latijn.

Om the afftnar som äro näst för Helgedagharna, hvilka man kallar *Vigilias*, tå antigen litet eller ock alzintet folck är j Kyrkionne, mågha Dieknanar altsammans j afftonsongen etc. siunga på Latijn.

Tyckes ock så, när icke skeer predican Afftonsongs tijd, at Tiderna äro för korta, må tå Natsongen (som han plägar kallas) ock så ther til medh sungen warda.

Sommestädz j Städerna plägar man Afftonsongs tijdh för Predican höra barnen *Catechismum*, Thet är en

godh sedh. Ther så skal skee, moste Nattsongen och somt aff Afftonsongen thesförinnan borttleggias.

Alla thessa Tidher skola endas på (*Benedicamus*) och skola sedan hwarken *Suffragia* eller annat tilsunget warda, Doch effter Afftonsongen eller Nattsongen må *Canticum pacis* medh sijn *Collecta* på Latijn eller Swensko ock så sungen warda. Och må *Solennis benedictio* skee til een beslutning, så wäl j thessa Tidher som j Messonne.

Ottesong och Afftonsong skal alla tidher om åhret, så wäl j Longfastonne och Dymbelwekonne som ellies, på sin retta tijdh hållen warda, Så at man ingen Afftonsong håller för Middaghen, eller Ottesong effter Middaghen, såsom tilförenne haffuer pläghat skee, vthaff ganska ringa orsaker.

Haleluia, *Gloria patri*, *Te Deum*, *Gloria in excelsis* och *Credo*, mågha siungas så wäl then ena tidhen om åhret som then andra, Oc behöffuer man för tidzens skul ingen deel ther aff bortleggia. Doch må wäl skee, at man om Fastona för *Haleluia* siunger *Laus tibi Domine* etc. näst effter *Gloria Patri*.

I Städerna ther Scolar äro, skola Dieknanar hålla thesse Tider vppe j Kyrkionne om Helgedagarna, Men om Söknedagarna må man läta sådant bestå, effter intet folck är tå tilstädhes. Så wille thet ock wara Dieknomen för tungt hwar dagh siunga vthi Kyrkionne, effter inge andre äro som thet göra kunna, nemligha the Chorprester, som förr haffuer warit sätt, medh mindre at förberörde Chorprester åter komma j bruket igen, som wäl wore mögeligit. Doch mågha Dieknanar morghon och affton siunga för Ottesong och Afftonsong j Scolan några Hymner, eller hwadh Scolemestaren ther til förordinerar, såsom här effter sagdt warder.

Så skola ock Scolemestarenar och the som songen regera, haffua (som sagdt är) granna acht ther vppå, at ingen ochristelighen stycker warda sungen eller läsin j

Tidherna, Therföre när någhot förekommer j någhon Historia som siungas skal, thet icke är Christelighit och lideligit (såsom offta hender, när något warder sunget *de sanctis*) skal thet tå antighen slätt nedherleggias, eller förwandlas j någhot thet som bättre är. Doch är til förhoppandes, at wij medh tidhen skole bekomma tryckta Songböker, hwilka the songer allenast skola innehålla som rene och Scrifftenne eenlighe äro, och kunna brukas allestädz öffuer hela Riket.

Sammaledes skola och Landzpresterna beflita sigh ther om, at the mågha affskaffa the ochristeligha Minne, som Bönderna mykit plaga bruka j theras gestebod, och komma them til at bruka j samma stadhen, någhra aff thessa Swenska Psalmer, Eller förwandla samma Minne, så at the dragha öffuer eens medh Scrifftenne.

Ordning om Helgedagar.

Thet tridie Bodordet lydher så, See til at tu helgar Hwilodaghen. Så ändoch Christet folk icke är här med förplictat til at hålla then Judeska Sabbathen, eller andra Helghedaghar effter Mosi Lagh, Såsom S. Paulus sägher,
Colo. 2. Läter ingen göra idher samwett öffuer maat och dryck, eller öffuer bestemda Helgedaghar, Nymånadher, Sabbather, hwilket är skuggen aff thet som tilkommande war, men kroppen sielff är j Christo. Icke heller någhra andra Helgedagar effter Juda welkor eller förplichtelse. Likwel medan wij Christne ock behöffue wissa tidher, på hwilkom wij måghe komma tilhopa, för predican, Sacramenten, allmenneligha böner och tacksäyelse skul, Wil ock hoos oss så fierran wara någhot wahl och åt-
1 Cor. 14. skildnat på dagarna, så framt ordentliga och wäl skal tilgå, såsom S. Paulus rådher skee skal.

Teslikes moste ock arbetesfolcket vnderstundom haffua roo och wedherqweckelse, så framt the skola

hördat vth, hwilket en part icke mykit achtadhe, hwar näghre wägsledaghar icke wore stadgade och vppåbodne, huarföre ock strax vthi Apostlarnas tijdh några Helgedaghar wordo vptagne, såsom Söndaghen, Påscha, och til äwentyrs flere.

Men sedhan then Christeligha frijheten sampt med retta grunden så til Helgedagar som til alla andra godha ordningar genom menniskiors oflijt och dieffuulens tilskyndan bleff borttapat j Christenhetenne, och alt vpfyltes med wronga meningar och misbruk, kräffuer nödhen her vthinnan een måtto och förmedlan, Therföre skola ock her effter thesse effterscriffne Helgedagar och platt inge andre Landzhelige håldne warda.

Först alle Söndagar, Ther näst alle thesse Christdagar, Jwl medh sinne helg, Nyårs dagh, wårs HERres Döpelses dagh, then man kallar the helige Tree Konungars, Skärtorsdag, at man tå handlar om HERrans Natward. Påscha medh sinne helg, wårs HERras Himmelsferdz dagh som ock kallas Helge Torsdagh, och Pingsdagh medh sinne helg. *Transfigurationis*, som holles siunde Söndagen effter *Trinitatis*. Sedhan tree wårfru dagar, som äro Kyndermessa, Marie bebodelse som faller j Longfastonne, och *Visitationis*, thet är Marie besökelse, Sommestädz hålles thenne wårfrudagens Historia på dyra wårfru, huilket vthi thenna wår sedh intet hinder gör, effter thet är een frij ting, Må ock för then skuld wäll hollas. Ytterligare ock alla Apostla dagar, föruthan S. Pedhers dagh om wintren. På thet sidsta ock så thenna dagar S. Johannis baptiste dagh, Michels messo och Helgona messo.

Alla andra Helgedagar som tilförenne haffua warit håldna, skola nu hädhan aff wara afflagda, så at the intet lysas såsom the andre, icke heller tå antighen ringes eller siunges, vthan hwar och en må tå syndalöst och saaklöst achta på sitt arbete.

Vthi andztima, bådhe om wåår och sommor. Item vthi fiskeleek behöffuer menighe man icke så nögha achta Helgena, at han ther aff tagher någhon merkeligh skada, vthan sedan man haffuer warit widh Tidhegården om daghen, må man wäl wara vth om sitt besta på åker och äng etc.

Men hwilken som lagha Helghedaghar ellies bryter på föracht, eller ock tagher ööl för sigh, så at han ther medh försumar komma til Kyrkio, honom skal bådhe kyrkioplicht och werldzligit straff warda pålagdt, ther han sigh icke annars rettar.

The daghar på hwilkom marknat pläghar hållas, ähwadh thet är Frijmarknat eller Torgsmarknat, skal ingen köpslaghan skee, för än Tidegården är vthe j Kyrkionne, doch skal Kyrkiopresten wara thes förra åt, så at Tidherna warda bittidha vthe.

Om Wårfrudagh j Fasto faller j Dymbelwekonne, tå skal han sättias tilbaka på Palmlögerdagh, Men faller han lenger fram, så må han hållas tridie dagh Påscha.

Bönedagarna them man plägar kalla Gångdagar, hållas på then tijdh som waant är, nemliga, Söndagen som kallas (*Vocem iocunditatis*) sampt medh Måndaghen och Tidzdagen näst föliande. På samma dagar skal man hålla almenneligha böner, såsom här tilförenne anteknat är, och sedhan gå til sitt arbete igen.

Om Kyrkior och Kyrkio skrudh.

Kyrkior kunne wij Christne icke heller vmbära, ändoch thet är een annor skääl med the Kyrkior som wij Christne haffue, än medh Juda Templet, hwilket Scrifften kallar Gudz hws, meer för then skul, at thet war een Figur til thet sanna Gudz hws, nemligha, then helga Christeliga Församblingen, som är thet retta och sanskylligha Gudz Tempel, än at Gudh ther retteligha boo

skulle, såsom S. Staphan noghsampt förklarar, Ty wåra Kyrkior äro icke någor sådana Figur, vthan the äro almenneligh Hws och såsom Scolar, ther Christet folck kan församblas, och bliffua obehindrat vnder skwr och teckio, så lenge the höra Gudz ord, vndfå Sacramenten, bidia etc. Och therföre skola ock sådana hws hållas widh macht genom Församblingennes hielp, så wäl nu hädhan aff som här til dags, Ja the skola ock så för Gudz ord och Sacramenten skul, som ther inne förhandlas, warda hållen j tilbörligh wyrdning. Act. 7.

Doch ther flere Kyrkior äro än nödhtorfften kräffuer, effter som här medh ock stoort misbruk warit haffuer, tå mågha the wendas til andra menighetennes tarffuer. Thet samma skal ock om Cappel, och om the monga onyttiga Altare, som allestädz äro j Kyrkiomen sagdt wara, effter som j Arbogha stadgat war. Doch j Städerna ther stora Församblingar äro, kan man wäl lijda flere Altare.

The siw Domkyrkior som här j Riket warit haffua, skola ock så bliffua widh macht håldna, genom nödtorfftigh vnderhåldning och tillåghor. Hwadh ther til hörer, som är teckia, böta och byggia, thet skola samma Domkyrkiors Syslomän oförsumeligha bestyra och vthretta, Therföre skal ock wara widh hwar Domkyrkio en wiss Syslomansgård, vthi hwilkom förnemde Syslomän med gårdzfolcket måge haffua sijn förwist. Så skola ock the taghas til Syslomän, som man pröffuar ther til best wara faldne, helst Prestmän, såsom altijdh widh Domkyrkiorna haffuer warit sedh På thet the vndertiden ock mågha hielpa til tiensten, som ther skal vppehållas, med predican och annat hwad wara kan aff nödhenne.

När thet som någhra Domkyrkio tilhörer, åhwadh thet är, vthi Syslomansgården, Sacristien eller annorstädz är inuenterat, och Syslomannenom j hender fångit, skal ther aff itt wist Register j alla partzeler, leggias in

j Sacristien til förwaring, På thet ingen twiffuelsmål skal kunna sigh framdeles j sakenne begiffua, när thetta skal åter inuenteras och igen leffuereras.

Kan ock wara nyttigt, at både widh Domkyrkiorna och Landzkyrkiorna, synnerliga ther någhot j penningar, selff, klädher etc. är tilförenne, en gång om åhret warder inuenterat, På thet man således må weta, at then deel Kyrkiorna tilhörer, icke förfaars eller förkommer, Och må thetta skee widh Landzkyrkiorna när Biscopen visiterar. Om tå finnes någhot wara förkommit, så skola the som slijkt haffua hafft j wårdnat swara.

Och skola Biscoperna haffua itt gott vpseende med Syslomännerna widh Domkyrkiorna, at the sigh medh nödhtorfftigh bygning, takning och bötning, bådhe på Kyrkio och Kyrkegårdzmwr icke försuma, Ellies hwar genom samma Syslomäns försumelse, ther vnderhållet icke fattas, någor skadhe kan ther hendu och påkomma, tå skola the swara til skadhan, och honom aff sitt eghit vpretta och wedherleggia.

Therföre ock hwar som helst widh någhon Domkyrkio kan wara brist på hennes vnderhåld, så at thet til nödhtorfftigh bygning och annat som ther är aff nödenne icke kan tilreckia, så skal Syslomannen giffua Biscopenom sådana brist j tijdh tilkenna, at han må fordra sakena in för Öffuerhetena, så at samma vnderhåld må j then måtton warda förbättrat.

Syslomännerna widh Domkyrkiorna, Teslikes ock the som widh Landzkyrkiorna haffua j wårdnat Kyrkionnes klädher, ähwadh thet är antighen Messeklädher, Altareklädher, Chorkappor eller annat, skola haffua acht vppå, at samma klädher icke förderffuas genom dropp, dunckenheet eller annat, så framt the icke wilia ther öffuer komma j skuld och skadha. The skola ock låta hålla them reen, och icke låta dröpa them full med wax, talgh, eller ock med annor oreenligheet warda besmittat.

Samme Sysloman skola ock på en wiss tijdh om åhret göra rekenskap för thet the på Kyrkionnes wegna haffua vpborit. Then rekenskapen skola the personer höra, som widh Domkyrkiorna äro besätne, och sedhan leggia honom j förwarning vthi Sacristien.

Thesse effterscreffne siw personer åt minsto behöffuas til at sittia widh Domkyrkiorna, Biscopen, Biscopens Offitial eller Prowest, Kyrkeheerden, Scolemestaren, *Lector Theologiæ*, *Pœnitentiarius* och Syslomannen, then ock må wara Sacristan, Hwilke personer alle, skola haffua theras wissa gårdar och vnderhåldning.

Och är tilbörligit, ther Biscoperna och the andre som j Städerna haffua bekommet godha gårdar eller hws til at besittia, at the ock samma gårdar och hws, effter som theras vnderhåld och förmågha kan tilsäya, byggia och hålla widh macht, på thet theras *Successores* som effter them Kyrkionnes tienst skola vppehålla, mågha ock så haffua ther vthi the beqwemliga boo och bliffua kunna. Thet samma må ock om Landzpresterna sagdt wara, allenast at Bönderna wårda sijn lagha hws.

Kyrkioskrudh, som är Messeklädher, Altarekläder, Taflor, Beläte, liws, stakar, kronor klockor etc. är wäl lidelig ther han är måttelig och vthan misbruk, Therföre skal här ock wara itt gott vpseende, så at wantroo och misbruk må förtagit och icke ytterligare inrymdt warda.

Therföre skola ock all öffuerflödigh, och synnerliga the Beläte, ther eenfaldigt och wantrogit folck pläghar löpa til, taghas bortt aff wäghen, och folcket här om warda fliteliga förmanat, at the sådana fåfengio, widh Gudz grymma wredhe och hemd til görandes, öffuergiffua och hålla sigh j then stadhen til Gudh, hans helga ord och Sacramenten, som j theras Soknakyrkior predicat och förhandlat warda, Ty thetta är then rette Helgedomen, som them bådhe til siäl och kropp kan saligha

gõra. Så skal man icke heller klädha Beläten om Fastona, eller ellies, som en osedher haffuer warit, Ty thet haffuer wantroo medh sigh, och är Hedniskt.

Man skal ock tagha sigh wahra för alt annat misbruk, som warit haffuer medh Beläte, at man icke henger
Baru. 6. vppå them gull, silffuer, kosteligh klädher etc. Icke tender liws för them, icke rökier, icke knäfaller, kryper etc. Ty alt sådant är vppenbara Hedendomen och affguderij. HERran tin Gudh skal tu tilbidia (sägher
Deut. 6. Scrifften) och tiena honom allena. Ellies må man wäl bruka liws widh Altaret ther Tidhegärden hålles.

Effter thet then wiyelse som til Kyrkior, Kyrkegårdar, och til thenna margahanda Kyrkioskrudh, Beläte oc annat sådant haffuer brukat warit, icke annat är än menniskio påfund, oc haffuer tilfelle giffuit til ganska stort misbruk, skal hon här effter intet meer ther til brukas. Icke heller til watn, olio, salt, asko, qwistar, eeld etc. Alt thetta haffuer warit öffuerfult medh misbruk och waantro, hwilket för sådana wiyelse skul skeedt är.

All Process ther man haffuer plägat vthbära Beläte, Monstrantz, skrijn och annor Helghedoma kaar, skola så bliffua som the nu äro afflagd, Ty alt slijkt är Hedniskt och affgudeskt.

Så skal ock om Påscha tijdh Korset hwarken nedherleggias eller vptaghas, icke omkring draghas eller ther til krypas, Ty thet är ock affgudherij, wår HERra Jesu Christo teste mera och höghre emoot, at thet skeer vnder hans nampn.

Med klockor haffuer ock warit stort misbruk, Ty man haffuer plägat bruka klockoringning för een synnerligh Gudz tienst. Sådana wrong mening skal nu affskaffas oc förleggias, och ther med all fåfeng ringning och then som medh sigh haffuer hafft någhon waantroo, skal haffuas fördragh, nemligha sådana som then longa ringning på Siäladaghen och siäla afftonen, ther en hoop

medh vnga gelningar komma til Kyrkiona, och vnder sådana ringnings sken bedriffua mykin öffuerdådigh skalckheet. Item then månadhe ringning och wekoringning, hwilken mongestädz på Landzbygdenne mykit haffuer warit brukat, skal ock haffuas fördragh.

Thenna effterscreffna ringningar haffua skääl medh sigh, och äro gillande, När man ringer til Tidegården, så offta som thet behöffues. Item at man ringer för lijk. Item Heligsmål, såsom sedher är på Landzbygdenne. Item klepper vthsunget eller *pro pace*.

Men then ringning som förhindrar Tidegården och tagher bortt kyrkioliwdh, Såsom ther man ringer *Te Deum*, Item Vphåll medh alla klockor, then samma skal leggias aff.

Icke skal heller wara förbudhet (såsom waant är) ringia j Dimbelwekonne heller än någhon annan tijdh om åhret, Ty then sedhen som war, at man tå icke skulle ringia, vthan blåsa j horn eller annat slijkt, haffuer ock hafft waantroo medh sigh.

Men om Klockare, theras wahl, embete, vnderhåld etc. är ordinerat j Kyrkiobalken, Ther må thet ock bliffua widh, Doch är skääl, at the Klockare som äro widh Domkyrkiorna, och för then skul något mera omaak haffua moste, thet ock så någhot måtte niwta til godho.

Ther Kyrkia eller Kyrkegård genom slagsmål eller annat sådant, äro wordna oskära (som man pläghar nämpnat) är icke aff nödenne, at man genom twettan och the monga andra vnderliga ceremonier (som vnder the Påweska haffuer warit sedh) them skärar på nytt, Ty sådant haffuer ock en ond smaak effter Hednisk wantroo, vthan ther så är hendt skal man handla widh thetta sättet.

Man skal ingen Tidhegård hålla j Kyrkionne för än saken är kundgiord *Ordinario*. Sedhan scriffuar *Ordinarius* Prowesten til, at han faar tijt och ransakar om

thet ärendet, och handlar medh Soknafolcket om then wyrdning, som man sådana rum, ther Gudz ord och Sacramenten förhandlas, plichtigh är. Ther effter gåår han som brutit haffuer, fram til Kyrkedörenne, bekenner sijn skul, och bedhes nådh och afflösning. När thet är skeedt oc them brotzliga är *Pœnitentia* satt, sådana som Prouesten synes, gåår han på Predikestolen och förmanar folcket, at the haffua fördragh medh slagsmål och annor otilbörligheet, wanähra sådana rum, Och sedhan handlar, annat hwadh honom teckes och saken kräffuer. På thet sidsta när predicanen är vthe, siunger man Litanien och låter så ther widh bliffuat.

Om then brotzlighe tredskas, och icke wil falla *til* fögo, tå skal han effter laga förmaning banlysas, Och huar han ock thet förachtar, sedhan beklaghes för Öffuerheten.

Ordning om Echtenskapet.

Echtenskap är en åhrligh och Gudhi behageligh stadge, såsom ock Gudh sielffuer aff begynnelsen honom stichtat och welsignat haffuer, och sedhan altijdh vthi margahanda måtto ährat och elskat, Hwarföre ock the som j Echtenskaps stadga stadde äro, och rett leffua, mågha wara widh itt gott modh, och dristeligha åkalla Gudh om hielp och beskerm, vthi alla theras wedhermödho och beswäringar, huilke them thes flere och starckare plägha wedherfaras, at Echtenskapet är Gudz godha werck och skickelse, Ty dieffuulen som är Gudz fiende, legger sigh altijdh ther winning om, at han thet må skemma och förderffua, som Gudh sigh til prijs och ähro giordt och skickat haffuer.

Och effter thet Gudh, hoor, bolerij, och all annor oreenligheet icke lidha kan, är thet hans godhe och nådighe wilie, at alle och hwar och en som j reenleffnat

ellies icke leffua kan, skal giffua sigh j Echtenskap, såsom S. Paulus clarligha betyghar, säyandes, Til at vndfly bolerij haffue hwar och en sina hustru, och hwar och een sin man. Thet samma läter ock Gudh sielff förstå j Bodhordet, ther han sägher, Tu skalt icke göra hoor. 1. Cor. 7.

Så är ock thet Gudz wilie, at the som vthi Echtenskapet stadde äro, skola hålla sigh troligha och reenligha, så at the icke förkrenckiat medh hoordom och olofligh beblandelse, Ty thet är een lijknelse och itt egentligit beläte til then contract och deelachtigheet som är emellan Christum och hans Försambling. Hwarföre ock S. Paulus sägher, Echtenskapet skal hållas åhrligit ibland alla, och Echtenskaps säng obesmittat. Eph. 5. Heb. 13

Kräffuer ock så Gudh aff Echta folcket itt tuchteligit omgänge, Ther om S. Paulus talar til the Thessalonicer, säyandes, Thetta är Gudz wilie, idhor helgelse, at j flyyn bolerij, och hwar och en weet behålla sitt faat j helgelse och åhro, Icke vthi lustigh begärelse, såsom Hedningar, the ther aff Gudhi intet weta. Och enkannerligha kräffuer thenne stadgen, at man och qwinna som äro tilhopa j Echtenskap, haffua inbyrdes sämio och kärleek, Ty theras wäsende står icke ther vthi allena, at the boo j hws tilhopa, eller äre om disk och dwk, hwilket ock wäl ellies skee kunde, och medh mongom skeer, vthan at the äro tw itt kött och blodh, såsom Scriifften sägher. 1 Tess. 4. Gen. 2.

Therföre görs ock wäl behoff, at Predicarenar med all flijtt och ganska offta förmana Echtafolck, at the faste ståå och bliffua widh theras stadga, lidandes hwar medh androm ondt och gott, såsom thet sigh bör, och Echtenskaps förplichtelse kräffuer, Och tagha sigh til wahra, at the icke så lätteligha löpa ifrå hwart annat, eller ock ellies åtskilia sigh, som nu (ty werr) alt för mykit skeer, medh så stoor siälawådha, förargelse och Gudz förtörnelse, hwilken budhit haffuer och om eens

wil, at Echtafolck vthi allahanda fal och åkomo skola stadigt samman bliffua oc intet hweka. Ther om S. Paulus ock rörer til the Corinther säyandes, Them som giffte äro biudher icke iagh vthan HERren, Hustrun
1. Cor. 7. skilie sigh icke ifrå mannen etc. och mannen öffuergiffue icke hustruna.

Ingen hemligh contract medh Echtenskap skal gillat warda, såsom ther någhor pigha förloffuar sigh föräldromen eller rettom målsmanne owetandes, medh mindre the wilia thet sedhan gilla, såsom tiläuentyrs skee moste, huar sengelag ther inkommit är, Ty barnen äro effter Gudz bodh föräldromen vndergiffuen, så wäl j thenna saak som alla andra. Doch skola föräldrar eller målsmän icke någhot handla j thenna sakenne medh wold och trugh, Ty thet tagher siellan gott lagh, när någhor warder nödgat til at tagha then som han icke haffuer lust eller kärleek til.

Så skal ock skyldskap och swågherskap effter Gudz bodh och naturligh lagh altijdh haffua sijn tilbörligha wexl j Echtenskaps handel, så at ingen binder Echtenskap vthi förbodna ledher, Effter som the wäl finnas, hwilke j slijka måtto misbruka wilia then Christeliga frijheten, hwilken doch icke giffuen är för lätteferdiga menniskiors förwetenheet skul, vthan at wij medh itt frijtt samwett skole tiena Gudhi j heligheet och ährligheet, och wara wår nästa icke til förargelse, vthan til rettelse och förbättring.

Therföre skal ock intet Echtenskap bindas innan femte ledh, såsom sedher haffuer warit, medh mindre besynligh orsaak kan wara på färde, hwarföre något må warda någhrom effterlåtit, vthi någhon aff the ledher som icke äro förbodna vthi then helga Scrifft, och rotenne icke äro alt för när.

Men Fadderskap, effter thet är en blott menniskio stadge, vthan Gudz ord och befalning, ja ock så ellies

vthan någhon skäligh grund, Therföre skal thet intet hinder göra j Echtenskapet, vndantagandes *casum scandali.*

Icke skal thet lätteliga warda tilstadt, at någhor tagher then qwinno til echta effter manzens dödh, medh hwilka han giorde hoor medhan mannen leffde, Ty ther aff giffs tilfelle til mykit ondt och stoor förargelse.

Man skal ock icke städia fremmande och okendt folk j Echtenskap, medh mindre the haffua thes bättre bewijs om sigh och sina saak, eller ock för än the haffua sådana bewijs effter sigh hemtat eller hemta låtit, på thet man må weta, at the icke äro vthi någhot annat förlupit Ectenskap, eller ock ellies haffua någhot hinder.

Ther någhon parten icke wil klarliga säya ja, när han aff Prestenom tilspord warder, eller ock vppenbarligha nekar sigh wilia wara j Echtenskap etc. thet han än medh trugh är kommen för Kyrkedörena, skal Presten likwel icke giffua them samman, Ty til Echtenskap hörer jw beggis friya och welwiliogha ja och samtycke. För then skul wardt ock icke Rebecka vthgiffuen Isaach til hustru för än hon sielff wardt tilspord och hade sagdt Gen. 24.
ja, som scriffuit står j första Mosi book.

Oc effter thet aff hastig oc obetenkt giffttermål, plåghar mykit ondt vpkomma, skola Presterna offta och fliteliga förmana folcket, at the medh giffttermål icke äro förhastighe, såsom nu offta plåghar skee, ther man vthi ölsmål och afftonsnack binder Echtenskap och festes, vthan at man giffuer sigh tijdh til itt fulkomligit betenckiande på bådha sidhor.

Ther ock någhre framkomma och begära festning, medh hwilkom för olika ålder eller ock andra saker skul thet icke tyckes skola tagha gott lagh, med them skal Presten icke heller wara förhastigh, vthan han skal giffua them tijdh til at wäl betenckia sigh.

Barn och öffuermaghar, som än nu icke kunna weta hwadh Echtenskapet haffuer inbära, skola Presterna icke

giffua samman, Ty förfarenheten giffuer thet, at mykin oreda kommer aff sådana barna gifftermål, Så kräffuer ock ährligheten och Christeligh tucht, at man medh gifftermål skal bijdha in til lagha ålder.

Effter thet ock mykin twiffuelsmål och trettor plägha komma aff the festningar som bönder göra, skola the förmanas, at the haffua sådana theras festningar fördragh, och läta Presterna ther medh betemma, Och effter thet mestadeels så haffuer sigh medh them, at the icke heller någhor rett form eller sätt til festning weta eller bruka kunna, skal theras festning eller troloffuan intet hindra lagha festning, som Presten bör göra.

För än festning görs, skola Presterna wäl förweta sigh om icke någhot hinder medh skyldskap eller annat är på färde, och skal för then skul (effter som pläghsedh haffuer warit) lysas tree Söndaghar åt slagh medh beggis theras nampns förkunnelse, för än the vppenbarliga giffuas tilhopa, och må man ther til bruka thenna effter föliande eller annor sådana ord.

N. och N. haffua achtat j Gudh then helga Treefalligheetz nampn byggia Echtenskap tilhopa, och begära ther til godha Christna menniskiors förbön, at thet må wara Gudhi teckt, och skee them til lycko och saligheet, Men om någhor är, som här vthi haffuer någhra insagho, eller weet någhot hinder wara på färde, han tale ther om j tijdh, eller haffuet sedhan fördragh, Gudh giffue them sina nådh. Amen.

För all manz witnesbyrd skul, och til at förekomma twist och trättor, som ellies offta plägar vpkomma j festningar, skal alment ingen festning skee, vthan in för Kyrkedörenne eller j Sacristien. Doch hwar någhre ellies, och för än the komma til Kyrkio om bryllops daghen

äro lagliga feste hema, the samme skola ingalund festas ther vppå nytt, såsom en stoor osedh mongestädz haffuer warit, allenast må Presten haffua een förmaning til Brudh och Brudgumma när the komma för Kyrkedörena, och minna them på the ord som tilförenne vthi festningenne talat woro, Eller hwadh Presten ellies synes giffua före, widh thetta effterföliande sättet eller någhot annat sådant.

Effter thet j nu ären genom lagligh festning kompne j thenna Christeligha och lofligha stadgan, som är Ectenskapet, så tencker vppå huad idher tilförenne här om sagdt är, nemliga, at j skolen leffua tilhopa j Gudz fruchtan, j Christeliga tucht och ährligheet, medh sedh och sinne, sämio och kärleek, vndraghandes hwar medh androm, see genom finger hwar med androm, och lijdha tilsammans toleligha, så wäl mootgång som medgång, effter som thenne stadgen thet kräffuer, och Gudz behagelige och godhe wilie tilsäger, vppå thet idher skal skee löcka och saligheet, och Gudh som idher haffuer latit samman komma, skal altijdh wara idher nådeligh och förbarma sigh öffuer idher, så offta som j honom vthi idhor åliggiande nödh och trångmål åkalle etc.

Sedhan om Brudgummen wil ock tå giffua Brudenne någhon ring, såsom någhre haffua för sedh, må han sielffuer eller Prestèn sättia honom på Brudhennes finger ther han sittia skal, och ingen ord eller ceremonier ther til meer bruka.

Så skal ock ingen saaklöst senggå med sijn festequinno, för än the haffua warit til Kyrkio, och anammat ther allmans witnesbyrd och Kyrkionnes welsignelse, Ty ther annars skeer, plägħar offta thet onda aff komma,

at the effter någhon tijdh skilie sigh åt, vnder thetta skotzmål, at the icke äro wijgd, doch warder här öffuerseedt medh them som för någrahanda merckeligh orsaak eller hinder skul, icke kunna komma til Kyrkio, först at the än tå begära och anamma Kyrkionnes welsignelse och böner hema j huset.

Ther Presten skal giffua någhra tilhopa, welsigna eller wiya, moste han bliffua widh thet sätt och form, som j then Swenska Handbokenne vthsatt och föregiffuit är.

På inga stora Högtidhes daghar, såsom Jwl, Påscha, Pingzdagha etc. Item icke heller fram j longafastonne, tå j Kyrkionne handlas om wårs HERras Jesu Christi pino och dödh, skal Brudabång haffuas för hender, icke at Ectenskapet skal för then skul warda hållet lika som oheligt, vthan thet moste jw ordning wara j Församblingenne, så att hwart och itt ärende skeer j sin retta tijdh. Så skal thet ock ellies altijdh så laghas medh Brudahooff, at Predican eller Messan ther igenom icke warder förhindrat.

Thet är ock en ganska stoor och strafligh osedh med the Möyeqwällar, som alment plägha hållas både på Landzbygdenne och j Städerna, Ty en stoor part sitter offta nattena öffuer, kommer så om Söndaghen drucken och full til Kyrkion, icke allenast sielff warandes oskickeligh til al then deel ther skal haffuas för hender, vthan the äro ock tå androm Gudhfruchtigom menniskiom med theras ogudeliga åthäffuor stoorligha til hinders. Ty wil ock wara aff nödhenne, at Predicarenar beflita sig om at komma sådana oskickeligheet och Gudz förtörnelse aff, genom ijdkeligit straff och förwarning.

Öffuer the qwinno som tilförenne haffuer warit gifft, och warit vnder Kyrkiopellet (som the kallat) skal Presten effter thet sätt, som ock för warit haffuer, icke annan gång läsa eller siunga *Benedictionem nuptialem,* åhwadh

hon är yngre eller äldre. Är thet ock een vng qwinna som framkommer, och tilförenne icke haffuer warit vnder Pellet, öffuer henne brukar man *Benedictionem* etc. Men är hon gammul och vthaff barnsbyrd, tå skal thet haffuas medh henne fördragh, åhwadh hon förr haffuer warit vnder Pellet eller ey.

Vthi Brudahuset behöffuer man inga synnerliga ceremonier, doch hwar Presten wil, må han läsa ther een *Collecta*, nemligha thenna som j Handbokenne ståår.

Gudh alzmechtigh welsigne idor lekamen etc.

Merker ock Presten at ther är intet liudh eller ingen skickeligheet på färde, såsom thet mestadeels plägar skee med drucket folk, tå är bättre at han haffuer alt slijkt fördrag och later them sielffua betemma j Brudahuset. Ther tu icke haffuer liwdh (sägher Jesus Syrach) så tala intet. Eccle. 32.

Om åtskildnat j Echtenskap.

Echtenskapet är aff begynnelsen aff Gudhi så skapat och ordinerat, at thes band emellan man och qwinno, skulle altijdh bliffua ewigt, fast och ovplöseligit, så at the alt in til dödhen skulle samman bliffua, och icke skilias åt, Men sedhan mankönet genom syndena är förderffuat wordet, och vthaff retta laghet kommet, så wäl j Echtenskaps handel som alt annat, haffuer Gudh (såsom man aff Scrifftenne kan merkia) efferlåtit Hionelagz skildnat vthi twenne fall, så at han annat giffter-mål icke förbiudher.

Thet första är, när then ene parten warder beslagen medh bewijsligh hoordom, Ty hwar then andre parten som oskylligh är, icke wil giffua sigh j förlijkning medh then broszligha, så må honom, effter Gudz ord, annat gifftermål warda tillåtit, Men then brotzlighe skal leggias

vnder tilbörligit straff, Doch hwar then brotzlighe parten behåller liffuet, skal man icke fara här förhastigt medh, vthan man skal på någhon tijdh tilgörande, huar så är belägit, låta sakena hengia, så lenge man försöker om the kunna warda förlijkte, Hwar thet ock ingalunda wil bättre warda, skal tå lagha doom them emellan affsagd warda, och then parten frij dömder til annat gifftermål, som är vthan skul.

Och skola inga åtskildningar skee, vthan för lagha Domare, ther bådhe parterna effter laga stempning äro kompne tilstädhes, och ärendet är ransakat och medh sanningenne befunnet, hwar tå förlijkningen icke wil haffua framgång, må Domaren säya domen aff them emellan widh thetta sättet.

Sententia diuorsij.

Effter thet N. genom klar bewijsning, ja ock genom hans eghen bekennelse, noghsambligha är kunnogt wordet, huruledes thenne tin make N. medh hoordoms last sigh emoot Gud och hans helga bod förseedt, oc ther med all Ectenskaps rett emoot tigh förwerkat haffuer, sägher iagh tigh N. på Gudz och thes helga Euangelij wegna frij, ledigh och löös til annat gifftermål, när och huar som helst tigh sielffuom synes och Gudh rådh förelegger.

Hwar ock så hender, at then parten som brotzligh är, icke wil effter lagha stempning fram til retta, tå skal then andra personen som oskylligh är, haffua fram sijn witne, medh hwilkom hon fulkomligha bewisar bådhe sin eghen rett och thens andras brott, Ther effter skal tå Domaren lata domen gå, såsom förbemelt är.

Thet andra fallet är, när then ene Echta maken vthan rett och skääl öffuergiffuer och förlöper then andra j then acht och vpsåt, at han aldrigh någhon tijdh wil byggia och boo medh honom, tå låter Scrifften ock til, at then personen som öffuergiffuen är, må försee sigh medh annat gifftermål, Såsom S. Paulus sägher til the Corinther, Om then otrogne wil skilias, så lät honom skilias, En brodher eller syster är icke bunden til egendom i sådana fall. 1 Cor. 7.

Nu ändoch thenne Texten talar om them som för Trona skul öffuergiffua theras echta maka, Likwel begiffua sig ock offta annor fall, ther then ene echta maken wrongwijsligha och medh thet vpsåt, at han aldrigh wil lata sigh til then andra igen, honom öffuergiffuer, Ther nu så skeer, kan then obrotzligha personen icke heller vmgella thens brotzligas ondsko, och warda twingat til at bliffua vthan Echtenskap.

Vthi thenna twenne förtalda fall, tillåter nu Gudh åtskildnat j Echtenskap, så at then obrotzliga personen må gå til annat gifftermål, Doch skal thes heller thetta icke skee, för än then samma personen som således qwar sitter öffuergiffuen, bijdt haffuer en beqwemligh tijdh, Then må Domaren föresettia, lengre eller steckre, effter som honom synes at lägenheten sigh begiffuer.

Någhor werldzligh lagh låta åtskildnat ock så til j flere fall, om hwilken här ock på thenne tijdh intet är til talandes.

Til then personen som aff naturligh breck eller ellies aff någrahanda ofall til Echteskap platt odugeligh är, kan ingen twingat warda. Men för Spettelsko sott eller annan siukdom skul, warder ingom effterlåtit skilias wid sin echta maka.

Allestädz ther Echtenskap är olofligha och olagliga bundet, reknas thet för ogildt och för intet.

Ther Troloffuan är skeedd medh lagha gåffuor och närwarandes witne, och sedhan är sengelagh tilkommit, slijk handel moste man rekna gill och rett in för Gudh, ändoch lagha festning och wigning icke haffuer effterfolgdt. Men med Troloffuan vthan sengalagh, haffuer thet sigh annorlunda.

Ordning om the siukas besökning.

Then alzmechtighe och barmhertighe Gudh haffuer så nådheligha bewijst sigh emoot arma älenda menniskior, som medhj een rett troo och förtröstning på honom, åkalla hans helga nampn, At han icke allenast loffuar them sina Faderligha beskydning oc hielp, vthan ibland annor wedernampn som han förer j sin Guddomligha Maiestatz Titel, är thetta itt medh the förnemligasta, at han kallas the älendas tilflycht och theras Frelsare, som haffua itt bedröffuat och förkrossat hierta, Och haffuer han offta heller welet förwandla himmelens och iordennes naturliga lopp, eller ock ellies giordt stoor vnderwerck, än öffuergiffua the älenda vthi theras nödh, ther the haffua troodt honom om gott.

Ther öffuer kallar ock Gudz Son alla bedröffuade til sigh och loffuar them hielp. Kommer til migh (så-
Matt. 11. gher han) j alle som arbeten och ären betungade, iagh wil wedherqwäckia idher. Nu äro the krancke icke the ringaste ibland them som således äro betungade och bekymbradhe, icke allenast medh theras lekamligha krankheet på kropsens wegna, vthan ock så theras synder, som genom then lekamligha kranckhetena sigh öppa j siälenne, göra them som offtast itt osäyeligha stoort qwal och oroo, Hwarföre ibland andra miskundsambligha gerningar, som Scrifften berömer, är ock thenna icke förglömd, at man skal besökia the siuka.

Wil tå någhor göra Gudhi och HERRanom Jesu Christo til wilia oc een behagelig tienst, heller än höra

aff honom på yttersta dagen thenna åwitelsen. Jagh war siwk, och j sökten migh intet, han skal beflita sigh om at besökia the krancka. Doch geller thet besynnerliga the personer til som äro j Kyrkionnes tienst och embete, at the här medh skola wara alsom flitigast, och icke allenast tå strax wara wederredho, när the warda kalladhe til the krancka, vthan the skola ock ellies offta, när them så är belägit, sökia til them okalladhe, och tilbiuda them theras tienst. Matt. 25.

Och skola the ock så vnder tidhen här om förmana folcket, at the j tijd medan then siuke kan någor redho göra, haffua Presten til honom, Ty then tienst som Presten skal på Ordzens och Sacramentzens wegna göra them siuka, kan ellies intet komma honom til måtto. Icke är thet heller them siuka j några måtto til skadha, hans siukdom förökas jw icke ther aff, så at han döör thes snarare, at Presten haffuer warit hoos honom, och giordt honom hans redho, vthan åhwad Gudi teckes sedhan göra medh honom, kan han ther aff haffua så mykit bättre modh, hwilkit offta ock så til lijffz och lekamligh helso hielpa pläghar. Doch ther någhor warder brått taghen, är thet een saak för sig.

Men folcket skal ock vnder tidhen här om warda vnderwijst och förmanat, at hwar någhor warder så brått betaghen, at honom ingen redha eller Kyrkiotienst kan giord warda, tå skal han för then skul sigh icke så hårdt förfära eller ock wanhoppas, likawist som han ingalund skulle kunna tå bekomma Gudz nådh och warda saligh, när han j sitt yttersta icke får scrifftermål och Sacramentet. Ney thet skal han icke göra, vthan j slijk fall skal man ock wara til fridz, och giffua sigh j Gudz hender medh een stadigh troo til the ord som han j sijn welmacht aff thy helga Euangelio hördt haffuer, Ty the bliffua honom altijdh lika fast, åhwadh han ock får för en affgång, hastigh eller longsam.

Doch skola the andre som thetta på någhon see, tagha sigh ther aff een förwarning, at the här j thetta liffuet icke slå sigh j någhon säkerheet, medhan the så skenbarligha see och merckia hwadh thet är för een skröpligh ting medh menniskionnes lijff och leffuerne, hwilken alt j sender hon tyckes wara heel och helbregda, så är hon lika som itt swagt liws vthsloken, Ty skola alla menniskior ock komma thet jhogh som Christus haffuer lärdt säyandes, Waker, ty j weten icke hwadh
Matt. 24. tijdh eller stund idhar HERre warder kommandes.

När tå Presten kommer til then siuka, skal han så handla medh honom som Handboken vthwisar, nemligha giffua honom först före någhor tröstеligh ord aff Scrifftenne, Sedhan at han begära skal förlijkning med allom them han någhot haffuer vtheståndandes etc. Men allemest skal han ther beflita sigh om, at han må få weta, huru hans samwett står, om then siuke något meer eller mindre, eller ock alzintet bekymbrar sigh om sina synder. På thet at såsom han mercker then siuka wara til sinnes må han ock så ther effter skicka sigh emoot honom med lärdom, tröst och förmaning.

Och skal Presten vthi all handel som han haffuer med then krancka, låta klarligha aff sigh förmerckia, at han söker then siukas wälfärd och siälagagn, och icke sin eghen fordeel, Såsom (Gudh bättret) vnder Påwans regering alt för mykit skeedt är, medh alsomstörsta siälawådha och Gudz förtörnelse, Ty man haffuer giffuit them siuka före om stoor efftergärd, som the nämpnat, medh Messor, Vigilies, begängilse etc. och lärdt at man genom sådant skulle förwerffua nådh, syndernas förlåtelse och then ewigha salighetena, och thes förinnan antighen alzintet eller jw icke rett talat om HERrans Jesu Christi förskyllan.

Doch hwar Presten mercker någhon deel wara tilförenne hoos then siuka, må han wäl förmana honom,

at han icke förgäter the fattigha, vthan tencker ock på them j sitt Testament, effter som hans empne och förmågha kan wara, doch så at han icke medh någhor affwundz gifft förkrencker then rett, som rettom arffuingom tilkommer, Ty sådana gåffua, åhwem hon tilkommer, är Gudhi intet behageligh.

Skal ock så Presten förmana them som sköta then siuka, at the icke äro förlenge j sender bortta ifrå honom, så at han thes förinnan moste bliffua allena, synnerligha hwar sotten är starck, och han haffs hårdeliga widh, Ty honom måtte ther öffuer någhot stoort obestånd wederfaras, bådhe til lijff och siäl, Til huilket thesse in för Gudh moste sedhan stå til swars.

När tå Presten alt bådhe om scriffttermål och annat haffuer vthandlat medh them siuka, må han giffua honom Sacramentet, om han thet begärar eller förmå anammat, Ty effter thet samma Sacrament wårs HERras Jesu Christi Nattward enkannerligha ther til stichtat och insatt är, at blödigh och förskreckt samwett skola ther igenom j troonne styrckt ock förmannat warda, och then siuke som genom lekamligh swagheet til troonnes swagheet är fast benäghen, sådana styrckelse ganska wäl behöffuer, Skal honom thet helga och trösteligha Sacramentet effter hans Christeligha begäran och bekennelse, så wäl som allom androm Christnom, giffuit warda.

Ty ändoch HERrans Nattward förnemligha vthi kyrkionne ther hela församblingen är tilhopa, bör handlat och brukat warda, Likwel effter Christus sägher, hwar twå eller tree komma tilhopa j mitt nampn, ther är iagh Matt. 18.
mitt ibland, Giffuer han ther med tilkenna, at ther ock så är een Christeligh försambling, som en kyrkiotienare och en siuker vthi Christi nampn samman komma. Så är ock en siuker som een rett troo haffuer til Christum, icke mindre itt Christi och then helgha kyrkios ledhamoot än en helbregda, haffuer ock sin rett til then helgha

kyrkios andeligha ägodelar, ibland hwilka Christi Nattward icke är then ringesta, äwen så wel som en helbregda. Therföre skal samme Christi Nattward, som honom nu alramest är aff nödenne ingalund sönd eller förweghrat warda.

Men först skal Presten lata kasta en reen dwk på bordet, sedan tå liws är vptendt, tagher han fram brödet, som man plägar nempna *Oblatam*, legger thet j Patenen, och setter på bordet. Teslikes giuter han ock winet j kalken och setter ther när, Ther nest frågar han then siuka til om troonnes articlar, och haffuer sedan någhor ord til the personer som när stadde äro, widh thetta eller något annat sådant sett.

Käre bröder och systrar, effter thet wår HERRE Jesus Christus haffuer sagdt, At ther twå eller tree äro församblade j hans nampn, ther wil han wara mitt ibland, Och, Hwad som helst the bidia j hans nampn, thet skal them wederfaras, Måge ther med ock wij, som her nu vthi hans nampn äre församblade, haffua een god tröst til at bidia och begå hans helgha Nattwardz åminnelse, och ther aff göra thenna wår krancka broder, som för then skul icke förmå medh oss ther til komma vthi församblingenne, delachtigan, Ty wilie wij ock nu först ödmiuka oss för Gudh och bidia Fader wår etc.

Medh thet samma falla the alle på knä, Men Presten står strax vp igen, och läs öffuerliudt Christi ord om Sacramentzens insettielse, och när han haffuer j så måtto *consecrerat* bådha delarna, beretter han then siuka, såsom seder är.

Sedan then siuke såledés beretter är, må Presten läsa een *Collecta*. Och til thet yttersta welsignan, säyandes.

HERREN welsigne och beware tigh etc.
Och befalan så j Gudz hender.

Thes förinnan Presten thetta gör, är lika mykit hwad han haffuer röklin vppå eller ellies står j sijn eghen dagliga doch ärliga och höffueliga kläder, Ty såsom tilförenne är sagdt, moste man thessa ceremonier lata wara frij.

Och skal Presten tilförenne giffua acht på then siukas lägenheet och förmågo, at han icke meer för honom bereder, synnerligha medh then andra delen aff Sacramentet, än han pröffuar honom kunna fördraga, och hwar tå så synes som then krancke icke skulle kunna fördragha Sacramentet och behållat qwart hoos sigh, tå skal Presten icke heller på then tidhen beredat, vthan ellies trösta och förmana honom medh Gudz ord, Och skal synnerliga ther om vnderwisa honom, at thet ingalunda kan wara honom til skada in för Gudh, at han icke annammar Sacramentet, medhan han för sijn swagheet skul icke är thes mechtig, vthan at Gudh som hiertat seer tagher wilian för machtena.

Hwar ock then siuke alla sina lijffzdagar haffuer fördt itt ogudachtigt och öffuerdådigt leffuerne, skal Presten icke än tå förtwifla om hans bättring och saligheet, vthan skal winleggia sigh ther om, at han må än nu komma honom til een rett wederkennelse. Giffuer tå Gud nådena, at så skeer, och han ther med ödmiukeliga är begärandes Sacramentet, skal thet ock honom efterlåtit warda. Huar han ock icke kommer til någor sådana wederkennelse, vthan håller alt fram j sijn ondsko och hiertans hårdheet, tå skal honom Sacramentet ingalunda giffuit warda, at han tagher sigh thet icke til större fördömmelse.

Thet haffuer warit seder, at man skal giffua then siuka liws j handena, tå han ligger j sielatogan, Ther

om må nu wara huru thet kan, likwel skal Presten här om giffua folkena een rett vnderwijsning, På thet, at ingen, när så fierran kommer, gör sigh ther öffuer något bekymmer, åhwadh liws är tilstädes eller icke, Ty til sielennes saligheet gör thet lijka mykit, haffua liws j handena widh en döör, och icke haffua, effter sielennes welferd icke står vthi noghot lekamligt liws, vthan vthi Gudz ordz och thens helga Andas sanna vplysning och tröst.

Medh them som sittia på theras hals eller för theras vppenbara misgerningar skul, nu allaredo dömde äro, skal effter thetta förscreffna settet, om the krancka j thet nästa ock handlat warda. Doch skola Presterna beflita sigh ther om, at the ther sådana menniskior berettas skola, mågha haffua en dagh eller twå til faars eller til handels medh them.

Ordning med Christeligh begraffning.

Först moste man thet bekenna, at them som widh thenna werldena en gång skilde äro, kan theras tienst som her än nu quarre äro, intet komma til måtto, Ty effter Christus haffuer sagdt, Jag är vpståndelsen oc
Joh. 11. liffuet, then som troor på mig, han skal leffua, thet han än ödh bleffue, Och hwilken som leffuer och troor på migh, han skal icke döö til ewigh tijdh. Så haffue wij jw förwissan nogh ther vppå, at hwilken som med een rett troo på wår HERra Jesum Christum, skils widh thenna werldena, then samme haffuer allaredho wår vnskan, begär, förbön och hielp föruthan, then saliga rolighetena, som hörer thet ewigha liffuet til. Och skal medh glädhe besittia Gudz Rikes herligheet, på then yttersta daghen, och lekamliga genom wår HERRA Jesum Christum (åhuru lekamenen ock her antigen j iordenne, j watn, wädher eller eeld förgås kan) vpstå igen aff dödha.

Sammalund haffue wij ock twert emoot förwissan nog, at then som een sådana troo på Jesum Christum icke haffuer, när han skildz widh thenna werldena, honom hielper ingen deel som effterleffuanderna kunna åstad komma, Ty Christi ord här om äro clar. Then icke troor, han skal warda fördömd. Marc. 16.

Doch skole wij likwel lata the dödha ährliga och tilbörliga komma til iordena, Ty ther medh bewise wij för hwar man then kerleek som wij haffue hafft til them, medan the än nu leffde med oss. Item bekenne wår troo som wij haffue om vpståndelsen, och betyge then förhopning som hoos oss är om thens dödhas welfärd och ewigha saligheet.

Then seden, at man sweper lijk vthi linlakan, är vptagen effter wårs HERres Jesu Christi swepning, Ty är han ock then alrahöffligaste ibland the Christna, så at ock för then skul stoort vnder är, hwarföre Påuen med sina Prester och munkar haffuer welet annorlund klädas til iordena.

Om Presten är tilstädes ther lijk skal vthbäras, hwilket doch icke så enkannerliga är aff nödenne, skal han icke wiya lijket, såsom een wantroo warit haffuer, vthan han må trösta thens dödhas wener och effterleffuander, genom Gudz ord. Item hwar så behöffues, förhindra och förtaga all wantroo, som monge haffua, och ther lijk är på ferde, plägha förstå lata.

När tå lijket vthbärs, må man wel lata ringia, siunga, och annor stycker, som icke äro ochristeligh, effter sedwenion bruka, först at folket är vnderwijst om slijk tingest, så at the skee meer för theras skul som leffua, effter som ock S. Augustinus bekenner, än för theras skul som döde äro, hwilke slijkt nu intet haffua behoff.

När tå lijket är kommet på graffbackan, skal thet iordas effter thet sett som j handbokenne föresteldt är,

allenast, at man then förmaning och the lecser som ther stå vpteknade, empnar effter lägenheten och tijdhen.

Messor, Vigilies eller annat slijkt, som man haffuer plägat säya lata för the dödha, skal intet ytterligare brukat warda, hwarken för eller effter begraffningen, Ty (såsom sagdt är) the döde j Christo behöffua inga sådana tienst aff oss. Jcke haffuer heller then meningen warit hoos the gambla först j Christenhetenne, vthan hon är kommen samt med sådana Ceremonier ifrå Hedningarna.

Doch vtskiffta almoso ibland the arma och torfftiga, effter thet är een godh och Christelig gerning j sig sielff, skal hon ingom någon tijdh warda förmeent, allenast at menige man haffuer her om retta vnderwijsning, nemliga, at man för Gudz budh skul hielper the fattigha, lika som med thens dödas Testamente, och icke haffuer then meningen, at hans siel med sådana gifft skal lösas aff Skärseeld. Om hwilken, hwar the Påueske effter theras egna tanckar, ja ock effter Hedniska willo icke meer hade talat, än effter then helga Scrifft, hade ingen wist något säya.

Hwar någor stoor försambling är vthi någors begraffning, må Presten hålla för folkena een liten predican eller förmaning, om the ting som tå äro tienligh.

Men sedan then döde är kommen j iordena, mågha ock hans effterleffuande wener (hwar så behöffues) synnerliga warda tröstade och förmante, at the giffua sigh til fridz ther medh som Gudh giordt haffuer, och hwar något spökelse wore på färde, at man thet intet sköter, ey heller ther före rädhes, vthan medh een rett troo giffuer sigh vnder Gudz beskerm, så förmå dieffuulen som spöker, ingen skada göra, hwarken honom som dödher är, eller them som effter leffua, äjw til theras siel.

Nyfödd barn, som icke haffua kunnet fått Döpelsen för theras hastiga affgång skul, Therföre at the woro befalat j Gudz hender, genom närwarandes Christna

menniskiors bön, såsom tilförenne sagdt är, skola ock niuta Christna menniskiors lägrestadh och kyrkegården, doch görs icke behoff, at Presten något befattar sigh med theras begraffning. Men mörd barn skola ther icke begraffuas.

Sielffspillingar, thet äro the som icke genom willo, vthan ellies aff berådt modh, sigh förgöra, skola ingalund komma j kyrkiogården. Ty the haffua warit förtwifladhe.

Item icke heller Bansmän, som döö oafflöste.

Theslikes icke heller the som Gudz rena ord och Sacramenten försmådt haffua, hwar the döö vthan rett wederkennelse.

Item the som vthi slemma och vppenbara laster få brådhdödh, så at tå ingen haffuer hördt aff them någor Christeligh bekennelse.

The som för theras vppenbara misgerningar skul äro rettade, måga wel niuta kyrkiogården, så fierran the haffua skickat sigh Christeliga, när the gingo til dödhen, och thet ellies kan warda effterlatit aff Öffuerheten.

Kyrkiogårdar eller ock annor rum, ther Christet folk plägar begraffuas, skola hållas åhrliga för theras skul som ther hwilas, och ändoch thet gör lika mykit aff sigh til salighetena, hwar som helst en warder begraffuen, likwel hwar någor effter then grunden wille förachta almennelig Christna menniskiors lägrestadh, then samme är icke heller werd warda ther begraffuen.

För almennelig lägrestadh eller kyrkiogård skal man ingalund kräffia legho, Ellies ther then dödhe eller hans arffuingar något giffua wilia til kyrkionnes bygning såsom wel är höffueligit, ther något är tilförenna effter then döda, thet må wel skee, och skal wara frijtt.

Ordning om Prester och Predicoembetet.

Effter thet Gudh alzmęchtig haffuer vtaff sitt Guddomliga ewiga rådh welet försambla sina Kyrkio, och kalla sitt folk icke annars än genom Ordet, Therföre haffuer han ock giffuit och förordinerat personer ther til, hwilka vti Predicoembetet wara skola; Och haffuer Gudz Son sielffuer warit then förste Predicaren strax effter menniskionnes fall j Paradijs, och haffuer genom sijn predican kallat Adam och Heua ifrå döden til lijffs igen. Tå wardt ock thet vnderliga löfftet, At qwinnonnes
Gene. 3. Säd skulle söndertrampa ormsens hoffuud, vthaff Gudz lönliga rådh först vppenbarat, Genom hwilket löffte then helga Kyrkia sedhan tijdh från tijdh vpbygd warder. Om thenna samma första Predicaren säger Johannes,
Joh. 1. Eende Sonen, som är j Fadrens sköôt, haffuer thet vppenbarat.

Thenne samme Gudz Son håller ock så altijdh Predicoembetet widh macht, förswarar och beskyddar thet för dieffuulen, Tyranner, kettare och allahanda anfechtning, och hwar thet än vndertidhen förfaller och kommer aff sigh, så rettar han thet doch åter vp igen, Såsom wij merke skeedt wara medh Propheter och Predicare j thet gambla Testamentet, hwilka han hwar effter annan til at hålla Predicoembetet widh macht, sendt haffuer, Til thes han omsidher sielff kom til werldena, ther han tå skinbarliga j menniskligh hampn och skepelse predicadhe, och sedhan medh clara befalning vthsende Apostlarna, at the ock predica skulle, säyandes til them, Såsom
Joh. 20. min Fader haffuer migh sendt, så sender ock iagh idher.

Ther effter haffua ock Apostlarna vthgiffuit befalning, at Predicarenar samt medh Församblingenne skulle antuarda thetta embetet andra dugliga personer, Såsom
2 Tim. 2. Paulus sägher til Timotheum, Hwadh tu haffuer hördt

aff migh genom mong witne, thet befala trognom menniskiom, som ock duglige äro til at lära andra. Til Titum scriffuar han ock, At han allestädz j Städerna skulle skicka Predicare. Titum 1.

Ther med är tå Predicoembetet icke något menniskiowerk, vthan Gudz och wårs HERres Jesu Christi egen ordning, hwilken thet ock håller wid macht, och ther igenom krafftеligha werkar. Men han kallar ther til personer stundom sielff vthan medhel, såsom Propheterna och Apostlarna, Och stundom kallar han them genom Församblingena eller någor hennes ledamoot, Och är thet hans wilie, at man sådana kallade personer lydugh wara skal, när the föra sitt embete rett, lärandes Gudz ord.

Och skal thet offta warda folckena ingiffuit, at the thenna Guddomliga ordningen och gåffuon betenckia, och Gudhi oc HERranom Jesu Christo therföre tacka, at han således håller Predicoembetet widh macht, och ther igenom werkar, boor hoos oss, hörer och hielper oss, och gör oss arffuingar til then ewigha saligheten. Och skole wij för then skul hålla Predicoembetet, och thes personer som thet troliga förestå för öghon, och altijd bidia Gud, at han thet icke förfalla later, vthan nådeliga bewarar thet för dieffuulen och allahanda ånfechtning, och giffuer ther til dugliga personer, och them och oss alla medh sin helgha Anda styrer och regerar.

Ty förwisso är itt saligt Kyrkio regemente icke något menniskio werk, wijsheet eller macht, vthan thet är Gudz och wårs HERres Jesu Christi werk, såsom han sielff säger, Migh föruthan kunnen j intet göra. Therföre är thet ock wel aff nödenne, at så göra som Christus rådher säyandes, Sädhen är mykin, men arbetarena äro få, beder för then skul Sädennes HERra, at han vthsender arbetare j sina Sädh. Medh hwilken ord Christus try stycker giffuer tilkenna. Först at Christet folk icke bätter kan vmbära Predicare j Församblingenne, än man

Joh. 15.

Matt. 9.

kan vmbära skördamän j Andztidhen. Sedhan, at icke står til at bekomma the Predicare som rettsinnige äro, vthan Gudh som är Sädennes HERre them giffua och senda wil. Til thet tridie, at wij ther om bidia moste. Ja wij skole ock göra wårt ther til, nemliga, sökia och arbeta ther vppå, at wij måghe kunna få her til godha förnufftiga och lärda personer, och haffua så mykit större tröst och förbättring aff theras tienst.

Och skal thetta först achtas, at ingen warder liden j Prestaembetet, annars än han genom ordentligit kall ther til kommen är, Ty thet kan ingen medh retto vndfalla, at wahl, ransakan, förhöör, bönen etc. jw wisserliga är Gudz ordning. Och är thet tröstеligit, at man weet huruledes wår HERRE Jesus Christus wil hålla predicoembetet widh macht, ock så genom thenna kallelsen. Och haffuer thetta så hållet wordet strax effter Apostlarnas tijdh, at Församblingen vthwalde sigh Predicare, och samma wahl wardt sedhan aff Biscopen stadfest genom bön och henders ålegning.

Therföre när som helst någor Försambling eller Kyrkiosokn behöffuer Prest och Predicare, skola the först fly til Gudh medh bönen, begärandes aff honom her til hielp och rådh. Ther näst skola the see sigh om, hwar the kunna någon bekomma then dugelig wara må. Och när the tå en sådana (effter som them tyckes) bekommet haffua, skola the lata honom komma in för *Ordinario* eller Biscopen, at han ther må warda förhörd och bepröffuat, och så (hwar han gillat warder) them til Kyrkioheerda må warda skickat och stadfest.

Hwar ock så kan henda, at een sokn ingen sådana person kan sielff bekomma, eller then hon bekommet oc presenterat haffuer, icke är skickelig til sådana embete, ware tå thet j Biscopens macht, at han ther til skickar en annan bättre.

Ther tå någor skal förhörd och examinerat warda, skal Biscopen eller the som ther til äro förordinerade, sättia sigh före icke Påwans Canones, vthan the skola haffua S. Pauli Reglo för ögonen, och gilla then för best och skickeligast, som samma Regel närmest effterfölier, nemligha, in summa, ther en är kommen til laga ålder, och är någors hoffua förfaren j then helga Scrifft. Sedan haffuer ock sådana sedher, som ther til hõffues, och Paulus på samma rum förtälier. Och ändoch Paulus icke förmenar någhrom begära Kyrkioembete, then ther til haffuer lust, och tyckes skola tiena, likwel moste hwar och en wara thenna ordningen om laga wahl och förhöring vndergiffuen, och ingalund her emoot intrengia sigh til någrahanda Kyrkioembete. Ellies är ondt och intet gott förmodandes aff hans tienst, Effter som ock exempel nogh ther til finnas, bådhe *in Historia Ecclesiastica* och vthi daglig förfarenheet.

Inge fremmande som sig vtgiffua för Prester, skola någorstädz warda tilstadde bruka Preste embetet, för än the haffua presenterat sigh *Ordinario*, at han må förhöra huru medh theras saak tilstår, om thet alt är redeligit med them, Ja om the ock til sådana embete retteliga tiena eller ey.

Icke skal heller någhor, som til Predicoembetet kallat, förhörd och examinerat är, tagha thet före, förr än han vppenbarliga j Församblingenne genom henders ålegning och bönen ther til är stafest och confirmerat. Ty effter thet then helge Ande, vthan hwilken thetta embetet ingalund wel vthrettas kan, plägar genom sådana medhel giffuen warda, wore thet een stoor öffuerdådigheet, hwar någor wille thet förachta, synnerliga medan thet alt ifrå Apostlarnas tijdh så vthi Christenhetenne haffuer pläghat tilgå.

Doch är icke aff nödhenne at man her til brukar olio eller annat sådant effter Påwiskligit sett, såsom thet

icke heller j Apostlarnas tijd war j bruk, vthan man skal ellies vthretta thenna sakena på förståndeligit mål j hela Församblingennes närwaro, med Psalmer, lecser och förmaningar aff Scrifftenne, Item böner och henders ålegning, såsom ock vthi förbemelta Apostlars tijdh war sedwenia. Och må ther medh thenna effterscreffna form hållen warda.

Itt sett til at ordinera Prester.

Först på någhon helgedag, tå folket är tilstädes, haffuer *Ordinarius* til them een liten förmaning om almenneligh förbön widh thetta settet.

Käre wener, thenne förestelte personer äro empnade och kallade til then Christeliga församblingennes tienst oc Prestaembete, äro oc så förhörde och bepröffuade, och så mykit som menniskiors förstånd kan om döma, äro befundne effter tiidzens lägenheet tienlige, Likwel medhan thetta ärendet är större och wightigare, än at någon menniskia skulle kunna thet vthan Gudz besynnerliga nådh och hielp wel förestå, För then skul är wel aff nödenne, thet her göra, som wår käre HERre Jesus Christus befalat haffuer, säyandes, Bedher Sädennes HERRA, at han sender arbetare j sina Sädh. Ty låter ock nu oss alla aff hiertat så göra etc.

Strax faller tå *Ordinarius*, *Ordinandi* [*Ordinandus*] oc alt folket neder på knän. Thesförinnan siunga twå små dieknar Litanien. Och effter henne läs *Ordinarius* först een aff the *Collecter* som effter Litanien fölia, och sedhan then som står j Handbokenne, för Lärarenar, nemligha thenna.

O Alzmechtige ewighe Gudh, wårs HERres Jesu Christi Fader, som oss thet sielffuer befalt haffuer, at wij om arbetare j Sädhena thet är, om trogna Predicare tigh bidia skole. Så bidie wij tina grundlösa barmhertigheet, at tu werdigas senda oss retsinniga Lärare, giffua tijn helga och helsosamma ord j theras hierta och mun, så at the vthan all willfarelse mågha rett lära, och alla tina befalning troliga vtretta, på thet at wij genom tijn helga ord vnderwijste och förmanade, måge thet göra som tigh är behageligit och oss nytteligit. Giff oss HERre tin helga Anda och wijsdom, at tijn ord må altijdh bliffua ibland oss, wexa til och fructsam wara, Och at tine tienare mågha medh alla frijheet, som thet sigh bör, tala ordet, at tijn helga Christeliga Försambling ther aff må warda förbätrat, och tiena tigh j een stadigh troo, och bliffua beståndigh j tinom kundskap. Genom Jesum Christum wår HERra. Amen.

Vndertiden när så synes må man wel lata Litanien bestå, och j then staden siunga, O tw helghe Ande kom etc. medh then *Collectan* som ther til hörer, Och sedan then andra för Lärarenar.

När thetta är öffuerendt, och alle haffua rettat sigh vp igen, skal en aff Presterna vprekna theras [thens] nampn som ordineras skola, giffuandes ther med ock så tilkenna Titelen, til huad Kyrkio eller sticht the [han] skola ordineras, strax gå the [han] tå alle ordentliga fram *in albis*, såsom settet är, eller ock vthi sijn egen doch höffueligh klädher, och falla ther nidh på knän för altaret, til huilka *Ordinarius* så sägher.

Effter thet j ären [tu äst] kalladhe til thenna tiensten, som är Prestaembete, så hörer först her til, och giffuer acht på tesse ord, som Jesu Christi Apostel S. Paulus om samma tienst och embete scriffuit haffuer.

Strax ther effter vpläs *Ordinarius* eller någor aff the Prester som när stå S. Pauli ord 1. Tim. 3. Item Titum 1. Item Acto. 20. säyandes.

Thesse effterföliande ord bescriffuer S. Paulus til sin Läriunga Timotheum.

Thet är itt fast ord, om någhor begärar itt Biscops embete, han åstundar een godh gerning. Så skal han nu wara ostraffelig, eenne hustrus man, wakande, nöchter, sidug, gestgiffuare, lärachtigh, ingen drinkare, icke bitter, icke snijken, vthan mild, icke trettosam, icke girugh, then sitt hws wel förestår. Then lydigh barn haffuer medh all ärligheet, Hwar nu någor icke kan förestå sitt egit hws, huru skal han förestå Gudz försambling? Icke nychristen, på thet han icke skal vpbläsas och falla vthi lastarens dom. Han moste ock haffua een godh witnesbörd, aff them som vthan til äro, På thet han icke skal falla vthi lastarens försmädelse och snaro.

Teslikes til sin Läriunga Titum, altså.

En Biscop bör wara ostraffeligh, såsom en Gudz skaffare, icke eensinnat, icke sticken, icke snijken effter slem winning, Vthan giffmild, och elskar thet gott är, tuchtig, rettwijs, helig, kysk, och håller sigh widh thet ord som wist är och

lära kan, på thet han må wara mechtig at förmana genom helsosam lärdom och öffuerwinna them som ther emoot säya.

Item j Apostla gerningar, altså.

Haffuer för then skul acht på ider oc allan Hiorden, j hwilkom then helghe Ande haffuer idher satt til Biscopar, at regera Gudz försambling, hwilka han medh sitt blodh förwerffuat haffuer, Ty iagh weet thet, at sedhan iag skils ifrå ider, skola komma ibland ider swåra Vlffuar, the ther hiorden icke spara skola, Och vtaff idher sielffuom skola män vpkomma, som tala skola thet orett är, och dragha Läriungar til sigh, Therföre waker och tencker vppå, at iagh j try åår natt och dagh icke haffuer återwendt förmana hwar och en aff ider med tårar.

Här på gör *Ordinarius* een liten förclaring, widh thetta settet.

Här hörer man, at oss som til Kyrkeheerdar oc Predicare kallade warde, befales een wact och wårdnat icke öffuer oskälig diwr, fåår eller fää, vthan öffuer leffuandes Gudz försambling, then han medh sitt eghit blod förwerffuat haffuer, at wij henne medh rena Gudz ord föda och regera skole, och fliteliga haffua acht vppå, at Vlffuar, thet är, falske Lärare icke giffua sig här in, och göra skadha, Therföre kallar han thet ock een god och herlig gerning. Så befales ock at wij för wår eghen person, föra skole itt tuchtigt och ährligit leffuerne, hålla wårt hws, hustru oc barn oc tienstafolk ährliga oc Christeliga.

Sedan frågar *Ordinarius* them [honom] til, om thessa effterföliande stycker, säyandes.

Wilien j [Wiltu] tå nu vti Gudh then helga Treefalligheetz nampn tagha widh thenna tiensten oc Prestaembete?

Ther til swara the [han] medh clar ord säyandes. Ja.

Och wilien j [wiltu] winleggia ider [tigh] ther om, at thet må rett och werdeliga, Gudhi til äro, och hans försambling til godho brukat warda?

Respondetur. Ja.

Wilien j [Wiltu] ock altijd stadeliga bliffua wid rena Gudz ord, och flyy all falsk oc kettersk lärdom? Respondetur. Ja.

Wilien j [Wiltu] teslikes så stella idart leffuerne, at j giffuen godh exempel ifrå ider, och ingen förarghen? Respondetur. Ja.

Wilien j [Wiltu] ock altijdh sökia almennelig landzfrid, och förskaffa lydno och hörsamheet emoot ordentligh öffuerheet, så mykit idher [tigh] ståår til görandes? Respondetur. Ja.

På thet sidsta later *Ordinarius* them [honom] för sigh swara in summa, läsandes thenna effterföliande orden vthaff bokenne öffuerliudt.

Alt thetta wil iagh medh Gudz nådh och hielp gerna göra.

Sedan säger *Ordinarius* til them [honom].

Gud tröste och styrke ider [tigh] her til altijdh. Amen.

Ther effter befaler them [honom] Prestaembetet, medh thenna effterföliande ord, säyandes.

Och iag aff then fulmacht, som mig på Gudz wegna vthi thetta ärendet aff hans försambling betrodd är, antwardar ider [tigh] Prestaembete, I nampn Faders och Sons och thens helge Andes, Amen.

Her legger strax *Ordinarius* allena eller ock sampt medh the andra Presterna som närstadde äro båda sina hender på theras [hans] hoffuud säyandes.

Läter oss bidia.

Fader wår som äst i himblom. Helghat, etc.

Och effter Fader wår läs han thenna effterscreffna *Collecta.*

O ewige och barmhertige Gudh käre himmelske Fader, tu som genom tin elskelige Sons wårs HERres Jesu Christi mun til oss sagdt haffuer, Säden är mykin, och arbetarena äro fåå, Bider för then skul Sädennes HERra, at han sender arbetare j sina Sädh. Med hwilken ord tu förstå later, at wij rettsinniga och trogna Lärare icke annars än allenast aff tinne milda hand bekomma kunne. Therföre bidie wij ock nu tigh aff alt hierta, at tu werdigas nådeliga see til thenna tina tienare, hwilka wij til tina tienst och Prestaembete vthwaldt och taghit haffue, giffuandes them then helgha Anda, at the troliga och kraffteligha vthretta måghe titt helgha werck, lära och straffa medh all sachtmodigheet och lärdom. På thet titt helga Euangelium må bliffua ibland oss ewinnerliga, reent och oförfalskat, och bära oss salighetennes och thes ewiga liffzens frucht, Genom tin Son Jesum Christum wår HERra, Amen.

Sidst til een beslutning giffuer *Ordinarius Ordinatis* [*Ordinato*] före thenna S. Petri ord, säyandes.

1 Petri 5. Går och födher Christi hiord, oc haffuer acht vppå honom icke nödigt, vthan sielffuiliandes, icke för slem winning skul, vtan aff en god wilia, icke såsom Herrar öffuer sitt folck, vthan warer hiordenom til effterdöme, och sedan, tå öffuerste Heerden vppenbar warder, skolen j få herlighetennes oförwanskeliga Crono.

Och när alt thetta således är vthrettat, begynnar *Ordinarius* then songen Nw bidie wij then helge And etc. och hele Choren fulfölier samma song alt in til endan, så at thet bliffuer *Introitus Missæ.* Så lenge första wersen ther aff sungen är, stå alle på knä. Men sedhan går hwar j sitt rum. När tijdh är gå *Ordinati* [*Ordinatus*] *ad sacram Comunionem.*

Hoo som helst sig fördristar til at bruka Prestaembete, antigen altsammans eller någon deel ther aff, och är doch til samma embete hwarken korat eller kallat, eller effter thetta förescreffna sett aff Biscopen ordinerat, Then samme må effter Scolerett straffat warda, thet är, settias j stock, och sedan mista hudena, och ther effter wisas vthaff Stichtet.

Tå någhor är ordinerat til Kyrkioheerda öffuer een sokn, skal *Ordinarius* giffua honom instelle breff til Prowesten eller någon annan närboendes Clerck, lydandes at sådana person är ordentliga kallat, proberat och confirmerat til Prestaembete, förskickat til Kyrkeheerda vtöffuer sådana sokn etc. Hwilket på en Helgedagh för soknenne skal läsit warda, Och skal tå förberörde Proweste eller Clerk ock så förmana folcket, at the äro honom effter Gudz ord hörige och lydige, och vthgöra

honom til vppehelle, all then deel, som the effter skäligheet och lijka plichtighe äro.

Ther tå någor således kommen är til Geld, skal han strax granneliga bescriffua och vpteekna Inuentarium som honom handfångit warder, och förwara Scrifftena j Kyrkionnes kisto, På thet ther om icke skal warda någon twiffuelsmål eller tretta framdeles, när samma Inuentarium skal leffreras igen förbätrat, icke effter talet vthan effter werdet.

När någor Soknaprest warder beswärat medh siukdom, ålderdom, armodh eller hwadh thet wara kan för brister, så at han icke förmå lenger besittia sitt Geld, tå skal han icke löpa ther ifrå, eller stiela sigh hemliga bort, vthan han skal säya *Ordinario* och soknamännenar til j rettan tijdh, och skilia all ting wel widh sigh, at ther aff någor oredha icke komma må. Men sedhan må han frijtt fara och bliffua hwar honom löster, doch icke bruka Prestaembete widh några Kyrkio, med mindre Soknapresten är hans tienst j så måtto begärandes.

Men hwilken som ellies öffuergiffuer, förlöper eller stiäl sigh bort ifrå sitt Geld yngre eller äldre, han skal aldrigh någon tijdh sedhan warda betrodd om Geld eller Prestaembete, vthan så kan henda, at han sigh med tidhen j sakenne retteligha besinnar.

Ingen Soknaprest skal någon wägs ferdas vthaff soknenne, serdeles så at han är Söndagh eller annan lagha helghedagh bortto, medh mindre han någhon förskaffar j sin stadh, som tienstena både j Kyrkionne och soknenne vppehåller, Doch hwar han kallader är aff sin Forman, eller haffuer ellies någhot ärende för handenne thet honom ingalund står til at försumma, må thet wara honom saklöst, först at ther medh icke dröyes för lenge.

Så skal ock ingen predica, messa eller annor Kyrkiotienst företaga vthi eens annars sokn, Soknaprestenom owetandes eller oåtspordt. Ellies ther någhor bedher

någon om hielp, kan ingom förmenas samma hielp göra, Ja alle the som så när boo hwar androm, serdeles j samma Contract, skola ther til wara wederredo, när någor aff theras medhbröder laga förfall haffuer, och för then skul behöffuer vndsettning.

Ther flere Kyrkior lydha til itt Prestageld, må Presten hålla Tiderna ymsom widh then ena och ymsom then andra, på thet han må haffua theste mera tijdh både til predican och annat. Är ock then ena Kyrkesoknen större til mantaal än then andra, så hålle Presten twå eller tree Helgedagar Tijdherna widh then som större är, och then tridie eller fierde widh then mindre, effter som thet sigh medh mantalet haffua kan. Doch skal thetta wara sagdt om the Geld som icke förmå hålla Capellan.

En tijdh om året skal Prestamöte hållas, såsom aff ålder allestädz vthi then Christeliga Kyrkion haffuer warit sedh. Tå skola alle Landzpresterna komma til Domkyrkiona, doch så at åt minsto en bliffuer hema vthi hwart Contract, för allahanda ärende skul som ther medh hast kunna sigh begiffua.

Vthi samma Möte skal *Ordinarius* förmana Clerkerijt til ijdkeligh studerning j Gudz ord, til endregt j then Christeligha läron, til flijt vthi allahanda Kyrkionnes tienst, och til goda sedher. Hwar tiden så tilsäger, må någor aff Landzpresterna, som ther på är betenckt, och tilförenne tilsagd, haffua om sådana stycker een predican på Swensko, then man haffuer pläghat kalla *Sermonem Synodalem*, Och sedhan skal *Ordinarius* samt medh the andra, höra hwadh för saker på färde wara kan. Han må ock minna them på någor stycker som j thenna Ordningen författat äro, hwilken han wil, och honom synes behöffuas.

När Presterna ferdas aff eller til Prestamöte eller ock ellies, skola the haffua sigh fridliga, och icke föra

med sigh Mordwärio, röör eller annat sådant, vthan the skola meer trösta på Gudz beskerm, som sina tienare aldrig vthi någon farligheet öffuergiffuer, ähwadh the haffua wärio eller ey, än trösta på sina wärio. The skola ock när the framkomma til Prestamötet, haffua sigh åhrligha och såsom Prestmän höffues, wara j tijdh tilstädes ther *Ordinarius* medh them handla skal, nychtre och skickelighe til at besinna och merckia hwadh them j sakenne sagdt warder. Hwilken Prestman som tå dricker sigh drucken, och j så måtto gör sigh oskickeligh, han skal medh Probon etc. straffat warda.

Ther någor Clerck warder berychtat eller anclagat för någor last, så at han aff någor synnerligh teekn och liknelse ther vthi kan wara mistenckt, then samme skal icke bruka sitt Prestaembete, för än han lagliga haffuer lagdt sig thet ifrå, Oc skola hans Eedmän wara Prester, jw halffparten åt minsto, Doch skal ingen clagomål så letteligha warda tillaten emoot någon Prestman. Såsom ock S. Paulus lärer Ty then som stadd är j sådana 1 Tim. 5.
embete, haffuer många owener och affwundzmän för Gudz ord skull, genom hwilket han moste straffa syndena.

Om någor Prestman är kommen j mistancka för någhon last, ändoch han therföre icke än nu är anclagat, honom må *Ordinarius* tiltala, och ther om sedhan widare ransaka.

Warder ock någor Prestman (thet Gudh förbiude) vppenbarliga tagen eller beslagen medh någon last som är halssaak, mandråp, hoor eller annat, öffuer alt annat werldzligit straff, til hwilket han är förfallen, skal han ock haffua förwerkat både Prestaembete och Geld, doch om honom warder liffuet benådat, och han håller sigh bootferdeliga och åhrliga, och är ellies skickeligh, må honom medh tijdhen, nemligha effter tweggia åårs frest eller ock något mindre, aff *Ordinario* medh öffuerhetennes

samtycke effterlatit warda komma til samma sitt embete igen, likwel aldrigh til samma Geld.

The Prester som falla j bolerij, öffua sigh j dryckenskap, wårtaffuel och skaktaffuels spel, och annor sådana ohöffueligh stycker. Item the som genstortige äro emoot theras Biscopar och förmän, Alle thesse skola settias ifrå theras Prestaembete, och icke för restitueras, än the sig fulkomligha bättrat haffua, Ther om Biscopen ransaka och döma skal.

Hwilken Prestman som går effter eens annars Geld, brukandes ther til lögn eller annor ochristelig medhel, På thet han må komma honom ther ifrå, och sigh ther til igen, Then samme, effter han handlar ochristeligha och twert emoot Gudz bodh, som lyder, Tu skalt icke begära tins nästas hws. Therföre skal han ifrå sitt Prestaembete satter warda, och aldrigh komma ther til igen med mindre hans bättring warder befunnen rettsinnig, så at han medh tidhen må niuta någor nådh.

Effter oc Prestageld icke liggia vnder någon arffzrett, vthan vnder frijtt kohr och wahl, för then skul skola ock Prester settias til Gelden som löös bliffua, icke så enkannerliga the som theras arffuingar äro, som ther äro ifrå faldne, vthan the som kunna wara skickeligast oc best faldne, Doch her medh icke thes heller förbudit, settia sonen j Fadrens stadh, om han kan ther til så tienligh eller tienligare wara än någor annar.

The Prester som sigh inlata medh köpshandel, meer än the sielffue behöffua til nödhtorfftéligit hwshåld, the samme moste hedhan ifrå haffuat fördragh, så framt the icke wilia mista theras Geld och Prestaembete, Ty the kunna icke båda delarna wel sköta, thet är, handla och studera j Scrifftena.

Och effter nu alment är stoor lättferdigheet med klädedregt, så at then ene osedhen ther med vpkommer effter then andra, Therföre skola Presterna, theste bättre

acht haffua på sigh, så at the fly sådana lättferdigheet, och stadigt bliffua widh then klädebonat, som theras kall best höffues, thet är, sidha kiortlar och Presteluffuor, Ty tesse stackotta kappor och hoffmans hattar, som en part aff the vnga Prester nu löpa medh, så wel j Kyrkior som annorstädz, haffua med sigh stoor snöpligheet och mongz manz förargelse.

Såsom ock Clerkerijt bör taga sigh til wara för alt annat, genom hwilket the och theras embete kan warda förtalat och lastat, så skola the ock haffua acht vppå theras gifftermål, at the sådana personer taga til echta, som ährligha och oberychtade äro, åhwadh the äro pigor eller enkior. Hwilken som her effter annars gör, haffue til någhon tijdh förwerkat sitt Prestaembete.

Sammalund skola Presterna ock holla theras hustrur och barn ther til, at the haffua sigh höffueliga och mätteliga både medh kläder och annat, Haffua ock theslikes itt åhrligit vmgänge medh alla, effter thenna S. Pauli ord. Jagh wil at qwinnorna prydha sigh j höffueligom 1 Tim. 2.
klädebonat, medh blyghachtigheet och kyskheet, Icke medh flätat håår, eller guld, eller perlor, eller kosteligh klädnat, vthan såsom the qwinnor höffues, som gudhachtigheet bewisa medh godha gerningar. Item, Kyrkiotienarenars hustrur skola wara åhrliga, icke förtaler- 1 Tim 3.
skor, nychter, och trofasta j all ting.

Hwilken Prestman ther med warder beslagen, at han antigen för affwund eller illwilia skul, eller ellies aff lösachtigheet röyer hemligh Scrifftermål, then samme skal affsettias aff Prestaembetet, och aldrigh warda betrodd om at komma ther til igen.

Om någor Prestman får, then man nempner, fallande siukon, tå skal han icke bruka Prestaembete, så lenge han sådana siukdom haffuer. Thet samma må ock förståndit warda om andra wederstyggeliga kranck-

heter, såsom äro, Vrsinnigheet, Spetelska, pockor, och andra sådana besmittiga siukdomar.

In summa, effter thet Presterna skola wara androm til rettelse så wel medh theras godha omgenge, som med predican och munlig läro, skola the haffua acht på sig oc sitt leffuerne, at thet är redeligit och sådant som S. Paulus på förbemelta rum bescriffuar, På thet at icke heller något ondt rychte skal, så mykit som them står til görandes, kunna hengia them vppå. Therföre skola the ock flyy all mistenckt och ohöffueligh vmgengelse, druckenskap, lösachtigheet, och fåfengio vthi klädebonat, taal, skemt etc. och prydha sigh heller medh itt gott och rett förstånd j Gudz ord, godha sedher, sanskylliga gudeligheet och ijdkeliga böner.

Nu effter thet Christus sägher, at arbetaren är sijn lön werd, skal ock almogen lata befinna sigh welwillig til at vthgöra all then rettigheet, som the theras Kyrkioheerdar effter gammul sedwenio och Kyrkiobalcken plichtige äro, thet ware sigh tiyend, Påschamål, offer, Brudapeningar, altareläye, lijkstool, eller ock annat hwad som helst them retteliga tillagdt är, på thet at the för armod eller andra slijka beswäringar skul, icke skole warda förhindrade j theras embete och öffning j Scrifftenne.

Så är ock thet itt ochristeligit stycke, medh hwilko monge nu lata sigh befinna, j thet the rappa ifrå Prestabolen the äghor, som theras frome föräldrar ther til giffuit eller ock ellies aff ålder ther til leghat haffuer, Ty så mykit them j sakenne tilkommer förleggia the then Christeligha religionen, och införa oss hedendomen igen, Men huru wel thetta skal them bekomma, och huru rijke the ther aff kunne bliffua, thet skola the wel medh tiden förnimma, Ty Gud som är en hempnare öffuer all orettwiso, later icke heller thenna ochristeliga handelen bliffua ostraffat.

Hoo som helst ibland soknamännenar aff retta argheet oc tredzko, och icke för stoor armod skul med sigh innehåller förberörda vthskylder, så at ther öffuer kan komma klagemål, then samme skal effter tilbörligheet straffat warda, hwar han sigh icke besinnar, och gör rett för sigh.

Hwar ock någhot Geld är så swagdt, at soknamännenar medh lagha rettigheet icke kunna wel försöria sin Kyrkioheerda, tå skal thet Geldet leggias in til itt annat, Eller om bönderna endeliga wilia behålla Prest för sigh sielffua, tå skola the göra honom någon besynnerlig hielp ther vthöffuer, så at han må kunna bliffua wid bröd.

När någor Landzprest bliffuer dödh, och leffuer effter honom hustru och barn, tå skola the tagha aff vpbördenne så mykit som vthi thenna effterscreffna Ordning stadgat och författat är.

Ordning huru årsrentan skal skifftas emellan honom som något Geld slepper, eller ther han är affsompnat, emellan hans arffuingar och honom som widh Geldet åter tagha skal.

Til thet första skal man weta och giffua acht på ordningen medh året etc. Hwilket effter thenna Stadgan skal haffua sijn begynnelse, *a principio* May eller *Philippi* och *Iacobi*, och sin enda widh samma tijdh nästa åårsmoot igen.

Til thet andra skal man ock merkia, at all årsens renta som Geldet dragha kan, thet ware sig aff Prestaboolsens åker, eng, tiyenden eller annat, moste emellan både parterna, nemliga, honom som Geldet slepper och honom som wedertager med lika welkor (såsom ock rett är) skifft warda, Så at then parten som lengre tijdh aff årena soknenne tient haffuer, eller än nu tiena skal, bekommer ock så mykit meer aff samma rento, Men then

andre parten som steckre tijdh tient haffuer eller än tiena skal, tager ock så mykit mindre aff rentonne.

När man tå thetta således achtat haffuer, är sedan lätt til at rekna, huru mykit aff årsrentonne hwariom partenom tilkommer, Såsom när någor worde aff med sitt Geld Alla helgona tijdh, thet är, tå året ifrå Philippi och Jacobi taldt, är halfflidhit, ther bliffuer han ock widh halffparten aff alla rentona, Men then andre halffparten kommer honom til som wedertagher. Sammaledes haffuer thet sigh ock medh alla andra tidher, så at ehwad som helst vthaff året meer eller mindre framlidit är, när Prestaskiffte skeer, så bytes jw rentan ther effter. Skeer thet ock när året altsammans är förlidit, nemliga widh Philippi och Jacobi, tå behåller han som Geldet slepper, eller (ther han är affsompnat) hans arffuingar qwitt och frijtt, alla thens framledna årsens rento, ingo vndantagno.

Doch moste han som på thenna tidhen widh Geldet tagha skal, haffua för sigh såddan åker, både med wintersädh och wårsädh, eller ther wårsäden än nu icke är sådd, skal honom leffreras aff honom som then framledna årsrentan vpborit haffuer, så mykit korn som ther til behöffues, och höö til nederbrukningen. Inuentet skal honom ock j godha redho och förbättrat öffuerantwardat bliffua.

Ther ock något förtärt är, aff årswexten eller tiyenden, annorstädz än til Prestagårdzens nödtorfftiga arbete när som skifftet skeer, så skal thet reknas in j hans part som förtärdt haffuer, och icke j thens andras, som ther aff intet haffuer förtärdt, hwilket gode och skälige män skola vthransaka, och parternar emellan förmidla.

Så skola ock vthlagorna eller affgeldet, altijd och vthi all stycker fölia vpbördenne, så at then parten som meer bekommer aff rentonne, skal ock ther effter dragha

tungan, som sigh thet året ther begiffua kan, eller begiffuit haffuer, Och twert om then mindre som mindre vpbär, Och skal thetta förståndit warda, så wel både om wintersädh och wårsädh som alt annat.

Theslikes skal ock then parten som ålt sommor arbetet giordt haffuer, trädt, sådt, och draget höö och korn j hws, therföre aff then andra parten effter skäl och lika förnögd warda, synnerliga när Prestaskifftet skeer icke för än widh then tidhen, alt både höö och korn ny inkommet är, och må Smörtiyenden och qwicktiyenden som om hösten faller, ther til lagd warda. Och hwad än tå kan fattas, så vpfylle thet aff årswexten. Item kåål, roffuor, ärter, bönor, lijn tiend och hampo tiend etc. trägårdzfrucht må gå til bytes om hon än nu sitter på trän, Men är hon afftagen så må han samma frucht oskiffta behålla som afftaghet haffuer.

Alt foder som på Prestabolet fallet är, höö eller halm, skal ock ther effter nödtorfften vpnöt warda, Therföre moste ock thens dödas effterleffuerska, för sig, sijn barn, bohagh och boskap, behålla j Prestagårdenom frijtt huserum effter som ther på empne wara kan, nemliga, stoffuo, herberge, ladho, fåhws etc. åt minsto första halffua året, thes förinnan hon medh någon annan förwist må kunna försörgd warda. Och skal then som widh Geldet tager wacta sigh, at han icke är hans hustru och barn som affsompnat är förnär, kommandes ihogh thenna Scrifftennes ord, I skolen icke bedröffua enkiona och then faderlösa etc. Item thet Christus säger, Medh Exod. 12. samma mått j mäten, skola andre mäta idher. Luc. 6.

Timber, näffuer, färg, taakhalm, stöör och gerdzle som på Prestabolet fallet eller hugget är, skal och bliffua ther qwart, Doch om thet är meer än behöffues kan til plichtiga bygning, taakning eller stengning, skal han som widh Geldet tagher therföre förnöya honom, eller hans arffuingar, som thet slepper.

Then wedh som på Prestabolet huggen är, och hemsläpat så wel medh jnuentes öker som Prestens eghna, må gå til bytes såsom alt annat. Ellies ther wedhen är köpt eller ock huggen på leegdom skogh, tå må han eller hans arffuingar som wedhen köpt eller skoghen leegdt haffuer, göra ther medh huru honom synes.

Then sädh som wext är på Swidioland, skal höra honom eller hans arffuingar til, som ther brukat och sådt haffuer, doch ther samma Swidioland ligger vthi Prestabolet, skal han som widh Geldet tager therföre behålla swidiowedhen och gerdzlet, Men ellies icke.

Thetta må wara så satt och vthgiffuet til een almenneligh rettelse, efftér then lägenheet som nu är på ferde, doch om någor skälig förlijkning emellan parterna ellies kan giord warda, så at man sigh på bådha sidor later wel åt nöya, och Prestabolet eller soknenne vthi någhor måtto icke skeer förnär, thet skal altijdh wara them frijtt, och stå j theras eghit welkor.

Ordning om Biscopar, hwilke på Latijn kallas Superattendentes, Ordinarij eller Ordinatores.

Episcopus eller *Superattendens* merker på Swensko Tilsynesman, och warder hwar och en Prestman för then skul ock så kallat j Scrifftenne, at honom bör haffua tilsyn eller vpseende medh them som vnder hans befalning äro, at med them må rett och Christeliga tilgå, såsom S. Paulus säger, Haffuer acht på idher och allan
Act. 20. hiorden, j hwilkom then helge Ande haffuer idher satt til Biscopar, thet är, Tilsynesmän. Ty then åtskildnat som nu är emellan Biscopar och sletta Prester, haffuer först j Christenhetenne icke warit, Vthan Biscop och Prest war alt itt och samma embete, såsom nogh är til merkiandes aff mong rum vti S. Pauli scriffuelse, doch war thes heller icke longt lidit vppå, för än thenne åt-

skildnaden giordes så at the behölle Prestanampn som icke flere än ena Försambling hade j wårdnat, Men them som fingo befalning öffuer flere Församblingar samt medh theras Pastorer eller Prester, tilegnades tå thetta nampnet *Episcopus.*

Och war thetta (effter som S. Hieronimus scriffuar) orsaken til thenna ordningen, at then tijdh Christenheten begynte förökas och tilwexa, så at ock vthi en stadh wordo flere Församblingar, ibland hwilka hwar hade sin egen besynnerliga Biscop eller soknaprest, hende sigh, såsom vthi slijk lägenheet altijdh gerna plägar tilgå, at emellan thessa Biscopar eller Kyrkioprester splijt oc twedregt ock så med ibland vpkom, samma Christeliga Församblingar til en dråpligh skada, Men på thet sådana iemmer måtte styrd och stillat warda, wordo förberörda Församblingar sampt med theras Biscopar och Pastorer så öffuer eens, at en Biscop ibland them skulle vthwälias, hwilken vpseende medh alla the andra haffua skulle, och fulmacht til at ordinera och laga både medh Presterna och theras Församblingar, så at thet måtte thes bätter och endregteligare tilgå. Och behölt så then som således vthwaldes, Biscops nampn, Men the andre bleffuo widh thetta nampnet *Presbitter*, Prest etc.

Therföre såsom thenna ordningen war ganska nyttig och vthan twiffuel aff Gudh then helga Anda (som alla godha gåffuor giffuer) vthgången, så wardt hon ock alment vthöffuer hela Christenhetenne gillat och anammat, och haffuer altså sedan bliffuit, och än ytterligare så lenge werlden står, bliffua moste, ändoch misbruket som her medh så wel som medh all annor nyttig och nödtorfftig stycker, ganska stoort warit haffuer, moste affleggias. Ty thet retta Biscops embete som ther vthi står, at man skal predica Gudz ord och haffua vpseende medh them som vnder hans wårdnat äro, At the ock rett predica, och sigh tilbörliga hålla, thet haffua the

Biscopar som en tijdh longt warit haffua latit bestå, och thesförinnan bekymbrat sigh med werldzliga saker, Ja ock medh the saker som platt til intet annat tient haffua, än til skadelig wantroo, sådana som warit haffuer medh thenna margahanda Judeska och Hedniska wixler, Kyrkio och Klocko doop etc.

Så skal nu en Biscop haffua vpseende med alla the som äro vnder hans befalning, synnerliga med Clerkerijt, at the rett och eendregteliga föra Gudz ord ibland then meniga man, rett vthdela Sacramenten, at the predica och höra Catechismum j sin tijdh, höra Scrifftermål när så behöffues, förmana och hålla folket til almenneligha böner, sökia och trösta the siuka, begraffua the dödha, och alt annat som Kyrkionnes tienst och Prestaembete retteliga kräffuer, troliga och fliteliga vthretta.

Han skal ock ransaka om theras omgengelse och leffuerne, om thet är Christeligit och vthan förargelse, och ther han vthi så måtto förnimmer någon brist, skal han förmana then brotzliga til bättring, och ther ingen förmaning wil hielpa, skal han fulfölia med Kyrkionnes doom och straff, som honom är befalat.

Teslikes skal ock Biscopen haffua vpseende med then meniga man, at the fliteliga hålla sigh til rena Gudz ord, Sacramentzens retta bruk, lära Catechismum, bruka Afflösningen j hemlig Scrifftermål, beflijta sigh om bönen och all annor Christelig stycker. Och skal han förmana folket, at the leggia bort alla wantroo och wijskepelse, som mykit plägar wara ibland meniga man, så at the mågha wara rette j troonne, såsom Paulus sägher, och hålla sigh til Gudzfruchtan, til hörsamheet oc lydno

Titum 1. emoot öffuerheten, Och at the haffua theras Kyrkioheerdar för öghon, och troligha vthgöra them theras rettigheet. Item, At the tuchteligha vpföda theras barn, hålla them til Gudz fruchtan, läta them lära Catechismum, och hwadh Christendomen tilhörer, och icke städia them

sielffswåld til at göra illa, At the ock någor aff them setia til Schola, och hielpa them som til Scholan kompne äro. Item at the äro welwilioge för Gudz bodh skul hielpa alla andra fattiga, på thet Gudh skal giffua sijn welsignelse öffuer them och theras arbete.

The skola ock förhöra hwadh för brister, som äro ibland then meniga man, om någor är som ligger j vppenbara synd och förargelse, hoor, bolerij eller andra otuct, om någor bedriffuer truldom, swartekonst, leffian eller andra sådana dieffuuls handlingar. Item, Om någhot vppenbarligit affguderij warder bedriffuit medh beläte, medh the dödhas been, kläder etc. Item, Om några falska meningar äro hoos någrom vthi troonnes Articlar, Item, Om någre äro som aldrigh gå til Sacramentet. Item, Om all mishandel j Echtenskap. Ther tå sådana brister warda befundna, skola Bisperna them bota och affskaffa, så mykit them mögeligit kan wara både medh rådh och dådh.

The skola ock så haffua vpseende j Städerna medh Scholarna, med Hospitaler och Siukastugur, at ther med kan gå lijka och Christeliga til, och bättras hwar någor feel och brister äro.

Men på thet Bisperna måga haffua tilfelle, til at thessa nödtorfftiga saker vthretta, skola the samfelt med en eller twå skickeliga Clerker, en gång om året, när them är best belägit, visitera vthi Biscops stichten, Och skola för sigh och sitt fölie haffua sijn Procurationem j Prestagårdarna, såsom waant är.

Hwar ock Bispen haffuer förfall, så at han sielffuer icke kan j rettom tijdh visitera, tå må han vthskicka sin Offitial eller Prowest samt med några andra goda män, som thenna sakena vthretta, at iw ingen deel warder försumat, som hans embete kräffuer.

Så moste ock Biscopen haffua sina Prowester, vthi alla Prepositurer på Landzbygdenne såsom waant är,

Ther til skal han tå vthwälia the personer, som iblànd the andra Presterna synes wara skickeligast, På thet han aff them teste mera bijstånd haffua må, vthi Kyrkionnes saker.

Så hörer ock thet til Biscops embete, at han vthi sitt Sticht ordinera och lagha skal medh Prester och annat hwadh ther behöffues, effter som S. Paulus scriffuar

Titum 1. til sin Läriunga Titum, then han skickat hade för en sådana Tilsynesman j Creta. För then skul (säger han) lät iagh tigh bliffua qwar j Creta, at huadh som än nu fattadhes, thet skulle tu fulkomliga bestella, och besettia städerna her och ther medh Prester etc. Och för thenna sakena skul haffuer ock en Biscop wordit kallat *Ordinarius* eller *Ordinator*, thet lydher på Swensko, en Skickare eller Skickningesman.

Om thenna ordningen som är med Prester scriffuar

1 Tim. 5. S. Paulus til Timotheum så, Legg icke hastigt henderna på någon. Medh hwilkom ordom han giffuer tilkenna, at then som är *Ordinarius*, skal granneliga förweta sig med hwar och en som wil warda ordinerat til Presta-embete, om han ther til tiena kan eller ey. Ty med mindre han befliter sigh om sådana kundskap, kan icke annars wara, än at han iw offta warder bedragen j sakenne, så at han monga ordinerar, hwilke mera skada än gagn göra j Församblingenne.

Then person som haffuer warit klandrat, berychtat eller ock beslagen medh någor ohöffueligh stycker eller slemma gerningar, så at han ther aff än nu haffuer neso och blygdeligit nampn, Tiuff eller annat etc. then skal Biscopen icke ordinera, ty embetet warder genom sådana personer förachtat och wanwyrdt.

Han skal teslikes icke heller flere Prester ordinera än behoff görs j hans Sticht, På thet ingom skal giffuas tilfälle til embetzens misbruk och obestånd, såsom offta skee plägar med öffuerflödande Prester, hwilke när the

fåfenge löpa omkring här och ther j Stichten, göra them hinder som widh Gelden sittia, å jw så fierran, at the vpweckia splijt och oenigheet, emellan them och theras soknafolck.

Icke skal Biscopen heller wara förhastig til at transferera eller förskicka någon Clerck ifrå thet ena til thet andra, tridie eller j fierde Geldet, effter som her med haffuer warit en ganska stoor osedh, Ty sådana handel haffuer thet anseendet, at then som så redebogen är til at omskiffta Geld och altijdh byta, han söker ther medh icke hwadh Christo tilhörer, och thet folkena kan wara nyttigast, vthan heller sin egen fordeel, öffuer hwilket S. Paulus ock klagar, hwilket icke rette Heerdar, vthan leghoheerdar, Ja ock så offta Vlffuar göra. Philip. 2.

Kyrkionnes dom som icke går på någors menniskios lijff, lekamen, godz eller äghor, hwilken öffuerhetenne tilkommer, vthan allenast går på Bansmål och hwadh ther til hörer, then föra wel alle Kyrkiotienare, doch hwar her medh någor swår fall kunna förekomma, them skola Landzpresterna skiuta in til *Ordinarium*, at the theste beskedeligare mågha warda vthrettat, Likwel skal man weta, at ther dödzmål oc then yttersta nöden är på ferde, haffuer sådana skåtzmål ingen platz, vtan hwar en Kyrkioheerde moste tå vthretta sakena medh then nödhstelta thet besta han kan.

Echtenskaps saker ändoch the meer lyda vnder werldzlig dom, än Kyrkionnes, likwel effter the nu så long tijdh, nemliga, nestan alt sedan Öffuerheten kom til Christen troo, haffua warit vnder Kyrkionnes dom och domare, måga the ock så än nu bliffua, synnerliga effter ock mongahanda j samma saker sigh tildragher, som siel och samwett anrörer, och äntå thet är lijka mykit, hwad heller *Ordinarij* sielffue thetta bestella, eller j sin stad förordinera (såsom mongestädz skeer) några besynnerligha personer, som slijkt vthretta, Så skola

likuel alla Ectenskaps saker entliga liggia vnder theras doom, Doch ther någor swår fall förekomma, som öffuerhetennes macht och authoriteet föruthan icke kunna sliten warda, så skal man slikt skiuta henne j hender.

Then oliofermelse som Bisperna haffua vnder Påuen alment brukat, effter hon ingen Gudz befalning haffuer för sigh, och haffuer ellies hafft med sigh en ganska stoor wantroo, skal hädan aff intet brukat warda, vthan när Visiterning skeer, måga the haffua predican och almenneliga böner j Kyrkiorna, synnerliga för the vnga barn, at Gud them styrckia wille vthi the stycker som vtloffuades j Döpelsen, och sedan göra thet som tilförenne sagdt är. Thet samma må ock wara sagdt om alt annat som Bisperna haffua tagit sigh före vthan Gudz befalning, såsom äro the margahanda wixler til Kyrkior, Kyrkiogårdar, stapplar, klockor, kläder, beläter etc.

Om någor Biscop warder beslagen (thet Gud late wara fierran ifrå sina tienare) medh någon skamlig last hoor, dråp, eller annat sådant, som effter werldzlig lagh går på lijff och leffuerne, med honom ware samma lagh som medh Presterna, om hwilken tilförenne berördt är, så när som thet, at han aldrigh meer skal warda betrodd om Biscops embete.

Hwar ock någor Biscop förorsakat genom försummelse, lätie, wellust, eller ock något annat, huad som helst honom j sakenne kan wara til hinders, nederlegger och falla later sitt retta Biscops embete, om hwilkit her tilförenne talat är, och ther på icke wil leggia böter, sedan han ther om aff sina medhbröder the andra Biscoperna nogsampt förmanat är, så skal han tå ifrå samma sit Biscops embete satt warda, oc en annar bättre ther til igen.

Thet samma skal ock then Biscop wederfaras, som ther medh warder beslagen, at han tager mutor och skenckningar för Geld, eller annat som hans retta Bis-

cops embete tilhörer, och honom förgeffues bör vthretta, Ty thet hörer then skendeligha lasten til, som kallas Simonia, hwilken för Gudhi är een wederstyggelig ting.

Om Biscops wahl.

I förtiden haffuer warit sedhwenia, at hela menigheten skulle wälia, så wel Biscopar som andra Kyrkiotienare. Så ändoch wel är sant, hwar her med skal Christeliga tilgå, moste thet iw skee medh något ordentligit wahl, Likwel medhan lägenheten sigh nu annorlunda begiffuer, både j thenna måtto, at Biscops Stichten äro widare begrepen än the woro med thet första, så at all man icke kan vthi sådana handel samman komma. Theslikes ock, at the äro få aff then meniga man, som någon kundskap haffua kunna om the personer som best skulle tiena til sådana embete. Therföre skal Biscops wahlet warda några tilskickade personer aff Clerkerijt och andra som j sakenne något äro förfarne, j hender giffuit, och wid eedz förplictelse befalat, at the then wälia och nempna, som them tyckes in för Gudh wara til sådana embete beqwemligast.

När tå ther til kommer, at thetta ärendet skal haffuas för hender, röstar man om, som seder är, och then som, när så handlas, får mesta rösterna, han nempnes tå ther til, Äro rösterna lijka monga, så må man lata lotten skiliat åt, och strax förskicka honom som *Electus* är til öffuerheten *pro confirmatione*, Hwar han tå ock ther gillat, stadfest och medh öpet breff j Stichtet insat warder, skal han widh Domkyrkiona, eller hwar honom är best belägit, aff någon annan Biscop, en eller flere, vppenbarliga genom henders ålegning ordinerat warda.

Sett til at ordinera en wahld Biscop.

På någon Söndagh eller annan Helgedagh för än Messan begynnas, kommer *Ordinandus Episcopus* fram för Altaret, haffuandes vppå Röklijn och Chorkappo, och twå Prester medh honom aff thet Sticht som han skal ordineras til, hwilke ock så måga haffua Röklijn oc Chorkappo på. Strax må *Ordinator* som wid Altaret står ock så klädd j Röklijn och Chorkappo, haffua til folket, som tå församblat är, een kort förmaning om bönen, widh thetta settet.

Käre wener, läter oss bidia Gudh alzmectig wår himmelska Fadher, om alla wåra nödtorfftigheter, och serdeles at han werdiges förläna thenna förestälta person, som vtwald är til Biscopsembete, sijn helga nådh, at han sådana embete må så förestå, at thet kan wara honom teckeligit, och thy folke, huilket vnder hans wårdnat betroodt warder, fruchtsamligit och gagneligit.

Och strax thenna förmaningen så giord är, faller *Ordinator, Ordinandus*, och alle andre som tilstädes äro, på knään, och siunga så twå små drenger Litanien. Och tå hon vthe är, lääs eller siunger *Ordinator* ther på thenna effterföliande Collecta.

Läter oss bidia.

O HERre Gud himmelske Fader, tu som west, at wij vthi så mykin stoor farligheet etc.

Och sedan lääs eller siunger han then andra *Collectan* för Lärarenar.

O alzmechtige ewige Gudh wårs HERres Jesu Christi Fader etc.

Ther effter later *Ordinator* vpläsa för honom, the ord aff S. Pauli Epistel til Timotheum, som tilförenne vpteeknat äro, nemliga thenna.

Thet är itt fast ord, om någor begärar itt Biscopsembete, han åstundar een god gerning etc.

Sedan ock så thet Euangelium, som S. Lucas bescriffuar Luce 12, och så lyder.

Hwar finner man en trogen och snell skaffare then hans Herre setter öffuer sitt tienstafolk, at han them j rettan tijdh giffuer hwad them behörer. Salig är then tienaren, then Herren finner så göra tå han kommer, Sannerliga säger iagh ider, han skal settia honom öffuer alt thet han äger. Men om then tienaren sade j sitt hierta, Min Herre dröyer fast at komma igen, och begynte slå tienarenar och tienarinnonar, och äta och dricka, och warda drucken. Så kommer thens tienares Herre, på then daghen han thet sigh icke förmoder, och på then stunden then han icke weet, och skal hugga honom j stycker, och skal settia hans lott med the otrogna.

Men then tienaren som wiste sins HERres wilia, och icke beredde sig, och icke giorde effter hans wilia, han skal lijdha mykin hugg. Men then ther icke wiste, och giorde doch thet som hugg werdt war, han skal fåå hugg lijda. Ty then som mykit giffuit är, aff honom skal mykit warda vthkraffdt. Och hwem mykit befalt är, aff honom skal mykit warda eskat etc.

Och gör så ther på een liten förclaring widh thetta settet.

I thenna orden giffuer oss wår käre HERre Christus först clarliga thet före, at the som til sådana, som är Biscops embete, kallade äro, haffua fått een befalning aff Gudhi, icke öffuer några ringa saker, vthan öffuer hans folk och tienare, Ja them han medh sitt eghit blod köpt och igenlöst haffuer, at the skola låta them få thet them bör til theras nödhtorfft, thet är, at the skola besöria them medh thes ewiga lijfzens ord, genom hwilket the wederqweckelse och styrkelse haffua kunna. Ther näst höre wij ock, at Gudh kräffuer aff them j sakenne tw stycker, thet ena är troheet, thet andra är snelheet och förstånd. Troheten gör thet at the äro flitige. Men snelheten, at the weta huru the sigh j thenna befalningenne rett skicka skole. Til thet tridie höre wij ock så hwadh them loffuas för een lön, när the thenna befalningen wel förestå, nemliga, at the skola warda fulmectige öffuer alt thet godha HERREN Jesus Christus ågher.

Twert emoot höre wij her ock, hwad them förestår om the annars handla j thetta embetet än som them bör, nemliga, itt ewigt straff med alla otrogna tienare. Therföre skola thenna wårs HERres Jesu Christi ord altijdh liggia oss allom j sinnet, och wara oss til een vpweckelse, at wij oss her vthi icke försume eller säkerliga mishandle, vthan oss lika som gode, trogne och förnufftighe tienare, vthi alla måtto bewise.

Hwilket om tu ock så med Gudz hielp göra wilt, så sägh Ja.

Til hwilket han ock strax swarar. Ja.

Tå sägher *Ordinarius* åter til honom.

Wiltu tå j Gudh then helge Trefalligheetz nampn, tagha wid thenna tiensten och Biscops-embete? etc. vt supra.

När han tå til alt thetta iakat haffuer, och vthloffuat at han så göra wil, sägher *Ordinator* til honom, Beken tijn Troo.

Strax begynnar han til at förtelia Troones Articlar säyandes.

Jagh troor på en Gudh alzmectigan Fader, som himmel och iord, ja, all ting, synligh och osynlig skapat haffuer etc.

Här vppå sägher *Ordinator* til honom.

Her til och alt gott, styrke och tröste tigh altijdh HERREN Gudh, Amen.

Ther effter siunger hele Choren thet *Responsorium. Sint lumbi vestri Præcincti etc.* Och när thet lychtat är, legger *Ordinator* samt medh the andra Biscopar, eller Prester, som wid handena äro, sina hender på *Ordinandi* hoffuud, thesförinnan säger *Ordinator.*

Läter oss bidia.

Fader wår som äst j himblom etc.

Och legger så then bönen til, som her tilförenne *in Ordinatione Presbiterorum* insatt är, och så begynnas.

O ewighe och barmhertighe Gudh käre himmelske Fader etc.

Ther effter siunger Choren *pro Introitu*, Nu bidie wij then helge And etc. Och sedan fulfölier man ytterlighare Messona, ther ock *Ordinatus* först ibland andra *communicera* skal.

Om Scholar.

Thet är tilförenne sagdt, at Predicarena skola förmana folket, at the settia theras barn til Schola, på thet man må bekomma personer som til Predicoembetet, och hwar ellies behöffues, kunna wara brukliga, Ty några finnas wel med ibland, som haffua then meningen, at en Predicare skal haffua nogh ther aff, at han kan läsa Suensko, effter thet Kyrkiotiensten nu mestadeels warder hoos oss vthrettat på Swensko. Men thenna är een skadeligh mening, Ty hoo som helst andra wel lära skal, han moste wara ther til öffuat, och haffua een besynnerligh skickeligheet, hwilka om en skal kunna bekomma, moste han ther på lenge och aff barndom stu-
1 Tim. 3. dera och lära. Ty S. Paulus scriffuar til Timotheum, At Biscopar och Lärare skola wara skickelige til at vnderwisa och lära andra. Medh hwilko han giffuer tilkenna, at sådana personer skola haffua mera skickelig-
1 Tim. 4. heet än Leekfolck. Så prisar han ock samma Timotheum ther aff, at han aff vngdom hade lärdt och war vpfödd j troonnes ordom, och godh lärdom, Ty thet är ingen så slett och ringa konst, kunna clarliga och redeliga lära andra, Ja, thet är omögeligit, at olärda personer thet skulle åstadh komma.

Therföre skola ock föräldranar göra Gudi then plichtiga tiensten, at the settia theras barn til Schola, och j så måtto beredha honom folk til, hwilket han och mongom til godho bruka må. Ty äre wij plichtige såsom Salomon j Ordspråken lärer, Hedra Gudh aff wåra ägo-
Prou. 3. delar, Kan man wel tenckia, at wij honom ock thet

samma aff wår barn plictighe äre. Så är thet ock oss sielffuom både heder och gagn, när wij thetta göre, Ty genom sådana medhel kan thet medh Gudz hielp ther til komma, at wår barn warda lärde och förståndighe, Ja ock (thet som aldramest wårdar) Gudfructige män.

I förtiden haffuer man pläghat settia och löpa til Schola, allenast för then skul, at man framdeles skulle bliffua wel förseedd til lekamligit vppehelle, såsom medh it got Geld, een god Prebendo etc. Hwi skulle wij ock icke nu så mykit meer göra thet samma för Gudz bodh skul synnerliga medan han lekamlig nödhtorfft ock så loffuat haffuer, säyandes, Söker först effter Gudz Rike, Matt. 6.
så skal idher ock alt annat gott tilfalla.

I thet gambla Testamentet hade Gud försörgdt Presterna och Leuiterna med Tienden. Men j thet nyia Testamentet är icke så enkannerliga rördt om Tiend, Doch ähwadh thet skeer genom Tiend (såsom wåre förfädher Christeliga haffua ordinerat) eller genom annat sett, likwel är aff Gudhi befalat, at the som tiena vthi Euangelio, skola ther aff haffua theras skäliga vnder- 1 Cor. 9.
håldning, Såsom ock Christus säger, Arbetaren är sijn Matt. 10.
lön werd. Therföre hwar än then otacksamma werlden förachtar Gudz befalning, och icke giffuer Prestomen theras rettigheet, så warder likwel Gud icke förgätandes the Prester som troliga stå theras embete före, Ty han haffuer loffuat them theras födho, Såsom Esaias scriffuar, Esai. 65.
See, mine tienare skola äta, Men j skolen hungra etc.

Och effter thet Landzpresterna pläga offta få genswar och insagor aff then menige man, när the om thenna sakena röra eller rördt haffua, moste the wara förtenckte huru the hwart stycke för sigh beleggia skola.

Först om man förebär (såsom skee plägar j thenna sakenne) at hwar och en behöffuer sijn barn sielff til at driffua arbetet hema etc. Tå skal så swaras, at man meer moste see til Gudz bodh än til sijn eghen nytto,

såsom wij hörde at Christus säger, Söker först effter
Matt. 6. Gudz Rike. Therföre skole wij ock först tagha thet aff som tiena skal til Gudz äro, sedan skickar Gudh thet wel så, at thet folcket som arbetet driffua moste, skal heller icke fattas, Och är thet lika mykit åhwadh thet heller skeer genom wår eghen barn eller annars. Men effter wij thetta icke göra wilie, och haffue doch offta godh empne och råd ther til, skal thet tå ther medh lychtas, at thenna empnen och monga barnen, som Gudh giffuit haffuer, skola genom Pestilentie och andra plågor så förkomma, at wij een fögho ting skole behålla til bådha delarna, nemliga, til at offra Gudhi, thet är, settia til Schola och driffua wårt arbete medh.

Men til thet man vndertiden plägar giffua före, at en stoor hoop aff them som komma til Schola, warda skalkar och boffuar. Item komma intet til thet föräldranar hadhe them achtat, vthan warda tagne ther ifrå, antigen medh eller moot sin wilia, swaras, at thet kommer oss intet widh, när och hwem Gudh wil giffua nådh och löcko, oss bör göra effter Gudz befalning, och giffua sedhan sakena honom j hender, at han ther med gör hwad hans Guddomlige wilie tilsägher. Eller skulle man för then skul intet mera såå eller bruka iordena, at så tilgår ther med som man alment merker, nemliga, at neppliga fierde parten aff thet som såådt warder, kommer til sijn retta frucht, vthan warder (såsom wår HERre
Luc. 8. Christus ock säger j lijknelsen) sompt förtrampat och vpätet aff foglar, somt förwijsnar, och somt förqwäffs aff Tistel och allahanda ogrääs.

Ändoch man woller thet offta sielff, at fögo gott warder om en part aff them som settias til Schola, Ty her handlas icke troliga medh inför Gudh, så at man later komma them til lärdom, som ther til äro skickelige, vtan hwar någor är ibland hela hopen som synes til intet skola dogha, honom setter man tå til Schola. Men

sådana handel förtryter Gudh stoorliga, såsom man må clarliga merkia aff Malachie Prophetens ord, som så säger, Therföre ären j ock förbannade, så at all ting förswinna ider vndan henderna, Ty j beswiken migh säger HERren etc. Malach. 3.

Och skola Predicarenar haffua sådant taal och förmaningar til folket, icke allenast almenneliga aff Predikestolen, vthan ock så besynnerliga til några the personer som the merkia haffua godh empne, både på barn och på then deel som the kunna hålla them til Schola med.

Och ändoch thet nu haffuer thet anseendet, at the medh slijka förmaningar fögho skola kunna vthretta, så skola the likwel thetta icke lata, eller j sakenne förtwiffla, Ty Gudh driffuer icke sijn werck altijdh effter menniskios sinne och dom, vthan ock offta annars, Ja, twert emoot.

Så skal ock ingen diekne, serdeles ther man förmoder någhot gott skola bliffua aff och wel lärer, taghas ifrå Scholan j otijd och emoot föräldranars wilia, som them medh stoor omkost och tunga hållit haffua til Scholan, på thet ingen skal ther aff warda nödigh och owiliogh til at settia eller hålla sitt barn til at lära.

Teslikes moste man ock haffua goda, skickeliga och flijtiga män til Scholemestare, så framt thetta ärendet skal haffua något gott lagh, Therföre skola ock altijdh några personer aff hwart Sticht flere eller ferre, såsom Stichten äro stoor til, hållas til studium, både inrikes oc j fremmande land, at någre altijd måga wara j förrådh, them man til Schola embeten och hwar ellies behöffues, skicka kan. Och skal thesse Studenters vnderhåld tagas vthaff kyrkiotienden, som til sådana Christeligh bruk, aff wåra förfäder stichtat och lagd är.

Ther ock någor skal settias til Scholemestare, moste man tilförenne, haffua kundskap om hans skickeligheet och omgengelse, Therföre skal han ock warda förhörd

och *examinerat.* Warder han ock tå befunnen tienligh til sådana embete, synnerliga j thet han är en godh *Grammaticus,* så skola honom thesse effterföliande articlar warda förehåldna.

Först at han skal regera Scholan som honom warder befalen, effter then ordning som her på giord oc förescriffuen är, hwilka man honom ock strax med skal låta höra eller see, hwar ock något ther vthi behöffues effter lägenheten warda förwandlat, så skal han doch intet j så måtto företaga vthan hans rådh, som är *Ordinarius,* Och skal han thet allenast her sökia som dieknomen kan wara nytteligit, och til theras lärdom tienligit, och icke see til thet honom sielffuom helst löster läsa j Scholan.

Item at han skal med the dieknar som wexte äro och något kunna, intet annat tala än Latijn, Icke heller städia them sigh emellan annat tala än Latijn.

Item at han skal föra itt tuchteligit, erligit och nychtert leffuerne, på thet både han sielffuer må wara skickelig til at studera och lära, så ock at han må giffua the vnga barn och drenger itt gott exempel, och ingen vthi någon måtto förarga.

Item at han håller passeligh Scholanepst, så at han icke tilstädher ther för mykit sielffswold, icke heller twert emoot är för mykit hård, så at han aff bitter harm någhon flagellerar, Ty bådhe delar äro skadelighe, Men måttan är best. Och skal han synnerliga thet achta, at han icke med ohöffueligit buller och raserij öffuerfaller någon som brodzligh är, och nepsas skal, vthan straffar togliga, ehwadh heller thet skee skal medh ordom eller rijss.

När någor diekne bedriffuer någon skalckheet, och är doch icke *crimen notorium* eller *capitale,* må thet warda straffat medh Scholenepst, som är, Proban, Scholestock, rijss och ferlo, Ellies liggia the groffua laster vnder

öffuerhetennes dom, så wel medh Scholepersoner som andra.

Skalckar och *Ribalder* som på Landzbygdenne vnder diekna nampn gå effter almoso, skola hwarken Presterna eller Fogderna lijdha, vthan lata them bekomma theras tilbörliga straff.

Item skal ock Scholemestaren vthi Kyrkionne lata dieknanar siunga och läsa alt effter then ordning som ther på giord är, eller effter som *Ordinarius* honom föresetter.

Item at han vtloffuar hörsamheet och lydno emoot ordentligh öffuerheet, bådhe för sijn eghen person til at hålla, så ock thet samma medh alla andra, så mykit honom mögeligit är til at förskaffa.

Ock effter thet, at arbetaren är sijn lön werd, såsom Scrifften säger, skola Scholemestarenar med een redelig vnderhåldning försörgde warda, Ty thet är wist, at ingen kan bätter wara werd itt gott vnderhåld, än en trogen och flitigh Scholemestare, Ty såsom hans arbete j Scholan är nödtorffteligit, så är thet och iemligit, ganska tungt och förtretzligit. Matt. 10.

The skola ock wara frij för Gestning och all annan almenneligh tunga.

Så skola ock Scholemestarenar haffua theras gårdar och beqwemliga wåning frijtt, hwilka Syslomännenar widh Domkyrkiorna medh alla nödtorfftiga bygning och förbättring besöria skola, Men annorstädz j Städerna mågha Borgemestare och rådh thet beställa.

Then sedhen som her j Riket aff ålder warit haffuer at dieknar löpa soknar, effter thet the som fattige äro icke annor rådh haffua til at hålla sig widh Scholan, må än nu så bliffua, Ty skola ock Landzpresterna lysa för the dieknar som komma til them med Scholemestarens breff.

Hwar ock så kunde skee, at något aff tienden ther til lades, at någre dieknar, the som gott nemme haffua, kunde warda vnderhåldne, och theste bättre måtte achta på theras book och lärdom, wore thet rett och Christeligit.

Och effter thet hwadh nu är talat om Scholar, går förnemliga på Latiniska Scholar, skal ingen Scholemestare wara förplichtat til at något annat läsa eller lära än Latijn och Swensko, så mykit som hörer til Tiderna j Kyrkionne. Hoo som helst annor tungomål Grekesko eller Hebraisko lära wil, han må sielff ther til besöria sigh *Præceptores*. Så är thet icke heller nyttigt beswära barn och ynglingar medh margahanda lecsor.

Ther någor Scholemestare wil wara försumelig och oflitigh j sitt embete, eller ellies sigh icke så skicka som honom bör och han vthloffuat haffuer, tå skal han först en gång och annan förmanas, och hwar han tå icke legger ther böter på, tå skal *Ordinarius* settia honom aff och en annan til igen, then therföre tiena kan, och thet göra wil som honom bör, och saken kräffuer.

Och är höffueligit och nyttigt, när någor förwandling skal göras medh Scholemestarenar, at thet skeer vti hela Scholans eller alla dieknarnas närwaro, med Ceremonier och förmaningar, såsom seder haffuer warit.

Ordning huru läsas skal j Scholerna.

Först moste man, såsom ock tilförenne haffuer warit sätt, skiffta hela Scholan j några wissa hopar eller kretzer tree eller fyra, och settia hwar kretz öffuer annan, Then nedhersta kretzen gör man aff the barn och smådrenger som minst kunna, eller ock nu först skola begynna på at lära. Then andre ther nest görs aff them som haffua lärdt Abcboken och ther til Donaten innan och vthan, och nu skola böria på lära *Regulas Grammaticæ*. Then tridie aff them som någhot äro wexte, och haffua fått

een passeligh förfarenheet *in Grammatica*. Vthi then fierde och öffuersta kretzen setter man them som skickeligast och lärdast äro.

Sedan the så äro parterade, får Scholemestaren them *lectiones*, hwar part sådana som honom tienar. Men för än her om något widare talas, wil man vpteekna the stunder, på hwilkom alle dieknar skola wara tilstädhes j Scholan och achta på theras lecser, Och haffuer thet sigh ther medh effter almennelig Schola sedh her j Landet altså.

Hwar dagh när klockan är widh fem om morgonen, skola alle bådhe små och store sökia til Scholan, winter och sommar. Sedhan när the haffua ther warit alt in til klockan haffuer otta slaghit, giffs ther på en tima til görandes orloff, så at the moste komma igen widh niyo. Men the bliffua thes heller icke tå lenger tilstädes än en tima, vthan the få orloff strax tiyo slår heem igen til middags måltijdh. Åter komma the igen widh högan middagh, när tolff slår, och bliffua så iemliga tilstädes j Scholan in j afftonen tå fem slår, och gå så heem til herberges igen.

Nu effter thet the smådrenger aff then nedersta kretzen äro (såsom omtalat är) nykompne til lärdom, och kunna för then skul icke bekymbras med monga lecsor, vthan the moste alt bliffua wid ena och samma lecso, nemliga, antigen j Abcbokenne ther *Oratio dominica, Symbolum, Decalogus etc.* vthi författat är, eller när the henne haffua vthlärdt, läsa the j Donaten. Therföre moste the ock så alla dagar och stunder hålla på samma lecso, in til thes the thessa böker haffua vthläsit, och nu kunna til någhot meer wara beqwemlighe.

Och skola thesse förste Abcboks dieknar lära samma book och the stycker som ther vthi stå, icke allenast innan, vthan the moste ock så lära them vthan book. Teslikes skola ock the som Donaten haffua för hender,

lära *Formulas declinationum et coniugationum. Item regulas agnitionum* vthan book. Ther til medh skal them ock effter sedwenion hwar dagh settias Glosa (såsom the kallat) thet är tw eller try Latinisk ord medh Swenskonne, vnder tidhen ock en wers eller kort sententia, hwilka the om daghen skola lära til minnes, och om afftonen för än orloff giffs, säya henne vp för Scholemestaren.

Thesse samme smådrenger, skal man ock icke allenast höra och föreläsa theras lecsor, vthan man moste ock så samma lecsor medh them dagliga dags repetera, så framt the icke skola bortglöma thet ena, medhan the lära thet andra, Ty nemmet är än nu swagert och owist, Och haffuer man plegat samma repeticion haffua medh them förstt om morgonen, ther må thet ock än nu bliffua widh. Så skola ock the som lära j Donaten, öffuas til at scriffua, och at the hwar morgon lata Scholemestaren see sitt Scriptural, vers eller Gloso, then the dagen nest tilförenne lärdt hadhe.

Men effter thesse smådrenger för thenna saker skul behöffua mykin tienst och arbete, så at then som them höra och lära skal, moste iemliga och hela dagen igenom hålla ther på medh them, hwilket Scholemestarenom, som ock på the andra achta moste, icke kan wara mögeligit, wil wara aff nödenne, at then sedhen ock bliffuer behållen qwarr j Scholarna, ther man vthaff the andra kretzerna haffuer tilskickat, och hwar dagh förnyiat them *Instructores*, them man haffuer kallat *Informatores*.

Doch moste Scholemestaren her med haffua itt gott vpseende, at the små icke warda antigen försumade eller ock icke rett instituerade. Hwar thetta skal aldeles så tilgå som waant är, ther man thessa *Instructores* icke effter någhot wahl förordinerar, vthan läter thet gå om kring med allom. Medh hwilko skeer, at the offta warda *Instructores* som fögho tiena ther til, eller wårda sigh

någhot om sakena, med mindre man theste bätter achtar på them, Ja, Scholemestaren moste än tå sielffuer likwel mellan åt höra hwad och huru the små lära, synnerliga om morgonen tå han theras Scriptural beskodar, och theras *errata emendera* skal. Item, om afftonen tå the skola vpsäya för honom theras Gloso eller vers. Thetta förescriffna settet må tå medh the smådrenger som lydha til then nedersta kretzen hållet och brukat warda.

Men medh the andra, som något skickeligare wordne äro, wil thet haffua itt annat lagh, Ty effter the icke altijdh bliffua widh samma lecso, såsom the förste, eller alla dagar och stunder läsa itt, vthan thet. är med them een ymsan, Therföre behöffua the ock een sådana ordning, som är them til rettelse, at the hwar kretz för sigh, måga weta hwad hwar daghen och timan läsas och repeteras skal. Ty wil man ock settia hwar dagen j wekonne medh sinne ordning för sigh, begynnandes på Måndagen som är then förste Lecsedaghen j wekonne.

Måndagen.

Om Måndags morgonen skal Scholemestaren plat intet annat läsa för någon aff the tree kretzer än allenast *in Grammatica,* Och läs han först för the drenger som lyda til then andra kretzen *Etymologiam*, Sedan *Syntaxin* för then tridie kretzen, Och så för then fierde *Prosodiam,* Och är nyttigt, at man til thessa lecsor *in Grammatica*, alt behåller samma book, hwilka man sedan hon är begynt, ordentliga fulfölier, håller ther med fram alt in til endan, Och sedan hon är lychtat, begynnar henne vp igen på nytt, Ty teste lettare kunna the minnas och behålla *Regulas*, at the altijdh höra och läsa them widh een och samma form.

Och effter alle lärde män nu gilla therföre *Grammaticam Philippi Melanchtonis*, ther thessa Reglor korte-

liga och med skön clar exempel *ex Latinis Scriptoribus* warda föregiffna, må hon ock altijdh j Scholarna lika som *Ordinaria lectio* läsen warda. Alla lecsor *in Grammatica* skola dieknarna lära sigh vthan book, för then skul skal ock Scholemestaren thet settet behålla, at han först läter hwar kretz för sigh vpläsa sina lecsor *memoriter*. Sedan beseer han hwars theras Scriptural, och later them ther medh vpsäya then sententien, som afftonen nest tilförenne satt war, Om hwilket her effter talat warder, och när thet är giordt, begynnar han til at förclara lecsorna.

Men then andra tiden för Middagen, then the plägha kalla, Effter prijm, eller vnder Högmesson, thet är när dieknarna äro kompne j Scholan igen wid niyo, må then sedhen ock hållas som warit haffuer, nemligha, at Scholemestaren först setter affton vers, och sedan hörer thet the kalla *Composita*, Epistel eller annat. Och brukar man altijdh j Scholarna til förberörda Affton vers, *Moralia Catonis*, Doch må man mellan åt j samma staden ock så bruka något annat, såsom *Mimos Publianos*. Item några Poetiska *Carmina* och *sententias*, så är thet them icke så ledhosamt.

Doch skal man ock ymsa *Argumentum compositionis*, så at thet stundom är *Epistolare*, stundom *Historiale*, stundom också *fabulosum*. Och skal samma Argument giffuas allenast twå resor j wekonne, första gången om Söndagz afftonen, och then andra om Tijdzdagz afftonen, Om Söndagen skal thet giffuas som är *argumentum Epistolare*, och skal Måndagen och Tijdzdagen nest effter förhördt warda. Men thet andra giffs om Tijdzdags afftonen, och skal warda förhördt nästa Odensdagen och Torsdagen.

Alle the som lyda til then tridie oc fierde kretzen, Item the som skickeligast äro aff then andra kretzen, skola componera. Och skola the som *Prosodiam* haffua

för morgonlecso, författa thet argumentet som är *Historiale* j vers.

The andre mågha görat *oratione soluta.* Samma *Composita* moste Scholemestaren, såsom sagdt är, fyra gångor om wekona, nemligha, Måndagen, Tijdzdagen, Odensdaghen och Torsdaghen, vnder thenna niyonde timan, ordentliga förhöra och corrigera, Doch på thet tidhen må theste bätter tilreckia, skal han icke meer förhöra hwar daghen än halffparten aff sina Componister, Så at han på Måndagen hörer en halffpart, then andra på Tijdzdaghen, Sammalund ock på Odensdagen then ena, och then andra på Torsdagen. Men thesförinnan Scholemestaren hörer *Composita*, måga the andre som icke componera, eller theras *Composita* på then daghen icke läsa, repetera wid sigh sielffua theras morgonlecsor eller annat hwadh the behöffua, Först at the icke äro fåfenge.

Thet haffuer ock wel warit sätt, att man vnder thenna timan skulle repetera med några aff them som ytterst sittia j then andra kretzen, *Conuenientias vocum, Nominis et Verbi, Adiectiui et Substantiui. Vt exempli causa, Magister legit. Deus bonus etc.* Men hwar thet skal skee, så moste thenne drengerna först haffua hördt *Regulas*, som ther på lydha. Ther til moste ock så någor aff then öffuersta kretzen som tiena kan, tilskickas, som thessa små drenger förhörer, På thet Scholemestaren icke skal warda förhindrat, ther han hörer the andras *Compositiones*, doch kan han ock wel vnder tidhen göra sigh ledigh til at see på medh thenna.

Ytterligare strax effter måltijdh ifrå thet tolff slår in til itt slår, skola allesammans som lyda til then andra tridie och fierde kretzerna, öffuas *in Musica*, bådhe *Chorali* och *Figuratiua.* Icke at the allenast siunga *ex vsu*, vthan at the ock på samma tijdh warda vnderwijste *in Rudimentis Musicæ.* Och skal thenne timen brukas til sång,

icke Måndagen allenast, vthan ock så alla the andra dagarna j wekonne.

På then andra timan, nemliga ifrå itt in til tw slår. skal ock så alla daghar j wekonne hållas een lecsa *in Sacris*, så at Scholemestaren annan dagen läs någhor book aff Scrifftenne, och annan *in Catechismo*. Men aff Scrifftenne skola inga andra böker vthi Scholarna läsna warda, än Eůangelium Matthei, Then första Epistlen til Timotheum, Then första Epistlen Johannis, Prouerbia Salomonis och Psalmi Graduum, Och skal han läsa och *exponera* then Latiniska Texten *Grammatice*, och ther wid lata bliffuat.

Ifrå tw är slagit alt in til try, mågha the sittia för sigh sielffua och läsa öffuer theras lecsor och vers. Men på thet, ingen aff them skal thesförinnan taga sigh leek eller stijm före, eller ock löpa sijn koos, skal Custos then the kalla Ostiarium, haffua ther fliteliga acht vppå, och vpteekna *Ludentes, discedentes, tardeuenientes* och *absentes*. Han skal ock haffua acht på hwadh som hwar talar, Och ther någhor annat talar än Latijn. Item ther någhor otuchteligha talar, thet skal han giffua Scholemestarenom scriffteligha tilkenna, at thet må effter Scholasätt warda tilbörligha straffat.

Vthi the yttersta twå timarna, som äro ifrå try til fem, läter Scholemästaren först läsa vthan, och sedan *construera* affton versen, them synnerliga som lyda til then andra kretzen. Han skal ock, sedan samma vers med få ord *declarerat* äro, lata them någor ord ther vthi *declinera* och *coniugera*, och säya ther *Regulas* vppå, både aff *Donato* och aff theras ordentligha lecso *in Etymologia*, Men *Regulas Constructionum* må han ock så fråga, doch aff the andra som them *in Sintaxi* hördt haffua. Och skola Affton vers läsas icke på Måndagen allenast, Vthan ock så på Tijdzdaghen och Torsdagen vnder samma tima.

Sedan Scholemestaren haffuer således *exercerat* them med Afften versen, och ther med skildt then andra kretzen widh sigh, går han til then tridie och fierde, och läs för them något annat, thet må wara ymsom *Libellus Erasmi de ciuilitate morum.* Och *Ioachimi Camerarij*, som haffuer *Titulum, Præcepta morum.* På thet sidsta setter han them allom til *valete* någon Poetisk vers, eller ellies een sententz före, then the om morgonen när han anammar theras Scriptural, skola säya honom igen *memoriter.* Och när han tå haffuer förhördt the små som äro aff then nedersta kretzen, later han hela Scholan siunga någor Christelig hymno eller *Antiphen* på Latijn, sådana som then är, hwilka man haffuer plåghat siunga *de Ascensione domini* nemliga, *Iesu nostra redemptio etc. Item de sancto spiritu*, hwilken the om morgonen altijd (såsom waant är) siunga skola. Ther på läs han *Collectan*, och giffuer them så när fem slår hemloff, förmanandes them at the wel öffuerläsa theras lecsor som om morgonen skola haffuas för hender.

Tijdzdaghen.

Om Tijdzdags morgonen emellan sex och otta, skola *Fabulæ Esopi* vthsatta på Latijn aff *Ioachimo Camerario*, och emellan åt *Dialogi Puerilium Colloquiorum Petri Mosellani* eller *Erasmi*, the som ther til best tiena, för then andra kretzen läsna warda. Men för then tridie kretzen läs man sedan *Terentium*, vnder tiden också några *fabulas Plauti*, the som rena äro, Såsom *Aularia, Trinumus, Pseudolus* och andra slijka, Och sedan läses *Vergilius* för then fierde kretzen. Och skola thessa twå lecsor som äro *in Terentio* oc *Vergilio* altijdh *reciteras* vthan book, för än Scholemestaren them *exponerar*, Therföre skal ock icke mykit företagas ther aff j sänder. När Scholemestaren tyckes, så må han vndertiden j then staden

Vergilius plägar läsas, handla något *in Dialectica* eller *Rethorica Philippi.*

På the yttersta twå afftonstunderna, skola sedan affton versen äro repeterat medh then andra kretzen, läsas för then tridie och fierde *Officia Ciceronis*, och mellan åt *Epistolæ familiares Ciceronis*, The som öffuas *in Prosodia*, skola ock tå giffua *Regulas quantitatum etc.* på affton versen.

Oc skal man thetta en gång merkia, at ändoch Scholemestaren läs för hwar kretz sina besynnerliga lecso, så skola likwel icke, när han för någon kretzen läs, the andre sittia fåfenge, lika som thet intet komme them widh, vthan the skola ock giffua acht ther på. Ty ingen lecsa är så ringa, at ther vthi iw något kan framkomma, som ock the haffua behoff höra.

Odensdagen.

På Odensdagen skal öffuer hela Scholan alt *repeteras* thet som på the nästa twå dagarna läsit är, Så at thet som läsit är om morgonstundena thet *repeterar* man ock om morgonen, Och thet som läsit är om afftonstunderna thet *repeteras* om afftonen. Sammalunda skal ock *repeticio* skee *in Sacris prima hora*, och skal Scholemestaren frågha them som äro aff then öffuersta kretzen om the förnemligasta stycker, som haffua warit handlat *in lectione sacræ Scripturæ.* Teslikes skal han ock *repetera* alment *lectionem Catechismi.*

Thorsdagen och Freyedagen.

På Thorsdagen skal man aldeles bliffua widh then samma ordningen som förscriffuen är om Måndagen. Theslikes skal man också skicka sigh med lecsorna på Freyedagen, som förberördt är om Tijdzdagen, så när

som på Freyedagen läses ingen Affton vers, vthan j then staden skola *formulæ declinationum* och *Coniugationum ex Donato* öffuer alla kretzer *repeteras*, effter som thet settet her medh tilförenne warit haffuer.

Lögerdaghen.

På the första twå morgonstunderna om Lögerdagen skola alla Lecsor *repeteras*, som vthi the twå nest förledna daghar haffua läsna warit, bådhe affton och morgon. Doch *in Sacris* skal *repeticio* skee j sin tijdh *hora prima*, Sedan för än dieknarna gå til Afftonsongen, moste man förhöra *officia Ecclesiastica*, Lecsor och annat.

Widh then förescriffna ordning skal man tå både läsa och *repetera* alla Söknedagar j wekonne, Hwar ock thesförinnan några Helgedagar medh ibland (såsom wel vndertiden skeer) infalla, genom huilket samma ordning någorlund warder förhindrat. Så kan Scholemestaren wel sielff berama, huruledes thet wil tå likast medh lecsor och annat tilgå.

Söndaghen.

På Söndagen effter Afftonsongen skola the små *examineras in paruo Catechismo*, Så må ock Scholemestaren vndertiden Söndagar och andra Helgedaghar giffua hela Scholan förloff en tima eller twå, nest effter måltijdh, til at leeka, eller ellies haffua för hender *pro recreatione* hwad the wilia, Men effter Afftonsongen må man förhöra, serdeles them som icke än nu mykit äro öffuade. *Tropos Tonorum Musicalium* och *Intonationes Psalmorum* oc sedan giffua them *argumentum Compositionis*, såsom tilförenne sagdt är.

Så skola ock the aff then andra, tridie och fierde kretzer, haffua theras synnerliga *Notarios, coricæos, cu-*

stodes och *Asinos* såsom seder haffuer warit. Ty slijkt tienar emoot försumelse och oflijt, til huilken hwar och en är benägen.

Then ordning som behöffues til songen j Kyrkionne, skola Scholemestarenar icke heller förgäta, vthan altijdh lata tilskicka wissa *Officiales, Horistas, Rectores, Lectores, Versicularios etc.* hwilke sigh ther på j tijdh öffua, så at the mågha warda j sakenne ferdighe. Sammalunda ock *Cantores in figuratiuis,* när någor stoor högtides dag tilstundar. Tesse skola icke heller oöffuade framkomma.

Nw effter ingen Schole är så kleen eller ringa, at ther iw meer arbete falla wil, än at een Scholeperson eller Scholemestaren eensam skulle kunna thet altsammans wel vthretta. Therföre synes gott wara, at then sedhen som her til dags warit haffuer medh the andra personer som man haffuer plägat kalla Hörare, än nu så bliffuer behållen qwarr widh Scholārna.

När tå någor Scholemestare haffuer flere dieknar j Scholan, än han sielffuer allena wel bestå kan, och för then skul behöffuer hielp, må han tå (effter som sedher haffuer warit) taga sigh til Hörare och medharbetare, hwem eller hwilka ibland the andra honom ther til synes wara beqwemligast, giffuandes them sampt med theras tilskickade *Localer,* vthi kretzer ock så parteradhe, hwariom sitt besynnerliga rum j Scholan, och befalandes allom, at the haffua them för ōghon, och äre them lydige, aldeles såsom sigh sielff, ther the ellies skicke sigh wel, och achte på then deel, som Scholemestaren haffuer them befalet.

Sedan skola ock tå thenne samme Hörare med lecsor och alt annat, bliffua wid thenna Scholaordning, som her förestelt är, och icke sielffue så fierran något företagha, Doch hwar lägenheten kräffuer medh them något besynnerligit j Scholan, skal thet effter Scholemestarens rådh och icke ellies bestält warda.

Alle både Scholemestare och hans Hörare eller Hielpare, skola hålla samma stunder til at gå in och vth j Scholan, haffua eens lecsor, them the alle til lijka *exponera* och med theras *localer repetera*, allenast at ther med är een måtta och beskedeligheet, så at ingen ibland them så högt talar eller ropar, at han ther medh gör oliwd, och är Scholemestarenom eller sina medhbröder tilhinders.

Teslikes om någor Lecsa är för handenne then Scholemestaren wil läsa för hela Scholan, såsom *in Vergilio, Officijs* eller *Epistolis Ciceronis, Dialectica etc.*, tå skola alle Hörarenar, strax *silentium* slagit warder, hålla vp med theras Lecsor, wara stilla, och sampt med the andra j Scholan höra ther vppå. The moste ock wara tilstädes när Scholemestaren läs *in Sacris*, på thet the måga weta, hwadh the vthi then Lecsonne medh sina *Localer repetera* skola.

Hwar ock så hender at antingen Scholemestaren eller någre aff Hörarenar få förfall, så at the icke kunna wara tilstädes j Scholan, tå skola the andre som tilstädes äro, leggia sig sakena så mykit närmer, och göra sijn flijt så wel medh the andras *Localer*, som med sina egna, på thet ingen skal warda försumat.

Sammaledes skola the ock ganska fliteliga studera oc öffuersee Lecsorna, som the vti Scholan läsa och *repetera* moste, at the sielffue måge haffua retta grunden ther vppå, och thes bätter, och medh så mykit mera frucht *exponera* them för the andra, Och hwar något vthi någor Lecso framkommer, thet the icke retteligha wel förstå kunna, eller på hwilket the någor twiffuelsmål haffua, så skola the icke wara för gode til at bespöria sig ther vti med Scholemestaren. På thet the intet lära skola androm, huilket the icke sielffue förstå, eller iw icke äro fullwisse vppå.

Thetta må nu her wara nogh talat om Schola ordning, Hwar tå någor som sig later mykit tyckia säya wille, at sådana ordning är een slett och ringa ting. Honom swaras, At ther om må wara huru thet kan, Likwel moste hwar och en bekenna, ehuru ringa thetta är, så är thet likwel ganska mykit aff nödenne, at barn och vngdomen j tucht och lofliga konster må således *instruerat* och lärd warda, Therföre skal man sådant icke heller förachta, effter ingen til thet som högre är, vthan genom thessa ringa stycker komma kan.

Om Hospitaler och Siwkastoffuor.

I bland alt annat som wår käre HERre Jesus Christus och hans helga Apostlar både med ord och exempel oss befalat haffua, är thet itt stycke icke thet ringaste, at wij skole lata oss wårda om the fattiga, siuka, halta och blinda, hwilke, lika som the sielffue ingen god rådh för sigh weta kunna, så moste the alt lijta til andra om theras nödtorfft, therföre står icke heller oss Christnom widh wår Christeliga troo och ewiga saligheet tilgörandes, thenna delen försuma eller tilbaka settia, Ty såsom Paulus tilkenna giffuer, then thet gör, nemliga, sina
1 Tim. 5. wårdnadher försumar och öffuergiffuer, han är ock werre än en Hedninge.

Och effter sådant folk allestädz är för handenne, så wel på Landzbygdenne som j städerna, och the almenneligha Hospitaler äro fåå och swage, wore gott och Christeligit, at också några små Siukastoffuor allestädz och vthi hwar sokn worde vppehåldna, så at iw några personer, fyra eller sex sigh ther vthi hydda och behielpa kunde, Ty vthi så måtto hade the menniskior som Gud fruchta, och rette Christne gerna wara wilia, tilfelle medh sina almosor och milda gåffuor bewisa theras Christeliga troo och broderliga kerleek til theras fattiga nästa.

Therföre skola oc Landzpresterna förmana theras sokna-folk, at the til sådana milda gerning, som är, at tessa små Siukastoffuor kunde wara wid theras Kyrkior bygda, wilia wara behielpelige. Doch ehuru om thetta stycket gå kan, skole wij någon tijdh kunna bliffua til swars för Gudh och hans helga Christeliga Kyrkio, så moste wij wisseligha så bestellat, at the få och fattiga Hospitaler och Siukastoffuor, som her tildagz her oc ther j Landet warit haffua, iw bliffua wid macht, ja åter reformeras och förbättras.

The Hospitaler som äro widh Domkyrkiorna skola hwar för sigh med årligh inkomst så försörgde wara, at ther kunna vppehållas åt minsto tretiyo siuka personer föruthan Syslomannen och tienstafolket.

Tädhan skola ock Biddare vthfara j Stichten, såsom altijd haffuer warit seder, hwilke när the komma til Landzpresterna med Bispens breff och bewijsning ther på, at the äro j sit ärende rette och redelige, skola samme Landzprester lysa för them aff Predikestolen, oc förmana folket, at the göra the fattiga vndsetning huar effter sijn förmågo.

Teslikes skal man ock så wel på Landzbygdenne som j Städerna, hwar helge dag, tå mesta folket är til-hopa, lata en gå medh Hatten, eller, som ellies haffuer warit sedher, medh Taflonne. Och then hielp som j så måtto förwerffues på the fattigas wägna, skal leggias vthi een kisto eller stock på något besynnerligit rum j Sacristion eller annorstädz, ther någre tilskickade frome män haffua nykelen til. Samma hielp, skola the sedan när belägit är med Kyrkioheerdans rådh lata komma til fattigt folk, antigen thet som ther wid Kyrkiona är j någhor sådana liten Siukastoffuo, som sagdt är, eller ock the som liggia vthi almenneligh Hospital j Städerna.

Vthi hwar Hospital skal wara en Sysloman eller Skaffare, honom skola Borgemestare och Rådh j Städerna

med Bispernas eller Kyrkiopresternas rådh förskaffa och tilsettia, Och skola the ther om beflijta sigh at the mågha then bekomma som godh, rettrådig och trogen är, Ja ock ther til medh förståndig. Thenne samme Syslomannen skal medh alt sitt folk, hwilkit mätteligit wara moste, haffua sitt tilbörliga vppehelle och lön, oc ehuad thet är för folk som thetta welkor haffuer, så skal thet iw göra Hospitalens gagn och arbete.

Så skola ock Förmyndare hwart åårs eller tweggiaårs moot sättias til Hospitalerna, gode, beskedelige och trogne borgare, hwilke ther på achta skola, at the siuke få sijn wedertorfft til maat, dryck, kläder etc. Thesse skola ock weta huru Syslomannen står Hospitalen före, och haffua medh honom vpseende, at alt må wara som thet bör sigh, och gå lijka til.

Hwart år skal ock Syslomannen en gång på bestemd tijdh göra sin rekenskap, then samme skal aff några, hwilka Borgemestarenar ther til förordinera, hörder och vptaghen warda, på thet man må weta huru medh Hospitalens vpbörd och vthgifft handlat warder.

Syslomännenar skola ingen intaga j Hospitalen för än the haffua Förmyndarenar åtsporda och til rådz, effter som the icke heller något annat thet wårdande är, med bygning, brukning etc. skola företaga them oåtsporda.

Och skola först och fremst infödda personer. Item the som haffua hafft itt gott rychte och omgengelse j theras welmacht, intagne warda j Hospitalen. Sedan intagas ock andre, hwilkom som helst omtrenger, så monge som ther kunna warda vnderhåldne, Ty flere skal man ingalunda intagha eller intrengia.

Så skal ock ther på achtas, at ingen warder förgeffues intagen j Hospitalen, som så starcker är, at han ellies kan stå sig före och tiena sitt bröd. Icke heller then som slechtingar och wårdnader, som werdskyllige äre til at honom sköta och föda, på thet then deel som

tilförenne är j Hospitalen, må thes bätter tilreckia för androm, som rett almoso hion och fattige-äro, hwilket S. Paulus råder. 1 Tim. 5.

Theslikes skal ock them siukom som äro j Hospitalen tilskickas icke allenast theras wedertorfft til födo och klädhe, vthan ock hwar någor ibland them synes medh läkedom til en mögelig bekostnat kunna holpen warda, honom skal Syslomannen medh Förmyndarenars rådh besöria Läkiare.

Oc wore gott, ther så kunde skee, at vthi Hospitalerna wore besynnerlig rum för the siuka, som krenckte äro medh besmittelig siukdom, spetelsko, pockor etc. Oc besynnerliga för the andra, som sådana besmitteliga kranckheet icke haffua, nemliga blinde, halte, skottne, hugne eller slagne, Item, at för beggie parterna wore åskilieliga badstugur, så at the för besmittelse skul icke badade tillhopa.

Icke kan heller någor Hospital, ther monge personer inneliggia wel vmbära Capellan, som the siukas siela gagn weta och wårda, för them predica, läsa, Messa, them trösta j theras yttersta, och annor sådana tienst vppehålla skal. Therföre skal ock en sådana ther til bestelt,. och medh kost, lön, wåning, wedh och werma vnderhållen warda. Then samme kan ock scriffua Hospitalens rekenskap, hwar nödhen så tilsäger.

När någor aff the siuka som liggia j Hospitalen dör, och haffuer j sina gömo peningar eller peninga werd, ehwad thet befinnes wara, antigen arff eller afling, tå skal thet altsammans höra Hospitalen til och icke arffuingomen.

Ther någor gammal och oföör begärar komma vthi någon Hospital, biudandes in medh sigh, hwadh han haffuer, peningar eller peninga werd, så skal han icke anammat warda, för än hans folk och slectingar (hwar nagre äro på ferde) warda tilsporde, om the wilia taga

honom med then deel han ågher til sig och födan. Säya the ja ther til, så måga the ock tå thet göra. Men hwar the ock nekat, så må sådana person vthi Hospitalen warda intagen. Doch skola hans slechtingar eller arffuingar effter hans dödh ingen rett haffua til at någhot erffua eller påtala.

En gång om wekona skal Kyrkioheerden j Staden, ther Hospital eller Siukastoffua är, gå ther in och förhöra huru ther tilstår, och sedan thes offtare thes bätter.

Så skal ock hwar Hospital haffua sijn Skrå, ther vthi bescriffuit är, huru the siuke som j Hospitalen äro, sigh skicka skola, och hwad för Regel med them hållas skal.

The siuke skola intet Testamente giffua, Ty hwad deel the ågha, hörer Hospitalen til effter theras dödh.

Om någor ibland the siuka är bullersam, så at han altijdh wil kiffua och tretta, eller och vndertijdhen bruka hugg och slagh. Han skal först på någon tijdh vmbära sin kost, och sedan ther thetta samt med förmaningar intet wil hielpa, skal han warda driffuin aff Hospitalen. Thet samma skal ock honom skee, om han giffuer Syslomannenom, Matmodren eller Capellanen smäligen ord.

Måltijdh skal hållas j Hospitalen j rettan tijdh, Och skal Syslomannen spisa the siuka medh fisk, kött, eller hwadh annat på ferde är, thet bästa Hospitalens empne kunna tilsäya, och ingalunda wara för noga wid them.

Hoo som helst ibland them som Hospitalen tilhöra, går vth j byn, eller hwart han haffuer ärende, then tijdh måltijdh står, och så mister sijn måltijdh, han haffue sielffuer skadhan.

Så skola the siuke icke glöma bedhas maat j Gudz nampn, läsandes Fader wår etc. när the skola få sig maat. Icke heller försuma loffua Gudh, när the haffua ätit, Och bidia gott för them som ther til haffua holpet, the fara wel aff.

Är ock så Christeligit, at the fattige en gång om daghen åt minsto, på en bestämdan tijdh alle bidia för allmenneligh Landzfridh, för Rikezens och Öffuerhetennes welfärd, och ther medh för alla them, som Hospitalen hielpa och fordra.

Så skal ock vthi Hospitalen wara Badstoffua, at the siuke mågha en gång om wekona gå ther til, så monge som wilia.

Äro ock någre ibland the fattiga, som så starcke äro, at the kunna göra Hospitalen någhor till gagns, skola the ther til icke wara nödige eller förgodhe.

Så är ock thet rett och Christeligit, at the som ibland the siuka äro rörligare oc starckare, sköta them som swägre äro. Therföre skola the ock thet flijteliga och troligha göra, Och ther til aff Capellanen och Kyrkioheerdan vndertidhen warda förmante.

The skola ock trösta hwar annan vthi theras werk och wedermödo, och synnerliga j thet yttersta. Och när någor döör, effter empnen och tilbörligheet reda honom til iordena.

Vthi Hospitalerna skola ingen bryllop göras, doch är ther någor inne så starck, at han betröster giffua sigh j Echtenskap, thet må han wel göra, sedan han haffuer giffuit sig vtaff Hospitalen, Och föde sig och hustruna sielff.

Så wore ock wel gott, at ther Hospitaler äro, wore någor rum förordinerat til Prester, som antigen för siukdom eller ålderdom skul, icke lenger förmå sittia widh Geld, På thet sådana personer som vthi Kyrkionnes tienst warit haffua, mätte thet någhot niuta til godho. när them således om tränger.

Ändoch man haffuer sigh beflitat, at hwadh som helst thet äro för stycker, som nödhtorfftig wara kunne, skulle inkomma j thenna Kyrkeordningen, så kan likuel sachta skee, at någor sådana stycker än nu fattas, Ther

med må ock thetta til beslutningen sagdt wara. At ther sådana stycker kunna finnas, mågha the wel medh tidhen her til satt warda.

III.

NOVA
ORDINANTIA ECCLESIASTICA.

ANNO 75 CONSCRIPTA ET VNANIMJ
EPISCHOPORUM CONSENSU APPROBATA.

Elenchvs Articvlorum
qui in hoc libro continentur.

THEN FÖRSTE ARTICLEN.

Om Predican och Christeligh Läro.

Effter thet vthi wår tijdh (Gwdh bättre) är emillan några lärdhe[1]) i fremmandhe landh, ibland all annor stoor oenigheet, wpkommen enn skadeligh trätta om synden, om menniskiones rättferdigheet, om goda gerningar etc.[2]): Så haffuer man för godt och nödtorfftigt anseedt, förestella een lithen förclaringh om samma articlar, widh thenna effterföliande formo, medh Gudz ordh, och then Christeliga församblingz stadiga bekennelse eenlig, them enfåldigom till een lithen rättelse och wnderuisningh.

I.

Effter thett att werlden är nu, som och altijdh medh allahanda argheet och Gudz förtörnelse wpfylt, skola the, som till predico embetitt skickade äre, giöra som Johannes Baptista och Christus sielff giorde, begynna theras predican ther vppå, att the alffuarliga falla syndena emoth, och straffa henne medh Gudz lagh och Budordh, giffuandes menniskiona före, huru farliga hon ståår för Gudhi medh sådant leffuerne, på thet hon må ther igenom förfäradt och förskräckt warda, lära fruchta .Gud och besinna sigh, att Gudz förachtelse må och så någott förminskat warda. Förty iw meer man seer syndena få öffuerhandena, iw hårdare[3]) måtte predicaren straffa henne medh Gudz ordh, som syndena niderslå plägar[4]). Doch skal prædikaren medh straffet wara beskedeligh, så att han iw lather påskina, att han

[1]) B: någre lärare. C: lärde män.
[2]) B: om goda gerningar, om Sacramenten.
[3]) B: jw mera hårdare. C: jw meer och hårdare.
[4]) B: nederslåår och plågar.

meenar förbättringh medh sitt straff. Ther näst, tå predicaren haffuer alluarligha och effter som lägenheeten kräffuer, straffat syndena medh Budorden och lätitt menniskona förstå Gudz strengheet och wredhe: Så moste han och genom Ewangelium latha henne förstå Gudz nåde och barmhertigheet, som han wil giöra medh allom them, som falla till fögo och wilia öfvergifua theras onda leffuerne, och tycka thet illa wara, att the honom förtörnat haffua. Ty then ther genom Gudz lagh och strengheet förskreckt och bedröffuat är, han moste och genom nådennes och barmhertigheetennes predican tröstat och hugsvalat warda, så frampt han icke skal falla vthi förtuifflann. Och såsom predicaren skall beskedeligan driffua lagenn och strengheetenna: Så moste han och till förbättringh föra nådennes prædican, att han icke talar så mykitt om Gudz nådh och barmhertigheet, att Gudz stränga rättwijso plat förgäthen warder, ther sedan thå thet obestånd effterfölier, att menniskan intedt gott leffuerne acktar, vthan gör effter sin egen wilia huad henne löster, oc giffuer ther medh före, att hon haffuer en mild och barmhertigh Gudh, lika som Gudh plägade i then ackt göra nådh och barmhertigheet medh menniskionne, att hon här effter skal bliffua quar i syndenne, och icke mykitt heller att hon syndena öffuergiffua skulle. Therföre skal predicaren såå lagha sitt taal och giffua thet före, att såsom Gudh är mild och barmhertigh öffuer the syndare som sigh bättra wilia, och låtha sigh thet ångra, att the honom förtörnat haffua: Så är han och hård och strängh emott the öffuerdådiga syndare som sigh icke bättra wilia, heller ångra thet the illa giordt haffua. Sorgfulla syndare [1]) skal predicaren säia nådh till, men öffuerdådiga och håårdnackade syndare skal han säia

[1]) B: Sorgfulla menniskior.

Gudz wredhe och strengheet till, att the kunna lära fruchta Gudh.

Och skal predicaren i all stycke beskedeligh wara, som en förståndigh och troogenn wtskaffare, vetandes föregiffua huad som huariom tienar, ther förbättringh kan aff fölia[1]). Så skal och warda predicat effter schrifftennes grund och meningh, att alla menniskior, Christum vndantagande, äro afflade och födde i synd, och haffua aff then lekameliga födelsen ena tilböieligheet till thet som ondt är, och äro så aff naturen wredennes barn, födde wnder Gudz wrede och ogunst, och at aff thenna tillböieligheet eller onda begärelsen (som till alt ondt retta roten är) wtflyta alla onda gerningar, som i leffuernet bedreffne warda.

Thenna tilböieligheeten eller onda begärelsen är then retta arfsynden, som huar och en menniskia aff sina föräldrar ärfft haffuer, och aff henne kommer thet, att ingen menniskia kan vtaff sin egenn mackt göra någon then gerningh, som Gudi är behageligh, eller för syndena fyllest göra kan. Therföre lågo och alla menniskior vnder Gudz wredhe, förplichtade till Ewigh fördömmelse. Men på thet menniskan aff sådann nödh måtte förlåssat warda, wtsende Gudh sin Son (menniskona oförskylt, aff blotta nådh och barmhertigheet) och lät honom lijda dödh och pino för henne, att hon så botha skulle thett hon brutitt hadhe. Thenna sin welgerningh, som Gudh menniskona genom Christum beuist haffuer, läter han wtropa genom sitt ordh och helga Ewangelium och säger henne thet till, at han haffuer förlåtit henne syndena för Christi förskyllan skul, och icke för hennes skull, effter hon hade intedt vthan ondt förtient.

Sådana predican om syndernars förlåtelse haffuer Gudh latidt wtgåå öffuer hela werldena, säyandes men-

---

[1]) B: efftherfölia.

niskomen thet till, att om hon förlåter sigh ther vppå, setter fulla troo och lijt till sådana tilsäielse, tå skal hon niuta Christi förskyllan thet till godho, at hon skall hafua för hans skull syndernas förlåtelse, och warda ther medt rettferdigh recknatt i Gudz åsyn.

Här aff kan merckt warda, huadan syndernas förlåtelse kommer, nempliga aff Gudz blotta nådh och barmhertigheet, som han menniskomen genom Christum beuist haffuer, vthan alla hennes tilhielp. Så kommer nu syndernas förlåtelse ifrå Gudi till menniskona, och hon anammar henne medh troonne, i thet hon tror och förlåter sigh på thet han henne tilsäger och loffuar: Och effter thet hon anammar syndernas förlåtelse medh troona, så anammar hon och rettferdighetena i thet samma. Ty att anamma syndernars förlåtelse, thet är anamma rettfärdigheetena: then är rettferdigh, som Gudh haffuer förlåtett synderna, och recknat för from och godh, huilken ther inga synder haffuer i Gudz åsyn, effter thet the förlåtna äro: Och then inga synder haffuer, han är rättferdigh. Effter nw syndernars förlåtelse kommer allenast ifrå Gudhi, vthan någon menniskios tilhielp, och warder medh troona anammat: Så må man iw nock kunna merckia, att menniskonar allena genom troona warda salighe och rettferdige, thet är, ther aff att troon anammar syndernars förlåtelse, och förenar menniskona medh Christo, som syndernars förlåtelse föruerffuatt haffuer, så att hon warder för thenn skull sådana recknat i Gudz åsyn som han är, och icke sådana hon är sielff. Ty Christus bliffuer hennes heligheet och rettferdigheet 1 Cor. 1.
som Paulus säger: Tå nu menniskan haffuer medh troona anammat syndernars förlåtelse, och förenat sigh medh Christo, får hon frijdh i sitt samuett, vethandes sigh Rom. 5.
nu stå wäl medh Gudi, och att han will wara henne för een mildh och nådigh [1]) fader: Förty med troonne

[1]) B *saknar orden:* och nådigh.

warder then helige Ande menniskomen giffuin, samma ande försäkrar hennes anda, lärandes henne förståå att hon är Gudz barn, ropar och sägher: Abba, kiäre fader [1],
Rom. 8. effter som Paulus säger. När nu menniskan är till sådana sinne kommen, att hon kenner Gudh för sin fadher, och förseer sigh alt godt till honom, och betroor honom om alt godt: så fölier thå ther aff att hon fåår een godh vilia och ynnest till honom, och haffuer honom kär: Ty honom plägar man iw älska, som man haffuer eena godha troo till, och venthar sigh altt godt vtaff. För then skull moste thet och så wara, att iw större troo menniskan haffuer till Gudh, iw mera älskar hon honom. Så flyther nw kärleken aff troona, och iw större troo, iw större kärlek, men kärlekenn beuijsar sigh medh gerningarna, ty thet är hans rätta artt, att han icke kan wara fåfengh.

Therföre effter menniskan haffuer fåt een godh wilia til Gudh, och vnner honom gott, så gör hon och gerna thet honom liufft är, och haffuer thet fördrag som honom mishagar och emott är, fölier så ther aff att hon och gerna älskar sin nästa Gudhi till vilia, effter hon veet thett vara honom behageligitt. Och iw större kärleek hon haffuer till Gudh, iw mera älskar hon sin nästa, på thet hon iw må göra thet Gudhi behageligitt är: Och iw mera hon älskar sin nästa, iw mera welgerningar beuijsar hon honom. Ytterligare skal och thet besinnat warda, att änn tå menniskan anammar medh troona syndernars förlåtelse, och Gudz wenskap, wndfår och så then helga Anda thermedh: Så bliffuer thå then syndarothen, som tilförenne wmtalatt är, quar i henne så lenge hon leffuer: huilken syndarooth tidt och offta wtbrister medh sinn ondha fruckt. Och gör hon menniskonne altijd sådan hinder, att men-

[1]) B *saknar orden:* ropar och sägher: Abba, kiäre fader.

niskan aldrigh i thetta liffuett kan fulkommeliga fölia Gudz wilia effter, som hon gerna giorde, och henne göra borde. För samma synda root skull bliffuer enn dageligh strijdh i menniskone, förty then helge Ande, som henne medh troonne giffuin är, wpuecker henne till att fölia Gudz wilia effter, aff then kärleek hon haffuer till honom, men synden eller synda roothen sträffuar ther emoth och förhindrar, att gerningen icke bliffuer så fullkommeligh, som henne wara bordhe. Therföre moste alla menniskor, ehuru helige the doch äre, bekenna sigh wara onyttigha tienare och haffua fast mindre giordt änn them giöra bordhe. Och för then skul bedia thenna bönen: Förlått oss wåra skulder.

Effter thet nw thenne syndaroothen är menniskomen till hinder som sagt är, så att iw mera tillfelle hon fåår, iw mera hinder gör hon[1]) till thet som godt är, kommer therföre thet ther aff, att menniskan begynner fruchta sigh, att hon icke skall falla vthi någon Gudz förtörnelse igen, effter hon en sådana dagligh fiende haffuer inne medh sigh. Bliffuer så ther aff hennes heela lefuerne en Gudz frucktan, doch en sådana frucktan som flyter aff kärleekenom, then menniskan haffuer till Gudh, ther hon haffuer honom så kär, att hon icke wil förtörna honom.

Huar och så hende som offta henda plägar, att menniskan aff sin skröpeligheet faller i någon syndh, så skal hon strax fly till Gudz nådhe och barmhertigheet igen, och hålla sigh medh troona hardt in till Christum, att han tager och then syndena bort, som han alla synder giordt haffuer, ty han allena föruthan alla andra tilhielp borttager werldennes synder. Menn enn rett Christtrogen menniska, ther hon fallen är[2]), ståår hon dock aff then helige Andes tilhielp strax wp igen, tycker thet illa wara, att hon så falla skulle, och tager sigh sedan bettre wara

[1]) B: tåå gör hon.
[2]) B: ther hon såå fallen är.

än hon för giorde. Kommer och så ther till att hon begynnar meer och meer förtryta then syndarooth som henne kom på fall, och kårsfester så sin gambla Adam medh fasto, åtterhåld och annatt sådant, ther han kan späkas medh. Theslikast beder hon och idkeligha ther om, att Gudh wille giffua henne then helige Andes krafft ther till, att hon så måtthe förtrycka och förkueffia then syndaroothen och then gambla Adam, at han icke fåår öffuerhandhen, och wpuäker något thett som Gudi är emooth. Och thetta alt gåår aff then kärleek menniskan haffuer till Gudh.

Theslikast skal och besinnat warda, at ändoch menniskonas gerningar aldrijgh blifua i thenna werldenna så fulkomliga som them wara bordhe, som nw sagt är, och göra icke heller något till syndernars förlåtelse, ty thet hörer Christo till allena: Så äro doch the gerningar som aff een rett troo wtgå, icke för then skull onyttige, vthan ganska högt recknade i Gudz åsyn, så att han giffuer menniskonar för sådana gerningar och lydno, som Gudi beuijsas, både Ewigh och timeligh löön.

1 Tim. 4. Gudacktigheeten säger Paulus: är nyttigh till all tingh, och haffuer löffte både om thetta liffuet och thet tilkommandhe. Thet är en sann Gudz tienst, som aff een rett troo wtgåår, en san boot och bättringh, Gudz fruchtan, ödmiuckheet, kärleek, hopp, tolamodh, stadigheet i troonne, Gudz åkallan, tackseielse, Gudz loff och prijs, bekennelse, kyskheet, åtherhåld, flijtigheet i sitt kall och embethe etc., huilka dygder Paulus förståår medh thet ordet (pietas) gudachtigheet, och äro the till all tingh nyttige, thet är, Gudh wedergeller sådana lydno och höörsamheet medh timeligh och Ewigh lön, medh andeligha och lekameliga gåffuor, medh meera vplysningh och förståndh, med troonnes styrko, medh godh rådh och anslagh, medh tröst och hugsualelse vthi huushåld, vthi huars och eens gudfruchtig menniskios

kall och embethe, medh frijdh och rooligheet, medh klåde och födho, och huad man meera behöffuer i thenna werldenne, och efter thetta liffuett warder han giffuandes een Ewig lön, som han sielffuer wtloffwatt och tilsagt haffuer. Och än thå the äre ofulkommeliga, så seer doch Gudh till them medh sin nådeliga ögon och mildeliga förlåter thet som fattas, och medh andeliga och lekamliga gåffuor löner thet som giordt är, Ja, han löner mykitt meer, än thet som giordt ock förskylt är, och går icke til rätta med sin tienare.

Aff alt thetta som nu sagt är kan nogh merckt wardha att troonnes prædican ther hon rett handlat warder, icke slår godha gerningar nidher, vthan kommer them räth på gångh, ty kärleken, som roothen är till godha gerningar, haffuer sitt ursprungh af troonne, kan icke wara [1]), vthan ther troon är.

Ytermera är och thet besinnandes, att så lenge enn Christen menniska är i thenna werldenne, moste hon altijdh wara redho till att gå wnder sorgh och bedröffuelse, och draga korsett medh Christo. Så effter hon haffuer eena godha troo till Gudh, tuifflar hon intedt, att hon iw skal komma till thett Ewiga liffwett, som Gudh henne loffuatt haffuer: Ther aff kommer thå thet att hon rooliga [2]) lijder och wmgeller then bedröfvelse som henne påkomma kan, och drager sitt kårs medh tolamodh, i thet förhopp, att hon hoppas sigh skola komma till ena Ewiga roo och saligheet, huilkit hopp henne och icke feelas skall. Och kommer så hoppet och aff tronne, ty then som betroor Gudh om godt, han hoppas och sigh skola fåå thet han loffuat haffuer, än thå thet wnderstundom fördröyes etc.

Widh thetta formo sätt, om-syndernas förlåtelse, menniskonas rättfärdigheet, troona, kärleken och godha gerningar, Gudhz frucktan, syndernas wndertryckelse och

[1]) B: och kan icke wara.
[2]) BC: toleliga.

tolamodh i bedröffuelsen, böör eendrechteliga prædicatt warda. Och skal troon så föregiffuin warda, att man ther medh icke niderslår goda gerningar: Såsom och godha gerningar skola och så predicade warda, att troon icke görs ther med om intedt. Beskedeliga och effter then grundh som schrifften föregiffuer som nu berördt är, skola både parternar warda förkunnadhe, och iw altijdh i tijdh och ey i otijdh moste predicaren förmana folckit till boot och bättring och till att bortleggia the suåra eeder, thet stora sualgh och dryckenskap, bolerij, dobbel och annatt ondt, som nu alment brukas, så frampt thet wil vnduijka Gudz straff ock wredhe.

II.

Så skal och beskedeliga och förnuffteligha handlat warda medh eenfåldigt folck, om then helga treefåldigheet, Gudz ewiga försyn, menniskones frij wilia, och andra höga och suåra articlar i skrifftenne. Och skal ingen föra sådana articlar på predicostolen, medh mindre han så förfaren är, att han them well wttredha kan.

III.

Till then helga schriffts och then Christeliga lärdoms rätta förstånd och grundeliga förklaringh höra mångh middel, som ähro: Aluarliga bidia Gudh om then helga Andes wplysning och regeringh, altijd vmgås medh Gudz Ordh, flijteliga läsa Propheternes och Apostlarnars skrifffter, och öffueruäga huad sielffue texten och hans lengd medgiffuer, bära then eena schrifften medh then andra öffuereens, och såsom de gamble haffua talat, then eena schrifften medh then andra förklara: hafua och ther till en nödtorfftig kundskap vthi thet Hebraiska och Grekiska tungomåål, ther medh schrifften författat ähr: Så och förstå schrifftennes sett och rätta egenskap till att tala etc.

Så är ock ibland alt annatt stoorligha förnöden och nyttigt, att man vthi thenn Christeliga lerdoms och troos artiklar söker och følier then grundh och meningh som altijdh haffuer waridt vthi then äldsta och första Christi församlingh. Therföre och Paulus befalar att man skal icke förackta Propheterna, - utan pröffua all tingh och 1 Thess. 5.
behålla thett godt är, thet är, at man högt skal achta then gåffuo, som Gudh androm giffuit haffuer till att wtleggia skriffterna och them ingalunda förackta.

Ty såsom schrifften är icke någor menniskiors vthan Gudz egen krafft och lärdom, som Gudh genom menniskor taalat och giffuit haffuer: Så stäär och skrifftennes rätta förståndh och wttlegningh icke vthi huars och eens förnuft och krafft, vthan är Gudz synnerligh gåffuo, och then helige Andes werck såsom S. Petrus säger: Att ingenn prophetia i schrifftenne sker aff egen wtlegningh: 2 Petr. 1
Ty ingen prophetia är än nw framkommen aff mennisko wilia: vthan the helighe Gudz menniskor haffua taalat, rörde aff then helige Anda. Egen wtlegningh kallas then, som hwar och een vthi skriftenne och then Christeliga lärdomen, effter egen meeningh och godh tycko, göör emott skrifftennes grundh och troones egenskap, förachtandes huadh andra gudfruchtige vthi sakenne kunne tilförenne rätt haffua betenckt och lärtt. Sådana egen wttlegningh haffuer Gudh welett förekomma i thet han haffuer sticktatt prædico embetedt och then muntligha Gudz ordz förklaringh, på thet att Ordett, som i sigh sielfft är klartt nogh, motthe i tigh bliffua klartt och förståndeligitt, och ther medh wara krafftigt tigh till saligheet genom troona. Rom. 1.

Och säger Paulus: Han haffuer och sombliga satt till Apostlar, sombliga till Propheter, sombliga till Evangelister, sombliga till herdar och lärare, på thet wij icke meer Eph. 4.
skola wara barn och låtha oss beueka och wmföras af allahanda lärdoms wäder, genom menniskiors skalkheet och

ilfundigheet, medh huilka the falla till att the måge bedraga oss. Een meningh och lärdom är icke strax och altijdh therföre reen och rätt, att man några skriffter indragitt haffuer, såsom och alla kättare och troos spillare, the iw altijdh indraga skriffterna för sigh. Then gamble kättarens Arrij försmädeliga lärdom war icke för then skull san, att han införde några skriffter till samma lärdoms stadfestelse. Arrius wiste vel skriftennes ordh, men thet rätta förståndit i skrifftenne feeladhe honom, annorledes förstoodh han skrifftena, annorledes Sabellius, annorledes Apollinaris, annorledes Donatus, annorledes Pelagius etc., huilka äre gamble och fördömbde kättare. Men thet som således fordom tijdh är hendt, thet skeer än nw i wår tijdh aff mångom, the ther antingen ingen skrifft haffua till sina meningh och lärdom, eller och införa skrifftena emott skrifftennes rätta grund och förståndh. Men såsom thet är enn stoor öfuerdådigheet någon meningh och lärdom införa, vthan then heliga skrifft, så är ock icke mindre öfuerdådigheet bruka skrifftena emoot skrifftennes grundh och meningh, huilket offta kann skee, när man icke tilförena tilseer, huadh the gamble sandferdige och gudfruchtighe kyrkones lärare, synnerliga the som näst Apostlarnars tijdh och i Christenheetennes första begynnelse haffua leffuat, ther om haffua lärdt och skriffuitt, som medh skrifftenne och hennes grundh rätteliga öffuereens kommer. Therföre haffuer och then läraren Tertulianus föregiffuit och sagt: *Omne primum et antiquissimum, verissimum: nouum autem et posterius, Adulterium* [1]). Thet är, thet första och thet äldsta är thet wissasta: Men thet nyt och senare wpkommitt är, thet är ouist och falskt, medh mindre thet kommer öffuer eens medh thet första och äldsta. Huarföre skole wij lända ther till altijdh, att wij thet kunne weta

[1]) BC: *adulterinum.* B *saknar det följande till:* och i sitt ord latit förstå.

och hålla [1]), som alle gudfrucktige altijd och allestädis i Christenheetenne troodt och lärt haffua: huilkit wij bekomme, när wij högt ackte then Christeliga församblingh, och söke then äldsta och reenaste kyrkones meningh i troonnes artiklar och then Christeliga lärona. Doch skall man thetta icke så förståå, att man här medh gör fädernas skriffter lijka myndighe och goda medh Gudz beskreffna Ordh [2]), vthi Propheternars och Apostlarnars skriffter författat, vthan man bestäär och bekenner thet och sielffua fäderna bekenna och beståå, att then helige skrifft är såsom itt rättesnöre och enn pröffuesteenn till alla skriffter, ehoo thenne helst haffua waridt, och ännu wara kunna, som them skriffuit hafua och ännu skriffua. Men thet will man: Att the wttlegningar som af the älste kyrkonnes lärare giorde äro, och medh Propheternars och Apostlarnars skriffter öffuer eens komma, högt acktas skola, och ingalunda förgätas, mykit mindre ther ifrå trädas i Troones Articlar, som nu vthi wår tijdh af många lätferdiga, föruitna [3]) och trättosamma lärare, Ja, förförare medh Gudz ordz förackt och Christenheetennes alt som största skada och förderff, och mångha menniskiors sielauåda, (thet Gud bättre) alt för mykit skier. Så beklagar och Augustinus vthi sin ålderdoms tijdh ther öffuer, at han icke vthi sin wngdom haffuer hafft then lust och wilia, til att läsa the schriffter, som honom kunna haffua waridt till stoor nytto och gagn vthi then heliga skrifftz rätta meningh och förståndh, såsom honom hade thet bortt att göra.

Therföre skola alla the som Gudz ähro söka, och sina saligheet kär haffua, förueta sigh om then rättha Allmenneliga och Apostoliska Troo och lärdom och altijdh

[1]) C: Huarföre skole wij wenda ther till all flijt, att wij thet kunne wete och hålla.

[2]) C: lijka . . . och goda medh then helge schrifft och Gudz beskreffna ord.

[3]) C: förwetna.

ihoghkomma thet rådh, som then gamble läraren CHRYSOSTOMUS vthi sin tredie predican om Lazaro giffuer, ther han well och flijteliga förmanar gement folk att the ijdkeliga skola läsa then heliga skrifft: doch på thet the icke skola fölia sin egen wttläggningh, ther skrifften wndertijden wore them för suår att förstå, giffuer han thetta rådh så säiandes: *Si non potueris invenire assiduitate lectionis quod dicitur, accede ad sapientiorem, vade ad doctorem, communica cum his, quæ scripta sunt.* Thet är, ther som thu medh titt flijteliga läsande icke kan förstå huadh som sagt warder, tå skal thw gå till then som förståndigare är och til läraren, thw skalt ock raansaka huad ther om kann skriffuitt wara. Så läse wij att Drotningennes
Act. 8. Camarerare i Ethiopien bekende, att han icke förstodh Propheten Esaiam, then han laass på hemvägen till Jerusalem, för än han hörde Philippum wtleggia skriffterna.

Och endoch wel mång stycker äro som enom ackta och merka böör, som fädernas schriffter med fruckt wil läsa och förstå: Så är doch ibland alt annatt thetta icke thet ringasta, att man åtskilier the saaker och ärande, som fäderna vthi sina skriffter förhandla, vthi huilko äro tueggiahanda slagh, til thet första höra Troones Articlar: Til thet andra the materier, som icke förnemliga anröra vår troos lärdom och icke äro nogh klarliga i skrifftenne föregiffuin och wttryckte. Huad nu then Christeliga lärdoms summa, huffuudstycker, wisheet [1]) och eenighet tilkommer, skal man wetha, att såsom Gudh haffuer oss vppenbaratt och i sitt ord latitt förstå the articlar, som til Gudz warelses och wilies rättha kundskap äro nyttige [2]), såsom han och will att menniskonar skola them wetha och medh een stadigh troo anamma, beholla och bekenna: Så äro och alle gudfrucktige, som haffua kiendt [3])

[1]) C: wijsshett.
[2]) BC: nödtorfftige.
[3]) B: rett tjent.

och åkallat Gudh, vtaff schrifftenne altijdh wordne föruissade om sina troo och saligheet, och vthi thenna sakenn, som är thenna förnämligaste, haffuer aldrigh någon tijdh waridt, eller är, eller bliffuer ibland the gudfrucktige någor oenighet eller åtskeleligh troo. Ty i skrifftenne äro wiss, fulkommeligh och klaar beuijss om the stycker, som till wår saligheet äro af nödenne att wetha, ther til och wår troo kan tryggeliga lijtha. Therföre säger och Sanctus Paulus: Att wij icke skole wara såsom barn, och låtha oss beueka och wmföras af allahanda lärdoms wäder. Item: Om än Engelen aff himmelen annat Ewangelium predicade, än thet wij ider predicatt haffuom, han wari förbannatt. Item: Med hiertans troo warder man rättferdigh, och medh munsens bekennelse warder man saligh. Ty skrifften säger: Huar och een som troor på honom, skall icke komma på skam etc. Ephes. 4. Gal. 1. Rom. 10.

Men några ogudachtige haffua stödt sigh[1]) på skrifftena, i thet the haffua icke rett förstått skrifftena, thet icke är skrifftennes, vthan theras egen skull, såsom Solen icke är skyllandes, att then som ögna soot haffuer icke kan fördraga Solennes klara skin. Them gudfrucktigom som åkalla Gudh vthi een rätt troo, them är skrifften klar och förståndigh. Åhr ännu Ewangelium förtäckt, säger Paulus: tå är thet förteckt för them som förtapade warda, i hwilkom thenne werldennes Gudh haffuer förblindat the otrognas sinne, att them icke skall lysa Ewangelij liuss aff Christi klarheet, huilken Gudz belåthe är. Item: Then naturliga menniskan förnimmer intedt aff thet som Gudz anda tilhörer, ty thet är honom een galenskap, och kan icke begrijpat, ty thet moste andeliga dömas. 2 Cor. 4. 1 Cor. 2.

Nu äre wtöffuer wåra huffuud articlar[2]) någre annor stycker, som icke äro aldeles aff nödenne till wår salig-

[1]) BC: stött sigh.
[2]) B: troos articlar.

heet, att wij them wethe: Så ock icke heller skada wår troo, eller förhindre gudfruchtigheetena, ther wij them icke wethe. Vthi the stycker finnas well åtskeleliga meningar, wthi fädernas såsom och vthi andras skriffter, doch troones och saligheetennes grunduaal altijdh oförkränkt. Såsom är thett spörsmålett om then stiernon, som lyste och ledsagade the wijse mennenar, hafuer waridt någor san och naturligh stierna, eller såsom Chrysostomus säger: någon Engell. Och endoch man gerna såge, att man kunna haffua thet retta och sanskyldiga förståndett om sådana ärande: doch effter wår saligheet icke ståår ther vthi, ligger ther icke stoor mackt wppå. Och kan en Christen medh itt godt samueth behålla huilken thera meningen honom helst synes, först han troor sielffua ärandet [1]). Och är för then skull huarken then heliga skrifft i sigh sielff mörk, eller fädernas skriffter föracktandes. Mykit mindre giörs behoff någon thrätto ther om medh någon begynna: vthan the åttskeleliga wttlägningar och meningar vti sådana saker skola meera påminna oss att Gud will, att alle skola bliffua öffuadhe i skrifftennes förståndh [2]), och wil låtha menniskomen förstå hennes oförståndh i guddomeliga saker, så och lära ther aff holla sigh til Gudh och hans helga Ordh, honom tacka för thet han wppenbaratt haffuer och wara tillfrijdz medh lärdomens eenfåldigheet, som så klarliga förehåller oss huad wij troo och förhoppas, så och huru wij wårt leffuerne stella och regera skola.

IIII.

Och effter thet at många så wel i then gambla tijden som i wår tijdh ganska mykit skriffuitt haffua, och ännu schriffua, är för nöden att Klerckerijdh, och

[1]) B *saknar orden:* först han troor sjelffua ärandet.
[2]) B *saknar det följande till stycket VII:* Men att thet etc.

the som sigh i Gudz ordh öffua skola, vetha göra någon åtskilnat emellan the många otaligha skribenter, att the icke göra them alla lijka godha. Måga för then skull först flijteliga läsa the äldsta och bästa som skriffuit haffua strax effter Apostlarnars tijdh, intill Gregorium Magnum: Nempliga, *Epistolas Ignatij, Scripta Justini Martyris, Irenei, Clementis, Tertuliani, Cypriani, Gregorij Neocæsariensis, Eusebij, Cyrilli, Ambrosij, Augustini, Prudentij, Hieronymi, Chrysostomi ejusque abbreviatoris Theophilacti, Theodoreti etc.* och ther bredho widh *historias Ecclesiasticas.*

Men all then stundh i wår tijdh, Gudh bättre, vpstiga så många säckter, och alla haffua nogh til att föregiffua, och skriffua vthann åtheruendo, giffue vij thet rådh för wår Suenska, att the eenfåldighe sparsamliga ther aff läsa, och ehuars scripta the läsa, mera Lutheri, Philippi, Brentij eller andras, så skola the altijdh rätta sigh effter then förklaringh, som vthi then prentade kyrkio ordningh kan om några articlar allaredho wara författat och then man nu bådhe om lärdomen och Cæremonier giordt haffuer.

V.

Thet samma skal man och förstå om the många Postiller, som nw i wår tijdh i fremmande land äro giordhe. Och skola presterna helst bruka the Postiller som här hooss oss antingen äro försuenskade, eller och här effter på Latijn eller Suensko kunna skreffne och gillade warda, på thet the icke öffuergiffua läsa skrifftena, och sielffue söka hennes rättha grundh, aff the skribenter som nu omtalat är, och icke lijta på the månghe och longhe Postiller.

VI.

Och på thet att månge kunna haffua tilfelle till att studera i fädernas eller och andra nyttiga skriffter, är

wår samfellige begäran, att Kong:e Matt:z ville nådigest, medh thet aldra första latha vprettha widh alla Domkyrkior i Rijket och huffuudstäder een Bibliotecam medh the nödtorfftigeste böker, tijt alla kunna haffua sin tilflyckt, som icke sådana Autores sielffue haffua kunna.

VII.

Men att thet kunne rätteligan haffua framgång, wille wara förnöden, at the förnemligeste böker bliffua här i Rijket tryckte, på thet att ther breedho widh icke skulle köpas några skadeliga Scholia och Comment, som månge af sitt huffuudt tilläggia. Här till behöffues att prentedt worde förbättrat. Item, att then förfalne papyrs quarn måtte wprettas.

VIII.

Så ock på thet, att wij kunne för oss och våra effterkommande behålla wårt Suenska tungomåll rett och reenth, oförmengt medh annor fremmande tungomååll, antingen Latijn eller Tydsko, skal intedt wtgå på tryck medh mindre thet bliffuer aff någrom af Bisperna well öffuerseedt och gillatt. Huarföre will och ingalundha tilstädias, att någon skulle låtha trycka suenska böker wttrijkes, och the som ther tryckte warda platt förbiudas, att ingen sådana köper eller sälgh.

IX.

Skall för then skull ingen bookaförare wpslå sina införda böker til att selia, för än Epischopus i then landzortt, eller och någon annar lärd man, som ther till betrodd bliffuer, haffuer öffuerseedt hans Register och thet gillatt.

X.

Åhr och wäl rätt, att the skoleböker, som här i Rijkett tryckas kunna, icke skola införas ifrå fremmande landh, att prentaren kunne hafua ther aff sin näringh.

XI.

Synes oss och nyttigt wara, att i Städerna, ther man på Söknedaganar plägar predica, icke skal vthi longfastone annor materia brukas än *Euangelia quadragesimalia,* theraff man må haffua tilfelle att vpuecka folckit till boot och bettringh, til sanskyllogh fasto och nyckterheet, till sanskylliga böner och åkallan. Och skall thetta warha in till Dömeluekon, ther må thå *Historia Passionis* ordenteliga alla dagar warda förklaratt.

XII.

Oenighet och trätta är i all stånd straffeligh och skadeligh, mykit meer emillan församblingennes lärare, Esa. 52.
som Euangelij frijdh skola förkunna. Therföre skola the, som predica och lära, för all tingh taga sigh till wara, att the icke begynna sigh emillan någon tuist och trätta i Religionen, mykit mindra föra samma oenigheet och trätta på predico stoolen emott huar annan, allom åhörarom till alsom största förargelse och skada, ther aff the suaga komma i förtuifflan om sanningena, eller och på sidstone aldeles ther ifrå falla. Och begynna så både the och wåra wederparter föracka Religionen, driffua hään och spott thermedh.

Ther och någor oenigheet kunde vpkomma, om några vicktiga punchtar i Religionen, så skola både parternar låtha samma ärande komma til gudhfrucktiga mäns ransakan och dom, och ther befråga sigh hooss sin Biskop, eller och hooss andra *in Synodis prouincialibus,* och

altijd så lagatt, att the medh höga och vicktiga saaker icke lätferdeliga handla. Thenna förmaningh acktar man så nyttigh och nödtorfftigh, att fast mindre splijt [skulle] wara[1]) i fremmande landh, ibland kyrkiones lärare och predicare i Religions saker, än nw är, ty wer, ther man läte alla tuedrecktiga saker widh thetta sätt som nu sagt är förhandlade bliffua.

XIII.

När predicaren förlegger någor wrångh meningh, som wpkommen kan wara, eller straffar någon last och odygd, så skal han i sitt taal bruka beskedeligheet. Skarp och hååırd predican görs well behoff, ty man moste meena sakena medh alffuar: doch så lagatt att hon är mottheligh och tienar till förbättringh.

Thenna sacktmodigheet beueker offta them som elies äre hals styffue, och icke wilia låta säia sigh, att the medh tolamodh hööra wår lärdom och förmaningh, och ther aff taga en rättelse.

Men alt för stoor frijheet och bittherheet i taal och predican affuender icke allenast wår wädderpart, vthan och the fromas hoogh och wilia ifrå predican. Therföre kräffuer S. Paulus iblandh alla andra dygder aff
Tit. 1. een Biskop och lärare, at han icke är bitter, thet är, att han icke brukar bannor och skiellord vthi sin pre-
2 Tim. 2. dican emott någon. Och till Timotheum säger han: Herrans tienare skall icke wara trättosam vthan liuffligh medh huar man, lärachtigh, then the onda lijda kan medh sacktmodigheet, vnderuijsandes them som emoot stå (försökandes) om Gudh wille en gångh giffua them bättringh, till att förstå sanningena och besinna sigh, och komma så ifrå dieffuulens snaro, aff huilkom the fångna ähro, och bättra sigh till att göra Gudz wilia[2]).

[1]) BC: wore.
[2]) B *har här efter bibeltexten endast:* fångne ähro effther hans wilia.

Vij äre icke herrar som rådha öffuer wår nästas troo, vthan wij äre tienare och skaffare till Gudz hemligheett, thet är till Ewangelium genom huilkit han sigh vppenbarar, och wil krafftig wara till saligheet, allom them som troo. Therföre skole och wij icke förtuiffla om någon, emädan han än nw är i thetta liffuedt, mykit mindre skole wij honom strax effter wår meningh fördöma. 1 Cor. 4. Rom. 1.

THEN ANDRE ARTICLEN.

Om Sacramenten in genere.

I.

Såsom man befinner gemenliga i naturliga och werldzliga saker, att mångh och åtskeleligh tingh och ärande, [warda] medh itt ordh nempde, effter thet äro flere tingh och ärande til i werldenne, än sielffua orden, ther medh huart och itt för sigh i synnerheet kunne nempdt warda: Så haffuer och thet Latiniska ordett *Sacramentum* aff kyrkiones lärare vthi åtskeleligh måtto, och til mångh tingh waridt brukat. Och när man anseer huadh thet ordet för sigh sielfft betygar, så kunna well mångh och åtskeleligh tingh kallas Sacrament: Nempliga, alt thett Gudh haffuer i sitt heliga ordh, medh sin herliga löffte och tilsäielse befalt, beprydt och stadfest, såsom är, Gudfrucktigheet, boot och bettringh, böön, tolamodh, barmhertigheet, mildheet, almosor, echtenskap, Gudz ordh och Ewangelium, och thes ordningh, öffuerheetennes embethe etc., huilke effter the alle ähro heligh werck och ståndh, som haffua Gudz befalningh och äre medh herligh löffte stadfest, kunna kallas Sacrament, att vij them thes högre ackta skola, såsom ock all annan heligh och hemligh handell. Therföre och the gambla lärare

hafua kallat then heliga och hemliga handellen om Christi mandom *Sacramentum incarnationis.*

Så kallas och Döpelsen och Herrans Natwardh aff then Christeliga församblingh Sacrament. Doch huru medh thett ordett kan wara, så skal man lickuell icke göra all tingh lijka för then skull, att the medh itt nampn kunna wara nempd, vthan man moste ackta then åtskilnadt, som huart och itt tingz och handels natur och egenskap kreffuer.

II.

När man talar om Nyia Testamentzens Sacrament, thet är, såsom the gamble haffua talatt *De signis gratiæ,* om Nådeteckn, thet är, om the wttuertes Cæremonier, som äro aff Christo lagde till Ewangelii löffte, att the skola försäkra och föruissa oss om Gudz nädh, syndernas förlåtelse, om förlikning medh Gudh och thet Ewiga liffuet: Så äro förnempliga thu Sacramenten: Döpelsen och Herrans Nattwardh. Ty Sacrament effter församblingenes retta bruk til att tala, är een wttwertes handel och Cæremonia af Gudi sticktadt, medh synligh och begrijpeligh teckn til then nådh som oss i Gudz ordh tilsagd warder.

Nw äro well mongh löffte och tilsäielse i thet Nyia Testamentett: Såsom Matth. 7. Giffuer och ider skal giffuitt warda. Item: Förlåter och ider skall förlåtitt warda. Item: Bedher och ider skal giffuit warda. Item: Genom mykin bedröffuelse moste wij ingå i Gudz Rijke. Item: Gudachtigheeten är til al tingh nyttigh och haffuer löffte om thetta liffuedt och thet tilkommande. Doch är annat stadfesta löfftitt medh ord allena, och annatt är stadfesta thet både medh ordh och medh wtuertes synligh och begrijpeligh tecknn tillika. Såsom Sacramentzens natur thet kräffuer effter AUGUSTINI ordh:

Matth. 7.

Act. 14.

1 Tim. 4.

Accedat verbum ad elementum, et fit Sacramentum. När ordett kommer till Elementet, thet är, till wttuertes synligh och begrijpeligh tekn eller Creatur, så warder ther aff itt Sacrament.

Ordet giorde well fyllest nogh till troones saak, huar wår suagheet icke wore, then Gudh hielpa will genom wttwertes tekn, som skola wara *Signa visibilia inuisibilis gratiæ*, Synligh tekn till then osynliga Gudz nådh, som oss i Ewangelio vtloffuat och tilsagd är. Gudh will handla medh oss genom wtuertes medell, icke allena genom någon hemligh ingifft och himmelsk vppenbarelse. Doch gella och göra wtuertes werk för sigh allena intedt till sakena, när hans ord icke kommer ther till, ther aff teknen warda krafftigh, til huilka thå moste komma och guddomeligh befalningh, ther igenom wij kunnom föruissade warda om hans vilia och werk i sådana tekn och ordh.

Så effter thet äre icke flere vtuerthes synligh och begrijpeligh tekn och Creatur aff Christo till Ewangelii löffte insatte än thesse thu, Döpelsen och Herrans Natwardh, som skola wara fulkomeligh beuijss och krafftig insegell som skola föruissa och försäkra huar och en, som [them][1]) vthi enn rett troo effter Christi insettelse bruka, att them sannerliga tilägnas och giffs ther medh syndernars förlååttelse, rettferdigheet och thet Euigha liffuet, effter Christi ord och löffte, som han i sitt helga Ewangelio wttrykt haffuer. Therföre haffuer then Christeliga församling them ther rett förstådt, att the för all annor tingh och handell skola kallas thes Nyia Testamentzens och then Christeliga församblings Sacrament. Ther om talar och Apostelen Johannes, säiandes, Anden, Watnett och Blodett bära witne om Gudz godheet emoot oss. Medh Watnett förståås Döpelsen, medh Blodett Herrans Nattwardh, medh Andan then helge Andes krafft som genom Orden och Sacramenten vptänder i oss och stad-

[1]) BC: som them.

fester troon, tröst och hugsualelse, eller ock sielffua Ewangelium och predico embetett, med huilko then
Gal. 3. helghe Andhe wppenbarliga bleff giffuen [1]). Så mångh haffua och the äldste fäder och kyrkiones lärare, IRENEUS, CLEMENS, TERTULIANUS, JUSTINUS MARTYR, CYPRIANUS, AUGUSTINUS etc. reknatt för Sacrament.

Och haffua några gudfrucktiga lärare hållet thet therföre, att thenne thw Sacramenten äro beteknadhe wordne i Christi pijno, thenn tijdh både watn och Blodh wttran aff Christi wpstungna sijdho effter hans dödh. Til thenna thw förnempste Sacramenten kan man och leggia afflösningen. Och än thå någre beslutha pœnitentiam eller syndabättringh vnder döpelsenn, effter boot och bättringh icke annat är än döpelsens rätta öffningh och krafft, såsom och CHRYSOSTOMUS säger [2]): *Vere est poenitentia sed Baptismus, sed Baptismus alius non est: Quicunque enim baptizantur in Christo, Christum induunt, et qui poenitent, itidem noua efficiuntur in Christo creatura, in nouitate vitæ ambulantes. Quare qui poenitet in Christo renascitur, et quasi baptizatur, dum moritur peccatum et viuit Spiritus.* Thet är, Syndabättring är well, men icke någon ny döpelse, Ty så månge som döpte warda i Christo, the ikläda sigh Christum. Och the som syndabättringh göra, the warda ock sammaledes i Christo ny Creatur giorde, wandrandes vthi itt nytt leffuerne, huarföre then ther syndabättringh gör, han födes på nytt i Christo och warder lijka som döpt, när synden döör och Anden leffuer. Aff thenna Chrysostomi ordh, kan man well merkia, att syndabättringh är döpelsens fruckt, och att döpelsens frukt moste altijdh wara hooss menniskona effter thet iw klart är, att döpelsens baad icke kan någrom bätha, vthan the giöra sandskyldigh syndabättringh, och wmuendha sigh till Gudh ifrå sitt förra onda leffuerne.

---

1) B *saknar orden:* eller ock sjelffua — — — — giffuen.
2) *Hom. 9. in Epist. ad Hebræos.*

Doch effter thet afflösningen haffuer ock aff sigh sielff Gudz befalningh, så ock hans löffte och tilseielse om syndernas förlåtelse. Så kan man och läggia Afflösningen till the thu andre Sacramenten, Nempliga till Döpelsen och Herrans Natward. Och såsom the andre förbemelte Sacrament äre *Applicationes*, thet är, wisse tilegnelser som betyga, att Ewangelij löffte om syndernars förlåtelse, Gudz nådh och wenskap, hödrer till huar och een, som Euangelii löffte anammar och Sacramenten rett brukar: Så tilägnar och afflösningen huariom och enom i synnerheet Ewangelium, och betygar att nådennes löffte them tilhörer, huilkett är huffuudstyckett i all Sacrament. Men huadh thet wttuertes teknet tilhörer som Sacramentzens natur kreffuer, så är Gudz ordz tienares röst och tall, ther medh tigh warder af Christi mackt och befalningh syndernars förlåtelse tilägnatt, itt vist wttuertes och synligitt tekn. Så är och syndernars förlåtelse medh Euangelij tienst och menniskonars röst sammanfogatt: Huilkom I förlåthen synderna them skola the förlåtna warda etc. Joh. 20. Och endoch Christus till thetta Sacramentet icke haffuer wttryckeligan lagt händernas ålegningh för någor wttuertes tekn: doch effter Christus och Apostlanar haffua offta brukat thenne Cæremonia, som vthan tuiffuell är aff the första fäder vptagen, så kan man samma henders ålegningh vid afflösningen gudfrukteligan behålla ock bruka, effter then Cæremonien haffuer altijdh waridt welsignelsens tekn, och vidh the tingh som haffua waridt ärnatt til guddomeligh tienst och dyrkan brukatt.

III.

Såsom ingen menniska haffuer mackt att stickta några troos articlar emot Propheternars och Apostlarnars skriffter, ty wij äre bundne till lagen och witnes-

byrdett: Såsom Esaias säger, att then som icke säger
Esa. 8. effter thett ordett, honom skal icke morgon rådhen wpgå. Så haffuer och icke heller någor menniska mackt vthan Gudz befalningh stickta någor Sacrament, thet är någon wttuertes Cæremonia, att then skal wara något guddomeligt nådeteckn. Ty ordet och Sacramenten höra tilsaman, och ingen menniska kan aff egen krafft medh någon wtuertes menniskeligh Cæremonia och handel wtloffua ock tilseia någrom Gudz nådh och barmhertigheet, och ther om honom föruissa, när han then Cæremonien brukar. Therföre kunna icke the Cæremonier, som kunna elies wara vthan Gudz befalningh insatte, således som nu sagdt är, kallas Sacrament. Ty the äro ingen wiss nådetekn, oanseandes att the kunna wnder tijden wara nyttigh, them eenfålligom till vnderuisningh och påminnelse om någott.

IIII.

Sacramenten, när the elies effter Christi insettelse warda brukatt, stå icke på thens persons lägenheet som them förhandlar, så att Sacramenten mera eller mindra krafft bekomma för hans persons werdigheet skull eller ouerdigheet, skickeligheet eller oskickeligheet. Ty Sacramenten ståå allena på Gudz ordh, ther aff the haffua sin fulkomeligheet. Doch bliffuer han, som ther medh ouerdeligh wmgår, icke thes mindre brotzligh til Herrans Sacrament. Ther om Augustinus så säger [1]: *Siue a fideli, siue a perfido dispensatore Sacramentum percipiat* [2], *non santificat, nisi Deus.* Ehuadh en meer anammar Sacramentett aff enn troogen eller otroogen skaffare, så är doch ingen som helgar vthan Gudh. Item: *Sint ministri boni si voluerint, si noluerint esse iusti, securum*

[1] *Contra Crescentium Grammaticum. Cap. 5.*
[2] B: quisquam percipiat.

me facit Magister meus, de quo Spiritus eius dixit. Johan. 1. *Hic est qui baptizat. Retinuit sibi Dominus baptizandi potestatem, seruis ministerium dedit.* Vare nw Euangelij tienare godhe om them så synes, huar the ock icke wilia wara fromme, så haffuer min Mestare migh försäkratt, om huilken hans Ande haffuer sagt: Han är then som döper. Herren haffuer förhållit sigh mackt och krafft att döpa, men tiensten haffuer han befalt ock tilbetroodt sina tienare. Item [1]: *Hoc pene in omnibus talibus questionibus intelligendum admonemus, scilicet, quia omnia Sacramenta cum obsint indigne tractantibus, prosunt tamen per eos digne sumentibus.* Thetta skal man vthi sådana spörsmåål vetha, att endoch all Sacrament skadha honom, som thet ouerdeliga förhandlar och wtskiffter, så kommer thet dock them till godho, som thett aff honom werdeligan vndfåå.

V.

Någre äre som föregiffua att the höguerdige Sacrament, Döpelsen och Herrans Nattward, äro allena *Signa professionis*, thet är sådana tekn och mercke, ther medh man bekenner huadh Religion och Gudz tienst han giller, ther medh ock the Christne warda åtskilde ifrå hedninganar och Ochristna. Så än thå thet wel sant är, att the höguerdige Sacrament äre sådana teckn, så är thet thå icke ther medh giordt allena, vthan man skall wetha, at the äro til högre och större ärande insatt af Christo, nempliga som nu sagt är, att the skola wara Nådetekn, thet är, synligh teckn, och såsom insegell eller vnderpant till Gudz osynliga nådh och vilia emot menniskona, til hans beskydd och beskerm, hielp och biståndh, Så och til syndernars förlåtelse, reetferdigheet och thet euiga liffuett, huilken try stycker höra alle samman [2], som thenne efterföliande skriffter betyga: Then ther troor och bliffuer Marc. 16.

[1]) *Contra Epist. Parmeniani. Lib. 2. Cap 10.*
[2]) BC: tilsamman.

Act. 2. döpt, han skal wardha saligh. Item: Görer boot och bättringh, och lather döpa ider i Jesu Nampn til syn-
Tit. 3. dernas förlåtelse. Item: Effter sin barmhertigheet giorde han oss saliga genom then Nya födelsens badh, och then helgha Andes förnyelse, huilken han rijkeliga öffuer oss wttgutitt haffuer, genom wår Herra Jesum Christum. Item: I huilken, Noe Arck, fåå, thet är, åtta sielar bleffue
1 Pet. 3. frelste genom watnett, huilkit nu oss saliga giör i dopett som genom hint betyddes, icke genom huilkitt kötzens smitto afflegges, vthan man haffuer itt gott samuett til Gudh genom Jesu Christi vpståndelse. Item: Thetta är
Matth. 26. min blodh thes nya Testamentzens, som för ider och för mångom wttguthin warder til syndernas förlåtelse.

Samma grundh och meningh haffua the gudfruktige och rettsinnighe Lärare altijd förklaratt. Cyprianus [1]: *Veniebat Christus ad Baptismum, non egens lauacro, in quo peccatum non erat, sed vt Sacramento perennis daretur Authoritas, et tanti virtutem operis, nulla personarum acceptio commendaret. Quoniam remissio peccatorum, siue per Baptismum siue per alia Sacramenta daretur, proprie Spiritus Sancti est, et ipsi soli huius efficientiæ priuilegium. Verborum solennitas et sacri inuocatio nominis, et signa institutionibus Apostolicis Sacerdotum ministerijs attributa, visibile celebrant Sacramentum: Rem vero ipsam Spiritus Sanctus format et efficit, et consecrationibus visibilibus invisibiliter manum totius bonitatis autor apponit.* Christus lätt sigh döpa, icke att han hade thet behoff, ty i honom war ingen syndh, vthan på thett Sacramentet skulle bekomma enn euigh krafft, och till enn påminnelse att thetta högha wercket i döpelsen icke haffuer sin krafft aff någott persons anseendhe och myndigheet. Ty ehuad syndernas förlåtelse meera wederfars antingen genom döpelsen, eller annor Sacrament, så är thett egentligha then helghe Andes werk, och honom hörer then frijheeten till allena. Orden och Gudz helga nampns åkallan

[1]) *In sermone de Baptismo Christi.*

och wtuertes tekn äre well effter then Apostoliska insettelse och bruk presternas tienst tilbetrodt. The förhandla thet synliga Sacramentet, men sielffua ärandett gör och wtrettar then helge Andhe, och han som Sacramentett insatt haffuer legger til then synligha welsignelsen sin osynligha nåd och godheet.

Cyrillus[1]: *In baptizatis non simpliciter aqua operatur, sed cum Spiritus Sancti acceperit gratiam, tum soluit peccatum*[2]. Vatnett werckar icke allena i döpelsenn, vthan när thet bekommer then helghe Andes nådh, så vplöser thet alla synder.

Augustinus[3]: *Qui vulnus habet medicinam requirit: vulnus est, quia sub peccato sumus, medecina est cœleste et venerabile Sacramentum.* Then som såår haffuer söker altijdh läkedom, nu äre wij alle såre, ty wij äre alle wnder syndene, men läkedomen är thet himmelska och werdigha Sacrament.

Ambrosius[4]: *Quotiescunque accepimus, mortem Domini annunciamus, Si mortem annunciamus, annunciamus remissionem peccatorum. Si quotiescunque effunditur Sanguis, in remissionem peccatorum funditur, debeo illum semper accipere, vt semper mihi peccata demittantur. Qui semper pecco, semper debeo habere medicinam.* Såå offta wij wndfå Herrans Natward, förkunne wij Herrans dödh: förkunne wij nu Herrans dödh, så förkunne vij och syndernas förlåtelse. Och så offta blodett wtdeelat warder, varder thet till syndernas förlåtelse wtdeelatt. Huarföre skal iagh och altijdh samma blodh anamma, på thet mina synder motte altijd warda migh förlåtna. Jagh som altijdh syndar moste och altijdh haffua läkedom. Idem[5]: *Quotiescunque bibis, remissionem accipis pecca-*

[1]) *In Johan. Cap. 14. Lib. 16.*
[2]) B: *omnia peccata.*
[3]) *Concione 28 de verbis Dei ex Luca.*
[4]) *Lib. 4 de Sacramento. Cap. 6.*
[5]) *Lib. 5 de Sacramento. Cap. 3.*

torum, et inebriaris in Spiritu. Så offta thu dricker Herrans blodh bekommer thu syndernas förlåtelse och warder i Andanom wpfyltt.

VI.

Endoch Gudh haffuer lagt till sin helga Sacrament nådennes löffte om syndernas förlåtelse, rättferdigheet och thet euigha liffuett såsom nu sagt är: Så skal man thett doch icke så förstå, att thet wttuertes Sacramentzens bruk af sigh sielfft, *ex opere operato*, sådana högh werk wttrettar, och föruerffuar honom, som Sacramentett brukar, syndernas förlåtelse, oansedt att han icke haffuer någon kunskap om Gudh, ey heller någon troo. Wthan thet är meningen att Gudh will wara krafftig, genom wtuertes och synligh Sacrament, och ther medh wpuecka, stadfesta och föröka wåra troo, när wij them rett bruke, genom huilken troo man anammar syndernas förlåtelse. Ty medh mindre man troor, bekommer man intedt thet Sacramenten tilseya och tilbiuda. Sacramenten innehålla Gudz löffte om syndernas förlåtelse och rettferdigheeten, men löfftet kreffuer troona, vthan huilka löfftet icke kan fattat bliffua. Troor thu icke Gudh, som tigh tilsäger syndernas förlåtelse i Ordet, och Sacramenten, så haffuer thu giordt löfftett i tigh onyttigt och okrafftigt. Och haffuer thet sigh aldeles medh Sacramenten och Ordett lijka. Euangelium, såsom Paulus säger: är Gudz krafft till saligheet allom them
Rom. 1. som troo. Så äro och sammalunda Sacramenten, ty the äro såsom en redskap och midell huilken Gudh vill bruka til wår saligheet. Til saligheetennes werck brukar Gudh både Ewangelij ord och Sacramenten, och ther igenom tilsäger sinn milda nådh och barmhertigheet. När wij nu anamme sådana tilseyelse med troona bekomme wij saligheet och syndernas förlåtelse. Thet motte wara enn åtskildnat emillann skrymptare, som

Sacramenten anamma sigh til skada och fördömelse: och emellen the Christtrogna som them wndfå till saligheet, huilken åtskildnat troon allena gör. Ty then rätferdige skal leffua af sina troo. Item: Om Christo båra alla Propheterna witnesbyrdh, att huar och een som troor vppå honom, skal få syndernas förlåtelse genom hans Nampn. Och mädan wij äre rättferdige wordne genom troona, säger Paulus, haffue wij fridh medh Gudh, genom wår Herra Jesum Christum, genom huilken wij haffue enn tilgångh i troone til then nådh som wij ståndom vthi. Thetta är thet retta förståndett wppå alla fädernas skriffter, när the seya: *Gratia est virtus Sacramentorum*, nåden är Sacramentzens verk och krafft, ty the äro *Signacula et testimonia gratiæ, remissionis peccatorum et iusticiæ etc.*, thet är betygh och insegell til Gudz nådh, syndernas förlåtelse, rättferdigheet, saligheet och thet euiga liffuet effter Christi tilseyelse, som han i sitt Sacrament satt haffuer. Habac. 2 Rom. 1. Act. 10. Rom. 5.

AUGUSTINUS[1]: *Vnde ista tanta virtus aquæ, vt corpus tangat et cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur, nam et in ipso verbo, aliud est sonus transiens, aliud est virtus manens.* Huadan haffuer wattnet then krafft i döpelsen att thet kommer widh kroppen, och reenar hiertatt, vthan att ordett giör thet? icke therföre att thet warder sagt, vthan att thet genom troona warder anammatt. Ty vthi sielffua ordet är annatt rösten som försuinner, och annan krafften som quar bliffuer. Idem[2]: *In baptismate vident oculi tui immersionem trinam vel intinctionem: Aures tuæ audiunt gratiæ promissionem: Qui Crediderit et baptizatus fuerit, saluus erit. His sensibilibus rebus Deus nobis donat gratiam suam inuisibilem et redemptionem, quæ est in Jesu Christo.* Vthi döpelsens Sacrament see thin ögon döpelsen tree reesor skie,

[1]) *Homil. 80.*
[2]) *Ad Marcellinum. Epist. 5.*

eller watnett tree reesor begiutas, och thin öron höra nådennes löffte. Then ther troor och bliffuer döpt, han skal warda saligh. Medh thessa synliga och begrijpeliga tingh, giffuer Gudh oss sin osynliga nådh och åtherlösningh, som är i Christo Jesu.

Om Herrans Natward och afflösningen är klart nogh, att the ingen gagna heller hielpa vthan troon, ehuru offta een them brukar. Men huru thetta tilgåår medh the späde barn som döpas, att the bekomma syndernas förlåtelse och saligheeten, effter thet the icke än nw haffua kunnit bekomma troona aff Ordzens predican, ther medh the kunna fatta Gudz löffte och tilsäielse, ther om giörs icke mykit behoff ransaka, vthan latha thet aldeles bliffua widh Christi ordh: Sådana hörer
Marc. 10. Luc. 18. Gudz Rijke till. Them som Gudz Rijke tilhörer, i them är ock then helge Ande krafftigh, och the haffua syndernas förlåtelse. Ty kött och blodh kunna icke be-
1 Cor. 15. sittia Gudz Rijke. Nw hörer Gudz Rijke the barn till, som komma till Christum. Therföre är sannerliga then helghe Ande i the barn, och gör them till Gudz barn. Ty the som aff Gudz Anda ledsagas the äro Gudz barn.
Rom. 8. Och fölier för then skull här aff, att barnen icke äro vthan troo, när the döpas. Ty ther som syndernas förlåtelse är, ther är troon och then helghe Ande wptendt.

AUGUSTINUS: *Non excusat parvulos a culpa, quia eam non norunt, nec excludit gratiam ab eis, quia eam nesciunt. Queris in eis culpam, inuenis ex carne traductam, queris in eis gratiam, inuenis a Deo collatam.* Barnen äro icke för then skull vthan brott att the ther aff icke vetha: Ey heller äro the wtslutne ifrå Gudz nådh att the henne icke wetha. Frågar thu effter theras brott, så finner thu henne påkommen wara af kötett, frågar thu effter Gudz nådh, så finner thu henne af Gudhi gifuin wara.

VII.

Så skal man här wetha, att än thå the ogudacktige icke thes meera, såsom nu sagt är, förnimma Gudz nådh och barmhertigheet, att the vthi vttwertes måtthe äro wordne deelacktige aff Sacramenten, vthan fororsaka thes mera Gudz wrede och fördömelse öffuer sigh: Såå äro doch Sacramenten i sigh sielff icke thes mindre Sacrament, thet är, viss och fulkomlig Nådetekn. Ellies skulle och Ewangelium icke wara någott witne och beuijs till Gudz nådh och barmhertigheet, all then stundh thet warder aff största parten i werldenne föracktatt. Ordett och Sacramenten äro till itt werck insatt och haffua ena krafft, Gudh steller oss både före, och will genom the medell wara krafftigh. Therföre haffuer och Augustinus härligha sagt[1]: *Sacramentum est verbum visibile*, Sacramentett är itt synligitt ordh, thet är, the wtuertes Cæremonier aff Christo insatte i döpelsen, Herrans Natward och afflösningen, som man medh ögonenn see och begrijpa kan, äro lijka som ordzens affmålningh, the thet samma vitna och stadfesta, som ordet tilsäger och wtloffuar. Icke är eens herres och Konungz vnderskreffna och beseglda breff thes mindre krafftigt att thet icke warder så aff alla wptagitt, och i thett werdh hållit, som thet sigh egnar och böör. Så äro Sacramenten icke thes mindre Sacrament, thett är, Nådatekn, att thin troo antingen är suag eller och alzingen. Såsom och Augustinus haffuer well sagt om them som vndfå sacramentenn lekamliga allena: *Non propterea desinit esse spirituale, si tibi non est Spirituale.* Sacramenten mista icke för then skull sina andeliga krafft, at the icke i tigh äro andheliga krafftigh. Och är thet een stor wilfarelse seya, att the ouerdige och ondhe icke wndfå

[1]) *Tractatu 80 in Johan.*

Sacramenten eller wndfå kunna. Ty såsom thet haffuer sigh medh the otroogna kyrkotienare, att the haffua huarcken giffua eller tagha, vthi the saker som Sacramenten tilkomma. Så haffuer thet sigh ock medh them som wndfå Sacramenten, the bliffua icke thes mindre deelacktige af Sacramenten, att the åhre antingen fromme eller onde, troo eller icke troo [1]).

Therföre säger och then helighe AUGUSTINUS [2]): *Nec interest, cum de Sacramenti integritate et Sanctitate tractatur, quid credit, aut quali fide imbutus sit ille qui accipit Sacramentum: Interest quidem plurimum ad Salutis viam, sed ad Sacramenti questionem nihil interest, fieri enim potest vt homo integrum habeat Sacramentum et perversam fidem, sicuti fieri potest, vt integra teneat verba Symboli et tamen non recte credit, siue de ipsa Trinitate siue de resurrectione, vel aliquid aliud.* När man om Sacramentzens fulkomligheet och heligheet handlar, så frågar man icke huad han troor eller huadh troo han haffua kan som Sacramentett wndfåår. På hans Salighetz wegna ligger ther mykin mackt vppå: Men till Sacramentzens spörsmåål gör thett intedt. Ty thett kann skie att en menniska haffuer Sacramentet fulkomliga, men ena ondha troo, såsom thett ock skee kan, att een weet well troonnes articlar, och doch icke rätt troor, antingen om then helga Treefåldigheet, eller om vpståndelsen eller någott annatt. Huarföre beslutar man att the höguerdiga Sacrament, aff Christo insatt, medh rätte kallas och äre Nådetekn, som skola oss föruissa och försäkra om Gudz nådh, wilia och venskap, ther medh och Gudh will i oss wara krafftigh, wpuecka, stadfesta och föröka wår troo.

[1]) B *har här följande tillägg:* Therföre och Paulus säger, at thee som owerdeliga wndfå Natwarden, thee warda saker till Christi lekamen och blodh. Thet som doch icke kunde skee, med mindre thee onde och otrogne aldeles bekomme Sakramenten.

[2]) *Lib. 3 Contra Donatis. Cap. 14.*

VIII.

Endoch Gudh icke haffuer så lagt Nådennes löfftet till Sacramenten, att han genom annor middel icke will wara krafftigh och beuijsa andeliga welgerningar: Så skall man doch ingalunda föreckta eller försmå Sacramenten, ther man them haffua och bekomma kan. Ty haffuer Gudh thet så för godt ansedt at insetia Sacramenten til sådana högh och vicktig tingh, ther om här till talat är, huad farligheet wil tå then menniska stå, som them föracktat, och sigh ther ifrå aff argheet förhåller? En annor saak är, när man Sacramenten icke haffua kan, såsom skier, när itt nyfödt barn så suagt är, att thet förra döör, för än thet någon döpelse bekomma kan. Vthi sådana fall skall man medh alffuarliga böner, befala barnett vthi Gudz milda hand, att han werdigas thet nådeliga ansee och vthi sin guddomeliga wordnat anamma, och haffua then förhopning, att han sådana bön mildeliga anammar, för itt fullkomligit doop, effter Christi ord: Ty sådana hörer Gudz Rijke till. Sådana, thet är the som til Christum komma, Luc. 18.
the som vthi hans hender och wårdnat stellas, antingen genom doop och åkallan, såsom retzliga böör tilgå, eller allena genom bön och åkallan, när något nödfall är på ferde. Sacramenten äro aff nödenne, när man them haffua kan, therföre ock Bernhardus säger: *Non privatio, sed contemtus Sacramenti damnat.* .Thet fördömer ingen, att han icke kan bekomma Sacramentet, vthan att han thet föraktar, och säger Augustinus: *Quandoque sanctificatio fit sine visibili signo, et econtra.* Vndertijden skeer helgelsen vthan något synligitt tekn. och tuert om, widerfars enom wndertijden thet synliga teknet vthan helgelse. Thet samma skal man och förstå om Herrans Natward, at en kan vara på thet rum stadder, eller sådana kan hans lägenheet wara, att han icke kan

bekomma Natwarden, ther skal han trösta sig medh thet helga dopet, som han tilförena bekomit haffuer och medh ordet som han hördt haffuer. Vthi sådana fall gella Augustini ord: *Crede et manducasti.* Troo, så haffuer thu vndfångitt Sacramentet. Ty således gör nöden eens vrsekt och entskyldningh, såsom thet icke war reknat the Israeliter till ohöörsamheet, att the i fyretiyo åår wppehölle medh wmskärelsen i öknenne, och at the icke kunde alla Gudz tiensten ackta och hålla vthi thet Babyloniska fengelsett, ty vthi sådana fall lät Gudh sigh medh en godh wilia och hiertans lencktan benöya.

IX.

Sacramenten höra vnder Troonnes sakar och Articlar. Såsom thenna orden *in Symbolo* medgiffua: Jagh troor ena helga almenneliga kyrkio, the heliga menniskors samfundh, syndernars förlåtelse. Therföre wilia the medh troonne warda förståndne och fattade, och icke [effter] menniskeligh skäll och förnufft, elies woro the *Sacramenta rationis.* Ty ther Jagh kunde them medh skäll och förnufft begripa och förstå, huadh hade man thå behoff troona? Men ther menniskones förnufft wender åtther, ther begynnar troon, och skal man altijdh för thenn skull bliffua vidh thett eenfäldiga förståndett som Christi klara och sandferdiga ord i hans Sacrament oss förehålla och medgiffua och ingalunda sökia några fremmande wttydningar, ehuru the medh vårt förnufft kunna komma öffuereens. Therföre och then helige AUGUSTINUS oss trooliga förmanar seyandes[1]): *Sacramentis divinis plus fidei, quam verborum argumentatione adhibendum est.* Vthi the guddomeliga och höguerdiga Christi Sacrament, kreffues meera een rett troo än ordh och argument.

[1]) *In lib. 2 de Visitatione infirmorum.*

Item CYRILLUS sägher[1]: *Cum Deus operatur, non queramus quomodo? sed operis sui viam ac scientiam ipsi soli concedamus.* När Gudh något werkar och giör, såå skole wij icke fråga, huru thet kan skie och wara; vthan befala honom allena huru han thet göra och vtretta kan. Så säger ock AUGUSTINUS: *Quod non assequor, veneror.* Huadh Jagh med mitt förstånd eller förnufft icke kan begrijpa, thet tager iagh vp medh all äro och vyrdningh vthi Gudz fruchtan.

X.

Såsom Sacramenten äro enn heelig handel och werck, så äro the ock til wiss ärande insatt, och skola för then skull till intedt annat, eller och annorledes bliffua brukat, än thet the äro, och såsom the äro aff Christo insatt. Ty elies skeer medh een sådana handell icke Sacramentzens stoora misbruk allenest, vthan och vanähro, och offta affguderij, therföre then handell icke kan wara något Sacrament, thet är, Nådatekn, vthan bliffuer meer en vrsekt[2]) til Gudz hårda wrede och straff. Ty thet är aff Gudz ord klart nogh, att man icke skal stella Gudh till något tingh, ther till han haffuer icke sigh sielff stelt genom sitt ordh, såsom the göra som mena, att Gud skal mera bönhöra them vidh itt rum, än widh itt annatt, och sådana tanckar haffua altijd waridt een vrsak och vphoff til affguderij i werldenne. Så sker och medh dopett, och Herrans Natwardh, när the icke bliffua vthi sitt rätta bruk effter Christi klara och wttryckta ordh och befalningh, så äro the ingen Sacrament. Therföre är then Regla san och viss: *Extra vsum seu actionem a Christo institutam, non est Sacramentum.* När Sacramentett icke är vthi sitt rätta bruk, vthan warder

[1]) *In 6 Cap. Johan.*
[2]) BC: vrsak.

begåt emott Christi insettielse och befalningh, så är thet icke någott Sacrament.

När man döper antingen gamalt folk eller barn, och åkallar then helga Treefaldigheet öffuer them som döpas, betygar och vppenbarliga, att han aff blotta Gudz barmhertigheet, för Jesu Christi förbön och förskyllan skul, och genom then helge Andes nådh och krafft, warder Gudz barn, och en arfuinga til Gudz Rijke, och tager honom som döpes in vthi then Christeliga församblinghen, medh vppenbarlige tilseyelser och löffte, så att han sigh förplicktar vnder Euangelij hörsamheet och lydno, och man döper honom sedan eller begiuter medh watn, effter Christi befalningh, såå troo vij och bekenne, att thet är itt rätt krafftigt och guddomeligit doop. Men tuert om ther någon wille döpa eller begiuta klockor, stockar och steenar, och oskåligh Creatur medh watn, eller och ther någor, som [med] wijskepelse och truldom wmgår, hemliga stiel döpelsens watn, oanseandes att Christi ord ther till brukas. Sammalunda haffuer thet sigh och medh Herrans Natward, när man ther medh wmgår och handlar såsom i Euangelio förordinerat är, welsignar brödh och wijn, och wtdelar thet ibland them som Herrans lekamen och blodh wilia anamma. I thenna handelen och vidh then vtskifftelsen är Jesus Christus sanferdeliga och wäsenteliga tilstädis, och effter sitt löffte giffuer oss sin lekamen och blodh til att äta och dricka. Men ther emott när brödett ther öffuer welsignelsens ord åhro sagde, warder insatt i Monstrans, til att bära thet i Process om alla gathor till itt skodespeel, och att tilbedia thet, såsom sielffuan Gudh, eller och när en gåår ther medh om eld, om åker och marck, tager thet medh sigh i krigh, att han ther igenom skall bliffua oskadd för fienderna, stadfester ther med förbundh, brukar thet till lekamligh läkedom, eller och till wiskepelse och truldom, offrar thet för leffuandes

och dödha, till att försona Gudh ther medh och föruerffua syndernas förlåtelse för sigh och andra, och ther medh wttrettha helso och sundheet, lycko och framgång, vthi werldzliga och lekamliga saker. Thenna handell är icke nagott Sacrament, vthan itt förskräckeligitt misbruk och affguderij, för huilkit Gudh hårdeliga straffa will, både medh tijmeligh så ock medh Ewigh straff, them som ther till äro orsak, och icke wilia rättha och bättra sigh. *Quia Christus non est*[1]) *in Sacramento, nisi eatenus, quatenus est ordinabile in verum vsum.* Christus är icke i Sacramentett tilstädis, medh mindre thet är ärnat och skickatt till sitt rettha bruk.

Och skal man her merckia att, när man talar om Sacramentzens bruk, förstår man icke medh thet ordett itt stycke allena, som är att man vndfår och nytiar Sacramenten, vthan man förstår *totam actionem*, hela handelen, thet är all the stycker tilhopa, som kallas *Essentialia Sacramenti*, thet är, the som höra till itt Sacramentz wäsende, som äre thesse Try: Först wttuertes synligh och begrijpeligh tingh, i Dopett är wattnet, i Natwarden brödh och wijn, ther näst Christi ord, som giffua sådana wtuertes Creatur sådana krafft effter hans insetielse, att the icke äre meer blott vtuertes Element, vthan heligh Sacrament: Sådana ordh äro i dopett, at man döper i Nampn Faders och Sons och then helge Andes. I Natwarden: Thetta är min lekamen, som för ider wtgiffuin warder: Thetta är min blodh som för ider wtgutin warder til syndernas förlåtelse. Her till hörer och thet tredie styckitt, nempligha sielffua werket, ther til Sacramenten äro insatt, såsom är i döpelsen, att man döper eller begiuter medh watn then menniska, som till Christendomen först kommer, och intagas skall i församblingen. I Natwarden att man wndfår Herrans

[1]) BC: adest.

lekamen och blodh. Ty så lyda Christi ord: Tager och äther; Tager och dricker. Så offta I thet gören, så görer thet till min åminnelse. Är thet så, att någor af thessa förbemelta stycker warda i dopet eller Natwarden föruandlat, eller vthelyckt, Så feelar thet icke, att ther kan icke wara någott rätt och fulkommelickt Sacrament.

Och såsom tilförrenne sagt är, att såsom ingen haffuer makt at insetia något Sacrament: Så haffuer och ingen makt at föruandla och förandra the Sacrament, som aff Christo insatte äro. *In substantialibus enim Sacramenti quicquam mutare aduersatur institutioni Christi.* Omskiffta någott och förandra i Sacramentzens wäsentliga tingh, thet är bryta Christi ordningh. Ther Christi ordningh icke håls, ther är icke heller något Sacrament, vthan Sacramentzens ordnings misbruk och vanähra, som ogudachtiga menniskor införa, Ther emott Kyrkiones Lärare haffua mykit skriffuit.

CHRYSOSTOMUS[1]): *Aqua primatum tenet in Elementis, sed cum istud Elementum acceperit spiritum Sanctum, fit Sacramentum, et iam non erit aqua potationis sed sanctificationis, non erit aqua communis sed refectionis.* Wattnett haffuer well för annor Element förmonen, men när thet bekommer then helga Anda, så warder thet itt Sacrament och warder icke så nogott wattn till dryck, vthan till helgelse, icke något alment vatn, vthan wederquekelsens vatn.

AUGUSTINUS förklarar vidare Chrysostomi ord[2]): *Quid est Baptismus Christi? Lauacrum aquæ in verbo. Tolle aquam, non est Baptismus. Tolle verbum, et non est Baptismus.* Huad är Christi döpelse? Watuzens Badh i ordett, Tager thu bort wattnet, så är thet intedt doop. Tager thu bort ordet, så är thet icke heller någott doop. Item[3]):

---

1) *In psal. 22.*
2) *Tract. 15 in Johan.*
3) *Tract. 80 in Johan.*

Detrahe verbum, et quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum, ad Elementum, et fit Sacramentum, et ipsum tanquam visibile verbum. Tag ordet bortt, och huadh är vatn vthan watn. Men när ordet kommer til synligitt tingh, så warder ther aff itt Sacrament, och thett som itt synligitt ord.

AMBROSIUS: *Indignus est Domino, qui aliter mysterium celebrat, quam ab eo traditum est. Non enim potest deuotus esse, qui aliter præsumit, quam datum est ab authore.* Han är en ouerdigh tienare, som annorledes begåår then helga Natwardz hemligheet, än som Herren them insat haffuer. Ty then tienaren menar icke sin herra med [1]) trooheet, som dristar sigh annorledes nogott att företaga, än sielffue herren, som een orsak är ther till, thet insat haffuer.

CYPRIANUS: *Qui soluerit vnum ex mandatis istis minimis, et sic docuerit homines, minimus vocabitur in Regno Cælorum. Quod si nec minima de mandatis Domini soluere licet, quanto magis tam magna, tam grandia, tam ad ipsum Dominicæ passionis et nostræ redemptionis Sacramentum pertinentia, fas non est infringere, aut in aliud quam quod diuinitus institutum sit humana traditione mutare.* Huilken som vplossar eller bryter itt aff thessa minsta boden, och lärer såå menniskonar, han skal kallas then minste i himmelrijket. Skal man nu icke vplossa the minsta Gudz bodh, huru mykit meer är eenom förbuditt sådana stoor och högh ärande, som til Christi pijnos och wår ätherlösnings Sacrament höra att bryta, heller genom någon menniskeligh stadga förandra thet til något annat, än thet är aff Gudi insatt til. Matth. 5.

XI.

Huadh the vtuertes seder och Cæremonier tilkommer, som Christna församblingar haffua och bruka widh Sacramentzens handell, medh songer, lexor, böner, kläder

[1]) B *saknar:* med.

och andra Cæremonier, ther om skola presterna flijteliga vnderuijsa meningha man, att the hålla them för thet the äro, nempliga att the icke höra till *substantiam Sacramenti*, thet är till Sacramentzens rättha wäsendhe, ther wm nu talat är, vthan att the äro allena *accidentalia*, vptagna aff the helige Fäder och Kyrkiones lärare och sombligsteds flere och sombligsteds mindre[1]) i församblingen beholne, Sacramenten till prydningh: Och på thet att Christet folck må thes meer ther igenom om mång stycker bliffua vnderuist, påmint och vpueckt att hålla Sacramenten vthi thes större ähro och vyrdningh, som thet sigh egnar och böör, och skal ingen ther aff förargas, att i andra församblingar i fremmande landh kunna finnas vndertijden andra Cæremonier, och annat sätt bliffuer hållet, när Sacramenten warda hoos them förhandlatt, än thet hoos oss skier. Ty än thå thet well vndskande wore, att en lickheet woro både i lärdomen, så och vthi vtuertes Cæremonier, öffuer heela Christenheetenn: Doch effter thet all landz lägenheeter vndertijden thet icke lijda kunne, att vthi Cæremonierna bliffuer enn lickheet, Så förhindrar thet icke att man iw kan wara ens vthi lärdomen och Sacramentzens rätta wtdeelningh, effter Christi ordh ock befalningh. Såsom ock the helige Fädher strax efter Apostlarnars tijdh haffua vthi vttuertes Cæremonier och kyrkiosedher icke altijd waridt lijka, ther the doch altijd haffua waridt ens i wår Christeligha Troos huffwudstycker och lärdom[2]). Andra Cæremonier hafua the hafft i Jerusalem, andra in Ecclesia Græca, andra in Aphrica, andra i Rom, andra i andra landzendar: Och haffuer doch samma olickheet icke waridt någor orsaak till någon oenigheet eller tretto. Ty när intedt feel är medh the stycker som äro *Substantialia Religionis*, så skal man

[1]) B: fierre.
[2]) Eusebius: *Eccl. Hist. Lib. 5. Cap. 26.*

icke andfeckta the ting, som äro *accidentalia*. Therföre thet och rätt sagt är, om welkorligh kyrkioseedher och Cæremonier: *Dissonantia Cæremoniæ non tollit consonantiam doctrinæ*. När man vthi lärdomenn eens är, så giffuer thet huarken meer eller mindre, om man än vthi vtuertes Cæremonier och kyrkioseder icke kommer öffuer eens [1]). Såsom och S. GREGORIUS suaradhe Leandro Episcopo Spalensi, när han åtfrågat wardt, om man skulle tree reesor eller ena reso wthgiuta wattnet i döpelsenn: *De trina mersione Baptismi nil responderi verius potest, quam quod ipsi sensistis, quia in vna fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diuersa* [2]). Om döpelsen kan intedt rättare suaras, annat än thet I sielffue haffuen betenckt. Ty när man är eens i troona på Christum, så skadar thet icke i Christenheeten är åtskeleligh sedhuane. Så skal man nu icke döma lärdomen effter Cæremonierna, som kunna wara i bruk i en församblingh. Ty thett är wenda baak fram, effter thet böör fast mera skee, att Cæremonierna dömas effter lärdomen. Ty ther lärdomen är reen, ther må man allahanda Cæremonier, som icke äro emott Gudz ordh, vthan i sigh sielff frije och medell tingh, hålla eller latha, effter som thet huario och enne församblingh kan wara behageligitt och gagnlegitt [3]). Therföre kan ingen huarken vdlensk eller inlendsk medh skiäll oss mistenckia eller skylla, att wij antingen flere eller ferre aff the gamble Cæremonier än nw behålle i wåra församblinger, eller och wndertijden, som lägenheeten thet kräffia kan, göra på några Cæremonier en förandringh, then man befinner [tiena] [4]) till gudacktigheetennes förfordring och församblingennes vpbyggelse och förbättringh, then oss böör för all tingh

[1]) *In Regist. Lib. 1. Epist. 4.*
[2]) *Petrus Lombardus in doctrina de Baptismo.*
[3]) B: lägligit.
[4]) BC: then man befinner tiena.

och medh alla Cæremonier at sökia. Och är oss nock til eendrecktigheet medh andra Christna församblingar, att wij vthi lärdomen och Sacramentzens rätta bruk och vtdelningh komma öffuer eens medh them, effter Propheternas och Apostlarnars skriffter och Christi befalningz lydelse.

THEN TREDIE ARTICLEN.

Om Kyrkiogångs Hustrur.

Thenna åtskildnat skall hållas emillan echta hustrur och lösquinnor, som skola intagas i Kyrkio effter barn: Att lööse quinnor skola på Söknedagar, och vthan liuss intagas, och icke på någon helgedagh. Men echta hustrur när thet them synes och the thet begära.

THEN FIERDE ARTICLEN.

Om Vngdoms pröffuan och välsignelse, som plägade kallas Confirmatio.

Endoch wij finne vthi thenne Cæremonia, som kallas *Confirmatio*, haffua waridt stoor misbruk, så är doch handelen i sigh sielff godh, och ingalunda för misbruket skull bortleggiandes, ty han tienar till gudachtigheetennes förfordring både hos gambla och vnga. Therföre skall man och här effter låtha vngdomen framkomma till att förhöras och pröffuas, om han sina troos articlar rätt fattat haffuer, Cathechismi puncktar och stycker rätt läsa och förstå kan, ther aff man merkia kan, huadh flijt Föräldranar och Kyrkioheerden, så ock gudfader och gudmodher, som för barnett i dopett loffuadt hadhe ther på göra, att vngdomen well vnderuist bliffuer.

Och när man thå ther vthi förnume fheel och bräck wara, måtthe thå både Kyrkioherden, Föräldranar, gudhfader och gudhmoder bliffua straffadhe och alffuarliga förmanthe, att the läggia bötther vppå, att barnen måtte bliffua bätther wnderuiste i theras troo, och huru the sigh i sitt leffuerne hålla skola. Och må sådana pröffuan åhrliga skie aff Biskopen, så offta han visiterar widh huar kyrkio, eller han wtskicke ther till sin officiall eller Prouest eller andra förståndiga och gudfruchtiga män, när Biskopen thet icke sielff giöra kan, för annor förfall skull.

Så skall och huar Kyrkioheerde, när han förnimmer att Biskopen eller Visitatores vilia komma åhrliga att visitera, nogon tijdh tilförrena eenskildt vnderuijsa wngdomen vthi Troones Bekennelse och beredha them, som aff Biskopen eller aff honom, som ther till vtskickatt är, skola effter Chatechismum bliffua förhördhe. När sådant förhöör vppenbarliga i församblingena skiedt är, skall Biskopen eller visitator förmana församblingen till bönen för vngdomen. Och effter bönen skal han them som förhördhe äre, och sigh gudeliga och flijteliga öffuat haffua, styrcka och wälsigna medh händers ålegningh, ther aff andra måga wpueckas till flijtt och gudeligheet.

Bönen skall thenna wara.

Alzmechtige barmhertighe Gudh himelske Fader, tu som allt godt i oss begynnar, stadfester och fulbordhar, Vij bedie tigh för thesse Barn, som thu genom dopett på nytt födt haffuer, och latitt komma in i thina Kyrkio, och nu så widt vplyst, att the tina Nådh och wälgerningar och sin åtherlösning i Christo Jesu thin elskeliga Son wår Herra hafue sielffue förstådt, och för thina

församblingh vppenbarliga, bekiendt: Styrck thetta thit werck, som thu i them begynt haffuer: Föröka i them thins helge Andes nådh och krafft, att the måga .i. thina församblingh i een san troo och Ewangelij lydno allan theras liffztijdh och in till endan stadige bliffua, och icke lâtha sigh aff någon kiötzligh lusta eller falsk lärdom ifrå then bekenda sanningen förföra. Giff them Nådena, att the måge effter thin wilia i Christo Jesu, som alles wåra huffuud är, tiluexa, komma till een godh och mogen ålder, i all wisdom, heligheet och rettferdigheet. På thet the måge tigh och thin kiera Son wår Herra sampt then helga Anda, een sannan Gudh, altijdh fulkomligh kienna, aff hierttat älska, tilbedia, åkalla, och för andra medh ordh och leffuerne alffuarliga och frucktsamliga bekenna, ähra och prijsa. Och såsom thu oss tilsagt haffuer, huadh wij bidie tigh i thin kiera Sons Jesu Christi Nampn, thet wilt thu giffua oss: Så see mildeliga till them, på huilke wij nu vthi titt Nampn henderna leggie, och ther med them påminne och förtröste, om thin nådeliga handz beskydd och beskerm, om then helge Andes styrckelse, om thin milda hielp och bistånd till itt Christeligitt leffuerne. Förläna them, att the sådant måge wptaga i een rett troo, wara wisse, försee och förtrösta sigh ther wppå, att thu iw vilt altijdh hålla öffuer them medh thina guddomliga handh, beuara them för allt ondt, föra och ledsaga them til alt godt, och aldrig taga thin helga Anda ifrå them, genom Jesum Christum wår Herra. Amen.

Sedan skal Biskopenn eller visitator leggia handena på them och seya:

Gwdh styrcke tigh medh then helga Anda i een rätt troo, i Ewangelij kundskap och hörsamheet, till itt Christeligitt leffuerne, Gudhi till ähro, tigh till saligheet, och androm till itt godt exempell och förbättring genom Jesum Christum wår Herra. Amen.

Ther effter kan man till beslutet sjunga någon psalm.

THEN FEMPTE ARTICLEN.

Om hemligh Skrifftemål och Afflösningh.

I.

Än thå hemligh schrifftemål, som warder giordt för Gudz ordz tienare, icke haffuer wttryckta Gudz ordh och budh i skrifftenne. Doch effter Gudh gillar afflösningenn, ther medh syndernars förlåtelse i Christi Nampn, och effter hans ordh och befalningh, warder them bootferdigom, som afflösningh begära, tilsagdt och tilegnatt, såsom Christi ordh therom lydha: Huilkom I förlåthen synderna, them förlåtas the. Item: Alt thet I lösen på Jordenne, thett skall wara löst i himmelen. Item: Then ider hörer, han hörer migh etc. Så följer ther aff att Gudh och gillar heemligh skrifftemååll såsom itt middell, ther igenom afflösningen warder förfordratt. *Absolutioni correlatiue respondet Confessio. Absolutio enim non potest annunciari, nisi ei, qui agnoscit et confitetur se peccatorem.* Afflösningen och bekennelsen höra tilhopa. Ty honom kan ingen afflösningh tilsäias, som icke kenner och bekenner sigh wara een syndare. Och

Joh. 20.
Matth. 18.
Luc. 10.

befinner man aff förfarenheetena, att hemligh Skrifftemål mykit tienar till een krafftigh tröst och styrckelse them som bedröffuatt samuett haffua. Ty i almenneligh predican warder syndernas förlåtelse allom som troo, och göra sanskylligh boot och bättring, in genere förkunnadt och tilsagdt. Och giorde well thenna almenneliga förkunnelsen i predicanen nock fyllest till saken, huar menniskones suagheet icke wore. Nw äro menniskonar så suaga af naturen, och tenckia så medh sigh: The helige Fäder, Patriarcher, Propheter och Apostlar, the hade godt at giöra medh, Gudh haffuer eenskylt talat medh them, the haffua och medh Gudz Anda waritt synnerliga vplyste, och medh stoora dygder begåffuadhe. Alt sådant feelar migh. Sådana tanckar att förekomma och affskaffa, och til wår troos styrckelse, haffuer Christus med Dopett och Natwarden insat afflösningennes Sacrament, såsom sin egen röst och ordh, på thet, att huadh som in genere allom tilsagt warder i almenneligh predican, thet skal och eenskilt tigh och migh warda tilsagt och tilegnat i afflösningen. *Sacramenta enim sunt testimonia applicationis:* Så befinner man och stoor nytto och fruckt fölia ther medh hoos vngt och eenfåldigt folck, att the offta gå til att skriffta sina synder [1]) och ouerdigheet, och sijna troo för Kyrkioheerdha och skrifftafader bekenna, ther the ock effter theras begäran bekomma samptt medh afflösningen een godh vnderuisningh, rättelse och tröst aff honom. Och effter thet mykin oskickeligheet sigh ellies tildraga kan med them som vthan skrifftemål och obetenckte gåå til Herrans Natwardh, ther aff eens syndh wndertijden thes större wara kan, ther till presterna på sina sijdo icke skola wara eller giffua någon orsak, såsom man haffuer förstådt sommastädz. skie, att några Sacramentz Suermare,

---

[1]) BC: offta gå til schrifft, sina synder etc.

och andra ogudachtiga menniskior, the som platt intedt ackta the höguerdighe Sacrament, gåå allenast till Herrans Natward, then höga handell til spott och wanähra, och vndertijden drista sigh vppenbara syndare gåå till Herrans Bordh, såsom the, som witterliga ligga i lönskeläge och horerij, och the som vthan rätmettigh orsaak skilia sigh widh sin echta maka, vndertijden och narrar och wettuillingar, såsom och vndertijden små barn, och andra groffua menniskior, the ther huarken Troon eller Tiyo Gudz Budh, eller Fader wår kunna läsa.

Therföre skal man alffuarliga och flijtteliga förmana och hålla folcket ther till, att ingen föracktar eller öffuergiffuer skrifftamålen att bruka, vthan gerna med alffuar och gudeligheet gåå ther till, både för then helga afflösningen skull, som han ther effther Christi ordningh' wndfår, så ock att bekomma ther rättelse och wnderuisningh, bruka godh råådh, fölia trogna förmaningar: Sampt [medh] skrifftafadren bidia Gudh om hans mildha nådh, hielp och biståndh i andeliga och lekamliga måtto. Thetta man synnerliga giöra skall, när man acktar begå och bruka Herrans Nattwardh. Och skall man intedt låta sigh thett anfeckta, att någre kunna annorledes her om mena, the som doch elies icke gilla, vthan huad som the vptenckia kunna i sakenne.

II.

Och skal man icke haffua så myckit anseende til hans person, som skrifftamålen förhörer, såsom till Christi ordningh. Ty endoch thet är then helge Andes werk förlåta syndena: Såå haffuer doch Christus tilbetrodt Kyrkiones tienare thet embetett och will genom theras röst krafftigh wara. Såsom han säger: Såsom Fadhren haffuer migh sendt, så sendher ock Jagh edher, och när han Joh. 20.
hade thet sagdt, blåste han på them, och sadhe till them:

Tager then helgha Anda, huilkom I förlåten synderna, them förlåtas the etc. Med then helge Ande förstås then helge Andes gåffua och Embete, nempliga förlåta synder. Och haffuer Christus medh thesso ord befalt Kyrkiones tienare then helge Andes embete, thet är afflösa bootferdiga syndare ifrå theras synder, i then helge Andes Nampn. Så ståår och Sacramentzens krafft, icke på någon persons werdigheet, vthan på Gudz ordningh och befalningh. Syndernas förlåtelses tilsäielse är icke förordnat och lagdt till någon persons werdigheet: vthan til embetitt. Så kan thå så well then som straffeliga och förargeliga leffuer, som then ther from ähr, wtrettha thetta verckett, så mykitt Ewangelij och syndernars förlåtelses fullkomligheet tilkommer, ther om och NAZIANZENUS itt herligitt exempell giffuitt haffuer, om itt Secreet eller insegell: *Ita considera, inquit: Sint duo Annuli, aureus hic, ferreus alius, vterque eadem regia imagine sculptus, ceræ ambo imprimantur, quid inter signum hoc et illud intererit? Nihil. Discerne materiam in cera, etiamsi sapientissimus existas, dic quodnam ferri, quodue sit auri signaculum?* Thet war thuå signetz ringar, then eene aff guld, th'en andre aff Jern, doch är vthi them enn Kongzligh figur lijka vtgraffuen. När man haffuer nu medh samma signett tryckt vthi itt wax, huad åttskildnat är emillan thett ena och thett andra Signätitt? Ingen. Eller sägh migh huilkitt signetitt haffuer waridt aff Jern, och huilckitt aff guld. Så är och afflösningen een rett afflösningh, oanseendes att Kyrkiones tienare kunna wara olijke till leffuernett och lärdomen. Thetta är sagt om then fulmackt, som Kyrkiones tienare på embetzens wägna haffua.

III.

Men att the som skrifftemål höra skola wara lärde, skickelige och förfarne män, thet lärer sielffua nödhen

och förfarenheethen, på thet att älende, bedröffuat och besuäratt samuethen, i nödennes tijdh, vthi wicktiga saker måtte hjelp och rådh bekomma. Therföre är thet högeliga aff nödenne och rådeligitt, att gamble, lärde och skickelige män motte förordnas till skrifftefädher, såsom 'fordom tijdh haffuer waridt i bruk i församblingen, bådhe för then orsak som nu sagt är, så och på thett att synden måtte thes meer hooss några bliffua straffat. Ty månge äro så til sinnes, att the heller vilia skriffta sigh för them som vnge och oförståndige äro, än för gambla och förståndiga män, på thet theras synd och last, som the kunna haffua bedriffuitt, icke skal bliffua mykitt straffat. Och är thet offta itt vist merckie om hans lägenheet som sigh skrifftar. Haffuer han lust till lärdom och vnderuisningh, til ärligheet och tuckt, så söker han vthan tuiffuel gerna en sådana skrifftefader, hoos huilkom han thet finna kan. Men the andre sökia och andra skrifftefäder. Och ståår mykitt på en godh gudfruktigh och förfaren skrifftefader, som icke wmgår medh skrymterij, icke anseer någon person, gåffuor och skäncker, och therföre icke så nogha straffar, lastar och skamfärar, som thet sigh bordhe.

IIII.

Så skola och presterna giffua sigh tijdh och stundh att förhöra them som till skrifft vilia gåå, på thet the mågha nödtorffteliga bliffua förhörde och wnderuiste. Ty huadh båthar thett, haffua godha gudfrucktiga, lärdha män, som skrifftamål skola förhöra, när the elies alt för hastigt ther medh handla, them som till skrifft komma, meer till skada wndertijden än till förbättring. Ty huadh gagn och frukt then kan skaffa vti sakenna, som på en tijma förhörer till tiugo eller trettiyo skrifftemåål, thett kan huar och enn christen menniskia besinna.

V.

Thett är ock itt stort misbruk i skrifftemålenn, som mångasteds skeer, att många warda tillijka vthi een hoop stadde til skrifft, af huilkom presten förhörer wndertijden een eller thuå, och wndertijden alzingen, vthan håller för them lijka som een almenneligh predican, och giffuer them såå een almenneligh afflösningh. Thetta är iw emott hemligh skrifftemåål och afflösningz natur och egenskap, huilken therföre är insatt och beholles i bruk i Christna församblingar, att huar och enn för sigh sielff skal förhördh warda, och afflösningen på huar och en stellas, såsom Christus sadhe till then synderskona:
Luc. 7. Tina synder äro tigh förlåtna. Therföre skal sådant misbruk her effter icke tilstadt bliffua, vthan huar och en skal eenskylt grann'eliga bliffua förhördh och afflösningen bekomma. Ther presterna så wel på landzbygdenne som i Städerna, ther folkett kann wara mykitt, och the som skrifftemål förhöra skola äre fåå, skola giffua sigh tijdh och stundh till, som nu sagt är. Och skola presterna icke låtha sigh thet arbetedt förtunckt och förtrötligitt wara[1]), ther til the på sitt embetes wegna plicktige åhre.

VI.

Så ock vppå thett, att ther medh måå thes skickeligare tilgå, och alt misbruk, så mykitt som mögeligitt är, må affskaffat bliffua, så skal man lätha folkett förståå, ther som någor acktar gå til Herrans Natwardh och wil doch först gå til skrifft, såsom ock tilbörligitt är, och för mångom nödtorfftigt, att han thet gör afftonen tilförne: Eller ock ther thet icke kan skee, therföre att han boor longt ifrå sina Soknakyrkio på bygdenne, eller annor förfall kunna wara på ferdhe, at han thå thet

[1]) BC: förtungt och förtreeteligit wara.

gör thes för om morgonen för än Mässan begynnas. Är någon gudeligheet i honom som wil aff Herrans Natward bliffua deelacktigh, så giffuer iw han sigh någon tijdh dagen tilförenne, til att betenckia sådant högt ärandhe, och för thenn skul theste bittideligare giffuer sigh till vägs, at han kan komma til kyrkio för än Mässa begynnas.

VII.

Och på thet att the, som flere kyrkor haffua på bygdenne, måghe kunna, antingen sielffue eller theres Capellaner, så wel widh redkyrkionar som hema, haffua thes bätther tilfelle och tijdh, att förhöra eenskyldt huar och een som framkomma kunne theras skriffte-måål, för än Messan begynnas eller och aftonen tilförene, så och beredha [sigh] thes betther til Messona: Åhr wår wnderdånliga begäring, att Kong:e Matt:z wille nådigst efflerlåtha presterna the Prestastommar, som till annexerna haffua tillydt aff åldher, ther prester kunna haffua sitt tillhåld, när the skola hålla tijdegärdh, och annor tienst widh samma Redkyrkio.

VIII.

Så skola och presterna sammaledes wetha förhålla sigh tilbörliga i hemligh skrifftemål, effter huar persons lägenheet som framkommer, så att han icke heller alt för longt taal förer, och lenge vppehåller honom som sin skrifftamål gör, ther ingen nödh så kräffuer, huilken dröielse kan wndertijdhen wara honom som förhöres til en lekamligh skada och siukdom.

IX.

Är thet så, att then som går til skrifft haffuer och satt sigh före, att vilia gå til Herrans Natward, ther

om presten skal sigh bespöria, såå skal presten medh flijt förhöra huadh förståndh han kan haffua om Herrans Natward, huad ther vtskifftes, huad nytto och gagn samma Natwardh med sigh haffuer, och om han weet sin Catechismum, och insetielsens orden i Natwarden. Huar han platt intedt weet om sådana stycker göra någon reedho, skal honom tilsäias, att han såsom then ther icke haffuer rättha bryllops kläder vppå sigh, haffuer på then tijden ther medh fördragh til thes han sigh bättrar, eller lärer huadh honom i så måtto böör att vetha. Doch skal icke thes mindre han, som skrifftemålen förhörer, giffua honom samma tijdh een nödtorfftig vnderuisningh om förbemelta stycker, och ther han så begärar giffua afflösningh.

X.

Ingom skal bliffua tilstadh förhöra någon skrifftemål, som icke brukar prædico embetitt, med mindre man thes vissare är om hans troo och förståndh. Ty igenom sådana personer kan wndertijden Euangelij lärdom meer bliffua förhindrat. För vthan al annor skada och sieleuådha, som ther aff kan warda förorsakatt.

XI.

I hemligh skrifftamål skal man icke bekymra eens samueth, ther medh, att han alla begångna synder vpryier[1]). Såsom många aff the Påueska haffua orätt lärdt, att medh mindre een vpröyer prestenom alla sina synder, medh alla thes omständigheeter, skal han icke kunna wara afflöst eller få syndernars förlåtelse. Thetta är aldeles emott then helga skrifft och alla Fädernas förklaringar. Ty wij haffue på sådana vpröielse intedt guddomligitt budh, så är hon ock icke aff nödenne.

[1]) B: vpropar. C: vpröyer.

Ty sådana vpröyelse föruthan bekomma the, som troo och sanskylliga boot och bättringh göra, syndernas förlåtelse. Och kan en prest i Gudz stadh förlåta synderna, så wel then syndh som honom okunnogh är, som then för honom warder vppenbaratt. Ty han sitter icke vthi förhöör[1]) och handel såsom en domare, vthan såsom enn tienare, then ther skal effter Christi befalningh bootferdigom syndarom och bedröffuat samuet meddeela tröst och hugsualelse. Såsom AMBROSIUS haffuer sagt: *Verbum Dei dimittit peccata, Sacerdos exhibet officium, et nullius potestatis iura exercet.* Gudz ordh förlåta synderna, menn presterna beuijsa sin tienst, och icke sitia någon rättegångh eller föra något weldhe. Och så omögeligitt som thet är, att enn skall kunna wetha eller minnas, när, huar, huruledes och huru offta enn haffuer syndatt: Så omögeligit är ock een sådana vpröyelse medh alla omständigheeter, såsom Psalmistan säger: Hoo kan merkia huru offta han bryter. Therföre skal man låtha Psal. 19.
thet huariom och eenom fridt wara, om han wil några bedreffna synder giffua tilkenna. Doch effter thet månge obootferdige menniskior finnas, som misbruka thenna frijheeten sigh sielffuom till skada, the bekenna sigh well för sina Kyrkioheerdar och skrifftafäder in genere för syndare, men the brister och feel, ther vtinnan the stoorliga behöffua tröst och rådh, them förtija the, therföre man och icke kan effter nödtorfften meddela them nogott rådh: Så wore thet wel gott och nyttigt, att ther några synder wore bedreffna, som eens samueth besuära, att han icke blyies sådana sina nödtorfftiga brist och fheel och samuetz besuäringar lätha Gudz ordz tienare förstå, på thet man kunne sådana fheel i tijdh hielpa och rådha. Ty spara sådan brist och samuetz besuäringar till thett yttersta är ganska farligitt,

---

[1]) B: Schrifftermåls förhöör.

effter dieffuulen sådana förteegna synder plägar på thet sidsta mesterliga wthrycka och göra altför stora, och ther man thå icke medh godh lärdom, wnderuisningh och tröst är beuaratt, förer han menniskona vthi förtuifflan, ther effter then Ewige dödhen fölier. Likuel såsom man sagt haffuer, att en sådana vpröielse, som en göra skal för sina skrifftefäder, icke haffuer Gudz wttryckta ordh och befalningh, så warder hon ock af ingom foordratt, och ingen ther till trengd och tuingat, vthan thet begärar man allena, att huar och een wille betänckia sin egen saak och lägenheet, och huadh honom kan wara nyttigast til timeligh och Ewigh wälferdh.

XII.

Huilken prestman ther medh warder beslagen, att han antingen för affundh eller iluilia skull, eller elies aff lösacktigheett röyer hemligh skrifftamål, eller och föruijter honom som sigh skrifftat haffuer, ändoch han icke in specie thet nampn giffuer, thensamme skal affsätias aff prestaembetitt, och aldrigh warda betrodd att komma ther til igen. Doch effter thet i skrifftemål offta förekomma mångh suår och selsam fall, ther the som än förfarne och öffuadhe äro, offta icke wetha sigh wttredha. Så kunna eenfållighe prestmän och Cappellaner ther vthinnan sina Biskopar eller andre lärde män rådfrågha, doch personers och städz omständigheeter obemelte.

XIII.

Effter een stoor deel aff folket ackta allenast the groffua misgerningar för syndh, huilka höra almenneligh wnder werldzligitt straff. Men försummelse i Gudz ordh och Sacramentzens bruk, och the inuertes brister och feel i hiertat them acktar ingen. Therföre holler man

thet gott och nyttigt wara, at presterna vnderuijsa folcket medh een kort formo, som wore stelt effter Tiyo Gudz Budh, ther effter vngt och eenfålligt folck kunde wetha göra sin skrifftemåål, såsom widh thetta effterföliandes sätt:

Käre Herre, iagh bekenner migh för Gudh och för ider, att iagh (thet migh tycker illa wara) haffuer suårliga syndat, och är skylligh i all Gudz budordh, haffuer förtörnat Gudh och min nästa, och orätferdeliga handlat.

Först och fremst giffuer iagh migh skyldigh, I.
att iagh, emott thet första Budett, icke haffuer rätt kiendt Gudh, icke söckt och tagitt wid the meddell, ther igenom iagh haffuer kunnett lära kenna Gudh, iagh haffuer icke frucktat för hans wredhe, icke satt min lijt och förtröstningh på honom och hans barmhertighet i sorgh och motgångh, icke hafft itt rätt tolamodh, vthan meer bliffuit ther öffuer emott Gudh förbittrat, och sat min lijt och förtröstning på synlig och förgängelig tingh.

Jagh haffuer emoth thet andra Budett waritt II.
fast försumeligh i mina böner, til att åkalla, tacka, ähra och prijsa Gudh, bekenna och förfordra Ewangelij kundskap, offta misbrukat Gudz Nampn medh bannor och eedher, och ther medh förargatt och bedragitt min nästa.

Jagh haffuer icke haft prædico embetitt och III.
the höguerdige Sacramente vthi sin tilbörliga ähro och wyrdningh. Jagh haffuer bådhe för migh waridt försumeligh till att höra, lära och betrackta

Gudz ordh och bruka Sacramenten på the daghar som thet bordhe [skee]: Så ock waridt androm till förhinder, och dragitt them på samma tijden ther ifrå, till lätferdiga saker och ärandher.

IIII. Mina föräldrar, förmän och öffuerheet, haffuer iagh icke beuist tilbörligh ähro och hörsamheet, godha ordningar icke för godha anamat, icke troligan giordt mitt embete fyllest, icke försöckt[1]) andra förståndiga män och quinnor om rådh och underuisningh, theras rådh icke heller folgt, mig offta till skadha.

V. Jagh haffuer och syndatt emott min Nästa medh wrede, haat, nijt, affuundh och hemdgirigheet, thet ondha medh thet goda icke öffueruunnett, vthan ondt med ondo betalat.

VI. Jagh haffuer waridt full medh ondha kötzliga lustar, begärelse och benägenheet, huilka onda lustar iagh haffuer illa emott stånditt, vthan effterfolgt, och ther igenom kommit til onda tanckar och samtycke, till otucktigh ordh, wärk och åthäffuor fallit, mitt leffuerne icke hållit vthi tuckt och tuångh, vthi fasto, återhåld och nyckterheet.

VII. Jagh haffuer icke waridh wäluiliogh och barmhertigh emott min nästa, heller emoot the fattiga, och them som min hielp haffua hafft behoff, vthan sökt egen nyttho och fördeel, offta försnillat min nästa, bedriffuit falsk handell, och medh stoor girugheet sökt min näringh och bärningh.

VIII. Så haffuer iagh vthi mitt taal icke altijdh waridh sandferdigh, min nästes heder och äre icke

[1]) B: icke söcht.

skonatt, fört honom i itt ondt ryckte, min sak mykitt roosat, och eens annors saak förtalatt.

I enn summo. Min heela natur är förderffuat, IX. X. full medh ondsko och ond begärelse, som strijda och sträffua emoot Gudz budh. Jagh haffuer icke gerna vndt min nästa, thet Gudh honom förlänt haffuer, vthan honom thet misunt, och migh thet önskat och ärnatt. Och ther iagh icke således syndatt haffuer med gerningarna (som dock offta skedt är) såå haffuer iagh doch altijd waridt full medh onda lustar. Huilkit altsamman är migh aff hiertatt ganska mishageligitt.' Jagh är thes illa till fridz, att iagh haffuer förtörnat Gud. Jagh bekenner min skull och flyyr till Gudz barmhertigheet, och wil medh then helige Andes tilhielp her effter migh gerna bättra: Och begärar för then skull af ider, att i willen migh tilsäya syndernars förlåtelse, och meddela migh afflösningen effter Christi Budh[1]) och insetielse.

Til een sådana almenneligh formo skall man wenia enfålligt folck, på thet the mågha wetha och förstå huadh the haffua för händer, när the begära afflösningen, at the mågha betenckia sina många och margfalliga brister och fheel, och wetha göra een åtskildnat emillan huart syndaslagitt, effter som Gudz Budordh oss thet förehålla, theraff taga sigh till wara för hemligha synder, och vetha regera och styra sin suagheet och skröpeligheet. Och medh mindre wij betenckie wår lägenhet och suagheet, så kunne wij icke haffua någon sanskyldigh ijder och ånger för wåra synder, icke heller tillbörligan ackta Gudz nådh och barmhertigheet i syndernas förlåtelse, och bedia Gudh om hans milda hielp och bijståndh.

[1]) B: Christi ordning. C: Christi ord.

XIIII.

Man skal ock taga sigh tiluara, at man icke lätferdeligan omgår medh afflösningenn, så at man vthan all åtskilnat och betänckiandhe strax afflöser någon, att han kan haffua itt gott förståndh vthi sin Christeliga troo, vthan sedan han sin bekennelse giordt haffuer, skal man föruetha sigh medh honom, effter som i then Suenska Kyrkioordningen ståår wttrykt, om han bekenner sigh för een syndare, haffuer ijder och ånger för sijna synder, om han [1]) haffuer förlickt sigh medh them, som han kan haffua giordt emott och förtörnat, om han begärar wara afflöst etc. Thetta moste man granneliga achta til att förekomma förargelse, så och orådh, som ther aff kan förorsakas, att man så lätteliga afflöser huar och en som kommer til skrifft, ther aff sedan skeer, att the ouerdige gå till Herrans Natwardh, och bliffua så ther sake till Christi lekamen och blodh.

Så skal och ingen bliffua afflöst, som icke wil troo Christi löffte och tilsäyelse om afflösningen, eller och ther vppå tuifflar. Ty effter afflösningen haffuer Christi löffte och tilseyelse om syndernes förlåtelse: Så kräffuer afflösningen een rett troo, genom huilka man samma löffte fatta och sigh tilegna skall. Och såsom ingom wederfars syndernars förlåtelse vthan troona: Så är och icke afflösningen krafftig vthan troona. Så skal man ock flijteliga hålla honom före, huru stoor syndh thet är icke setia fulkomeligh troo till Gudz löffte, ther medh man sigh fördristar att göra Christi ordh och sanningh om intedt.

XV.

Man skal och förmana then sigh hemligh skrifftar, om han sigh weet medh någonn synnerligh synd och

[1]) BC: om han tencker att bättra sigh, om han etc.

misgerning besuärat wara, then han icke vppenbaratt haffuer, at han sigh sielffuom sätter någon plickt til een åminnelse, at Gudh honom skonat haffuer medh straffet, och icke låtit honom bliffua borto i syndenne, och må så theste innerligare bidia Gudh om syndernars förlåtelse och tacka honom för sina stoora barmhertigheet, som honom så nådeliga skonat haffuer. Ty syn- Rom. 6.
dernas lön är dödhen, men Gudz gåffua är thet Ewiga liffuett. Och skal plickten mästa dels så ämpnas, at hon gåår tuert emott syndena, som bedreffuin är, och förtrycker henne, såsom Paulus säger: Lijka som I haffuen Rom. 6.
giffuit idra lemmar oreenligheetenne och orätferdigheetenne till tienst, ifrå then eena orätferdigheetena till then andra: Så giffuer ock nu idra lemmar rättferdigheetenne till tienst, att the måghe warda helige. Item: Christus säger: Görer sådana fruckt, som bättringh til- Matth. 3.
hörer. Så predicade Daniel för Nabuchodonozor, Konungen Daniel 4.
i Babell, och rådde honom ther till, att han skulle göra sigh lööss ifrå sina synder genom rättferdigheet, och ledigh ifrå sina misgerningar genom welgerningar emott the fattiga. Sådana syndabättrings fruckt som Gudh befalt haffuer, när hon skeer af een rett troo, kärleek och hörsamheet emott Gudh, förekommer hon och affuender, heller och lenar offta Gudz wrede och straff, icke af egen werdigheet, vtan för Gudz milda löffte och tilseyelse skull. Ty gudacktigheeten haffuer löffte om 1 Tim. 4.
thetta och thet tilkommande liffuett. Här om haffua och the gamble Kyrkiones lärare skriffuit.

ORIGINES: *Dudum currebant pedes vestri ad Demonum templa, nunc autem currant ad Ecclesiam Dei. Currebant prius ad effundendum, nunc ad liberandum sanguinem currant. Protendebantur manus prius, vt aliena deriperent, nunc protendantur vt propria largiantur. Circumspiciebant oculi prius ad mulierem, et ad concupiscendum aliena, nunc circumspiciant pauperes egenos ad miserandum.*

Aures delectabantur auditu vano, vel bonorum derogationibus, nunc conuertantur ad audiendum verbum Dei, ad explanationem legis, ad capiendam sapientiam et disciplinam. Lingua quæ conuitijs, maledictis et turpiloquijs assueta fuit, nunc conuertatur ad benedicendum Dominum, in omni tempore sermonem sanum proferat et honestum, vt det gratiam audientibus, eloquatur veritatem cum proximo suo. Sed quid opus est singula prosequi, cum pateat vniuscuiusque membri ministerium, quod exhibuit vitiis, aptare virtutibus, et actum quem exhibuit immundiciæ, ad castitatem, sanctificationemque conuertere. I haffuen tilförrene lopit til affguda tempell, nu skolen I löpa til Gudz församblingh. Idra fötter woro snare til at vtgiuta blodh, nu skola the wara snare till att frelsa oskylligt blodh. Idra hender woro tilförrene vtreckte at taga thet androm tilhörde, nu skola the wara vtreckte att giffua thet igen. Ider ögon haffua tilförenne sedt omkringh effter quinfolk, eller och begära thet enom androm haffuer tilhört, nw skola the see omkring effter then fattiga och nödtorfftiga, at man beuisar them mildheetennes gerningar. Idhor öron haffua tilförene hafft lust til fåfengeligitt och lösacktigt snak, och til the frommas förtaal, nw skola the omuende warda til att höra Gudz ord och predican, till att bekomma visdom tuckt och äro. Idhor tungo som tilförene war waan til förtaal, bannor och lösacktigt snack, skal nu omuend warda til att tacka och loffua Gudh, altijd haffua godt och ärligitt taal före, at the som thet höra måghe haffua lust ther aff, så och altijdh tala sanningen medh sin nästa: Men huad giörs behoff all stycke förtälia, effter man wel weet huars och eens lems tienst och embethe. Then lem man haffuer tilförene brukat til last och skam, then skal man sedan bruka til alla godha och ärliga dygder. Och then gerningh man haffuer giffuitt oreen-

ligheetenne, then skal man här effter wenda till kyskheet och heligheet.

BASILIUS: *Quandoquidem in corpore peccauimus, cum membra nostra ad iniquitatem exhibuimus, corpore etiam confiteamur, eodem instrumento vtentes ad peccati dissolutionem: Conuiciatus es, benedicito. Plus quam oportet accepisti, reddito. Ebrius fuisti, ieiunato. Arrogans fuisti, humiliare. Inuidisti, consolare. Occidisti, martyrium pro gratia subi, vel quod par est martyrio, per tuam exomologesin propriam corpus affige, et tunc post confessionem dignus es psallere Deo psalterium decem cordarum.* Efter wij haffue vti wår lekamen syndat, när wij gofue wåra lemmar orettferdigheetenne, therföre skole wij och vthi wår lekamen göra wår bekennelse, brukandes thet samma instrument och medell till att leggia synderna bortt. Haffuer thu tilförrene skiempt och lastat thin nästa, så tala sedhan well om honom, haffuer thu tagit meera än tigh bordhe, så giff thet igen. Haffuer thu waridt drucken, så bruka fasto och återhåld. Haffuer thu waridt högferdigh, så ödmiuka tig. Haffuer thu hafft haat och affuundh til någon, så vndt honom gott. Haffuer thu bedriffuit dråäp, så bliff Gudz martyr för Gudz ord och bekennelse skull [1]), eller ock för thet som är thesso iämlickt, tuinga thin krop och lekamen genom egen plickt. Sedan effter thin bekennelse äst thu skickelig att tacka Herranom och loffsjunga honom på psaltare och tiyo strengar.

GREGORIUS NICENUS, *in oratione ad eos qui durius alios iudicant*, lijknar en syndare som gör syndabättring widh eena siuka mennisko, som brukar emoot sina siukö någon läkedom: *Non est consentaneum, vt qui se ægrotare confitetur, eadem virtus ratione vtatur, qua vtuntur illi qui sunt prospera valetudine.* Thet är icke lickt att then,

---

[1]) B: för Gudz ordz bekennelse och sanning skull.

som sigh kenner wara siuk, brukar samma sätt medh maat och drick, som andra bruka, the ther äro helbregda och sundhe. Idem: *Tu cuius animus æger est, Cur non ad Medicum properas? Cur non confitendo morbum ostendis tuum? Cur pateris, vt depascatur et serpat, vt inflammetur? Tandem aliquando respice, et te ipsum nosce. Deum offendisti, procuratorem tuum irritasti, eum qui et præsentis vitæ potestatem habet et futuræ, Dominus et Iudex est. Delicijs indulgens in morbum delapsus es, eum inedia et ieiunijs cura. Animus laborat incontinentia, adhibeatur temperantiæ medicamentum. Multiplici ac nimia pecuniæ cupiditate in febrim incidisti, liberalitate et Eleemosyna depellatur. Hæc enim est nimirum expletæ mentis curatio. Læsit te rerum alienarum direptio, quæ rapta sunt ad proprios dominos revertantur. Mendacium te proxime duxit ad interitum, veritatis studio periculum euitetur.* Effter thu äst suagh til sinne och modh, huarföre besöker thu icke läkaren? Huarföre läther thu icke honom förstå genom thin bekennelse thin siukdom? Huarföre lijder thu, att siukdomen strecker och vtsprijder sigh, och får öffuerhandena medh tigh. Se doch eena reeso till, och kienn tigh sielff. Thu haffuer förtörnatt Gudh, thu haffuer reet thin försuarare, then ther bådhe haffuer wåld öffuer thetta liffuett, och är en herre och domare öffuer thet tilkommandhe liffuett. Tu äst fallen i siukdom genom wellust, therföre skalt thu och leeka then siukdomen genom nyckterheet, och fasto. Thu äst siuk worden af lösacktigheet, therföre bruka åtherhåldz läkedom. Tw äst fallen i skielffuesott aff margfälligh och öffuermåtto stoor girigheet och peningabegäran, thenna soot driff ifrå tigh medh almosor och miskunsamma gerningar, Ty således kan man förtaga then öfuerflödigheet som besuärar thitt moodh och sinne. Haffuer thu tagit thet androm tilhörer, lagat så, att thet kommer till rättha äganden igen.

Genom lögn äst thu icke wijdt ifrå förderffuett kommen, wilt thu nu vndwijka förderffuet, så tagh widh sanningen.

Chrysostomus[1]: *Oportet vulneribus contrariam afferre medicinam, verbi gratia: Rapuisti, pone modum rapinæ, et eius vulnus Eleemosyna mediaris. Scortatus es, huic vulneri castitatis imponatur medicina. Fratrem calumniatus es et offendisti, cessa a maledictis et charitatem amplectere, et ita per singula faciemus, quæ perpera commisimus, neque simpliciter abstineamus.* Man skal altijd stella läkedomen tuert emoot såårett, såsom til itt exempell: haffuer thu något röffuat, så haff ther medh fördragh, och leek thet såret igen medh almosor och welgerningar emoot the fattigha. Haffuer thu bedriffuit hoor och bolerij, så söök ther emoot läkedom genom kyskheet. Thu haffuer förtalat och förtörnatt thin medbroder, vent aff medh förtaal och haff lust til kärleek. Och således skal man sigh förhålla, vthi alt thett man kan haffua illa giordt, och icke allenast eenfålliga haffua ther medh fördragh. Idem[2]: *Neque enim vulnerato sufficit ad sanitatem spicula de corpore euellere, sed etiam remedia vulneribus adhibere.* Thet är icke nogh til helso att pijlon är vtdragen aff kroppen, vthan man moste bruka nödtorfftiga läkedomar, till att heela såritt.

Thenne vtuertes plickt som huar och een setter sigh sielffuiliandes är ingen betalningh för wåra synder in för Gudh, ty Jesu Christi förskyllan haffuer reenat oss ifrå alla wåra synder, thet är, ifrå syndennes straff 1 Joh. 1.
och fördömelse: vthan är allenast *voluntaria diligentia coercendi carnem*, een sielffuiliandes flijt til att späka wår lekamen, och hörer til een sandskylligh bättringhs frukt, til huilken wij alle ock äre altijdh plicktige. Såsom Christus säger: Vackter ider, att idhor hierta Luc. 21.

[1]) *Hom. 33 in Johan.*
[2]) *Hom. 30 in Matth.*

icke wardha förtungatt medh sualgh och dryckenskap, och medh thetta leffuernes wmsorgh. Item Paulus:
1 Cor. 9. Jagh späkar min lekamen och vnderkuffuar honom. Så äro och sådana lekamliga öfningar een vederkennelse om Gudz nådh och barmhertigheet, som han oss beuijsat haffuer, i thett han haffuer skonatt oss, och icke latidt oss bliffua borto i synden och dödhen. Tiena och til att förtaga [1]) widhare tilfelle til syndh. Ty öffuerflödigheet, lätia och försumelse förorsaka många laster, såsom skriffuit är: Folckett satte sigh nidh til att ätha
1 Cor. 10. och dricka, och stodho wp til att lekia. Så ogiller man
Exod. 32. och fördömer aldeles her medh the vptenckte menniskors verk, såsom *opera supererogationis*, Messo skifftelse, sielabadh, afflatz kram, pelegrims reesor, sigh sielff hudflenga, Roosenkrantzar at bidia, gå vllen etc. Ther medh Gudh haffuer meera waridt vpretatt til wredhe och straff, än til hielp, och the fattige Christne menniskor iämmerligen förfördhe [2]). Doch fördömer man icke för then skull them alla som haffua gååt vllen, dragit håårskiortor, fastat eller annat brukat, til att späka och tuinga kiötet wnder Gudz lydno, och icke ther medh någott förskylla hoos Gudh. Ty thet som i sigh sielfft är godt, och af Gudhi befalat, bliffuer syndh och Gudhi mishageligitt, när thet icke giörs aff eena retta troo, vthan i then ackt och meningh att man ther medh wil förtiena syndernas förlåtelse, rätferdigheet och thet Ewigha liffuett. Ty ther wij än alt hade giordt som Gudh befalat haffuer, skole wij än tå säia och bekenna, at vij äre onyttige tienare.

---

[1]) B: Schall och tiena till at förtaga.

[2]) B: *Opera supererogationis,* öffwerlops gerningar, Messa stictelse, sielabadh, afflatzkram, pelegrimsreesor, hudflengia sigh sielff, bidia Roosenkrantzar, gå yllen etc., ther medh några haffwa welat förtiena både sigh och androm syndernas förlåtelse hooss Gudh, therföre Gudh haffwer storligen warit vpreeth till wrede och straff, och många fattiga menniskior jemmerliga förförda.

XVI.

Effter thet största handelen i skrifftemålen ståår vppå afflösningenes ordh, medh huilken tilsäies och tilegnes honom som skrifftemålen gör syndernars förlåtelse, huilken han och genom troona anamma skall, såå frampt sådana afflösningen skal hoos honom wara krafftigh: Skal för then skull sådana afflösningh skee på förståndeligitt måål. Huarföre ther så hender att presten icke förståår hans tungomål som sigh skriffta will, må han wijsa honom til någon annan prest, som hans tungomåål förståår, ther någor sådana kan wara för handene. Men ther som thet icke kan skie, må han bruka ther til tolck, så lenge han honom förhörer, och tilseya honom sedan afflösningh, effter hans bekennelse, på Suensko: Doch skal man först latha honom förståå, att ther han om någor synnerligh brist och samuetz besuäringh, wille göra sin skrifftamål, att han thå wille sökia til en annan, som hans tungomåål förståår. Och ther så behöffues kan, skal hans Kyrkioheerdhe giffua honom itt skriffteligitt beuijss, til honom som han acktar ther om besökia. Thetta skal man och vndertijden förkunna aff predico stolen, på thet att then som Suensko icke kan, motte veta sigh ther efter att rättha.

THEN SIETTE ARTICLEN.

Om Kyrkiostraff, vppenbara Skrifftemål och Bann.

I.

Thet äro thu åtskelelige kall och embethe, som icke skola blandas i hoop, nempliga werldzligh öffuerheetz mackt och Ewangelij tienst. Gudz ordz tienare, ware sigh hoo helst han wara kan, haffuer medh ingen guddomeligh

rätt eller tilståndh bådhe suerdhen bruka, såsom man taala plägar. Ty ther emoot taalar skrifften medh klarom
Joh. 20. ordom: Såsom Fadren haffuer mig sendt, så sendher och
Luc. 22. Jagh ider. Item: Verldzliga Konungar regera, och the som macktena haffua öffuer them kallas nådiga herrar,
1 Cor. 4. men I icke så, thet är, I ären vtskickade til att lära och predica Euangelium, och wtskiffta Gudz hemligheeter, och icke till [at] intaga nogott verldzligitt herradöme, och haffua medh werldzlig Rijkes och Regementz saker
1 Petri 5. at skaffa. Item förmanar och S. Petrus Presterskapet medh thenne orden: Föder Christi hiord som är ibland ider, och haffuer ackt vppå honom, icke nödige, vthan sielffuiliandes, icke för slem vinningh skull, vthan aff enn godh vilia, icke heller såsom herrar öffuer sitt folck, vthan warder hiordenom till effterdömelse. Och sedan thå öffuerste heerden wppenbaar warder, skolen I undfå herligheetennes ouanskeliga Crono.

Men ther några Biskopar och Kyrkiones personer, någorstedz haffua werldzlig rett och rettigheet, ther haffua the honom såsom en Donation, gåffuo och skänck, som them giffuin och vndt är, genom mennisko Autoritet och tilståndh. *Habent iurisdictionem politicam, donatam autoritate humana*, såsom månge andre huusfäder enn sådan Jurisdiction haffua öffuer sinn godz och äghor, huilken haffuer sin vissa råmercko, ther öffuer hon sigh icke sträcker. Så äntå presterskapett icke haffuer någon fulmakt, som sig sträcker til werldzligitt voldh och welde, så haffua the doch sin Jurisdiction, som them tilbetrodt är, och the på sit embetes wegna äre plicktige att bruka, nempliga, i andeliga måtto straffa, och behålla them obootferdigom theras synder, så wel som förlåta them bootferdigom huadh the kunna haffua brutitt och syndat. Här om haffua the Christi almenneliga budh och befal-
Joh. 20. ningh: Huilkom I förlåten synderna, them förlåtas the, och huilkom I behållen them, them äro the behåldna.

Så haffuer och Christus synnerligha stelt een process emoot synd och misgerning att bruka. Matth. 18. Samma Christi befalningh haffua the helige Apostlar icke allenast medh ordhom förklarat, vthan och medh werckett stadfest. Ty the haffua icke allenast lärdt om kyrkiostraffett, vthan och stelt sådant i werckett. Thet och the gamble och gudfrucktige Kyrkiones lärare: ORIGENES, TERTULIANUS, CYPRIANUS, CHRYSOSTOMUS, AUGUSTINUS, AMBROSIUS, HIERONYMUS, i sinom tijd giordt haffua, såsom theras skriffter och många historier thet nogsampt wtuijsa.

1 Cor. 4. 1 Tim. 1. 2 Tim. 2. 2 Tess. 2. Titum 3. 1 Joh. 2.

Effter thet thenna fulmackt är prestomen aff Christo befalt och betrood, therpå man och haffuer både Apostlanars och the helige fäders exempeel för sigh: Så skola presterna för then skull icke allenast wijsliga, vthan och alffuarliga ther medh wmgå, och besinna thet att them är så well befalt att straffa syndena som trösta the bedröffuade, så wel banlysa som afflösa, och therföre icke ackta någon person högh eller lågh, när han syndar, och sigh vti synder obootferdeligan håller, och ther vthi förhärdar, oanseandes att the warda therföre wndsagde, förfolgde och hatadhe, såsom man medh then handel fögo tack förtienar, vthan meer alles haat och förfölielse, synnerliga på thenne werldennes sidsta tijdh, i huilkom all Disciplin är platt förlagd, och ingen tuckt, dygdh eller åhrligheet skiöt mera acktas.' Så finnes och många ogudacktiga, som Christi welgerningar och Euangelio till spott sådant taal och argument föra: Genom troona warder man saligh: therföre ligger icke stoor mackt vppå huru man leffuer, och är ingen Disciplin aff nödenne. Och än thå på thenna tijden icke föres så skarp Disciplin medh kyrkiostraffet, som thet fordom tijdh i församblingene skedde, ty nu will ingen lijdha, att groffua synder och vppenbara laster bliffua straffadhe: Likuel moste syndh och last så weel hooss leekta som lärda straffas, ehuru thet kan

wara, meera moot eller medh. Och när Gudz ordz tienare thet göra, göra the thet icke på sijna wegna, vthan heller på Christi Gudz Sons befalningh, huilkens tienare the äro, och kunna the icke medh itt godt samueet, vthan syndh och Gudz wredes och straffs föruentelse, sådana tilbörligitt kyrkiostraff haffua fördragh: Såsom och inghen, som wärldzligitt wåld och wälle haffuer, kan them ther vthi förhindra och mootståndh göra, vthan sins samuetz förkränkelse, Gudz förtörnelse och farligha straff, såsom skriffuitt ståår: Skona them
1 Reg. 15. intedt. Thet Andeligha kallet skall icke infalla vthi werldzliga saker, ey heller skola the, som thet werldzliga embetet tilbetrodt är, wara thet andra embetitt til förhinder, vthan på bådha sijdor beflijta sigh, at Gudz wilia måtthe bliffua foordratt och fremiat.

Huarföre på thet presterna icke skola haffua såå mykit mootstånd, och warda föracktadhe, när the her medh wmgå, begäre wij wnderdånliga aff Kong:e Matt:z wår aldranådigaste Herra och Konungh, att hans Kong:e Matt:z wille medh sit strenga mandatt stadfesta medh höga och lågha, att presterna effter Christi befalningh thetta motthe i såå måtthe driffua, att the som ähre rettzliga banlyste för sin ogudacktigheet[1]), icke skola brukas til något almenneligitt kall och embete, så lenge the äro i Bann, icke heller lijdas vthi ärligha samquembder, till thes the sig bettrat haffua.

II.

Thesse effterföliande groffue laster, som plägade kallas *Crimina notoria*, och the som medh sådana äre besuärade, haffua foordom tijd warit vnder kyrkiostraff, och skola ännu med retto ther vnder höra.

1. Först Gudz ordz, Sacramentzens och predicoembetzens försmädelse och förtaal.

[1]) B: ogudacktigheet, groffwa laster och misgerningar, och obotfärdigheet.

2. Aldrig eller ock altför sellan gå til Kyrkio och höra Gudz ordh.
3. Wara androm til förhinder och förargelse medh spatzerande, med speel, med brendeuijn, ööl och annatt kram, seliandes then tijdh tidegerdenn och prædican haffs i Kyrkionne för hender.
4. Affguderij bedriffua.
5. Kätterij och falsk lärdom lära och försuara.
6. Sueria fåfengeliga widh Gudz Nampn.
7. Wmgå medh wijdskepelse.
8. Icke på någon åår gå til Sacramentet.
9. Aff genstörtigheet och ondsko icke hålla på Longofredagh, Påskedagh, Pingesdagh och Juledagh heligt, androm til förargelse och sigh sielffua til skadha.
10. Ohörsamheet och vproor emoot Öffuerheetena, när the, som sådant bedriffua, warda skonadhe til liffuett.
11. Förachta sina föräldrar, öffuergiffua them i theras nödh och ålderdoms tijdh, eller och hålla them illa vthi then deel the behöffua.
12. Draga longh ia, någon åår[1]), nijt, haat, vredhe och fiendskap emoot sin nästa, som sig gerna medh honom will förlijka.
13. Moord.
14. Hoor.
15. Bolerij.
16. Sualgh och Dryckenskap.
17. Frendspild och blodskam.
18. Byggia Echtenskap i skyldskap och förbodna leedher.
19. Barns dödh.
20. Haffua flere hustrur än enn tillijka.
21. Vthan lagligt brott öffuergiffua sin eckta maka.
22. Stöld på Andeligit och werldzligitt godz.
23. Röffuerij.
24. Ocker emoot beskreffuin lagh och Gudz Budh.
25. Falsk witnesbyrdh.

[1]) B: Draga een långh tijdh, ja någor åhr.

26. Falska eeder.
27. Meen eedh.
28. Tijdelagh medh oskälig diur.
29. Dobbel och andra groffua laster[1]), som äre werde att komma wnder kyrkiostraff.

III.

Emoot förbemälta laster äro thesse Kyrkiostraff stelte.

1. Först hemliga laster, som eenom eller nogrom äro kunnoghe, broderlig [och] hemlig straffa.
2. Wppenbara straff för Kyrkiodören, när en icke wil höra broderligh och hemlig förmaningh.
3. Bann och vtskutningh vtu Gudz församblingh.
4. Igenkalla falsk och förargeligh lärdom.
5. The obootferdiga icke afflösa ifrå theras synder, vthan behålla them ther vthi.
6. Förhålla Sacramenten in genere.
7. Icke tilstädia enom til Herrans Natwardh.
8. Icke effterlåta enom ståå Fadder vidh Dopet.
9. Icke lysa för eenom til Echtenskaps ståndh.
10. Icke giffua en tilsamman i Echtenskap.
11. Neka the Christnas lägerstadh.
12. Ingen åhrlig och vppenbara begraffning viderfara låta.
13. Förbiuda klockorna.
14. Medh the vppenbara syndare och banlysta ingen handel driffua, eller vmgänge haffua, them icke hysa eller helsa, till thes the sigh retta och bettra. Ther medh doch altijd moste beskedeligen tilgå, at alt må lända til förbättringh.
15. Ingen kyrkiotienst och rätt latha sådana wederfaras, här til hörer och vppenbara skrifft, then them och skall nekas.

---

[1]) B: Dobbel. Och andra flere sådana grofva och stora laster.

The banlyste, och the som vnder vppenbara skrifft höra, haffua fordom tijdh most holla sigh en tijdh longh ifrå gestebudh, ingen handell och wandel driffua, icke gå till bryllops, ingen herligh kläder eller smycke draga, såsom man ther om finner wara stadgatt *in Nicæna Synodo* [1]).

Af thesse förbemelta straff haffuer Christus några insatt och förordnat, the andra haffua the helige Apostlar och gudfrucktige Fädher, och then Christeliga församblingh giordt, och äro icke vthan een förklaringh på thet kyrkiostraff som Christus haffuer insatt, tädan the haffua sin krafft och Authoriteet. Therföre man them och ackta och hålla skall för nödtorfftig och nyttig kyrkiostraff.

IIII.

Effter thet är nu stoor osedh och vane, then Christi folck icke lijda skole, att mandråpare och andre ogerninges män gå om och tigga sigh till bötther: Thy skal här effter ingalundha för sådana lyst warda aff predico stolen, vthan heller affrådas att man them intedt hielper annat än till retthen. Ty thet är emoot Gudz wilia at hielpa sådana ogerninges män: Så förnimmer man ock att the vndertijden driffua hään och spott emoot Gudh medh sådana hielp, som the således bekomma, att the rekna thet för een lycko, att the haffua bedriffuit thet mandråp, ther igenom the haffua bekommit många peningar och stoora rijkedomar.

V.

Icke skal man någrom plickt setia för sina misgerningar vthan återuendho, annat än han sig i sitt heela leffuerne bettre wacktar för syndh och tilfelle til syndh. Ty samuetett skal icke besuäras på någon menniska,

[1]) *Canone 11.*

som bootferdigh är. Dock skal honom alffuarligh förhållas, att han icke så säkert leffuér, at han aldrig mera kommer ihogh huadh honom widerfaritt är, vthan sigh sielffuom steller nogott wårdtekn och wederkennelse, til thet som kan wara skiedt.

VI.

Then part må afflösningh bekomma, som förlickningh medh godh skiäl tilbiuder, endoch then andra parten i sin hårdheet icke will widertagha och förlickning göra medh lideligh welkor. Doch skal her medh warda beskedeliga handlat att man icke vtaff någon letferdigheet afflöser honom, som medh någon groff misgerningh haffuer andra förtörnat. Liggie thå sådant till Biskops ransakningh.

VII.

All vppenbara skrifft skal förhandlas vthan för kyrkiodören, och icke inne i kyrkionne, som någorstedz her til skedt är, mykit mindre inn om lyckte dörer antingen i Sacerstien eller elies i kyrkionne.

VIII.

Ingen *Poenitentiarius* skal afflösa någon som för sina misgerningar skul är fallen wnder vppenbara skrifft, och ifrå andra orther warder förskickat till honom, för än han haffuer bekommit witnesbyrdh om honom ifrå hans Kyrkioherdha, om han således haffuer hållet sigh sedan han kom wnder wppenbara skrifft, att han kan bliffua afflöst. Ty huar elies skier, så stadfestes offta sådana misgernings män vthi ondsko och olydno emott sin Kyrkioheerdhe.

IX.

Och all then stundh några kunna finnas, både kyrkioheerdar och *poenitentiarij*, som här vthi sigh försumma, icke brukandes then fulmackt som omtalatt är, vthan för weld och wenskap, skäncker eller reddhoga, [thetta misbruka][1]), så att the icke göra then ena syndaren så good som then andra i lijka måtto, wthan haffua anseendhe til personen, skonandes them som icke skonas skola, skal Biskopen sådana *Pastorem* eller *poenitentiarium*, effter han så otrooligan handlar, straffa och til någon tijdh setia ifrå embetitt. Ty fulmackten till att lösa och binda geller så wel emoot högha som lågha, och skier icke sådant för nogors persons skull, vthan för syndennes skull, then Gudh icke lijda kan, huarföre Gudh offta bliffuer förorsakat till at straffa een heel församblingh, en [heel] stadh och landh, när groffua laster och misgerningar bliffua ostraffade och öffuerskylte, ther the och bliffua orsak til, som ther öffuer hålla[2]), och sitt embete icke troligen driffua.

X.

Effter Bann är thet yttersta straffet som församblingen haffuer i andeligh motto till att bruka emot groffua, doch vissa och vppenbara laster och misgerningar, huilkit [bann] i sanningene haffuer mykit vppå sigh, och är itt krafftigt werck emott them, som retzliga banlyste äro, som månge historier nogsampt giffua tillkenna, effter thet är *diuina quædam censura, summumque futuri iudicij præiudicium, si quis ita deliquerit, vt a communicatione orationis, et conuentus et omnis sancti commercij relegetur.* Thet är itt guddomeligit inseende och en föredom till then yttersta domen, ther nogor så haffuer

[1]) C: vthan för weld — — — reddoga, thetta misbruka.
[2]) B: en heel stadh — — — som ther medh öffwersee.

syndatt, att han motte vtstengias ifrå then Christeliga församblingen, och Christna menniskors böners och handels deelacktigheet, såsom then gamble Läraren TERTULIANUS haffuer taalat. Therföre skall ingen Biskop heller prest medh een sådana högh och wicktig saak wara förhastig, eller effter sin egen wilia, vthan föregångande tilbörligh förmaningh, mykit mindre vthan lagligh orsaak här vtinnan handla. Ty endoch Christus haffuer sagt: Them I förlåten synderna, them äro the förlåtna, them
Joh. 20. I behållen synderna, them äro the beholdna: Så haffuer han doch icke här medh giffuit prestomen någon fulmackt effter sin egen vilia och godha tycko at handla och aff synd göra rettuijso, eller aff rettuijso göra synd. Och såsom Christus icke haffuer tillstadd afflösa obootferdiga syndare, så haffuer han ock icke heller giffuit nägrom then rett, at the måge banlysa och vthestängia the fromme vthu församblingen och Sacramentzens deelacktigheet, at han icke aldeles håller sigh effter theras sinne och vilia. Och haffuer för then skull fordom tijdh banlysningh, såsom TERTULIANUS säger och AMBROSIUS ther om skriffuer [1]), icke waridt allenast presterskapett, mykit mindre enne person tilbetrodt, vthan man haffuer hafft sampt medh the andre gamble, gudfrucktige, lärdhe och beskedelige män, som haffua ransakat, betenckt och öffueruägatt the saker, som till then andeliga Jurisdiction haffua hördt, vthan huilkes rådh och tilståndh ingen wart medh retto bannlyst.

XI.

Och skal presterskapet thes mera taga sigh tiluara för hastigt och obetenckt Bann, effter thet plägar gerna wara oretuist, och är oretuist Bann icke allenast then Bannlysta til skada in för Gudh, vthan kommer honom,

[1]) TERTULIANUS: *In Apologetico;* AMBROSIUS: *In Epist. ad Tim. Cap. 5.*

som thet haffuer misbrukat sielffuom på halsen. Ty så säger Salomon: Lijka som enn fogell bortfaar och en suala flyger, altså bijter intedt en oförtient banna, vthan kommer öffuer honom som thet giordt haffuer. Ther om talar och AUGUSTINUS härliga: *Cæpisti habere fratrem tuum tanquam publicanum, ligas illum in terra, sed vt iuste alliges, vide, nam iniusta vincula disrumpit iustitia, et temerarium iudicium plerumque nihil nocet de quo temere iudicatur, ei autem qui temere iudicat, ipsa temeritas necesse est vt noceat.* Thu haffuer begynt haffua thin Broder såsom enn publican: thu binder honom här på Jordenne, men see til att thu rettuisliga binder, ty rettuijsa vplöser itt oretuist Bann, och gåår thet så gemeenliga till, att en lätferdigh dom icke skadar honom, öffuer huilken domen är feld, men honom, som haffuer aff lätferdigheet nogott dömpt, moste sådant wara till skadha. Item: *Illud plane non temerarie dixerim, quod si quisquam fidelium fuerit anathematizatus iniuste, potius ei oberit qui facit, quam qui hanc patitur iniuriam. Spiritus enim Sanctus habitans in sanctis, per quem quisquam ligatur aut soluitur, immeritam nulli ingerit poenam.* Thet kan iagh well säya, att ther någor from och Christtrogen menniska warder vthan skäll och orettuijsliga banlyst, så skadar thet mera honom som thet giordt haffuer, än honom som then orätthen lijder. Ty then helghe Ande som boor vthi the helige, genom huilcken huar och en bunden och löst warder, han legger ingom något oförtient straff vppå.

Prou. 26.

XII.

Så är och merckandes, att endoch then fullmackt om Bann är en Andelig mackt, som medh Gudz ordh andeliga binder the obootferdiga och the bootferdiga andeliga vplöser, så strecker doch thenna fulmackt sigh så vidt, att the obootferdige måge vtskiutas aff then

Christeliga församblingene, så att the icke skola wardha deelacktige medh andra Christna menniskor aff Christi dyrebara lekamen och blodh, och ingen skal haffua wmgenge med them. Så warda the och lekamliga bundne till itt vttuertes straff, på thet the skola besinna sigh falla till fögo och bättra sigh. Ty thesse äre the rättha orsaker, huarföre *excommunicatio*[1]) skal bliffua hållen och brukat: Först til att förekomma, att the som antingen en falsk eller skadelig lärdom haffua, eller itt lasteligit leffuerne föra, icke motte medh Gudz förtörnelse warda nempdi ibland Christit folck. Thernest att the eenfållige icke skola aff theras onda wmgenge bliffua förfördhe och bedragne. Till thet tredie på thet att the, som fallit haffua, måga genom then vtuertis blygd och skam bliffua wmuende och medh församlingen förlickte. Här aff kan man well merkia, at man för all tingh skal medh Bann och annor kyrkiostraff thet sökia, som kan lenda Gudi till äro, församblingenne till vpbyggelse, och wår Broder som syndat haffuer till bettringh.

XIII.

Effter thett Bann är itt sådant straff som ock är en läkedom, therföre skal man aldeles taga sigh til wara, at man icke så banlyser then brotzliga, at man bannar, fördömer och antuardar honom dieffuulen, til liff och siäl, såsom någre aff the Påueske haffua meent, att thet skal wara en *gradus excommunicationis,* som the kalla *Anathema,* ther then brotzlige icke allenast sattes till en tijdh ifrå församblingenne, Sacramentzens bruk och all wmgängelze, vthan ock befales Sathanæ såsom en ägendom till lijff och siell, så att inga böner skola för honom göras. Sådant bann skal icke lätteliga tilstadt bliffua: Ty så lenge en leffuer, så är hopp at han kan

[1]) B: *excommunicatio* eller Ban.

sig bättra, och kan sådant bann eller *Anathema* icke haffua rum vthan *a posteriori*, thet är, när en vthan återuendo in til endan försmädar och förhädar Gudz ordz reena och retta lärdom, som hañ haffuer förstått, eller och ingen bettring gör.

Doch skal man wetha at ogudacktig lära och försmädelse och itt ochristeligitt leffuerne skall effter Pauli lärdom Anathematizerat och förbannat bliffua, och icke menniskonar, om huilka ännu' kan wara hopp, så lenge the ähre i thetta liffuet, at the sig omuenda och bättra. Therföre säger Sanctus Paulus: Om någor icke wille lyda wår ordh, honom teckner wp vthi itt breff, och haffuer ingen wmgengelse med honom, på thett han skal blyias, doch håller honom icke såsom een ouen, vthan förmaner honom såsom en broder. 1 Cor. 5. Gal. 1. 2 Thess. 3.

Her befalar wel Paulus, at wij skole skilia oss vidh en ondh menniska, men icke förbiuder han, vthan meer biuder och befalar oss, att wij skole bruka kärleek emott honom, på thet han må blyias och haffua sorgh och bedröffuelse ther aff, att han är vtskutin ifrå församblingenne, och må så kunna besinna sigh, och falla til fögo och bettra sigh, att hans ande må saligh warda. 1 Cor. 5. *Indixit separationem, non præcidit dilectionem, inquit* AUGUSTINUS[1]). Men är thet så att han icke rett blyies och bettrar sigh, så är han sigh sielffuom en orsak till dödhen, och icke then som honom genom thett medel ville hielpa och läkia. I all straff skal man see huru man skall och kan hielpa then brotzliga, så att han icke skils widh then frijdh, som är i Christo Jesu, vthan han vmuender sigh tijt, tädan han fallen är, såsom AUGUSTINUS och CHRYSOSTOMUS ther om herliga lära. AUGUSTINUS, *de Correptione et gratia. Cap. 15: Corripiantur a præpositis suis subditi, fratres correptionibus de charitate*

[1]) *In psal. 54.*

venientibus pro culparum diuersitate diuersis, vel minoribus vel amplioribus. Quia et ipsa, quæ damnatio nominatur, quam fecit Episcopale iudicium, qua poena in Ecclesia nulla maior est, potest si Deus voluerit in correctionem saluberrimam cedere atque profiteri. Neque enim scimus quid contingat sequenti die, an ante finem vitæ huius de aliquo desperandum est, aut contradici Deo potest, ne recipiat et det poenitentiam, et accepto Sacrificio Spiritus contribulati, cordisque contriti, a reatu quamvis iustæ damnationis absoluat damnatumque ipse non damnat? Pastoralis tamen necessitas habet, ne per plúres serpant contagia, separare ab ouibus sanis morbidam, ab illo cui nihil est impossibile, ipsa forsitan separatione sanandam. The brotzlige skola aff sina förmän warda straffade, doch medh sådana nepst som aff kärleeken kommer, antingen meer eller mindre, effter som brott och skull kan wara, ty ock straffet som kallas Bann, som Biskoparna på sins embetes wegna giordt haffua, huilko intedt större straff är i församblingenne, kan nest Gudz hielp lenda till godho och bettringh. Ty wij wethe icke huadh annan dagen henda kan, eller skal man miströsta om någon, før än hans liffztijd endatt är, eller kan man förtaga Gudhi att han icke läter sigh wårda om honom, och giffuer honom ena sanskylligh syndabettring, och löser honom ifrå thet straff, som honom genom bann öffuerkommit är, ändoch thet haffuer waridt itt retuist bann, och att han icke fördömer then som fördömpdt är? Doch kreffuer enn godh herdes embete att skilia itt siukt såår ifrå thet helbregda, på thet siukdomen icke skall komma öffuer them, och kan skie, att thet som siukt är warder genom then affsöndringen helbregda giordt aff honom, huilkom ingen tingh omögelige äre. Idem: *Corripiendo nihil aliud debemus agere, nisi vt ab ista pace, quæ est ad Deum, non recedatur, aut ad eam qui recesserit, reuertatur, nos agamus sine desperatione*

quod agimus. Medh straffet skole wij intedt annat sökia, än att man icke motte gå ifrå then frijdh som är i Gudi, eller ock, att then som wore ther ifrå gången, motte komma ther til igen, huadh wij göra skole, thet skole wij göra vthan all miströst.

Chrysostomus[1]: *Putatisne hanc parui momenti rem esse, ante iudicem iudicijque tempus, aliquem eiusmodi sententia condemnari? Anathema enim omnibus modis a Christo separat.* Achte I thet så ringa, således fördöma en in för domaren, och för än domzens tijdh är komen? Ty *Anathema* eller thet yttersta Bann skil en aldeles ifrå Christo. Item: *Dogmata impia, et quæ ab Hæreticis profecta arguere et Anathematizare oportet, hominibus autem parcendum et pro salute ipsorum orandum.* Falske och ogudachtige lärdomar, och thet som kettare vtspridt haffua, skal man straffa och til thet yttersta förbanna, men menniskona skall man skona, och för hennes saligheet bidia.

XIIII.

Vppå thet att the saker, som höra til *Jurisdictionem Ecclesiasticam,* huilke wel månge och åtskelelige ähro, och vndertijden selsamme fall innehålla, motthe thes bettre och snarare kunna bliffua affhandladhe, och en godh och Christeligh *Politia Ecclesiastica* ther igenom her i Rijket, så well i lärdomen som i vtuertes Disciplin, bliffua wprettat och widh mackt hållen, så acktar man thett godt och nyttigt wara, att itt *Consistorium Ecclesiasticum* motte her i Stockholm wprettat bliffua, och ther til sampt medh Bisperna förordnas gamble, gudfruchtige, lärdhe och förfarne män, [thee] ther een eller tuå reesor om åårett eller och offtare, ther som synnerligitt fall så kreffde, kunne komma till hopa, the saker som kunna förekomma til att förhöra, öffueruäga, be-

[1] *In sermone de Anathemate.*

tenckia och affhandla. Ther som någor wore antingen *ex politicis* eller *Ecclesiasticis personis,* som hade någon tuiffuelsmål *in doctrina* eller i annor fall, som höra til *Consistorium Ecclesiasticum,* ther om the vilia bespöria, them skulle thet wara frijt att göra.

THEN SIUNDHE ARTICLEN.

Om Herrans Natwardh.

I.

Ibland alt annat som alt förmykit är i werldenne, ther med Gudz wredhe och straff både i andelig och lekamligh måtto, så well vthi thenne sidste werldennes tijdh såsom fordomdagz förorsakat warder, är icke thet ringaste, att thet höguerdiga Sacramentet, wårs Herres Jesu Christi Natuard, mongestedz och aff mångom så mykit warder wanährat och misbrukat. Ty effter thett wår Herre och frelsare, Jesus Christus, hafuer aff alsom största wilia och kärleek til menniskones saligheet thetta Sacramentet sticktat och insatt, och wil att wij thet bruka skole i hans församblilng, in till thes han igenkommer på then yttersta dagen till att döma leffuandes och dödha, thenne helige handell medh sin dödh och blodz wtgiutelse welet försegla och stadfesta, så och ther til medh allom them, som vthi een rett troo werdeliga samma Natwardh begåå och bruka, vtloffuat och tilsagt, sådana edla skat att meddeela och tilegna, som större är än himmel och Jordh, nempliga sin helga lekamen och dyrebara blodh, medh alt thet han menniskona til godho, genom sin lydno, pijno och dödh och blodz wtgiutelse wttrettat haffuer: Så kan icke annars skee, än att then otacksamheet, som werlden emoot sådana Christi höga welgerningar medh thetta höguerdiga Sa-

cramentzens föracht, wanära och misbruk beuijsar, moste iu hårdeliga straffatt warda. Såsom S. Paulus medh en skarp prædican, hoot och vndsäyelse thet klarliga betygar. Ty så lydha hans ordh: han bliffuer saker til Herrans lekamen och blodh. Item: han äther sigh sielffuom domen till, effter han icke [åtskil] [1]) Herrans lekamen, thet är medh Herrans Natuardz misbruk, som skier ther medh, at enn ouerdeliga äther och dricker Herrans lekamen och blodh, och icke haffuer ther till meer anseende, än till en huardagz måltijdh, ther medh förorsakar han öffuer sigh både euigt och timeligit straff. Therföre, säger han, äre och månge ibland idher siuke, och många allaredho dödhe bliffne. Widerfors nu the Corinther then tijd sådant straff, på huilkenn tijdh doch icke woro så groff misbruk, såsom nu i dagh mongestedz äro, huad haffuer man thå sigh nu annatt föruenta, än så mykit större straff, som misbruket nu större och groffuare finnes? Thet som talas om them som ouerdeliga ätha och dricka Herrans lekamen och blodh, thet samma skal och förstådt warda om them som ther medh ouerdeliga handla och wmgå, emoot Herrans befalningh och insettelse, eller och ouerdeliga ther om lära, tala och skriffua. Ther om och then gamble Läraren och helge Martyr CYPRIANUS så skriffuer: *Qui soluerit vnum ex mandatis istis minimis, et sic docuerit [homines], minimus vocabitur in regno cælorum. Quod si nec minima de mandatis Domini licet soluere, quanto magis tam magna, tam grandia, tam ad ipsum dominicæ passionis [et nostræ redemptionis] Sacramentum pertinentia, fas [non] est infringere, aut in aliud quicquam, quam quod diuinitus institutum est humana traditione mutare.* Huilken som wplosser itt aff the minste Budhen, och lärde så menniskonar, han skal kallas then

1 Cor. 11.

---

[1]) C: effter han icke åtskil.

minste i himmelrijket. Huru mykitt mindre är thet frijdt och effterlåtett sådana högh och wicktig tingh, och the som till vår Herres Jesu Christi pijno och wår återlösningz Sacramente höra, bryta eller och effter menniskiors stadga omskiffta, och till något annatt bruka än thet är aff Gudhi sticktat och insatt. Huadh kan klarligare och medh kraffteligare grundh emot alt misbruk, emoot Herrans ordningz förkränckelse och all falsk lärdom sagt warda, änn aff then helge Läraren Cypriano sagt är? Så effter thet att een så hård sententia, och itt såå suårt wijthe är till Herrans Natward tilsatt, therföre är aff nödenne att wij näst en ödmiuk bön till Gudh, att han werdigas lena straffet, för sin försambling skull, lära achta thenna höga och heliga handell för thet han sticktat och insat är, ther om Christeliga lära, tala, och tenckia, och i all ärho och wyrdningh hålla, och rett begåå.

II.

Här til hörer, att man haffuer först om thetta högberdiga Sacramentet itt rät förståndh, sedan att thet warder rätt och Christelighen både aff oss och andra begått och brukatt, som thes rätta art och natur kräffuer, och Christus sielffuer haffuer befalt. Ty såsom ingen kan döma om then saak han icke förstår, ey heller kan een haffua lust och wilia till nogott, ther om han tilförna ingen kundskap och berettelse bekommit haffuer: Så kan man och icke, såsom Paulus kräffuer, åtskilia Herrans lekamen och blodh, ey heller haffua ther till lust och wilia, vthan så skeer, att han ther om tilförna bekommer itt rät förständh och en nödtorfftig kundskap. Thesse thu stycker haffuer man them eenfålligom til rättelse kortteliga, såsom vthi en summo, medh thenne ordh welet författa och beskriffua.

Herrans Natward i Christi försambling är itt synligit Sacrament, thet är en helig och höguerdigh handell, til huilken höra effter Christi insettelse wttuerthes synligh och begrijpeligh Element och tekn, Brödh och Vijn, så ock Christi insetielses ordh, och theres rätta bruk och förkunnelse vtöffuer samma wtuertes Creatur, sampt medh theras rätta sanskylliga wthdeelningh ibland them som gå til samma Herrans Bordh och begära ther aff bliffua delacktige, huilken handell Christus Gudz Son, sedan han thett Judeska Påskalambett ätit och beslutat hadhe, något för än han thet högsta och ypersta werck til menniskors slecktes återlösningh medh sin pijno och dödh begynte, haffuer aff alltsom största wilia och kärleek til menniskona sticktat och förordineratt, och sina församblingh effter sigh här wppå Jordenne leefft och trooliga befallt, att hon medh altsom största gudachtigheet, äro och vyrdningh honom hålla och begå skulle, i huilken handell han will sielff wara tilstädis, och oss allom som thenna Natward nytia och bruke, effter sitt Alzmechtiga ordh, och euiga förbundz krafft och lydelse, genom sins ordz tienare, lijkauist som medh sina egna hender, giffua och vtskiffta, oss till att ätha och dricka, icke allenast blott Bröd och Vijn, vthan medh thesso vtuertes synlige och begrijpeliga tingh sin helga, reena, sanna och naturliga lekamen, som på korsens trä genom dödhen för menniskors slektes saligheet skull offratt, och sin dyrebara blodh, som aff hans sijdho på korsett för oss rundeliga wttgutin var. Huilken lekamen och blodh warder icke allenast medh wår siäll genom troona, vthan och medh wår lekamen föreenat och sammanfogatt, icke allenast till krafftenne, vthan och sielffua warelsen, och lekamliga vthi theras mundh som thet höguerdiga Sacramentet bruka, dock icke till någon lekamligh spijs, vthan till en andelig födho, ey heller vthi lekamliga och synliga måtto, vthan i osynliga, öfver-

naturliga, och oss i thenna werldenne oransakeliga och obegrijpeliga, doch Gudhi mögeliga måttho, effter som thet haffuer syntz honom godt wara, och han sielffuer weet. Och medh thenna synliga handell, doch sins lekamens och blodz osynliga näruarelse och naturliga deelachtigheet, ther medh han sigh både medh wår siell, så och medh wår lekamen och blodh föreenar och incorporerar, wille han lijka som genom en wiss wnderpant och insegell föruissa oss om nådennes löffte, att wij skole wara ther wisse vppå, at wåra synder åhro oss för hans skull förlåtna, och att alle the höge och salige welgerningar, som han hela mennisko slektena til godho medh sin lydno, pijno och dödh wttrettat och föruerffuat haffuer, höra oss till, och att han will wara krafftigh i oss, vpueckia, stödia och stadfesta i oss eenn sann troo och tacksäielse till Gudh, för sådana saliga welgerningar, som oss i Christo widerfarna åhro, så ock en Christeligh kärleek emott wår nästa, een innerligh bön, en rett bekennelse, en fulkomligh och leffuandes förhopningh om wår lekamens vpståndelse, saligheet, liff och Ewiga åhro.

III.

Aff thenne korta definition och beskriffuelse kan man merkia, til huru högt och heligt werk Christus Jesus sin Natward sticktat haffuer, och huadh för högh och helig tingh han will ther wtdeela, allom them som samma hans Natward gudfruckteliga effter hans insetielse begå och bruka. Therföre och the gamble och gudfruchtige Kyrkiones lärare thetta Sacramentet medh alltsom herligeste ordh och titlar haffua beskriffuit och beprydd[1]),

[1]) AMBROSIUS: *Lib. 4 de Sacram.*; ATHANASIUS: *In Epist. in Corinth. 11*; CHRYSOSTOMUS: *Hom. 21 in Ma'th.*; CYRILLUS: *In Johan. et Concilium Ephes.*; HILARIUS: *Lib. 8 de Trinitate*; HIERONYMUS: *In agone mortis*; CYPRIANUS: *Hom. de Cæna*; IGNATIUS: *In Epist. ad Ephes.*

så att the haffua kallat thet *cæleste et venerabile Sacramentum, venerandam dominicam cœnam, magnum et inscrutabile mysterium,* [*summum mysterium*], *mysticam et viuificam benedictionem, tremendum Sacramentum,* [*tremenda mysteria, tremendum calicem, Sacramentum*] *communicatæ carnis, Sacramentorum confirmationem, ferculum venerandum, colendum, adorandum, glorificandum et amplificandum et omnibusque extollendum laudibus, exaltandum cunctis præconijs, semper in cordis visceribus retinendum, et perpetuis temporibus alligandum animo: Escam mirabilem et stupendam, delectabilem et iucundam, tutissimam et super omnia peroptandam, diuinum et cæleste Sacrificium, remedium peccantium, Sacræ peregrinationis nostræ viaticum, incomsumptibilem cibum, immortalitatis alimoniam non moriendi sed vivendi per Christum Jesum in Deo.* Thet är itt himmelskt och höguerdigt Sacrament, Herrans höguerdiga Natward, een stoor och oransakelig hemligheet, then aldra högste hemligheet, een helig och leffuandes welsignelse, itt förskreckeligitt Sacrament, en förskreckelig hemligheet, een förskreckelig kalck, Christi lekamens deelacktigheetz Sacrament, itt beslut på all Sacrament, en kosteligh rett som werdh är at man håller vthi all ähro och wyrdning, med tilbörligh Gudz loff, åkallan och tackseyelse, anammar, prijsar och såsom then högste skatt altijd i sitt hierta behåller och beuarar: Sådana spijs, ther öffuer enn må sigh förundra, och ther vidh giffua sigh, när han ther om betencker, doch enn liufflig, hugneligh och tryg spijs, ther man altijd och öffuer all tingh åstunda, begära och sigh vnska skall, itt heligt och guddomeligitt offer, syndares läkedom, vår helga reesos och afferdz vägabreff, en oförtärande spijs, odödeligheetennes spijs och recept, en läkedom och föruaringh emott döden till att leffua i Gudi genom Jesum Christum.

Thesse och andre flere sådana ord äro icke *inanes hyperbolæ,* thet är, något fåfängt och onyttigt loff och

berymelse, vthan ther med haffua the helige Fäder welett oss påminna höguicktig och nödtorfftigh tingh, som Christi ähro och wår salighet pågella, och wijsa oss allena in på Christi insettelses ordh, på huilken thetta Sacramentet, och huad wij ther om troo skole, grundat warder.

IIII.

Hoo som helst then retta troona om wårs Herras Jesu Christi Natward haffua och behålla will, och här öffuer icke komma vthi skadeliga meningar och wilfarelse, såsom bådhe vthi fordom tijd skiedt är, och än nu i wär tijdh (Gud betthre) mångestädz skeer, icke allenast ibland the Påueska, vthan och ibland andra, som vilia synas holla medh then retta Ewangeliska troona, then samme moste trooliga och medh al flijtt, hålla sigh in till insettelsens ordh vthi thetta Sacramentet, och them förstå effter sin eenfålla lydelse, grundh och meningh, oanseendes, att hans förnuft icke weet eller förmå sådana högh tingh, som oss i thetta Sacramentet förehålles, ransaka och förstå, och att slickt icke rymer sigh tilsammans effter menniskeligh skäl och förnufft. Ty effter thet är icke *Sacramentum rationis*, vthan *fidei*, så wil här icke gella vthan blotta Gudz ordh, på huilkett troon moste see, och ther effter retta sigh. Ty när man vthi troones articlar och läro icke bliffuer widh Gudz ord, vthan går ther ifrå, och tencker till att förlijka eller förena Gudz ordh medh menniskelig förnufft och förståndh, så kan man aldrigh hålla medell wägen, vthan moste fara will ifrå wägen, och offta ifrå saligheetenne. Therföre haffua the gamble well sagt: *Tolle verbum, et omnia sustulisti.* Tagh allena ordett bortt, så haffuer thu alt borttagitt, som till Saligheetennes kundskap hörer. Skal menniskones förnuft gella i sakenne, så haffuer Turcken så godh Religion som wij, så haffua och the Sacramenterare och Veder-

döpare vunnit. Skall och någor gammall seduane och menniskelig stadga gella öffuer Gudz ordh, så haffuer ingen bettre saak än the Påueske. Men såsom en seduane, ehuru gammall han helst wara kan, icke geller emott klara Gudz ordh och befalning: Ty skal Jesus Christus (säger CYPRIANUS) allena bliffua hördh, såsom Gudh Fader aff himmelen thet betygar, seyandes: Thenne Matth. 3.
är min kiere Son, i huilkom iagh haffuer itt godt behagh, hörer honom. Så fölier ther aff, att wij icke skole ackta huadh någrom för oss haffuer syntz gott wara att göra, vthan huadh Christus haffuer för alla andra giordt. *Neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem.* Ty wij skole icke fölia menniskeligh sedhuana, vthan Gudz sanningh effter. Så geller och icke heller menniskelig skäll och förnufft emott Gudz ordh i Tronnes Articlar och Budh. Vij bliffue ingalunda bedragne, när wij hålle oss til Gudz ordh och befalning, thet må synas för menniskelig förnufftz ögon så lickt och olickt som thet någon tijdh wara kan, ty hos Gudi Luc. 1.
är ingen tingh omögeligh. Therföre ock Paulus lärer: 2 Cor. 10.
Vt captiuemus intellectum nostrum in obsequium Christi. Att wij skole till fånga taga alla förnufft vnder Christi lydno. Thet är Gudz ähra (säger Salomon) ena saak Prou. 25
fördölia, thet är, vthi guddomliga saker skole wij icke fråga huarföre och huruledes, vtan alt strax effter Gudz [ord] troo [1]). *Quia velle Dei est posse Dei.* Thet Gudh han will, thet förmå han göra. Thet Gudh icke haffuer welet så klarliga vppenbara, thet skulle wij icke wilia ransaka. Vij kunne icke tuinga Gudh, att han skal giffua skäl till alt thet han gör. Om han än wille thet göra, som han nog klarliga haffuer sigh wppenbaratt, så kunne wij thet än thå icke förstå i thenna werldenne. Ty kiöt och blodh förstår icke thet andan tilhörer.

[1]) BC: effther Gudz ord troo.

Rom. 8. Kiötzligitt sinne är en fiendskap emoot Gudh. När wij tå icke kunne medh wårt egitt förståndh och betenckiande förnimma thet Gudh will hafua förborgatt, så skole wij icke therföre skylla Gudz ordh, at thet är mörckt och osanferdigt, icke heller skole wij böyiat effter wårt betenckiande, vthan giffua Gudi åhrona, att wij icke förstå huru thet tilgåår. Wij äre på wåra wegna ouerdige, huilkom Gudz ord skulle wara giffuit, mykit mindre åhre wij werdige, att wij effter wårt sinne och godha tycke skole wrenga Gudz ordh ifrå sin retta meningh och grundh och til phantasia[1]): Ty Gudz ordh är intedt ewentyr. För Gudz ordh skola all Creatur till fota niderfalla och seya: Ja, thet är thet som thet säger: *Ipse dixit*, han haffuer thet sagt. Gudh will icke vppehålla oss eller affuisa oss medh fåfengh ord, som intedt haffua på sigh, vthan hans ordh äro krafftig och san, thet han wtloffuar, thet håller han, och krafftelig holler. Her om haffua och the helige gudfrucktige Kyrkiones lärare mykit herliga skriffuit.

Hilarius[2]): *Habet non tam veniam quam præmium ignorare quod credas, quia maximum fidei stipendium est sperare quod nescias.* Thet är icke allenast eenskyllan, vthan lön werdt, att thu icke förståår thet thu troo skalt. Ty thet är troones högsta löön, förhoppas thet man icke weet.

Chrysostomus[3]): *Credamus itaque vbique Deo, nec repugnemus ei, etiamsi sensui et cogitationi nostræ absurdum esse videatur, quod dicit, superet et sensum et rationem nostram, quod in omnibus et præcipue in mysterijs faciamus, non illa quæ ante nos iacent, solummodo aspicientes, sed verba quoque eius tenentes. Nam verbis eius non possumus defraudari, sensus vero noster decipi*[4]) *facil-*

[1]) BC: in til wår phantasia.
[2]) *Lib. 8 de Trinit.*
[3]) *Hom. 83 in Matth.*
[4]) B: deceptu.

limus est, illa falsa esse non possunt, hic sæpius atque sæpius fallitur. Vij skole altijdh och allestädis stella wår troo till Gudh, och icke stå honom emoot, endoch thet synes för wårt förnufft ganska mykit wara thet som aff honom sagdt warder, och thet som än i alla motto öffuergår både skäll och förståndh. Thet wij vthi alla saker, och synnerliga vthi Herrans Natwardz hemligheet, ackta och göra skulle, icke anseendes allenast huad för wår ögon liggia kan, vthan behållandes Gudz ordh som han talat haffuer. Ty genom hans ordh kunne wij icke bliffua bedragne, men wårt förnufft kan snart bliffua suekit och bedragit, hans ord the äro icke osanferdighe, men wårt förnufft fhelar alt för mykit. Idem [1]: *Nolle omnia scire magnum præclaræ scientiæ argumentum est, placet exemplo vti, sit flumen, imo sint flumina, non sunt æqualis omnia profunditatis, sed alia minus alia maius habent profundum, et quod suffocare ignaros possit, hic vndarum vertices sunt, ibi non sunt. Nolle omnia æque tentare, prudentiæ fuerit, profundaque omnia scire nolle, scientiæ non paruum argumentum est.* Thett är itt tekn till itt godt förståndh icke wilia alt wetha, såsom till itt exempell, thet äro åtskeleliga elffuer, icke alla lijka diupa, somblige äro mindre och sombliga mera diupa, sommestedz äre huerffuer [2]) och sommestedz icke, och then sådant icke weet kan snart bliffua ther bortho, men all diup icke wilia wetha är icke itt ringa tekn til itt godt förståndh.

CYRILLUS [3]): *Aliorum culpa perdocti, cum Deus operatur, non quæramus quomodo, sed potius operis sui viam ac scientiam illi soli concedamus.* Vij skole taga oss til wara för andras skadha, att wij icke fråge huruledes thet kan skee, när Gudh något gör, vthan wij skole befalatt honom allena, han weet well wäg och sätt vthi

[1]) *Hom. 8 ad 2 Tim. 3.*
[2]) B: hwirffwer. C: hwerfler.
[3]) *In Johan. 6 Cap.*

sin werk och gerningar. Idem: *Nos firmam fidem mysterijs adhibentes, nunquam in tam sublimibus rebus illud quomodo, aut cogitemus aut proferamus.* Vij skole behålla en stadigh troo vthi Sacramenten, och aldrigh i sådana högh ärende antingen tenka eller och framtala thet ordet: huru.

Cyprianus: *Inter dominicæ mensæ conuiuas animalis homo non admittitur, quicquid caro et sanguis dictat, ab hoc cœtu excluditur, nihil sapit, nihil prodest, quicquid humani sensus molitur subtilitas etc. Vident hæc Sacramenta pauperes Spiritu, et hoc vno contenti ferculo, omnes mundi huius delicias aspernantur, et possidentes Christum, aliquam huius mundi possidere suppellectilem dedignantur.* Ibland Herrans Nattwardz gester warder ingen kötzligh menniskia tillåthen, ty huadh som helst kiöt och blodh föregiffuer, thet warder plat wtskutit ifrå then hopen, huadh som helst menniskeligh förnufftz skarpsinnighet betencker, thet haffuer intett förstånd, haffuer ock ingen nytto eller gagn etc. The andelige fattige förstå thetta Sacramentet, och äro medh then ena retthen tilfridz, och skiöta intedt om thenna werldennes wellust, och när the haffua Christum Jesum, fråga the intedt om thenna werldennes ägodelar.

Hugo: *Cum quid miraris et dixerit tibi forte cogitatio tua, quomodo hoc esse possit, cogita facientem, et desinet esse mirabile, vel saltem incredibile non erit, et si factor omnipotens cogitetur, non erit impossibile quicquid erit.* När thu förundrar tigh öffuer nogott, och til euentyrs så med tigh tencker, huru kan thetta wara? Så ackta hoo han är som sådant giör, och så skall thett well [igen wenda] antingen bliffua tigh wnderligitt, eller och otrooligitt, kommer thu ihogh att han är alzmecktigh som thet gör, så är thett som skier icke omögeligitt.

Augustinus [1]: *Tria considero, in quibus tota spes mea consistit, charitatem adoptionis, veritatem promissionis*

[1]) C: Augustinus, *et* Bernhardus *eius verba repetens.*

et potestatem redditionis. Murmuret iam quantum voluerit insipiens cogitatio mea dicens: Quis es tu, aut quanta est illa gloria, quibusue meritis hanc obtinere speras? Et ego fiducialiter respondeo: Scio cui credidi et certus sum, quia 2 Tim. 1.
in charitate nimia adoptauit me, quia verax est in promissione, quia potens est in exhibitione. Try tingh beteknar iagh [1]), ther på al min förhopningh ståår, wtkorelsens kärleek, tilseyelsens sanferdigheet, gåffuonas krafft och mackt. Mine fåwetska tanckar måga knorra så mykit the wilia, seyandes: Hoo es thu? Eller huru stoor är then ära och herligheet, eller genom huad förtienst kant thu tigh sådant föruenta? Ther til kan iagh frijmodeligh suara: Jagh weet huem iagh mina saak betroodt haffuer, och ther på är iagh wiss. Ty han haffuer migh vtaff stoor kerleek wtkoradt ibland sina, ty han är sanferdigh i sitt löfte och tilseyelse, ty han är mecktigh, att giffua thet han haffuer loffuatt och tilsagtt.

Här aff är klart, at menniskeligh förnuft och förstånd icke gella i Troonnes saker, så ock icke heller i thenna högwerdiga Herrans Natwardz handell, vthan wij moste alle wara *Discipuli* och *Catechumeni*, läriungar, som allenast skola stella troo till Christi ordh, och ther widh ouijkeliga bliffua, såsom widh then retta grundualen till wår troo, och vthi alla saker, som kunna förekomma om thenna höguerdiga Sacramentet, wårs Herres Jesu Christi lekamens och blodz, skole wij altijdh [ansee] insettelse orden, och ther vtinnan fölia Christi egitt exempell effter. Ty när the Phariseer framsatte thet spörsmålet om Ecktenskaps åtskilnat, och ther till brukade itt anseentligitt Argument aff then fempte Mosi Book *de libello repudij*, om skiliobreffuet: Så wille Christus icke ackta thet talet för then rettha grundualen till then handell om Echtenskapett, vthan wijste them in till Ecktenskapsens begynnelse och in-

[1]) BC: betencker iagh.

Matth. 19. setielse. Haffuen I icke läsit (sadhe Christus) at then som aff begynnelsen skapte menniskona haffuer sagtt: För then skul skall man öffuergifua sin fader och modher, och bliffua när sinne hustru. Så giorde och S. Paulus, när han wardt åtfrågatt om en tretto, som vpkommen war ibland the Corinther om Herrans Natward, 1 Cor. 11. och berättar them om then retta grundh och meningh i samma Natward, och hans sanskylliga bruk, doch icke annorlunda, vthan wijser them til then första insettelsen, som Ewangelisterna beskriffua, och therföre vpreppar theras ord, och til thes störra stadfestelse betygar han, att then tijd han wart till Ewangelij embete kallat, haffuer han och then lärdomen om Herrans Natward, icke aff några menniskior, vthan aff Herranom Jesu Christo i then tridie himmelen bekommit sampt medh then befalning, at han sådant skulle prædica och förkunna församblingenne medh the samme ordh som hooss Ewangelisterna finnas beskreffuen. Thet samma skole och wij göra, och på ingen annor grund bygga wåra troo om Christi näruarelse i hans Natwardh, och om Natwardzens rettha bruk, än vppå wårs Herras Jesu Christi fasta, oryggeliga, klara ock sanferdiga insettelses ordh, huilken äre förståndeligh ordh, och thenna handels egna grundual, och icke annorlunda äro til förklarandes, vthan som sielffua orden eenfålleliga lydha, och alla omstendigheeter i thenna insettelsen thet klarliga wtuijsa och betyga, och Paulus them med sin repeteringh förklaratt haffuer.

V.

Insettelsens ord i Herrans Natward haffuer tuenne förnemliga *propositiones*, som icke vilia medh huar annan bliffua beblandade, vthan huar proposition enskildt för sigh acktat och betenckt, doch vthi itt saligt bruk höra the altijd tilsamman. Then förra *propositio* anrörer Herrans Natwardz retta *substantiam* och varelse

medh thenna orden: Tager och äther, thetta är min lekamen: Tager och dricker, thetta är min blodh. Men vthi then andra *proposition*, then så lydher: Som för ider vtgutin warder til syndernas förlåtelse, thet görer til min åminnelse, ther talas om thenna höguerdiga måltijdz retta frukt, och then orsak huarföre thetta Sacramentet aff Christo insatt är, och huru thet skal bliffua retteliga begått och brukatt.

VI.

Thet förnemligeste stycke som hörer till thetta Sacramentzens retta väsende är, att wår Herras Jesu Christi sanna, naturliga, lekamliga, vesentliga lekamen och blodh som (!) samfelt medh brödh och vijn varder vtskifft och vthdelatt, vthi hans ordh: Tager och äter, thetta är min lekamen: Tager och dricker, thetta är min blodh [1]). Thenne orden äre iw klar nogh, at ingen sådant neka kan medh mindre han will sigh göra antingen till en vppenbara hedningh eller en vrånguijs kättare, vrengandes Christi klara ordh aff sitt rettha enfålliga och naturliga förstånd, till itt annat fremmande, såsom the Sacramenterare göra, och således samma ordningh förmörka och förfalska med theras glosor och vttydningar, som icke äre med orden och tronne eenliga, vthan effter menniskiors blinda artt och förnufft vptenckta. Så wil oss intedt annat wara före, än att wij hålla oss ouikeliga in til Christi klara och enfålliga ordh, såsom then retta och egentliga grundual i thenna handel, och icke bygga Christi wäsentliga och lekameliga näruarelse in på någon annan grund, såsom nu i wår tijdh någre i fremmande landh aff föruethenheet, och androm som rett lära til förtreet, emot

[1]) B: — warder vthi hans helga Natwardh vtskifft och vndfånget, ty så lyda hans ordh, Tager och äther — — min blodh. C: — är wårs Herra Jesu — — lekamen och blod, som samfelt med brödh och wijn warder vthi hans ord, Tager och äter — — min blod, författat.

heela Christenheetennes eendrecktiga bekennelse drista sigh att göra, att the vthan god skäll obeskedeliga inmengia medh thenne articel andra Tronnes articlar om Christi mandom, om Christi himmelsferd, om hans sitiande på Fadrens högra hand, [så föregifwandes, at effter mandomen i Christo ähr med itt sådant Maijestet, krafft och härligheet föråhrat, at han är vphögdh worden till Faderens högra handh:] Therföre skal ock mandomen så well som gudomen i Christo allestädes i all Creatur, och i alle rum wara, för then skull och i Natwarden. Medh thenna grund och meningh skier icke allenest, att Christi lekamliga och wäsentliga näruarelse i Natwarden icke warder beuist, vthan Tronnes Articlar mera förkrenckias, ther medh bliffua the ouisse och tuiffuelachtige. Så bliffuer oss ock ther igenom förtagen then tröst och hugsualelse, som wij i Christo emot synden, döden och dieffuulen, och i all wår mottgång och bedröffuelse skole therföre haffua, att Christus wårt kiöt och blodh, som han ena reeso haffuer anammat, til Euigh tijdh behåller. *Quod non abiecerit semel a nobis assumptam massam, nec permutauerit eam in alteram naturam.* Att han icke haffuer bortlagt mandomen, som han ena reeso anammat haffuer, ey heller honom föruandlat i en annan natur, vthan i samma wårt kiött och blodh, medh een omäteligh och oseyeligh ärho och heligheet, all tingh vtrettar och regerar, en Alzmecktig Konungh och Prest til Ewig tijdh. Therföre ock TERTULIANUS, en bland de äldsta Kyrkiones Lärare, haffuer ganska herliga sagdt: *Hic sequester Dei et hominum appellatus, ex vtriusque partis deposito commisso sibi, carnis quoque depositum seruat in semetipso arrabonem summæ totius, quemadmodum enim nobis arrabonem Spiritus reliquit, ita et a nobis arrabonem carnis accepit, et vexit in cælum pignus totius summæ illuc quandoque redigendæ. Securi estote caro et sanguis, vsurpastis et cælum et regnum Dei in*

Christo, aut si negent vos in Christo, negent et in cælo Christum, qui vobis cælum negauerunt. Jesus Christus som är en midlare och skydzherre, emillan Gudh och menniskona stelt, aff begga parternas nederlagda pant, som honom beredt är, behåller han i sigh sielffuom menniskeligh naturs vnderpant, till hela huffuud summans och handelens föruisningh. Ty såsom han haffuer leefft oss andans wnderpant och försäkringh, så haffuer han ock aff oss anammat wårt kiötz wnderpant och försäkringh [och haffuer wpfördt thet til himbla, en vnderpant och föruisningh] på heela huffuudsumman, som tijt ena reeso skal fördt warda. Therföre warer nu kiöt och blodh frijmodige, I hafuen intagit [både] himmelen och Rijkett i Christo Jesu, eller ther några wore som wille neka idher [wara i Christo], the moste ock neka Christum wara i himmelen, effter the haffua nekatt idher himmelen. Thetta är iw en herligh tröst allom bedröffuadom menniskom, och bör medh alsom största gudachtigheet och tacksamheet emott Gudh betenckt bliffua.

Så ståår för then skull Christi wesentliga och lekamliga näruarelse i hans heliga och höguerdiga Natwardh icke nermerst på Christi himmelsferdh och hans sitiande på Fadrens högra handh, vthan såsom then heela Almenneliga och Apostoliska Kyrkio altijd lärt haffuer allenast på Christi ordh: Thetta är min lekamen, thetta är min blodh. Hadhe icke Christus så talat och så thet insat, så hade ingen menniska kunnet fördrista sigh, eller medh rettho at seya: Christi lekamen och blodh äro i Natwarden tilstädis, och undfås aff them, som aff samma Natwardh deelacktige bliffua. Men effter Christus så haffuer sagdt, therföre moste thet så wara, therföre wij ock troo. Och såsom Christi näruarelse i thetta hans lekamens och blodz Sacramente är en synnerligh näruarelse, så är ock Natwarden för Christi himmelsferd insatt, och will Christus att wij allena skola

ansee hans ordh och befalningh, som han om samma Natward giffuit haffuer, therföre han ock haffuer repeterat samma befalningh och insettelse för Paulo, och honom befalt att han skulle lätha församblingen ther om förstå. Ty Christus haffuer icke therföre begåt thetta Sacramentet, att thet allenast then eena reesonn af honom skulle bliffua brukat i then första Natwarden, vthan han haffuer ock så ordineratt, och will att hans församblingh skall thenne helige och helsosamma Natward, och sielennes läkedom altijd begå och bruka, in til thes han warder vthi sins Maiestedz ähro och herlighet igenkommandes til att döma leffuandes och dödha, såsom han sielffuer sägher: Så offta som I thet gören, så görer thet till min åminnelse. Thet är, thenne Natwarden skall icke reknas och hållas allenast för en historia, och itt vnder som Christus eena reso giordt haffuer, och ther widh latha thet sedan bliffua, vthan huadh han vthi then första Natwarden giordt haffuer, thet wil han att wij ock skole göra och honom så effterfölia, nempligha att wij vthi wåra församblingar, effter hans befalningh och ordningh, wälsigne med ordett brödh och vijn, och så bådhe thet sielffue nytie och androm wtdeele. När wij således fulfölie hans befalningh och insettelse, så haffuer han tillsagt: att al tingh hooss oss skola så krafftig wara såsom then förste Natwarden. Ty han wil sielffuer wara tilstädis och giffua oss sin naturligha och wäsentligha lekamen och blodh. Och vppå thet att wij icke [skole] tencka att hans afferd och hans wpstigelse till himbla skulle något hindra hans lekamens och blodz näruarelse här på Jordenne, ther hans Natwardh effter hans wilia och befalningh hållen och brukat warder: Therföre haffuer han (såsom sagt är) welet repeterat insettelsens ordh för Paulo och wil att wij the ord och then befalningh allena ansee skole. Så haffua och Apostlanar i then första Natwarden al-

lenast anseedt, acktat och merkt Christi insettielses ordh, *Cum corpus Domini esset neque glorificatum, neque ad dexteram Dei exaltatum:* Then tijdh Herrans lekamen än nu icke waar förklaratt ey heller vphögder till Gudz Faders högra handh. Så skole och wij icke beblanda åtskeleliga articlar, mykit mindre disputera här *de vbiquitate physica,* som alzingen grundh haffuer i skriftenne, vthan huar articel skal för sigh bliffua förklaratt. Ty Tronnes Articlar wilia wara oförkränkte, elies bliffuer medh Sacramenten, som skola wara tronnes insegell och försäkring, icke annat än nötaskaal vthan kierna. Sådant kunne wij icke, heller skole någon tijdh med wårt ia och samtyckie gilla och stadfesta, vthan wij skole bliffua eenfålleliga och ouijkeliga widh insettelse orden i Herrans höguerdiga Natward, wnduijkandes ther medh all fåfengh och fahrligh spörsmål och tanckar vthi thenna stoora och heliga hemligheet. Så haffua ock alla [helige och] Christeliga Fäder och gudacktige Kyrkiones Lärare giordt. Såsom en aff them skriffuer [1]), at när presten fordom vthi hans tijdh skulle wtskiffta Herrans Natward, begynte han then handel med höga röst: *Quanta res est, quod hic volumus distribuere et accipere corpus et sanguinem Christi, sed tu Domine dixisti: Hoc facite etc.* O huru stort itt ärande är thet wij begå och förehaffue, att wij wiliom här vtskiffta och anamma Christi lekamen och blodh, men thu Herre haffuer sagdt: Thet görer til etc.

Chrysostomus [2]): *Quoniam ille dixit: Hoc est corpus meum, nulla teneamur ambiguitate, sed credamus.* Effter han haffuer sagdt: Thetta är min lekamen, therföre skole wij ther wppå ingen tuiffuelsmål haffua, vthan troo thet så vara som sagdt är. Idem [3]): *Quoniam verbum dicit:*

[1]) Dionysius.
[2]) *Hom. 83 in Matth.*
[3]) *Hom. 60 ad Populum Anthioch.*

Hoc est corpus meum, et pareamus et credamus, et intellectualibus ipsum oculis intueamur. Effter ordet, thet är Gudz Son, haffuer så sagt: Thetta är min lekamen, therföre lather oss beuijsa honom både wår hörsamheet och troo, och ansee honom medh hiertans ögon. Såsom thet är nu klart, att insettelse orden äro then retta orsaken och grundual til thetta Sacramentet, ty för sin ordh och för sin ordningh skull wil Christus wara tilstädz: Så är eck aff samma insęttelse ock klart nogh, them som troo, att Jesu Christi sanna lekamen och sanna blodh äro i Natwarden tilstädes, icke allenast medh theras krafft, vthan ock medh sin naturliga och lekammeliga substantia och väsendhe, och warda icke allenast andeliga medh tronne, vthan ock lekamliga med munnen vndfångne och nytiat, icke allenast aff them werdigom och trognom til theras saligheet och tröst, vthan ock aff them owerdigom och skrymptarom till theras fördömelse. Ty thenne orden brödh och wijn, lekamen och blodh, ätha och dricka skola icke förstås vthan som orden the lydha. Thet är nu om en naturligh lekamen talat, som för ider wtgiffuin warder, thet är på korsett offratt. Ty effter thet intedt lekamen war wtgiffuit på korsett, annat än Christi sanna och heliga lekamen, som han aff sina werdiga moder, then reena och welsignade Jungfru Maria anammat hadhe, så fölier nu ther aff klarliga, at han ock ingen annan lekamen vthdelar vthi Natwarden än äuan then samma. Ty huar så är, att the ord, min lekamen, icke förstås om Christi wäsentliga lekamen, så moste och Christi lekamen icke wara uthgiffuen och offrat på korset til wår försoningh och återlösningh. Samma meningh bliffuer och om Christi sanna blodh rett förståndandes, effter som Christi ordh the lyda: Thenne kalken, eller ock thet Jagh idher vthi thenna kalken skencker och vttdeelar, är thet Nyia testamentet i minom blodh, thet är, för

mitt blodh skull, som vthi denna kalken är, och medh thenna kalken vtdelas, ther medh thet Nya förbundett emillan Gud och menniskona vthrettat, och thet Ewiga liffuett stadfest warder. Ty thet är min blodh, som Mattheus skriffuer, then för ider wtgiffuin warder.

Så haffuer then hela Christeliga församblingen, alt ifrå Apostlarnars tijdh, altijdh eendreckteliga trodt, lärdt och bekendt, thet the helige Fäders skriffter nogsampt wthwisa. Och endoch the offta så klarliga haffua talat om Herrans Natward, at man well kan förstå, att the icke haffua hafft then meningh, att man allenast andeliga medh troonne anammar Christi lekamen och blodh, vthan ock så naturliga, såsom AUGUSTINUS säger [1]): *Fideli corde et ore accipitur,* Thet tags medh itt trogett hierta och mun. Item AMBROSIUS till Keysar Theodosium [2]): *Quomodo huiusmodi manibus suscipies sacrosanctum Domini corpus, quomodo ori admouebis præciosum sanguinem?* Huru kan thu medh sådana hender som blod vtgutitt haffua taga Herrans lekamen, huru kan thu bära then dyrbara bloden till thin mun? Doch kan man icke bättre förnimma the äldsta och gudfrucktiga Fäders grundh och meningh i Herrans Natward än ther aff, att när the haffua welet förläggia the gamble kättares wilfarelse vti the högste och vicktigaste Tronnes Articlar, så haffua the ther til brukatt synnerliga the Argument, som the haffua tagit af Herrans Natward. Såsom IRENEUS, Policarpi discipel, som var S. Johannis Euangelistes läriunge, haffuer sagdt [3]): *Nostra sententia est consonans Eucharistiæ, et rursus Eucharistia nostram confirmat sententiam.* Vår lärdom och meningh, [om] vpståndelsen och wår lekamens odödeligheet, kommer öffuer ens medh Herrans Natward, och Natwarden stadfester

[1]) *Contra Adversarium legis. Lib. 2. Cap. 9.*
[2]) *Hist. Trip. Lib. 9. Cap. 30.*
[3]) *Lib. 4. Contra Hæreses, Valent. et similium. Cap. 34.*

åtther wår lärdom och meningh. Och på thet at thetta måtthe bliffua thes klarare och förståndeligare vill man någor exempel af Fädernas skriffter antekna.

I. Til thet första. The *Arrianer*, som nekade att Sonen icke war Fadrenom iämlijk i warelsen, misbrukade till sin wilfarelse thenna Christi ordh, som Johannes beskriffuer i thet 17 Capitell: Jagh i them, och thu i migh: Och haffua ther aff itt sådant Argument wptenckt: Såsom Christus är i the gudfruktiga, så är ock Gudh i Christo. Såsom Johannes säger: Nu är Christus i the gudfruktiga som tro, medh sin kraft allenast, och icke med sin lekamliga och naturliga warelse. Therföre (sade the) är ock Fadren i Sonenom, så at han är allenast i honom krafftigh, och therföre är icke Christus Fadrenom iämlijk i warelsen. Detta var the Arrianers Argument, men the gudfruktige lärare haffua thet förlagdt medh Herrans Natwardz handell. Såsom HILARIUS thet beskriffuer således [1]: I Natwarden är icke Christus allenast tilstädis medh sin krafft, ther igenom han werkar i oss, vthan och lekamliga och naturliga genom sin lekamen och blodh är han i oss. *Naturam enim eius adepti sumus per Sacramentum communicatæ carnis et sanguinis.* Ty wij haffue bekommit hans lekamen genom Sacramentet, som är hans lekamens och blodz delacktigheet. Item: *Hæc accepta et hausta id efficiunt, vt et nos in Christo et Christus in nobis sit.* När wij Herrans lekamen och blodh haffue anammatt och druckit, så skier att wij äre i Christo och Christus i oss. Therföre är emillan Fadren och Sonen en naturligh och väsentligh enigheet.

Således hade icke Hilarius kunnet argumentera, ther Christi sanna och wesentliga lekamen och blodh icke wore tilstädis och wthdelades Natwarden, vthan allenast

[1] *Lib. 8 de Trinit.*

brödh och vijn, som effter the Sacramenterares meningh äro wthuertes tekn til Christi lekamen och blodh som icke äro tilstädz, och allena genom troona skola anammat warda.

Til thet andra. Thę gamble Kettare *Apollinaris et Eutiches* vpdicktade, at sedan Christus hadhe anammatt mandom, skulle i Christo icke mera vara tvenne åtskeleliga och fulkomelige naturer. Them förlade CHRYSOSTOMUS, GELASIUS och andre gudfruktige Kyrkiones lärare, som widh then tijden leffde, brukandes ther till itt sådant Argument aff Herrans Natward: Såsom i Natwarden äre tuenne tingh, the Jordiske äro brödh och vijn, the himmelska äro Christi lekamen och blodh, och thenne thu tingh göra itt Sacrament: Så äre ock i Christo och bliffua tuenne åtskeleligne och fulkomelige naturer, huilke tuå göra enn person, och görs icke behoff at taga nogon aff them bort, att en person må wara. Samma liknelse brukar ock then gamble läraren och Martyr JUSTINUS. II.

Nw är thet klart och förståndeligitt, att ther som Christus wore tilstädes i Natwarden allenest medh sin krafft, och icke med sin naturliga lekamen, så kunne thetta Argumentet icke förläggia then kättarens Eutichis meningh, vthan mera hulpe och stadfeste samma meningh.

Til thet tredie. CYRILLUS beuijsar således att mandomen är medh guddomen förent vthi en person[1]): Christus haffwer sagdt: Tager och äter, thetta är min lekamen: Tager och dricker, thetta är min blodh. Vore nu guddomen och mandomen icke en person, så togo wij lekamen vthan guddomen, och woro så itt element kiöt[2]), som icke kunne göra nogon liffachtig. Men effter Christus haffuer sagt at hans kiöt haffuer ock giffuit liff, ty thet är medh ordett förbundett, i huilko liffuet III.

[1]) *In Epist. Consilij Ephesini.*
[2]) B: itt gementh kött.

är: Therföre när wi vndfå Christi lekamen, så vndfå wij thet kött, som är med guddomen oåtskeleliga förent och förbundett. Therföre göra the ock en person. Thetta Argumentet kunne icke bestå, huar Christi lekamen toges ifrå Natwarden, och föregiffues att wij allenast bliffue delacktige aff Christi gudomelige natur.

IIII. Til thet fierde, bevisar IRENEUS aff Natwarden, att Christus haffuer anammat en naturlig och san blodh, och att thet haffuer [warith] en naturlig och san blodh, som för oss vtgutin wardt. *Sanguis enim non est nisi a venis et a carnibus, et a reliqua quæ secundum hominem est substantia.* Ty blodet kommer vtaff ådronar, kötet och andra lemmar som äre i menniskones lekamen.

V. Til thet fämpte, lära och the gamble, att Christus haffuer giffuit sina Apostlar itt vist mercke och tekn till sin vpståndelse, nemliga at hans lekamen icke skulle bliffua i dödenom eller se förderffuelse, effter han sadhe: Tager och äter, thetta är min lekamen: Dricker, thetta är min blodh: Ther han nu ville ock försäkra them [1]) at endoch han dö skulle, så skulle han doch icke blifva i dödenom, vthan vpstå ifrå the dödha igen.

Så effter thet the gudfrucktige gamble lärare haffua sådana höga och vicktiga tronnes artiklar welet förklara och stadfesta medh Herrans Natwardh; huilkit icke annars haffuer kunnet skee, medh mindre Christus sanna och naturliga lekamens och blodz närvarelse i Natwarden wore: Så är thet klart, at then Christeliga församblingh iw altijd hafver waridt aff Christi insettelses ordh så lärdt, att Christi wäsentliga och naturliga lekamen och blodh äro i Natwarden tilstädis, ther vthskifftes och anammas, icke allenast Andeliga, vthan ock Naturliga [2]), huilket är hufuudsumman i thenna artikell, och allenast grundat är på Christi insettelse, ifrå huilke wij ingalunda wika skole, såå frampt wij icke vilie wijka ifrå sanningen.

[1]) BC: Ther medh han wille stadfesta och försäkra them.
[2]) B: munteliga.

VII.

För samma orsak skulle wij icke heller ransaka och disputera *de modo præsentiæ*, huruledes och widh huad sätt Christi lekamen och . hans blod i Natwarden kan wara tilstädes och vtskifftes. Ty [thet] är aldeles oss oransakeligitt och menniskeligh förnufft til at begrunda omögeligitt, vthan wij hemstelle thet Gudz alzmecktigheet, bliffue slett widh Herrans ord, vthi tronnes Christeliga hörsamheet. Ty han som haffuer sagt: Thetta är min blodh, han är sanferdigh och trofast i sin ordh, är ock mecktigh nogh till att hålla huad han loffuar och tilsäger, så i thenna som i all annor sitt ordh. Så haffuer ock een aff the äldsta Christeliga lärare sagtt [1]).

Verbum audimus, Motum sentimus,
Præsentiam credimus, Modum vero ignoramus.

I Herrans Natward höre wij Christi ordh, förnimme ock i vår hierta then helige Andes kraft och beuekelse, Vij troo Christi wäsentliga näruarelse, men huruledes thet är vethe vi icke.

CHRYSOSTOMUS [2]): *Credamus et oculis intellectus id percipimus, nihil enim sensibile traditum nobis a Christo sed rebus sensibilibus.* Vij skole troo att Christi lekamen och blodh äro i Natwarden tillstädz, och thet skole wij medh hiertans ögon beskodha. Ty oss är intedt synligitt och begripeligitt af Christo giffuit, vthan vnder synligh och begrijpeligh tingh haffuer han oss giffuitt thet osynligit och obegripeligitt är.

CYRILLUS [3]): *Quomodo carnem suam dabit ad manducandum, non docet, quia intelligere illi non potuerunt, quam magna vero bona, si cum fide manducabunt, adipiscentur, id iterum atque iterum aperit, vt æternæ desiderio vitæ ad*

[1]) LEO.
[2]) *Hom. 83 in Matth.*
[3]) *Lib. 4 in Johan. Cap. 14.*

fidem compellantur, per quam etiam doceri facilius poterint.
Esa. 7. [*Sic enim*] *Esaias dixit: Si enim, inquit, non credideritis, non intelligitis.* Christus lärer icke huruledes han ville giffua sit köt till att äta, ty läriungarna kunne thet icke förstå, men huru mykit godt the ther medh skulle bekomma, att the vthi en stadigh troo åtho, thet förklarar han esom offtast, på thet the genom troona skulle bekomma lust och wilia til thet Ewiga liffuett, genom huilket the thes better kunde bliffua lärde och vnderuiste. Ty så säger Esaias: medh mindre I troo, så kunne I thet icke förstå. Idem: *Sic credentibus discipulis fragmenta panis dedit, dicens: Accipite et comedite, hoc est corpus meum. Calicem etiam similiter circumtulit, dicens: Bibite ex hoc omnes, hic est calix sanguinis mei, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Perspicis, quia sine fide quærentibus mysterij modum nequaquam explanauit, credentibus autem etiam non quærentibus exposuit.* Så gaff ock Christus sina läriungar som trodde, brödet som han hade brutitt, seyandes: Tager och äter, thetta är min lekamen. Sammalunda baar han ock Kalken om kring, seyandes: Dricker här aff alle, ty thetta är min blodz kalk, huilken för mångom wtgutin warder til syndernas förlåtelse. Här seer thu at Christus ingaledes förklarade sin Natwardz hemlighet för them, när the icke med tronne thet frågade, men när the trodde, och doch icke ther om frågade, lät han them ther om förstå.

Therföre acktar man thet för en menniskelig förwethenheet, ther några drista sigh til wilia ransaka *de modo præsentiæ,* ther til andre annat sätt haffua vptenckt. Somblige haffua sagt Christi lekamen och blodh wara tilstädis i Natuarden *per modum conuersionis,* somblige *per modum transsubstantiationis seu transitus in carnem per abiectionem seu annihilationem substantiæ panis,* och annat mera som the vthan Gudz ord, ia, emot Gudz klara ord haffua vptenckt, och intrenga

wilia, såsom Troonnes Artiklar. Sådant är icke allenast onödtorfftigt vthan ock farligitt, ther aff skier, att the plat förgäta then sanskylliga skat och nytto, som thet Sacramentet haffuer, och misbruka ther till the helige Fäders skriffter, som intedt mindre haffua nogon tijdh tenckt, än sådana *modos præsentiæ* föreskriffua i thenna stoora hemligheet. Then är then aldrauisaste, säger then gamble läraren HUGO, straffandes sådana dårliga spörsmål [1]), then ther weeth huadh för lekamen oss i Natwarden giffuen warder, och att han är alzmecktigh, som förmå giffua, såsom han sielffuer weet och wil sådant att giffua.

VIII.

Doch är thet rett talat, när man säger: Brödett är Christi lekamen, och winet Christi blodh. Ty så lyda Christi egen ordh: Thetta är min lekamen, thetta är min blodh. Thet ordet thetta hörer icke till Christi person, ey heller stelles thet till hela Natwardzens handell och Cæremoniæ, vthan såsom alle, the ther äro vthi ena retta meningh, wetha, förståås ther medh the synlige och begrijpelige tingh, som i Natwarden brukas, brödh och vin, the ther vthi brukningen, effter Christi insettelse ordning, ord, sanningh och alzmecktigheet, ähro Christi sanna lekamen och sanna blodh, såå att thetta ordet, ähr, förfogar bådhe thet welsignade brödett och lekamen tilsamman *vnione Sacramentali*, thet är, i oransakeliga och osynliga måtto effter Sacramentzens natur och egenskap, så ock welsignelsens Kalk eller vinet och blodett. Therföre äro bröd och win icke *Nuda Symbola seu signa absentis corporis*, thet är något blott merke och tekn, som skola påminna oss om Christi lekamen som borto är, såsom the Sacramenterare tala, vthan är

[1]) *Lib. de Sacramentis.*

verum corpus Christi, Christi sanna lekamen, således, att ther thet welsignade brödett är i Herrans Natwardh, som i hans försambling, effter hans insettelse och ordningh, begås, antingen thet är på altarett eller i prestens handh, eller i hans mun som thet vndfår, thet är ock Christi sanna lekamen, huilket ock om winet och Christi blodh skall förstådt warda, såsom *Nicæna Synodus* haffuer talat: *Non attendamus humiliter ad panem et poculum in diuina mensa propositum, sed attollentes mentem fide, intelligamus situm esse in sacra illa mensa agnum illum Dei, tollentem peccata mundi.* Vij skole icke så ringa ansee brödett och wijnet, som på thet guddomeliga bordet är framsatt, vthan wij skolom genom troona vplyffta wår hierta och sinne, och vetha at på thet heliga bordet ligger Gudz lamb som borttager werldennes synder.

Så säger ock AUGUSTINUS [1]): *Quod ergo vidistis in altari Dei, panis est et calix, quod vobis etiam oculi vestri renunciant, quod autem fides vestra postulat instruenda, panis est corpus Christi, calix est sanguis.* Thet I haffuen seedt på Gudz altare är brödh och vijn, thet ock idor ögon betyga. Men thet ider troo kräffuer, huilken lärdom och wnderuisningh behöffuer, så är brödett Christi lekamen, och kalken Christi blodh. Dock skal man thetta icke så förstå, att i Herrans Natward icke bliffuer sanskylligt naturligitt och wäsentligitt brödh och win vtskifft och vndfångitt, vthan man säger, at i Natwarden [icke ähr] blott brödh och win [2]), och ändock i Natwarden är tuenne *res subsistentes,* waracktig tingh, brödh och Christi lekamen, vin och Christi blodh: Så warda thå the thw åtskilelige tingh i Herrans Natwardz sanskylliga brukningh, genom Christi ordh, effter hans insettelse och ordningh sammanfogat, *vnione Sacramentali,*

[1]) *In Sermone ad infantes ad Altare de Sacramento.*
[2]) BC: at i Natwarden icke ähr blott brödh och win.

att Christus medh thenna synliga medell wil vthi osynliga motto wara tilstedz, och meddela oss sin sanna lekamen och blodh, syndernas förlåtelse, rettferdigheet och thet Euiga liffuet, alt effter sitt ord och löffte. Och förnekar man för then skull icke, att Elementen iw behålla sin naturliga substantia. Ty elies lärde man emott[1]) Skrifftennes klara ordh och alla gambla gudfruktige Lärares och then Apostoliska kyrkios lärdom och bekennelse. Ty så säger Paulus: Brödet, thett wij bryte, är thet icke Christi lekamens delacktigheet. Item: 1 Cor. 10.
Så offta som I äthen aff thetta brödh och dricken aff 1 Cor. 11.
Herrans kalk, [så förkunnen I Herrans dödh. Item: Then owärdeliga äther aff thetta brödet och dricker aff thenna kalk,] han warder skylligh til Herrans lekamen och blodh. Item: Menniskan pröffue sig sielff, och så äthe aff thetta brödh. Annat kan man icke heller förnimma aff Ewangelisterna, ther the sampt medh S. Paulo skriffua, at Christus togh brödet, welsignade och Matth. 26.
brött thett. Item sadhe Christus: Här effter skal iagh icke dricka aff thetta vinträs frukt, in til then dagen iagh warder thet drickandes nytt medh ider i min Faders Rijke. Theslikes och kräffuer Sacramentzens retta artt, at Elementet eller teknett moste äuan så warda tilstedes som sielffua tingett, *sublatis substantialibus, nulla est ratio Sacramenti.* Thet haffua ock någre af the gamble Kyrkonnes lärare vthtryckeliga förklaratt, såsom then gamble Läraren Gelasius Romanus, ther han förlegger the kettares Eutichis och Nestorij wilfarelse, seyandes[2]): *Certe Sacramenta quæ sumimus corporis et sanguinis Christi diuina res sunt, propter quod, et per eadem diuinæ efficimur consortes naturæ, et tamen non desinit esse substantia panis et vini.* Sannerliga Christi lekamens och blodz Sacrament, som wij vndfå,

[1]) B: twert emooth.
[2]) *De duabus naturis in Christo contra Eutych. et Nestor.*

är itt guddomeligitt tingh, för huilkens skull och genom huilken middel, wij warde aff gudomeligh natur deelachtige, doch återuender icke therföre blodz och vins naturliga väsende. Thet är ock tilförne sagt, at förnempde Gelasius, så ock andre gamble Kyrkiones Lärare, haffua vtaff Christi Natwardh förlagdt the kettares Eutychis och Apollinaris wilfarelse vthi så motto: Såsom vthi Natwarden äro tuenne tingh, thet Jordeska är brödh och win, thet himmelska är Christi lekamen och blodh, och the tu göra itt Sacrament, så äro ock i Christo och bliffua tuenne åtskelige naturer, the ther göra en person, och giörs icke behoff en aff the tuå Naturer wthsluta eller förlegga, på thet at en person må wara. Huar nu brödh och vin i Natwarden effter welsignelsen icke behölle sin naturliga substantiam, så wore thet Argumentet ther mera emoot än medh. Men effter the haffua ther medh förnemde kettares wilfarelse förlagdt, som war att Christus icke skulle haffua meer än en natur, så att guddomen i sigh skulle haffua föruandlat mandomen, eller then menniskeliga naturen, som han anammat haffuer, så att then naturen i Christo icke skulle mera wara till, så fölier ther aff, at bröd och win behålla sin naturligha warelse effter welsignelsen. Thet ock CYPRIANUS bekenner: *Sed vbi sacrum cibum mens perfida tetigit, et sceleratum [os panis] sanctificatus intrauit, parricidalis animus vim tanti Sacramenti non sustinens, quasi palea de area exsufflatus est.* Sedan Judæ otrogna sinne hade vndfångit then helga Spijs, och thet welsignade brödet i hans skendeliga mun inkommit, så kunde hans mördeliga förehafuande icke fördraga thett höguerdiga Sacramentzens krafft. Therföre han wardt lijka som enn agn af en logha wthblest. Så brytes icke heller Christi lekamen i Natwarden, vthan brödet brytes ändock thet medh Christi ordh i hans Natward är allaredho welsignatt. Såsom then helge

Martyr CYPRIANUS skriffuer[1]): *Hæc quoties agimus, non dentes ad mordendum acuimus, sed fide sincera panem sanctum frangimus et partimur, dum quod diuinum, et quod humanum est distinguimus et separamus, itemque simul separata iungentes, vnum Deum et hominem fatemur.* Så offta wij thetta göre, så skerpe wij icke wåra tender til att ätha, vthan wij bryte och skipte medh eena sanna troo thet helga brödett, och åtskilia thet guddommeliga ifrå thet som menniskeligitt är, så ock åtter thet som åtskildt är tilsammans |fogandes,| bekennandes Christum för en Gudh och menniska. Vthi lijka motto, såsom Christus icke brytes, vthan brödett brytes, så förtäres icke heller Christus, vthan brödett förtäres. Ther om AUGUSTINUS talar[2]): *Panis ad hoc factus in accipiendo Sacramento consumitur.* När man vndfår Sacramentet, så förtäres brödet som ther til giordt är. HIERONYMUS: *Te dentes videntur masticare veluti materialem panem, et tamen nunquam masticaris.* Thet synes såsom thu emillan menniskors tender skulle äthas såsom thet naturliga brödet, och doch äthes thu aldrigh således. Så siunges ock i församblingenne.

Sumit vnus, sumunt mille,
Quantum isti, tantum ille,
Nec sumtus consumitur.

Thet tager en, och thet taga tusenda, så mykit then ene som then andre, doch förtäris icke han som tags. Ty Jesus Christus bliffuer i dagh och i morgon och theslikes i Ewigheet. Heb. 13. Och ändoch någre Kyrkiones lärare så haffua talat, att brödhet effter welsignelsen icke är mera brödh, vthàn Christi lekamen, så wilia the icke förthenskull, att brödz naturliga wäsendhe skal effter welsignelsen försuinna, vthan göra ther med enn åtskildnat emillan gement huardagz brödh, och emillan

[1]) *Sermone de Cœna Domini.*
[2]) *Lib. 3 de Trin. Cap. 10.*

thet brödh, som welsignat och helgatt är genom Christi ord til Christi lekamens och blodz deelacktigheet. Och såå skal man förstå thet som AUGUSTINUS haffuer sagdt[1]): *Memini sermonis mei, cum de Sacramentis tractarem, dixi vobis, quod ante verba Christi, quod offertur, panis dicatur, vbi verba deprompta fuerint, iam non panis dicitur, sed corpus appellatur.* Jagh kommer ihogh then predican och thet taal, som iagh hade, then tijdh iagh förhandlade om Sacramentet, tå iagh sadhe, at alt thet, som framsatt är, för än Christi ord ther öffuer sagde äro, thet kallas brödh, men sedan Christi ordh äro kommen ther öffuer, så kallas thet icke meerä brödh, vthan Christi lekamen. Här säger icke Augustinus, thet är icke mera brödh, vthan thet kallas icke mera brödh. Ty thet är icke nu mera nogot gemeent och huardagz brödh, vthan welsignat och helgat till itt Sacrament, ther medh Christi lekamen är tilstedz. Thetta haffuer IRENEUS en ibland the äldsta lärare, longt för Augustini tijdh, så förklaratt[2]): *Quemadmodum panis qui a terra est, percipiens vocationem Dei, non est amplius vulgaris panis, sed est Eucharistia ex duabus rebus consistens, nempe [ex] terreno quodam et ex cœlesti. Terrenum est panis, cœlestum est corpus Christi: Sic et corpora nostra Eucharistiam percipientia, iam non sunt corruptibilia, sed perpetua et spem resurrectionis viuam habent.* Såsom brödet i Herrans Natuard, som aff Jordenne kommit är, sedan thet är aff Gudi kallat, thet är, sedan thet öffuer sin naturliga och almenneliga brukning, som thet haffuer, warder aff Gudi till then helge handel i Natwarden helgat och kallat medh Christi ordh: Thetta är min lekamen etc.: Så är thet icke mera nogot blott huardagz brödh, vthan är itt Sacrament, som haffuer i sigh tuenne tingh, thet Jordeska är brödh och vin, thet himmelska

[1]) *Sermone 28 de verbis Domini secundum Lucam.*
[2]) *Lib. 4 Contra Valentium. Cap. 34.*

är Christi sanna och naturliga lekamen och blod, huilken Christus är then himmelske Adam, som är en herre öffuer himmelen, och med sin guddomeliga natur alting wpfyller. Så äro ock wår lekamen, som Herrans Natward bruka, icke mera förgengeligh vthan euigh, som haffua en leffuandes förhopningh om vpståndelsen. 1 Cor. 15. Ephes. 6.

Här lärer Ireneus, at wij skola åtskilia thet welsignade brödhett och wijnet, ifrå gement och huardagz brödh och wijn, och så mykit högre thet ackta och rekna, såsom thet är högre och heligare, som medh thet brödett och vijnet wtskifft och meddelat warder, än thet som allenast til lekamligit wppehelle dagliga brukas. Och effter thet är icke brödz eller wins natur, meddela oss Christi sanna lekamen och blod, och wara oss till sielennes spijs och födho, och till saligheet, then wij dock allenast sökie i Herrans Natward: Så är brödh och win i sigh sielff intedt acktandes, emoth Jesu Christi helga lekamen och blodh, och the guddomeliga tingh, som oss i Natwarden meddelat warda. Therföre säger CYPRIANUS [1]): *Summus Sacerdos panem profert et vinum: Hoc est, inquit, corpus meum. Manducauerant et biberant de eodem pane et vino secundum formam visibilem, sed ante verba illa, cibus ille communis tantum nutriendo corpori commodus erat, et vitæ corporalis subsidium ministrabat. Sed ex quo a Domino dictum est: Hoc facite in meam commemorationem, hæc est caro mea, et hic* [*est*] *sanguis meus: quotiescunque his verbis et hac fide actum est, panis ille substantialis et Calix benedictione* [*solenni*] *sacratus, ad totius hominis vitam salutemque proficit, simul medicamentum et holocaustum ad sanandas infirmitates et purgandas iniquitates existens.* Then öffuerste presten Jesus Christus frambär brödh och win seyandes: Thetta är min lekamen. The haffua well aff samma brödh och

---

[1]) *Sermone de Cœna Domini.*

win tilförrenne bådhe ätit och druckit i wthuertes motto, dock för än the ord woro sagdt: Thetta är min lekamen, så war thet allenast en huardags spijs, til kropsens födho och lekamligitt vppehelle. Men sedan Christus hadhe sagdt: Thet görer til min åminnelse, thetta är min lekamen, och thetta är min blodh: så offta man medh thenne orden och en sann troo wmgåår i Herrans Natwardh effter hans befalningh, så gagnar thet naturligha brödett, och then welsignade kalken til menniskones lijff och saligheet, och är både en lekedom och offer til hiertans siukdomar och til att rena all hiertans besmittelse och oreenligheet. Item: *Manifestata est Spiritualis et corporalis cibi distantia, aliud fuisse, quod prius est appositum et consumptum, aliud quod a magistro datum est et distributum.* Således är then åtskildnat vppenbaar worden, som är emillan andeligh och lekamligh spijs, och at thet haffuer fast annatt waridt, som tilförene war framfördt och förtärdt och annatt thet, som aff Christo war giffuidh och vthskifft, thet förra war en lekamligh spijs, thet andra giffuit til födho. Item: *Immortalitatis alimonia datur, a communibus cibis differens, corporalis substantiæ retinens speciem, sed virtutis diuinæ inuisibili efficientia probans adesse præsentiam.* Thet är i Natwarden giffs odödeligheetennes spijs, emillan huilken och huardags spijsen en stor åtskildnat är, han behåller well then lekamliga och naturliga substantiam eller wäsendet, dock genom itt osynligitt werk, som skier medh samma spijs, betygar han om guddomeligh krafftz näruarelse.

Thetta är ock orsaken, huarföre någre aff Kyrkiones lärare haffua såå talat, att brödz och vins natur i Herrans Natward bliffua till Christi lekamen och blodh föruandlat, ty thet är icke brödz och vins natur sådana höga goffuor och sielennes lekedom oss meddela, som doch med thet welsignade brödet, och then welsignade kalken i Herrans Natward vttskifft och aff oss vndfången

warder. Så skall man förstå thet CYPRIANUS sägher: *Panis iste quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia verbi factus est caro, et sicut in persona Christi humanitas videbatur, et latebat diuinitas: Ita in Sacramento visibili ineffabiliter diuina se infundit essentia, vt esset religioni circa Sacramenta [deuotio,] et [ad] veritatem cuius corpus [et sanguis] Sacramenta sunt, sincerior pateret accessus, vsque ad participationem Spiritus.* Thet brödet som Christus gaff sina läriungar, huilkett behåller well sina förra warelse, dock bekommer en annan natur, är genom thet Alzmecktiga ordz krafft kiöt wordett, och såsom wij i Christi person allenast haffua sedt hans menniskeliga natur, och icke hans guddomeliga natur, så skier och i thetta Sacramentet, som wij för ögonen see, att hans guddomeliga wäsende haffuer sigh i thetta Sacrament vthi oseyeliga motto ingiffuitt, på thet man thetta Sacrament skulle thes högre [och] gudheligare ackta, och kunne bekomma til sielffua sanningen, som i Sacramentet lekamligha är, en reenan och sannan tilgång, och således aff thett Andeliga bliffua deelacktighe.

Thernest, såsom thet är icke något gementh brödz natur, Christi lekamen och blodh meddela, ty brödh och vin i Natwarden äro icke allenast *signa significatiua, sed signa quoque exhibitiua corporis et sanguinis Christi,* thet är, the äro icke sådana tingh, som allenast något betyga och merka, vthan ock sådana meddel ther medh Christi lekamen och blodh warder oss giffuin: Så är ock icke heller brödz och vins natur, at Christus så wel i thet minsta stycke brödh, som vthi it helt brödh, och så wel vthi then minsta dropa vin, som i mykit win warder heel och fulkomliga vthskifftat och vndfången, såsom HIERONYMUS säger: *Singuli accipiunt Christum Dominum, et in singulis portionibus totus est, nec per singulas portiones minuitur, sed integrum se præbet singulis.* Huar och en vndfår wår Herra Christum, och

vthi huart och itt stycke är han alsamman, han förminskas icke för huart och itt stycke skull, vthan giffuer sigh huariom och enom heelan och fullkomligan. Ty thet är siälennes spijs, icke en sådana som kroppen och magan mätther, vthan som lijff och siell spijsar och styrcker. Therföre kan thet så well skee med litidt som medh stort brödh, så wel med lititt som medh mykit vin. Så talar man och gemeenliga, thet och rett talat är, när man går til Herrans Natward: Jagh wil gå til Gudz Bordh, och anamma ther Christi lekamen och blodh. Man säger icke, at anamma ther brödh och win, ty thetta söker man icke i Natwarden, vthan thet andra. Och haffuer thetta settit att tala altijd waridt ibland the Christna, thet man kan wel see aff Fädernars skriffter, såsom ock BASILIUS ibland andra säger[1]): *Oportet igitur accedentem ad corpus et sanguinem Christi, in commemorationem ipsius, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, non solum purum esse ab omni inquinamento carnis et Spiritus, vt ne in iudicium edat et bibat, sed etiam euidenter ostendere memoriam eius, qui pro nobis mortuus est et resurrexit, in eo quod mortificatus sit peccato et mundo et sibi ipsi, viuat autem Deo in Christo Jesu Domino nostro.* Then som acktar gå till Christi lekamen och blod, honom til åminnelse, som för oss åhr dödh worden och wpstånden, han skall icke allenast wara reen aff all kötzligh ock Andeligh besmittelse, att han icke äther ock dricker sigh till fördömmelse, vthan han skall ock klarliga latha påskina, att han kommer honom i hogh, som för oss haffuer lidit pijno och dödh, och är vpstånden, så at han döör syndenne, werldenne och sigh sielffuom, och leffuer Gudhi och Jesu Christo wårom Herra. Här aff är klart och förståndeligitt, aff huad orsak några aff Kyrkiones lärare så haffua talatt, att sedan welsignelsen är sagd öffuer thet gemena brödh

2 Cor. 7.

[1]) *Lib. 1. Cap. 3 de Baptismate.*

och win i Natwarden, så är thet icke allenast brödh och win, vthan Herrans lekamen och blodh, och att thet är rett talat: Brödet i Herrans Natward är Christi lekamen, och wijnet Christi blodh.

IX.

Man bekenner ock om then krafft, genom huilka brödh och vin, warder vthi Nattwarden Herrans lekamen och blodh, att hon icke kommer antingen aff muntlig ordh, eller vptenckta ordaformer, såsom ock icke aff prestens wilia och werdigheet, vthan hon kommer och wthgåår aff Herranom Jesu Christo sielffuom, huilken effter sin guddomliga ordningh, then han giorde vthi första Nattwarden medh Apostlanar, thetta werkar ännu i dag, vti alla Christeliga församblingar, ther thenne helga och helsosamma Natwarden retzliga brukatt och begången warder, ther om ock Christi ordh kunna förstås. Johan. 5. Min Fader werkar in till nw, och iagh verckar ock. CHRYSOSTOMUS [1]: *Sicut illa vox quæ dicit, crescite et multiplicamini et replete terram, semel quidem dicta est, sed omni tempore sentit effectum ad generationem, operante natura: ita et vox ista, hoc est corpus meum, semel quidem dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiæ vsque ad hodiernum diem, et vsque ad eius aduentum præstat Sacramento firmitatem.* Thet är: Såsom the ord, Vexer till och föröken ider och vpfyller Jordena, ähro well ena reeso sagd, doch äro the altijdh krafftigh til frucktsamheetenne medh natursens verkande: Så äro ock thesse ordh: Thetta är min lekamen, eena reeso aff Christo sagdh i then första Nattwarden, men aff them haffuer doch Sacramentet ännu i dagh i alla församblingar sin krafft och styrko, och them behåller alt in till Christi igenkommelse.

---

[1]) *In Explicat. prioris Epist. ad Corinth. Cap. 11.*

AUGUSTINUS[1]): *Neque in consecratione aut benedictione Sacerdotis, sed credendum est quod in verbis Christi Sacramenta conficiantur.* The höguerdige Sacrament beredas icke medh prestens ordh, vigningh och welsignelse, vthan i Christi ordh bliffua the Sacrament.

Genes. 1. PASCHASIUS: *Etsi semel dixerit: Germinet terra, tamen adhuc hodie ex eo verbo creantur omnia: Sic itaque carnem et sanguinem in hac commemoratione iussit esse, sitque quid iubetur.* Endoch Gudh haffuer ena reeso sagd: Jorden wari frucktsam, så göras doch all tingh än nw i dag medh samma ordh, vthi lijka motto haffuer han ock i Natwarden befalt, att brödh och vin skola wara hans lekamen och blodh, och skier thet än nw som befalas.

CHRYSOSTOMUS[2]): *Sacra illa oblatio, siue Petrus, siue Paulus, siue cuiusque meriti Sacerdos offerat, eadem est, quam dedit Christus ipse discipulis, et quam Sacerdotes modo conficiunt, nihil habet ista quam illa minus. Cur id? Quia non hanc sanctificant homines, sed ipse Christus, qui illam ante sacrauerat. Quemadmodum verba quæ locutus est Christus eadem sunt, quæ Sacerdotes nunc quoque pronunciant, ita et oblatio eadem est.* Thet är, thet höguerdiga Sacramentet, ehuad mera Petrus eller Paulus eller någor annor prest, ehuru werdigh han wara kan, thet begår, så är thet äuan thet samma, som Christus haffuer giffuit läriungomen, och thet presten nu welsignar. Thetta haffuer icke någott mindre än thet första. Huarföre? Ty thet är icke menniskonar som thet helga, vthan sielffuer Christus, som thet haffuer tilförrene helgat, och såsom the ordh Christus haffuer talatt äro the samme som presterna nu förkunna, så är thet äuan thet samma, och icke något annat Sacrament.

Och endoch thetta sigh så haffuer i sanningenne, at Christus sådant giör och werkar sielff i Natwarden,

[1]) *In Sermone de Sacramento Altaris.*
[2]) *Hom. 2 in 2 Epist. ad Tim.*

likuel medan han will, at wij hans Natward här i werldenne begåå skole honom til åminnelse, och wij om hans verkande i Natwarden icke annars än genom hans ordh och vthtryckta befalningh kunne bliffua försäkrade och fuluisse, skal för then skull Christi ordh ingalunda warda föracktat eller försummat, ther Christi Natward haffs för händer i församblingenne. Ty vthan Christi ord ähr icke något rett och fullbordeligit Sacrament, såsom AUGUSTINUS klarliga säger: *Tolle verbum, et quid erit aqua nisi aqua.* Thet är. När thu tager ordet bortt, så är vatn icke annat än blott watn. Item: *Accedat verbum ad Elementum, et fit Sacramentum.* När ordet effter hans vilia och befalningh, som Sacramentet sticktat och insat haffuer, kommer til thet vtuertes och synliga teknett, så warder ther aff itt Sacrament. Nu wil här intedt annat ord gella än Christi ord. Ty genom menniskors ordh och wilia sticktar iw Gud intedt Sacrament. Är nu sticktelsen och insättelsen Sacramentzens egitt ordh, så fölier ther aff, at intedt rett och sanskylligt Sacrament är, ther sticktelsens och insettelsens ordh icke brukas. Ty Christus wil icke wara tilstädis, ther hans ord och ordningh warda föracktat och brutin. Nw haffuer Christus i Natwarden icke allenast tagit brödett, velsignat, brutitt och giffuit thet sina läriungar, vthan han haffuer och sagdt: Tager och äther, thetta är min lekamen, som för ider vtgiffuin warder. Och om Kalcken: Tager och dricker, thetta är min blodh, som för ider vtgutin warder til syndernas förlåtelse. Therföre så offta man Herrans Natwardh begår, moste man förkunna samma Christi ordh, som Christus haffuer sagdt, then tijdh han thenna Natwarden sticktade och insatte, oanseendes att Christus Natwarden eena reeso welsignat haffuer och then krafft giffuit Natwardenom, at ther skal hans sanna lekamen och blodh wtskifft och vndfångit warda. Ty thenne Christi ordh:

Thetta är min lekamen thetta är min blodh, betyga oss om hans guddomeliga näruarelse och krafftiga werckande. Och ther som orden föracktas och försummas, ther kan thet andra icke wara. *Cessante enim altero, cessat ratio Sacramenti,* såsom Kyrkiones lärare ther om klarliga haffua skriffuit. Therföre när Christi ordh äro öffuer brödh och vin sagde i församblingenne, ther Herrans Natward begången och hållen warder, effter Christi befalningh och ordningh, så tror man aldeles att brödh och vin icke åhro meer blot bröd och vin, vthan Herrans Jesu Christi sanna lekamen och blodh, icke så egentligen för then skull, att orden sagdt äro aff Prestens mun. *Non enim fingenda est præsentia ex opere operato.* Ty wij skole icke vpdichta någon näruarelse för prestens werck och gerningh skull, vthan therföre, att the ord effter hans befalning och ordningh wtsagdh warda, i itt rett och sanskylligt bruk, huilkit altijd är itt medh ordet tilsammans. Ty i Sacramentet skal man icke allenast ansee huad han kan haffua i sinnet, som Natwarden wija och welsigna vil, vthan huad han haffuer befalt som Natwarden sticktat haffuer, såsom en haffuer sagdt[1]): *In Sacramento Altaris non solum requiritur intentio consecrantis, sed etiam intentio Sacramentum illud instituentis.* När thå ordet warder effter Christi befalningh och ordningh förkunnatt, så är intedt tuiffuel, at Christi lekamen och blodh är thå tilstädis. Ty så haffuer han oss befalt giöra, och tå haffuer han wthloffuatt, att hans ord skulle så krafftig wara ännu i dagh, ther hans Natward retteliga begåås, som the woro i nästa Natwarden, ty thet giffs medh thenne orden tilkenna: Så offta som i thet gören, så görer [thet] til min åminnelse. Så håller man thå thet therföre, att ingen skal medh någon godh och retsinnigh grund kunna neka Christi sanna lekamen och blodh tå strax wara

[1]) BONAUENTURA: *In Compendio sacræ Theologiæ. Lib. 6. Rubr. 11.*

tilstädis i Natwarden, när Kyrkiotienaren på hans vegna i Natwardzens retta brukningh förkunnat haffuer hans ordh, genom huilken han sielff sådant werkar och vthrettar. Ty kallas ock Christi ordh medh rettho *Verba consecrationis,* Vijelse ord eller welsignelse ordh, såsom thet haffuer waridt sätt them kalla. Ty ändoch the ingen krafft kunna haffua aff sigh sielffua eller aff tienarenom som them framförer, så ähro the likuel krafftigh aff honom som haffuer befalt slickt tala, och reknas för then skul för hans egen ordh, ther igenom han will wara krafftig, så at när Kyrkiotienaren i Natuardzens rettha brukningh säger: Thetta är min lekamen etc., är thet lijka som Herren Christus sielffuer sadett och velsignade brödett och winett till sin lekamen och blodh. Therföre talar ock S. Paulus så: Velsignelsens Kalk then wij wel- 1 Cor. 10.
signe, [är han icke Christi blodz deelachtigheet? Then wij welsigne] säger han, ty then welsignelsen skal reknas för Christi egen welsignelse, effter hon skier effter hans ordh och befalningh.

Chrysostomus[1]: *Non est homo, qui proposita in consecratione mensæ Domini corpus Christi facit et sanguinem, sed ille qui crucifixus est pro nobis Christus. Sacerdotis ore verba proferuntur, et Dei virtute consecrantur. Hoc est, ait, corpus meum, hoc verbo proposita consecrantur.* Thet är icke i menniskones krafft, göra thet som på Herrans bordh framsatt warder til Christi lekamen och blodh, vthan han som för oss korsfest är, Jesus Christus werkar thet. Aff prestens mun wardha ordhen förkunnat, och genom Gudz krafft [bereed]. Thetta är, säger han, min lekamen. Medh thenne orden warder welsignat thet til bruks framsatt, ämnat och affsyndrat är. Idem[2]: *Sacerdotis ore verba proferuntur, et Dei virtute consecrantur et gratia, hoc verbo, quod dixit: Hoc est corpus meum, proposita consecrantur.* Aff prestens

[1]) *Hom. quam de proditione Judæ scripsit.*
[2]) *In 1 Cor. 11.*

mun förkunnas orden, men aff Gudz krafft och nâdh warda the welsignade, medh thenne orden, som Christus haffuer sagdt: Thetta är min lekamen, warda the tingh som framsetias welsignat.

Ambrosius [1]): *Quomodo potest qui panis est, corpus esse Christi? Consecratione. Consecratio igitur quibus verbis est, et cuius sermonibus? Domini Jesu, nam per reliqua quæ dicuntur, laus Deo defertur. Vbi venitur vt conficiatur venerabile Sacramentum, iam non suis sermonibus Sacerdos, sed vtitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit Sacramentum.* Huru warder brödet Christi lekamen? Genom välsignelsen. Medh huadh och huars ord skier then welsignelsen? Medh Jesu Christi ord. Ty medh the andre orden gör man Gudhi plicktigh takseyelse, loff och prijs. [Men när thett kommer til Sacramentzens welsignelse, tå brukar icke presten nu sijn ord, vthan Christi. Så gör nu therföre Christi ord thetta Sacramentet.]

Cyprianus [2]): *Cibus ille communis, tantum nutriendo corpori commodus erat, et vitæ corporalis subsidium ministrabat. Sed ex quo a Domino dictum est: Hoc facite in meam commemorationem, hæc est caro mea, et hic est sanguis meus: quotiescunque his verbis, et hac fide actum est, panis ille substantialis, et Calix benedictione solenni sacratus, ad totius hominis vitam salutemque proficit.* Then huardags spijsen war allenast kroppenom till födo och lekamliga vppehelle. Men sedan Christus hade sagdt: Thetta görer till min åminnelse, Thetta är min lekamen, Thetta är min blodh: så offta man medh thenne orden och en sann troo wmgår i Herrans Natward, så gagnar thet naturliga brödett och then welsignade kalken, både til menniskonas lijff och saligheet. Och endoch till then höguerdiga och heliga handelen i thetta Sacramentet, för huilkens skull thet sticktadt och insatt är,

[1]) *Lib. 4. Cap. de Sacramentis.*
[2]) *Sermone de Cœna Domini.*

hörer ock effter Christi befalningh och ordningh itt rett och sanskyldigt bruk, som är ätha och dricka Herrans lekamen och blodh, så fölier doch icke ther aff, att Christi lekamen och blodh thå först tilstädis äro, när wij thet äthe och dricke. Ty annat är göra och bereda Sacramentet, thet som skier genom ordet, och annat är wndfå och nytia Sacramentett, som tilförenne genom ordet är bestelt och beredt. Så kommer och all wisheet och försäkringh om Sacramentet aff ordett, och icke aff vårt ätande och drickande, men then nytto och gagn som Sacramentet haffuer, bekommer man vthi itt saligt bruk. Wårt äthande och drickande giffuer icke Sacramenten någon krafft, vthan tillägnar oss som werdeliga äthe och dricke, then krafft, som Christus genom sitt ord haffuer giffuit Sacramentena. Och lyda icke heller insctielse orden så, att Christus icke skulle för haffua talatt the ordh: Thetta är min lekamen, ähn äuan thå Apostlanar åtho. Ty elies skulle Christus antingen så offta repeteratt the ordh, som huar hade bekommit sin partt, och nu begynt ätha, eller ock hålla wp medh thenne orden, till thes att alle hade ätitt. Thenna meningen lyda Christi ord ingalunda, vthan såsom orden the beskriffuas aff Euangelisterna, så haffua the ock folgs ått, såsom och alt sedan haffuer plägat tillgå vthi the Christeliga församblingar, så at man först förtälier all sticktelse orden, och sedan anammer Sacramentet. Så säger ock S. Paulus: Thet brödet som wij bryte, är thet 1 Cor. 10.
icke Herrans [lekamens] deelachtigheet, han säger icke thet wij nu äthe, vthan thet |wij| brythe och vtskiffte. Så är thet thå allaredo Herrans lekamen, när thet vtskifftes, och icke thå först när thet äthis. Een rätt moste iw wara till, och sitt retta nampn haffua, för än någor begynnar att ätha. Vij biudes gester til Herrans lekamen och blodh, så moste ther ock wara Herrans lekamen och blodh, för än wij begynne ätha och dricka.

För then skul haffuer ock AUGUSTINUS sagdt[1]: *Ferebatur Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait: Hoc est corpus meum, ferebat enim illud corpus in manibus suis.* Christus bar sigh sielffuer i sina händer, tå han i Natwarden gaff sina läriungar sin lekamen, seyandes: Thetta är min lekamen, ty then samma lekamen baar han i sina händer.

GREGORIUS NICENUS, Basilij Magni frater[2]: *Panis (vt inquit Apostolus) sanctificatur per verbum Dei et orationem, non per manducationem eo progressus vt corpus fiat Christi, sed statim in corpus per verbum transmutatur, quemadmodum dictum est a verbo, quod hoc est corpus meum.* Brödet, såsom Paulus säger, warder medh Gudz ordh och bönen welsignat och helgatt. Genom wårt ätande skier thet icke, att thet warder Christi lekamen, såsom Christus sagdt haffuer: Thetta är min lekamen.

Här aff är tå klart att Christi ordh är *forma Sacramenti*, såsom några seya, thet är thet som giffuer thetta Sacramentena sin retta substantiam och wäsende, och icke wårt ätande och drickande allena. Men thetta skal man här icke så förstå, at man gör *pronunciationem verborum totam formam Sacramenti;* thet är, at ordz insettielse[3]) öffuer brödh och vin gör itt fulkomligitt Sacrament, oanseendes att thes retta bruk icke fölier, vthan thet säger man, att *in vera actione Cœnæ,* när man håller Herrans Natward effter Christi vilia, och i then ackt och meningh att vthskiffta och vndfå Herrans lekamen och blodh: Så är samma lekamen och blodh i Natwarden tilstädis, när welsignelsens ord äro sagd. Therföre, när man säger, *verbum est forma sacramenti,* Ordet gör Sacramentet, så förstäår man medh ordett heela Natwardzens handell, som Christus haffuer sticktat och befalt, och så skola AUGUSTINI ordh förstås: *Accedat*

[1]) *In psal. 33.*
[2]) *Cap. 37 Sermonis Catechetici.*
[3]) B: ordz förkunnelse. C: ordzens vtseyelse och förkunnelse.

verbum ad Elementum et fit Sacramentum, de verbo quod rite et legitime, h. e. iuxta voluntatem et sententiam instituentis accedat. Til ordett, som förkunnat är, moste ock bruket komma, så frampt att Sacramentet icke skal warda misbrukatt, såsom när the Påueske consecrera Sacramentet, icke till att anamma thet, vtan til att insetiat, eller och att förat om kringh, till att lätha thet tilbedia, eller och elies något lekamligitt vttretta, så och när the bortleggia then ena deelen ther aff, nempliga Kalken, then the haffua emot Christi ordningh Presterskapena allena förbehållit. Såsom ock skier hoos the Sacramenterare, huilka taga ifrå Sacramentet Herrans sanna wesentliga lekamen och blodh, som är Kernen i Sacramentet, och latha intedt quart vthan blotta brödh och vin. Medh slick misbruk kan Herrans lekamen och blodh, eller [ock] nogott rett och fulkomligitt Sacrament ingalunda wara tilstädz. Men ther ock någor consecrerar wel Sacramentet till thetta retta bruk, som står vthi ätande och drickande, lijka som Christi sanna lekamen och blodh, och thet warder sedan vndfångitt, läther thes heller icke bliffuat ther wid, såsom Christi ord klarliga wthwijsa[1]), vthan menger ther ock så någre falske meningar in medh, såsom the Påueske göra, när the wthropa thet the göra och handla för itt synda offer för leffuandes och dödha: Ther nu så skier, kan man icke annat besinna, ähn, att ther medh än tå, lijka som medh thet retta Sacramentet, är Herrans lekamen och blodh, effter thet ock brukas til att ätha och dricka, oanseendes, att med sielffua handelen äro groff och gräselijk misbruk, som Gud hårdeliga straffa will, doch gör icke misbruket itt tingh om intedt. *Abusus [rem] non tollit.* Thet samma skal man ock förstå, ther någor i församblingenne beredde Sacramentet till thes rettha bruk, och ingen komme, som ther aff wille bliffua deelachtigh, så skedde ther medh

[1]) B: såsom Christi ordningh clarliga vthwiisar.

Sacramentzens stora misbruk och vanåhra, för huilkett doch Presterna synnerliga skola taga [sigh] til wara, så frampt the wilia vndwijka Gudz straff. Ty thet är fast annat, när en på föracht går till och förkrencker Herrans ordningh, bortleggandes then deel, som hörer til Sacramentzens fulbordan, och annat ther nogott misbruk skedde aff försummelse och annor fall, för huilken doch Presterna aldeles skola taga sigh til wara, såsom man ock intedt annat seya kan, åhn att ther nogott förspilles genom nogors försummelse, bliffue then icke aldeles vthan skull, som slickt wore wållandes. Ty medh flijt och tilbörligh wordnat skall [man] wmgå vthi guddomeliga saker, ther om ORIGINES, enn ibland the äldsta Kyrkiones lärare, widh pas 200 åhr effter Christi tijdh så skriffuer [1]), förmanandes sina åhörare i sina församblingh, att the med flijt skola achta och behålla Gudz ordh: *Volo vos admonere religionis vestræ exemplis, nostis qui diuinis mysterijs interesse consuestis, quomodo cum suscipitis corpus Domini, cum omni cautela et veneratione seruatis, ne ex eo parum quid decidat, ne consecrati muneris aliquid dilabatur. Reos enim vos creditis, et recte creditis, si quid inde per negligentiam decidat.* Jagh vill påminna Eder genom Eder egen Religions exempell, I som plägen bruka Herrans helga Natwardh, wethen well, huruledes, när I anammen Herrans lekamen, plägen I medh alsom största achtsamheet och wyrdningh taga till wara, att icke thet minsta stycke aff thet I vndfå nidfaller, att thet som welsignatt åhr icke förkommer. Ty I troon och acktedt therföre, såsom thet ock aff eder rett acktadt och trodt är, att I warden skyldige, om något ther aff genom idor försummelse niderfaller etc. [2]).

---

[1]) *Hom. 13 in Exodum.*

[2]) BC *hafva här följande tillägg:* Här medh besluter man tåå, at wij bekenne Christi lekamen och blodh i Herrans Natwardh, ther han effther Christi befalningh holles, wara tåå tilstädz i obegripliga motto, när ordet haffuer thet betygat, såsom hela Christenheten thet och haffwer bekendth och betygath.

Widare skal man ock thetta vetha, att insettelse orden i thetta Sacramentet, wårs Herras Jesu Christi lekamens och blodz, skola förståndeliga, klarliga och öffuerliut förkunnat och hördt warda, både therföre, att församblingen må föruetha sigh om thet retta Sacramentet, så ock ther bredhe widh besinna, huarföre thett stichtat och insatt är, Ty lijkauist som thenne Christi ordh: Thetta är min lekamen, thetta är min blodh, betyga oss om Christi näruarelse och krafftiga werkande, så betyga ock the ordh som strax effterfölia, nempliga thenne: Then för ider vtgiffuin och vthgutin warder til syndernars förlåtelse, om then retta orsaken, huarföre thet höguerdiga Sacramentet sticktatt är, nempliga att Christi lekamen och blodh, som wij ther vthi anamme skal wara oss en föruissan, och lijka som en pant, och insegel till wåra synders förlåtelse, och ther igenom vpueckas till att tacka, loffua och åhra Gudh, för sådana sina [stora] nådh och barmhertigheet, som han oss i återlösningennes werk beuist haffuer. Thetta är thett Paulus lärer, seyandes: Så offta I äthin aff thetta brödh, och dricken af thenna kalk, skolen I förkunna Herrans dödh, till thes han kommer. 1 Cor. 11.

För thenna welsignelsen skull, som man haffuer nu omtalatt, haffua några aff Kyrkiones Lärare kallatt Herrans Natward *Mysteria benedictionum*[1]. Een heligh hemligh och outransakeligh welsignelse, såsom CYRILLUS schriffuer[2]: *An fortassis putas ignotum nobis mysticæ benedictionis virtutem esse? quæ cum in nobis fiat, nonne corporaliter quoque facit per communicationem carnis Christi, Christum in nobis habitare?* Tencher thu till ewentyrs, att oss icke är kunnogt huadh krafft then helga welsignelsen, thet [är,] Herrans Natward haffuer? huilken när hon i oss skier, wthrettar, at genom Christi leka-

[1]) BC: *Mysticam benedictionem.*
[2]) *In Johan. Lib. 10. Cap. 13.*

mens deelachtigheet warder Christus i oss lekamliga boandes. Item [1]: *Non enim hominis simpliciter sanguis est, sed eius qui naturali vitæ coniunctus vita effectus est, propterea corpus et membra sumus, quia per hanc benedictionem mysticam ipsum filium Dei suscipimus.* Thett är, ty thet är icke nogon blot meniskors blood, vthan hans blodh, som är worden vårt lijff, effter han medh naturliga liffuet är förbunden. Therföre wij ock äre Christi lekamen och lemmar, ty genom thenna welsignelsen, thet är, genom thetta Sacramentet bekomme och vndfå wij sielffua Gudz Son.

X.

Huadh nytto och krafft Jesu Christi sanna lekamens och blodz näruarelse och deelachtigheet i thetta Sacramentet haffuer, thet oss bådhe om thetta och thet tilkommande lijffuet påminna och försäkra skal, ther om wil man ock nogott tala.

I. Til thet första. Wij warde vthi Natwardzens retta ock saliga bruk medh Jesu Christo incorporerade och inympade, at han i oss, och wij i honom bliffua skole, såsom Paulus säger: Att wij äre lemmar i hans
Eph. 5. lekamen aff hans kiöt och been. *Hæc accepta et hausta efficiunt, vt et nos in Christo et Christus in nobis sit,* När wij i Natwarden vndfå Christi lekamen och dricke hans blodh, så skier thet att wij äre i Christo och Christus i oss.

Chrysostomus [2]: *Semetipsum nobis conjungit, et non fide tantum, verum etiam ipsa re nos suum corpus efficit.* Christus förbinder sigh medh oss i Natwarden, icke allenast genom troona, vthan ock genom naturligh deelachtigheet, gör han oss til sin lekamen.

---

[1]) *In Johan. Lib. 4. Cap. 16.*
[2]) *Hom. 60 ad Populum Antiochenum.*

Cyrillus [1]): *Vnde considerandum est, non habitudine solum, quæ per dilectionem intelligitur, Christum in nobis esse, verum etiam naturali participatione, hoc est, adesse non solum efficatia sed etiam substantia.* Therföre skal man här ackta, att Christus genom Natwarden icke will wara i oss allenast med sin kärleek och krafft, vthan ock medh sin naturliga deelachtigheet och lekamen. Thetta är iw them gudfrucktigom een stoor tröst, att Christus genom sin Natward icke will ingå vnder [wårt] taak såsom en giest, vthan will ock incorporera oss medh sigh, och wäsentliga när oss wara och boo.

II. Ther nest, haffuer iagh nu Christum icke allenast *per assistentiam*, vthan ock, att han i migh och iagh i honom är incorporerat och inlemmat, så haffuer iagh ock alt medh honom, huad han äger och förmå. Och effter han är een herre öffuer dödhen och liffuet, så warder iagh och thet samma i honom, och han i migh, är han odödeligh och döden haffuer ingen mackt meera medh honom, så är ock iagh i honom, och han i migh odödeligh och oförgengeligh. Thetta är ganska trösteligitt. Therföre haffuer then fromme Ireneus medh herligh ordh sagdt [2]): *Corpora nostra Eucharistiam percipientia, iam non sunt corruptibilia, sed perpetua, et spem resurrectionis viuam habent.* Vår lekamen som thet höguerdiga Sacramentet vndfå, äro icke meera förgengeligh och dödeligh, vthan oförgengeligh och odödeligh, som til euig tijdh leffua skola, och haffua för then skuld enn leffuandes förhoppningh om wpståndelsen. Ty Christus Jesus som är i oss, han är sielffuer liffuedt.

III. Til thet tredie. Genom thet höguerdiga Sacramentet warde wij försäkrade om Jesu Christi nådefulla åtherlösningh, syndernars förlåtelse, rettferdigheeten och thet Ewiga liffuedt, thet han medh sin dödh och blodz

[1]) *In Johan. Lib. 10. Cap. 13.*
[2]) *Lib. 4. Contra Valent. Cap. 34.*

wtgiutelse försäkrat haffuer [1]). Ty så lyda Christi ordh: Thetta är min lekamen, som för idher vtgiffuin warder. Thetta är min blodh som för ider wtguthin warder til syndernars förlåtelse. *Sicut semel pro omnibus immolatus est, ita quotiescunque peccata donantur, corporis eius Sacramentum sumimus, vt propter sanguinem eius fiat peccatorum remissio.* Såsom Christus eena reeso för oss offrat är, så skole ock wij wndfå hans lekamens och blodz Sacrament, så offta wåra synder warda oss förlåtna, på thet syndernas förlåtelse motte genom hans blodh oss wederfaras.

Dock skall man thetta icke så förstå, att en sådana högh dyrckan och saligh skatt wederfaras oss *ex opere operato*, thet är, för then gerningh skull, at man naturliga anammar Sacramentet, vthan att thet skier, när man Natwarden brukar medh en rett och sanskyldigh syndabättringh, och vthi en stadigh troo till Gudz barmhertigheet. Menniskan pröffue sigh sielff, säger Paulus,
1 Cor. 11. och äthe så aff thet brödett och dricke så aff then kalken. Ty then owerdeliga äther och dricker, han äther och dricker sigh sielffuom domen, icke åtskiliandes Herrans lekamen. Item: Huilken ouerdeliga äther aff thetta brödet och dricker aff Herrans Kalk, han bliffuer saker på Herrans lekamen och blodh. The obootferdige och skrymptare, som gå till Herrans Natward, vndfå ther så well Christi sanna lekamen och blodh, som the gudfruchtige och bootferdige, men icke i lijka motto, vthan sigh till skada och fördömmelse. *Est quidem* [*in*] *peccatoribus et indigne sumentibus vera Christi caro, et verus sanguis, sed essentia, non salubri efficientia* [2]). The obootferdige och the som ouerdeliga vndfå Sacramentet, the vndfå well Christi sanna lekamen och sanna blodh, men till lekamen allenast, och icke til någon salig krafft.

[1]) BC: medh sin dödh och blodh förseglat haffwer.
[2]) Gregorius: *Dialogo. 4.*

XI.

Thet någre haffua giordt Sacramentet sig till itt synda offer, thet the vthi theras Messor dagliga medh sina gerningar offra för leffuandes och dödha, slickt håller man icke allenast för orett och een slem wilfarelse[1]), vthan ock reknar thet för enn medh then största styggelse och mishandell, ther medh thett retta och sanskylliga synda offrett plat warder ödelagt och til intedt giordt, och Christo både embetett och ähra beröffuat. Ty thet är iw aff skrifftenne klart nogh, att offer för synd, eller til fulkomligh syndaboot, aldrigh meera än en gångh, ey heller meera än aff een eenda person, nempliga aff wår Herra Jesu Christo, som är then retta och Ewiga Presten effter Melchisedechs sätt, kan giordt warda, huilkett ock så skedde, then tijdh han sigh vtgaff på korsett, Gudi till itt offer och sött lucht. Therföre giörs nu [och] sådana Offer intedt meer, huarken aff Christo sielff, eller aff någrom androm behoff[2]): Men vthi Natwarden bliffue wij deelacktige aff samma offer och aff samma offers krafft, huilkit Christus [oss] vthi Testamentzens wijs skänckt och giffuitt haffuer, och serdeles dagliga igenom sina tienares hender wtskiffter, men ingalunda på nytt offrar. Huarföre the ock vthi thet Nyia Testamentet kallas *Dispensatores*, thet är, skaffare, men ingastedz *Sacerdotes*, offrare, annorledes än thet som alle andre christne, nempliga haffua nampnet för then skull, at the icke offra öffuerliudt (!) synda offer[3]), vthan tackoffer, kungörandes hans krafft, som oss frelst och kallat haffuer, vthur mörckret till sitt wnderliga liuss, och bidia Gud, att han för Jesu

---

1) B: een slett wilfarelse. C: een slätt wilfarelse.

2) B *tillägger:* effter han är allena *Sacerdos* och *Sacrificium*, prest och offret.

3) BC: annorledz än som alle andre Christne thett nampnet haffwa, nemliga, för then skull, att the icke offra Gudi synd offer.

Christi skull, thet Eena och fulkomliga offrett, wärdigas wara oss nådeligh, och anamma [oss] vnder sitt guddomeliga beskyd och beskerm.

Här aff är thå klart, huarföre någre aff the gamble Kyrkiones Läraŕe vnder tijden haffua kallat Herrans Natward *Sacrificium*, offer, icke för then skuld, att Natwarden, såsom nu sagdt är, skulle wara nogon vtuertes Cæremonisk handel, ther till insatt, at Christi lekamen och blodh skulle dagliga genom presternars hender och gerningar Gudi offrat bliffua för leffuandes och dödha, och andra nödtorffter, ther medh the skulle förtiena både sigh och androm syndernas förlåtelse, och huad meera församblingen och andra, för huilka sådant skedde, hadhe behoff. Vthan för then skull haffua the kallat

I. Natwarden itt offer: Först för Christi sanna lekamen och blodh skull, som i Natwarden vtskifft och vndfången warda, huilka för oss haffua waridt itt offer, och thet nampnett the eena reeso bekommit haffua, thet behålla the till Ewig tijd. Ty Jesus Christus i gåår och i dagh,

Heb. 13. och theslikest i Ewigheet, *ipse solus est Sacerdos et Sacrificium, Sacerdos non habens successorem, Sacrificium quod semel tantum oblatum iterari nequit, pro peccatis redimendis, sed semel peractum perpetuo efficax manet ad omnium peccatorum expiationem.* Christus är allena både Prest och Offer, en prest vthi huilkens kall och embete ingen effter honom inträdher. Itt offer, som ena reeso giordt, icke kan mera skie till syndernas afflösningh [1], vthan thet är till Ewig tijd krafftigt, til alla synders försoningh och bättringh. Therföre säger AUGUSTINUS [2]: *Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce, et hoc accipite in Calice, quod effusum est de Christi latere.* Tager thet i brödet, som för ider offratt är på Korszett, och tager thet i Kalken, som vthgutit är aff Christi sijdho.

[1]) BC: återlösningh.

[2]) *In Sermone ad Neophytos.*

Så kallar ock CYRILLUS HIEROSOLYMITANUS[1]) Christi lekamen, som i Natwarden [tillstädz] är och wtskifftes, *Hostiam propitiationis et redemptionis nostræ*, wår försoningz och återlösningz offer. Och AUGUSTINUS[2]): *Cibus ille corporalis, ineffabilis, viaticum saluberrimum, redemptionis nostræ precium, monimentum redemptionis, et redempti munimentum.* Thenne lekamlige och oseyelighe spijs, Jesu Christi sanna och heliga lekamen[3]) och blodh, som oss i Natwarden wtskifft varder, är itt saligt paszebordh, wår återlösningz betalningh, återlösningennes wisse tekn, och then återlöstas beskyd och beskerm.

Then andra orsaken är, att i Natwarden vthskifftes sampt medh Christi lekamen och blodh thes offers retta frukt och krafft, och warder honom synnerliga tilägnat, som medh een sann troo vndfår Herrans lekamen och blod. För thessa orsaker skull kallas Natwarden offer. *Quia est Sigillum applicati nobis Sacrificij Christi.* Ty Natwarden är itt insegell ther till att Christi offer, ther igenom Gudh är försonatt och blidkatt worden, hörer migh, tigh och allom them till, som werdeliga bruka thenna Natwardh. Ty så kallar ock AUGUSTINUS[4]) Sacramenten: *Signacula promissionum et rerum diuinarum visibilia,* thet är, guddomliga löftes och tings synligha insegell. II.

Til thet tredie kallas Natwarden offer, ty han är en åminnelse till Christo pijno och dödh, som är wårt retta synda offer, såsom när the seya: I dagh stodh Christus vp aff dödha, förstår man icke ther medh, at thå stodh Christus vp, när wij thet tale, vthan att then dagen påminner oss om Christi vpståndelse. III.

---

[1]) *In Catechesi Mystagogica.*
[2]) *Lib. 2 de Visit. infirm. Cap. 4.*
[3]) BC: naturliga lekamen.
[4]) *Lib. de Catechisandis rudibus. Cap. 26.*

Så förklarar ock AUGUSTINUS [1]) thet medh thenne orden: *Hodie est passio Domini, Dominus hodie resurrexit. Hodie Christus populis immolatur,* [*id est:*] *Hodie celebratur memoria passionis, resurrectionis et immolationis seu Sacrificij Christi.* I dagh wart Christus pinter, I dagh stodh Christus wp, I dagh offrades Christus för folcket, Thet är: I dagh begåår man åminnelse om Christi pijno, om hans Vpståndelse, och om hans Ewiga offer, som han på Korsett giordt haffuer för menniskones suagheet skull [2]). Idem AUGUSTINUS [3]): *In illis carnalibus victimis figuratio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse sine peccato fuerat oblaturus, et sanguinis quem erat effusurus in remissionem peccatorum nostrorum. In isto autem Sacrificio* (*scz: carne Domini*) [4]) *gratiarum actio et commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit, et sanguinis quem pro nobis idem Deus effudit.* The Leuitiske Offer haffua waridt allenast en figur til Christi lekamen, huilken Christus som war vthan syndh, skulle för wåra synder offra, och till hans blodh, som han skulle till wåra synders förlåtelse wtgiuta. Men Natwardzens offer är een taksäielse och åminnelse om Christi lekamen, som för oss offrat ähr, och om hans blodh, som för oss vthgutin ähr.

IIII. Til thet fierde kallas ock Natwarden offer, effter man tackar loffuar, ährar, prijsar och åkallar Gudh i Natwardzens handell, och beuijsar honom wår plichtiga höörsamhet, i thet wij ihogh komme hans pijno, dödh och Vpståndelse, och förkunne i hans församblingh, huilkitt alt Gudh aff sin blotta nådh och barmhertigheet anammar för itt liufft och behagligitt offer. Therföre ock the gamble Lärare haffua kallat Natwarden itt Andeligitt och oblodigt Offer. *Sacrificium spirituale et in-*

[1]) *Epist. 23 ad Bonifacium.*
[2]) B: för menniskionnes saligheet skull.
[3]) *Lib. de fide ad Petrum Diaconum. Cap. 19.*
[4]) B *scz: Cœnæ Domini.* C: scz: *carnis Christi.*

cruentum, Ty Christeliga böner, loff och takseyelse kallas i schrifftenne Offer. Psal. 141. Min bön gelle inför tigh, såsom itt röchoffer, mina henders vphäffuande såsom itt afftonoffer. Heb. 13. Låter oss nu altijdh genom honom (Jesum Christum) offra Gudi loffoffer, thet är läparnars frucht, the hans Nampn bekenna. Augustinus [1]): *Hæc immolatio, hoc sacrificium laudis* [*est*], *gratias agere illi a quo* [*habes*], *quicquid boni habes*, [*et cuius misericordia tibi dimittitur, quicquid tuum mali habes*]. Thett är thet retta offrett, thet är thet retta loffoffrett, tacka Gudh, aff huilken thu haffuer altt thet godha thu haffuer, och genom huilkens barmhertigheet tigh förlåtes alt thet onda, som thu aff tigh sielffuom haffuer.

Psal. 141.

Heb. 13.

THEN OTTONDE ARTICLEN.

Om Ordningen medh Messone.

I.

Then som Messo håller skal aldra först falla på knä widh Altaredt och läsa *Confiteor* widh thetta sättit.

Confiteor tibi Deo omnipotenti, me peccatorem in peccatis conceptum et natum, nimis peccasse in vita mea, cogitatione, opere et omissione. Ideo precor, vt miseraris mei, et remittas mihi omnia peccata mea, per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui tecum et cum Sancto Spiritu viuit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

II.

Widh alla Domkyrkior skal här effter *Symbolum* siungas för prædican, emillan Euangelium och *Veni*

1) *In psal. 49.*

Sancte Spiritus. Och sedan skal man beflijta sigh att thet samma på Landzbygdenne medh tijden ske kunne på thet att både han som prædica skall och åhörarenar skola alt wetha lenda til Troonas Articlar, så ock att effter prædican intedt annat må läsett och sungit warda, ähn thet som till böner och takseyelse lender.

III.

I Städernar skal *Symbolum Nicænum* siungas på alla helgedagar, föruthan på Söndagarna, och thet vndertijden på Latijn, vndertijden på Suensko. Men på landzbygdenne skal thet om helgedagarna siungas allenast på Suensko[1]).

---

1) B *har här följande tillägg till stycket* III:

Hwarföre man *Symbolum* för predican siunga må.

Thet wij haffwe här til dags, sedan Messan bleeff på wårt Swenska måål, sungit *Symbolum*, thet ähr, Troon, eller wår trosbekennelse, effther predikan, haffwer hafft thenne grund, at församblingen som stoodh vth om Choret skulle såå wäl när Gudz ordh war förkunneth och vttydt, bekenna sin Christeliga troo, som in i Corenn, och haffwer thet sin skäl medh sigh. Men all then stundh församblingenne är nw (thes Gudi skee loff) bättre vnderwist och ther till wan, att hon icke allena troon, vthan och annadt hwad påå förståndeligit måål i Coren siunges, gerne medh siunger, och troon grundar allenast på Gudz ordh och Ewangelium, och thet siunges eller läsis widh Altaret, skall och nw här effther Troon
I. tåå strax fölia, såsom i förtiiden, och än nw skeer vthi Tyslandh, påå thet at församblingen skal betenckia, hwadh som sedan predikas kann, och thet icke annadt böör wara, än thet som stemmer öffuer eens med then Christeliga troon, som hon bekendt haffwer, och hwadh något annat föregåffwes, skall hon wilia ingalunda inrymma och tillåta. Theslikest at han som predikan holler, måå besinna och achta sigh, at han icke förgriper sigh i sitt tal, emoth
II. någon af Tronnes Articlar. Såå och effther ty at när predican är vthe, plägar predikaren förmana folket til böner, som och rett är, kan dåå församblingen bliffwa obehindrat vthi sina böner och åkallan til Gudh, medh betenckiande och läsande, ther vppå man måå och, om presten såå synes, fulfölia medh een bönepsalm siungandes, och sedan wid Altaret medh bidiande och Sacramentzens bruck, hooss huilket och moste wara Gudz åkallan och tackseyielse, ther medh blifwer tåå församblingen effter predican allestedz i böner, heela

IIII.

Thet fins en stoor oseedh mångestedz wara, att folckett, så snart medh prædican endatt är, och een part för ähn Bönerna effter predican giorde ähro, vthan någon nödigh orsak och förfal gå vtaff kyrkione. Therföre skall aff prædicostolen flijteliga förmanas, att folcket effter prædican, både när Bönerna giöras, så ock när thett höguerdiga Sacramentet förhandlas, förtöffua i kyrkionne, och medh all gudeligheet, ödmiukt och sachtmodigheet, hörer och betencker Christi heliga och dyra ord om Nattwarden, hans insetielse, nyttho och bruk. Och att alle eendreckteliga tacka Gudh för alla hans welgerningar, synnerliga för then Återlösn, som oss i Christo är wederfaren, och bidia Gudh, att han wille förläna them och allom androm sina nådh, at the motte till sådana hugneligh spijs, och bedröffuat samuetz lekedom, altijd hafua wilia och lust, att han ock ville latha thet komma, them som Natwarden bruka till godho, till troones styrckio ock förökelse, til tröst och hugsualelse, til syndernas förlåtelse, retferdigheet och Ewiga saligheet. Thenna handel, ther en lather sigh gerna finnas, ther Herrans Natward haffs för händer, är hooss the gudfruchtige en herligh bekennelse, ther medh the låtha förstå, huadh the om Christi Natward hålla, giffua ock så androm itt Christeligitt exempell och een ordsaak, att the lära haffua thetta Sacramentet vthi tilbörligh ähro och wyrdningh, thet kommer och them sielffuom till godho, när the vthi en rett gudeligheet thet göra: Så ähro ock Kyrkior icke therföre allenast wprettade, att man skal ther höra prædican, vthan ock

tidegärden igenom. Hwarföre skall ingen här vppå sigh förvndra, myckijt mindre förargas, när man hörer sådant skee, effther thet betenckiande, som nw omtalat ähr. Ty församblingen haffwer iw then friiheet, at hon måå här vthi lagat, som henne synes tienligast wahra.

att huar och een Christen som tijt kommer, skal samptt med andra i församblingen bidia Gudh om alla nödtorfter.
Matth. 21. Therföre säger och Christus: Mitt huus thet är itt Bönehuus. Thet är ock icke nogh, att een haffuer hördt ordett prædicas, vthan thet giörs ock mera behoff, nempliga att ordet motte wara i honom krafftigtt till lärdom, tröst och saligheet, och att han motte kunna effterfölia Gudz wilia, therom han i prædiconen hört haffuer. Men att en skal kunna göra Herrans wilia tilfyllest, wederfars ingom, antingan aff honom som prædicar, ey heller aff någors egna krafftер, vthan ther till skal han niutha Gudz nådiga hielp och biståndh. Jagh
1 Cor. 3. haffuer plantat, säger Paulus, Apollo haffuer watnat, men Gudh haffuer giffuit wexten. Så är nu han intedt som plantar, icke heller han som vatnar, vthan han som vexten giffuer. Thet är ock thet Vijse mannen säger:
Sap. 8. Tå iagh förnam, att iagh icke annars kunne kysk bliffua, vthan Gudh goffue migh thet, och thet samma war ock klookheet, kunna besinna huars nådh thet war, gick iagh till Herran och badh honom ther om. Therföre haffuer församblingen lärdt och stadgadt, att Bönen och Herrans Natward skola haffuas för händer effter prædicanen. Ty genom thet eena begäre wij, att ordet må wara i oss krafftigt, genom thet andra warde wij föruissade, om thet wij i prædicanen hördt haffue, om syndernars förlåtelse, och then Ewiga saligheeten. Vij finne ock, att the gamble Fäder och Kyrkiones Lärare haffua och vthi theras tijdh medh thenna saak hafft att bestella, och therföre effter som thenna tijdz lägenheet kraffde, hårdeligan straffatt them, som antingen aff geenvördigheet och mootuilia icke haffua förtöffuat i kyrkionne effter prædicanen, och så lenge wälsignelsenn haffuer waridt läsin, eller ock annatt lögnachtigt och lätfärdigt snak sigh emellan fördt, när Herrans Natwardh haffuer waridt förhandlat. Therföre wij ock på

wår tijd teste mera skola förmana Folcket, att the venia sigh till, at the töffua i kyrkionne heela Tijderna vth, och iw åtminste så lenge som Sacramentet vphögdt och vtskifft warder.

V.

Effter prædican skal en kortt Bönepsalm siungas, såsom thenne: Herre Gudh Fader stat oss bij etc. Eller Christus then rette Herren, eller någor annor som kan komma öffuer ens medh Ewangelio, som thå förhandlat är i prædicanen.

VI.

Effter thet att Herrans höguerdiga och heligha Natward mångestedz, och aff mångom (Gudh bettre) icke så haffs i åhro, wyrdningh och bruk, som thet sigh bordhe. Och månge gå meera ther till aff en seduenio, åhn att the kunna tenckia, huad för guddomelighit tingh ther haffs för hender och vttskiftes. Thet doch Paulus förmanar, att huar i sin stadh sigh bepröffua skal, på 1 Cor. ...
thet han icke owerdeliga förhandlar, äther och dricker Herrans lekamen och blodh. Så vppå thet, at både Presten, som Messa håller, så ock församblingen, motthe thes mera wpueckte bliffua, till att rett begå wårs Herras Jesu Christi Natward, och betenckia the guddommeliga tingh, som ther förhandlas: Så hafuer man för godt anseedt, att thenne effterföliande bön måtthe läsas öffuerliut för än *Præfatio* begynnas.

VII.

O Alzmecktige ewige barmhertige Gudh, wårs Herres Jesu Christi Fader, thu som icke wilt syndares dödh, icke heller haffuer lust til

wårt förderff, vthan att wij oss omuende ock leffue. Therföre thu ock haffuer aff titt vnderliga rådh, och tijna stoora barmhertigheet sendt thin Eenda Son i thenne Verldenne, och wille låtha honom bliffua itt Offer för wåra skuld [huilken och är thet alraheligesta och reena offret], som en gångh på Korsett offratt är, och doch till Ewig tijdh in för [tigh] geller och fyllest gör til wåra fulkomliga saligheet. Så effter wij intedt godt aff oss .sielffua haffue att frambära, ther medh wij thinn retwijsa wrede emot wåra synder att blidka och försona kunde, [Ty bidie wij tigh alrabarmhertigaste Gud och Fader, att tu] werdigas förlåta oss alla wåra synder, och taga oss och alla som thina barmhertigheet och hjelp begära till Nådh och venskap, för samma thin älskeliga Sons Jesu Christi skull, som thu oss sielff för synd och skull skenckt och giffuitt haffuer, huilkens förtienst och förskyllan allena wij medh wåra innerliga böner ödmiukeliga frambäre. Theslikest effter thu haffuer welet, att thins Sons Jesu Christi höguerdiga Natward skulle til samma thina barmhertigheet emot oss wara här på Jordenne enn wiss pant och försäkring, huilken thin älskeliga Son aff alsom största åstundan och kärleek til wåra saligheet haffuer insatt, och sina församblingh befalt att begå, och således begå och bruka, att hon ther hoos skulle betenckia och förkunna thina welgerningar, så ock samma thins Sons Jesu Christi pijno och dödh, huilkenn Natward wij effter hans befalningh och ordningh ackte att begå, Brödh och Vijn, thina gåffuor, som framsetias, medh

hans ordh welsigna, att the vthi itt rett bruk warda tins Sons [sanna] lekamen och blodh. Så vpliuss och wpueck wårt sinne och hierta, att wij sådana thina och thins Sons obegrijpeliga barmhertigheet, åstundan och kärleek kunna betenckia och tigh therföre nu och Evinnerliga [bewisa] then tacksamheet, ähra, loff och prijs, som wij skyldige och plicktige äre at göra. Hielp oss thina tienare och titt Folck, att wij här medh måge thet Nyia Testamentzens [saliga] Offer och Ewiga förbundh ihogh komma och begå. Velsigna och helga thet som effter thins Sons Jesu Christi ordningh och befalningh till thetta Sacramentzens retta bruk ämnat och framsat är och warder. Förläna oss thina Nådh, att wij alle måge medh alsom största hiertans trencktan, begära aff thenna höga och helsosamma måltijdh att deelacktige bliffua, then Ewiga lijffzens Spijs ther sökia, och tins Sons helga lekamen och dyra blodh ifrån then huardags måltijden åtskilia, på the wij icke äthe hans lekamen och dricke hans blodh, tigh till förtörnnelse, och oss til fördömmelse. Giff ock aldra mildaste Gudh och Fader, att wij och alle the som thenne höguerdige Natwarden begå och bruka, så ock the som widh thenna handell tilstädis äro, måge vthi enn rett troo stadfestas, medh then heliga Anda, i all Gudz kundskap wpliuses, vthi itt bootferdigt, heligt och reent leffuerne bewaras, och ifrå synden, dödhen, dieffuulen och helffuetitt frelste warda. Genom samma thin Son Jesum Christum wår Herra, som leffuer och regnerar medh

tigh och then heliga Anda, vthi een san guddom ifrå Ewigheet til Ewigheet. Amen [1]).

VIII.

Huadh man meera läss eller siunger Messona, så skola här effter *Præfationes* medh *Verbis institutionis et laudibus* bliffua brukade, effter som huar præfation til sin högtijdh förordnat är. Men på andra helgedagar, som ingen egen præfation haffua, skal man bruka *præfatione generali*, som til söndagarna hörer, och skola dieknanar ther till hållas, at the icke göra longt emillan the yttersta ordh *in laudibus præfationis*, och emillan *Hymnum Sanctus.*

---

[1]) B, *der alla de i ofvanstående bön inom klammer inneslutna meningar återfinnas och som sammanför hela bönen med stycket VI, har dessutom följande tillägg:*

Een annor Böön för *Prefationem* kortare:

O Alzmectige, ewige, barmhertige Gwdh, wårs Herres Jesu Christi Fader, tu som icke wilt syndarens dödh, icke heller haffwer lust till wårt förderff, vthan at Vij vmwende oss och leffwe, vthsenth förthenskull tin eende sonn i thenna werldena til at warda itt offer, huilket till ewigh tijdh in för tigh geller, och oss medh tigh försonath haffwer. Wij bidie tigh ödmiukeligen alrabarmhertigaste Gudh och Fader, at tu werdigas förlåta oss alla wåra synder, och taga oss och alla som tina barmhertigheet och hielp begäre till nådh och wenskap, för samma tins sons Jesu Christi skull, hwilkens förtienst allena wij här ödmiukeligen frambäre. Theslikest effther tins Sons Jesu Christi högwerdiga Natwardh ähr oss på tina barmhertigheet een wiss panth och försäkringh här på jordenne, huilken tin son aff een obegripeligh kärleech till wår saligheet insatt haffwer och befalth sinne Försambling begåå och bruka, ath hon ther medh betencka skulle, och förkunna tina welgerningar, hans pino och dödh ihogkomma, hielp oss tina tienare och titt Folck, at wij her medh måge thet Nyia Testamentzens saliga offer och ewiga förbundh oss tilegna och werdeliga begå, Bröd och wijn som framsättes medh tins sons Jesu Christi ordh welsigna, at thet vthi itt rett bruch vthdeelat må [warda] hans helga lekamen och bloodh, thet såå wyrda och anamma, at wij icke ähte och dricke tigh till förtörnelse och oss till fördömelse. Vthan at wij alle som thenna högwerdiga Natwarden begåå och bruka motte [vthi] een rett troo stadfestas, medh then helga anda i all Gudz kundskap vplysas, vthi ith bootfärdight, heligt, reenth leffwerne bewaras, och ifrå syndene, döden, dieffwulen och helffwethe frelste warda, genom samma tin Sonn Jesum Christum wår Herra. Amen.

IX.

Effter *Communicationem* brukar man the böner, som man haffuer warit wan här til dags at bruka. Doch på the dagar som man antingen sjunger eller läss *Litanien*, elies skal man bruka thenna effterföliande Bön.

O Alzmecktige ewige Gudh, wår käre himmelske Fadher, som haffuer latidt oss i thin Sacrament deelacktige warda, Vi bidia titt guddomeliga Maiestet, genom Jesum Christum thin Eenfödda Son wår Herra, att thu läther oss ock så bekomma thet Andeliga godha som thin Sacramente medh sigh haffua. Försambla, styyr och bewara thin Christenheet, och ibland oss thina församblingh. Giff oss Nådena, att wij vthi titt sanferdiga och helsosamma ordh, medh itt heligt leffuerne i allo motto ståndacktige wandra måge. Vij bidie ock för alla Christeliga Biskopar, Kyrkioprester och Kyrkiotienare, ehuadh för helst nampn the hafua kunne, som i thet Andeliga ståndett stadde ähro, thin vilia och lärdom til att förkunna, och thin helga Sacramente at vtskiffta, förläna them thina Nådh, at the titt helsosamma ordh, medh itt heligt och Christeligitt leffuerne, reent och klart frucktsammeliga lära, och sigh effter thin befalningh altijdh skicka måge. Behålt alla Konungar och Herrar i frijdh och eendreckt. Bewara wår Konungh och Herra och hans heela Konungliga huus medh alt hans Rådh, till thit heliga Nampns och ähros förfordringh, och oss alla till beskydd ock beskerm. Giff honom itt godt, roo-

ligitt och frijdsampt Regemente, att landh och Rijke måge wara thins Rijkes wåningh och Tempell. Förläna oss torffueligan wederleek, Liffzbärning och vppehelle, godh och lyckosam rådh och anslag i alla saker och handlingar. See nådeliga till alla them, som vthi någon wilfarelse stadde ähro, lät them icke bliffua i theras wilfarelse bortho, vthan medh thina Nådh wmuendt, styrck och behålt them widh thit heligha ordh och sanningh. Vpliuss wngdomen, och alla the som icke ähn nu ähro kompne til thinn kundskap ock kennedom. Vij bidie tigh ock Aldrabarmhertigaste Gudh och Fadher, för alla them som thu oss till exempel med åtskeleligh kårs och sjukdomar aghar, att thu werdigas them i theras kors ock sueda trösta och hugsuala, mildeliga hielpa och förlåssa. Vij bidie tigh ock för alla, vthi huad nödh och farligheet the helst stadde ähro. Så ock för alla Enckior ock faderlöss Barn, och för alla menniskior, huilkes nampn thu bäst kenner och weet, som ock thina hielp och förlåssningh i werldzlig eller Andelig måtto behöffua. Thu werdigas tigh öffuer alla förbarma, och thina Nådh them beuijsa, att the medh oss och wij medh them, och alla thina vtkorade, måge [tigh] til Ewig tijd tacka, loffua, ähra och prijsa, Genom thinn Son Jesum Christum wår Herra, som medh tigh leffuer och regnerar vthi en guddoms krafft, medh then heliga Anda Evinnerliga. Amen.

THEN NIYONDE ARTICLEN.

Om Kyrkiosångh.

I.

Man skal icke försumma att öffua och siunga i tijderna, *Responsoria*, *Hymner*, *Antiphoner*, *Sequentier* och *Collecter*, som medh Gudz ordh öffuer ens komma, och förbättra, om man kan, the som orette åhro. Skola och sådana Hymner, Antiphoner, Responsoria etc. i Skolerna aff Skolemestare förklaras, att vngdomen må förstå thet the siungha.

II.

Såsom Ewangelia och Epistlar äro ordinerade til sina tijder om åhret, så skola och Lexorna i Ottesångh och afftonsongh ther effter stellas aff Skrifftenne, att the fogeligha och retteliga komma öffuer ens medh tijdhen.

THEN TIYONDE ARTICLEN.

Om Helgedagar.

Folkett skal flijteliga warda wnderuist, at man icke aff then orsak begår och behåller i Församblingenne the heliges högtijder och åminnelse, att man them bidia och åkalla skall til hielp eller tröst, ty thett är tuert emot Gudz klara ordh och wåra Christeliga troo: Herren Luc. 4.
thin Gudh skalt thu tilbidia, och honom allena tiena. Vij skole icke åkalla Creaturen, antingen för honom som skaparen är, eller bredo widh honom. Vij skole åkalla honom som wij troo vppå, såsom Paulus säger: Huru Rom. 10.
skole the kunna åkalla then the icke haffua trodt vppå?

Nu troo wij allena på Gudh och icke påå någott Creatur. Therföre åkalle wij Gudh allena vthan Creaturen. [Och] effter bönn och åkallelse är Alzmecktigheetennes ähra, så hörer hon ock allena Gudhi till, som alzmechtig ähr, och icke någrom heligom. Ty stella sina Bönn til något
Act. 1. som osynligitt är, är giffua then ährona, som thet kan
Rom. 8. see, och bönhöra hiertans suckan och begäran, thet som
Cor. 11. doch intedt Creatur göra kann.

Och warda helgonen ther medh ganska lijtidt åhrade (Ja heller wanährade), att man tilmäter them then ähro som Gudi och Jesu Christo allena böör: Såsom och Sanctus AUGUSTINUS säger [1]): *Ipsi sancti vel homines vel Angeli tribui sibi nolunt gloriam, quam soli Deo tribui volunt:* All helgon, så wel Englar som menniskior, wilia icke att någon them then ährona giffua skall, som hörer Gudi och Christo allena till, såsom skriffz i Apostla
Act. 14. gerningarnar om Paulo och Barnaba. Så och i Johannis
Apoc. 22. Vppenbarelse om Engelen som vedersakade och förbödh att Johannes skulle tilbidia honom, säiandes: See till att thu thet icke giör, ty iagh är thin medtienare, och thina bröders, Propheternas och theras som hålla thenne Books ordh, tilbidh Gudh.

Och endoch man icke nekar eller vndfaller, att helgonen, huilkes Ande leffuer när Gudhi i himmelen, så [och] Englarna, aff then innerliga wilia och kärleek, then the haffua till församblingen, som här på Jorden är i dagligh stridh och farligheet, kunna bidia för henne: Så fölier doch icke ther aff, att wij them åkalle skole, antingen för Patroner och hjelpare, eller för några Midlare in för Gudh, eller lijtha på theras förbön, ther om oss intedt witterligitt är. Ty effter wij wethe att i Gudi är allt godt öffuerflödeliga, och att Christus är allena wår Medlare och försonare [2]) hoos Gudh, och af

[1]) *Lib. 22 contra Faustum. Cap. 21.*
[2]) B: wår medhlare och försuarare.

Gudi allena ther till förordineradt är, huilkit embethe han trooliga wthrettar: Så är för then skull ingen orsak, huarföre wij skole några andra sökia om hjelp än Gudh allena, eller bruka nogors annors förswar och förbön, ähn Jesu Christi allena, som är Nyia Testamentzens Medlare, ther om Schrifften klarliga talar. Psal. 145. Heb. 9. 15.
Herren är när alla them som åkalla honom, allom them som medh alffuar åkalla honom. Item, Christus säger: Sannerliga säger iagh idher, huad I bidien Fadren i mitt Joh. 16.
Nampn thet skal han giffua ider. Vij haffue icke, säger Paulus, een öffuer[sta] Prest, som icke kan varkunna sigh Heb. 4.
öffuer wår suagheet, vthan then som frestat är i all tingh lijka som wij, doch vthan syndh. Therföre lätt oss trösteligha [fram]gå til Nådastolen, att wij måge få barmhertigheet och finna nådh, på then tijdh oss hielp behöffues.

Paulus argumenterar och, att thet är icke meer än Een Medlare till, ty thet är icke meer än en Gudh till. Thet är en Gudh, säger Paulus, och en Medlare emillan Gudh och menniskona, nempliga then menniskian Jesus 1. Tim. 2.
Christus, huilken sigh sielff giffuitt haffuer för alla till återlösn att sådant skulle i sin tijdh predicatt warda.

Såsom nu ingen annor [öffuerste] Prest är, än Herren Jesus Christus, så moste och förbön och försonings Embethe then menniskio Jesu Christo allena warda effterlåtidt, och huarcken Englomen eller någon heligan bliffua tilegnatt. Ty endoch the kunna, såsom sagt är, bidia för oss, så följer icke ther aff, att the skola kallas Medlare, eller att the thet embetett wtrettha i himmelen. Ty *ab affectu et animo ad officium ac ministerium non valet consequentia,* thet är, *a non causa vt causa,* som man plägar argumentera. Ty thet Embethe och werk, at wara en midlare emillan Gudh och menniskone, står Heb. 8.
icke vthi någors menniskios wilia, vthan är aff Gudz befalningh och ordningh, så säger och Johannes Apostell 1 Joh. 2.

i sin Epistell: Thetta schriffuer iagh Eder, att I skolen icke synda, och om någor syndar, thå haffue wij en försuarare när Fadrenom, Jesum Christum, then rätferdig är, och han är försoningen för våra synder, icke allenast för wåra, vthan och för heela werldennes. Thenne åhre ganska tröstoligh ordh, huilke S. Augustinus haffuer herliga förklarat medh thesse ordh[1]: *Clama, aduocatum habemus apud patrem, videte ipsum Johannem seruantem humilitatem. Certe vir iustus erat et magnus, qui de pectore Domini mysteriorum secreta bibebat, ille enim qui bibendo de pectore Domini divinitatem eructauit, In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, ille talis vir non dixit, advocatum habetis apud patrem, sed si quis peccauerit, aduocatum, inquit, habemus, non dixit habetis, nec me habetis, dixit, nec ipsum Christum habetis dixit, sed et Christum posuit, non se, et habemus dixit, non habetis. Maluit se ponere in numero peccatorum, vt haberet aduocatum Christum, quam ponere se pro Christo aduocatum, et inueniri inter damnandos superbos.* Ropa till Gudh, ty wij haffue en försuarare när Fadrenom, see huru ödmiukeliga Johannes sigh steller, han war sannerligha en retferdigh man och medh stora gåffuor bepryd, som aff Herrans bröst förstått haffuer om oransakeliga hemligheeter, han som haffuer skriffuit om Christi guddomliga natur, I begynnelsen war ordett, och ordet war hoos Gudi, huilkit han aff Herrans bröst förstååt och lärdt haffuer. Then samme och enn såå högh Person haffuer icke sagdt, I haffue när Fadren en försonare, vthan så haffuer han sagdt, om någor syndar, thå haffue wij enn försuarare, han haffuer icke sagdt, I haffue. Ty I haffuen huarcken migh ey heller haffuen I Christum för en försuarare. Här gör Johannes både så att han steller Christum för en försuarare, och icke sigh,

[1]) *In Epistola Johannis. Tract. 1.*

så ock säger wij hafue, och icke säger, I haffuen, han ville heller stella sigh ibland syndare och i theras tall, at han kunde haffua Christum för sin försuarare, än att han wille stella sigh til en försuarare i Christi stadh, och finnas ibland the fördömda högferdiga. Och säger AUGUSTINUS widare: *Fratres, Jesum Christum iustum, ipsum habemus aduocatum apud patrem, ipse propitiatio est peccatorum nostorum. Hoc qui tenuit, Hæresin non fecit, hoc qui tenuit, Schisma non fecit.* Käre bröder wij haffue then rätferdiga Jesum Christum til försuarare, han är försoningen för wåra synder, then så haffuer trodt, [han haffuer icke warit någor Kettare eller Troospillare, then så haffuer troodt,] han haffuer icke waridt orsak til någon förargelse, til någon splijt eller syndring i församblingenne. Så endoch thet sigh så haffuer, att man icke skal tilleggia then werdigha Modren Jungfru Maria eller någrom heligom guddomliga åhro, them tilbidia eller åkalla, så wil icke för then skul fölia, at man them wanåhrar eller föracktar, vthan altijd så skicka oss medh tanckar och taal, att wij lathe them theras tilbörliga åhro, then Skrifften them medgiffuer och tillåter, nempliga vij skole så tenckia och tala om them, som the ther åhro Gudz vthkoradhe, vij skole älska them, som Gudh haffuer brukat til sin vnderliga och obegrijpeliga wärck och åhro, och till wår egen saligheet, Vij skole åhra och loffua them, såsom the ther haffua waridt Gudz trogne wtualde Redskap och Skaffare, och the ther haffua bekommit eena Euiga åhro och herligheet. Therföre skole wij försuara them emott the ogudachtige, som them förtala: Vij skole ock tacka Gudh för theras troo och lärdom, och begära aff Gudh att wij kunne bruke them oss för itt exempell i troona, hop, tolamodh och kärleek, och andra dygder som the haffua waridt beprydde medh. Synnerliga och serdeles skal man om then Reena Jungfru Maria Christi Moder

wyrdeligen taala och henne hedra, effter thenne orden: *Beatam me dicent omnes generationes* [etc.], huilken vthan tuiffuel haffuer til thet heliga werket waridt aff Gudhi wtkoradt, för än hon afflat war, och för then skul aff Gudh och then heliga Andha helgat och reenat vthi moderliffuet, och [alt] sedan regeratt aff samma Anda til alla dygder. Så talar och en aff the gamble lärare Epiphanius, straffandes them som wilia beuijsa Mariæ guddomlige åhro, medh offer och tilbidiande: *Maria digna facta est suscipere in proprijs sinibus vniuersorum Regem Deum, cœlestem filium* [*Dei*], *cuius vterus Templum est ac domicilium Domini, in carnis dispensationem, per Dei benignitatem et admirandum mysterium præparatus.* Maria är werdig giordh til att vndfå i sitt egitt skiött hela werldennes Konungh och Gudh, Gudhz Son i himmelen, huilken Maries quedh är worden itt Tempell och en wåningh til Herrans mandoms anammelse, aff Gudz mildheet och wnderliga hemliga rådh och werk ther til beredd. Item: *Eximium equidem est vas, sed mulier et nihil a natura immutata, verum et intellectu et sensu in honore honorata, velut corpora sanctorum, et si quid amplius ad glorificationem dixerim, propter dispensationem mysterij, quo digna facta est.* Maria är en synnerlig wtuald Redskap, doch enn quinnes Person, huilckens natur är icke föruandlat, vthan bådhe til sinne och förstånd, medh all åhro beprydd såsom annor helgons lekamen, och är wijdare thet man säya kan, föråhrat för Christi mandoms och födelsens hemligheet, ther til hon aff Gudi förordnat war. Item: *In honore sit Maria, Pater vero Filius et Spiritus Sanctus adoretur, Mariam nemo adoret.* Wari Maria i åhro, men Gudh Fader Son och then helige Ande skal man tilbidia, Mariam skal ingen tilbidia. Item: *Vltra decorum non decet colere sanctos, sed honorare ipsorum Dominum, cesset itaque error seductorum. Neque enim Deus est Maria, et nemo*

in nomen eius offerat, suam [enim] animam perdit, neque rursus debacchetur, contumelia afficiens Sanctam Virginem, absit enim non fuit copulata carni post partum, nec et ante partum Saluatoris. Man skal icke meer än som tienligt är dyrcka helgonen, vthan man skal ähra och wyrda theras Herra och Gudh. Therföre skola the affstå ifrå sin wilfarelse som bedragna ähro. Ty icke är Maria Gudh, och, ingen skal til hennes Nampn och ähro offra, ty then thet giör han förtappar sin siäl. Men tuert emot skal ingen så rasa, att han wanährar och förhädar then helga Jungfrun. Ty thet wari longt ifrå them Gudfrucktigom, hon haffuer ingen beblandelse giordt, huarcken för än hon födde, eller och sedan hon födt haffuer wår frelsare Jesum Christum.

Således skola presterna både vthi prædican, och elies vthi samquemb och samtaal, wetha beskedeliga tala om Gudz werdiga helgon, effter then nådh och gåffuo som Gudh them medh bepryd haffuer. Så och om the orsaker, huarföre man i församblingenne håller och begår högtijder och åminnelse om helgonen, icke såsom nu sagt är, at man them tilbidia och åkalla skall om allahanda nödtorffter, vthan til att tacka Gudh för the heligas troo och lärdom, och stella theras exempel oss för ögon, them effterfölia både i lärdom och leffuerne och Ewangelij bekennelse, effter som huars och eens stånd thet kreffuer.

Så skal man och ther taga sigh tilluara före, at man icke fördömer them alla och säger them wara förtappade, som haffua aff menniskelig suagheet råkat förtaga sigh i thenna artikell, så at the haffua åkallat helgonen. Vthan wij skole ther aff meera tagha orsaak och tilfelle, att innerliga tacka Gudh för then nåd och barmhertigheet han oss beuist haffuer, i thet han haffuer ibland myckit annat, som hans kundskap och wår saligheet angår, latidt sitt heliga ordh och Ewangelij liuss

oss vpgå, och sin heliga wilia oss bliffua kunnogh och vppenbar: Och effter thet Gudz församblingh iu haffuer then magt, att hon må effter tijdzens lägenheet skicka och laga så wel med helgedagar, såsom annor welkorligh tingh, the som höra till en godh wtuertis Kyrkioordningh, påå thet att all tingh måge skickeliga tilgåå, Gudz ordh och Gudz frucktan hoos folkitt icke bliffua förhindrat, vthan meera förfordrat, så at all tingh böör
1 Cor. 14. skie til förbättringh i församblingenne, som Paulus säger och lärer. Så kunne wij lijda (för then lägenheet skul som här i Rijket är, effter folckit [elies] på landzbygdenne gå fåfengt, thet wij mest her medh ansee och icke nogot misbruk som fordomdags haffuer fast medh alla högtijder och helgedagar waridt) att tesse dagar skola här effter allestädz i Rijket hållas helige, Nempliga, *Festa Magdalenæ et Laurentij.* Item: *Festum Corporis Christi.* Så och thesse Vårfrudagar, *Assumptionis* och *Natiuitatis Mariæ*, till the andre helgedagar som vthi then prentade Swenska Kyrkioordningen vpreknade åhro, och skall man i Städernar bruka the *Euangelia* som thå falla. Men vppå landzbygdenne må *Catechismus* förhandlas, doch så att man först säger *summan* af Ewangelio, som på then dagen faller, och sedan förhandlar itt stycke af *Catechismo.* Och skola presterna elies altijdh så stella sigh och sin prædican, att the iu förklara itt stycke aff *Catechismo.* Föräldrar, gudhfader och gudmodher skola the ock flijteliga förmana, att the på alla högtijdes dagar haffua sin barn och gudbarn till kyrkio medh sigh, att the måge således lära sin *Catechismum*, ther om the sedan skola bliffua förhörde aff Bispen eller hans vtskickade, när visiterningh skier, som tilförenne sagt åhr.

THEN ELLOFFTHE ARTICLENN.

Om Kyrkior.

I.

Åhr well lijdeligitt att ther stoora församblingar åhro, såsom i Stocholm, och flere prester, måge wara i Kyrkionne flere Altare, på thet när [monge] *Communicantes* äro, må Sacramentet consecreras och vthdelas widh flere Altare. Doch skal högh Altaredt haffua förmånen.

II.

Ther Kyrkiorna förfalna [1]), begäre wij vnderdånligan, att Kong:e Matt:z wille aff Tienden så mykit effterlåta, at the kunne igen vprettas och hållas widh mackt.

III.

Och att Kong:e Matt:z wille nådigst besöria alla domkyrkior medh nödtorfftigt vnderhäld, effter som huars och ens fall kräffuer, at the måge komma sigh före igen.

IIII.

[Skall och Domprosten] med Kyrkioheerdan, så wel som Bispen wara förplichtade, att haffua vpseende och wmsorgh om Kyrkiones bygning, och ther Bispen icke tilstädis wore, haffua thå the samma omsorgh.

V.

Beläther och målningar kunna wel lijdeligh wara i Kyrkiornar, ther the skickelige åhro, och haffua någon wiss historia eller merckelse at tekna. Men ther så

[1]) B: Ther Kyrkiorna förfalla.

wore att Folcket wille löpa til sådana beläthe, och genom them med åthäffuor och teckn dyrka Gudh, them ähra och ther hielp sökia, skola the tagas aff wägen och beuaras i Sacristien, ty Gudh wil tilbidien warda i sanningenne och Andanom, och icke genom vidskepelse, huar sådana misbruk icke ähr, kunne wij aff Christeligh frijheet lijdha beläthe, både gambla så och Nyia Testamentzens, såsom Patriarchers, Propheters, Christi, Mariæ och Apostlarnars, så ock the helige Martyrers beläthe, och wäl annor som något synnerligitt haffua til at merckia och oss påminna, sådana som är Georgij och Christophori, medh huilke Öffuerheetennes och Christeliga lärares embete beteknas.

VI.

Ther så wore att Almogen icke kan well församblas altijd widh Sochna kyrkiornar, therföre att the boo longt ifrå Sochna kyrkionne, eller för andra orsaak skull, är Christeligitt att Öffuerheeten wille gunsteligen så lagatt, att the på bequämbliga Orter måtte haffua Cappell, ther Almogen thes emillan måtte fåå Tijdgerdh, såsom ähr i Lappeland och i Skären[1]): Doch skola the komma til sina Sochna kyrkior på the förnempste högtijder om åhret, ther om presten skal latha them förstå. Och skola bönderna icke gå till annor Cappel än till Sochna Cappelet, ther och ingen fremmande prest skal fördrista sigh att hålla tijdgerdh, vthan Sochna prestens Jaa och minne.

VII.

Ther och många kyrkior ähro när til hopa, och Almogen i Sochnenne icke förmå hålla them widh mackt, medh mindre the kunna niutha Öffuerheetennes och

[1]) B: såsom ähr Dalerne, Finland, Norlanden, Lappeland och i Skären.

andres hielp, ther skola the doch icke läggias ödhe, vthan Adelen som i samma Sochn boo, skal ther til hielpa, så och the andre Sochner, som höra til sammans wnder itt prestageldh, så att alla Sochnor först hielpa then eena Sochnen, som hielp betorfuer, och sedan then andra etc., så at alle kunne bliffua holpne.

VIII.

Men widh Stocholm synes för nöden [wara], för folckens mykinheet skull, at på huar Malm, huad rådh ther til kunne finnas, wore een Kyrkio igen, ther folckit motte bequämbligen haffua theras tilflykt arla eller Seerla, at icke så månge skola trengas in til huffuud kyrkionne i Staden.

THEN TOLFFTHE ARTICLEN.

Om Kyrkionas Personer.

I.

Widh alla Domkyrkior moste wara Bispenom till hielp lärde män, som ähro prestmän och haffua sina *officia*, som ähr Domprost, huilkin Bispen bruka må i sin stadh, ther som behöffues. *Decanus*, som skal haffua vpseende medh alla Scholor i Stichtet, och examinera *ordinandos*, han skal och wara *Notarius Ecclesiæ*, som skal anteckna huadh i Cappitelet eller eliest kan warda handlat, antingen i Religionen eller andra saker, som höra til *Judicia Ecclesiastica*, och ther om Bispen och Capitlet kunne bliffua åtfrågat. *Archidiaconus*, som må vara *lector Theologiæ* och *Poenitentiarius publicus*. Thernest *Pastor*, Scholemestaren och *Oeconomus*, huilke när the haffua sitt biståndiga underhåld, måge the achta sina

officia, och ther vtöffuer huar haffua sin tijdh til att predica i Domkyrkionne, när the bliffua försörgde medh itt geld vthan för staden, ther the kunna haffua sin affuell och hålla Cappellan, så kunna och sådana theras Capellaner dagliga siunga i Domkyrkione, Afftonsång och Ottosångh sampt med *Diaconis*.

II.

Vore ock för nöden, att vthi Stocholm wore en *lector Theologiæ*, för vnga personer skul, som både äro *in Ministerio* och i hoffuett, Ja och för fremmande som Latijn förstå, at huad the icke kunna förnimma i Kyrkionne, måtthe the thå ther höra grunden i wår Religion, vthi lexone som *Theologus* dagliga driffuer.

THEN TRETTONDE ARTICLEN.

Om Klockare.

Klockare ähro vnder Biskops welde såå wel som prester, och skola icke anammas aff Sochna böndernar vthan prestens samtycke, som bätter weet om han tienligh är eller ey, icke skal heller presten slå wnder sigh Klockare Boolet eller Renthon, och bruka sin drengh till Klockare, som Sochnenne tiena skal: Therföre moste wid kyrkione besätningh wara[1]), och haffua sitt Klockare bool frijdt, och wara bådhe Bispenom och Prestenom redebogen, när så behöffuis. Vore för then skull för nödenne att öffuerheeten förbudhe Fouchterna, att leggia them någor tungha wppå medh gestningh, Skiudz reesor och annat sådant.

[1]) B: — bruka sin drengh till Klockare. Ty Klockare som socknenne tiena schall, moste widh Kyrckione besätin wara.

THEN FIORTONDE ARTICLEN.

Om Echtenskap.

I.

Såsom Echtenskap är icke för något ståndh i synderheet stichtat, eller för några personer, vthan är i al ståndh allom ährligitt och godt, så well prestmān som androm frijdt effter Gudz ordningh: Så är ock reenleffnat vthan Echtenskaps ståndh thet samma, allom som ther vthi leffua kunna och wilia, och the som aff Gudi then gåffuon haffua, äre ledigare [till] att tiena Gudi än androm, som S. Paulus lärer. Doch skal huar och een tilse, wari sigh Suen eller Jungfru, att them icke giffs tilfelle til öffuerträdelse, när kötzens begärelse för styff är emott Kyskheeten, at man heller i tijder tillbrukar thet medel[1]) som Gud förestelt haffuer, och icke syndar och brinner i onda lustar.

II.

Store högtijder, Jul, Påska, Pingzdag skola medh sin helgd frij wara, at man thå icke håller brudabong för än otta dagar effter.

III.

Item the Echtaskaps saker, som äro emot Gudz lagh och Naturligh lagh, skal ingen fördrista sigh till att göra någon dispenseringh. Ty then åtskildnat moste hållas emillan Gudz Budh och menniskiors stadgar. Såsom saligh Archebisp Lars ther om beskedeliga skriffuit haffuer, thet wij her medh gille och stadfeste, vthi then

[1]) B: tager till thet medel.

rätt som är aff Öffuerheeten stadt Echteskapet til åhro, skal ingen heller lätferdeliga dispensera, att han icke giör här vthinnan Öffuerheetennes högheet förnär, och androm orsak giffuer medh Echtenskapet lätferdeliga att handla.

THEN FEMPTONDE ARTICLEN.

Om the siwkas Besökning.

När then siuke icke förmår tala, och giffuer doch teckn ifrån sigh, at han åstundar och begärar afflösningh och Sacramentzens deelachtigheet, skal thet honom icke nekas, äro ther ock flere hoos, som wilia medh then siwka aff Sacramentet bliffua deelacktige, skal presten them förhöra och tillåtha.

THEN SEXTONDE ARTICLEN.

Om Prestamöthe.

I.

På thet att huar och en icke skal predica effter sitt egitt sinne, skola ock Cappelaner som åhro hoos Adelen, wara plichtige att sökia prestamöthe ther the åhro i Stichtet, och på theras lärdom och Embetes wegna, så wel wara Bispenom vndergiffne som andra[1]).

II.

Item skola alla prester göra skreffteliga sin obligation, när the ordineras, att the altijd wilia beuijsa Öffuerheetenne troheet, såå ock sinom Biscop lydno i Religions saker [och] vthi thet som rätt är.

[1]) B: andra Prester.

III.

Huilken prestman som bliffuer beslagenn medh hoor, antingen enfålt eller dobbelt, en gångh eller annan, skal aldrijg i prestaembetet bliffua brukat.

IIII.

Men om thet verldzliga straffet, vnder hvilket han medh sina misgerningh förfallen är, stånde hoos Öffuerheeten, ehuad thet skal skie medh suerdet eller annor medell, thet samma skal och acktas om them som onödde bedriffua dråp. Ty annorledes haffuer thet sigh [1]) med them som göra nöduärn och wåda dråp, ther om Bispen må ransaka.

V.

Mökränckningh skal och hårdeligha hoos presterskapet straffas, så att han skal aldeles setias ifrå prestaembetet, och änthå taga henne till echta, som han kränckt haffuer.

VI.

Vij begäre och wnderdånliga, att Kong:e Matt:z icke ville tilstädia Adelen att insättia prester til geld, eller affsätia, oanseendes, at the heller theras föräldrar haffua något kostat på kyrkiona eller prestabolet, och att kyrkiornar icke leggias vnder theras wåld, så att the hålla ther Cappellan och sielffue vpbära Renthona, thy thet är, att inträda vthi eens annars kall.

VII.

Item att Adelenn och Kong:e Matt:z tienare måtthe göra theras Tiende i kyrkioherbergett och prestenom effter

[1]) B *saknar det följande till slutet af adertonde articlen: si tunicam* etc.

högbemälthe Kong:e Matt:z mandat, och at ingen måtte genom någon frijheet, som the kunne haffua på sitt godz bekommit, förhålla och neka prestenom och kyrkiona then deel the elies plichtige åhre, aff en gammal Christeligh seedh att vthgöra.

VIII.

Vij begäre och vnderdånliga at Kong:e Matt:z wille nådigst befästa thet beslutt som skedde i Wpsala *Anno* 73, Att præstahustrur skulle niuta stadzlagen och gå i halfft arff så wel på bygdenne, som i Städerna, medan the skola effter mansens dödh wijka ifrån Prestaboolett.

IX.

Eens Cappelans lön skal wara til thet minsta fyra daler om åhret, som tiena hoos presterna, och haffua någon fördeel af Almogen i Sochnenne, Kyrkioherrans rättigheet oförkränckt, och skal ingen fördrista sigh draga ifrå sin Pastore vthann Bispens loff, om han vil niuta sitt embethe.

X.

Åhr ock [een] klagan hoos Presterna at the haffua så många huusbönder, föruthan Bispen och Fouchten, och andra draga in och gesta så lenge något är i Kellaren och i Visthuusett, sammalunda många aff Adelenn, och meena at presten är ther plichtig till, effter S. Pauli *Regulam,* huilken förståås skal om nödtorfftige och fattiga.

THEN SIWTTONDE ARTICLEN.

Om Åhrs Renthona.

I.

Rätuijsan kreffuer, at ther man intedt haffuer fååt för sigh, kan man intedt leffuerera effter sigh, vthan ther presten lenghe sittit haffuer, må han ther effter hielpa honom som effterkommer, meer eller mindre, som Bispenom synes lickt wara.

II.

Skola och Prestahustrur effter theras mäns dödh, behålla gellet åhret om kringh, ifrå thet[1]) hennes man bleff dödh, ther hon sielff wil och kan latha vppehålla alla tienst widh Kyrkionna och i Sochnenne, effter som behöffues kan.

III.

Ther presten haffuer något timber huggit på prestabolet, thet han haffuer emnat annorstädz än til prestagården, och doch icke haffuer kunnat föra thet bort tijt han haffuer achtat, för än han bliffuer aff medh gelldet eller döör, thet skal höra honom och hans Arffuingom till, doch så, at han haffuer besörgdt prestagården medh torfftigh huus och byggningh.

THEN ADERTONDE ARTICLEN.

Om Biskops Waal.

I.

När någor Biskop är affallen, skola *Cappitulares* skriffua til öffuerheeten och begära någon annan igen,

---

[1]) C: ifrå then tijd.

må thå öffuerheetenn först, sedan andra Biskopar i Rijket, och the ther beskedeligaste äro vthi thet stichtet, som Biscopen affallen är, komma och latha sin wilia förstå, och befalla att the medh thet aldra första, och effter sitt samuet och besta betenckiande wälia skola, huilka thå the valt haffua, måge the thå sådana sina röster förskicka till öffuerheeten, att hon sedan ther om ransakar, huilcken gillas kan, och insetia then samma i sticktet såsom brukeligh ähr, så att öffuerheeten behåller thå högsta rösten.

II.

Eendoch wij bekenne att thet eenfålligha sättit till att wijgia Bisper medh Christeliga böner och händers åleggningh, gör nogsambliga saken fyllest, doch effter wij finne aff historierne och andra schrifffter, att the Cæremonier medh *Mitra* och *Baculo* haffua *in ordinatione Episcoporum* en longh tijdh waridt i bruk *in veteri Ecclesia* sedan församblingen är kommen til rooligheet wnder Constantino Imperatore, och andra Christna Keysare effter honom. Icke therföre att the ähro *de substantia Ministerij et ordinationis*, thet är, att the höra til embetens retta wäsende, vthan att the gamble haffua ther medh welett således pryda och commendera folcket, både sielffua handelen och embetett, ther til the ock sådana merckelse haffua wp[tencht som embetet angår, nempliga, att *Mitra* skal merckia lärdomen, huilkens förnempligaste stycker äre Lagen och Ewangelium, ther om een Biskop bör haffua enn grunneligh kundskap. Men med *Baculo* eller staffuen skulle betydas *disciplina Ecclesiastica*, som i församblingenne skal hållas. Therföre så haffue wij icke heller kunnett thenne handelenn platt wndfalla, att the Cæremonier måge behållas i bruk så well som Röcklijn, Chorcappa och

annor welkorligh tingh, then mán icke mera gifwer tilförena åhn thett sigh böör, ey heller achta them så stoorligha wara af nödenne, såsom meningen wnder Påuans Regemente waritt haffuer, vthan wij bruke här wthinnan wåra Christeliga frijheett som tilläther med måthelighett och beskedd (vtan misbruk och wantroo) några Cæremonier som tiena kunna til skick och ordningh, vti Gudz försambling, rettandes oss efther Apostlarnars förmaningh, som ther om lyder, att all tingh skola vti Gudz församblingh skickeliga och ordentliga tilgåå. Therföre bör icke androm med retto taga af sådana frijhett förargelse, så fierran att sådana Cæremonier äro någralunda lijdeliga. Ty sådana Cæremonier som hafwa efther AUGUSTINI meningh *liberas obseruationes*, så att the kunna hållas och icke hollas, efther som tijd och rum kan medgifua, äro wel Christenheten genom Christelig frijhett eftherlåtne, ther the icke med sin mykinheet och misbruk förhindra lärdomen, och att the icke bliffua achtade för någon synnerligh Gudz tienst, eller nödtorftig tingh som icke skola kunna hafwas fördragh i Religionen, lijka som the ther wore wnder församblingennes frija welkor, efther som omstendigheeterna kunna sigh begifua. Therföre wij och medgifwe att HIERONYMUS rätt haffuer sagt [1]: *Quæ sunt ergo inimicitiæ contra Deum? Si tunicam habuero mundiorem, si Episcopus, Præsbyter et Diaconus et reliquus ordo Ecclesiasticus in administratione Sacra|mentorum* [2]) *candida veste processerint?* Huadh är thet för en fiendskap emoth Gudh? Om Jagh hadhe enn reen kiortell wppå migh? Eller om en Biskop, Prest eller Diaconus eller

[1]) *Lib. 1. Aduersus Pelagium.*

[2]) *Ofvanstående inom klammer inneslutna stycke, som upptagit ett nu felande blad i den Upsala Domkapitel tillhöriga handskriften, återfinnes så väl i handskriften C som i den handskrift, hvilken tillhör Engeströmska samlingen, och har denna senare här blifvit följd.*

andra Kyrkiones Tienare hade Röklijn eller huijt kläder vppå sigh then tijdh han förhandlade Sacramentet i Messone.

THEN NITTONDHE ARTICLEN.

Om Scholor.

I.

Effter thet att ännu mänge både aff Adelen och andre Kong:e Matt:z befallningzmän drista sigh fördra och tuingha[1]) diechnär ifrå Scholor til theras tienst, begäre wij vnderdånliga aff högbemelte Kong:e Matt:z att ther emott måtte Kongligitt mandat vtgå, att ingen sigh fördrista skal taga någon ther ifrå emoot sin wilia.

II.

Och på thet Scholemestere måtte teste fliteligare kunna fulfölia sitt kall, är icke lägligit att the haffua några Sochner bredo widh, vthan bliffue försörgde medh Tienden till theras nödtorfftiga wnderhåld, så at i the förnempligaste Skolor, måtte Scholemestare få fyra punda läster och annorstädis tre läster årliga. Doch ther någre Sochner aff ålder haffua legat wnder Scholestuffuan, ther må the och bliffua vidh.

III.

Vore ock godt att itt förbud wtginge, thet ingen skulle vtskicka sin Barn til fremmande Achademier, för än the i Vpsala någon tijd studerat haffua, och ther bekommit Rectoris witnesbyrd, huar til the tienlige bliffua kunne. Så och när någor aff fremmande land hemkomme, skal han wara förplichtat, sedhan han sigh

[1]) B: fordra och truga.

för Öffuerheetenne presenteradt haffuer til at sökia Achademien i Vpsala, ther sigh lätha probera, för än han antags för Scholemestare vti någott sticht, och bekommit aff Rectore Vpsalensi *commendationem.*

IIII.

Åhr och wär vnderdånliga bön til Öffuerheeten, som wårt vppehälle haffua aff Tienden, att Fouchterna måtte få befalningh, til att wårt wnderhåld införa låtha, vthan legho, doch att dem giffs öl och mat som vant åhr.

V.

Åhr well lijdeligitt at diechnar och wnge personer sigh vndertijden öffua medh spelande vthi Commedier och Tragedier, både på Latijn och Suensko, på thet at the som spela och the som skoda, måge taga ther aff wnderuisningh och rettelse, förſt att thet skier medh tuckt och åhrligheet. Men att införa vthi sådana speel the helige Trefåldigheetz personer, skal icke bliffua här effter tilstadt. Ty sådana lätferdigheet wil icke tiena thet guddomliga Maiestätit, som inghen menniskia betänckia eller representera kan etc. Så föreschriffues icke här medh någon tijdh ther till, vthan Scholemestaren må thet göra medh Bispens eller Pastoris samtycke, när ther til kan lägligast wara.

VI.

Effter ty [här] i Stocholm är stor församblling aff fremmande folck, så och månge aff fremmande landh bliffua här boandes, och för then skul wilia hålla sigh Kyrkio och Schola, moste man här medh haffua itt vpseende, att och i Religionen medh alla sina articlar, och wårt Suenska tungomål, icke tagher ther igenom någon aff-

breck och fheel[1]), och andra oskickeligheeter i tijd affstellas och förtagas.

VII.

Therföre skola inga Sacramenterare bliffua besitiandes[2]) medh mindre the wilia ifrå sin wrånga meningh afstå, och latha sigh retta, ther om Pastor må giffua witnesbördh.

VIII.

Så skola och icke heller the Tydske haffua någon Kyrkio för sigh, medh mindre the henne sielffua vpbygga kunna, at the Suensko icke bliffua trengde ifrå sin Kyrkio, som theras föräldrar vpbygdt haffua.

IX.

Skal och theras prædicant wara *pastori Vrbis* och *Suffraganeo Archiepiscopi* wndergiffuin vthi all stycker, så at han intedt fördristar sigh föruandla eller företaga honom oåtsport, huad han her emot gör, skal han warda sagdt ifrå embetedt.

X.

Icke skal heller wara i Staden meer än en Latinisk Schola, tijt både Tydska och Suenska sin barn setia skola: Doch huar någon schriffuare Schole hålla wilia, må the effterlåtas, sammalunda och pijge Schola.

THEN TIWGONDHE ARTICLEN.

Om Kloster.

Åhr til beklagandes, at the sköne huus och bygningar både i städer och på landzbygdenne, som man

---

[1]) BC: affbreck och fall.
[2]) B *saknar allt det här efter följande.*

haffuer kallat Kloster, så iämmerliga mestadeels förstörde äro. Ty endoch the waridt haffua vthi stort misbruk, lickuäl om husen hade ståått obrutin, kunna the wendas til itt Christeligit bruk. Therföre the kloster som ännu vidh mackt ähro, och lätteliga hielpas kunna, måtte ther til wendas. Somblige at gamble ålderstegne och förlammade prestmän, och iämuel andre som til werlden ingenn lust hade, måtte sigh ther förhålla, leffua vthi böner och gudeligheet, predica, läsa och siunga Gudz ordh, effter then rettha Religion som i Rijket brukas, vthan alt Affguderij. Sombliga och at gamble Matroner och Jungfrur, både aff Adelen och andre som til Echtenskapet, antingen icke lust haffua, eller tienliga wara kunna, måtte sammaledes ther leffua vthi stilheet och gudeligheet, lära och vnderuijsa huarannan, hållas til tuckt och goda seeder. Och thess förutan skola både parterna, så wel i Mannakloster som i Quinnakloster wara förplicktade vptuckta och lära faderlös och moderlös Barn, som öffuerheeten ther insetia syntes, medh läsande, skriffuande, siungande och sömmande etc. Så skulle thå ingen så förplickta sigh medh löffte, at han eller hon iu måtte begiffua sigh ther vth igen medh Föräldrars samtycke och förmyndares loff. Sådana Kloster äro rätteliga Scholor, och woro i Rijket enn åhra, at man iu åt minste, hade itt medh åhrligit vnderhåld [1]) vthi huart Biskops sticht.

Soli Deo gloria et honor in secula seculorum. Amen.

Thenne förskriffne förklaringh haffue wij effterskriffne Biscoper och Kyrkiones personer nu i Stocholm församblade, Gudi til loff och åhro, hans helga ordh och Euangelio til förfoordring, presterskapet och then menighe man här i Suerijke

[1]) C: årligitt vnderhold.

till gagn och godho, samptligen och endrecktligen för wåra personer giordt, samtyckt och beslutadt, och här medh samtycke och beslute till at hålla och efferkomma effter tijdzens lägenheet. Och thes til mera wisso, at wij alle thetta så beleffuatt, beslutat och samtyckt haffue, setie wij huar och enn sin handskrifft här vnder, Datum et actum Holmiæ 16 Martij Anno 1575.

Ego LAURENTIUS PETRI GOTHUS electus Episcopus Wpsalensis manu mea subscripsi.

Ego MARTINUS GESTRITIUS Episcopus Lincopensis subscripsi.

Ego JACOBUS Episcopus Scharensis propria manu subscripsi.

Ego NICOLAUS Episcopus Strengnensis subscripsi.

Ego ERASMUS NICOLAI Arosiensis subscripsi.

Ego OLAUS P. pastor Holmensis subscripsi.

Ego SUENO BENEDICTI præpositus Scharensis subscripsi.

Ego REINHOLDUS RAGUALDI pastor Ecclesiæ Strengnensis subscripsi.

Ego OLAUS LAURENTIJ Rector Scholæ Scharensis propria manu subscripsi.

Ego SALOMON BIRGERI præpositus Arosiensis subscripsi.

Ego ABRAHAMUS ANDREÆ Ludi Magister Holmensis subscripsi.

Ego PETRUS ARUIDI poenitentiarius Holmensis subscripsi.

Ego PETRUS MICHAELIS, Serenissimi Suecorum etc. Regis Secretarius, hac mea contestatione, fideque mea interposita polliceor, ab huius subscriptionis tempore, ne verbum quidem in præmissa scripta declaratione, vel sublatum vel adiectum vel immutatum iri, datum et actum loco et tempore vt supra.

[*Nos quorum nomina ascripta sunt, qui nunc in Ecclesia et Achademia Vpsaliensi docemus, de hoc Reue-*

rendorum D. D. Episcoporum huius regni scripto requisiti, testamur et affirmamus, quantum quidem pro ingeniorum nostrorum tenuitate in præsentia iudicare possimus, in eo scripto modo dextre intelligatur, doctrinam Ecclesiæ vsitatam, syncere propositam et illustratam esse. Ad hæc quæ ab ijsdem Reuerendis D. D. Episcopis ad bonum ordinem et decorum seruandum in sacris Cæremonijs et ritibus, pio et bono consilio deliberata, et hoc scripto compræhensa sunt, quod rem ipsam attinet, et extra casum scandali approbamus. Hisce nos ad eorundem Reuerendorum Episcoporum in Explicatis articulis, maiorem declarationem et reliquorum statuum regni consensum referentes. Datum Stocholmiæ 22 Martij Anno etc. 1575][1]).

PETRUS JONÆ Lector manu propria subscripsi.

OLAUS JONÆ Wpsalensis Collegij lector manu mea subscripsi.

PETRUS BENEDICTI lector et poenitentiarius pub. manu propria subscripsi.

JOACHIMUS OLAI pastor Wpsalensis manu propria subscripsi.

Ego HENRICUS NICOLAI Collegij Wpsalensis Lector manu propria subscripsi.

---

[1]) *Inom klammer inneslutna stycke, hvilket saknas så väl i den Upsala Domkapitel som i den Engeströmska samlingen tillhöriga handskriften, återgifves efter handskriften C, der det intager här angifna rum.*

III.

FÖRSLAG

TILL

KYRKO-ORDNING

FRÅN

KONUNG GUSTAF II ADOLFS REGERINGSTID.

Register på Capitlen i detta Kyrkoordningsförslag.

CAP. I.

Om then Christelige Läran, som öffwer thetta loffligha Konunga Rijke Swerighe, vthi alla Kyrkior och Scholor, oppenbarlighen och hemlighen, nu och altijdh, skal predikadt, lärdt och förkunnadt warda.

Effter oss, genom Gudz Nådhe, af hans helgha och sanferdigha Ordh nogsampt är witterlighit, att then eenighe, ståndachtighe och orörlighe Grundwal, som Gudh haffwer lagdt vnder then Guddomlighe och salighgiörande Lärann, är allena Jesus Christus, och föruthan eller bredhe widh honom, kan ingen annan grundh
1 Cor. 3. 11. läggias eller lidhin warda, Och then samma Huffvudh Grundwalen haffwer Gudh oss oppenbaradt vthi then helgha Schrifft, som aff the helighe Propheter och Apostlar, rörde aff then helghe Anda, äre skreffne och förfatadhe: Derföre skall vthi wårt Konunga Rijke Swerighe ingen annan Religion, ehwadh Nampn hon heldst haffwa kan, hemlighen eller oppenbarlighen, predikadt, lärdt och bekendt warda, vthan allenast then som här effterfölier.

Förſt. Troo och bekenne wij af alt hierta, som och alfwarlighen wele, att alla, som boendes äre vthi wårt Konunga Rijke Swerighe, thet ware sigh Lärare eller åhörare, thet samma troo, lära och bekenna skole, Att then helighe Skrifft, som aff the helighe Propheter, Evangelister och Apostlar äre i nyia och gambla Testamentzens Böker beskriffwen, haffwer sitt vrsprungh aff then heligha Anda, och innehåller fulkomlighen alt thet som oss om Gudz Guddomlighe warelse och wilie, bör weta, Såsom och hwadh then sanna och reena Gudz

dyrkann, sampt it Christelighit leffwerne tilhörer, Och är en grundh och stödh till en rätt Christen Troo, och then endesta *Regula*, och rettesnöre, till att pröffwa all reen och helsosam Lära, Såsom och till att döma, förkasta och affskaffa alla orene och wilfarande meningar. Är och en Domare, eller then öffwersta Domarens sanferdigha Sentens och dom, till att åtskilia all twist och oenighet vthi Religionen som någon tijdh är, eller kan opkomma. Derföre the och *Scripta Canonica*, eller *Libri Canonici* warda kalladhe, att them förvthan eller emot skall ingen Lära eller Troo bliffwa annammadt eller wedertaghen, icke achtandes aff hwem hon kunne föreställdt warda, Och then enfaldigha meningh och grundh skall warda behållen som sielfwa bookstafwen klarlighen innehåller, vthi the rum i Skrifftenne, ther wåra Troos Artiklar vthförlighen och *ex professo* warda förklaradhe. Ty så talar Apostolen Petrus: Thett skolen I först weta, att ingen Prophetia i Skrifftenne skeer aff eghen vtläggningh: Ty ingen Prophetia är ännu framkommen aff menniskio wilia, vthan the helighe Gudz menniskior haffua taladt rörde aff then helghe Anda. Och Paulus: I ären opbygde på Apostlarnars och Propheternes grundh, ther Jesus Christus öffuersta hörnestenen är. Item: Om och wij eller en Ängel aff himmelen annorlunda predikadhe Evangelium för edher, än I nu vndfått haffwen, han ware förbannadt. Psal. 119. Titt Ordh är mina Fötters Lychta, och itt liws på minom wäghom. Huarföre och Propheterna till att bewijsa sin Lära offta så tala: *Os Domini locutum est:* Herrans mundh haffwer thet taladt. Item: *Sic dicit Dominus exercituum:* Så säger Herren Zebaoth.

2 Petr. 1.

Eph. 2. 20.

Gal. 1.

Till thett andra. Effter alla Kiätterske och wilfarande Lärare beropa sigh på then Prophetiska och Apostoliska Skrifft, och vnder thett Nampnet mykin wilfarelse på åtskillighe tijdher haffwa infördt: Ther emot Gudz Församblingh alredho i Apostlarnars tijdher, såsom

och strax ther effter, aff Gudz Ordh haffwa författadt några korta *Symbola* och Troos Bekennelser, ther vthinnan wåra Christeligha Religions Artiklar och Huffvudpunchtar korteligen äre författadhe, som är: *Symbolum Apostolicum, Nicenum* och *Athanasianum.* Therföre, på thett allom skal wara kunnogt om wår Christeligha Troo, bekenne wij oppenbarlighen, såsom och wåre vndersåter, högre och nidrigare, thet samma äre plichtighe göra, att wij för:te *Symbola* aldeles samtyckia, beiaka och bijfalla. Och ther emot förkasta alla Sechter och partij, som emot theres rätte grundh och meningh i Gudz Församblingh någon tijdh haffwa lärdt, eller nu och i framtijden lära kunde.

Till thett Tridie. Effter Gudh then Alzmechtighe vthi thenna här werldennes sidsta tijdh, haffwer oppenbaradt sin Guddomligha sanningh, genom sitt vthwalda Redskap, then dyre och höghlärde Mannen D. D. LUTHERUM, saligh i åminnelse, och affskaffat thett förskreckeligha mörker, affguderij och styggelse, som vnder *Antichristo,* Påwen i Rom, medh många Siälars ewigha förtappelse alt för länge i Gudz Församblingh haffwer hafft framgångh, och *Summan* och Huffvudstycket aff för:te reena och helsosamma Evangelij Lära är aff Gudz Ordh klarlighen och eenfalleligen författadt vthi korte Artiklar, hwilken man kallar then Augsburgiske Bekennelsen: Derföre bekenne wij oppenbarlighen, Såsom och wåre Vndersåter vthi wårt Konunge Rijke, ingen vndantagandes, thett samma plichtighe äre, Att wij hålle Oss till then rätta, äldsta och oförandradhe Augsburgiske *Confession,* huilken aff Chwr-, Furster och Stä[n [dher bleff öffuerantwardat Keyser Carl then V på then stora Rijkzdagh i Au[g]sburgh, åhr effter Christi bördh, 1530. Aldenstundh hon är taghin aff Israelz Brunnar, och aff then helgha Skrifft kraffteligen bewijsatt, och therföre böör wara *Symbolum fidei,* thett är, then Christelighe

Troos Kännemerke vthi wåra Församblingar, aldeles vthi thet förståndh, som hon *in Apologia Confessionis Augustanæ*, som *Anno* 1531 är publicerat, och sedhan *in Tomis Jenensibus Lutheri* infördh är aff then helghe Schrift rijkelighenn förklaradt och vttydt.

Till thett fierde. Wele wij och i lijka måtto kenna för wår Christeligha Religions och Troos *Symbolum* the förnämsta Huffvudartiklar, som *Anno etc.* 1536 i Smalca[l]d aff the lärdaste *Theologis,* som på then tijden sigh höllo till then reena och oförandrade Au[g]sburgiske *Confession* och *Apologia,* äre samptyckt och vnderskrefne, och aff Gudz Ordh medh besynnerligh flijt författadhe. Dervthinnan then äldste, rätte och oförandrade *Confessionis Augustanæ et Apologiæ* sanferdighe och grundlighe Förståndh och meningh är förklaradt, för then orsak skul, att thesse Artiklar, vnder theres Nampn, thett *Concilium,* som skulle hållas *Mantuæ,* eller och annorstädes ehwart Påwen thett flyttiadhe, skulle bliffwa öffwerantwardadhe.

Till thett fempte. Effter wij i sanningh förnimma, att then större och mindre *Catechismus,* som then helighe och högtbegåfwade Gudz Mannen, Doctor MARTINUS LUTHERUS (effter som the vthi hans sanferdighe Skriffter äre insatte) med synnerligh flijt aff Gudz Ordh haffwer sammanskriffwit, innehåller alt thett oss böör weta om wår Christendom, Troo och Bekennelse, och att the enfallighe aff them Lagzens och Evangelij rätta förstånd klarlighen och vttydelighenn, så mykit them till theres salighett och ewigha wälferdh är aff nödhen, kunne lära och förnimma. Derföre wele wij oss och till thesse *Catechismi* Skriffter oppenbarlighen bekendt hafwa, Och ther hoss alfwarlighen befala alla Predicanter och lärare, bådhe i Kyrkior och Scholer, vthöffwer hela wårt Konunga Rijke, att the för vngdomen, såsom och andra enfallige Christne, medh alsom största flijt må predikadhe och förkunnadhe warda.

Till thett Siette. Oss är och icke okunnogt, att efter Saligh D. LUTHERI dödelighe afgångh, är vthi the Församblinger, som sigh höllo till then Au[g]sburgiske Bekennelsen, infördt många skadeligha wilfarelser, til hwilke en deel wåra wederparter, the Papister och Calwinister haffwa giffwit orsak, en deel är eliest emot then helsosamma Lärones efftersyn aff andra orolighe Lärare fördt på banen, hwar vthaff splijt och oenighet vthi Religions sakerne haffwa sigh yppadt, och så wijdt öffwerhanden taghit, att på thett enighet emillan Lärare och Församblingar kunne warda oprättadt, haffwer effter Chwr-, Fursters och Stä[n]ders, som sigh bekenna til then rätta, äldsta, oförandrade Au[g]sburgiske Bekennelsen, befaldningh, några förnämlighe, höglärde, gudfruchtighe, fridelskande, omistenckte *Theologi* kommit tilsamman, hwilke then Christelige *Concordiæ* Book, som *Anno etc.* 1580 aff Trycket är publicerat, och aff the reene Evangeliske Ständer vnderskriffuen, haffwa författadt, Ther vthinnan then rätte och oförandrade Au[g]sburgiske *Confessions* rätte Förstånd och meningh är repeterat och förklaradt, och then reena Evangelij Lärona, som medh Gudz helgha Ordh öffuerens kommer, *in Thesi* annammadt och gilladt: Och twert emot alla wilfarande meningar och *Corrupteler*, som strijda emot then helsosamma Evangelij Troo och bekennelse *in Antithesi* fördömde och förkastadhe. Huarföre medan för:te Christelighe *Concordiæ* Book heel igenom allena införer aff then helghe Bibliske Schrifft then lära, hwilken wij medh the rena Evangeliske Kyrkior oppenbarlighen kenna och hålla för wår Christelighe Troos *Symbola* och Kennemerken: Derföre skole alle wåre predicanter och lärare, bådhe i Kyrkior och Scholer till henne förplichtadhe wara, och *in iudicandis controversijs* trolighen effterfölia, och ther emot icke ansee någon Person, höghet eller gåffwer, som annorledes wille troo eller lära.

Till thett Siunde. Medhan till att bewara then reena och salighgörande Evangelij lära, sampt then Christelige Troos enigheet, hörer icke allenast predika och lära Gudz Ordh reent och oförfalskadt, vthan straffa och öffwerwinna them som emot säija och annat lära: Derföre förkasta wij och fördöma alla Kätterske lärdomer och wilfarelser, som i förtijdhen aff then rätta Gudz Församblingh effter Gudz Ordh äre förkastadhe och fördömde: Sammaledes och wedersaka wij alla Sechter och wilfarande Läro, som i then Augsburgiske Bekennelse, *Articulis Smalcaldicis* och *libro Concordiæ* äre fördömde och förkastadhe: Såsom och alfwarlighen biuda och befala, att ingen må warda brukadt eller wedertaghen vthi någodt kall eller embete, andelighitt eller werldzligitt, eller eliest här vthi wårt Konunga Rijke lidhin, som icke klarlighen, rundt och oppenbarlighen sigh bekenner till för:te wår Troos Bekennelse och then sanna helsosamma lära, som nu sagdt är, wil bijfalla, vthan effter sin eghen Dynkel *Colluderer*, och håller medh wilfarande Sechter och falske Lärare och theres meningar vtsprijder och förswarar. Tit. 1.

Och såsom wij, genom Gudz Nådes oplysningh, fulkomlighen aff hans helgha och sanferdigha Ordh, äre förwissade, att thenna wår Christeligha Troo och lära är then enda sanna och salighgiörande lära, hwilken wår Herre och frelsare Jesus Christus, som är i Fadrens sköte, haffuer oss oppenbaradt, Och om en Ängel aff himmelen eller någon annan wore, som annorlunda predikade Evangelium, än som wij här vndfåt haffwe, han ware förbannadt: Altså tänckie wij genom Gudz Guddomlige hielp och bijstånd i samma Troo och Bekennelse, in till dödhen faste och ståndachtighe bliffwa, och icke tilstädia att någodt här emot hemlighen eller oppenbarlighen skall warda företaghit, såsom och på thet högsta oss beflijta, att wåra vndersåther, högha och

lågha, andeligha och werdzligha thet samma må giöra, Ther till oss Gudh Fadher, genom wår Herra Jesum Christum sin helghe Andes Krafft, lycko och wälsignelse, nådelighen giffwe och förläne. Amen.

CAP. II.

Om predikoembetzens werdigheet och nytto, sampt predicanterners troheet vthi theres kall och embete.

Till thett första. Endoch thett är wäl altsammans ganska nyttigt och högt räknandes, hwadh Gudz Son, wår Herre Jesus Christus, sinne Församblingh till godho stichtatt och insat haffwer, så är lijkwäl predikoembetet besynnerlighen i wyrdningh hållandes och högelighen aff nödenne. Ty thett är thett endeste salighetz medell, genom hwilket Gudh kallar, vplyser, helgher och retferdigh giör sin Christelighe Församblingh här i werldenne. 2 Cor. 4. v. 3. kallar Paulus Evangelium thett embetet som andan giffwer. Rom. 1. v. 16. Evangelium är Gudz krafft allom them till salighet som troo. 1 Thess. 2. Tå I annammade aff oss ordet om Gudh, annammade I thett icke såsom menniskiors, vthan (såsom thet sannerlighit är) såsom Gudz ordh. Huarföre och then helge Anda högt achtar Evangelij tienare. Esa. 52. O huru liufllighe äro på bergenom bodbärarenars fötter, the som fridh förkunna, predika godt och förkunna salighetena. 2 Cor. 5. Så äre wij nu Sändingebudh i Christi stadh, ty Christus förmaner genom oss. Malach. 2. Prästens läppar skole bewara lärona, at man må befråga Lagen aff theres mun, Ty han är en Herrans Zebaothz Ängel. Och såsom wij see att thett är en öffuer måtto kosteligh tingh, at hafwa predikoembethet vthi itt land och rijke, som Gudz ordh

reent, klaart och oförfalskadt förkunna, medhan ther står himmelens portar öpne, och åhrones Konungh dragher ther in. Psal. 24. Altså kan inthet större straff komma öffwer något land och folk, än ther predikoembetet warder förachtadt. Hwar vthaff fölier, att Gudh antingen tagher sitt Ordh bort, eller att thet medh falsk läro warder orenatt. 2 Paral. 15. Thett skall wara många dagher i Israel, att thett skal ingen retter Gudh wara, ingen präst som lärer, ingen Lagh etc., på thenn tijdhen warder icke wäl gångandes them, som vth och ingå, förty thett ena folkett skall slå thet andra, förty Gudh skal förskreckia them medh allehanda ångest.

Till thett andra. Kräffwer Gudh aff Läroståndet en besynnerligh troheet, såsom Paulus säger 1 Cor. 4. Ther skal man hålla oss före, att wij äre Christi tienare och skaffare till Gudz hemligheet, Nu söker man inthet ibland skaffarenar annat, än at the finnas måge trogne. Till hwilken troheet hörer först, att predikanterna skole haffwa en besynnerligh flijt och wårdnadt om theres betrodde kall och embete, icke allenast medh vnderwisningh, vthan och så tröst, förmaningh, rådh och rättelse, hoott, straff etc. Hwilket alt genom predikoembetet måste warda vthrättadt. Såsom S. Paulus till Timotheum förstå låter, säijandes: Predika ordett, håldtt oppå i tijdh och otijdh, straffa, trugha, förmana medh al sachtmodigheet och lärdom. Att man och ther af lätteligheh må kunna förnimma, hurulедhes predikoembetet är icke allenast alsom nödtorftigst och brukeligest, vthan kräffwer och så itt ganska godt förståndh, Item flijtt, mödho och omsorgh. Huarföre och Christus kallar predikarenar arbetare, säijandes: Bedher sädennes Herre, att han sender arbetare i sina Sädh. Item: Arbetaren är werdh sin maat. Och war Christus sielf i thetta arbetet så flitigh, att han iblandh annat och icke gaff sigh tijdh till att döpa, Hwilket och så fast mykitt är

2 Tim. 4.

Matth. 9.

aff nödenne, vthan lätt Lăriunganar betămma medh Döpelsen, såsom Johannes Evangelisten skriffwer, och Joh. 4. achtadhe thess förinnan alt sielff oppå ordett. För samma orsak skull betyghar och S. Paulus att Christus 1 Cor. 1. honom sendt hadhe icke så enkannerligh till att döpa, vthan till att förkunna Evangelium. Sammaledes bekenne och alla Apostlarna, att thett icke war tilbörlighitt, Act. 6. att the skulle öffwergifua Gudz ordh, och achta på bordett. Af huilko ordh är oppenbart, att så mykit thetta stycket tilkommer, kräffwes aff them som i Kyrkiones Embethe stadde äro, en synnerligh flijt och wårdnadt.

Till thett tridhie. Äro seerdeles tu stycken, som the besynnerlighenn haffwa till att beflijta sigh om. Thett första: att the måge weta, hwadh thett rätteligh är, som vthi en Christeligh Församblingh läras skall, hafua ther oppå itt godt förståndh, och blifwa ther stadeligh widh. Thett andra: att the medh sådanna skickelighett och förnuft kunne lära, förmana, straffa etc., at theres Lärdom etc. må wara förståndeligh och annammeligh, och ther medh skaffa så mykin större frucht. Thett haffwer (ty werr) vnder Påwens regeringh så wäl i thetta stycket som vthi all annor, gåått ganska skröplighen till, ty antingen haffwer man plat inthet predikadt, eller och så predikadt, att thett hadhe bättre waridt opredikadt. Eller huadh sanskylligh förbättringh skulle ther aff kunna komma, när man alment inthet annat predikadhe, än mennisklighe påfunder, Fabler, drömer, falska syner, falsk oppenbarelser, lätferdighe äwentyr, owissa *Legender* etc. Ja, huadh annat skulle kunna aff sådana predikan komma, än thett wij haffwe alle haft i henderna? nemligha, blindhett och gräseligh wilfarelse, falsk Gudz tienst, thett är affguderij medh sådana Helgona dyrkan, munka och nunna wäsendet, pelegrims reesor, rosenkrantzar, siälamessor, Afflatz kram,

och annadt sådant otalighitt mykit, ther vthi werlden, för den skull vthaff Gudz rättwijse doom kommen är, att hon icke hadhe kiärleek till sanningh, såsom Paulus sägher. Derföre hafua och tå nu alle, doch synnerligh the, som predikoembetet är befaladt, än så mykit större orsak, till att ganska wäl förwetta sigh om thet som läras och predikas skall. 2 Thess. 2.

Men så nyttigt och nödtorfftigt thett är, att man sigh här om, thet är om lärona förweet, så trolighen förmanar och then helge Skrifft, som så tijdt och offta talar om predikoembetet, att man predika skall, icke menniskio stadgar, huilke icke annat tilwäga komma, än en fåfengh Gudz tienst, såsom Christus sägher, vthan befaler att man skall predika Evangelium, Såsom ther Christus sadhe till Apostlarna, för än han stegh till himbla: Gåår vth i hela werldena, och prediker Evangelium för all Creatur etc. Hwilkett och Paulus om sigh betyghar (som wij nu här hörde) att Christus honom vtsendt hadhe, till att förkunna Evangelium. Ty måge the och alle, som predika skole, sigh här effter fulleligha rätta, och thet samma giöra, Ja, fliteligh och medh alsom största troheet giörat, så att the predika Christi Evangelium rätt och reent, ingen deel ifrån tagandes eller tilläggiandes, såsom vnder Påwen skedt är. Thett och vthi skrifftenne så offta och så strängeligha är förbuditt: I skolen inthett (säger Gudh genom Mosen) läggia ther til som Jagh edher biuder, och skolen eij heller tagha ther någott ifrånn. Item: Alt thett Jagh biuder edher, skolen I hålla, inthet skolen I läggia ther till, och inthet tagha ther ifrån. Och Salomon i Ordspråkett: Lägg inthet till hans Ordh, att han icke skall straffa tigh, och tu warder funnin lögnachtigh. Matth. 15. Marc. 16. Deut. 4. Deut. 12. Prov. 30

Will man och så korteligha weta, huadh Evangelium är, och huru man thett rätt predika skall, så kan han ingen få som thett bättre, både medh ordh och exempel

således lärer, än wår Herre Christus Jesus sielf. Then thet och eliest offta giör, men synnerligha vthi sinne predikens begynnelse, om hwilka Evangelisten S. Marcus
Marc. 1. så skrifuer: Sedhan Johannes fången war, kom Jesus vthi Galileen, och predikadhe ther Evangelium om Gudz rijke, säijandes: Bättren edher och troor Evangelio. Item effter sin Vpståndelse, ther han talade medh Läriungomen, och ibland annat sadhe: Så moste Christus
Luc. 24. lijdha, och på tridie daghen vpstå, och predikes i hans Nampn bättringh och syndernes förlåtelse. Så att wij giörliga här aff kunne förstå, att predika Evangelium är icke annat, än predijka syndernes förlåtelse, icke vthi något, än sijdher så mångahanda annor nampn (som vnder Påwen är skedt) vthan allenast i Jesu Christi Nampn, som för oss dödher och opstånden är, och att man här till samfäldt predikar bättringh. Lijkwäl skole the enfaldigha här taghe sigh till wahre, när the höra thesse fåå ord (man skal predika Evangelium) at the fördenskuld icke täncke, at thet är lätt och ringa tingh medh thenna predikanen, och at låta sigh här om så mykit mindre wårda. Ty thenna tancken fehlar fast mykit. Thet är wist ingen ringa tingh retteligha predika Evangelium, vthan här hörer fast mere till än säija så. Ja, effter all then helga Skrifft, bådhe thet gambla och nyia Testamentet, drager sigh här till, will wara aff nödenne, att then man är genom wäl öfwadt i skriftenne, som för en godh och rätsinnigh Evangelisk predikare skall kunna räknat warda, förvthan så mångahanda annor förfarenheet, dygder och gåffwor som här till höra. Therföre moste och alle, bådhe the som till presteembethet nu kompne äro, och the som ther til komma wilia, medh alsom största flijt öffuerläsa och studera Biblien, att the ther vthaff, måge rätzliga lära förstå grunden vthi all stycker och artiklar, som Evangelij predikan och Christeligh läro tilhöra.

Till thett Fierdhe. Effter thett många froma och lärde män, bådhe i förtijdhen och ännu, och så något hafua skrifuit, och än skriffwa, thett till thenna saken kan wara tienlighit, och hielper til att rät förstå skrifterna, må man och wäl gifua sigh någon tijdh till att läsa sådana theres skrifwelser, Doch moste thet skee medh förnuft och beskedeligheet, så att man them icke räknar lijka widh sielffwa skriftena, vthan giör här vthi thet som S. Paulus alment råder, säijandes: Pröffuer al tingh och behåller huadh godt är. Och effter samma 1 Thess. 5. then helga Skrift, är sielff then rätta proban, så här till, som till alt annat. Derföre skall och tå största flijten läggias på henne, på thet icke åter ther till komma skall, som waridt hafuer, vnder Påwen, ther man haffuer fåt sigh så mykit beställa medh andra, Ja, och wäl medh Hedniska Lärares böker, att ingen tijdh är öffuerbliffwen till att läsa Biblien, ther aff then iemmeren tå kommit haffuer, som allemans klagan nu medh rätto är, nemligh att Skriften hafuer warit plat förglömd hoss wåra Förfädher, och ther medh then retta och helsosamma Christeligha läran, förkommen. Och lijka som predikanterna pröfua skole the vthlägningar, som på then helghe Skrift giorde och beskrifne ähro, och inthet ther af tillåta, medh mindre thett sigh rätteligha rijmer medh texten, eller iu åt minsto medh troone: Så skole icke heller the sielffue vthläggia henne effter sitt eghit sinne eller godtyckio, vthan effter hennes retta och naturligha förståndh, och thens helghe Andes sinne, som henne vtgiffuit haffuer, altijdh ihugkommandes S. Petri ordh, nemligh thenna, Ingen prophetia skeer aff egen 2 Pet. 1 vtlägningh, icke är heller någon Prophetia framkommen af menniskio wilia, vthan the heliga Gudz menniskior haffua taladt, rörde aff then helghe Anda. Och är thetta en almenneligh regula, att man uttydha skall skrifft medh skrift, thet är, hwar något kan synas wara

oklart vthi thet ena rummet i skriftenne, thet skal man förklara medh itt annat rum, som är klarare. Thesslijkest vplysa och ofta omständigheterna (när man them granneligha anseer) thet som eliest tyckes wara mörkt.

Men effter och många ibland them, som then menige Man lära skola, äre sielffue fast enfaldighe, och icke mykit skickelighe antingen till att vtleta grunden i then Text som til handlandes är, eller och gifua honom så före, at thet kan wara någro godho lijkt och haffua skick medh sigh. Derföre är wäl möielighit, att the medh ibland, bruka sigh til hielp någon wiss *postilla*, doch så, att the icke ther aff tagha sigh tilfelle till oflijt och lättia, såsom man haffwer wäl förnummidt, att en stor part göra pläga, the ther så alztinges lijta på postillor, att the aldrigh någon tijdh läsa wilia skrifftene, eller andra nyttigha böker, Endoch postillor ingalunda äro vthi then achten eller meningen skrifna, vthan at the som enfaldige äro, måge ther aff haffua (som sagdt är) en hielp, och lijka som en inledningh til sakena och textens retta grundh, effter huilkens lägenheet, the sigh sedhan widare skicka skole. Så är icke heller thett nyttigt, att the enfaldige sigh bekymbre medh mångahanda postillor, som nu nogh är för handene, och dagligha meer förökas, Ty ther medh warda the meer förbistradhe och hindrade, än til thet the mena förfordrade, och förlöper än tå thes för innan tijdhen, hwilken the eliest sielffwe til at begrunda och öfwerwäga sakena, Ja, til at läsa något tienlighit stycke i skriftenne medh stor fördeel bruka kunne. Ty är och måttan här vthi godh, så att man rådher sigh en postilla then som rätsinnigh är, eller några fåå, och låter sigh ther medh nöija, och bruker skriftena theste bättre.

Ther och predikaren will synas wäl och skickeligh handla en text aff skrifftenne, så att folket som på hörer, må theste snarare fatta, och theste längre behålla huadh

han talar och lärer, Tå är nyttigt, ia, wil wara af nödenne, att han medh sitt taal länder in på några af the almenneligha artiklar i then Christeligha lärona, en eller flere, effter som tilfällen aff Texten tå kunna begifua sigh och tijdhen kan tilsäija. Derföre haffua mestedelz alla rätsinnighe, bådhe gambla och nyia lärare, thetta sättet altijdh brukadt. Vnder tijdhen kan och behöffues, att predikaren aff sådant tilfälle någon sådana artikel handlar medh synnerligh flijt effter thett sätt som *in locis communibus Philippi*, the äldste och af *Luthero* öfuersedde. *Locis Theologicis D. D. Matthiæ Hafenrefferi.* Item then försuenskade *Lucæ Osiandri* grundelig berättelse om alla wåre Christelige Religions artiklar. Så och then swenska *Margaritha Theologica* föregifuit är. Huarföre och nyttigt är, att enfaldige predikare förskaffe sigh samma böker, och them flitelighen öfuerläsa, och sigh ther vthi öffwa.

Till thett fempte. Så skole och predikanterne ofta predika Hwstaflan, förmana folket, at the betenckia, hwadh hwar i sin stadga är androm skyldigh medhan wij här lefwe på Jordenne: Huru Vndersåterne sigh förhålle skole emot Öffwerhetenne, och twert om huru Öffuerheten emot Vndersåterna. Lärarenar emot Läriungarna, eller menighe man, och menige man emot them som lära. Föräldranar emot barnen, och barnen emot föräldranar. Hwsbonden emot sitt tienstefolk, och tienstefolket emot Hwsbondan etc. Såsom wij merke aff Apostlarnars skrifuelse, att the fliteliga giordt hafwa. Ty effter thet alle, synnerligha i thenna ytersta och onda tijdhen, finnes fast tröghe, owilioghe och försummelige i sitt kall och skyllige tienst, äro sådana förmaningar theste mere af nödenne.

Till thet Siette. Medhan och wår Herre Christus kallar predikarena Jordennes Salt, och hotas at thet Matth. 5.

skall warda bortkastadt, om thet mistar sin sälto, skola the icke heller försumma sigh, eller wara för blödige till att straffa huad straf är werdt, och synnerliga the groffwa laster, som nu så godt som alment hafwa fast öfwerhandena i werldene, nemligha, Hoor, mordh, dryckenskap, dobbel, eedher och bandskap, girugheet, flerdh och falskheet, wantro, wijskepelse etc. Doch skall man tagha sigh til warha, at han så fierran icke låter bemerkia sigh medh något heemlighit haat til någon. Icke skal heller predikaren af predikostolen nämpna någon person widh nampn, annars, än ther han någon i band eller til bättringh lysa moste. Så skal han och icke heller smädeliga tala om någon fremmande nation eller Landzort, ty slijkt är huarken Christelighit eller till någon förbättringh. Men emot berychtat eller närwarandes kätterij och förgiftigh lärdom, skall en rättsinnigh predikare tijdt och ofta, doch medh förnuft och beskedh tala, bådhe fördenskuld, att the som ther medh kunne wara bedragne, måge genom sådan predikares flijt warda igenkallade ifrå wilfarelsen, Så och at the som ännu äre obedragne, skole lära taghe sigh till wahra, Ty effter thet är en så farligh och skadeligh tingh medh falsk lärdom, then om sigh fräter, lijka som kräffweten,
2 Tim. 2. såsom S. Paulus sägher, wilia trogna förmaningar och torfteligbit straff här storliga wara aff nödenne, effter som huarken then helga Skrift, eller the gambla Lärare sigh ther medh haffua försummat. Doch the gambla fördömbda Kiätterij, som fordom dagz woro i Christenhetenne alt för mykit och för wijda kunnoghe, men nu och här hoss oss (Gudh skee loff) icke är så alment kunnogh, görs icke heller behoff aff predikostolenn stort omtala, Ty enfaldigt och ostadigt folk kan sigh ther aff snarare förarga än förbättra. Detta må och så om andra groffua, och icke så alment kunnoga laster förståndett warda, Ty thet är itt gammalt ordh: Huadh

illa luchtar thet skall man oträngd icke röra. Derföre haffuer och wår Herre Christus lärdt, att Evangelij tienare skole bådhe wara trogne och snelle, trogne i thet the rätt lära, och vthan skrymtan och personers anseende, thet som til straffandes är, straffa. Men snelle, i thett att the kunne see och weta tijdh, rum och andra lägenheter, till att bådhe tala och tija. Ty sägher och Salomon, att itt ordh tala i rättom tijdh, är lijka som itt guldäple författat i silffsmidhe. Prov. 25. Men tuert om sägher Syrach: Thet godha som en dåre kan tala, warder och så ogilladt, ty han talar thet icke i rättan tijdh. Eccl. 20. Derföre skole och predikarena tagha sigh till wahra, att the genom owahrlighit taal icke komma förargelse åstadh, ther the mena sigh skola tala til förbättringh. Och offta kan och förargelse komma vthaf itt taal, som eliest wäl är nyttigt, men thet warder af predikarena i otijdh (för än thet är aldeles wäl fulkompnat) släpt och öffuergifuit: Såsom ther man wille tala för enfaldigt folk om menniskiones rätferdighet, och sadhe: att then som troor på Christum, han är rätferdigh, intet mer tilläggiandes etc. Ty ändoch thetta är wäl rät sagdt, lijkwäl efter thenna saken här medh icke är nogsamliga förklaradt för the enfaldigha, som sigh här oppå icke förstå kunna, förarges the, menandes, att man icke skall behöfua godha gerningar, Ty the weta icke, att predikaren så fierran talar om en rätt sanskyldigh leffwandes och werkandes troo, hwilken vthan Christelige gerningar som äre hennes rätta frucht aldrigh wara kan, om hwilka S. Paulus talar, säijandes: I Christo Jesu är inthet bewent, huarken omskärelse eller förhudh, vthan troon som werkar genom Kiärleken. Gal. 5. Och talar inthet om, then S. Jacobus kallar en dödh troo, huilken Dieflanar och så hafua kunna. Jacob. 2.

Så är och thet godt att predikarena wänia sigh til att tala rätta suenska, och bruka the ordh, som al-

ment kunnoghe äro. Ty ther man fremmande ordh bruka wil, såsom många giöra plåga, förbistrar man the enfaldigha, som sigh på samma ordh inthet förstå kunna, och lychtes så ther medh, att the fögho förbättringh kunna hafua af thet som taladt warder. Ther til warder och wårt suenska mål förkrenckt och förwandlat genom sådana sätt, thet icke heller haffuer nytto medh sigh, heldst när thett skeer i otrengde måle, der wij sielfue haffua iu så godhe ordh, som the fremmande wara kunna.

När predikarena något indraga af Skriftenne på latin, til att bewijsa eller förklara thet the hafua för händer i sakena, så skole the thet strax vthtolka på swensko, på thet the olärde måge och förstå och haffua gagn ther aff.

Till thett Siunde. Är thet ganska nyttigt, at then som Gudz ordh i Församblingene predika skall, är tilförne wäl betencht, både om thet som til talandes är, så och om sätt och skick som han tå bruka will. Eliest hender thet siellan, synnerligha medh the enfaldigha, at thet som obetencht framkommer, kan haffua något godt lagh, Derföre räknar och Syrach honom för en wijs
Eccl. 21. man, som munnen haffuer i hiertat, Thet är, then som inthet talar obetencht, och honom för en dåre, som hiertat haffuer i munnen, Thet är, then som oförwaradt framglepar huadh genom munnen gå wil, Ja, thet är och wäll aff nödenne, att man fördenskull troligha bedher Gudh om sådana förwarningh, säijandes medh Konungh Dawidh: Herre bewara min mun och mina
Ps. 141. läppar. Item Syrach: O att Jagh rätzligha kunne för-
Eccl. 22. wara min mun, att Jagh der igenom icke kommer på fall. Ty vthan Gudz then H. Andes vplysningh, äro och så alla företanckar och rådh förgäffues, doch ther the som onde äro, ändelighen wilia förargas på Gudz ordh och Christelighe förmaningar i rättan tijdh aff

predikarena föregifna, thet skal predikarena inthet achta, eller för theres skuld haffwa slijkt fördragh. Hwilket och Christus ther medh wille lära, at han om the Phariseer sadhe till Läriungarna: Läter wara them, the äro blinde och blindes ledhare. Matth. 15.

Till thett Ottonde. Hwar och någon wil wara en rätsinnigh predikare, så at han gerna seer, att hans predikan ibland folket skaffar mykin frucht, såsom wår Herre Christus sadhe til Apostlarna: Jagh haffwer tilskickadt edher, att I skolen gå och bära frucht. Item: Joh. 15. Ther vthinnan är min Fadher prijsadt, at I bären mykin frucht. Then samma moste och beflijta sigh om itt godt och ostraffelighit omgenge, Sådana som S. Paulus til sina Läriungar Timotheum och Titum beskriffwer, 1 Tim. 3. att han må lära så wäl medh leffwerne och gerningar, Tit. 1. såsom medh munnen och talet: War them trognom en 1 Tim. 4. 12. efftersyn i ordh, i vmgengelse, i kiärlek, i andanom, i troone, i kyskheet. Item: Vthi al tingh städl tigh sielff Tit. 2. 7. til en efftersyn till godha gerningar, medh oförfalskadt lärdom, medh ährligheet. Item 1 Pet. 5. v. 3. Warer 1 Pet. 5. 3. hiordenom til effterdömelse. Ja effter menige man mestedeels är så til sinnes, at the mere rätta sigh effter gerningarna som äro för ögonen, än effter orden som the höra, skaffar then hoss them en ringa frucht, han må predika för them så wäl han kan, som otilbörligh leffuer, och således synes sielfuer ogilla thet han lärer. 2 Cor. 6. Läter oss ingom i någon måtto förargelse 2 Cor. 6. gifua, på thet wårt embete må ostraffat bliffwa, vthan läter oss i all tingh bewijsa oss såsom Gudz tienare.

AUGUSTINUS *lib. de mor. Eccles.: Malus pastor, quantum ædificat doctrina, tantum destruit vita, si modo aliquid ædificat qui male vivit. Frigide enim docet, qui doctrina non afficitur, quam Dei loco profert.*

CHRYSOSTOMUS *super Matth. Cap. 25: Doctor Ecclesiæ bene docendo, et bene vivendo instruit populum,*

quomodo debeat vivere: male vivendo instruit Deum, quomodo eum debeat condemnare.

GREGORIUS: *Ejus doctrina contemnitur, cujus vita despicitur.*

Ther till medh, effter Gudh och bär styggelse widh alla ogudachtigha, kan man icke heller förmodha hans nådh och wälsignelse til then predikan som en ogudachtigh predikare framförer. Effter som och i psalmen
Psal. 50. står, Gudh sägher till then ogudachtigha, Hwij förkunnar tu mina retter etc. Ty ligger och tå största machten ther oppå att predikarena sielffwa fruchta Gudh, huilket om the rätzligha giöra, warder han them gifwandes, bådhe thett, at the wijsligha tala (såsom han loffwade Apostlomen, säijandes, Jagh skall giffua edher mun och
Luc. 21. wijsdom etc.) och at medh theres taal fölier lycka och saligheet.

CAP. III.

Om Ordningh medh Predijkan.

Till thett Första kan wäl predikan altijdh och så offta folket sigh församblar i Kyrkiona till Ottesångh, Aftonsångh, eller och eliest, hållen warda. Doch skal thet enkannerlighen tå skee, när man ther haffuer för händer Christi Natward, bådhe för then skuld, att folkett opwäckt igenom Gudz ordh må medh så mykit större Gudeligheet gå til Sacramentet, så och at S. Paulus
1 Cor. 11. synes thet biuda, ther han sägher: Så offta I äten aff thetta brödhet etc., skolen I förkunna Herrans dödh.

Evangelium, som effter sedwanan i Gudz Församblingh läsitt eller sungit warder, skal man iu altijdh predika, så wäl om andre Helgedaghar som Söndagarna, och ingens Helghe mans *legendo,* som vnder Påwen altijdh haffuer warit sedh, ty man hafuer icke många

sådana *legendor*, som äre wisse, och aldeles komma öfuer eens medh Skrifftenne. Ther och någor sådana *legenda* kunne finnas, och måtte wäl fördenskuld af predikostolen föregiffuen warda, Så giörs än tå icke behoff at hon al sammans förtälies, vthan är nogh, att predikaren rörer om några stycker ther vthi, the som äre förnämligest, på thet texten må behålla mästa tijdhen i predikanen.

Så äro och några Evangelia ganska merkelighe, som hafua warit förordnade på några aff the Helgedagher som nu äro aflagda, samma Evangelia kunna predikarena och så förhandla på andra Helgedaghar, Söndaghar eller och andra Bönedaghar, ther them synes bästa tilfället wara.

Till thett andra. Skal man vthi Städerna och så hålla predikan om söknedagarna, twå resor huarie weko, åhret igenom, tå skal någor aff nyia eller gambla Testamentzens Böker, then för menighe man bäst kan tiena, warda förhandlat, så at predikaren ordentligha fulfölier then book, som han sigh företaghet haffuer ifrån begynnelsen alt in till ändan, handlandes så mykit tillijka som honom effter lägenheten synes. Men på bygdenne, häldst ther flere Kyrkior äre än en, skal predikanten en dagh i wekan hålla Bönedagh widh hwar Kyrkio och tå fliteligheen *Catechismum* eller Hwstaflan förkunna, och näst efterföliande Söndagh, effter tå folket tå mere försambles, samma predikningh korteligheen wprepetera, när itt *Catechismi* stycke med *Lutheri* vtlägningh, sampt medh dagzens Text, är opläsitt.

Wij befale och att predikanterna fliteligheen förmana åhörerna, såsom och åhörarna biuda, theres Christeliga förmaningar lydighe wara, att the medh flijt komma tilstädes, sina Christeliga Religions Artiklar att lära, och troligheen för hela Gudz Församlingz wälferdh, så och bådhe för Öffuerheten och vndersåterna bidia.

Till thett Tridie. *A Dominica Esto mihi,* och til Påske helgenn, skall *passio,* eller Historien om wårs Herres Jesu Christi pino, ordentliga, såsom honn aff alla fyra Evangelisterna vthdragen är i Städerna predikadt warda, itt stycke huar Bönedagh och vthi Afftonsången om så synes. Men på Bygdenne, om Bönedagarne i faston och Dymbelwekon. En Kläcketijma är lagha tijdh till predikan, Ty skall och predikaren ther vthöffuer icke fördröija, medh mindre någor synnerligh orsak ther til sigh begiffua kan. Och skall man thetta så förstå, at innan en tijma skall thet alt ändas, som en tijdh til talandes är, bådhe förmaningen til bönen, så och sielffue predikanen eller vthlägningen, eliest huar man giöret för mykit långt så at folket begynnar ledhes ther widh, fölier ther fögho frucht medh. På landzbygdenne ther Folket haffuer långt til Kyrkio, måste presterna i synnerheet thetta achta, Ja, så wäl medh andra Kyrkiotienst som medh predikan. Samma betenckiande haffua the gambla haft. BASILIUS *in serm. 2. super Psalm. 14. inquit: Hesterna die sermonem apud vos habuimus, quem sub horæ spatio absolvere nequivimus. Nunc ergo reliqua, quæ restant evoluturi venimus.*

Så finnas och några Kyrkior, ther antingen ingen predikostol är eller elaak och oskickelig, såsom och Kyrkian, illa hållin medh stoler, många vthan Sakerstighe och andra nödtorfftigheter i Kyrkiona. Derföre skall och ther lägges böter oppå, så at skickelighe predikestoler warda oprättadhe, och stälte på de rum i Kyrkiona som ther till finnas warda bequemligest, så at man rödier vndan huadh i wägen står, antingen onödighe altar, stoler, beläter eller annat, såsom och eliest gifua acht oppå, hwadh som behöffues vthrättas.

Till thett Fierde. När Gudz ordh predikes i Kyrkione, sköle ther al tingh wara stilla, på thet bådhe han som prediker, och the som påhöra, icke skole

igenom ohöffuelighit buller och oliudh warda förhindrade, eliest moste man tå hafua predikan plat fördragh. Ty Syrach sägher: Ther tu icke får liudh, skal tu inthet tala. Therföre skole och prästerna thetta achta, förmanandes sitt Sokne folk, huar så behöffues, att the, sampt medh theres barn och hwsfolk, hålla kyrkioliudh vthi alla tijder, och synnerligh vnder predikan. Är och tå någor quinna tilstädes, som spät och gråtot barn haffuer, såsom offta pläger hända, henne skal warda tilsagdt, at hon wijker ther medh aff Kyrkionne, och är ingom i så måtto til hinders. Wettwillingar som buller göra skole och ledhes vth. Men om någor så gör aff öffwerdådugheet eller druckenskap, han skall på en tijdh långh vtsättias aff Kyrkior, och än tå stå werdzligh plicht, nembligh, — [1]). [Eccl.32.]

Så bör och Klåckaren hafua acht oppå, at hundar eller annat slijkt som i Kyrkiona kan inkomma, icke giör ther buller eller oliudh, så att hinder skeer i tijderna. Och borde oss Christna, icke elska thesse kyrkiohundar, bådhe fördenskuld, att vthi tijderna, icke ther igenom skall ske något hinder, som sagdt är, Så och för fremmande nationers förargelse ochförtaal skuld. Item för then slemma art och otucht them fölier, at the ther snarest skemma och wäta som bäst är tilpyntet, bådhe wid altaret och annorstädes.

Till thett Fempte. The som förachta predikan, så at the thes förinnan icke wilie wara i Kyrkionne, eller om the än ther äro, wilia lijkwäl icke gå så när, at the måga höra huad som talas, vthan gå spatzera, eller hålla kyrkioglam: Eller och the som vthan sak löpa vth på Kyrkiogården eller Kyrkiowallen, tagandes sigh

---

[1]) *Här, liksom på flera likartade ställen i detta kyrkoordningsförslag, har tomrum blifvit lemnadt för de närmare bestämningarna.*

ther fåfengt taal före, leek eller annadt: Eller och the som gå til Ööls, brennewijn eller andra drycker, sampt medh Krögarena som genom sådana tilfellen draga folk ifrån Gudz tjensten. Desse alle och andre sådane skole predikarena trolighen förmana til bättringh, at the slijke ogudachtige stycker haffua fördragh. Men huar och förmaningar icke hielpa wilia, så måste bådhe Kyrkiostraff och werdzlighit straff, emot them brukadt warda. Thett samma skall och warda sagdt om them, som aldrigh eller ganska fåå resor om åhret komma til Kyrkio och ther medh leffwa som hedningar. Och skole wåra Befallningzmän tagha ifrån sådana Krögare Ööl och andra drycker, genom huilket folkett ifrån Gudz tiensten warder förhindrat, och thet ibland hwsarma vthdela, eller vthsenda til hospitaler. Skola och the som sigh till dryckenskap vnder Gudz tiensten begiffwa til samma bruk etc. böte, nembligh, —

Skal och grant opseende hafuas medh them, som på predikodaghar, icke allenast försumma sin Gudz tienst, vthan medh dublande ochristelighen sin nästa beswijka, och medh eedher och bandskap Gudh mykit förtörna. Och ther the effter förmaningar sigh icke rätta, skole wåra Befalningzmän them således straffa, att the vthgifua till the fattigha eller til Kyrkiobygningh nembligh, — — — — — — — — — — — — — — — — —

Till thett siette. När tå predikan i Kyrkionne skee skall, så är Christelighit och af nödenne, at huar och en sigh ther til skickar, och medh bönene beredher, såsom vthaff ålder hafwer warit sedh såsom Augustinus *lib. 4. de Doct. Chri. Cap. 15.* ther til förmanar, at *Concionator in concionum progressu prius sit orator quam etc.* Doch skal man see till, att han tå och eliest bedher rett och Christeligha, nembligha, Gudh Fadher allena i Jesu Christi Nampn, och icke som i Påwedöme hafuer

skee plägat, brukar eller förewender andra medlare, patroner eller fördagtingare. Och förmaner predikaren tilförne folket til att bidia widh thetta eller något annat sätt, korteligha.

Käre Christi wenner, efter wij nu här församblade äre, till att förhandla och höra Gudz helga ord, wilie wij alle samfeldt först böia oss nider på wår knä, och hafwa wår ödmiuka och innerligha böön till wår käre Gudh och himmelske Fadher, att han för sin eenfödda Sons Jesu Christi wårs Herres skuld, werdigas förläna oss then helghe Andes nådh och gåfwo, att wij på bådhe sijdor, Jagh som talar, och I som tilhören, måge oss i sakenne rätt skicka, talandes och förnimmandes hwadh Gudz godhe och behagelighe wilie och rätte grunden är i thenne Gudz Ordh, som edher skole förhållen warda, honom till prijs och ähro, och oss allom till tröst och rättelse i wårt leffwerne. Fadher wår etc.

Will man och för predikan siunga någon bönepsalm eller lofsångh, som nu mäst allestädes är kommit i bruk med thesse Sånger: O tu helge Ande kom etc. Item: Nu bidie wij then helighe Andh etc. Item Jule tijdh: En Jungfru födde etc., tå är lijka mykit, huadh thett skeer strax efter thenna förmaningen eller och tilförne, såsom nu mästedeelz är sedher, doch ehuilket thera som skeer, så skal iu thetta sättet altijdh hållas seerdeles på Landzbygdenne, att predikaren strax medh thenna förmaninghen som han hafuer till folkett om bönen, förtälier och så orden i *Catechismo*, nemligha, Fadher wår etc. Jagh troor etc., såsom tilförne sagdt är. Och på thet the eenfaldigha barn eller och andre

som icke kunnat, måge thess snarare thesse stycker lära, och them theste bättre minnas och behålla, skal predikaren här medh på åtskillige tijdher icke bruka åtskillige ord eller ordasätt, som wäll några vthaf förwetenheet, fåfengt, ia, skadeligha göre plägha, vthan han skall altijdh behålla itt och samma ordasätt, haffwandes fördenskuld allestädes widh handena bokena eller en taffla, ther oppå thessa stycker äro beskrefna, och läses så ther vthaff långsambligha och beskedeligha, så att bådhe vngh och gammal må giörligh förnimmat, och hwar widh sigh läsadt effter.

En part hafwa för sedh (then eliest icke eller är til straffandes) läsa öffwerliudt effter Förmaningen til bönen, först: Fadher wår etc., och sedhan en sådana böön som thenna effterföliande:

O alzmechtige ewige Gudh, tu som af Fadherligh barmhertigheet oss arma bedröfwadhe och fåkunnogha menniskior till tröst och rettelse, titt helga och helsosamma ord förkunna och predika låter, thett wij doch för wåra stora brist och swagheet skuld, hwarken rätt fatta eller behålla kunne. Fördenskuld bidie wij tigh ödmiukeligha, att tu af samma faderligha mildheet och så werdigas sampt medh ordett förläna oss tin helga anda, att wij genom honom måghe warda bequemlighe till att rätt vndfå thenna helga sädena (som är titt ordh) i wårt hierta, lijka som vthi en godh iordh, och bära ther effter mykin frucht i tolamodh, genom tin Son Jesum Christum wår Herra, Amen.

Sedhan bidhit är, retter Församblingen sigh op igen, och står stillo, så länge Texten som förhandlas skall, är

vpläsen. Ty medh mindre lägenheten kräfuer någon synnerligh afkortelse, skall iu thetta skee vthi hwar predikan, ehwadh heller samma Text strax tilförne (såsom skeer, der Christi Natwardh håls) war läsin eller icke, på thet folket må theste bättre minnas orden, och theste snarare merkia huru huardt och itt stycke för sigh i vthlägningenne warder förhandladt.

Ther effter begynnes tå förklaringen på Texten. Och skole tå enfallige predikare, vthi theres förklaringh lära, hafua och bewijsa thenna beskedeligheten, att the medh flere ordh thet förhandla som tyckes någorlunda wara mörkt och oklart, eller och eliest kan behöffua någon synnerligh flijt, om hwilken tilförne taladt är, och göra theste kortare medh thet andra.

Ja hwar och lägenheten sigh så begiffuer, eller nöden thet kräffuer, att predikaren något stycke aff Texten eller och eliest medh långt taal och synnerligh flijt drifua moste, så må han tå alt thet andra som Texten giffuer, författa i en kort summa, och sedhan öffuer hela predikan hålla på samma stycke. Doch moste man see till, att slijkt icke skeer för ofta eller i oträngda måle, på thet man medh thetta sättet icke åter wään sigh ifrån Texten igen, och talar så eliest huadh honom lyster. På thet sådant kan affskaffas, skole predikanterna sina predikningar skriffteligheu författa, iu synnerligh *Dispositionem*, och the witnesbyrdh aff then helgha Skrift, ther medh han sin framställdte Lärepunchtar bewijser. Huilke the i Visiteringen sina Episcopis och Förmän skola præsentera.

Thet är och nyttigt att predikaren vndertijdhen tager sigh tilfälle, till att haffua ordh och förmaning om Sacramentet eller Herrans Natward, huilken menighe man wäl begärer och wil at han skall ofta hållin warda, meer (såsom lijkt är) af en sedwänio, än för några rätsinnighe orsaker skull, effter man så nödigt

och siällan går ther till. Sammaledes och om andra nödtorftigh stycker, om huilken tilförende något rördt är.

Men tå predikanen är lyktat följer förmaningen till bönen, och sedan bönen ändat är, och afhandlat alt thet, som bönen tilhörer, må predikaren lysa för folket om några ärender som nödige äre. Och skall han ther om för än han går på predikestolen, aff klockaren eller aff honom som slijkt begiärer, skriftelighen eller muntlighen wnderwijst warda. Om och honom synes förtälia Skrifftorden för folket och förkunna afflösningen, effter som wäll är af nödenne ofta skee, Så begynnar han förmaningen widh thetta efterföliande sättet:

Käre Christi wenner, efter thett wij här försambles icke allenast för then orsak skuld, att wij igenom predikan skole (såsom nu skedt är) vnderwijste och förmante warda, vthan iämwäl at wij hafwa skole wåra böner til Gud om allehanda bådhe wåra ägna och andra menniskiors nödtorfter, ia, genom ordzens predikan, warde rätteligen til bönen beredde. Derföre wele wij och nu icke heller låta thenna delen i sakena brista, vthan wij wilie troliga bidie. Och oppå thet wij theste heller måge kunna blifwa bönhörde, så låter oss först göra Gudhi wår almenneliga skriftermål, så säiandes hwar widh sigh.

Barmhertighe Gudh och himmelske Fadher, på hwilkens barmhertigheet är ingen ändha etc.

Eller och thenna effterföliande Böön:

O alzmechtighe ewighe Gudh, iagh arm owerdigh och bedröfwadt syndigh menniskia, bekenner vthaff hiertat, at iagh ganska mykit, och svårliga

emot tigh och tin helghe bodh, både witterligha och owitterligha syndat och brutit hafuer, medh tanckar ordh och gerningar, så at mine synder äro otalige många, och mig alt för swåra wordna. Och blyes iagh fördenskul widh migh sielff efter iagh icke werdh är komma in för titt Guddomliga ansichte, och blifwa känd för titt barn. Doch lijkwäl medhan tu äst så godh och mild, at tu icke gerna seer, att någon syndare, ehuru stor han är, döö och ewinnerligh förderfwas skal, vthan wil, at han sigh omwender, bättrar och blifwer behållin. Ja, tu som icke liuga kan, haffwer sielffwer vtlofwadt nådh och syndernes förlåtelse, allom them som sigh ångra och bättra wilia. Derföre faller iagh icke i wanhop, vthan dristar migh här widh, kommandes lijkwäl fram för tigh, först medh itt ångerfult och bedröfwadt hierta, sedhan och medh en reetta ändoch fast swaga troo, bidiandes tigh ödmiukeligha och vthaf alt hierta, at tu wille wara migh nådeligh och förlåta migh alla mina synder, titt helgha nampn til prijs och ähro för tin eenfödda Sons Jesu Christi wårs Herres skuld. Jagh wil medh tin Guddomlige hielp gerna bättra migh.

Här oppå sägher predikaren aflösningen medh thenna efterskrefna ordhen:

Gud ware idher allom nådeligh, och iagh på samma Gudz wårs Herres Jesu Christi wägna och befalningh, som sagdt haffwer: Hwilkom I förlåten synderna, them förlåtas the, tilsägher edher efter thenna bekennelsen syndernes förlåtelse, I nampn

Gudh Fadhers, Sons och then helghe Andes. Amen.

Sedhan må predikaren åter komma till förmaningen om ta[c]ksäielsen och bönen, effter thet sätt som nu alment är. Wil han och vndertijdhen bruka thetta effterföliande sättet, thet må han och göra, säijandes:

O alzmächtighe Gudh och barmhertighe Fadher, wij tacke tigh aff alt wårt hierta, för alla tina så otaligha många wälgerningar, och synnerliga för thet tu af blotta nådh genom tin enfödda Son hafwer oss återlöst, och genom tin helgha ordh vplyst och till thenna kundskapen komma låtidt, och bidie wij tigh ännu ödmiukeligha, at tu genom tin helge Anda werdigas oss altijdh så trösta, styrckia och bewara, at wij här widh alt in till wår ända faste blifwa måge, och ther medh ewinnerliga salige warda.

Sedhan bidie wij tigh kiäre himmelske Fadher, för tina helgha Christeliga församblingh i hela werldena frija, frelsa och bewara henne för alt ondt, tagh bort från henne alla otrogna Heerdar och falska lärare, som thenna tin kleena hiord, lijka som glupande Vlfwar och rytande Leijon, iemmerliga förskingra och förhäria, vtsändt och gif trogna Heerdar och rätsinnige arbetare i tina sädh, Gif och föröka tinne helge Andes nådh vthi alla Christeliga Heerdars och Kyrkiotienares hierta, serdeles theras, som vthi thesse land, medh titt ordh, födha skole tin klena hiord, och regera tina Församblingar, at the så måge stå theres embethe före, at när then öfwersta Heerden,

tin elskeliga Son Jesus Christus igenkommandes warder, till at hålla rekenskap medh alla sina tienare, måge tå warda fundne ibland them som troliga tient haffwa, och få ther medh höra then liufliga röstena af hans mund: Ach tu godhe tienare, tu hafwer vthi en liten tingh waridt troghen, gak in vthi tins Herres glädie. Matth. 25.

Widare bidie wij tigh kiäre Fadher, för alla tina tienare, som tu Öffwerhetena och thett werdzliga swerdet befalt haffwer, och synnerliga bidie wij tigh för wår eghen Landzherra och Konung K. N. sampt medh alt hans Maiestedz hwss, Håff, Rådh och befalningzmän, land och folk, bewara them mildeliga för alt ondt, Giff och föröka tin helga Anda vthi theres hierta, at the then himmelske Konungen wår Herra Jesum Christum, genom hwilkens macht alla Konungar regera, måge rätt kenna, hans rijke förfordra, och vndersåterna, titt fattiga folk, så styra och regera, att tin guddomliga prijs och ähra, tucht, godha sedher, almenneligh landzfrid, Lagh, Rätt, och sedhan alt godt, må styrkt och fremijat warda. Men twert om, krigh, blodz vtgiutelse, opror, twedrecht, orät, öffwerwåld och alt ondt må förhindrat och förtagit warda.

Wij bidie och så, at tu kiäre himmelske Fadher, werdigas nådeliga see till alla menniskior, ehwadh the ähro indländske eller vtländske, kende eller okende, Ja, wenner eller owenner, doch synnerliga til them som våra brödher och systrar

äro i troone, och eenkannerliga til them som stadde äro vthi någon nödh och farligheet, antingen til lijff eller siäl, vthi wilfarelse, swåra synder, vthi Diefwulens qwal eller frestelse, i twiffwelachtigheet, blödigheet, vthi armodh och fattigdom, i siwkdom, werk och wedermödho, sorg och bekymber, i häcktelse och allahanda nödh, till land eller watn. Item, at tu nådeliga se wille till alla fattigha änckior, faderlös och moderlöös barn, haffwande qwinnor och barnafödherskor, och sedhan til alla som vthi nödh och twång stadde ähro, och för then skuld tin Faderliga hielp så alztinges wäl behöffwa och begära, så at tu tigh öffwer alla thessa mildeliga förbarmar, them hielper, styrcker och tröster, på thet alla menniskior nu och til ewigh tijdh tigh loffwa och prijsa måge. Amen.

Är och någor som vthi synnerheet begärer Församblingenes förböön för sigh eller sina vårdnadher, thet må predijkaren til thet yttersta förkunna.

Och skola the enfaldigha här weta, att om *Litanien* skal efter predijkan, såsom vndertijdhen plägar skee, sungin eller läsinn warda, tå görs icke behoff, medh thenna eller några andra sådana Böneformo, eller någor långh förmaningh fördröija tijdhen, vthan är nogh sedhan folkett är korteligha widh föreskrefna sätt förmanadt til bönen, eller och strax effter aflösningen, ther han effter then almenneligha skrifftemålen giffwen warder, att man ther vppå låter fölia *Litanien*.

CAP. IV.

Om Döpelsen.

Till thett första. Endoch nu i thenna tidhen icke mykit gammalt folk (såsom medh thet första i Christenhetenne skedde) vthan mestedels barn, såsom och rätt är, döpt warda. Lijkwäl när man rätzligha eftertencker, aff hwem Döpelsen är vthkommen, och hwadh för dråpeligha stor tingh här igenom warda wträttadt, befinner man wäl, at här medh är inthet barnaspel, vthan är thet ärende som så ganska stor macht oppå ligger, bådhe vngom och gamblom. Ty thett är icke någon menniskia som Döpelsen opkommit haffuer, vthan thet är sielffwer Gudh then helga trefaldigheet, som henne haffwer bådhe stichtat, helghat och befaladt, såsom wij aff wårs Herres Jesu Christi klara ordh wäl förnimma kunne, ther han så bödh Apostlomen, säiandes: Gåår vth [och] lärer al [Matth. 28.]
folk, och döper them i nampn Faders och Sons och then helghe Andes. Så haffuer han och icke heller för någrahanda werldzligha eller förgengeligha saker skuld stichtat och insat Döpelsen, vthan at wij menniskior, som af Eph. 2.
naturen woro wredennes barn, skulle ther igenom födhas på nytt, och warda så aff nådenne Gudz vtkoradhe barn och arffwingar till itt ewinnerlighitt liff. Derföre betygher och wår Herre Christus till Nicodemum, och sägher: Vthan en warder födder på nyt af watn och andanom, Joh. 3.
kan han icke ingå i Gudz rijke. Item S. Paulus: Effter Tit. 3.
sina barmhertigheet haffuer han giordt oss saliga, genom then nya födelsens badh, och then helge Andes förnyelse. Item och til the Romare: Wij som döpte äre Rom. 6.
till Christum, äre döpte i hans dödh, wij äre genom Dopet begrafne medh honom i dödhen, att såsom Christus

är opwächt ifrån the dödha, genom Fadrens herlighet, så skole och wij wandra i itt nytt lefuerne. Således är tå Döpelsen itt dråpeliga stort tingh, itt heligt och högwerdigt Sacramente och en retter Helgedom. Ty skall och Christet folk lära hållat vthi alsom största ähro och wyrdningh, och hafua medh sigh the sedher och åthäfwor, som förståndige och Gudeligho folke höfwes, när samma Döpelses Sacramente vthi Församblingenne hafz för hender.

Till thet andra. Fordomdagz, något efter Apostlarnes tijdh, hafwer man begynt bruka hos Döpelsen någrehanda Ceremonier, såsom Olio, Salt, Lius, Christninge klädhe etc. Huilket alt, efter thet är fridt och wilkorlighit, och icke hörer til Döpelsens rätta wesende, som vthi ingo andro står, än i thes egen ord, wattnena och Andanom, kunne slijkt icke wara för andre saker skull giordt, än at man således wille pryda thetta Sacramentet. Item och så ther igenom tilkenna gifua then stora Gudz nådh och margfalliga gåfwor som Döpelsen haffuer medh fara, och fördenskuld böör Dopet af Christno folke hållas i alsom största ähro och wyrdningh.

Så behålla och bruka Christna församblingar ännu för samma saak skuld några af thessa gambla Ceremonier, sombligestädes flere, och sombligestädz färre, efter som wäl möielighit är, at ske må, förşt man thenna theres grund weet, och gifuer them icke mere tilförende än thet sigh böör, eller håller them så enkom wara af nödenne, såsom meningen vnder Påwens regemente warit hafuer, och än nu hos the enfaldighe mykit wara gitter. Huarföre och prästerna skole här om flijtelighen vnderwijsa menige man, at the slijka tancker här om icke hafua skola, Eliest lijka som en part af thessa Ceremonier hos oss, för thenna saken skuld, äro bortlagda, så kan thet samma och wäll skee medh flere ther aff, ther man icke will låta sigh här om rätt vnderwijsa.

Doch att then Christelige Frijheet och Evangelij sanningh bliffuer oförkränckt, att thet skedde vthan förargelse, medh Ständernes och Församblingenes frije samptyckio.

Till thett Tridie. Thett är en fast gammal sedh, at til Döpelsen brukas några personer, them wij kalla Gudfädher och Gudhmödrer, lijka som löffte folk för barnen som döpas. Hwilken, effter han är godh och Christelighen, Ja och widh barnadoop nödtorftelighen, skal han och så hädan ifrån som här til behållin warda. Allenast ligger ther macht oppå, at the som här til brukas skola, och således androm hielpa til Christendomen, äro sielffue rätte Christne, och medh oss i Religionen eense. Therföre then som är stadd vthi oppenbara last, skal han til Gudfadher eller Gudmodher ingalunda tagen eller af prästenom tillåtin warda, för än han vtlofuar och påbegynt haffuer retta bättringh. Theslijkest skola barnsens föräldrar, om the och stadde äre vthi någon oppenbara last, så och the som stadde äre vthi någon annan Religion, vthan then wij och wåre vndersåther troo och bekendt hafua, synnerligh the, som effter trogne Förmaningar icke wele sigh retta, icke heller städias till att wara tilstädes när theres barn döpas, medh mindre rätsinnigh bättringh påbegynt och vthlofuadt är, Ty lijka som slijkt folk inthet är Gudi behagelighit, så är thet och Sacramenten til wahnäro, och Församblingene til en stoor Förargelse, ther aff och theres fördömelse wexer så mykit större.

Esa. 1. Om I än mykit bidien, så hörer Jagh edher doch inthet, ty edre händer äre fulla medh blodh. Esa. 1.
Psal. 109. Hans böön warde synd. Joh. 9. Wij wete Psal. 109.
att Gudh icke hörer syndare vthan then som är Gud- Joh. 9.
fruchtigh, och fölier hans wilia effter, honom hörer han. Skola fördenskuld Föräldranar wara förplichtadhe tilförne gifua sin Kyrkioheerde tilkenna, huilke personer

skole wara witne til barnsens doop, på thet icke något buller, sedhan the komma i Kyrkian, kan ther aff födhas.

Till thett fierde. Skole Gudfädher och Gudmödrer först wara witne, att barnet är vthi sitt vnga åhr sanferdeligh döpt. Och att Christus haffuer thet igenom dopet, af Diefwulens wåld, förlossadt. Huarföre wore godt emot Wederdöpare och andra suermande Andar, att Pastor hadhe en Book, förwaradt i Kyrkione, ther vthinnan han anteknade hwardt och itt barn som thet åhret blifuer döpt, och huad måna och dagh thet skeer, och huilke som wore witne till theres Döpelse, effter som bruklighit haffuer warit i gamble tijdher, huilket man förnimmer aff DIONISIO och GRATIANO. Thernäst skole Gudhfädher och Gudmödrer samptlighen med barnsens föräldrar och andra, som tilstädes äre, medh en hiertans innerligh böön, genom thet helga dopet, framhafua barnet til Christum, then Christeligha troo, på huilken barnet skall döpas, bekenna, Dieffvulen och alt hans wäsende afsäija, och sättia löffte för alt thet som i barnzens nampn bliffuer loffwadt, och påminner barnet när thet kommer till sin åhr, at thet trolighen må warda effterkommit, besynnerlighen huar Gudh kallar theres naturlighe Föräldrar ifrån them.

Till thett fempte. Man håller och thet för godt, att Döpelsen altijdh (så mykit möielighit wara kan) hafz i Kyrkionne för händer, på någon helgedagh. Ty ändoch hon icke heller än andra Guddomlige handlingar, bunden är widh någon wiss tijdh, vthan wäl må altijdh och på alla daghar gifuin och vndfången warda, lijkwäl, medhan thet är Sacramentet til en föråhringh, att många äre tilstädes, när en menniskia döpas, skall thett heldst på the daghar skee, när then Christeliga Församblingen är tilhopa. Huar och Gudhfadher, Gudhmodher eller och andre som barnen fölia, wilia gå till Herrans Natwardh (såsom wäll är tilbörligit och Christelighit) så

hafua the tå ther till tilfålle. Doch huar nödhen annorlunda tilsägher, moste man skicka sigh ther effter.

Till thett Siette. Effter vndertijdhen wäll skeer, at någre antingen af försummelse eller och för gästabudh skuld, så länge dröija medh barnadoop, at the då om sijdher döö odöpt, therföre skole och presterna fliteligh förmana theres åhörare, att the tagha sigh til wahra för thenna farlighetenne, så att the strax vthan alla sådana fåfengh och skadelighe förtöffwan låta barnen komma fram til Döpelsen, synnerlighen ther man skeenbarlighen kan merkia, att farligheet är på ferde medh barnsens liff. Warder och thetta medh barnen af föräldranar försummat, så att the råka fördenskuld döö odöpt, då skole föräldranar gåå therföre vnder tilbörligh Skrifft.

Till thett Siunde. Skole och prästerna ofta förmana föräldranar som hafua spädh barn, att the fliteligh wårdnadt haffua om them, så at the icke igenom theres försummelse warda förquafde, eller eliest komma om liff och leffwerne. Ty ther eliest skeer, och samma barn kommer någodt widh, som ty werr ofta hender, synnerligh när Föräldranar medh Aftonböner och morgonböner icke befale sigh och sin barn vnder Gudz Guddomlige skydd och beskerm, tå stå the farligha för Gudh, och skole icke heller vndwijka Kyrkiones plicht och straff för sådana theres försummelse.

Till thett Ottonde. Döpelsen må man och så wäl gifua som sedher waridt haffuer, nemliga att man allenast blottar och medh watnena begiuter huffwudett och skuldror eller hufvudet allena på barnen. Ty ändoch thet kunde wäll så någorlunda godt wara, som en part mena, att menniskian komme al sammans blott och naken til dopet, såsom och wäl någorstädes ännu skeer, och fordom mykit skedt är, lijkwäl medhan wij och moste see till lägenheten, haffuer wår sedh sijn orsak. Ty medh spädh barn haffuer thet sigh så, at the näpliga

altidh skulle kunna skadelöst fördragha luchten eller wädret, huar the så wore öffuer hele kroppen blottat, ty synes och tå medh them wara nogh, at som sagdt är, hufvudt och skuldror blottat warda, effter slijkt är welkorlighit, och fördenskuld wäl lijdher, att thet lagas effter lägenheten. Doch ther man blottar kroppen på barnet, dragher then sedhen meer öffuerens medh Christi och Apostlarnars exempel, huilken sedh man ännu fölia måtte, ther någon gammal menniskia döpas skall.

Till thett nijonde. Är och så en lithen åtskildnadt medh nämpningenne, ty sombligestädes nämpnar allenast Gudfadher och Gudmodher barnet till Döpelsen, som hos oss är sedh, och somligestädes nämpner och prästen som döper, säijandes: Hans (eller hwadh barnet heter) Jagh döper tigh i nampn Faders och Sons och then helge Andes etc. Men huilket heller skeer, är lijka mykit först att thet warder nämpdt, såsom och at thet är lijka mykit huadh watnet warder tree reesor eller ena reeso vthgutidt. Ja, och så, huadh thet döpas efter wår ordaformo, som så lydher: Jagh döper tigh i nampn Fadhers och Sons och then helge Andes etc., eller effter then som i Grekeske Kyrkion brukas, nembligha thenna: Warde Christi tienare eller tienarinno, döpt i nampn Fadhers och Sons och then helghe Andes. Ty medh huilko aff thesso sätt menniskian döpt warder, är wisserligha troendes, att hon warder rätt döpt, doch skole wij bliffua widh wårtt sätt.

CAP. V.

Ordning medh Döpelsen.

När Gudfadher eller Gudmodher komma medh barnett till Kyrkio, och bidia på thes wägna om Döpelsen, spör prästen them först till, huem barnet tilhörer, om thet är eliest honom icke kunnogt. Sedhan när ther

til swarat är, spör han och om barnet är hema döpt eller eij. Warder tå swarat at thet är hema döpt, skal prästen så handla i sakenne som här effter warder föregiffuit om nöddoop. Men gifz och sådan swar, at man icke kan wara fulwiss vppå, om barnet är rätt döpt eller eij, tå skal thet icke thess heller döpas vnder wilkor, såsom de Påweske icke rätt lärdt och giordt hafua, säijandes: Ästu icke döpt, så döper Jagh tigh etc. Ty sådane doop haffuer ingen rätt och Christeligh artt, vthan man skall vthi sådana fall döpa welkora löst, aldeles såsom man eliest pläghar, och dopzens rätta grund kräffwer. Och är godt at prästen haffuer en lijten förmaningh til Folkett, som är tilstädes, för än han tagher döpelsen före medh barnett, widh thetta effterföliande sättett.

Käre Christi wenner, thett är oss nu allom genom Gudz ordh wäll kunnogt wordett, huruledes alla menniskior, som aff Adam vtkompne äre, aflas och födhas i synd, ther medh wij och så wete, at hwar Jesus Christus Gudz Son wår frelsare icke hadhe kommit oss til vndsätningh, hadhe wij alla lijka som wredennes barn, most blifwa ewinnerligha förtappade. Medhan och tå thetta barnet, så wäl som wij och alla andra menniskior, för än the warda genom watn och andanom födt på nytt, är af naturen orent och besmittadt medh synder, och fördenskuld är stadd vnder Diefvulens wåld och fördömelse, haffwer och tå thet Christi nådh och 'hielp behoff, så wäl som wij och alle andre, Hwilke effter han plat ingom, ehwad han är yngre eller äldre (såsom oss af skriftenne och nogh kunnogt är) förwägrar. Der-

före wilie wij nu thet göre medh thetta fattiga barnett, som en Christelig och broderligh kärlek af oss kräfwer, nemliga, hafwa thet genom Döpelsen till wår käre Herra och Frelsare Jesum Christum, bidiandes af alt hierta, at han werdigas thet således nådeliga vndfå, förlåta ty alla synd och smitto, thet welsigna, och til tröst och styrkelse medh them helga Anda rijkeligha begåfwa, sigh sielffwom sampt medh Gudh Fadher och them helge Anda til prijs, thesso fattigha barnena till salighe et, och sinne Christeligha Församblingh till hugnat och förökelse. Amen.

Sedhan tager tå presten Döpelsen före medh barnet, effter then Form och sätt som föreskriffuit är i then suenska handbokenne.

Huadh *exorcismum*, som så nämpnes, tilkommer, wete wij honom hafua warit (som man af CYPRIANO och AUGUSTINO förnimmer) i bruk i Christenheten öfwer 1300 åhr, doch hoss the Påweske vthi stort misbruk som alle andre Ceremonier, huilka tilmäta honom then kraft som Gudh Doopzens Sacrament tillagdt hafuer. Kan och henda, at några enfaldiga mena barnet wara lekamligen medh Diefwulen besatt, huilke skadelige meningar wij plat förkaste och ogilla och ingalunda tillåtom någon kraft, then Gudz ord Dopzens Sacrament medgifuer, skall tilmätes *exorcismo* eller andra Ceremonier, som aff menniskiom införde äro, och aff en Christeligh frijheet widh Döpelsens Sacrament skee, fast mindre mena någon lekamligh besättielse. Huadh the gamble Fädher anlanger, som först *exorcismum* ahntogo, war vthan tuiffwel theres meningh, först at *Exorcismus* skulle påminna icke barnet, vthan Församblingen, som tilstädes är, och ther oppå hörde, att folket ther medh skulle medh fåå ordh be-

wekes til att betenckia, att alla menniskior, som naturlighen aflas, the födhas medh arffsynden till werldenne, aff huilke hele menniskiones natur, och alle inwertes och vthwertes krafter, är icke allenast på thet styggeligeste, diupaste, outransakeligeste och outsäieligeste, förderffwadhe och förgiftadhe: vthan och then förgift som i naturen är, förorsakar Gudz wredhe, dödhen och then ewiga fördömelsen, Diefwulens wåld, tyrannij och Herredöme, af huilkom the fångne äro effter hans wilia, 2 Tim. 2. och Act. 26. at the skole omwända sigh ifrån mörkret och till liusett, ifrån Sathans macht och till Gudh, at the skola få syndernes förlåtelse, och lott ibland them som helgade äro genom troona på migh. Til the Epheser säger Paulus: At the wore af naturen wredennes barn, såsom och the andre. Eph. 2.

Till thett andra. Hafua Fäderna medh thenna orden wilia påminna åhörarenar, som tå hos äre, at Gudh hafuer gifuit predikoembetet then fulmachten, at the genom ordet och Sacramenten, genom huilka Gudz Ande kraffteliga werkar, i synnerhet genom them som ordet tala, och the högwerdiga Sacramenten rätteligen vtdela, fördrifuer Diefvulen, förstörer hans rijke, och niderslår hans werk och gerningar, och att Gudh genom thet medlet meddelar honom som döpes, alle Jesu Christi håfuor, som medh hans dödh menniskio slechtet förwerfuadhe äro, tager honom under sitt guddomlighe skydd och beskerm bådhe till liff och siäll. Col. 1. Huilken oss vthtaget haffuer ifrån mörkzens wäldigheet, och hafuer sat oss vthi sin älskeliga Sons rijke. Jacob 4. Ståår emot Diefvulen, så flyr han ifrån ideт. Matt. 18. Alt thet I binden på iordenne, thet skal wara bundet i himmelen. Luc. 18. Jagh hafuer gifuit edher macht att trampa på Ormar och Scorpioner, och öfuer all fiendens kraft. Och ändoch *Exorcismus* widh Dopet icke så nödigh är, at Dopet, honom för uthan, icke skulle wara ful-

komligh: lijkwäl ther missbruket är borto, och inthet annat ther medh warder meent, än afmåla arffsyndenes kraft, och then fulmacht Gudh predikoembetet gifuit hafuer, när the hans ordh och helige Sacrament vtskiffta, må *Exorcismus* ibland Döpelsens Ceremonier brukas i wårt Konunga rijke, så wäl som vthi andra Evangeliske Församblingar på thetta effterföliande sätt: Jagh' beswär tigh tu orene Ande, widh Gudh Faders, Sons och then helge Andes nampn, att tu wijker ifrån thenna Jesu Christi tienare (tienarinno) N. Amen. Doch fördöme wij icke heller the Församblingar, som honom inthet bruka, och doch äre medh oss ense i Religionen.

CAP. VI.

Om Nödhdoop.

Till thett första. Skal man thett weta, at efter thet och vndertijdhen så faller sigh, och nöden sägher, at barn moste döpas hema, af hvem the kunna, nemb-liga tå the äro alt för swagh, och lijdha ingan förtöf-wan, til thess the måtte komma til Kyrkio. Derföre skole Kyrkioheerderna vndertijden gifua folkena vnder-wisningh af predikostolen, huru man vthi nödhdöpelsens fall sigh skicka skall, nemligha, såsom här efter skall förtald warda. Men thetta skall man doch först weta, efter Döpelsen är itt Sacrament genom huilkett menni-skian födhas på nytt, såsom här tilförende något om-rördt är, derföre kräffuer thes natur och ägenskap, at huar och en som thett annamma skall, moste först wara fulkommeligh födder, efter skriften sägher att menni-skian skall födhas på nytt etc., så följer at hon tilförne moste wara efter then kötzligha födelsen til werldena födder, ehuru och ther medh gå kan. Doch skole the som vthi sådana fall äro widh handena, med theres alfuarligha böner, befala bådhe modher och barn, vthi

Gudz milde hand, at han werdigas them nådeligen ansee, och vthi sin guddomlighe wårdnadt annamma. Thett samma skola the och göra, om barnet än födt warder, doch är så swagt, att thet förra döör, än thet någon Döpelse bekomma kan. Ty man skal hafua en godh förhopningh til Gudh, at han sådana böön och tienst, mildeligen warder annammandes för itt fulkomlighitt Doop. Ty han pläger icke så mykit see efter then vtuertes gerningen, hvilken genom mångahanda fall ofta warder förhindrat, som efter wilian och hiertat. Doch vachta sigh hwar och en, at han ther aff icke tagher sigh orsak till försummelse, så at han then litzla tijdhen som Gudh til Döpelsen efterlåter, låter gå sigh förbij. Så skall man och thet achta, at nödhdoop icke brukadt warder, medh mindre ther til är fulkomligh orsak, thet är, at ingen wåån är på barnsens lijff, så länge thet motte kunna komma till Kyrkio och ther döpas, för de saker skull, som tilförende omrördt är. Derföre skal man inthet effterlåta, at prästen, när han får wara tilstädes, skal döpa barnet hema, och sedhan för gästabudh och faddrenes skull, opsättia the andra Ceremonier och böner som widh döpelsen brukelige äro, til thess modhern til barnet går i Kyrkio. Then präst som sådana oordningh tillåter, skall på någon tijdh sättias ifrån embetet, och ther vtöffuer böthe til the fattigha.

Till thett andra. Skal medh Nödhdoop så handlat warda, att then personen som döpa skall, nämligha, någor man, om han är tilstädes, men eliest och wäl en qwinna, ther nödhen så tilsägher, faller först nidher på knää, han sampt medh alla andra som tilstädes äre, och beder öffwerliudt: Fadher wår etc. Sedhan the haffua rettat sigh op igen, frågher han barnsens nampn, och tager så watn i handena, och giuter öffuer barnsens huffvudh, säijandes: Jagh döper tigh i nampn Faders och Sons och thens helge Andes. Ther widh skall man

tå låta bliffuadt, och befalat Gudi, inthet tuiflandes, huad heller thet samma barnet sedhan bliffuer widh lijff eller icke, så är thet lijkwäl fullkommeligt döpt.

Men huar barnet lemnar, så snart man kan pröfua at thet är wordet starkt nogh ther till, skola Föräldranar fly sigh faddror (om thet icke för är skedt) och låta kommat til Kyrkio, Icke til at låta åter döpas aff prästenom, vthan til at betygha, sampt medh the personer, som tå ther när waridt hadhe, huruledes thet war döpt. När barnet således til Kyrkio kommit är, skal tå prästen om nödhdopet ransaka medh thet effterföliande sätt som i handboken föregiffuit är. Och tå prästen haffuer hördt aff them som thet hafua framburidt, at the[t] är hema döpt, skal han tå granneliga bespana, effter som tå öffwersedda handboken innehåller, om thet är rätt döpt eller eij, frågandes hwar vthi, och medh hwad ordh thet döptes, hoo thet giorde, och huilka tå ther wore tilstädes. Och ther han af alla thesse befinner, at barnet är rätt döpt, skal han låta blifwadt therwidh, och ingalunda thet döpa på nyt, ty thet är itt Doop och icke flere, Såsom S.
Eph. 4. Paulus betyghar, vthan han skal sådana Doop gilla, och vthi all theres åhöro som tå äro tilstädes stadfesta medh slijk ordh, huilke och i handboken införde äro.

Käre Christi wenner, efter Jagh nu ransakadt hafwer och i sanning befunnidt, at thetta barnet är vthi Gudh then helge Trefaldighetz nampn, aldeles rät döpt, gillar och stadfester Jagh vthi samma then helge Trefaldighetz nampn sådana döpelse, ty barnen hafwa iw Gudz nådh behoff, hwilka och wår kiäre Herre och frelsare Jesus Christus them aldrigh förwägrar, ehwar eller när man henne efter hans eghen ord på theres wägna begärer, ty hwarken wid tijdh, rum eller person

hafwer han henne bundit, synnerliga när nöden är på ferde, vthan vthi hwad som helst rum Christrogna menniskior komma tilhopa i hans nampn, ther är han mit ibland, och krafteliga bewijsar sina Gudomligha nådh genom ordet, Sacramenten och bönen aldeles såsom han vtlofwadt haffwer. Och på thet wij skole ware thes wissare, att Gudz Son wår Herre Christus Jesus thetta barnet genom samma döpelse til sigh annammadt haffwer, Så wilie wij ther om höra hans helga och trösteliga ordh af Evangelio som S. Marcus skriffwer, så lydandes:

I then tijdhen hadhe the barn fram för Jesum etc. Marc. 10.

Vthaf thenna Christi ordh äre wij kiäre Christi wenner nogh försäkrade och wisse giorde ther oppå, at thetta barnet sampt medh alla andra menniskior, hwilke vthi Gudh Fadhers Sons och then helge Andes nampn döpte warda, iw hörer till Jesu Christi rijke och Församblingh. Therföre befaler iagh och thet på samma wårs Herres Jesu Christi wägna, vthi Fadhers och moders, Gudfaders och Gudmoders wårdnadt, så at thet må warda Christeliga vpfödt, tuchtat och lärdt, såsom Gudz barn och arffwinger höffwes.

Ther effter gifz barnena Nampn, om thet war förr försummat, och så lägger prästen handena på barnsens huffuudh, faller på knäa sampt medh the andra, och bedher, säijandes: Fader wåhr etc.

Och när han sigh oprättat haffuer, bedher han och så widh thetta effterföliande sättet:

O tu menlösa Lamb Jesu Christe, som elskar the menlösa, och fördenskuld bödst låta barnen

komma til tigh, tu som och ladhe händer på them, och sadhe, at himmelrijket hörer them till. Wij bidie tigh Herre ödmiukeligha, at tu werdigas see nådeligha til thetta barnet, som och så altijd åstundar tin helga wälsignelse, at lijka som thet vthi titt nampn döpt och genom watn och then helge Anda på nyt födt är, må och så i samma Andas kraft tilwexa och förökas til then inwertes menniskiona, och i tinne nådh och alla godha gåfwor fulbordat warda. Tu som medh Gudh Fadher och them helgha Anda lefwer och regnerer till ewigh tijdh. 'Amen.

Sedhan må Prästen säija öffuer Barnet och them som tilstädes äro, wälsignelse orden, nemligha:

Herren welsigne och beware edher etc.

Till thett Tredie. Skole the quinnor som pläga mykit och alment låta bruka sigh för iordegummor, eller (såsom andra them nämpna) barnamoderskor, och så vndertijden enskildt förmante warda, at the i thetta ärendet och alt annadt, som them vthi så måtto tilkommer, giöra thet them böör, så at the medh theres trösteliga ordh, altijdh styrkia Barnaföderskor vthi sådana wee och wånda, gifwandes them före, at the thenna werk, swedha och farligheet, Ja, sielffue dödhen (om Gudhi så synes) fördenskuld toolsamlighen lijdha skole, att Gudh sielffwer haffwer lagdt quinnona detta korsett opå strax aff förste begynnelsen. Och ändoch sådant är henne fast beswärlighit, skal hon lijkwäl gifwa sigh till fridz, thes heller, at thet snart fåår ända, och skall wändas henne til glädie igen, såsom wår Herre Christus sägher. Doch skole samma barnamoderskor altijd gifua quinnomen itt godt hopp till lifz, och icke förfära them

i theres wånda, medh någor otijdhiga ordh om dödhen, medh mindre farligheten kunde wara theste större, Ty när så är fatt, tå måge the wäll, Ja, the moste tå röra ther om, och gifua them thet in, att the aldrigh kunna någon tijdh bättre döö, än äwen nu, medhan the stadde äro vthi theres rätte kall, hwarföre the och skola wara förwissadhe på Gudz nådhe och hans salige rijke. Ther om S. Paulus rörer, säiendes: Quinnorna warda salighe 1 Tim. 2.
genom barnsbyrdena, om the blifua i troone.

Till thett fierde. Skole och prästerna widh samma sätt förmana hafwande quinnor, på thet the måge lära besinna, at lifzfrucht är en synnerligh Gudz gåfua, för huilka the skole honom medh glädie tacka, altijdh befalandes samma frucht, så wäl ofödda som födda, vthi Gudz mildha händer, och innerliga bidiandes, att Gudh werdigas sigh ther om nådeligh wårda låta, Såsom och trösta Föräldrana aff Skrifftennes grund, när lifzfruchten misgåår.

Om odöpte barn, som antingen i Modherlifwet, eller hasteligen döö bort, för än the warda döpte.

Månge Gudfruchtige moders hierta bär ther öfwer stoor hiertans ångest, när theres lifzfrucht antingen födes dödh til werlden, eller och hastelighen döör för än thet bekommer döpelsen, befruchtandes något hinder der medh sker på barnsens saligheet. Therföre synes nödtorftigt wara kortelighen gifwa tilkenna, huruledes the ther emot aff skrifftenne, hafua sigh til att trösta och hugswala.

Först i gamble Testamentet äro vthan tuifwel, många barn bleffne dödhe, för än the wordo på åttonde dagen omskorne, om huilkens salighett, doch ingen haffuer tuiflat. Ty aldenstundh Gudh så hastelighen kallade them aff werldenne, hafwa Föräldrana genom innerligh böön, antwardat sina barn Gudi och

theres salighet Jesu Christo befaladt, dett samma kan man och säija om Döpelsens Sacrament, som i omskärelsens stadh, kommit är. Col. 2.

Till thett andra. Är thett och klart af Josuæ book, at i fyrtijo åhr emillan thet Israelz barn gingo aff Egypten, och kommo i thet förloffwadhe landet, bleffue inge barn för dagligh reesande skull, omskorne, och doch i medell tijdh månge dödhe, lijkwäl finner man inthet i skriftenne at om theres saligheet warder tuiflat, som således oomskorne äro dödhe blefne. Och ändoch ofta skeer, at mykin swaghett i sådant fall är på färde, at modren för mykin sweda och werk, icke så innerligh kan bidia, som thet sigh borde, så äro lijkwäl ingen tuifwelzmål, at Gudh hennes såsom och alles Christrogne menniskiors hiertans suckan, annammar för en rätt böön, när the icke för ångest skul förmå komma orden tiluägha. Rom. 8. Wij wete icke huadh wij skolom bidia, såsom thett sigh böör, vthan sielffuer Andan manar godt för oss medh osäieligh suckan. Eph. 3. Honom (Gudh) som rijkeliga förmå göra öffuer alt thet wij bidiom eller tenckiom, effter then kraft som werker i oss, wari ähra i Församblingenne genom Jesum Christum i allan tijdh ifrån ewighet och till ewighet, Amen. Exod. 14. Tå Mose för redhogha och bäfwande, så och för folkens öfuerlopp icke förmåtte tala, vthan suckade till Herren, swaradhe Gudh honom, Mose, hwij ropar tu så till migh? Och kan i sådana fall brukas effterföliande Böön:

Rom. 8.

Eph. 3.

Exod. 14.

Wij tacke tigh kiäre himmelske Fadher, at tu thenna tin tienarinna medh liffzfrucht hafwer wälsignat, och bidia tina grundlösa barmhertigheet, at tu wille låta tigh henne wara befaladt, och nådeligh förlossa henne ifrå sin moderlige bördo, och

effter sin suedha, gifwa henne frögd, hwilken tin elskelighe Son vtloffwadt haffwer. Wij draghe och O käre Jesu Christe till tigh medh wåre ödmiuke böön, thetta ofödda barn, på tina ord, ther tu säger: Läter barnen komma til migh och förmener them inthet, ty sådana hörer Gudz rijke [Marc. 10.] till. Och bidie af alt hierta, at tu wille låta tigh thet tilhöra, och för tin dödh och pino skuld meddela thy syndernas förlåtelse, Gudz nådh och then ewiga salighetena. Men kommer thet ther till, at tu giffuer thet leffwande i wåre hender, thet wij innerligh bidie, och wisserligen förhoppes, så skole wij thett effter tin befalningh, tigh genom then helga Döpelsen tilföra. Tu som är alla menniskiors frelsare, medh tinom Fadher och then helga Anda, en sanner Gudh, höglofwadt i ewigheet. Amen.

Om hittebarn.

Thet händer och vnder tijdhen, at och ogudachtigt Folk bortläggia små barn på gatur, i kyrkior eller för någors mans dôôr eller eliest på någodt annat rum, der de warda fundne medh lifuet, vthan någen wiss berättelse om the äre dôpte eller eij, eller huem the tilhôra. Tå skal Dopet them ingalunda fôrwägrat warda, vthan medh thet aldrafôrsta them til then helga Dôpelsen komma låta, huilket icke kan räknas fôr någon dôpelse på nyt, Medan ingen är wiss vppå om thet tilfôrne är dôpt. Och gäller här AUGUSTINI: *Non potest dici iteratum quod nescitur esse factum.*

Samma meningh finner man *in Conc. Cartaginensi de Cons. dist. 4.* och *in Epist. 37 Leonis,* Så och hoos then Dyre Mannen LUTHERUM *Tomo 8 Jenensi.*

Till thet fempte. Skole och predikanterna straffa (ther the merkia, at ännu så behöffues) then wrångwijsa wederstyggelse som i förtijdhen mykit warit hafuer, till the quinnors lijk, som vthi barnfenge afledna äro. Ty man hafuer och som nogast kunnadt lijdha theres begrafningh ibland Christet folk, huilket vthan tuifwel Diefuulen åstad kommit hafuer, på thet han vthi så måtto skulle komma barnsbyrdena (som är Gudz godha och ädla verk) vthi förachtelse, lijka som han och medh ächtenskapet thett samma giordt haffuer, honom til smälek som bådhe haffuer giordt och ordinerat. Therföre skole och Christne menniskior haffua fast andra tanckar i sakenne, så at the här widh icke allenast icke styggias, vthan hålla barnaföderskors dödh för en rätt Christeligh och saligh dödh, effter Skriften iu betyghar och at helgha quinnor, Såsom Jacob Patriarchens hustro
[Gen.35.19.] Rachel, äro och så dödhe wordne i barnafenge.

CAP. VII.

Om barnaqvinnors Kyrkiogångh.

Till thett första. Skall af Predikostolen, när så synes behöfwes, vnderwisningh gifuin warda, att slijkt ingalunda widh then meningh brukas, som itt skifte skedde, tå man hölt thet så före, att thessa quinnor skulle wara orena, och lijka som bans menniskior, vthan Kyrkio satte för barnsbyrdena skull, och skulle så icke må komma i kyrkiona igen, annars än igenom slijka Ceremonier och Judeska reningh: Vthan rätte meninghen och grunden i sakenne är thenna, att såsom barnsbyrden är Gudz godhe Ordningh och eghit werk, så må och ingen quinna fördenskuld, af hans församlingh lijka som oreen, vtsatt warda. Ja, huar barnaföderskonnes

macht så tilsadhe, måtte hon wäl strax samma dagh gå vthan inledningh, och allahanda sådana Ceremonier i Kyrkio, och ther tacka Gudhi för hans gåffuo och förlosningh, huilket och S. Gregorius bekenner. Men ther quinnor efter barnsbyrden sigh hålla inne, och så hålla måste i the sex weker, som nu alment i Christenhetenne sedher är, thet kräffuer theres egen och barnens helsa och wälferdh. Item ährligheten och Christeligh tucht, huilkom styckiom the, ia, alla menniskior och wäll meer plichtige äre, än thetta. Eliest ehwådh the heller oledda gå i Kyrkio, när laghståndit är, såsom mångastädes i annor land skeer, eller af prästen inledde, efter then sedh som här i rijket alment warit hafuer, och nu är, och widh tilbörlighit Kyrkiostraf oförachtadt blifua skall, är lijka mykit, först at falska meningar som waridt haffua, warda bortlagda. Skall och then osedhen hafues fördragh, at många quinnor, för gästabudz tilrednings skull, dröie medh sin Kyrkiogångh öfuer lagha tijdh, ändoch the till helsan komne äre. Ty ther igenom försumma the Gudz Ordz hörande och annadt huad Gudz tiensten i Kyrkian tilkommer.

Till thet andra. Ingen quinna skal efter Hoorbarn eller frillobarn tagas i Kyrkio, för än lagha syndabättringh vthlofuat och företaghin är. Om sådana quinnor warda annorstädz intagna, tå skal thet wara ogildt hema widh theres Sockne kyrkior.

Till thet Tridie. Effter thet at Hoor och Lönskaleije (thet Gudh bättre) tagher för mykit öffuerhanden, kräfuer Församblingenes höfueligheet, och Kyrkiones Disciplin, at en åtskildnadt må skee emillan hederlighe Dannequinnors Kyrkiogångh, och deres som sigh medh otucht förgripa. Skole fördenskul Hoorkoner eller frillor sålunda warda intagna i Gudz Församblingh: Först, at när the hafua beuijst at the äre förlijkte medh werdz-

ligh Öffuerheett, skole the aff Gudz ord vnderwijses aff Predikoembetet om theres fall, och för predikanten sina synder bekenna, och boot och bättringh vtloffua. Til thet andra. När predicanten förnimmer, att sanna tekn äre til bättringh, skole the ställas i wapnhusett på tre Söndaghar, och på then fierde när the tagas i Kyrkio, skole the afställas efter predikan, mitt vthi Kyrkiogången, och ther falla på knää, och tå förkunnar predicanten theres fall, så och bättringz löfte, och bidia Församblingen om venskap, och sedhan tagha them in i Församblingen, aldeles efter thet sättet som i then öffuersedde handboken är författadt.

Till thett fierde. När hederlige Dannequinnor efter barnsbyrden sökie til Gudz Församblingh, skal thet skee effter thet sätt som i Handboken förmält är, och synes wilia tiena, at predikanten gör aff predikostolen, när bönen ändat är, en ta[c]ksäielse widh effterföliande sätt. Först, när alt är gångit wäl i barnsfödzlonne.

Kiäre wenner, här är en barnsängz hustro, som håller i dagh sin Kyrkiegång, hon begiärer at Gudz Församblingh wille sampt medh henne tacka Gudh, som haffwer så nådeligen hulpit henne i barnsnödenne, beskärdt henne ena lefwande frucht, benådhat fruchtenne medh thet helgha dopet, och låtidt åter modrena komma till sin krops starkhet och helsa, hon befaler nu sigh och sitt barn then fromme och trogne Gudenom, at han wille framdeles styrkia och vppehålla Modrena, och gifwa barnena sina nådh, at thet må vpwexa medh helsonne, vpfödhas vthi Guds fruchtan, och altijdh wara och blifwa thens ewiga lifzens arffwinge. Amen.

När barnet är effter Dopet vthi the sex weker bliffuit dödt.

Käre wenner, här är en barnsängz hustro, som i dagh håller sin Kyrkegångh, hon begärer en almenneligh böön af thenna Christeligha Församblingenne, at i wilien sampt medh henne af hiertat tacka then trogne Gudhenom, at han haffwer så nådeligha hulpit henne i barnsnödenne, beskärdt henne ena lefvande frucht, och begåfwadt fruchtena medh thet helga Dopet, låtit modrena åter komma till kroppens timeligha starkheet. Hon befaler sigh then trogne och fromme Gudhenom, at han wille och framdeles trösta, styrkia och oppehålla henne medh sinne nådh genom sin helge Anda till thet ewigha liffwet. Then ewige Gudh gifwe henne sin welsignelse. Amen.

När barnet är kommit dödt till werldenna och icke blifuit döpt.

Käre wenner, här är en barnsängz hustro, som nu håller sin Kyrkegångh, hon begärer en almenneligh böön af thenna Christeliga Församblingenne, at I wilien sampt med henne, af hiertat tacka then fromme och trogne Gudhenom, at ändoch han hafwer (effter sin nådigha wilia) lagdt henne i barnsnödenne itt tungt kors oppå, så hafwer han doch som en frommer Fadher gifwit henne tröst, tolamodh och lindringh, och nådeliga hulpit henne efter sin faderligha wilia. Honom befalar hon sigh genom ena almenneligha böön, at han wille och framdeles blifwa hennes nådigha Fadher, trösta,

styrkia och genom sin anda nådelighen oppehålla henne vthi hennes hela lifztijd til thet ewigha lifwet. Then milde Gudhen gifwe henne sin Guddomlighe welsignelse. Amen.

CAP. VIII.

Om syndaboot, skriifftermål, Afflösning och Kyrkio Disciplin.

Först. Skole predikanterna vnderwijsa wåre vndersåter, att the samptlighen af alt hierta tacka Gudh wår kiäre himmelske fadher, att han then försoningh, som wår kiäre Herre Jesus Christus för oss och wåra synder, genom sin pino och bittra dödh, giordt hafuer, så mildeligha och täckeliga annammer, at han icke allenast then ena gången i Döpelsen tagher oss til wenskap och förlåter synderna, vthan och huar någon genom Diefvulens äggelse och menniskligh swaghet, åter råker falla vthi swåra och fördömligha synder, så will han än tå icke hafua nådeporten tilstengd, vthan wil, at han altijdh skal öpen wara, allom och huariom och enom, som vthaf hiertat sigh omvända, och til en rätt Christeligh syndaboot skicka will. Och ther menniskian icke sigh sielff opretta kan, haffuer gifuit predikoembetet then fulmacht, at huadh thet löser på iordenne, thet skal wara löst i himmelen. Matth. 16. Alt thet tu löser på
Matt. 16. 19. iordenne, thet skal wara löst i himmelen. Matth. 18.
Matt. 18. 18. Sannerligha säger Jagh edher etc. Alt thet I lösen på iordenne, thet skal wara löst i himmelen. Ty ändoch ingen på Gudz barmhertigheet synda skall, och at eho som helst så hårdt medh onskone bebunden är, att han sigh ther til fördristar, then samma gör sigh plat och aldeles owerdighan til Gudz nådh: Lijkwäl will icke

Gudh för någor menniskiors onsko skull, warda ordelöös, Ty Gudz gåfwor och kallelser äro iu altijdh sådana, som Paulus sägher, at han them aldrigh kan ångra, Ja, Gudh sägher sielff genom Propheten Ezech. at han icke haffuer lust til Syndarens dödh, vthan iu will at han omwänder sigh och leffuer. Therföre skall och ingen som hafuer råkat åter falla i någon synd, hon ware så stoor som hon kan, hwarken förtuifla eller ther vthi blifua, vthan strax medh thet aldraförsta omvända sigh till Gudh igen, med itt ångerfullt hierta, och begära nådh och sigh medh Gudz ordh, som skeer i aflösningen och Herrans Natwardz brwk, trösta.

Rom. 11.
Ezech. 33.

Till thett andra. Är achtandes, att nu icke talas om then bättringh eller syndaboot, som wij allesamman daglighen för händer hafua moste, bekennandes altijdh in för Gudh oss syndare ware, såsom wij och wisserlighen äre, i thet wij icke så fullkomlige hålla hans helge budh, som oss borde. Och moste fördenskuld altijdh så bidia, som wår kiäre Herre Jesus Christus oss haffuer lärdt i Fadher wår, Nembligha, förlåt oss wåra skulder etc. Om huilket Propheten Dawidh i Psalmen och så talar, ther han sägher: Jagh kenner mina misgerningh, och min synd är allestädz för migh. Och S. Paulus til the Romare: Jagh weet at i migh, thet är, i mitt kiöt, boor inthet godt, wilian hafwer iagh, men at göra godt thet finner Jagh icke. Om thenna dagliga och almenneligha bekennelsen och bättringen talas icke, som sagdt är, nu så enkannerligha: Vthan man talar rätzliga här om the groffua laster och dödz synder, ther en af berådt modh, wetandes och wiliandes öffuerträdher Gudz budh, och syndar emot Samwetet, bedröfuar och bortdrifuer ifrån sigh then helge Anda, och fördenskuld åter faller i Gudz wrede, och warder skyldigh til ewinnerlighit straff. Och kunna thesse synder skee i tweggehanda måtto, Först lönligha, så at

Ps. 51.
Rom. 7.

thet ingom är kunnogt, vthan Gudhi och syndarenom allena. Sedhan kunna the och skee oppenbarligha, ther gerningen är worden oppenbaar, och hela Församblingenne kunnogh. Såsom nu til thet som lönlighit är, hörer lönligh bekennelse och bättringh: Så hörer och til thet som vppenbarligha bedrifuit eller allom kunnogt wordet är, en oppenbara bekennelse och bättringh. Till thett första tienar hemligh Skriftermåål. Men til thet andra, tienar then som kallas oppenbara skrifft.

Om hemligh skrifftermål.

Till thett första. Hemligh Skrifftermål säijas wara tweggehanda slagh, itt, ther han som syndat hafuer, bekenner sigh hemligha för Gudh och eliest *(quo ad speciem peccati)* vthtryckelighen för plat ingen, effter som Publicanen skriftade sigh i templet och eliest otalige mänge flere, som skriften omtalar, huilke alle och ther igenom fulkomligha fåt hafua syndernes förlåtelse, ty är hon och lijka som aff Gudi befaladt, rätteleghen af nödhen, så at henne föruthan, kan plat ingen komma til syndernes förlåtelse. Och twert om, ther och någor således för Gudi sigh rät skrifter, honom warder all synd förlåten, ehuad han sigh sedhan för menniskiom skrifter eller eij. Thetta är wist och kan icke fehla, huilket och Salomonn menar, ther han säghér i Ordspråken:
Prov. 28. Then sin misgerningh neekar, honom skal icke gå wäl. Men then henne bekenner och öfuergifuer, honom skal barmhertighet wederfares.

Thet andra slaghet, ther en bekänner sigh således vthtryckeliga, och så för någon menniskio. Och än tå at thenna andra hemlige skriftermålen icke så enkannerligha eller alment är af nödenne, icke heller är i skriftenne någorstädes klarligha budin, och fördenskul frij och wilkorligh wara moste. Så är doch för orsaker

skul nyttigt at Christet folk och så henne behåller, och vnder tijdhen brukar, så at man gåår til Kyrkiotienaren, eller och någon annan, som i skriftenne är förfaren, och låter honom förstå sins samwetz beswäring, på thet honom må gifuas rådh och tröst vthaf skriftenne. Ty thet äro icke alle, som vthi the swåra syndafall sigh sielfue weta rätt skicka in för Gudh. Så är och aflösningen en ganska stoor och trösteligh Gudz gåffwo, och fördenskuld ingastädz til förachtandes, huarken hemlighen eller vppenbarligha.

Thett är wäl sant, at then almennelige predikanen, ther wår Herre Jesus Christus för en Försonare och itt offer för wåra synder vthropat warder: Der är en sanskylligh och fulkomligh aflösningh, så at ho som hälst ther oppå troor, han warder ther igenom in för Gudh i himmelen aflöst. Men then som icke troor, honom warder alla hans synder behåldna, Lijkwäl medhan Evangelii predikan icke så enkannerligha ställt är in oppå en heel Församblingh, vthan må och skal så wäll fåhm, ia, och blott ene menniskio, när så behöffues, förkunnadt warda, Såsom och wår Herre Christus sielf, vthan al wedersyn predikadhe för mångom, för fåhm, och vndertijden för en ensam menniskio. Derföre skall och tå synnerligh predikan, then man eliest plåger nämpna *Absolutionem privatam*, blifua ståndandes som waant är, allom till tröst och styrkelse som henne behöfua och bruka wilia.

Till thett andra. Haffuer vnder Påwens regeringh thenna skrifftermålen vthi margehanda måtto waritt misbrukadt, först således, att ändoch Påwen sielff och i sanningenne ingen annor budh på henne vtgifuit hafuer, Så hafua lijkwäl the Påweske föregifwit, at hon skulle wara budhin aff Gudhi, wrånglighe dragandes ther till några skriffter: Och at hon skal så strängeligha waridt budin, at medh mindre man vpröijer för prästenenom alla sina synder, skall han icke kunna

warda aflöst eller få syndernes förlåtelse. Endoch i Psalmen står: Ho kan merkia huru ofta han syndar. Psalm. 19. Sedhan hafua the och bundet henne widh wissa personer, tijdher, ordeformer, tungomål etc. emot hennes rätte art och natur, effter hon är itt fridt welkorlighit tingh, såsom sagdt är. Ther till hafua the och här infördt theres afgudeske *opus operatum* (såsom the nempnat) så at en medh thet omak och blygd som han hafuer ther aff, at han opräknar och röijer sina synder, skall förtiena syndernes förlåtelse. Så äro tå thenna och än flere, the Påweskes misbrwk således ganska stoor och wederstyggeligh, lijkwäl få wij icke fördenskuld stygges widh sielffua tinget som eliest kan wara nyttigt, vthan wij skole läggia misbruket bort, och behålla tinget vthi en rätt Christeligh brukningh, så kan thet wara oss så til gagns, som misbruket är the Påweske skadelighit, lijka som wij och göre medh Christi Natward och annor stycke, som the Påweske misbrukat hafua, och ännu misbruka.

Till thett Tridie. Endoch thenna skrifftermålen är (såsom nu sadhes) till ingen wiss tijdh bunden, vthan när som helst thet kan behöffues, och enom sielfuom täckes, må han gå til skrift. Lijkwäl effter thet menighe man är fast försummeligh, så i thetta stycket, som i all annor, är wäll lijdelighit, Ja thet kan och wara nyttigt, at man behåller ther till (såsom waant är) en besynnerligh och wiss tijdh om åhret, på thet the som eliest inthet sköta här om, måghe således hafua en opwäckelse och förmaningh af tijdhen, ther medh kunna och tå presterna göre sigh ledighe, til att medh så mykit större flijt förhöra och ransaka them som framkomma, i *Catechismo* och annadt huad som är aff nödenne. Huilken ransakan är och en stoor orsak ther till, att wij thenna hemligha skrifftermålen, för the enfaldigha och vnge Christne skole behålla.

Till thett fierdhe. Är then sedhen, som landzpresterna hafua, att the (när skrifte tijdher äre) äre här medh hwar androm til hielp, och samptligh höra skriftermål, och så wäl för orsaker skul lijdeligen, Ty thet händher ofta, att en enfaldigh menniskia är dristigare till att oppenbara sitt feel och brister för en fremmande, än som för sin egen Soknaprest. Item när wahlet är på them som skriftermål höra, gåår mången hälst för then som han i sakenne troor bäst. Doch huar thes förinnan någrom af them något förekommer, som *pastor loci* behöffwer weta, thet skal han honom kundgiöra. Så skole och presterna medh synnerligh flijt tagha sigh til wahra, at the thessa samquembder icke vthi någon måtto misbruka til öffwerflödigh *Collatz*, lösachtigt taal eller annor sådana fåfengio, then prästmäns personer altijdh illa ståår, men vthi sådana sampnat är plat olijdeligen. Åro och någre ibland prästerna, som heller wilia eensamma höra skriffttermål i theres sokner, på thet the thes bättre måge få weta, huru thet sigh medh hwar och en som wnder theres wårdnat är, rätsligha tilstår, thet skall wara them frijt, så wäl på then tijdhen som andra tijdher om åhret, allenast at the begynna thes förre oppå, at tidhen icke warder them således för kort.

Till thett fämpte. Så skole och Kyrkioprästerna altijdh (så mykit them kan wara möielighit) så lagha sina saker, at the om aftonen för helgedaghen eller om helgedagz morgonen, äre i Kyrkione en tima widh lagh, eller åt minsto en half tima för än the begynna almenneligh Kyrkiotienst, på thet om några äro som wilia gå til skrift, måge i så måtto ther till hafua tilfälle. Skola och presterne giöra sin flijt, förmana åhörarna, at the som wilia besökia Herrans Natwardh, gå til skrift näst föregången bönedagh, på thet the kunne thes bättre öffwerwägha then vnderwisningh som the genom Gudz

Ordh af predikanten hördt hafua, och sålunda sigh wäl beredha, at the Herrans Natward begå kunde. Och skola the som skrift höra, sittia vthi vppenbara rum i Kyrkione för all mans öghon, at the således kunna blifwa vthan taal och mistanka.

Till thett S[i]ette. Skal hwar Skriftefader som sätter sigh vthi skrifftestolen, wäl betänckia och öffwerwäga, at han sitter i Christi stadh som S. Paulus säger 2 Cor. 5. Och at Gudh af honom fordrar synnerligh troheet. 1 Cor. 4. Och sålunda see sigh wäl före, at han icke gifuer Gudi orsak någors menniskiors blodh fordra af sina händer. Ezech. 3. 33. Ty om han i annen måtto wore så ostraffeligen som en Ängel, och vthi sitt embete, til huilket och så hörer säija skrift, och förkunna bootferdighom aflösningh, hoss någon, af huad stånd han wara kunne, antingen för folkz fruchtan, onådhe, haat, nijt, fiendskap eller huadh Nampn the hälst hafua kunde, försummer och tilbaka låter thet som hörer til sins åhörares salighet, så måste then komma på förderff och fördömes. Skola fördenskuld betenckia Gudz egentligha befalningh. Esa. 8. Fruchter idher icke såsom the göra och gruffwer edher icke, vthan helgher Herren Zebaoth, honom låter wara edher fruchtan och förskreckelse, så skal han warda edher een helgelse. Jerem. 15. Therföre sägher Herren alt så: Om tu håller tigh in till migh, så wil Jag hålla migh in till tigh, och tu skalt blifua min predikare, Och om tu lärer the fromma skilia sigh ifrån the onda, så skalt tu wara min lärare, och för än tu skulle falla in till them, skole the falla in til tigh. Så och Ezech. 13. Jerem. 23. Apoc. 21. Matth. 25.

2 Cor. 5. 1 Cor. 4. Ezech. 3. 33. Esa. 8. Jer. 15.

Till thett Siundhe. Effter folket icke gerna hörer sigh för något feel nämpnas widh nampn vthi predikan (thet och predikanten icke lättelighen göre skall) så måste tå predikanten inthet thet låta stå tilbaka vthi

aflösningen, ther han enskildt medh sin åhörare tala fåår. Ty skole skriftefäderna påminna och vnderwijsa folket, at the icke så i hopetals gå til *Absolution*, vthan en och en, och the andra icke wara så när, att the höra huadh predikanten och then aflösningh begärer, sigh emillan tala, på thet att en blödigh syndare sin beswäringh kan eentligha vpteckia och tröst sökia, Så och at predikanten vthan förargelse, och medh beskedeligheet, kan then sitt feel påminna, som thet behöfuer, och sålunda sigh befrija, at han icke är skyldigh till åhörarens förtappelse, ther han sigh icke omwänder. Ezech. 3. 33. Jerem. 5. Och skall i thet fallet inthet anseende wara til någon person, andeligh eller werlzligh, vthi huadh stånd och kall then skrift tagher kan aff Gudhi och höghe Öffwerheten stadder wara. Ty then som mykit gifuit är, aff honom skall mykitt warda vthkrafdt, Och hwem mykit befalt är, aff honom skal mykit warda äskadt. Luc. 12. 48. Ty huar the personer som äre i stoor herligheet i werldenne, draga stort kall och embete, icke trolighen til Gudz fruchtan förmanes, och aff vngdomen ther till hållas, vthan tillåtas til säkerheet, fölier först i sinom tijdh lekamligh vndergångh, icke allenast them sielffwom, vthan mångom androm til lekamligh sorgh, och sedhan them til förtappelse på siälennes wägna (thet Gudh nådigest allom afwände) större hoos them, än ringe och förachtade folk, Ty så säger Salomon. Sap. 6. The mechtige skole mechteliga straffadhe warda. Så warder och then predikant mere straffwerd, som för weld och wenskap, skencker och redhogha Christi fulmacht at lösa och binda, misbrukar, och sålunda hielper till, att sådant mechtigt straff på them faller, som honom borde warna. Ty skole och the predikanter, som äre betrodde til att predika och aflösa vnge Härskapet, eller the som af Adelen i landena opwäxa, flitelighen påminna, at the icke igenom Gudz

ordz och the högwerdiga Sacramentz förachtelse, öffuerflödighet, okyskheet, öffuerdådigheet, eller eliest andra grofue laster, gifua Gudhi orsak att antingen förkorta theres liff, eller göre them oly[c]ksamme i framtijdhen och tillåta them falla i åtskilliga bedröfwelser, som then helga skrift och dagligh förfarenheet witnar. Thett samma skal huar prästman i sin Församblingh göra, at ther han weet sin åhörare wara en Gudz Försmädare, eedebwk, trulkarl, Signare, Sabbatzbrytare, predikantz förföliare, vprorisk och olydigh sin rette Öffwerheet, wredsam, hatefull, hembdgirigh, oförsonligh, långwredken, lösachtigh, Swermare, högferdigh, bedragare, swijkful i handell medh falsk warur, falsk wigt och måål, Ockrare, förtalare, och til flere sådana laster benägen etc. Öffwer huilka Gudz doom fälter är, at the som sådant göra, skola icke ärffua Gudz rijke. Att sådana i hemlighe skriftermål, trolighen rättes, och hwar the bättringh icke loffua, at them icke tillåtes *absolution*, fast mindre till Herrans Natward.

Till thett Ottonde. Skola och the som skriftermål höra, grannlighen tagha sigh til wahra, at the ingen deel sättia them som sigh hemlighen skriftat hafua, läsningh, fasto eller annat slijkt, som vnder Påwen haffuer waritt sedwänio, widh then grunden, at the här medh skole bötha theres synder, Ty sådana handell är fast emot troone, och smädeligh emot Christum, genom huilkens pino och dödh allena alla synder warda borttagna. Han är försoningen för wåra synder (säger S. Johannes) och icke allenast för wåra vthan
1 Joh. 2. och för hela werldennes, efter som och aflösninges orden thet samma predika och betygha. Doch skall han som skriftermålen hörer, gifua honom som sigh skriftat hafuer, en troghen och alfuarligh förmaningh, at han flijtelighen tagher sigh til wahra för syndh, på
Joh. 5. thet honom icke något werre wederfaras skall, Såsom

Christus sadhe till then som han hafuer giordt helbregda. Theslikest må han och wäl gifua honom som sigh skriftat haffuer, rådh, huru han skal sigh yterligare tagha till wahra, för then synd han hafuer warit infallen, huru han sigh hålla skall medh ätande, drickande, klädande etc. på thet han och i så måtto tilfällen til synden sigh förtagha må. Men han skall lijkwäl låta blifuat vthi hans eghit welkor, och ingalunda ther bebinda hans samwet, såsom man hafuer pläghat göra tilförende vnder Påwen. Men thett man och i skrifftermål vnder Påwedömet, hafuer plägat gifua eller sättia besynnerligha Patroner, till huilka han i sin nödh skulle hafua tilflycht, effter thet hafuer warit ett skeenbarlighit afguderij, skall thet sätt wara platt aflagdt, Ty thet är icke meer än en patron, huilken alla synder fördagtinger och framställer för Gudh, Nemligha, han som sielfuer är bådhe Gudh och menniskia Jesus Christus wår Herre. 1 Tim. 2.

Till thett Nijonde. Skole och the som skriftermål höra, lämpeligha och warligha fara medh the vnge och enfaldigha, som för them framkomma, att the icke förskreckia them medh hårdh ordh eller snöpligh, så at the blyas widh yterligare komma igen, eller och förarga them medh obeskedeligha spörsmål, så at the gå werre ifrån them, än the komma för them, efter som vndertijdhen wäll plägher skee.

Huar några framkomma til skrift, som äre så til ålders kompne at them böör weta och kunna läsa Fader wår etc. Troon, bodhorden etc., och han som skrifftermålen hörer, befinner, at the slijkt ännu icke kunna, tå skall han theste flitigare förmana them, at the sådant ännu medh thett aldraförsta lära, så at the och ingalunda biuda sigh fram til Sacramentet, för än the thet alt redeligha hafua lärdt och kunna. Sedan skall man och fråga honom till som skrifftermålen gör, om han begärer warda aflöst: Item, om han will bättra

sigh, öffwergifua syndena och lefua vthi Gudz fruchtan. Theslijkest må man än widare frågha (der så behöfwes) om han will gifua them allom wenskap som honom hafua brutidt emot, och förlijka sigh medh them som han hafuer giordt orätt eller förtörnat, om han will öfuergifua sin onda och förargeligha sedh, som han hafuer medh stoort swalgh, ohöfweskt taal, eedher och banskap, bolerij eller andra vppenbara och fördömelighe laster, som stoor förargelse åstadh komma, och lijkwäl icke pläga komma vnder vppenbara skrifft. The skole och förmanes som sigh låta skrifta, at the öffuergifua och flitelighen taga sigh till wahra, icke allenest för sielfue syndenne, vthan och så för alla handa tilfälle, fly rum, personer, och annat som gifuer tilfälle och orsak till syndh. Item, at the fliteligha och troligha bidia Gudh, at han them nådeligha hielper till bättringh, och bewarer för Diefwulen och alt ondt. Och när alt sådant vtlofuadt är, må presten gifua honom som sigh skriftat hafuer aflösningh.

Till thett tijonde. På thet att enfallige präster måge itt wist sätt hafua at tala om sådana stycker, när theres åhörare gå till skrifft, är them samptlighen nyttigt at här insättia the frågestycker, som Saligh Doctor Luther tyske församblinger framstält haffuer, på thet att predikanterna kunna merkia, huru åhörerne saken förstå, helst vngdomen och andra, them han icke weet huru the sina Christendoms stycker kunna.

Tror tu att tu äst en syndare? Swar.

Ja, thett weet Jagh och troor thett wist.

Huru west tu thet? Swar.

Aff Tijo Gudz budh, them iagh inthet hafwer hållidt.

Tycker tigh thett illa wara at tu syndat hafwer? Swar.

Ja, wisserligha.

Hwadh förtienar tu medh synden? Swar.

Jagh förtienar ther medh Gudz wredhe, onådhe, thenn timelighe dödhen och ewigt straff. Rom. 2. 6.

Hoppes tu warda saligh? Swar.

Ja, Jagh hoppes.

Hwar medh tröstar tu tigh? Swar.

Widh min milde Herre Jesu Christo.

Huilken är Christus? Swar.

Christus är en sanner Gudh, och en san menniskia, then för min saligheet alt vträttat hafuer, som Jagh i then andra Troones Artikell läser, troor och bekenner.

Här läser then som skrifft tagher alla Troones Artiklar, så frampt predikanten tilförende icke weet honom thet kunna.

Huru många äre Gudherna? Swar.

En allenast, doch tree personer, Fadren, Sonen och then helgha Anda.

Hwadh hafwer Christus giordt för tina skuld? Swar.

Han är för mina skuld dödher, och hafuer för migh sin dyra blodh vthgifuit, migh til syndernes förlåtelse.

Är Gudh Fadher och then helgha Anda för tigh och dödhat? Swar.

Neij, ty Fadren är Gudh, så och then helghe Anda. Men Sonen är bådhe sanner Gud och san Menniskia, som för migh är dödher och haffuer för migh sin blodh vtgutidt.

Huru westu sådant? Swar.

Aff thet helgha Evangelio och Sacramentzorden, att han migh vthi Sacramentet sin helgha lekamen och blodh till min salighetz pant, skencker och gifuer, som på korset för migh wardt vthgifuen och vtgutin.

Huru lydha Sacrament ordhen? Swar.

Wår Herre Jesus Christus i then natt tå han förrådder wartt etc.

Troor tu och at i Herrans natward är Jesu Christi lekamen och blodh? Swar.

Ja, thett troor Jagh.

Hwar af troor tu thett? Swar.

Aff Christi ägna ordh: Tagher och äter, thetta är min Lekamen, tagher och dricker, thetta är min blodh etc.

Hwadh skole wij göre när wij i natwarden äte hans Lekamen, dricke hans blodh och sådana wår saligheetz pant annamme? Swar.

Wij skolom betenckia och förkunna hans dödh, såsom han oss lärdt haffuer: Thetta görer til min åminnelse.

Hwarföre skolom wij thett göra? Swar.

Att wij lärom troo, at inthet Creatur i himmelen eller på iordenne, kunde betala för wåra synder, vthan Christus, sanner Gudh och menniskia allena, och att wij lärom förskreckias för wåra synder, och ingalunda ringa, vthan högt achte them, och tröste oss widh Christi förtienst allena, och sålunda salige warda.

Hwadh haffwer bewekt Christum at han gaff sigh i dödhen? Swar.

Hans stora kiärlighet til Fadhren, til migh och alla syndare, som skrifuit stäår. Joh. 14. Rom. 15. Gal. 2. Eph. 3.

Hwarföre gåår tu till Christi natwardh? Swar.

Att Jagh ther medh styrker mina troo, att Christus för mina Synder, af sin stora kiärlighett til migh är dödher, som sagdt är, och at Jagh aff honom lärer älska Gudh och min nästa.

Hwadh skall beweka menniskian, at hon offta gåår till Herrans natwardh? Swar.

Christi befalningh och nådige löffter, sedhan menniskiones stora trångh.

Hwru skall predicanten sigh förhålla hos then menniskia som känner ingen rörelse hoos sigh, som beweka henne till at sökia *absolution* och Herrans natwardh? Swar.

Then skall han trolighen rådha, at hon öffwerwäghar om hon är aff kiöt och blodh, och troo then helga skrifft, han (hon) talar om then strijdh som är emillan kötett och Andan. Gal. 5. Rom. 6 et 7. Til thett andra, att hon seer sigh före om hon är i werldenne, ther synd och nödh inthet fattas, som skrifften och sägher, Joh. 15. 16. 1 Joh. 2 et 5. Till thett Tridie, skall then och påminnas om Sathans flijt i werldenne, som belägger Menniskian medh mordh och lögn, och will ingen fridh vnna henne dagh eller natt. Joh. 8. 16. 1 Pet. 5. Eph. 6. 2 Tim. 2. Så wijdt LUTHERUS.

Men afflösningena skole presterne gifua icke medh latiniskt ordh eller Form, såsom vnder Påwen hafuer waridt en osedh, vthan thet skall skee såsom och alt annadt, på almennelighit mål, så att the som aflösningen annamma, måge förstå hwadh til them sagdt warder, och hafua ther aff så mykit mera tröst och förbättringh. Ther medh mågha the tå bruka till aflösningh then form och sätt som ståår i handbokenne, eller något annat sådant, som och thetta effterföliande, läggia handena på hans hufwudh som afflöses och säija:

Alzmechtighe ewighe Gudh, wårs Herres Jesu Christi Fadher, ware tigh nådeligh, och för sins Sons wårs Herres Jesu Christi pino och dödh skuld, förlåte tigh alle tina synder, och Jagh vthi

samma Vårs Herres Jesu Christi nampn, effter hans befaldningh, och vthi hans ordz kraft, ther han sägher: Hwilkom I förlåten synderna, them äro the förlåtna etc., sägher tigh frij, ledigh och löös ifrån alla tina synder, I nampn Fadhers och Sons och then Helghe Andes. Amen. Gaak medh frijdh.

Skole och predikanterna som höra skriftermålen, icke göra för långt medh förhör och förmaningen, för månge gamble och swages lägenhet skull, vthan på thet kortaste repetera *partes pœnitentiæ*, och vthaff Tijo Gudz bodh drifua *Concionem*, huru the känna sina synder och hwadh ijdher och ånger the ther aff haffua, effter genom Lagen är syndennes kundskap. Rom. 3. Såsom och af *Symbolo Apostolico* trösta them som rätt sina synder bekenna, och förnimma theres troos bekennelse. 2 Cor. 13. Försöker ider sielfua, om I ären i tronne, bepröfuer edher sielfua, eller kennen I edher icke sielfua att Jesus Christus är vthi edher, vthan så kunne wara, at I odughlighe ären.

Om them som stå i långlig trätto.

Händer och, bättre Gudh, ofta, at många finnes, som antingen på sina ägna, eller förwanters wägna, äre komne i trätto, haat och owenskap, och effter Adams exempell förewende fijkonne bladh, at the för owenskapen skuld, inthet kunne gå till *absolution*, och sålunda några åhr hålla sigh ifrån Herrans höghwerdighe natwardh, Them skole predikanterne fliteligh förmana och vnderwijsa, att the äre effter Gudz-ordh, skyldighe sådan owenskap genom fogeligh medell affskaffa. Ty then så hårdt fattar owenskap til sin nästa, at han för owenskapen skuld, kenner sigh icke thora bruka

Herrans natwardh, så är han owerdigh till at bidia Fadher wår etc. och all annor Gudz tienst göra, Ja till Christi förskyllan och syndernes förlåtelse. Ty skole the förmanas, antingen förenas sigh emillan. Matth. 18. 1 Cor. 6. Och ther then wägen icke tagher lagh till enigheet, vthan saken skall skiutas till höghe Öffuerheten, som Gudh hafuer satt them frommom til förswar, och them ondom till straff, eller och them som i landzänderne på höghe Öffuerhetennes wägne thet samma göre skole, så skall thet skee vthan wrångwijse stämplingh, håån och bitterheet, och vthan hembgirigheet, rätten sökia, och låta sigh nöija medh then doom som Gudh genom ordentligh Öffuerheet täckes gifua. Proverb. 29. Hvars och ens doom kommer af Herranom. Ty skall then parten blifua aflöst som förlijkningh medh godh skääl tilbiuder, ändoch then andra parten icke will lijdeligh welkor, för sin hårdheet, wedertagha. Doch skall then parten som *absolution* söker, strijdha emot kötzligha swagheter, som honom reeta till haat emot sinom motståndare.

Om Vppenbara Skrifftermåål.

Thett är af dagligh förfarenheet kunnogt, at intet werdzlighit Regemente, Hwshåld eller Scholer kunna förkofres, tilwexa, bliffua långwarighe och ståndachtighe, och alt skickeligha ther tilgåå, ther icke tilbörligh agha, tuckt och disciplin emot them motwilligom och ohörsammom, widh macht hållas. Hedningarna, aff naturen weta thet säija, at ther agha och fruchtan är, ther är tuchtigheet och äro: Mykit meer will thett och wara vthi thet store Gudz hwset, Gudz Församblingh, thett Gudh genom *ministerium* förer sin helsosamma ordh, och the högwerdighe Sacramenten, at ther må och wara nödtorftigh Kyrkio Disciplin, effter Gudz ordz grundh.

Ty medhan Gudh will hafua sådant folk, som honom vthi heeligheet och rätferdighett, till huilka han menniskian först skapat hafuer, tienar, och ther vthi vandra skall, och hafuer oss icke til orenlighett, vthan til hel-
1 Thess. 4. 7. gelse kalladt; Will och icke at man skal kasta perlor
Matth. 7. 6. för swijn, icke heller gifua hundomen thet heligt är; Så och ther någon Evangelio owerdelighen wandrar, är
1 Cor. 5. 11. Gudz Församblingh förbudit medh honom äta eller dricka, vthan hon moste skiuta honom ifrån Församblingen: Derföre kenna wij oss på wårt höghe Konungzlighe embetes wägna, thett Gudh oss laglighen betrodt och antwardadt hafuer, för Gudi skyldigh wara, och medh Christeligh alfwar, ther om oss trolighenn wårda låta, at ogerningz menniskior, och grofue förargelser, genom huilket Gudz werdige nampn warder försmädatt, thet helga Evangelium lastat, Gudz Anda hos the Gudfruchtighe bedröfvadt, och wåre vndersåter förwerradhe, Gudz wredhe och landz plåghor öfuer wårt Konunga rijke, opwäckt etc. må afskaffas och straffadt blifua. Wele fördenskuld effter Gudz alfwarlighe befaldningh, medh all möieligh flijt sådant effterkomma, och icke allenast genom wåre befalningzmän, som på wåre wägna i landzänderna swärdett föra skole, Gudz bodz motwillighe öffwerträdare låta effter Lagh ordentlighen straffas: Vthan och medh Christeligh Disciplin, ther miströdare för rätmätighe omständigheter skull aff oss till lifuet warda benådde, öffuer them gåå låta.

Och kalle wij Christeligh Kyrkio Disciplin, eller Kyrkioplicht, icke huadh som en predikant, effter sina ägna *affecter*, och kan skee förbittradhe sinne eller itt argt vpsått emot sina åhörare, företagher. Ty vthi sådant fall, haffuer Gudh förbudhit predikanten regera såsom
1 Pet. 5. en Herra öffuer åhörarena: Vthan medh Kyrkio Disciplin och plicht förstå wij thett Gudh i sitt ordh låter förnimma, huru handlas skall medh them, som motwillighen

Gudz Lagh och bodh öffuerträdha och ingen bättringh göra, Ty medh himmelrijkes nyklar will Gudh, att i Församblingen skall handlas efter skriftennes grundh och exempell, som Christus sägher: Såsom Fadren hafuer migh sändt, så sender Jagh edher. Joh. 20. 21. Och när predikanten efterfölier thet som i skriftenne hafuer sin grund, weet han, at Christus handlar och talar genom honom. Thet ären icke I som talen (sägher Christus) vthan min Faders Anda som talar genom edher. Derföre haffuer och Christus sin Församblingh icke allenast gifuit nykelen til at lösa på iordenne, vthan och at binda the obotferdigha i theres syndh. Och hafuer thenna bindenykelen så stoor kraft och löfte, som then andra til at lösa ifrå synden then menniskian som bättringh gör. Ty Christus sägher: Alt thet I binden på iordenne, skall wara bunditt i himmelen, Och huilkom I behållen synderna, them äro the behåldna. Matth. 16. Johan. 20. Och är thet en meningh, när man sägher: Lysa en i band, behålla honom i hans synder, antwarda honom Sathan i wåld til kötzens förderff, som Paulus talar. 1 Cor. 5. Här om fins i skriftenne klara exempell: Christus ropade wee öffwer Corazin, Betzaida, the Phariseer och skriftlärda. Luc. 10. 13. Matth. 23. Petrus hafuer brukadt bindenykeln öffuer *Ananiam* och *Saphiram*. Act. 5. Och then Trulkarlen *Simon*. Act. 8. Paulus öffuer then Trulkarlen *Elymas*. Act. 13. Och then som lågh i blodskam. 1 Cor. 5. Sådan exempel folgde de gambla Fäder, som AMBROSIUS medh *Stelliconis* skrifvare, Ja, medh Keijsar Theodosio sielff, när han i grymheet och hastigh wredhe vthi Thessalonica lät vtgiuta oskyldigt blodh.

Hitt hörer thet Gudh sägher. Zachariæ 11. Och Zach. 11. Jagh wachtade Slachtefårenn för the älända fåren skuld, och togh twå staffrar till migh, then ena kalladhe Jagh lust, och then andra kalladhe jagh wee och wachtadhe fårenn. Och om stock och staff stååår. Psalm. 23. Och

S. Paulus kom icke allenast till sina åhörare the Corinther medh sachtmodighom Anda, vthan och rijs, och skole menniskiones såår förbindas, så måste wijn och olio ingiutas. Luc. 10. Och skole predikanterne Nykelen til at binda, således bruka, at the i predikningerne frijt vpläta sin mun, och hoos alla ståndh synderna frijmodeligha straffa, effter som the i Propheterna, Johanne *Baptista*, Christo sjelf och Apostlarna exempel hafua, Ty så är alffuarlighen befaladt af Gudhi. Esa. 58.
Esa. 58. Ropa tröstelighа, spar inthet, vphäf tina röst som en Basun, och förkunna mino folke theres öffuerträdelse, och Jacobs hws theres synder. Ezech. 3. 33. Tu men-
Ezech. 3.33. niskio barn Jagh hafuer satt tigh til en wechtare öffwer Israels hws. Joh. 16. Then helga Anda skall straffa werlden för syndh. 1 Tim. 5. The som synda, straffa för allom, at andra skole fruchta etc. Sedhan ther sådana förmaningar som skee i gemen inthet hielpa, vthan syndaren faar fordt, skola the effterfölia Christi regla. Matth. 18. Serdeles tagha samma syndare för sigh, och om motstånd är, tagha twå eller tree ther till, som Gudz fruchtan elska, och syndaren till bättringh rådha kunna. Och der syndaren är stadder i någon syndh som hörer vnder band, skal han icke strax vppenbarlighen säijas i band, vthan aff predikantenom förbiudas något vmgenge i Kyrkio saker, som är stå fadder, tiena brudehoff til Kyrkio och ifrå, såsom och hålla sigh ifrån Christi natwardh etc. til thes han sigh bättrar. Och kallas thet *excommunicatio minor*, thet mindre bandet.

Men ther syndaren faar fordt i syndenne, och inga förmaningar vptagher, så måste tå fölia *excommunicatio maior*, som rätteligheh kallas band. Huadh den *excommunicationem maiorem* tilkommer, som vthi alla Evangeliske Församblingar, så wäl som vthi wårt Konunga rijke hafuer warit och ännu är i bruk, skall hon medh effterföliande sätt hållas, och rätmäteligheн brukas och achtas.

Till thett första. Såsom här strax tilförne sagdt och betyghat war, om hemligh skriftermål, at hon är tweggehanda, Så skall man och nu thet samma förstå om oppenbara skriftermål, nemligen att hon och så är tweggehanda. Thett första slaghet ther af är, när en heel Församblingh, eller en sampt medh hela Församblingenne vppenbarligha bekenner sigh hafua syndat emot Gudh och hans helgha budh, och således gifuer sigh honom skyldigh. Effter thett sätt som nu plägar skee strax effter predikan eller och eliest, der predikaren eller presten förtälier skrifftorden för Folkena, och folket sägher effter. Thenna skriftermålen är godh och nyttigh, och hafuer sin grund af skriftenne. Ty så synes och Israelz folk haffua skriftat sigh på theres försoningz högtijdhes dagh, som skrifues i then tridie Mosi book. Item, then skriftermål som Daniel, Esras och Nehemias på sina och folkens wägna, giorde, hafuer och warit sådana. Sammalunda folket som lät sigh döpa i Jordans flodh, synes hafua och så skriftat sigh.

Levit. 16. Dan. 10. Esræ 12. Nehe. 1. Matth. 3.

Men thet andra slaghet är, thet man nu egentligha kallar *pœnitentiam publicam*, vppenbara skrift, then så hafuer sigh, när någor hafuer bedrifuitt någon last, en eller flere, så at thet är oppenbart och allom kunnogt wordet, och går fördenskuld til och bekenner samma sin last vppenbarligha bådhe för Gudh och menniskior, begärer Nådh af Gudhi och förlijkningh medh Församblingenne, vtlofuandes bättringh och all tilbörligh och Christeligh lydno. Sådana skriftermål tyckes then förloradhe Sonen någorlunda giordt hafua, Tå han sadhe: Fadher, Jagh hafuer syndat i himmelen och för tigh, och är icke werdh här effter kallas tin son, giör migh såsom en aff tina leghodrengar etc.

Luc. 15.

I Förtijdhen haffuer mångahanda sätt warit brukadt til thenna skriftermålen, och hafuer och hon warit vnder Påwens regemente i stort misbruk. Huarföre och hon

mångastädz til en stoor deel, nemligha, så mykit then oppenbara plichten tilkommer (om huilka then helgha skrift inthet synnerlighit fins hafua taladt) nu är plat bortlagdt, Så at när någor sådana syndare hos them kommer i Församblingenne, bekenner sina synd, och beteer sigh vthi allo måtto wara redeboghen till sanskylligh bättringh, som ther vthi står, att man öffuergifuer syndena, och håller Gudz budh, tå warder han strax intaghen i Kyrkion och aflöster, så att man honom yterligare ingen beswäringh, sådana som thenna Kyrkioplicht är, vppå lägger. Detta sättet är wäl thet enfalligeste, huilket och närmast drabber skriftenne. Doch effter några synnerlighe orsaker ther till äro, såsom man och finner hoos Cyprianum *lib. 3. Epist. 4. Et* Tertulianum *lib. de pœnitentia,* må och hoos oss thenna plichten icke så slett falla, och synnerligha för then stora öffuerdådigheet och sjelffzwåld, som man här så godt som alment gör sigh till att synda, ther aff at swerdet aff en part af wåra Befalningzmän icke så brukas som wäll behöffwes, må hon så fierran wäll bliffua, allenast skall thetta achtadt warda, at man håller ther medh itt tilbörlighit må't och beskedeligheet, och vthelycker al misbruk, sådana som vnder Påwen waridt hafua.

Till thet andra. The laster som effter långh sedwenio pläga komma vnder vppenbara skrift äre thessa: Afgudedyrkare, Gudz namps försmädare, Spåmän, Trulkarlar, Swartkonstighe, löfiare och signare, Och the som them sökia, menedhere och eedebuker som fåfängeligha swäria om Gudhz dödh och pino, hans fem vunden och helighe Sacrament, Gudz ordz, the högwerdighe Sacramentzens och predikoembetzens Skändare och försmädare, Ohörsamme och oproriske emott Öffwerheten, så frampt the warda skonade till liffuet, Hårdnackade och olydighe emot sina Föräldrar, Man-

dråpare, och the som några åhr dragha wredhe och fiendskap emot sin nästa, Horkarlar och bolare, Frendspild, Tidelagh medh fää, Tiuffwer och Röffuare, så frampt them warder lifuet benådt, Orätferdighe, Lögnare, ähreskändare. Item the som vthan orsak förlöpa sitt echtenskap, them Paulus sägher hafua försakat troona, 1 Tim. 5.
och wara argare än en hedningh. Och efter thenna synden, nemligh förlöpa sin echta maka, nu alt förmykit tagher öffuerhandena, effter som predikoembetet ther öfuer klaghar, Befale wij wåre befalningzmän, at the ther medh hafua nogha inseende vthi alla landzändar, och låta them bekomma tilbörlighit straff, nemliga, — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

Fordom, när grannare wardt medh slijke saker tilseedt, wore wäl flere laster, medh huilkom skedde thetta samma, Såsom swalgh, dobbel, dåraspel, geckerij etc. Men efter thenna och andra slijka laster äro nu (ty werr) wordna ibland them som kallas Christna, så almenneligha, at och ingen tijdh wille tilreckia, huar man här medh nu skulle fara så nogha. Derföre moste wij mykit här aff ställa vthi Gudz ägna hender, huilken icke låter sådana oskriftadhe laster blifua vthan straff i sinom tijdh, ändoch han synes ther medh dröija. Ja och wäll the laster som skriftadhe äro, blifua icke straflösa, huar rettsinnigh bättringh, som vtlofuat är, icke földer. Doch Hårdnackade som hafua bedrifuit the laster som nu är i bruk, tagha schrift före och af motwillighett förachta Kyrkioplicht, schole wåre befalningzmän sålunda straffa, Är han Adel, böte — — — — — — — — — — Oadel böte — — — — — — — — — —

Till thett Tridie. När tå någor som vthi en sådana vppenbara last fallin är, kommer (såsom plägsedh är) för Kyrkiodörena, skal *Ordinarius*, eller och then som *Ordinarius* thetta ärendet betrodt haffuer,

granneligheen ransaka om thet fallet. Thesslijkest och huru det sigh hafuer medh honom, som här till brotzligh är, om han hafuer någon alfwarligh ånger och ruelse för sådana sina misgerningh. Ty efter som han thesse stycker finner, moste han lagha ordhen, åthäfwor och plichterna, som han honom sättia skall. Merker han ther wara sådana ijdher och ånger på ferde som saken kräfuer, tå skall han wara honom så mykit meer benäghen, och först förkunna thet för them som tilstädes äro, och sedhan förmana them at the sampt medh honom falla nidh på knä och bidia, att Gudh werdigas förlåta honom sådana misgerningh, och honom här efter sampt medh alle andre för slijk wådeligh fall nådelighen bewara. Dernäst skall han trösta och hugswala honom aff skriftenne thet bästa han kan. Och tå han hafuer frågat honom om hans troo, skal han gifua honom aflösningh. Till thett ytersta, tå thetta alt sammans bestält är, sätter han honom plicht, huadh honom tycker lijkt wara, och läter sedhan gåen.

Så skal man *in summa* handla medh them, som vppenbara skrift annamma. Men dess förinnan skall man och gifua acht oppå thenna efterföliande *Cauteler:*

Först, at man ingen, som några vppenbara laster bedrifuit hafuer, aflöser, med mindre han klarligha och fulkomligha står sin gerningh til, ehurudana hon och wara kan.

Item. Hwar någor henne än rätzligha bekenner, doch neker sigh tyckia illa wara, begärer icke heller warda aflöst, then samma skall och icke få aflösningh, såsom han icke heller är werdh.

Item: Ingen then sigh icke hafuer förlijkt eller förlijkningh vtloffwadt medh rätte målzägande, eller them som emot brutit är, skall warda aflöst.

Item: Icke heller för än han sådana bedrefna laster alfuarlighen sägher sigh ifrån.

Item: Icke heller medh mindre, att han förplichtar sigh til at stå lydnona, och vndergå then Kyrkioplicht som honom skall oppåläggias.

Så skall och then som thenna vppenbara skriftena annammar, ganska wäll warda vnderwijst, så at han icke täncker sigh medh sådana satta plicht skola bötha synderna in för Gudh, vthan at han håller thet för en timeligh Kyrkio näpst eller boot, genom huilke han sigh förlijker medh församblingenne, nästan sådan som then som werldzligh lagh enom then sigh förbrutidt hafuer, warder pålagdt, medh Häcktelse, Fridlöso, penningeboot etc. på thet bådhe han sielfuer och andre skole ther aff haffua en warnaghel. Deslijkest tienar och samma plicht der till, at hans lydachtigheet och sanna bättringh må kunnogh warda allom till förbättringh, såsom hans synd och last tilförende kunnogh war mångom til förargelse. Och skal man fliteligh tilsee, at the iu icke inmengia then farligha och falska meningen, lijka wist som sådana satta plicht, skall wara boot för syndena in för Gudh, för huilko Christus allena botat hafuer.

Till thett Fierde. Skola the så lagha och empna thenna plichtena, at hon gåår twert emot syndene som bedrifuin är, och förtrycker henne, lijka som der man sätter enom som i dryckenskap haffuer bedrifuit mandråp, thet till plicht, at han til en wiss och bestämpd tijdh, icke skall gå till gästabudz eller til Öölz (ia gå til Öölz, är altijdh och allom menniskiom genom Gudz Ordh förbuditt) icke bära wärio etc.

Thett hafuer warit plägsedh, sättia besynnerligh fasta, och kan thet samma ännu wara lijdelighit, huar thet eliest är rätt fasta, och hålles vthan wahntroo och medh beskedelighett.

Thet man och sätter the bråtzliga wissa tijdher till att bidia, eller wisse Bönestunder till Gudh om syndernes förlåtelse och andra nödtorftigheter, synnerligh om almenneligh Landzfridh och thet menigha bästa, sådant må wäl skee.

Item man må och wäl sättia them Almose gift och andra miskundsamliga gerningar, huariom som hans lägenheet och ämpne tilsägher, huilke skole rätwislighen vthdelas till församblingennes, såsom är till Kyrkiors, Scholers och Hospitalers nödtorftige bruk.

Echtenskapz plicht kan ingom förbudin warda vthi vppenbara skriftermålz tijdh. Ty huar än then ena parten sigh förbrutit hafuer, så kan än tå then andra thet icke vmgälla, medh mindre vthi blodskams saker någor fall sigh så begifua kunde. Såsom ther någor belägrade sin hustrus modher, Dotter, syster etc. Der medh bådhe Sängelagh och echtenskap förwerkas.

Kyrkion må wäll warda them på någhon tijdh, huariom som hans saak är til, förbudin. Doch måghe the wäl ware inne när Gudz ord predikes, Ty thet warder och Ryssom och Hedningom tilstadt. Doch skall förordnes synnerlighe rum effterst i Kyrkian, der sådana syndare skóle ståå medhan the höra predikan.

Then plicht som haffuer medh sigh någor stoor neeso, Såsom är stå naken för Kyrkiodörrene, skall allenast brukas til the grofua laster, som är Kätterij, tijdelagh, de som mörda barn, banna och slå Fadher och modher etc., ther them warder lifuet benådt.

Till thett fempte. Ther någor warder befunnen, som icke står sin plicht, eller redelighe håller thet han i thenna skriftermålen vtlofuat hafuer, så at thet sker af förargelse och icke af swagheet, tå skal honom itt skarpt werldzlighit straf oppålagdt warda, nemligh, thet han medh sinne ogerningh wäl förtient hadhe.

Kommer och någon, som sigh för någor last skriftat hafuer, annor eller tridie gången igen, medh samma eller en annor slijk last, then samma må skriftfadren wijsa bort ifrån sigh, och låta honom på någon tijdh sielff betemma, allenast skall honom Sacramentet och Kyrkian (såsom tilförne sagdt är) warda förbudin. Des förinnan må man förfara, om någor sanskylligh bättringh någon tijdh kan wara af honom til förmodande.

Forma publicæ poenitentiæ et Absolutionis.

När en oppenbar syndare låter sin Kyrkioheerdes förmaningh gå sigh til hiertat, och åstundar aflösningh, syndernes förlåtelse och Herrans natwårdh, Såsom och almennelιgh bedher om förlijkningh medh Gudz Församblingh etc., skal han såsom en *sanabilis* och bootferdigh syndare, medh then store *excommunication* förskonadt blifua. Doch til at afskaffa then vppenbara förargelse som han gifwit hafuer, skall han och wara plichtigh at vndergå vppenbarligh *absolution* och skriftermål, på thet, at såsom hans groffue misgerningh är allom kunnogh, må och så hans bättringh Gudz Församblingh witterligh blifua. Derföre skall skriftefadren på en Söndagh, ställa honom på knä fram för Församblingen, och handla medh honom på thetta effterföliande sättet:

Kiäre wenner i Christo, thet är Gudz thens aldrahögstes alfwarlighe wilia och befalningh, at i hans store hws, som är then Christelighe Kyrkian, genom thett heliga Predikoembetzens tienare, skole alle förargelighe och grofwe misgerningar blifwa alfwarlighen och vppenbarlighen straffadt, och obotferdige, hårdnackadhe syndare, för sådana theres bedrefne synder, skole warda vthur Gudz Församblingh vtheslutne, på thet the, och

andra medh them, måtte af hiertat lära kenna Gudz förskreckeligha wredhe och doom emot syndenne, och derföre vthan någon fördröielse, medhan nådennes tijdh är, omwända sigh till Gudh, på thet the måtte bekomma Gudz nådhe och syndernes förlåtelse, och icke warda ewinnerligha fördömda och förtappadhe. Såsom Herren sielff sägher. Ezech. 33 et 18. Så sant som Jagh leffuer, Jagh haffuer icke lust til then ogudachtiges dödh, vthan at han omwänder sigh och leffuer. Item Zacha. 1. Wender edher till migh sägher Herren Zebaoth, så wil Jagh och wända migh till edher.

Sådant mildt och barmhertigt hierta emot syndare, som åter omwenda sigh til honom, hafwer Gudh af werldennes begynnelse medh Adam och Eva, Aaron, Dawidh, Manasse, Maria Magdalena, den förloradhe Sonen, Petro, Paulo, Röffwaren på korset etc. och andra nogsamligha bewijsat. Och derföre Gudz ordz tienare vppålagdt, at the icke allenast obotferdighe och hårdnackade syndare medh bindenycklarnas kraft, skole behålla i syndenne, vthan och aflösa och frij säija bootferdighe syndare ifrån Gudz wredhe och then ewigha fördömelsen. Så är idher nu witterlighit, at thenna när warande person N. medh sin skreckelige synd N. genom then onde Fiendens tilskyndan och sin kötzlige och förderfwade naturs äggelse, nu i en lång tijdh, Gudz Församblíng swårligen hafwer förargat, och ther medh vpwäckt öffwer sigh och thenna wår Församblingh, Gudz wredhe, straff och plåghor. Men effter han, tå han efter Christi be-

falningh, af migh såsom hans siälesöriare, vthi frome Christrognes närwaro, ther om är påmint, hafwer låtit sigh thet gå alfwarligen till hiertat, och bekändt sin synd och then förargelse han ther medh hafwer tilwägha kommet, och begärat förlåtelse af Gudi genom Jesum Christum, såsom och försoningh medh Gudz Försambling, hwilken han förargat haffwer, och för then orsaken skuld, såsom en bootferdigan syndare ställdt sig för alles edher ögon, och således medh sielfwa werket betyghat, at thenna synden och andra, som han bedrifwit hafwer, äre honom vthaf hiertat ledhe, och bedher och söker syndernes förlåtelse af Gudhi medh en stadigh troo vthi Jesu Christi nampn, förplichtar sigh och medh Gudz nådighe tilhielp, at wilia bewijsa sin bättringh medh itt bootferdigt lefwerne. Begärer och af hela Gudz Församblingh, huilken han medh sin syndh grofligen hafwer förargat, at honom sådant må warda förlåtit, och at han måtte för en ledhamoot vthi Församblingen åter igen optagin warda: Så skole wij honom efter wårs Herres och frelsares Jesu Christi och hans helga Apostlars befalningh aflösa och säia frij ifrån samma sin synd och gifna förargelse, och åter igen annamma honom till then Christelige Kyrkios gemeenskap, ther ifrån han sigh sielf medh sin ogudachtigheet och förargelige synd afsyndrat hafwer, och wele fördenskuld innerligen och af hiertat bidia Gudh för honom, at han wille wara honom nådig, och här effter bewara honom och oss alla, för sådana och andra svåra synder, laster och för-

argelser, hwilket wij af hiertat wele göra medh wår dagligha böön: Fadher wår etc.

Sedhan läser skriftefadren af Psaltaren eller och siunger af Psalmboken then 67 eller then 51 Psalm etc. Ther effter sägher Skriftefadren till then bootferdighe syndaren på thetta éffterföliande sätt:

N. Bekenner tu, at tu hafwer bedrifwit N. (här skal man nämpna oppenbarligha synden, för huilken han gör vppenbar bättringh och begärer blifua aflöst) och medh thenna och andra tina synder, ther vthi tu länge obootferdeligen hafwer lefwat, Gudh then aldrahögste swårligen förtörnadt, thenna Christelige Församblingen högeligen förargat, och titt samwet iemmerligen beswäradt? Swar. Jaa.

Är thetta tigh altsammans af hiertat leedt?
Swar. Ja.

Begärer tu för samma tina bedrefna misgerningar förlåtelse aff Gudh then alzmechtigste, för Jesu Christi skuld, och ther till medh en vppenbar aflösningh af migh, såsom en Christi tienare, vthi Gudz stadh? Swar. Ja.

Bedher tu och thenna Christelige Församblingen, huilken tu förargat haffwer, at the wille för Christi skuld förlåta tigh sådana förargelse?
Swar. Jaa.

Loffwer tu Gudh och then Christelighe Försambling, at tu efter thenna daghen, wil igenom then helge Andes tilhielp, fliteligen wachta tigh för thenna och andra sådana synder och förargelser och föra itt bootferdigt och Christeligit lefwerne? Swar. Jaa.

Sedhan sägher Skriftefadren till then bootferdighe syndaren:

N. Kiäre brodher (eller syster) i Herranom Christo, efter tu nu in för Gudh och hans helga Försambling, vppenbarliga hafwer betyghat tin hiertans ångest, för tina begångna synder och grofwe misgerningar, och wij här aff kunne förnimma, at tit swåra fall, syndh och förargelse, ångrar tigh hierteligen, och tu begärer af Gudhi nådhe och förlåtelse, hwilken af blotta nådhe och barmhertigheet, genom Jesum Christum wår frelsare vthi sitt Evangelio Faderligen hafwer lofwat. Matth. 18. Hwar twå eller tree af edher komma öffwereens på Jordenne, hwadh tingh thet helst kan wara som the bidie om, skall them wederfares af minom Fadher som är i himmelen. Ty hwar twå eller tree äre försambladhe i mitt nampn, ther är Jagh mit ibland them. Och ther til medh nådeligen tilsagdt, at hwadh effter hans befalningh warder löst på iordenne, thet skal wara löst i himmelen. Derföre och iagh, såsom en tilför[ord]nadt Christi tienare, säger tigh här oppå, vthi Gudz stadh och på hans wägna: War widh godh tröst min Son (eller dotter) tina synder äro tigh förlåtna. Och tagher tigh nu åter igen till en ledhamot vthi Jesu Christi andelige lekamen, hwilket är hans helige församblingh, ther ifrån tu tigh sielf, genom tin synd och förargelse afsyndrat hafwer, at tu här effter i samma lekammen skal wara inplantadt i nampn Fadhers och Sons och then helghe Andes. Amen.

Ther efter talar Skriftefadren til folket som tilstädz är, på thetta effterföliande sättet:

Käre Christi wenner, Jagh förmanar edher alla, at I sampt medh migh wele tacka Gudh then aldrahögste af alt hierta för thenna stora wälgerningh, at han genom sit helga Predikoembete, hafwer warit kraftigh vthi thenna wår medbrodhers (systers) hierta, och gifwit honom en rätskaffens boot och bättringh. Wij wele och fliteligen bidia Gudh för honom, at han nådelighen wille behålla honom ståndachtigt vthi samma bootferdigheet. Och effter wår Herre Christus sielff sägher, Luc. 15. Att glädie warder för Gudz Änglar i himmelen öfuer en Syndare som sigh bättrar etc., Att I tå af en Christeligh kärleek, hierteligen wille edher frögda öffwer thenna wår medbroders rättilse och bättringh. Jagh wil och förmana idher alla, på Jesu Christi wägna, att I aff alt hierta wille förlåta honom thet han edher förargat haffwer, och här effter hålla honom för en brodher, och icke någon tijdh, honom thetta swåra fallet, förwijta, vthan thet aldeles förgäta och låta förglömt wara, och der hoos medh, lära af hans exempel, at ingen menniskia är, hwilken Dieffwulen, iw så snart som medh honom skedt är, kan förföra och komma på fall, hwar Gudh genom sitt nådighe skydd och beskerm ider therföre icke bewarer. Och derföre skolen I see edher wäll före, effter Apostelens förmaningh 1 Cor. 10. Then ther ståår han see till at han icke faller etc. Och at sådant lätteligh kan skee, witnar skrifften af Adams, Ewæ,

Dawidz, Petri och andra merkelige heliges ynkelige fall. Derföre bewijser thenna wår vprättadhe brodher barmhertigheet och Christeligh kärleek.

Jagh förmanar och tigh min käre brodher i Christo, at tu här efter befliter tigh om itt Christeligit leffwerne, och åkallar Gudh dagllghen medh alsom största alfwar, at han genom sin helgha Anda, wille bewara tigh vthi sin lydno och fruchtan, at huad tu nu Gudhi, vthi hans helghe Församlingz närwaro, lofwat och tilsagt hafwer, måtte blifwa troligen hållidt, huilket wij alle aff alt hierta tigh önske vthaf Gudh Fadher genom Jesum Christum medh then helge Andes hielp och bijstånd, må skee och wederfaras. Amen.

Sedhan skall Skriftefadren förmana hela försambllingen att falla på knä, och samptlighen aff hiertat åter igen läsa: Fader wår etc. När alt thetta vthrettat är, skall den aflösta syndaren samptligen medh andra, som der till beredde äre, gå till Herrans Nattwardh.

Thenna *Forma absolutionis* skall och brukas medh them som genom sin hårdnackadhe obotferdighet och treskheet äre lyste i bann och hafwa sigh besinnat, och man af them förnimmer wisse tekn til rätsinnigh bättringh, och begäre försona sigh medh Gudh och afbidie all förargelse hoos Gudz Församblingh.

Hwar thett och för oss eller wåre trogne män i landzenderne warder aff them klagadt, som wij vthi wårt Konunga rijke betrodt och förskickadt hafuom til Kyrkiones Förmän, at några the ther för sina ogerningh lifuet förwerkadt hafue, och af oss äre benådde, icke wele gifua sigh vnder Kyrkiones tilbörlige plicht, vthan förachta sådant, menandes at när saken är hos oss, såsom är theres rätte Öffuerheet, försonadt, så skall

hon och wara hoos Gudh och hans helghe Församblingh förlijkt. Så skal medh them som sådant företagha, aldeles så *procederes,* som wår Salige Her fadhers Mandat *Anno etc.* 1585 den 28 Maij [1]), vthi Örbro vthgifuit, inne-håller, och förmåler, nemlighen, at effter sådana förachtelse och motwilligheett är Gudi mishageligh, hos mångom Christnom förargeligh, och bör ingalunda warda lijdhin eller ostraffat, Såsom wij thett icke heller wele, eller på wårt Konungzlige embetes wägne kunne lijdha aff någon vndersåther eller tienare, högh eller lågh. Derföre til att afskaffe sådan ohörsamheet och tredskhet, biude och befale wij alfwarlighen wåre befalningzmän och andra, som för wåre skuld wele och skole göre och låta, at när the blifua af godhe män, som af oss tilskickadhe och betrodde äre til Kyrkiones förmän vthi wårt Konunga rijke, besökte, och om någors motwillighett i sådana måtto tilkenna gifuit, Då skole för:te wåre Befalningzmän alle förplichtadhe ware, at göre Kyrkiones tilsynes män hielp och bijstånd, att tilbörligh Kyrkio plicht må hafua sin Christelige och rätte framgångh, vthan någors personers anseende. Och then ther motwilleligh emotstäår, och icke will wara vnder Kyrkiones lydno och plicht, sedhan lifuet är honom eller hans sak och misgerningh af oss benådt, så skal saken oprepas och sedhan straffas vthan alla nådhe, effter som broten äro till, och tilförne för rätta afsagdt, huilket oss skal af Kyrkiones förmän oförsummelighen tilkenna gifuas.

Och efter somlige syndare så hårdnackade äro, at the fögho achta sine ägna predikanter, hälst them som enfaldige och blygsamme lärare äre, mera them vndsäijandes at the skole låta gå them vthan någon bekennelse, eller ther the någon bekennelse göra wele, moste hon ske efter theres sinne, på huadh rum och medh huadh ord them synes, än att the wele sigh ödmiuka, och hörsambligen vndergå then Christelige ord-

[1]) *Enligt Registraturet:* den 27 Maji 1586.

ningh medh oppenbara skrift, som vthi Gudz församblingh bör hafwas widh macht. Ty skall *Ordinarius* antingen sielf, eller i sin stadh förordna widh huar Domkyrkia, en Gudfruchtigh, skickeligh och förfaren man, then medh all Christeligh flijt och alfuar, sådant hos groffue och hårdnackadhe syndare vtrettar, antingen *Lectorem Theologiæ* eller någon annan aff Capitelz personerna. Men ther häreden äre långdt stadde ifrån Domkyrkian, må *Ordinarius* tilsäija i samma Häredhe, vthi huilket then brotzligha är, en skickeligh och förfarenn prästman i skriftenne dett samma at efterkomma. Thett samma må och skee ther store städher äro.

Om Bann.

Till thett första. Bann är icke menniskio stadge, vthan Christus haffuer thet sielff stichtat och insat, såsom man må see Matth. 18. huilket och Apostlarna hafua brukadt och befalt at bruka, såsom S. Paulus giorde medh then kiättaren hoos the Corinther. Derföre skall thet och ingalunda warda förachtadt eller niderlagdt. Doch moste man see till at thet blifuer rätt och Christelighit brukat, thet är allenast emot syndenne och tredskhetenne, ther en oppenbar syndare sigh icke bekenna eller bättra will, ändoch hans misgerningh eliest nogh är kunnogh.

Till thett andra. Är bann eller banlysa icke annat, än binda honom i syndenne, thet är behålla honom som bråtzligh eller obotferdigh är, quar i henne, icke öpnandes nådeporten för honom, såsom eliest skeer medh the bootferdighe, genom Kyrkiones nycklar. Och ändoch thet synes en ringa tingh wara medh Bann, så hafuer thet lijkwäl i sanningenne mykit oppå sigh, när ther medh rätt handlat warder, så at ingen större byrdo, grufweligare farligheet och straff kan oppå thenna werl-

denne någon menniskio wederfara. Therföre må och wäll huar och en som i sanna sak är banlyst, sigh fruchta och winläggia ther om, att han vthaff sådant farlighit Bann, må förlossadt warda.

Till thett Tridie. Alla laster som komma vnder vppenbara skrift, huilke mesteparten vthi näst föregångne stycke äre opräknadhe, äre och werde liggia vnder bann. Theslijkest och så alla andra vppenbara synder, ther någor vthi them blifuer obotferdigh, så at han tredskelige förachtar alla Christelighe Förmaningar. Ty *Contumacia*, thet är treskheten och olydnan är then rätta orsaken til banlysninghen. Derföre skall och ingen banlysas strax at han hafuer råkat falla i någon oppenbara last, vthan man skal straffa honom, såsom Christus lärer, och försökia om han således besinner sigh och biuder bättringh till. Gör han thet, så skal man handla medh honom, såsom tilförene sagdt är i then Artikel om vppenbara skrift. Giör han och thet icke, skal man än tå icke strax banlysa honom, vthan man skal lysa honom till bättringh, thet är, man skall efter Christi befalningh ännu yterligare förmanan, huar tå ingen förmaningh lönligh eller vppenbarligh hielpa will, skal han Matth. 18. banlysas, och sedhan warda af allom hållin såsom en hedninge och Publican.

Till thet fierde. Doch skal medh en sådana, thes förinnan han är i ban, så handlat warda, som Paulus lärer, nemligha at hans Anda må genom sådana peen och bans straf, behållen warda, i thet han sigh ther aff besinner, och thenna näpstena som Församblingen honom pålägger, icke förachtar.

Till thett fempte. Ingen skall heller för några werldzlige saker skuld, såsom för gäld eller annat sådant, banlyst warda, vthan allenast för groffua laster och misgerningar, och än tå icke annars, än han effter Christelige Förmaninger, blifuer obotferdigh, såsom tilförene omtaladt är.

Till thett siette. Så länge en är i ban, skal ingen handla med honom, widh thett sättet som man handlar och omgåås medh en Christen brodher, vthan man skall hålla honom som Christus lärer, lijka som en Hedninge, och fly hans vmgenge, doch vthi werldzlige saker, hwar så är för nödenne, må man wäll låta sigh til honom.

Till thett siuende. Then som banlyster är, skal icke städies i Kyrkio till några tijdher andra än predikan, ty tå må han wara inne om han wil, och strax predikan är lycktadt, gå sin koos vth igen, såsom och sagdt är i then Artikell om vppenbara skrift.

Till thett Ottonde. Ingen skall banlysas medh mindre hans saak är klaar nogh och allom vppenbar. Ty såsom ban är ingalunda til förachtandes, när ther medh är rätteligha tilgångit: Så skal och thet icke heller någon tijdh för hastigt eller af lätferdigheet företagit warda.

Til thett nionde. Ho som helst och en bansat menniskio wmgår, annars än som tilförne sagdt är, han gör sigh deelachtigh vthaf hans synd, och moste och så han banlysas, huar han then vmgengelse icke hafuer fördragh.

Till thet tijonde. Doch äre thesse éffterskrefne personer och så saklösa, ther the medh honom vmgås som bansatt är, hustro, barn, tienare etc. Item the som tränges til at lijta til honom. Item the som icke weta at han är banlyst.

Till thet Ellofte. När en Kyrkiones tienare, Landzprest eller annar skall någon banlysa, må han thet göra widh thetta éffterföliande sättet, doch icke för än han hafwer ther om medh *Ordinario* eller *præposito*, ther *Pastor* icke kan, för långan wägh skuld, ther om sigh hoos *Ordinarium* rådfrågha.

När någor skal sättias i bann, skal thet skee medh thetta effterföliande sätt.

När syndaren sigh icke will låta til bättringh, som sagdt är, föra, skall han effter föregångne trogne förmaningar, på en Söndagh ställas för predikostolen eller Choren tijt Församblingen är aff *Ordinario* eller Kyrkioheerden kalladt. Och tå sägher *Ordinarius* eller Kyrkioheerden til Församblingen:

Käre wenner i Christo Jesu, thenna närwarandes person N. är fallen vthi en grufweligh vppenbar synd, Gudz försmädelse, trulkonst, bandskap, Gudz Ordz, Sacramentz och Ministerij föracht, Drååp, Horerij etc., eller hwadh han kan wara fallin vthi.

Och ändoch honom hafwer waridt en godh tijdh, om bättringh sigh betenckia, wäl efterlåtit, såsom och efter Christi befalningh många förmaningar til honom, bådhe i predikan och eliest skedde äre, at han sigh bättra skulle; lijkwäl håller han fordt fram i syndenne, genom hwilken Gudz nampn och thet helgha Evangelium försmädes, Gudz Försambling högeligen förarges: Hwarföre på thet at hans förargelighe leffwerne icke widare skal skadha, och förarga Christi hiord, i thet at flere kunna hans onda wäsende efterfölia och Gudz wrede öffwer Christi menighet förorsaka, Så är efter nogsamma förmaningar aff Kyrkio embetet och andra wälbetenckte i Församblingen så beslutit, at förestälte obotferdhe menniskia skal vthi edhers närwarelse vtslutas ifrån then heliga Christeligha Kyrkio, then

högwerdiga Christi natward, som är Christi lifgörande lekamen och blodh, såsom then ther til aldeles är owerdigh, icke heller tillåtas at stå Fadder widh Dopet, icke följgachtigh wara brudh eller brudgumme till eller ifrå Kyrkio, icke heller ther Christeligh samquemd är, wara tilstädes, icke i Bröllop eller barnsööl warda budhin eller tilstadder, til thes han gör vppenbara boot och bättringh, och låter medh alfwar see, at hans förargelige och förskreckelige leffwerne går honom til sinnes. Doch är honom tillåtit wara tilstädz i Kyrkionne vthi förordnade rum, der Gudz ord predikas. Vthi andra werdzlige saker må man medh honom handla och vmgå såsom medh en hedning, afskurin och dödher lem, ifrån Christi gemenskap och icke widare, fast mindre någon wara tillåten styrkia honom vthi sitt onda förehafwande eller falla honom bij, vthan altijdh honom til bättringh förmana och sigh för sådant straff, granneliglhen tagha til wahra.

Den alzmechtighe ewighe Gudh som icke wil syndarens dödh, förbarme sigh öffwer thenne älende menniskian, för Christi förskyllan skuld, och icke tillåte honom i sådhan hård obotferdigheet borte bliffwa.

Sedann sägher *Ordinator* eller predikanten till then hårdhiertadhe Syndaren:

Effter tu hafwer giordt en sådan ogerningh som är vppenbar N., ther medh Gudh förtörnat, och hans helga Evangelium försmädhat, vthi wår

Församblingh så stoor förargelse åstadh kommet: der till medh är tu och nogsambligen förmanat och biuder lijkwäl ingen bättring till, vthan tredskas, och förachtar bådhe Gudh och menniskior. Är fördenskuld yterligare ingen orsak, hwarföre nu länger skal skonadt warda. Ty setter och iagh tigh nu, effter Herrans Jesu Christi befalning och betrodde fulmacht i bann, skiliandes tigh ifrån then helga Christelige Kyrkios deelachtigheet, och binder tigh i tina synd, til thes tu tigh besinner, ödmiuker, bekenner och bättringh tilbiudher.

Sedhan folgher Klockaren den banlysta vthur Kyrkian, wijsandes honom sin koos.

Så skole wåre befalningzmän låta förbiuda honom alle gästebudh och åhrlighit sälskap, alla werdzhuser och Christelige vmgenge, och befala honom medh högdt werldzlighit straff, at den banlysta kommer hwar predikodagh til sitt förordnadt rum i Kyrkian, at han af Gudz ordh kan rettas, och eliest vthstår alt huadh honom i andre måtto är pålagdt, så frampt han will i wårt Konunga rijke någon frijheet niuta, och sin bärgningh sökia.

Ther någor menar sigh icke wara rätteligh banlyst, han må skiuta sigh till yterligare ransakningh, och theres doom som slijke saker äro befalte.

Ther någor länge sitter i bann, såsom itt heelt åhr eller meer, och thes förinnan plat alla förmaningar förachtar, han skal omsider med werldzlighit straff hemsökt warda, såsom Kyrkiobalken vthwijser.

Ther och Gudh gifuer nådena, at then banlyst är, göör boot och bättringh, skal han intages igen vthi Gudz Församblingh efter thett sätt, som sagdt är, *de forma publicæ pœnitentiæ et absolutionis.*

CAP. IX.

Om Herrans Natward.

Till thett Första. Effter thet medh thetta Högwerdige Sacramentet, wårs Herres Jesu Christi Natward, hafuer fordom i wårt Fäderneslandh och ännu i Påwedömet warit itt ganska stort misbruk och wilfarelse, äro thenna Förmaningar här besynnerliga af nödenne achta och besinna. Then första, at man här vthi hafuer itt rätt Förstånd. Sedhan at samma Herrans Natward warder rätt och Christeligh brukadt, såsom hans rette art och natur kräfwer, och Christus sielfwer hafuer honom insatt.

Thett rätta Förståndet i thetta Sacramentet är, at man här medh brödh och wijn vndfåår Wårs Herres Jesu Christi sanna lekamen och blodh, såsom och orden klarligha lydha: Thetta är min lekamen etc. Thetta är min blodh etc. Och til samma Christi lekamens och blodz närwarelse i Herrans Natwardh är orsaken icke någors menniskiors werk, icke heller prästens läsande eller siungande, vthan sådant allenast skall tilmätes wår Herres Jesu Christi alzmechtige kraft och instichtelse, Doch icke thes mindre warder endrechtelighen lärdt och trodt, att Christi instichtelse ordh vthi Herrans Natwardz bruk, ingalunda skulle vthelåtas, vthan oppenbarligha för allom som tilstädes äro, förkunnas: Såsom skrifuit är: Wälsignelsens kalk, then wij welsigne, är 1 Cor. 10.
han icke Christi blodz deelachtigheet etc. Thenna welsignelsen skeer genom Christi instichtelse ordz förkunnande. Men til thetta bruket hörer, att man vthi en åhrligh och vppenbarliga samquämbd ibland andra Christna menniskior, thetta äter och dricker til Herrans

åminnelse. Therföre äro och alla messor, vthi huilkom Sacramentet annorledes än så fördt och brukadt warder, såsom *missæ privatæ, missæ pro defunctis, missæ votivæ etc.*, rätteligen aflagde och förkastadhe. Ty slijk handel medh messone är emot Sacramentzens rätte bruk, Och hålles nu en almenneligh messa i Församlingen, ther alla, så många som lust hafua, obehindrade äro, och skickeligha kunne wara, skole gå til thenna helga och helsosamma Natwarden.

Till thet andra. Så skal och icke heller messa hålles, medh mindre iu någor är widh handenne, den Sacramentet annamma will. Och efter thet man merker huruledes then menige man som i förtijdhen mera war wahn widh höra messa, see och tilbidia Sacramentet, än thet medh ätande och drickande (såsom dock Christi befalningh är) rätt bruka, är här til ännu ganska trögh och owiliogh, skole prästerna fliteligha förmana deres Sockne folk, at the lijka som rätte Christne skicke sigh här till. Och äro här till många orsaker, huarföre en Christen menniskia skall ofta gåå til Sacramentet, huilka alla här optälia wore för långt. Ther menniskiones hierta är förkolnatt, så att hon icke rätzligha och medh alfwar betrachter sina synder, eij heller hierteliga åkallar Gudh om syndernes förlåtelse, ther achtar man thenna tröstena, som Sacramentet hafuer medh sigh, eij heller mykit. Och hafwer thetta, vthan tuifwel, warit rätte orsaken ther til, hwarföre then gamble sedhen, som fordom war medh Sacramentzens idkelige brukning i Församblingenne, wardt förwandlat, Ty när folket begynte til at således blifua kalhiertat och dufwet, så at man sina synder och thenna högha tröstena inthet achtadhe, eij heller förstodh huadh en rätt böön til Gudh hafuer innebära, hafua the och låtidt thet rätta och dageligha bruket i Herrans natward falla, såsom ännu dagblighen tilgåår. Men detta böör icke så wara, vthan wij skole dagligha

dagz betrachta wåra synder, och aff hiertat förskreckias för Gudz wredhe, och alfwarligha bidia, at han för sin Son skuld, wil wara oss nådeligh, så faller thet wäl i sigh sielft, at man gerna icke allenast seer och skodhar, vthan och så muntligha annammar Sacramentet, vthi huilko en Christrogen menniskia sannerligha vndfår Gudz nådh och syndernes förlåtelse. Ty är och lätt til förstå, at huar som helst icke är en hiertans begär til Herrans Jesu Christi Natwardh, så at man ther gerna och ofta tilgår, ther kan icke heller wara någon rätt ijdher och ånger för synderna, eij heller någor rätt böön och ta[c]ksäielse till Gudh, och ther medh icke heller syndernes förlåtelse. Ty så sägher Herren: Jagh seer till then älända och til then som hafuer en förkrossat anda och fruchtar mit ordh. Esa. 66.

Till thett tridie. Ther någre bära före, at the icke för then skuld kunna gå til Sacramentet, at the något hafua vthiståndandes medh någrom etc. Sådant är än tå meer til straffandes, Ty här komma nu flere stora synder tilsammans, nemligha, först thet, at man hafuer en ond wilia til sin nästa, och sedhan, at han är laat och försummeligh emot Sacramentet. Men skodha doch huadh här af fölier. När osämia hindrar tigh ifrån Sacramentet, så hindrar hon och tin böön och åkallan, så at tu icke törr bidia Gudh om tina nödtorft. Huadh iemmer och skada kan tå och någon tijdh wara större, än när man icke törr åkalla Gudh. Derföre skal folket här om troligha warda vnderwist, at man icke sielf skilier sigh ifrån Gudh, och på sidstonne faller vthi wahnhopp, vthan betencker huru hans Samwet bör wara skickat emot Gudh och hans nästa. Then orät giordt hafuer, han skal stå efter förlijkningh, then andra skall ther emot wara benägen til wenskap, på thet the måge bådhe winna och behålla Gudz wenskap, så at de

medh deres böner kunna dristeligha trädha in för honom och wenta hielp.

Till thett fierde. Hwar och så kan hända, at på några Söndaghar eller Helgedaghar, som Messa ordentligha pläger hållas, ingen är som begärer gå til Sacramentet, efter som (Gudh bättre) ännu ofta skeer, så skal Messan hafuas fördragh, och brukas i then staden några Gudeligha psalmer, predikan och Litanien, ther aff folket må warda opwächt til Gudeligheet, och warda ther igenom förbättrat, efter som i Handboken förmäles. Doch skall ingen thetta så tagha, lijka som vthi en Christeligh Församblingh skal wara nyttigt, at Messan på några helgedaghar lades nidher, vthan af ondo wälia, är bättre plat inthet beredha Herrans natward, än låta beredhan, och sedhan inthet brukan, synnerlighen, efter och sachta kan skee, och (såsom nogh är til at befruchtandes) vndertijdhen wäll skeer, at sedhan Sacramentet i Messone beredt är, brukes det huarken aff prestenom, huilken icke heller altijdh kan wara så skickeligh, eller Församblingenne, thet tå wore en grufweligh och förskreckeligh syndh, och Herrans bespottelse, huilket ingalunda kan blifua ostraffat.

Thet någre pläga föregifua, at ändoch man icke går til Sacramentet, så är man icke thes heller tilstädes förgäfues, ty (säija the) man blifuer än tå deelachtigh af böner och ta[c]ksäielser som ther hafues för händer, Ja, och så af sielfua Sacramentet andeliga, Sådant kan wäl något wara, doch så mykit thessa böner och ta[c]ksäielser som i Messone hafwes för händer, belanger, efter the mestadelz gå på Sacramentzens rätta bruk, och then gåfwo som ther medh skenckes, kommer then menniskio som Sacramentet annammer aldrabäst åt, at thetta göra, nemliga bidia och tacka Gudh. Men här om må wara huru thet kan, så fehlar iu icke thet, at ther man håller Herrans natward, ther moste iu några

wara som äta och dricka skole, Ty sättia ther maat fram som inga gäster, huilke ther aff skole wäl fara, äro för handenne, thet är förgefwes och fåfengt. Men på thet sådana gäster aldrigh skole fattas, will wara af nödenne, at iu åt minsto nu then ena parten i Församblingenne, och nu then andre, Christeligh skickar sigh här till, och brukar Sacramentet, ther om presterna måge flitelighen och beskedelighen förmana folket, at skulden icke skal blifua hoos them, om Messan warder för folkens försummelse skuld i sakenne niderlagdt.

Theslijkest ändoch thet är wäl rätt, at man hörer Herrans ordh, om Sacramentzens stichtningh och insättielse. Item at man seer och skodhar thet medh lekamligh öghon, så står lijkwäl thes retta bruk icke egentligha ther vthi, at man hörer och seer, vthan at man äter och dricker: Ty Christus sadhe icke: Hörer och seer thet til min åminnelse: vthan så lydha hans ordh: Thetta görer, thet är, äter och dricker til min åminnelse. Ty moste och tå thet skee medh, så frampt thet misbruk som tilförne här medh warit hafuer, skall blifua vthelycht.

Till thet fempte. Instichtelse Orden skole läsas på Suenske. Men effter i Församblingen äre bådhe lärde och olärde, och på thet man skal icke synes wilia plat förachta thet latiniske tungomålet, eller låta thet plat falla, huilket doch alle Clerker behöfua och kunna moste, måge och så några latiniske Sånger, så wäll i Messone som andra tijdher, brukadhe warda, besynnerligha i Städerne, ther Scholer äro, på store högtijdhers daghar eller Apostledaghar, på thet at the herlige Hympner och *Antiphoner* som på latin, genom the gamble Fädher, aff skriftenne, merkelighen och *Emphatice* författadhe äro, icke må blifua förgåtne aff them, som vthi sin vngdom sådant lärdt haffua, och nu må läras aff then vngdom som i Scholerne optuchtat warder.

Ordning medh Herrans Natwardh.

När tå presten skall hålla Messo, klädher han sigh såsom plägsedh är, och när han kommer fram för altaret, må han ther falla på knä, och enskildt göra Gudi sin bekennelse, medh huadh ordaform honom effter skriftennes grund synes, at Gudh nådelighen förlåter honom sina synder, och gör honom skickeligh, at han Herrans arbete må trolighen vthretta. Men när han nu retter sigh vp igen, wender han sigh til folkett, och hafuer then almenneligh bekennelsen och bönen, som står i then öffuersedde Handboken: Käre wenner etc. Wil han och Skriftorden oprekne effter predikan, är thet lijka mykit. Men medh Messone rätter han sigh eliest efter thet sätt och ordningh, som then Suenske öffuersedde Handboken vthwiser.

För thet nu kalles *introitus*, när man nu samma *introitum* icke siunger på latin, måga thesse psalmer ymsom sungne warda: Aff diupsens nödh etc. Fadher wår som i himblom äst etc. O Fadher wår etc. eller någon annan Gudeligh psalm, som Församblingenne af nödenne är till at lära.

Sedhan må *Kyrie* läses eller siunges effter the nother som sedwanlighe äre. Wil presten haffua flere *Collecter* än en, så må thet skee, doch skal thet altijdh läses först som är *de tempore* eller *de festo.* För *Graduali* siunger man en psalm som kommer öfuer eens medh dagzens *Evangelio,* efter som i Handboken är anteknat, eller och någon annan, som kunne tienlighare wara, för tijdsens lägenhett skuld.

Christelige *Sequentier* må man och vndertijdhen siunga, serdeles på thesse högtijder, Jul, Påska, Helghe Torsdagh, Pingesdagha och *Trinitatis.* Juledagh må man bruka thenna *Sequentien:* Alle Christne frögda sigh i thenna högtijdh etc. Och emillan huar wers

then Sången: Christus är födder aff en Jungfru reen etc. Om Påska siunges: Jesus Christus han är worden etc. medh then suenske loffsången: Christus är vpstånden af dödha etc. emillan huar tuå werser, så när som then förste, efter huilken man strax siunger samma loffsångh. Må och then sedhen behållas som i Evangeliske Församblinger länge i bruk warit hafuer, at för än Evangelium opläses på predikostolen i store högtijdher, som är Jul, siunger hela Församblingen: En Jungfru födde itt barn i dagh etc. Nyåhrs dagh: Wälsignat wari Jesu Nampn etc. Om Påska: Christ lågh i dödzens bandom etc. På Christi himmelzferdz dagh: Gladeligh wele wij Alleluja siunga etc. Om Pinges dagh: Kom helghe Ande Herre godh etc. Om *Trinitatis:* O Fadher wår barmhertigh och godh etc.

Symbolum siunges mäst altijdh på Suensko, Doch på thet *Symbolum latinum* som merkelighit är, icke skall warda förglömdt, må thet och så vndertijdhen i Städerna ther Scholer äro, sunget warda, seerdeles på Apostledaghar. Messeklädher, Altare och altareklädher, som här i rijket, sedhan Gudz reene ordh predikat wardt, blifuit hafua, måge wij lijka som welkorligh tingh frijt behålla, ändoch slijkt i annor land genom samma frijheet är bortlagdt, Doch kan någor lägenhet förefalla som kräfwer här vthinnan någon förwandlingh, och thet skeer vthan then reene läros förkrenkelse, medh Ständernes frijwillighe samtyckio, och vthan Gudz församblingz förargelse, skall thet och wara frijt, såsom tilförne sagdt är.

Then Förmaningen om Sacramentet som står i Messebokenne, näst för *Communionem*, må man bruka efter lägenheten, doch tienar hon bäst, när många *Communicanter* äro tilstädes. Ther presten skall vthdela Herrans Natward i Församblingenne, moste han i thet nästa, och

så mykit möielighit kan wara, förweta sigh, huilke och huru månge the äro som wilia gå til Sacramentet. Ty skal och folket som ther till gå will, säija ther om till, antingen aftonen tilförne, eller och om morgonen tå Messodagher är, att presten må något när weta, huru mykit han beredha skall. Så och ransaka huru thet sigh hafuer medh them som sigh frambiuda, at ingen warder tillåtin, som för något merkelighit hinder skuld, ther till icke är bequemligh. Ty såsom allom är förbudhit owerdeligha gå här till, Så är thet och enkannerligha befaldt prestenom, at the icke gifua skole Sacramentet them som ther till owerdighe äro, kastandes then dyrbara perlan för Swijn, och görandes sigh delachtigha af theres syndh.

Doch huar än någor framkommer, til at annamma Sacramentet, then ther om tilförne icke hafuer tilsagdt, först at man inthet synnerligh hinder weet medh honom, och icke annat kan förnimma, än at han iu thet gör widh en Christeligh meningh och icke ther medh föracher aflösningen, skal then samma ingalund warda vpdrifuin eller trenges ifrån Sacramentet. Men hoo som helst, antingen högh eller lågh, stadder är i någon vppenbara last, såsom är Mandråp, Hoor, Bolerij etc. för huilka han icke hafuer giordt bättringh medh vppenbara skrift och plicht, ehuadh han heller hafuer tilsagdt eller eliest framkommer, så skal honom Sacramentet ingalund gifuit warda. Man skal och icke heller gifua någrom fremmande eller okänd, medh mindre han hafuer skäligh bewijs, eller skriftefadren af hans merkelighe bekennelse, så och aff Christeligh swar som predikanten förnimmer på the frågher han honom föresteller, warder någorlund försäkrat, huru thet är om hans saak.

Kommer och någor fram til altaret, som tilförne icke hafuer betedt sig för prestenom, om huilken han och eliest ingen wis kundskap hafuer, så må han wäl

ther åtspordh warda, om the stycker som prestenom tå synes, och i saken tienar, för än honom gifz Sacramentet.

Man skall och ingom gifua Sacramentet, som icke weet göra skääl och redho, huarföre han gåår ther till, eller then icke kan läsa Fadher wår etc. Troon och bodhorden etc. Item, icke barnom medh mindre the weta beskedh om sina Troos Artiklar och Sacramentet. Icke wetwillinghom, medhan the wille äro. Item, icke heller them som för något obequemlighit stycke äre kompne i rychte, för än the hafua sigh ther vthredt och lagliga gååt sigh thet ifrå. Item än så mykit mindre them som för theres vppenbara misgerningar, tredskheet eller försummelse bansatte äro, och sigh icke ännu besinnat hafua, til fögho fallit och taghit Kyrkiones aflösningh. Item, icke heller them som halfua eller hela åhret igenom, aldrigh komma til Kyrkio, ändoch the äre vthan all lagligh förfall.

Till Sacramentet skall heller ingen någon tijdh warda nödgat, doch ther någor ibland them som wilia hetas wara Christne, warder befunnen och beslaghen ther medh, at han aldrigh går till Sacramentet, honom skall Soknapresten en gångh och annor förmana och lysan til bättringh, och sedhan när inthet wil hielpa sättia honom oppenbarliga i bann, Ty thet samma hafuer han alredho sielfuer giordt, i thet han sigh håller ifrån Sacramentet, vthi huilko menniskiors delachtighet är författat.

Brudh och Brudgumme skall man låta komma til Sacramentet, på theres wigningzdagh, huar the eliest ther til äro skickelige och thet begära, doch skole the icke nödgas. Och är nyttigt att presten them först förhörer och gifuer them Christeligh vnderwisningh bådhe om Sacramentet och echteskapz stadga.

Tilförne är sagdt at presten moste hafua kundskap om them som sigh beretta wilia, at han må weta huru

mykit han beredha skall etc. Doch huar han icke ännu så egentliga weta kan, så är bättre, at något bliffuer öffuer, än något skulle fattas. Men thet som öfuer blifuer skall förwaras i sitt bequemlige rum, så länge thet åter behöfues i Församblingenne. Så är och wäll höfuelighit och nyttigt, at Kyrkotienaren som androm Sacramentet vthskiffter, warder och sielfuer der aff ofta delachtigh, huilket om han försummar eller tilbaka låter, kommer thet hans sokne folk til förargelse.

Ther någre äre befengde eller besatte, så at the vndertijden quälias aff then onde Andan til kroppen, och äro doch frij til siälena, bekenna Christum för sin frelsare, bidia och befala sigh Gudhi såsom wäll medh någrom af thessa skeer, them må Sacramentet och så gifuit warda, sedhan the äre förhörde om then deel som saken kräfuer. Men ther the hafua sigh ochristeligha, försmäda och bannas, skole the inthet blifua här af delachtighe.

Icke må man heller förneka Dumbar Herrans högwerdigha Sacrament, så frampt the hålla sigh Christelighen, och wisse tekn gifua, at the sådant åstunde.

CAP. X.

Ordning medh almenneligh Böön och Litanien.

Till thett första. Är thet icke af menniskiom vpfunnidt, at almenneligh böner hålles skole vthi Gudz Församblingh, vthan thet är kommit af the helghe Patriarker, Propheter och Apostlar, huilke rörde och vpwäkte af then helgha Anda, thet sättet brukadt hafua, synnerligha när någon swår anfechtningh och åliggiande nödh på ferde warit hafuer, at the genom sådana medhel, måtte bekomma Gudomligh hielp. Så hafuer thet och medh sigh en vppenbarligh Apostolisk befaldningh,
1 Tim. 2. såsom klart är til Timotheum, ther S. Pauli ordh så

lydha: Så förmanar Jagh, at man för altingh hafuer böner, åkallan, förböner och ta[c]ksäielser för alla menniskior, för Konungar och all Öffuerhet etc.

Och thet man aldramest betenckia skall, så hafuer och wår Herre Jesus Christus sielfuer satt itt dråpeligha stort nådhelöfte til then almenneligha bönen, och sagdt som S. Matthæus skriffwer: Ther twå aff edher komma öffuer eens Matth. 18.
på Jordenne, huadh tingh thet helst kan wara, som the bidia om, tå skall thet them wederfares af minom himmelske fadher som är i himmelen. Derföre efter thet then helga Christeligha Kyrkia altijdh är margehanda nödh och farlighett vndergifuin, skola almenneligha böner thes flitigare och alfuarligare warda brukadhe ibland alla Christna, och ingalunda warda niderlagda eller försummadhe. Doch skole Kyrkioheerderna ganska troligha vnderwijsa folket om thessa almenneligha böner, at the icke kunna wara fruchtsamma, eller förwerfua Gudeligh hielp, medh mindre the skee af bootferdige menniskior, huilka theres synder kenna, bekenna och öfuergifua, bättra theres lefuerne, och åkalla Gudz nampn af en rätsinnigh troo til midlaren Jesum Christum, så frampt wij icke wilia wenta the swaren aff Gudhi, som Esaias omtalar, säijandes: Om I ännu vth- Esa. 1.
recken edre händer, så bortgömer och Jagh doch min öghon för idher. Och om I än mykit bidien, så hörer Jagh doch edher inthet, ty idra händer äre fulla medh blodh etc. Derföre skal och folkett warda förmanat till bättringh, och iu wäll berettat i sakenne, at ingen kan wara en rätt tilbidiare, medh mindre han är en godh syndabötare.

Till thett andra. Och ändoch then bönen som wår kiäre Herre Jesus Christus oss lärdt haffuer, then man kaller Fadher wår etc. är och en almenneligh böön för sigh, skall och lijka som en summa til alla andra Christeligha böner hafua föregången: Lijkwäl medhan

the andra böner, som vthi then helge skrift, och synnerligh i Psaltaren, begripne äro, eller aff skriftenne vthdragna, och in på någor närwarandes nödtorffter, stälta, äro lijka som en förklaringh på Fadher wår etc. Derföre skole icke heller the förkastadhe, vthan bredhe widh och sampt medh Fader wår etc. vthi sin tijdh öfwadhe och brukadhe warda.

Till thett Tridie. Är witterlighit at thet hafuer warit tweggehanda Form eller sätt, på then almenneligha och oppenbara bönene som brukas i Församblingenne, thet ena, när man medh flere ordh och vthtryckeligare bär Gudi sin åliggiande nödh före och begärer vndsätningh. Thett sättet brukes ännu mångestädz strax efter predikan om Söndagarna och andra helgedaghar, och hafuer sigh så, at på hwart stycke som opnämpnes, lääs Kyrkiotienaren en *Collecta*, säijandes:

Läter oss bidia för then helgha Christeligha Kyrkio, och om trogne Kyrkotienare:

O Alzmechtighe ewige Gudh, wårs Herres Jesu Christi Fadher, som oss thet sielffwer befalt hafwer, att wij om arbetare i sädenne, thet är, om trogne predikanter, bidhia skole etc.

Item, Läter oss bidhia för all werdzligh Öffwerheet.

O barmhertighe Gudh himmelske Fadher, vthi hwilkens hender ståår all werdzligh wåld och Öffwerheet etc.

Men effter thetta sättet är vthi så måtto aldeles för långt, när man hafuer Messan för händer, är thet afkortat, och brukas nu alment så, att man hwart stycke strax efter thet andra vppräknar, säijandes:

Läter oss tacka Gudh för alla wälgerningar etc. och bidhia at hann werdigas oss ännu nådeligha hielpa och bönhöra i sin ordh etc.

Will man och vndertijdhen bruka then böneform som tilförende omrördt är, eller och then här strax efter fölier, thet må man och så giöra etc.

Förspråk til then almenneligha Bönen.

Käre wenner, efter wij äre försambladhe i wårs Herres Jesu Christi nampn, och hafwe hans befalningh ther oppå, at wij Gudh wthi all wår åliggiande nödh åkalla skole, och hafwa wåra Förbön för alla menniskior, för Gudz Församblingh, then helgha Kyrkio och hennes tienare, för all Öffwerheet, för allom them som stadde äro i bedröffwelse och motgångh, och sedhan för alt annadt som oss är aff nödenne etc. Och effter wij haffwe wårs Herres löffte, at wij skole aff wår käre himmelske fadher nådelighen bönhörde warda, derföre så låter oss thetta göra på thet aldratroligesta, så säijandes:

Alzmechtige ewighe Gudh fadher, himmelens och iordennes Herre, wij bidie tigh af hiertat, at tu tin helga Kyrkio, medh hennes tienare, genom then helga Anda, werdigas regera, at hon må blifwa widh titt helga och helsosamma ordh, genom hwilket troon till tigh förstercht, och kiärleken till vår nästa förökadt och förmerat warder. Att tu och werdigas förläna all werdzligh Öffwerheet, Keysare, Konungar, Furster och Herrer, besynnerligha wår Konungh och landz herra, sampt medh alt hans Rådh och Befalningzmän, nådh och eendrecht til at regera theres vndersåther efter tin helgha wilia, på thet al rätwijsa styrckt, och all ondska och wrångheet må förhindrat och för-

tagen warda, at wij vthi fridh och roligheet (såsom Christnom böör) leffwa måghe. Att och wåre Fiender och wedersakare all mistyckia och owilia fara låta, sigh till wenskap medh oss begifwa, och med oss i fridh och stilheet leffwa måghe. Alle the som i bedröfwelse, fattigdom, siukdom, barnsnödh, och vthi alle andre sådane anfechtningar stadde äro, och the som för titt helga nampns och sanningennes skuld, anfechtadhe, fångne, eller och eliest förfolgde warda etc. O Gudh tröst them medh then helgha Anda, att the sådant lijka som af tinom godhe och Faderligha wilia pålagdt, toleligha lijdha och fördragha måghe. Att tu och fruchtena på iordenne till lekammeligh nödtorft werdigas wexa låta, och för allahanda skadeligha åtkommo bewara, Såsom och Bergsbrwket widh macht hålla och welsigna. Och bidie wij widare om alle the stycker, som oss kunne nyttighe wara, och för hwilken tu wilt bidin warda, at tu oss sådana nådeliga förläna wilt. Genom tin eenfödda Sons wårs Herres Jesu Christi bittra pino och hårda dödh, Hwilken medh tigh och then helghå Anda leffwer och regnerer en sanner och tigh iempnlijker Gudh högloffligh i ewigheet. Amen.

Bedher än yterlighare: Fadher wår etc.

Om Litanien.

Then andre Böneform som plägher brukas til almenneligh Böön, är *Litanien,* vthi huilko man bedher om alla nödtorftigheet ännu korteligare, och warder samma Litania öfuerliudt läsin eller sungin, at menige man må förstå, hwadh och hurudana stycker han bidia skall.

Om Helgedagerna brukar man vndertijdhen Litanien strax efter predikan. Och är icke af nödenne, at predikaren, then tijdh Litanien efter predikan hållas skall, hafuer någor långh förmaningh til folket om Bönen, såsom eliest pläger skee, vthan är nogh, at han medh någor fåå ordh talar i sakenne hwadh han wil, och sedhan bedher folket achta på the Bönestycker som i Litanien warda vpreknadhe.

När Litanien skall hållas på Bönedaghar, ther folket är tilhopa, skall man först siunga en Swensk Psalm, nemligha, Aff diupsens nödh etc. eller: Förbarma tigh Gudh öffuer migh etc. eller och någon annan sådana. Sedhan skal Kyrkiotienaren hålla predikan vthaff Nya eller gambla Testamentet, och handla någon *Materia* som lydher om Syndaboot, eller hwadh eliest är belåghit. Och skall han til Beslutningen röra om then åliggiande nödh som på ferde är, nemliga, hwar någor syndh eller stor last hafuer fått öffuerhandena hoos then menige Man, såsom thet sigh haffuer medh thetta oskickeligha och öfuerdådiga swalgh och drinkerij. Item, medh thessa gräseligha eedher och bandskap, huilket nu öffwe bådhe vnge och gamble, bådhe quinnor och män. Item swijk, falskheet och flerdh i all handel etc. Om sådana laster skole predikarena på then tijdh synnerligha röra, och förkunna tilkommande Gudz straf för slijka synder skuld, och ther medh förmana folket til bättringh, och till at bidia Gudh aff hiertat, at han werdigas förlåta them syndena, och wenda ifrån them sin grymma wredhe och wälförtienta straff, effter som Litanien vtwijser, huilka the och fördenskuld medh all flijt merkia skole etc.

Eller hwar och någor almenneligh motgång är på ferde, medh dyr tijdh, Pestilentia, krijgh etc., ther skall tå predikaren omtala och förmana folket, at the hålla sådana motgångh för theres syndastraff tilskickat aff Gudhi, och at the ther aff skole lära känna theres synd,

begära nådh af Gudhi och öffuergifua syndena etc. såsom tilförne sagdt är. Ther effter siunger eller lääss man strax Litanien sampt medh *Collecten* som ther oppå fölier.

Och skal samma Litania huar Bönedagh läsin warda, Såsom och ther lägenheten så synes kräfia, på Söndagher eller Bönedaghar, tå mäste folket är tilstädhes. Och synnerligha skall man ijdka Litanien, then tijdh almenneligh nödh är på ferde, och serdeles på the daghar som man nämpner almennelighe Bönedagar.

Litanien eller almenneligh Bönesätt.

Kyrie eleijson.	Kyrie eleijson.
Christe eleijson.	Christe eleijson.
Kyrie eleijson.	Kyrie eleijson.
Herre hör wår böön.	Herre höör wår böön.
Herre Gudh Fader i himmelen. Herre Gudz Son werldennes Frelsare. Herre Gudh tu helghe Ande.	Förbarma tigh öffwer oss.
War oss nådeligh.	Skona oss milde Herre Gudh.
War oss nådeligh.	Hielp oss milde Herre Gudh.
För alla synder. För all wilfarelse. För alt ondt. För Dieffwulens försååt och list.	Bewara oss milde Herre Gudh.
För en ondh brådödh. För Pestilentia och dyyr tijdh. För Krigh och örligh.	Bewara oss milde Herre Gudh.
För vpror och twedrecht. För Haghel och owädher. För Eeldh och wådha. För then ewigha dödhenn.	Bewara oss mildhe Herre Gudh.

Genom tin helgha Födhelse. Genom tin pino, kempningh och Blodhswett. Genom tit Kors och dödh.	Hielp oss mildhe Herre Gudh.
Genom tin helgha vpståndelse och himmels ferdh. Vthi Dödzens stundh. På yttersta Domen.	Hielp oss milde Herre Gudh.

Wij arme syndare bidhie tigh.

Att [tu] tina helgha Christeligha Kyrkio werdigas styra och regera. Att tu alla Biscopar, Kyrkioprester och Kyrkiotienare, i helsosamma Ordhe, och heligho lefwerne werdighas bewara.	Hör oss mildhe Herre Gudh.
Att tu alt Kätterij och förargelse werdigas afstyra. At tu alla wilfarande och förförda werdighas igenkalla. Att wij Satanom vnder våra Fötter trådha måghe.	Hör oss mildhe Herre Gudh.
Att tu werdigas i tina [säd] trogne Arbetare sända. Att tu tin Anda och kraft werdigas till Ordett gifwa. Att tu alla bedröfwadhe och blödige werdigas hielpa och trösta.	Hör oss mildhe Herre Gudh.
Att tu allom Konungom och Förstom werdigas Fridh och eëndrecht gifwa. Att tu wår Konungh och Landz herra medh hela thet Konungz-	Hör oss milde Herre Gudh.

ligha Hwset, Rådh och Befalningzmän werdigas trösta och beskerma.
Att tu allom them som i nödh och farligheet äro, werdigas til hielp komma och vndsättia.

Hör oss milde Herre Gudh.

Att tu alla Hafwande qwinnor och Barnaföderskor werdigas welsigna och hielpa.
Att tu allom siwkom werdigas helso och helbregdo gifwa.

Hör oss mildhe Herre Gudh.

Att tu alla fattigha Fångar werdigas förlossa.
Att tu alla Enckior och Faderlösa werdighas förswara och försöria.

Hör oss milde Herre Gudh.

Att tu alla wäghfarande till land eller watn, werdigas medh tina helgha Englar, nådeligha ledhsagha och bewara.
Att tu tigh öffwer alla Menniskior werdigas förbarma.

Hör oss milde Herre Gudh.

Att tu wårom Fiendom, hatarom och förföliarom, werdigas theras syndh förlåta och them omwenda.
Att tu Fruchtena på Jordenne werdigas gifwa och bewara.
Att tu werdigas oss nådeligha höra.

Hör oss mildhe Herre Gudh.

O Jesu Christe Gudz Son, förbarma tigh öfwer oss.
O Gudz lamb, som borttagher werldennes syndher, skona oss mildhe Herre Gudh.
O Gudz lamb som borttager werldennes syndher, hör oss mildhe Herre Gudh.

O Gudz lamb som borttagher werldennes synder,
Förbarma tigh öffwer oss.
Christe hör wår böön. Christe hör wår böön.
Kyrie eleijson. Christe eleijson. Kyrie eleijson.

CAP. XI.

Ordning medh Kyrkesångh.

Till thett Första. Then sedhen hafuer altijdh och af ålder warit i Christenhetenne, at man vthi alla Församblingar hafuer plägat läsa och siunga Psalmer, Hympner och andra Lofsånger, till en öfningh vthi Gudz ordh. Item böner och ta[c]ksäielse etc. Derföre skal och så ännu thet samma ibland oss, så wäl som ibland alla andre Christeligha Församblingar hållett warda. Medhan och S. Paulus ther om ofta rörer, serdeles til the Colosser: Läter Gudz Ordh rijkeligha boo vthi edher medh Col. 3. all wijsdom, lärer och förmaner edher inbördes medh psalmer och lofsånger och andeligha wijsor i nådenne, och siunger Herranom i idhor hierta.

Till thett andra. Men efter thet altingh böör skee til förbättringh i församblingenne, såsom Paulus lärer, skole sådana lofsånger eller Kyrkiotijdher, icke 1 Cor. 14. altijdh eller allesammans skee på latin, såsom Sedher fordom hafuer warit, Vthan på thet folket må och hafua ther oppå något Förstånd, och sigh ther aff förbättra, skole mästeparten ther aff siunges på Suenske. Men efter thet S. Paulus och i sin tijdh tilstadde Fremmande, doch någrom af Församblingenne kunnogh tungomål: Så måga ännu 1 Cor. 14 några latiniska sånger medh ibland sungne warda, för deres skuld som thet latiniska målet kunna eller lära skole.

Thet skall och icke någon bekymbra i sakenne, att medh thenna Kyrkiosångh hafuer i förtijdhen warit

itt ganska stort misbruk, såsom och medh alt annadt, ther man hafuer här af giordt lijka som itt synda offer eller förtienst, til att ther igenom förwerfua nådh och syndernes förlåtelse. Huarföre och thesse tingest äro så förökadt, at ther medh [nu] på sidstonne hafuer nästan ingen måtto eller ända warit, Ty wij kunne wäll (på Gudz wägna) rätta sådana misbruk, genom itt Christelighit Förstånd, och sedhan finna then måtto ther medh, som effter wår och tijdzens lägenheett kan wara beqwemligste.

Till thett tridie. Och hafuer man plägat rekna och hålla mångehanda tijdher i Kyrkionne, Men oss synes nogh wara, att man, föruthan the tijdher, ther Herrans Natwardh blifuer vtdeladt, behåller Ottesångh och Aftonsångh: Ja at man och sådana tijdher behåller effter then Christeligha frijhetennes reglo, så at man all stycker haffuer frij, och empnar them effter tijdhen, och andra lägenheter, och icke håller samweten medh sådana medheltingh fången och bunden, såsom fordom skedt är.

Först skall man tilsee, att vthi thesse tijdher ingen deel sungin eller läsin warder, then icke antingen är sielfwa skriftennes vthtryckte ordh, eller och ther medh så klarlighen kommer öfuer ens, at ther oppå kan ingen tuifwelzmål wara, medh huilket man strax ogillar alla *Homilier*, *Legender*, *Hympner* och alla andra Sånger, ther något inmenges, som sigh medh skriftenne icke fördragher, effter som ganska mykit sådant är för handen i the gamble tijdheböker, Doch här medh icke förbudhit thet göra som Paulus råder, säijandes: Pröffuer altingh, och behåller thet som godt är. 1 Thess. 5.

Sedhan skall man medh thesse Kyrkiotijdher altijdh så laghat och berammadt, att Predikanen icke warder i någon måtto här igenom förhindrat, Ty ther om wårder meer (såsom sagdt är) än om nágrahanda sångh eller annadt sådant. Huarföre och enär sakerna sigh

så begifua och thet kräfwia kan, må man wäl något afkorta Psalmer och annat.

Till thet fierde. Ottesångh må allestädes och altijdh med *venite*, tre lexor, tre psalmer, *antiphoner* och *Responsoria*, eller och vndertijdhen än medh färre sungen warda. Huar så synes, må man och vndertijdhen siunga *ad Laudes* (som the kalla) en eller twå psalmer, och låta the andra bestå. Lexerne i Ottesången skole läses vthaf then suenske Biblien, Nya eller gambla Testamentet, och skola the som thenna sakerna regera och förestå, Scholmestare eller andre, hafua acht oppå thett som läsas skall, att then *materia* warder vth til folket läsin, som thy är bequemligest til at höra, Ty thet är icke allehanda som tiena wil til then menighe man.

När någor skall läsa eller siunga Lexona, wender han sigh vth til folkett, och läås långsambliga och beskedeligha, så at thet må kunna aff the enfaldigha begripit och förståndit warda, Men så begynner man: Thenna efterföliande ordh, skrifuer Moses, Samuel, Esaias, Matthæus, Paulus etc.

Te Deum etc., *Hymnen*, *Collectæ*, *Benedictus*, *Benedicamus*, må man mest siunga på Suensko, Såsom och Konungh Davidz psalmer siunges stundom på Latin, och stundom på Suensko.

Till thett fempte. Aftonsången må och blifua widh sin skick, doch ther predikan skall hållas, må och så theslijkest något afkortas, at ingen deel skeer til hinders, men ther predikan icke hållin warder aftonsångz tijdh, så må läsas vth til folket, itt halft eller heelt Capitel aff Nya eller gambla Testamentet.

Hymnen, *Magnificat* och *Benedicamus* siunger man och på Suensko. Om the Aftner som äre näst för Helgedagarna. huilka man kallar *Vigilias*, tå antingen litet eller alzintet folk äro i Kyrkiona, måge Dieknana mestedelz i aftonsången siunga på latin. Sombligestädes i

Städerna pläger man aftonsångz tijdh för predikan, höra barnen *Catechismum*, thett är en godh sedh. Ther så skal skee, moste och sompt af aftonsången dess förinnan bortläggias. Alle thesse tijdher skole ändas på *Benedicamus*. Doch effter Aftonsången må *Canticum pacis* medh sin *Collecta* på latin eller Suenske och så sungin warda. Så och: Gudh gifue wår Konungh och all Öffwerhet etc. Och må *Solennis Benedictio* skee til en Beslutningh så wäl i thesse tijdher som i Messone.

Haleluja, Gloria Patri, Te Deum, Gloria in excelsis och *Credo,* må siunges så wäl then ena tijdhen om åhret som then andra, och behöfuer man för tijdhen skuld, ingen deel ther af borttläggia, Doch må wäll skee, att man om Fastona, för *Haleluja,* siunger *Laus tibi Domine etc.* näst effter *Gloria patri.*

Till thett siette. I Städerne ther Scholer äre, skola Dieknarna hålla thesse tijdher oppe i Kyrkione om Helgedagarna, Men om Söknedagarna, må man låta sådant bestå, efter inthet folk är tå tilstädes. Så wille ther och wara Dieknomen för tungt, huar dagh siunga vthi Kyrkione, effter inga andre äre som thet göra kunne. Doch måga Dieknana morgon och afton siunga i Scholan några Hympner, eller huadh ther til är förordnadt, som här effter förmält warder.

Till thett siunde. Så skole och Scholmestarena och the som Sången regera, hafua (som sagdt är) granna acht oppå, at inga ochristeligha stycker warda sungen eller läsin i tijdherna. Doch är til förhoppandes, att wij medh tijdhen skole bekomma trychte Sångeböker, huilke the Sånger allenast skole innehålla, som reene och skriftenne eenlighe äre, och kunne brukas allestädhes öffuer hela rijkett.

Till thett Ottonde: Sammaledes skole och landzpresterne beflijta sigh derom, att the måge afskaffa the ochristelighe minner, som Bönderne och andra (oansedt

the annorlunda der om nogsampt äre vnderwijste) mykit plägha bruka i theres gästabudh, och komma them till at bruka i then stadhen några Suenska Psalmer.

CAP. XII.

Ordningh om Helgedaghar.

Till thett första. Lydher thett tridie Budhordet alt så: See till att tu helghar Hwijlodaghen. Så ändoch Christi folk icke är här medh förplichtadt til att hålla then Judeska Sabbathen, eller andra Helgedaghar effter Mosi lagh, såsom S. Paulus sägher: Läther ingen göra edher Samwett öffuer maat eller dryck, eller öffuer bestempde Helgedaghar, Nymånader, Sabbather, huilket är skuggen af thet som tilkommande war, Men kroppen sielff är i Christo. Icke heller någre andre Helgedagher effter Juda welkor eller förplichtelse. Lijkwäl medhan wij Christne och behöfue wisse tijdher, på huilke wij måge komma tilhopa, för predikan, Sacramenten, Almenneligbe böner och ta[c]ksäielse skuld, will och hoss oss så fierran wara något whal eller åtskildnat på dagerna, så frampt ordentligha och wäll skall tilgå, Såsom S. Paulus rådher skee skall. Deslijkest moste och arbetesfolket vnderstundom hafua roo och wederqweckelse, så frampt the skola härda vth, huilket en part icke mykit achtadhe, huar någre wexledagher icke woro stadgadhe och vppåbudne, huarföre och strax vthi Apostlarnars tijdh några Helgedaghar wore vptagne, såsom Söndaghen, Påska och till ewentyrs flere.

Col. 2.

1 Cor. 14.

Till thett andra. Men sedhan then Christelighe Frijheten sampt medh rette grunden, så til Helgedagher som till andra godha Ordningher, genom Menniskiors oflijt, och Diefvulens tilskyndan, bleff borttappat i Christenhetenne, och alt opfyltes medh vrånga meningar

och misbruk, kräffuer nöden här vthinnan en måtto och wiss ordningh, Derföre skole och här efter thesse effterskrefne Helgedaghar och plat inge andre, landzhelighe håldne warda.

Först, alla Söndaghar, thernäst alle thesse Christdaghar, Jul medh sin helgh, Nyåhrs dagh, wårs Herres döpelses dagh, Trettonde dagh, på Palmsöndagh må man handla om Herrans Natwardh, Påska medh sinne helgh, wårs Herres Himmelferdz som och kallas Helghe Torsdagh, Och Pingesdagh medh sinne helgh. *Transfigurationis*, som hålles 7 Söndaghen efter *Trinitatis*. Sedhan tree Wårfrudagher, som äre Kyndersmesso, Mariæ bebodelse, som faller i långfastone, och *visitationis*, thet är Mariæ besökelse, för the helighe Historier och Texter, som på the dagher äre förordnadhe at förhandlas.

Yterlighare och alle Apostle dagher, efter som i thetta Konungarijket brukelighit är. På thet sidsta och så thenna daghar, *S. Johannis Baptistæ* dagh, Michilsmesso och Helgona messo. Alle andre Helgedaghar, som tilförende hafua warit holdna, skole nu hädan aff wara aflagde, så at the inthet lysas såsom the andre, Icke heller tå antingen ringas eller siungas, vthan hwar och en må tå syndalöst och saklöst achta på sitt arbethe.

Vthi Ahnstijma, bådhe om Wåhr och Sommar. Item vthi Fiskaleek, behöfuer [menighe] man icke så nogha achta Helgenna, at han ther aff tagher någon merkeligh skadha, vthan sedhan man hafuer warit widh tidhegärdenn om daghen, må man wäll wara vth om sitt bästa på åker och Engh. Men huilken lagha helghedagher eliest bryter på Föracht, eller och tagher ööll för sigh, så at han ther medh försummer komma till Kyrkio, honom skall bådhe Kyrkioplicht och werldzlighit straff warda pålagdt, ther han sigh icke annars rettar.

The dagher, på huilkom marknadt pläger hållas, ehuadh thet är Frijmarknadt eller torgzmarknat, skall ingen kiöpslagningh skee ostraffat, för än Tijdhegerden är vthe i Kyrkionne, Doch skal Kyrkiopresten wara thes förre åth, så at tijderna warda bitijdha vthe. Ther marknas daghar äro stälte på store högtijders dagher, skole the sättias på någon annan dagh, på thet at Kyrkiotiensten icke warder förhindrat.

Om Wårfru dagh i Fastonne faller i Dymbelwekonne, tå skall han sättias tilbaka på Palmalögerdagh. Men faller han om Påskadagh eller annan dagh, så må han hållas tridie dagh påska.

Bönedagarna, them man plägar kalla gångedaghar, hållas på then tijdh, som waant är, nembligen, Söndaghen som kallas *(vocem jucunditatis)* sampt medh måndaghen och Tijsdagen näst effterföliande. På samma Dagar skall man hålla almenneligha Böner, såsom här tilförne anteknat är, och sedhan gå til sit arbete igen.

Predikanterna skole och fliteligheu förmana sina åhörare, att the icke misbruka the aflagda helgedaghar, såsom och icke heller the Helgedaghar som wij hålle, till fåfengh lättia, dryckenskap eller andre otilbörlighe luster.

CAP. XIII.

Om Kyrkior och Kyrkionnes ägendom.

Till thett första. Kunne wij Christne icke heller vmbära Kyrkior, ändoch thet är en annor skiäl, medh the Kyrkior som wij Christne hafue, än medh Juda templet, huilket skriften kallar Gudz hws, mere för then skuld, att thett war en Figur, till sanna Gudz hws, nemligha, then helgha Christeligha Församblingen, som är thett rätta och sanskylligha Gudz tempel, än att Gudh ther rätteligheu boo skulle, såsom S. Staphan nogsampt för-

Act. 7. klarar, Ty wåre Kyrkior äre icke någor sådana Figur, vthan the äre almenneliglie hws och såsom Scholar, ther Christit folk kan församblas och blifua obehindrat vnder skiul och täcke, så länge the höra Gudz Ordh, vndfå Sacramenten, bidia etc. Och derföre skole och sådana Hws hålles widh macht genom Församblingenes hielp så wäl nu hädhan aff som här till dagz, Ja the skole och så för Gudz ordh och Sacramenten skuld, som ther inne förhandles, warda hållin i tilbörligh wyrdningh. Doch ther flere Kyrkior äro än nödtorften kräffuer, effter som här medh och stortt misbruk waritt hafuer, tå måghe the wendas till andra menighetennes tarfuer.

Till thett andra. Skola the siu Domkyrkior som här i rijkett warit hafua, och så blifua widh macht håldna, genom nödtorftigh vnderhåldningh och tillaghor. Huadh ther till hörer, som är täckia, bota och byggia, thet skole samma Domkyrkiors Sydslomän oförsummeligha bestyra och vthtagha, Therföre skal och wara widh hwar Domkyrkia en wiss Sydzlomans gårdh, vthi huilkom förnämbde Sydzlomän medh gårdzfolket måge hafua sin förwist. Så skole och the tagas till Syslomän som man pröffuer ther till bäst wara tienlighe, nemligh en skickeligh och troghen Prestman, såsom altijdh widh Domkyrkiorna hafuer warit sedh, på thet the vndertijdhen och måga hielpa till tiensten, som ther skall oppehållas medh predikan och annat huadh mere kan wara af nödenne, huilken och skal hafua sitt nödtorftighe vnderhåld.

Till thett tridie. När thet som några Domkyrkio tillhörer, ehuadh thett är vthi Syslomans gården, Sacristien eller annorstädes, är *inventerat*, och Syslomannen i händer fångit, skal ther af itt wist register i alla partzeler, lägges in i Sacristien till Förwaringh, på thet

ingen tuifuelzmål skal kunna sigh framdeles i sakenne begifua, när thetta skal åter *inventeres* och igen lefreres.

Kan och wara nyttigt, att bådhe widh Domkyrkiorna och landzkyrkiorna, synnerligha ther något i peningar, sölff, kläder etc. är, tilförende, en gångh om åhret warder *inventerat*, på thet man således må weta, att then deel Kyrkiorna tilhörer, icke förfars eller förkommer, Och må thetta förnemlighen ske widh Landz-[kyr]kiorna när Biscopen *visiterer*. Om tå finnes något wara förkommit, så skole the som sådant hafua haft i wårdnadt, swara. Derföre och huar som helst widh någon Domkyrkio kan wara brist på hennes vnderhåld, så at thet til nödtorftigh bygningh, och annat som ther är af nödenne, icke kan tilräckia, så skall Syslomannen hafua Biscopens och Capitelz witnesbördh der om, och sedhan fordra saken in för Öfuerhetena, så att samma vnderhåld må i then måtton warda förbättratt.

Till thett fierde. Skole och Bisperne hafua itt godt vpseende medh Syslomännerne widh Domkyrkiorna, at the hafua Domkyrkiornes inkomst grannelighen förwarat vthi Domkyrkiornes gömer som ther till äre förordnadhe, Och ther til skole ware tre nyklar, then ena skal Biscopen hafua, then andra Kyrkiowerderna, och then tridie Syslomannen, och när något vttages til Kyrkiones bygningh skole thesse samptlighen ware tilstädes. Sedhan skola Bisperna grannelighen gifua acht oppå, at Syslomennerna medh nödtorftigh bygningh och bötingh, bådhe på Kyrkio och Kyrkiogårdz muur sigh icke försumma, eliest huar genom samma Syslomäns försummelse, ther vnderhåldet icke fattas, någor skadha ther hända och påkomma kan, tå skole the sware til skadhan, och honom af sitt eghit vprätta och widerläggia.

Syslomännerna widh Domkyrkiorna, Theslikest och the som widh Domkyrkionar hafua i wårdnadt Kyrkiones klädher, eller annat, skole hafua acht oppå, at samma

kläder icke förderfuas igenom dropp, dunkenheet eller annat, så frampt the icke wilia komma ther öfuer i skuld och skadha. The skola och låta hålla them reen, och icke låta dröpa them fulla medh wax, talgh eller och medh annor orenligheet warda besmittadt.

Till thett fempte. Skole och samma Syslomän på en wiss tijdh om åhret giöra rekenskap i Chronones Reknekammar, för thett the på Kyrkiones wägna hafua vpburidt, och tå skole the hafua Biscopens och Capitelz försigladhe vnderskrefne witnesbördh, huru trolighen och fliteligheu the hafua Kyrkiones vpbyrdh, Kyrkion til Förbättringh, anwändt. Och sedhan skal Syslomannen wara förplichtat att lefrera widh Domkyrkian itt exemplar, för allahanda eftertal, af then rekenskap han i rekninge Cammaren giordt hafuer. Sammaledes skole och Kyrkioheerderne på Landzbygdenne, sampt medh Kyrkiowerderne wara förplichtat hwart åhr göre Församblingen rekenskap för then vpbyrdh som thet åhret kan wara til Kyrkian fallitt, huilken skrifteligheu författat, skall lägges i Kyrkiones kisto, och *præsenteres Ordinario* och then medh honom är af Capitlett *in visitatione.*

Till thett s[i]ette. Skole thesse effterskrefne personer åt minsto sittia widh Domkyrkiorna, som är Biscopen, Kyrkioheerden, *Lector Theologiæ*, Scholmestaren, *Conrector* och Syslomannen etc. Huilke personer skole hafua theres wisse gårder och vnderhåldningh. Och är tilbörlighit, at huart Stift bygger siu lagha hws vthi sin Biscopz gårdh, Såsom och hwar Stadh bygger lagha hws i sin Kyrkioheerdes gårdh. Och ther Biscoperna och the andra som i Städerna hafua bekommit godha gårdar eller Hws til att besittia, att the och samma gårder och hws, efter som theres vnderhåld och förmågho kan tilsäija, byggia och hålla widh macht, på thett theres *Successores*, som effter them Kyrkiones tienst skole oppehålla, måge och så hafua, ther vthi the be-

quemligha boo och blifua kunne. Och när samma siu lagha hws icke genom theres wanrycht som dem besittit hafua, vthan aff ålder eller någon annan wådha warda förderfuade, skole Stiften i Biscopz gården, och Städerne i Kyrkioheerdes gårdhen, wara förplichtadhe, at opsättia lagha hws i staden igen. Thett samma må och om Landzpresterna sagdt warda, allenast att huart prästegäld håller sina siu lagha hws.

Till thett siunde. Kyrkioskrudh, som är Messeklädher, Altareklädher, Tafflor, Stakar, Kronor Klockor etc. är wäl lideligh, ther han är mätteligh och vthan misbruk, Såsom man förnimmer aff Kyrkiones Historier, at sådant hafuer och warit i Christenhetenne brukat, för än Påwedömet togh öffuerhandena, Der om kan man läsa hoss ATHANASIUM *in Epist. ad Marcum Episcopum* och hos HIERONYMUM *lib. 1. adversus Pelagianos*, och CHRYSOSTOMUM *Homil. 83. in Cap. Matth. 26.* Derföre skall och här wara itt godt vpseende, så at waantro och misbruk må förtagidt och icke yterlighare inrymdt warda.

Huarföre skole och all öffuerflödighet och synnerligha the Beläte, ther enfaldigt och wantroghet folk plägar löpa till, taghes bortt aff wäghen, och folkett här om warda fliteligheun förmanat, att the sådana fåfengio, widh Gudz grymma wredhe och hembd til görendes, öffuergifua, och hålla sigh i then stadhen til Gudh, hans Helgha Ordh och Sacramenten, som i theres Sockne-kyrkior predikatt och förhandlat warda, Ty thetta är then rätta helgedomen som them bådhe till Siäll och krop kan saligha göra.

Man skall och tagha sigh whara för alt annat misbruk som fordom warit hafuer medh Beläte, att man icke hänger oppå them guld, sölfuer, kosteligh klädher etc. Icke tender lius för them, icke röker, icke knäfaller, kryper etc. Ty alt sådant är oppenbara Hedendomen Baruch. 6.

och afguderij. Herren tin Gudh skal tu tilbidia (sägher Deut. 6. skriften) och tiena honom allena.

Till thett Ottonde. Skola Klocker till thesse effterskrefne ringninger warda brukadhe, och icke eliest, som är först: När man ringer til Tijdegärden så ofta som thet behöffues. Item att man ringer för lijk. Item, Heligzmål emot Helgedaghar när klockan är fem, såsom sedher är på Landzbygdenne. Item, kläpper vtsungit eller *pro pace*. Item till Bönestunder afton och morgon.

Till thett nijonde. Om Klockare, theres waal, embethe, vnderhåld etc. är ordinerat i Kyrkiobalken, ther må thet och blifua widh, doch är skääl, att the Klockare som äre widh Domkyrkiorne och låta ringia stora och många Klocker, achta och ställa Säijarwerken, och fördenskuld något mera omak hafua moste, motte och så aff Domkyrkiones inkompst niuta några tunnor Spanmål, efter som sedwanlighit warit haffuer.

Till thett tijonde. Ther Kyrkior eller Kyrkiogård genom slagzmål, eller annat sådant, äre wordne oskära (som man pläghar nämbnat) är icke aff nödenne, att man genom twettan och månge andre vnderlighe Ceremonier (som vnder the Påweske haffuer warit sedh) them skärer på nytt, vthan ther så är händt, skall man handla widh thetta sättett:

Man skall ingen Tijdegärdh hålla i Kyrkionne för än saken är kundgiordt *Ordinario*, eller then som *Ordinarius* i samma *Contract*, ther fallett skedt är, sådant befalt hafuer. Sedhan skrifuer *Ordinarius* Häredz Prowesten till, att han faar tijt och ransakar om thet ärendet, och handlar medh Sokne folket om then wyrdningh som man sådana rum, ther Gudz ordh och Sacramenten förhandles, plichtigh är.

Ther effter gåår han som brutit hafuer in til Kyrkiodörena, bekenner sin skuld, och bedhes aff Gudhi nådh och aflösningh och wenskap aff Församblingenne,

then han förargadt hafuer. När thett är skedt, och den bråtzligha är *pœnitentia* satt, efter som tilförne om vppenbara skrift sagdt är, gåår Heredz Prowesten på Predikostolenn och förmanar folket, at the hafua fördragh medh slagzmål och annor otilbörlighett waanähra sådana rum, och sedhan handlar annat huadh honom täckes och saken kräfuer. På thet sidsta när predikan är vthe, siunger man *Litanien*, och låter så ther widh blifuat.

Om then bråtzlighe tredskes och icke will falla til fögho, tå skall han effter lagha förmaningh, banlyses, Och huar han och thett förachtar, sedhan beklaghes för Öffuerheten.

CAP. XIV.

Om Echtenskap.

Echtenskap är en åhrligh och Gudi behageligh stadga, såsom och Gudh sielffuer aff begynnelsen honom stichtat och wälsignatt hafuer, och sedhan altijdh vthi mångehanda måtto ährat och elskat. Huarföre och the som i echtenskapz stadga stadde äro, och rätt lefua, måge wara widh itt godt modh och dristeligha åkalla Gudh om hielp och beskerm, vthi alla theres wedermödho och beswäringhar, huilke them thes flere och starkare pläga wederfares, att echtenskap är Gudz godhe werk och skickelse. Ty Diefvulen som är Gudz fiende, lägger sigh altijdh ther winningh om, att han thet må skemma och förderffwa, som Gudh sigh till prijss och åhro, giordt och skickat hafuer.

Och effter thet Gudh Hoor, bolerij och annor orenlighett icke lijdha kan, är thet hans godhe och nådige wilie, att alle och huar och en som i renlefnat eliest icke lefua kan, skal gifua sigh i echtenskap, såsom S. Paulus klarlighenn betyghar, säijandes: Till att vnfly 1 Cor. 7.

bolerij, hafue huar och en sina Hustro, och huar och en sin man. Thett samma läter och Gudh sielf förstå i Bodhordet ther han sägher: Tu skalt icke göra hoor.

Så är och thett Gudz wilia, att the som vthi echtenskapett stadde äro, skole hålla sigh troligha och reenligha, så att the icke förkrenckiat medh hoordom och
Eph. 5. olofflígh beblandelse. Ty thet är en lijknelse och egentlighit belethe till then *Contract* och deelachtighett som är emillann Christum och hans Församblingh. Huarföre
Heb. 13. och S. Paulus sägher: Echtenskapet skall hållas ährligha ibland alla och echtenskapz sängh obesmittatt.

Kräffuer och så Gudh af echtefolk itt tuchtelighit
1 Thess. 4. vmgenge, therom S. Paulus talar till the Thessalonicer, säijandes: Thetta är Gudz wilie idher helgelse, att I flyn bolerij, och hwar och en weet behålla sitt faat i helgelse och ähro, icke vthi lustigh begärelse, såsom Hedningar, the ther aff Gudh inthet weta. Och enkannerligh kräfuer then stadgan, att man och quinna som äro tilhopa i echtenskap, hafua inbyrdes sämio och kiärlek, Ty theres wäsende står icke ther vthi allena, att the bo i hws tilhopa, eller ähro om disk och duk, huilket och wäl eliest ske kunde, och medh mångom skeer, vthan att the äro tu itt kiött och blodh, såsom skriften sägher: Derföre görs och wäll behoff, att predikarena medh all flijt och ganska ofta förmana echta folk att the fast stå och blifua widh theres stadga, lijdandes medh huar androm ondt och godt, såsom thet sigh böör, och echtenskapz förplichtelse kräffuer, och tagha sigh till wahra, att the icke så lätteligha löpa ifrån huart annadt, eller och eliest åtskilia sigh, som (ty werr) alt för mykit skeer, medh så stor siälawådha, förargelse och Gudz förtörnelse, huilken budit hafuer och om eens wil, att echta folk vthi allahanda fall och åkommo, skole stadigt samman blifua och inthet hweke.
1 Cor. 7. Ther om S. Paulus och rörer til the Corinther, säijandes:

Them som gifte äro, biuder icke Jagh vthan Herren, Hustrun skilie sigh icke ifrån Mannen etc. och mannen öffuergifue icke Hustrona.

Och effter thet och hörer till en Christeligh Öffuerhetz embete, att hafua itt alfwart inseende, huru thenna Gudz Ordningh, som är, Att echtenskapet warder hållin i ähra och icke orenat, igenom otuchtighet, Horerij, Bolerij, Blodskam och ähreskämmande, eller och medh them som föräldrana och förmyndare owitterlighit rymma aff medh theres barn, eller the som medh wåld förkrenckia quinkiönet, så och the som af arghett öfuergifua och förlöpa sin echta maka, så frampt Gudh medh straff, land och folk icke hemsökia skall, effter som wij see exempel, huru Gudh genom Mosen hemsökte sins folkz öffuerster, som vthi öknen tilstadde Num. 25. lösachtighet och horerij, ostraffat, Och huru Gudh the Cananeer och theres öfuerster af landet för samma saak vtspydde: Item, huru Gudh alfuarlighen befalte sins Deut. 22. folkz öffuerhet, att the som försågho sigh medh then slemma synden Hoor, skulle bådhe Hoorkarlen och Horkonan til lifuet straffas, på thet at thet onda skulle warda aff wäghen taghit.

Derföre welom wij genom Gudz nådige bistånd, vthi wårtt Konunga rijke, hafua här medh itt Christeligh och nogha inseende, och then Ordningh ther om ställa låta som Gudz ordh skall wara lijkmätigh, bådhe om echtenskapz lagligha begynnelse och Christelighe framhärdande, Och huru wåre Befalningzmän skole medh them inseende hafua som predikoembethet efter Gudz Ordh och här vthi inthet wela lyda, öffuer huilken giordh och *publicerade* ordningh wij så wäll hoos thet ena ståndet som thet andra så wele hålla handen öffuer, at medh ingom skall warda sedt genom fingrenn, widare än Gudz Ordh och Swerigis Lagh medgifuer. Och huar wij echtenskapz öffuerträdare icke warde straffandes, så

Heb. 13. warder Gudh them icke skonandes, som S. Paulus sägher: Hoorkarlar och bolare skall Gudh döma.

Och på thet vthi wårt Konunga rijke må tuchtighet, kyskheet och ährlighet, hafua sin framgångh, och echtenskapz sängh hållas obesmittat, Såsom och att huar och en weet hålla sitt faat vthi helgelse, vthan huilken Heb. 12. ingen kan see Gudh, Och så mykit möielighit är, otuchtighet och lösachtighet tilbörlighen warda straffat, Skole thesse effterföliande punchtar om echtenskapet achtas och widh macht hållas.

Först, ingen hemligh *Contract* medh echtenskapet skal gillat warda, Såsom ther någor pijgha förlofuer sigh föräldromen eller rätta målsägarom owettandes, medh mindre the wilie thett sedhan gilla, Såsom til ewentyrs ske moste, huar Sängelagh ther inkommit är, Ty barnen äro efter Gudz bodh Föräldromen vndergifne 1 Cor. 7. så wäl i thenna sak som alla andra. Huarföre skall ingen Trolofningh gälla som skeer vthan föräldras och Förmyndares rätmätighe samtyckio, ehuru månge witnen ther öffuer waritt hafua.

The barn som sigh här emot förgrijpe, skole efter laghen straffes, såsom och the som i sådana sak tagha sigh målzmannadöme oppå. Ther barnen på bådhe sijdher så motwillige äre, at the beblanda sigh medh olofflïgh sängalagh, på thet at när *res* är icke *integra*, skal echtenskapet gåå för sigh, ehuru Föräldranar säija ther emott, Skole icke allenest effter Laghen gå ifrå sitt arff, vthan och för samma motwillighet icke blifua boendes i samma landzenda: Och ändoch thet kan finnas att mans personen hafuer sådant listelighen kommit til wägha, vthan then andra partens opsåt, och doch wiste att sådant echtenskap war Föräldromen högelighen emot, Skole lijkwäl tå Föräldrana i sådant fall, icke tränges ifrån sin föräldrelighe rätt och *authoritet*, vthan hafua macht at förhindra sådant echtenskap, och then skyl-

dighe parten skole wåre Befalningzmän låta komma vnder tilbörlighitt straff. Thett samma skall wara och sagdt om Faderlösa barn och Enkior som slecht och förmyndare hafua.

Till thett andra, effter thet och vndertijdhen ofta händer, at Föräldranar och Förmyndarenar misbruka theres myndigheet, och för sin eghen fördeel förhindra barnom lagligh och ährligh echtenskap medh barnens store skadha och fahra, ehuru barnen beflijta sigh sina Föräldrar och Förmyndare medh godh foghe och skäll them beweka. Ty skole barnen vthi sådan fall tolelighen saken optagha, then sinom predikant och androm förståndighom tilkenna gifua, huilke när the förnimme föräldranar och them i theres stadh stadde äre, inge rätmätige orsaker hafua sådant förhindra, Skole wåre Befalningzmän, medh Borgmestare och Rådh i Städerna sådana saker ransaka och then parten til hielp komma, som meen och orät lijdher, Ty såsom thet rätmätigt är, at the som wilia gifua sigh i echtenskap, fråga sina Föräldrar, som Samson [Simson] giorde Judic. 14. Så är tilbörligit att föräldrana fråga och barnen huru them behaghar, at alt wäll kan tilgå, såsom Rebecca wart af sinom tilspordt, för än echtenskapett fullbordades medh Isaac. Gen. 24.

Ther som och Trolofningh skeer medh wilkor, som Gudz ordh, naturligh och werldzligh lagh, äre lijkmätige, Såsom är, så frampt thet är Gudhi, Föräldromen och Slecht behagelighit, Ståndet lijkmätigt, warder medh lagligh hemgift försörgder etc. kan ingen warda tuingat echtenskapet fulborda, medh mindre welkorene blifua efterkompne. Men ther Sängelagh inkommer, moste echtenskapet fulbordes, ehuadh wilkorne warda fulkomne eller eij. Ty ther trolofwen är skedt medh lagha gåfuor och närwarandes witnen, och sedhan är Sängelagh tilkommit, slijk handel moste man rekna gill och rett in för Gudh, endoch lagha wigningh icke

hafuer effterfolgdt. Men medh trolofwen vthan Sängalagh, hafuer thet sigh annorlunda. Men ther någor warder sålunda bedragin medh *errore qualitatis*, som man thet kallar, att Brudgummen spör efter Trolofningen, att hans brudh hafuer sigh medh Sängelagh förseedt, eller är hafwande, fråges, om thet är förr eller effter Trolofningen hendt: Fins thet wara effter trolofningen, handles ther medh, som medh annadt Hoor. Men är thet förr skedt, skall all möieligh flijt ther på wendas, att Brudgummen thett fallet sine Brudh förlåter och henne behåller, Såsom exempel fins 2 Sam. 23. Men kan then oskyldighe parten sigh icke ther till låta öffuertala, kunne Domarena i then saken inthet fehla när the säja domen aff effter Mosi lagh Deut. 22. Och på thett at otucht icke får öffuerhanden i wårt Konungerijke, mäge wåre Befalningzmän sådana lösachtiga meniskior förwijsa Häredhett.

Huilkom som lätferdelighen öfuergifuer lagligh trolofningh, och inlåter sigh medh en annan, den skall tillbörlighen straffatt warda, nembligh, mans personen miste sina gåfuor, quinnes personen gifue först gåfwona tilbaka, och sedhan så mykit ther til igen, och ther vthöffuer til Hospitaler och Hwsarme efter förmögenheten. Och der så hända kan, att en person hafuer sigh hemligh trolofuadt, och sedhan medh Föräldranars samtycke, trolofuar ordentlighen medh en annan, tå skal then hemlige trolofningen räknes för inthet, så frampt *res* är *integra*. Ther och någor warder ther medh befunnen, at han twå gånger håller oppenbarligha trolofninghar, skall then förre gå fram, och then andra tilbaka, och then sådant gör straffes efter laghen.

Till thett Tridie, Så skall och Skylskap och Swågerskap efter Gudz budh och naturligh lagh altijdh hafua sin tilbörlige wexll i echtenskapz handel, så at ingen binder echtenskap vthi förbudna ledher, effter

som the wäl finnas, huilke i slijke mätto misbruka wilia then Christelighe frijheten, huilken doch icke gifuen är för lätferdigha menniskiors förwetenheet skuld, vthan att wij medh itt frijt Samwett skole tiena Gudh i heligheet och ährlighett, och ware wår nästa icke till Förargelse vthan til rättelse och förbättringh. Derföre skall och ingen ware effterlåtidt, antingen aff Adell eller aff andra, at inlåta sigh vthi echtenskap medh någon sin skyldfrencka närmare än then ena vthi Tridie, och then andra vthi fierde ledher, begynnandes räkna ifrån broder och Syster som är i första ledh. Huilken som nu närmare tagher sigh hustro i slechtenne, än som nu sagdt är, straffes effter then öfuersedde Kyrkio balken vthi Laghen 10 Cap.

Till thett fierde, Icke skall thett lätteligheen warda tilstadt att någor tagher then quinna til echta, effter mansens dödh, medh huilko han giorde Hoor medhan mannen lefde, Ty ther aff gifz tilfelle till mykit ondt och stor förargelse. Men effter man förnimmer att rene Evangeliske Församblingar i fremmande land, för besynnerlighe orsaker skuld vnder tijdhen effter Dawidz exempel 2 Sam. 11. effterlåta echtenskapet vthi sådana fall. Derföre kunne wij vthi wårt Konungerijke ther besynnerlighe orsaker kunne förefalla sådana echtenskap icke aldeles förbiude. Doch skole sådana saker först hoss oss blifua ransakadhe, och the personer som sådant åstunda, skole sedhan wijka ifrån then landzändan til en annan ther theres fall okunnogh är.

Til thett fempte. Man skall och icke tilstädia fremmande och okendt folk i echtenskap, medh mindre the hafua thes bättre bewijs om sigh och sina sak, eller och för än the hafua sådana bewijs effter sigh hemptat eller hempta låtit, på thet man må weta, at the icke äre vthi något annat förlupit echtenskap, eller och eliest

haffua något hinder. Huilken prästman som fördrister sigh sådant göre, skall sättias ifrån embethet.

Till thett s[i]ette. Och effter thet af hastigh och obetenckt giftermål plägher mykit ondt opkomma, skola prästerna ofta och flitelighen förmana folkett, att the medh giftermål icke äre för hastighe, såsom nu ofta plägher skee, ther man vthi ölzmål och aftonsnak binder Echtenskap och trolofningh, vthan at man gifuer sigh tijdh till itt fulkomlighit betenckiande på bådhe sijdher.

Till thett siunde. Ther och någre framkomma och begära byggia Echtenskap, medh huilkom för olijka ålder eller och andre saker skuld, thet icke tyckes skole tagha godt lagh, medh them skal presten icke heller wara för hastigh, vthan han skall gifua them tijdh, till at wäl betenckia sigh.

Barn och öffuermagher, som ännu icke kunna weta huadh Echtenskapet hafuer innebära, Skole presterna icke gifua samman, Ty förfarenheten gifuer thet, at mykin oredha kommer aff sådana barna giftermål. Så kräfuer och ährligheten och Christeligh tucht, at man medh giftermål skall bijda inn till lagha åldher.

Till thett Ottonde. Effter thet och mykin tuifuelzmål och trätor pläga komma af trolofningar, som bönder göra, skola the förmanas, at the hafua sådana theres trolofningar fördragh och låta presten ther medh betämia, Och effter thet mestedelz så hafuer sigh medh them, att the icke heller någor rätt Form eller sätt till Trolófningh weta eller bruka kunne, skall theres Trolofningh inthet hindra lagha Trolofningh, huilken ordentligha böör ske i Kyrkionne, besynnerligh på Landzbygdenne i Kyrkioheerdens närwaro, som tilförne bör förweta sigh om samma Trolofwen, och ransaka huar något hinder är på ferde eller icke.

Till thett Nijonde. Så skal och ingen saklöst sänghgå med sin trolofuadhe quinno, för än the hafua warit i Kyrkio, och annammat ther all mäns witnesbyrdh och Kyrkiones welsignelse, Ty ther annars skeer, plägar ofta thet onda afkomma, att the effter någon tijdh, skilie sigh åt, vnder thetta skotzmål, at the icke äro wigde. Doch warder här öfuersedt medh them som för någorhanda merkeligh orsak eller hinder skuld icke kunne komma til Kyrkio, först att the äntå begära och anamma Kyrkiones wälsignelse, och sålunda fulborda sitt Echtenskap hema i husett, Och skal fördenskul (effter som plägsedh haffuer warit) lyses tree Söndaghar å slagh, medh begges theres nampns förkunnelse, för än the vppenbarligha gifues tilhopa, och må man ther till bruka thenna effterföliande eller andra sådana ordh:

N. och N. hafua achtadt i Gudh then helge Trefaldighetz nampn byggia echtenskap tilhopa, och begära ther till godhe Christna menniskiors Förbön, at thet må wara Gudhi täckt och skee them till Lycko och saligheet. Men om någor är, som här vthi haffwer några insago, eller weet något hinder wara på ferdhe, han tale ther om i tijdh, eller haffwe sedhan fördragh etc. Gudh gifwe them sina nådhe. Amen.

Ther prästen skall gifua några tilhopa, welsigna eller wija, moste han blifua widh thet sätt och Form, som i then swenska öffuersedda Handbokenne satt och föregifwit är.

Till thett Tiondhe. Ther någon parten icke wil klarligha säija Jaa, när han aff prästen tilspordh warder, eller och oppenbarligha neker sigh wilia wara i Echtenskap etc. thet han än medh trugh är kommen för Kyrkiedörena, skal prästen lijkwäl icke gifua them sam-

man, Ty till Echtenskapett hörer iu begges frija och wälwilioga Ja och samtyckio. För then skuld wardt och icke Rebecca vthgifuin Isaach til Hustro, för än
Gen. 24. hon sielff wardt tilspordt och hadhe sagdt Ja, som skrifuit står i första Mosi book.

Till thett Ellofte. På inga högtijdhes daghar, såsom Jul, Påska, Pingesdagha, *Adventet* etc. Item icke heller fram i långfastonne, tå i Kyrkionne handles om wårs Herres Jesu Christi pino och dödh, skall Brudabångh hafues för hender, icke att Echtenskapet skal fördenskuld warda hållidt lijka som oheligdt, vthan thett moste iu ordningh wara i Församblingenne, så att huart och itt ärende skeer i sin rette tijdh. Så skal thet och eliest altijdh så laghas medh Brudahooff, att predikan eller Messan ther igenom icke warder förhindradt.

Till thett Tolfte. Thett är och en ganska stor och straffeligh osedh medh the Möqweller, som almeent plägar hållas bådhe på landzbygdenne och i Städerna, Ty en part sitter ofta nattena öffuer, kommer så om Söndaghen drucken och full till Kyrkion, icke allenast sielff warandes oskickeligh till all then deel ther skall hafues för hender, vthan the äro och tå androm Gudfruchtighom menniskiom medh theres ogudeligha åthäfwor, storligha till hinders. Ty will och wara af nödenne, att predikanterna beflijta sigh om att komma sådana oskickeligheet och Gudz förtörnelse aff, genom idkelighitt straff och förwaringh, Nemlighen, at blifwa tienstlöss til thes predican är vthe.

Till thett Trettonde. Vthi Brudehus behöfuer man inga synnerligha Ceremonier. Doch är tilbörlighit, att man aflägger thet oskickeligha springande op i Brudesängen, som här till hafuer warit i bruk, effter thet är både förargelighit och gammalt Folk ganska farlighit. Och i then staden igen skall Brudh och Brudgumme,
Tobiæ 8. effter Tobiæ och Saras exempel, falla på knä för Brude-

sångene och giöra sina innerligha Böner til Gudh, att theres Echtenskap må lända Gudi till åhro och them til hugnadt och glädie. Och i medler tijdh siunger prästen medh the andra, några af thesse psalmer: Kom helge Ande Herre godh etc. Säll är then man som fruchtar Gudh etc. O Jesu Christ som mandom togh etc. När Psalmerne äre lychtadhe, läser prästen then *Collecta* som i Handboken ståår: Gudh Alzmechtigh welsigne edher Lekamen etc. Sedhan stijgher Brudh och Brudgumme op i sångena, och prästen siunger then Psal'm: Gudh som altingh skapadhe etc. Är och nyttigt att prästen gör en kortt förmaningh till them som sittia i Brudsängenne, så frampt han förmerker att skickelighett är på ferde och att han hafuer liudh. Men huar annorlunda skeer, tå är bättre att han hafuer sådant fördragh, som Syrach sägher: Ther tu icke hafuer liudh, så tala inthett. Eccl. 32.

Om åtskildnat i Echtenskap.

Echtenskapet är af begynnelsen af Gudhi så skapat och ordineratt, att thes band emillan Man och quinna skulle altijdh blifua evigt, fast och ouplöselighit, så at the alt in till dödhen skulle samman blifua och icke skilias åth. Men sedhan menniskian genom syndena är förderfuat worden, och vthaf rätta laghet kommen, så wäl i Echtenskapz handel, som alt annat, hafuer Gudh (såsom man aff skriftenne kan merkia) efterlåtidt Hionelagz skildnat vthi twenne fall, så at han annat giftermål icke förbiuder.

Thet första är, När then ena parten warder beslaghen medh bewijsligh Hoordom, Ty huar then andra parten som oskyldigh är, icke will gifua sigh i förlijkningh medh then bråtzligha, så må honom, effter Gudz

ordh, annat giftermål warda tillåtidt. Men then bråtzligha skall läggias vnder tilbörlighit straff. Doch huar then bråtzlige parten behåller lifuet, skal man icke fara här [för] hastigt medh, vthan man skal på någon tijdh tilgiörande, hwar så är belägit, låta sakena hängia, så länge man försöker om the kunna warda förlijkte, Hwar thet och ingalunda will bättre warda, skall tå lagha doom them emillan afsagd warda, Och then parten frij dömder til annat giftermål, som är vthan skuld. Och then bråtzlighe för förargelse skuld, af wåre Befalningzmän förwijsas tijt, ther hans syndh icke kunnogh är, och han vthan mindre förargelse boo kan.

Och skole inga åtskildningar skee, vthan för lagha Domare, ther bådhe parterna effter laga stempningh, äre kompne tilstädes, och ärendet är ransakat, och medh sanningenne befunnidt, Hwar tå förlijkningen icke will hafua framgång, må Domaren säija Doomen af them emillan, effter thetta sättet:

Sententia divortij.

Effter thett N. genom klaar bewijsningh, Ja och genom hans egen bekennelse, nogsamliga är kunnogt wordet, huruledes thenna tin maka N. medh Hoordoms last sig emot Gudh och hans H. bodh förseedt, och ther medh all Echtenskapz rätt emot tigh förwerkat hafwer. Sägher iagh tigh N. på Gudz och hans helga Evangelij wegna, frij, ledigh och löös, till annadt giftermål, när och hwar som helst tigh sielfwom synes, och Gudz rådh förelägger.

Hwar och så hender at then parten som brotzligh är, icke will efter lagha stempningh fram til retta, tå skal then andra personen som oskyldigh är, hafua fram

sin witne, medh huilkom han fulkomliga bewijser bådhe sin egen rätt, och thens andres brott, Ther efter skall tå Domaren låta gå domen, såsom förbemelt är. Men huar bådhe parterne äre medh hoor befundne, och til lifuet skoonte, skall ingen skildnat skee.

Thett andra fallet är, När then ena maken vthan rätt och skääl öffuergifuer och förlöper then andra, i then acht och opsåt, at han aldrigh någon tijdh will byggia och boo medh honom, Tå låter skriften och till, at then personen som öfuergifuin är, må försee sigh medh annat giftermål, Såsom S. Paulus sägher til the Corinther: Om then otrogne wil skilias, så lät honom skilias, en brodher eller Syster är icke bunden till ägendom i sådana fall. Nu ändoch thenna Texten talar om them som för Trona skuld, öfwergifua theres echta maka, Lijkwäl begifua sigh och ofta annor fall, ther then ena echta makan wrånghwijsliga och medh thet vpsåt, at han aldrigh wil låta sigh til then andra igen, honom öfuergifuer. Ther nu så skeer, kan then obrotzligha personen icke heller vmgella thens brotzliges on[d]sko, och warda twingat til at blifua vthan Echtenskap. 1 Cor. 7.

Vthi thenna twenne förtalda fall, tillåter nu Gudh åtskildnat i Echtenskap, så at then obrotzlighe personen må gå til annat giftermål, Doch skall thes heller thetta icke skee, för än then samma personen som således qwar sitter öffuergifuen, bijdt hafuer til en beqwemligh tijdh, then må Domaren honom föresättia, längre eller steckre, efter som honom synes at lägenheten sigh begifuer. Ther och några så tredske framkomma, som ofta hender, at the gå och drifua i samma Häredt och Stift, sedhan the hafua sina maker öfuergifuit, eller mannen bortdrifuer hustron, och sitter sielff quar på gården, then skall *ministerium* (hwar then skyldige parten sigh inthet bättrar) banlysa, och wårom Befal-

ningzmän antwarda, huilke på wåre wägner honom sålunda skola straffa, nemligha, — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

Någor werldzligh Lagh låta åtskildnat och så til [i] flere fall, om huilken här och på thenna tijdh inthet är til talandes: Allenast om thett fall, som alt för offta framkommer, medh förargelige trätta emillan echtafolk. Ty thet händer och (bättre Gudh) ofta, at echta folk emillan, opstigher itt stort och förargelighit haat, wredhe, olust, kijff, trätto, slagzmål, så at then ene parten iemmerlighen öfuer then andra klaghar, att stor fahra är om lifuet, ther then ene makan medh förgift trachtar efter thens andres vndergång, och fördenskuld medh al flijt begärer skildnat, then och en stor part af Evangeliske *Theologis* effter *Theodosij* och *Valentiniani* lagh hafua tillåtit, thett wij och låte blifua i sitt werde. Doch medhan then Helge Skrift inthet talar om Echtenskapz skildnat i sådant fall, och lijkwäl skeer ofta i så måtto ynkelige dråäp, skole predikoembethet och wåre Befaldningzmän vthi sådana saker effter:ne sätt achta och efterkomma.

I. Skal predikanten i then Församblingh ther sådant oroligbit folk är, göra sin största flijt, at förnimma orsaken til sådan oenighett, och then andra parten som skyldigh är, trolighen förmana, sådana orsaker aff wägen stella, ther till medh, bådhe parterna af Gudz ordh grundeliga öffuertygha, att the äro för Gudhi skyldighe, fördempa, förquäfwia, vthsleckia och bortläggia all owilia, qual, haat, nijt, wredhe, bitterheet, slagzmål och stemplingh effter annors lijff, och i stadhen opretta itt wenlighitt och Christelighit vmgenge vthi sitt Echtenskap.

II. Hwar Kyrkioheerdenn här medh inthet kan vtretta, så att the honom lydha: Skola sådana stempnas til nästa Capitel, och yterligare ther aff Gudz ordh vnderwijses.

III. Hwadh thett icke heller hielper, skal *Ordinarius* gifua wåre Befalningzmän i Landzenderna tilkenna, huilke then skyldige parten, eller och bådhe, om the lijka skyldighe äro, på någon tijdh medh fängelse straffa skole.

IV. Ther och sedhan ingen bättringh låter sigh see, och fahra till någons lijff synes wilia fölia, må *Ordinarius* them på någon tijdh tillåta, att wara ifrån Echteskapetz vmgenge, medh Sängelag, Disk och Duk, thet man kallar *Separationem thori*, och i medler tijdh skal Gudz Församblingh til Bönen flitelighen förmanas, att Gudh nådigest afsteller Diefvulen, som är them emillan inkommen, at theres Hierter i sann Gudelighet kunne förbindas.

V. Hwar tå (thet Gudh nådelighen afwende) att alla thenna medhell inthet vtretta, och saken iu synes lända någon parten till lifzfahra, heldst then oskyldigha, måge tâ wåra *Theologi*, effter Keyserligh Lagh, then oskyldigha parten ifrån sådant gräselighit echtenskap hielpa, och wåre Befalningzmän then hårdnackadhe parten förwijsa Stiftett.

Till then personen, som af naturligh breck, eller eliest af någrehanda ofall, til echtenskap plat odugligh är, kan ingen tuingat warda. Men om thetta fallet skall man achta, först, at man är icke för hastigh til att göra åtskildnat, sedhan, moste man ransaka, om odugligheten til echtenskapet hafuer waritt för än echtenskapet bleff bunditt, eller sådana breck är sedhan inkommen, war han för, så är then andra personen beswijken, och kan fördenskuld icke wara bunden til then som thet feelet hafuer. Men är thet tilfallett sedhan, tå blifue theres echtenskapz bandh stadigt och fast vthan åtskildnat. Och then personen som sådana breck icke hafuer, skal then andres feel optaga, lijka som itt kors aff Gudi pålagdt, och dragha thett tolelighenn.

CAP. XV.

Ordningh om the siukas besökningh.

Till thett första. Skall Församblingen trolighen warda vnderwijst, at then Alzmechtige och barmhertige Gudh hafuer så nådeligen bewijst sigh emot arma ălenda menniskior, som medh en rätt troo och förtröstningh på honom, åkalla hans helga Nampn, att han icke allenast lofuar them sina Faderligha beskydningh och hielp, vthan ibland annor ăhrenampn som han förer i sin Guddomlige Maiestetz Titel, ăr thetta itt medh the förnemligeste, at han kallas the ălendes tilflycht, och theres frelsare som hafua itt bedröfuat och förkrossat hierta, och hafuer han ofta heller welat förwandla himmelens och Jordennes naturligha lopp, eller och eliest göra stort vnderwerk, ăn öffuergifua the ălenda vthi theres nödh, ther the hafua trodt honom om godt.

Ther öffuer kallar och Gudz Son alla bedröfuade til sigh och lofwar them hielp. Kommer til migh (såMatth. 11. gher han) i alle som arbethen och ăren betungadhe, Jagh will wederqueckia eder, Nu ăre the krancke icke the ringeste ibland them som således ăro betungadhe, och bekymbradhe, icke allenast medh theres lekamliga krankheet på kropzens wăgna, vthan och så theras synder, som genom then lekamligha kranckheten sigh öppa i siălenne, göra them som oftast itt osăieligha stort qual och oro, huarföre ibland andra miskundsamliga gerningar, som skriften berömmer, ăr och thenna icke förglömd, at man skal besökia the siuka.

Till thett andra. Wil tå någor giöra Gudi och Herranom Jesu Christo til wilia och en behageligh tienst, heller ăn höra af honom på yttersta daghen thenna åwi-
Matth. 25. telsen: Jag war siuk, och I sökten migh icke, han skal

beflita sigh om at besökia the kranka. Doch geller thet besynnerligha the personer til som äro i Kyrkiones tienst och embete, at the här medh skole wara alsom flitigast, och icke allenast tå strax wara wederedho när the warda kalladhe til the krancka, vthan the skole och eliest ofta, när them så är belåghit, sökia til them okalladhe, och tilbiuda them theres tienst.

Till thett tridie. Och skola the och så vnder tijdhen här om förmana Folkett, att the i tijdh, medhan then siuke kan någor redhe giöra, hafua prästen til honom, Ty then tienst som presten på Ordzens och Sacramentzens wägna skal göra then siuka, kan eliest inthet komma honom til måtto. Icke är thet heller then siuka i någro måtto til skadha, hans siukdom förökes iu icke ther aff, så at han döör thes snarare, at presten hafuer warit hoos honom, och giordt honom hans redho, vthan ehuadh Gudhi teckes sedhan giöra medh honom, kan han ther af hafua så mykit bättre modh, huilket ofta och så til lifz och lekamligha helso hielpa plägar.

Til thett fierde. När någor warder brått taghen, är thett en sak för sigh. Derföre skall folkett och vndertijdhen här om warda vnderwijst och förmanat, at huar någor warder så brått betaghen, at honom ingen redhe eller Kyrkiotienst kan giordt warda, tå skal han sigh för then skuld icke så hårdt förfära eller och wanhoppas, lijkawist som han ingalundh skulle tå kunna bekomma Gudz nådh och warda saligh, när han i sitt ytersta icke fåår skriftermål och Sacramentet. Neij thett skall han icke giöra, vthan i slijk fall skall man och wara til fridz och gifua sigh i Gudz händer, medh en stadigh troo til the ordh som han i sin wälmacht af thy helgha Evangelio hördt hafuer, Ty the blifua honom altijdh lijka fast, ehuadh han och fåår för en afgångh, hastigh eller långsam. Doch skola the andra

som thetta på någon see, tagha sigh ther aff en Förwaringh, att the här i thetta lifuet icke slå sigh i någon säkerheet, medhan the så skeenbarligha see och merkia huadh thet är för en skröpligh tingh medh menniskiones lijff och lefuerne, huilken alt i sender hon tyckes wara heel och helbregda, så är hon lijka som itt swagtt lius vthslocken. Ty skole och alle menniskior komma thet ihogh, som Christus hafuer lärdt, säijandes: Waker, ty I weten icke hwadh tijdh eller stundh edher Herre warder kommandes. Matth. 24.

Till thett fempte. När tå prästen kommer till then siuka, skal han så handla medh honom som Handboken vtwijsar, nemliga, gifua honom först före någor tröstelig ordh af skriftenne, Sedhan at han begära skall förlijkningh medh allom them han något hafuer vthståandes etc. Men allenast skall han ther beflijta sigh om, at han må få weta, huru hans Samweet ståår, om then siuke något meer eller mindre, eller och alz inthet bekymbrar sigh om sina synder. På thet at såsom han merker then siuka wara til sinnes, må han och så skicka sigh emot honom medh lärdom, tröst och förmaningh.

Och skall presten vthi all handell, som han hafuer medh then krancka, låta klarligha aff sigh förmerkia, at han söker then siukas wälferdh och siälegagn, och icke sin egen fördeel, Såsom (Gudh bättrett) vnder Påwens regeringh alt för mykit skedt är, medh alsom största siälewådha och Gudz förtörnelse, Ty man hafuer gifuit them siuka före om stoor efftergärdh, som the nämpnat, medh Messor, *vigilier*, begängelse etc. Och lärdt at man genom sådant skulle förwerffwa nådh, syndernes förlåtelse, och then ewigha salighetena, och thes förinnan antingen alz inthet, eller iu icke rätt talat om Herrans Jesu Christi förskyllan.

Doch ther Gudh hafuer wälsignat then siuka medh några ägodeler, är Christelighit att prästen påminner

honom (så frampt han sielff icke kommer sigh ihugh) att han icke förgäter Kyrkior, Scholer och the fattigha, vthan tencker och på them i sitt Testament, effter som hans empne och förmågo kan wara, doch så at han icke med någors afwundz gift förkrenker then rätt, som rettom Erffwingom tilkommer, Ty sådana gåfuo ehwem hon tilkommer, är Gudi inthet behageligh.

Till thett siette. Skall och så presten förmana them som sköta then siuka, att the äro icke förlänge bortto i sender ifrå honom, så att han thes för innan moste blifua allena, synnerligh hwar sotten är stark, och han hafz hårdeligha widh, Ty honom motte ther öffuer något stort obijståndh wederfares, bådhe till lijff och siäll, til huilkett thesse in för Gudh moste sedhan stå til swars.

Till thett siundhe. När tå presten alt bådhe om skriftermål och annat, haffuer vthhandlat medh then siuka, må han gifua honom Sacramentet om han thet begärer eller förmå annammat. Ty effter thet samma Sacrament wårs Herres Jesu Christi Natwardh enkannerligha ther til stichtat och insat är, att blödigh och förskrecht samweet skola ther igenom i trone styrkt och förmanat warda, och then siuke som genom lekamligh swagheet til trones swaghet är fast benägen, sådana styrkelse ganska wäll behöffuer, Skall honom thet helgha och tröstͤligha Sacramentet effter hans Christeligha begären och bekennelse, så wäll som allom androm Christnom, gifuit warda.

Ty ändoch Herrans Natwardh förnemligha vthi Kyrkionne, ther hela Församblingen är tilhopa, bör handlat och brukat warda, Lijkwäl effter Christus sägher: Hwar twå eller tre komma tilhopa i mitt nampn, ther är Jagh mitt iblandh etc., gifuer han ther medh Matth. 18.
tilkenna, att ther och så är en Christeligh församblingh, som en Kyrkiotienare och en siuker vthi Christi nampn

tilsamman komma. Så är och en siuker som en rett troo hafuer til Christum, icke minder itt Christi och then helgha Kyrkios ledhemot än en helbregda, hafuer och sin rätt til then helgha Kyrkios andeligha ägodeler, iblandh huilka Christi Natwardh icke är then ringesta, äwen så wäll som en helbregda. Derföre skall samma Christi Natwardh, som honom nu alramest är aff nödenne, ingalunda söndt eller förwägratt warda.

Till thett åttonde. När ther til kommer, at then siuka begärer blifua deelachtigh aff Herrans Natwardh, skall prästen först låta kasta en reen dwk på bordet, sedhan tagher han fram brödett som man plägher nämpna *Oblatum*, lägger thet i patenet och sätter på bordet. Theslijkest giuter han och wijnet i kalken och sätter ther när. Thernäst fråger han then siuka till om trones artiklar, och hafuer sedhan någor ordh til the personer som när stadde äro, widh thetta eller något annat sådant sätt.

Kiäre brödher och systrar, effter thett wår Herre Jesus Christus haffwer sagt, at ther twà eller tree äro försambladhe i hans nampn, ther wil han wara mitt ibland, och hwadh som helst the bidia i hans nampn, thet skall them wederfaras. Måge ther medh och wij som här nu vthi hans nampn äre försambladhe, haffwa en godh tröst till att bidhia och begå hans helga Natwardz åminnelse, och ther af göra thenna wår krancka brodher, som för then skuld icke förmå medh oss ther til komma vthi Församblingenne, delachtighan, Ty wilie wij och nu först ödmiuka oss för Gudh och bidhia: Fadher wår etc.

Medh thet samma falla the alla på knä, men presten står strax op igen, och lääs öffuerliudt Christi ordh om

Sacramentzens insettielse, och när han haffuer i så måtto welsignat bådhe delerna, beretter han then siuka såsom sedher är.

Sedhan som then siuka således berettat är, må presten läsa en *Collecta.* Och til thet yttersta welsignan, säijandes: Herren welsigne och beware tigh etc. Och befalan så i Gudz hender.

Och skall presten tilförne gifua acht på then siukes lägenheet och förmågho, om han förmå bruka Sacramentet eller eij. Och hwar han thet icke förmår, tå skall presten på then tijdhen icke heller beredhat, vthan eliest trösta och förmana honom medh Gudz Ordh, och skall synnerligha ther om wnderwijsa honom, at thet ingalunda kan wara honom till skadha in för Gudh, at han icke annammar Sacramentet, medhan han för sin swaghet skuld icke är thes mechtigh, vthan at Gudh som till hiertat seer, tagher wilian för machten.

Till thett niondhe. Hwar och then siuka alla sina lifzdaghar hafuer fördt itt ogudachtigt och öfuerdådigt lefuerne, skall presten icke äntå förtuifla om hans bättringh och saligheet, vthan skall winläggia sigh ther om, at han må ännu komma honom till en rätt wederkennelse. Giffuer tå Gudh nådena att så skeer, och han ther medh ödmiukeligha är begärandes Sacramentet, skall thet och honom effterlåtidt warda. Huar han och icke kommer til någor sådana wederkennelse, vthan håller alt fram i sin ondsko och hiertans hårdheet, tå skall Sacramentet honom ingalunda giffuit warda, at han icke tagher thet sigh til större fördömelse.

Till thett tionde. Medh them som sittia på theres hals, eller för theres vppenbara misgerningar skuld, nu allaredho dömbde äro, skall effter thetta föreskrefna sättett, om the krancka, i thet nästa, och såsom i Handboken är widare förmält, handlat warda. Doch skole presterna beflijta sigh ther om, at the, ther sådana men-

niskior berettas skole, mågha hafua en dagh eller twå till faars eller till handelz med them.

CAP. XVI.

Om Christeligh Begrafning.

Till thett första. Moste man thet bekenna, at them som widh thenna werldenna en gångh skilde äro, kan theres tienst som här ännu quarre äro, inthet komma til måtto, Ty effter Christus hafuer sagdt, Jagh är vp-
Joh. 11. ståndelsen och lifuet, then som tror på migh, han skal leffua, thet han än dödh bleffue. Och huilken som lefuer och tror på migh, han skall icke döö till euigh tijdh. Så hafue wij iu förwissan nogh ther oppå, at huilken som medh en rätt troo på wår Herra Jesum Christum, skils wijdh thenna werldenna, then samma hafuer alredho wår undskan, begär, Förbön och hielp för vthan, then saligha rolighetenna, som hörer thet ewigha lifuet till, Och skal medh glädie besittia Gudz rijkes herlighet på then yttersta daghen och lekamligha genom wår Herra Jesum Christum (ehuru lekamen och här antingen i iordenne, watn, wädher eller eld förgåås kan) vpstå igen aff dödha. Sammalunda hafue wij och twert emot förwissan nogh, att then som en sådana troo på Jesum Christum icke hafuer, när han skils widh thenna werldenna, honom hielper ingen deel som effter-leffwanderna kunna åstadh komma, Ty Christi Ordh här om äro klaar. Then icke troor han skall warda
Marc. 16. fördömd.

Doch skole wij lijkwäl låta the dödha åhrligha och tilbörligha komma til iordenne, Ty ther medh bewijse wij för huar man then kiärleek som wij hafue haft till them, medhan the ännu lefde medh oss. Item bekenne wår troo som wij hafua om vpståndelsen, och betyghe

then förhopningh som hoos oss är om thens dödhes wälferdh och ewigha saligheet.

Till thett Andra. Then sedhen at man swéper lijk vthi Lijnlakan, är vptaghen effter wårs Herres Jesu Christi Swepningh, Ty är han och then aldrahöfligaste ibland the Christna, så at och för then skuld stort vnder är, huarföre Påwen medh sina prester och Munkar, haffuer welat annorlunda klädas til iordenna.

Till thett tridie. Om presten är tilstädes ther lijk skal vthbäras, må han effter tijdzens lägenheet trösta thens dödhas wenner och effterleffwander genom Gudz ordh. Item huar så behöffues, förhindra och förtagha all wantroo som många hafua, och ther lijk är på ferde, pläga förstå låta. När tå lijket vthbärs, må man wäl låta ringia, siunga och annor stycker som icke äro ochristeligh, effter sedhwenion bruka, först at folkett är vnderwijst om slijk tingest, så at the skee meer för theres skuld som lefua effter som och S. AUGUSTINUS bekenner, än för theres skuld som dödhe äro, huilke slijkt nu inthét hafua behoff.

Till thett fierde. När tå lijkett är kommit på Grafbacken, skall thett iordas effter thett sätt som i Handbokenne föreställt är, allenast att man then förmaningh och the Lecser som ther stå opteknadhe, empnar effter lägenheten och tijdhenn.

Vthskiffta Almoso effter thens dödas Begrafningh ibland the arma och torfftigha, effter thet är en godh och Christeligh gerningh i sigh sielff, skall hon ingom någon tijdh warda förment, allenast att menighe man hafuer här om rätta vnderwisningh, nemligha, att man för Gudz budh skull hielper the fattigha, lijka som medh thens dödhas Testamente, och icke hafuer then meninghen, at hans siell medh sådana gift skall lösas af Skärseeld. Om huilken, huar the Påweske effter theres ägna tanckar, Ja och effter Hedniska willo icke

hadhe mer talatt, än effter then helga skrift, hadhe ingen wetat något säija.

Till thett fempte. Men sedhan then dödhe är kommen i iordena, måge och hans efterlefwende wenner (huar så behöfues) synnerlighe warda tröstadhe och förmante, att the gifua sigh till fridz ther medh som Gudh giordt hafuer, och huar något spökelse wore på ferde, att man thet inthet skiöter, eij heller therföre rädhes, vthan medh en rätt tro gifuer sigh vnder Gudz beskerm, så förmår Diefvulen, som spöker, ingen skada giöra, huarken honom som dödher är, ther han i Gudhi är afsomnadt, eller them som effterlefua, äjw til theres Siäll.

Till thett siette. Nyfödd barn, som icke hafua kunnat fått döpelsenn, för theres hastighe afgångh skuld, Therföre at the woro befaladt i Gudz hender, genom närwarandes Christna menniskiors böön, såsom tilförne sagdt är, skole och bekomma Christne menniskiors läger-stadh och Kyrkiogården, sampt annor Kyrkiotienst, som man androm vthi Herranom afsompnadhe, är plichtigh. Och skall folkett om sådana fall vnderwijses effter thett sätt som tilförne om Nödhdoop förestält är.

Men Mördebarn kunna och läggias vthi Kyrkiogården, doch vthi enslighit rum afsijdhes, effter the äre altijdh födde aff en oächta sängh, Och presten skall tå gifua folkett tilkenna, att sådant skeer icke för barnett skuld, vthan Föräldromen til whanähra och androm till warnaghell.

Till thett siundhe. Sielfspillingar, thet äro the som icke genom willo, vthan eliest aff berådt modh, sigh förgiöra, skola ingalund komma i Kyrkiogården, Ty the hafua warit förtuifladhe. Item, icke heller Bansmän, som döö oaflöste.

Theslijkest icke heller the som Gudz reene ordh och Sacramenten försmädt hafua, huar the döö vthan

rätt widerkennelse. Item the som vthi slemma och oppenbara laster få brådödh, så att ingen haffuer hördt aff them någor Christeligh bekennelse. The som för theres oppenbara misgerningar skuld äro rättade, måge wäll niuta Kyrkiogården, så fierran the haffua skickat sigh Christeligha när the gingo till dödhen, och thet eliest kan warda effterlåtit aff Öffuerheten.

Till thett Ottonde. Kyrkiogårdar eller annor rum, ther Christett folk pläghar begrafuas, skole hållas åhrligha för theras skuld som ther huilas, och ändoch thett gör lijka mykit aff sigh till saligheten, huar som helst en warder begrafuen, lijkwäl huar någor effter then grunden wille förachta almenneligh Christna Menniskiors Lägrestadh, then samma är icke heller werdh warda der begraffuen.

Effter thett hafuer waritt en gammal Christeligh, högloffligh och nyttigh sedh, att the dödhes arffuinghar hafua något pläga gifua effter förmögenheten till Kyrkiones bygningh: Skal man sådant ingalunda ogilla, vthan heller styrkia, För huilkett Kyrkiowerderna skole plichtighe wara rekenskap göra, som sagdt är.

CAP. XVII.

Om Prester och Predicoembetet.

Effter thett Gudh Alzmechtigh hafuer vthaf sitt guddomligha ewigha rådh, welat försambla sina Kyrkia, och kalla sitt folk icke annars än genom ordet, Therföre hafuer han och gifuit och förordinerat personer ther till, huilka vthi prediko Embethet wara skole, Och hafuer Gudz Son sielfuer warit then första predikaren strax effter menniskiones fall i Paradijs, och hafuer genom sin predikan kallatt Adam och Hewam ifrån döden til lifz igen. Tå wardt och thet vnderligha

Gen. 3. löftet, att Quinnones sädh skulle söndertrampa Ormsens hufvudh, vthaf Gudz lönligha rådh först oppenbarat, genom huilket löfte then helga Kyrkia sedhan tijdh ifrån tijdh vpbygd warder. Om thenna samma första Joh. 1. predikaren sägher Johannes, eende Sonen som är i fadrens skött, hafuer thet oppenbarat. Thenne samma Gudz Son håller och så altijdh predikoembethet widh macht, förswarar och beskyddar thet för Diefwulen, Tyranner, Kiättare, och allahanda anfechtningh, och huar thet än vndertijdhen förfaller och kommer aff sigh, så retter han thett doch åter op igen, Såsom wij merke skedt wara medh Propheter och predikare i thett gambla Testamentet, huilka han huar effter annan till att hålla predikoembethet widh macht, sendt hafuer, till thes han om sijdher sielff kom till werldena, ther han tå skenbarligha i menniskeligh hampn och skepelse predikadhe, och sedhan medh klara Befalningh vthsende Apostlarna, att the och predika skole, säijandes till Joh. 20. them: Såsom min fadher hafuer migh sendt, så sender och Jagh edher. Ther effter hafua och Apostlarna vtgifuit befalningh, at predikarena sampt medh Församblingenne, skulle antwarda thetta Embethet andra 2 Tim. 2 dugligha persöner, såsom S. Paulus säger til Timotheum, huadh tu hafuer hördt aff migh genom mångh witne, thet befala trognom Menniskiom, som och dugligha äro Tit. 1. till at lära andra. Til Titum skrifuer han och, at han allastädz i Städerna skulle skicka predikare.

Ther medh är tå prediko Embetet icke något menniskio werk, vthan Gudz och wårs Herres Jesu Christi egen ordningh, huilken thet och håller widh macht, och ther igenom krafteligha werker. Men han kallar ther till personer stundom sielf vthan medhell, såsom Propheterna och Apostlarna, och stundom kallar han them genom församblingena eller någor hennes Ledhamot. Och är thet hans wilie, at man sådana hans

kallade personer lydugh wara skall, när the föra sitt Embethe rätt, lärandes Gudz ordh.

Och skal thet ofta warda folkena ingifuit, at the thenna Guddomligha Ordningen och gåfwon betenckia, och Gudhi och Herranom Jesu Christo therföre tacka, at han således håller prediko Embethet widh macht, och ther igenom werkar, boor hos oss, hörer och hielper oss, och gör oss Erffuingar till then ewigha saligheten. Och skole wij fördenskuld hålla prediko Embethet och thes personer, som thet troligha förestå, för öghon, och altijdh bidia Gudh, at han thet icke förfalla låther, vthan nådelighen bewarar thet för Diefwulen och allahanda anfechtningh, och gifuer ther til dugliglhe personer, och them och oss alla medh sin helgha Anda styrer och regerer.

Ty förwisso är itt saligt Kyrkio regemente icke någor menniskiors werk, wijsheet eller macht, vthan thett är Gudz och wårs Herres Jesu Christi werk, såsom han sielff Joh. 15.
sägher: Migh föruthan, kunnen I inthet. Derföre är thet och wäl af nödenne, at så göra som Christus rå- Matth. 9.
dher, säijandes: Sädhen är mykin, men arbetarena äro fåå, bedher fördenskuld Sädennes Herre, att han vthsender arbethare i sina Sädh. Medh huilken ordh Christus try stycker gifuer tilkenna. Först at Christet folk icke bätter kan vmbära predikare i Församblingenne, än man kan vmbära skördemän i Andztijdhen. Sedhan, at icke står til at bekomma the predikare som rätsinnighe äro, vthan Gudh som är sädennes Herre, them gifua och senda will. Til thett tridie, Att wij ther om bidia moste. Ja wij skole och göra wårt ther till, nemligha, sökia och arbeta ther vpå, att wij måge kunna få här till godha, förnuftiga och lärda personer, och hafua så mykit större tröst och förbättringh af theres tienst.

Och skall thetta granneligha achtas, att ingen warder lijdhin i prästa Embethet, annars än han genom ordent-

ligh kall ther til kommen är, Ty thet kan ingen medh rätto vndfalla, att whal, ransakan, förhöör, Bönen etc. iu wisserligha är Gudz Ordningh. Och är thet tröstelighit, att man weet huruledhes, att wår Herre Jesus Christus will hålla Prediko Embethet widh macht, och så genom thenna kallelsen. Och hafuer thetta så hållidt wordet strax efter Apostlarnars tijdh, att Församblingen vthwalde sigh predikare, och samma whaal warder sedhan aff Biscopen stadfest genom böön och händers ålägningh. Men på thet vthi wåra Församblingar alt kan ordentligha tilgå, skall thenna effterföliande Ordningh troligheu achtadt warda.

Till thett första. När som helst någor Församblingh eller Kyrkiosokn behöffuer prest och predikare, skola the först fly til Gudh medh bönen, begärendes af honom här til hielp och nådh. Thernäst skola the see sigh om, huar the kunna någon bekomma then dugligh wara må, och när the tå en sådana (effter som them tyckes) bekommet hafua, skola the låta honom komma in för *Ordinario* eller Biscopen, at han ther må warda förhördh och bepröfuadt, och så (huar han gilladt warder) them til Kyrkioheerde må warda skickatt och stadfest. Doch *Professores*, Kyrkioheerderna i Städerna, och the som skole förskickas till några förnämliga Huffwudgäld på Landzbygdenne, skole besökia oss om *Confirmation*, när the först af Församblingen äro walde och af *Episcopo* och Capitelet pröfwadhe, och ther til fundne skickelighe. Men til the andra gäld må Biscoperne huar i sitt Biscopzdöme förordna then som them synes och ther till skickeligaste och tienligeste wara kan.

Till thett andra. Hwar och så kan henda, att en Sokn ingen sådana person kan sielf bekomma, eller then hon bekommet och *præsenterat* hafuer, icke är skickeligh til sådana Embethe, ware thet tå i Biscopens macht, at han ther tilskickar en annan och bättre.

Till thett tridie. Ther och någor skal förhördh och *examinerat* warda, skal Biscopen eller the som ther till äro förordinerade, sättia sigh före icke Påwens *Canones*, vthan the skole hafua S. Pauli reglo för ögonen, och gilla then för bäst och skickeligest, som samma regel närmast effterfölier, nemligen, *in summa*, Then ther icke är födder af något neeslighit stånd, är kommen til lagha ålder, och är någors hofua förfaren i then helga skrift. Sedhan hafuer och sådana sedher, som ther til höfues, och Paulus på samma rum förtälier. Och ändoch Paulus icke förmenar någrom begära Kyrkio embethet, then ther til hafuer lust och tyckes skola tiena, lijkwäl moste huar och en wara thenna ordningen om lagha whal och förhöringh vndergifuen, och ingalund här emot intrengia sigh til någrahanda Kyrkio embethe. Eliest är ondt och inthet godt förmodandes af hans tienst, efter som och exempel nogh ther til finnes, bådhe *in Historia Ecclesiastica* och vthi dagligh förfarenhett.

Till thett fierdhe. Inge fremmande som sigh vthgifua för prester, skole någorstädz warda tilstadde bruka preste embethet för än the hafua *præsenterat* sigh *Ordinario*, at han må förhöra huru medh theres saak tilståår, om thet alt är redelighit medh them, Ja om the och til sådana embete retteligha tiena eller eij.

Till thett fempte: Icke skall heller någor, som til predikoembetet kallat, förhörd och *examinerat* är, tagha thet före, för än han vppenbarliga i Församblingenne genom händers ålägningh och bönen ther til är stadfest och *Confirmerat*. Ty effter thet then helghe Ande, vthan huilken thetta embethet ingalunda wäll vthrettas kan, pläghar genom sådana medhel gifuin warda, wore thet en stor öffwerdådighett, huar och någor wille thett förachta, synnerliga medhan thet alt ifrån Apostlarnars tijdh så vthi Christenhetenne hafuer plägatt tilgå.

Doch är icke af nödenne, at man här til brukar Olio eller annat sådant effter Påwisklighit sätt, Såsom thett icke heller i Apostlarnars tijdh war i bruk, vthan man skall eliest vtretta thenna saken på förståndelighit måål i hela Församblingenes närwaro, medh psalmer, lecser och förmaningar af skriftenne, Item böner och henders ålägningh, såsom och vthi för:te Apostlars tijdh war sedwenia. Och må ther medh thenna effterskrefne Form hållen warda.

Itt sett at ordinera prester.

Först på någon Helgedagh, eller och på någon almenneligh Bönedagh, tå folket är tilstädes, hafuer *Ordinarius* till them en liten Förmaningh om almenneligh förbön, widh thetta sättet:

Käre wenner, thett är en öfwermåtton stor Gudz wälgerning, att han predikoembethet strax i werldennes begynnelse, nådeligen stichtat, och alt sedhan wid macht hållit hafwer, hwilket han ännu menniskian til saligheet, så bewarar, at Helwetes portar icke kunne wara ty öfwermechtige, Men han wil icke at hwar och en af eghen godtyckio ther til löpa och sigh begifwa skal, såsom the falske propheter, öfwer hwilke han klagar hoos Jeremiam: The lupo, och iag sendhe them inthet etc., vthan thet är Gudz wilia, at the som predico embetet föra skola, ther till genom laglig kallelse vthkoradhe warda. Och ändoch the helige propheter och Apostlar på itt synnerligit sett, af Gudh sielff, vthan medhel, til för:te embete hafwa warit kalladhe, så är doch lijkwäl then kallelse som nu

skeer igenom Gudz Försambling, och the män, hwilko Församblingen then åhoghan befalt och betrodt haffwer, icke mindre, när hon laglig skeer, then retta och Gudhi täck, Ja, Gudz ägen. Ty så säger Paulus i Apostla gerningar til the prester, hwilke vthi Epheso woro wthwalda aff honom och hans medbrödher Apostlarna: Hafwer acht oppå edher och vppå allan hiorden, i hwilkom then helgha Anda hafwer edher satt til Biscopar at regera Gudz Församling, hwilka han förwerfwat hafwer medh sitt blodh. Och til the Corhinter: Gudh haffwer satt vthi Församblingen, först Apostlar, ther näst propheter, sedhen lärare. Hwarföre och sådana lärare, the så kalladhe åhre af Gudz Försambling, hafwa thet samma löffte som the andra, hwilka Gudh vthan medhel vthkorat haffwer, Såsom Paulus säger til Timotheum: Försumma icke then gåfwo som i tigh är, then tigh gifwin är genom prophetien medh presternes henders åläggningh etc. Haff acht på tigh sielfwan och på lärdomen, blif i thessa stycker, ty om tu så gör, frelsar tu tigh sielfwan och them som tigh höra. Och til the Corinther säger han, at Gudh hadhe gifwit wexten icke allenast när Paulus sielff planteradhe, vthan och när Apollo watnadhe, hwilken doch genom medhel kalladt war. Thetta skole wij medh flijt besinna, på thet wij må rett döma om thet som skeer medh sådane kallelser: Så äre och thesse förestälte personer empnadhe och kalladhe til then Christelige Församblingenes tienst och preste embethet, äro och så förhörde och be-

Act. 20.

1 Tim. 4. 14.

1 Cor. 3.

pröfwadhe, och så mykit som menniskios förstånd kan om döma, äro befundne effter tijdzens lägenhett, tienlige. Lijkwäl medhan thetta ärendet är större och wichtigare, än att någon menniskia skulle kunna thet vthan Gudz besynnerligha nådh och hielp wäl förestå, Förthenskuld är wäl af nödhenne thet här göra som wår käre Herre Jesus Christus befalat hafwer, säijandes: Bedher sädennes Herre at han sender arbetare i sina sädh. Ty läter
Matth. 9. 38. och nu oss alla af hiertat så göra etc.

Strax faller tå *Ordinarius*, *Ordinandi* [*Ordinandus*] och alt folkett nider på knän. Thes förinnan siunga tuå små dieknar *Litanien.* Och effter henne lääs *Ordinarius* först en af the *Collecter* som efter *Litanien* fölia, och sedhan thenna efterföliande:

O alzmechtighe ewige Gudh, wårs Herres Jesu Christi fadher, som oss thett sielfwer befalt hafwer, at wij om arbetare i sädena, thet är, om trogna predikare tigh bidia skole. Så bidie wij tina grundlösa barmhertighet, at tu werdigas senda oss rätsinniga lärare, gifwa tin helga och helsosamma ord i theres hierta och mun, så at the vthan al wilfarelse måge rät lära, och alla tina befalningar troliga vtretta, på thet at wij genom tin helgha ordh vnderwiste och förmanade, måge thet göra som tigh är behagelighit och oss nytteligit. Gif oss Herre tin Helga Anda och wijsdom, at tin ord må altijd bliffwa ibland oss, wexa til och fruchtsam wara, Och at tine tienare måge medh all frijheet, som thet sigh böör, tala ordet, at tin helga Christeligh Försambling ther af må

warda förbättrat, och tiena tigh i en stadigh troo, och blifwa bijståndigh i tinom kundskap. Genom Jesum Christum wår Herra. Amen.

Vndertijdhen, när så synes, må man wäl låta Litanien bestå, och i then stadhen siunga, O tu helge Ande kom etc. medh then *Collecten* som ther til hörer, och sedhan then andra för Lärarena.

När thetta är öfuerändt, och alla hafua rettat sigh op igen, skall en aff presterna oprekna theres [thens] nampn som ordineras skole, gifuandes ther medh och tilkenna Titelen, til huadh Kyrkia eller sticht the [han] skola *ordineras*, strax gå the [han] tå alla ordentligha fram *in albis*, såsom sättet är, eller och vthi sin ägen, doch höfueligh klädher, och falla ther nidh på knän för altaret, til huilka *Ordinarius* så sägher.

Effter thett I ären [tu äst] kalladhe til thenna tiensten, som är preste embetet, så hörer först här till, och gifwer acht på thesse ord, som Jesu Christi Apostel S. Paulus om samma tienst och embete skriffwit haffwer.

Strax ther effter vplääs *Ordinarius* eller någor af the präster som när stå, S. Pauli ordh 1 Timot. 3. Item, Tit. 1. Item act. 20. säijandes:

Thesse effterföliande ord beskriffwer S. Paulus til sin Läriunge Timotheum.

Thett är itt fast ordh, om någor begärer itt Biscopz embete, han åstundar en godh gerningh. Så skal han nu wara ostraffeligh, eene Hustros man, wakande, nöchter, sidugh, gestgiffware, lärachtigh, ingen drinckare, icke bitter, icke snijken, vthan mild, icke trättosam, icke girugh, then sitt

Hws wäl förestår, Then lydigh barn haffwer medh all ährligheet, Hwar nu någor icke kan förestå sitt eghit Hws, Huru skal han förestå Gudz Församblingh? icke nychristen, på thet han icke skal opbläsas och falla vthi lastarens rum. Han moste och hafwa en godh witnesbyrdh af them som vthan till äro, på thet han icke skal falla vthi lastarens försmädelse och snaro.

Thesslijkest til sin Läriunga Titum, alt så:

En Biscop böör wara ostraffeligh, såsom en Gudz skaffare, icke eensinnat, icke sticken, icke snijken effter sleem winningh vthan gifmild, och elskar thet godt är, tuchtigh, rätwijs, heligh, kysk, och håller sigh widh thet ord som wist är och lära kan, på thet han må wara mechtigh at förmana genom helsosam lärdom, och öfwerwinna them som ther emot säia.

Item i Apostla gerningar, alt så:

Haffwer för then skuld acht på ider och allan hiorden, i hwilkom then helge Ande haffwer edher satt til Apostlar, at regera Gudz Försambling, hwilka han medh sitt blodh förwerfwat haffwer, Ty iagh weet thet, at sedhan iagh skildz ifrån edher, skola komma ibland edher swåra vlfwar, the ther hiorden icke spara skole. Och vthaf edher sielfwa skola män opkomma, som tala skola thet orät är, och draga Läriungar til sigh. Therföre waker och tencker oppå, at iagh i try åhr natt och dagh icke hafwer återwändt förmana hwar och en af edher medh tårar.

Här vpå gör *Ordinarius* en liten förklaringh widh thetta sättet:

Här hörer man at oss som til Kyrkioheerdar och predikare kallade warde, befalles en wacht och wårdnat icke öfwer oskälig diwr, fåår eller fää, vthan öfwer lefwandes Gudz Församblingh, then han medh sitt egit blodh förwerfwat haffwer, at wij henne medh rene Gudz ordh födha och regera skole, och fliteliga hafwa acht opå, at vlfwar, thet är, falske Lärare icke gifwa sigh här in, och göra skadha, Therföre kallar han thet och en godh och herligh gerningh. Så befales och, at wij för wår egen person skole föra itt tuchtigt och ährligit leffwerne, hålla wårt Hws, Hustro och barn, och tienstafolk ährligha och Christeliga.

Sedhann frågher *Ordinarius* them [honom] til, om thessa effterföliande stycker, säijandes:

Wilien I [Wil tu] tå nu vthi Gudz thens helga Trefallighetz namph tagha widh thenna tiensten och preste embetet?

Ther til swara the [han] medh klara ordh, säiandes:

Ja.

Och wilien I [wil tu] winläggia edher [tigh] ther om, at thet må rett och werdeligha, Gudhi till ähro, och hans Församblingh till godho brukat warda?

Swar: Ja.

Wilien I [Wil tu] och altijdh stadeligha blifwa widh rene Gudz ordh, och fly all falsk och Kettersk lärdom?

Swar: Ja.

Wilien I [Wil tu] theslijkest så stella idhert [titt] lefwerne, at I gifwen godh exempel ifrån edher, och ingen förargen?

Swar: Ja.

Wilien I [Wil tu] och altijdh sökia almenneligh landzfrid, och förskaffa lydno och hörsamheet emot ordentligh Öfwerheet, så mykit edher [tigh] ståår til görendes?

Swar: Ja.

På thett sidsta låter *Ordinarius* them [honom] för sigh swara *in summa*, läsandes thenna efterföliande orden, vthaf Bokenne öffuerliudt.

Alt thetta wil iagh medh Gudz nådh och hielp gerna göra.

Sedhan säger *Ordinarius* till them [honom]:

Gudh tröste och styrke edher [tigh] här till altijdh. Amen.

Ther effter befaler them [honom] presteembetet, medh thenna effterföliande ordh, säijandes:

Och iagh af then fulmacht, som migh på Gudz wägna vthi thetta ärendet af hans Försambling betrodd är, antwarder idher [tigh] presteembetet, i nampn Fadhers och Sons och thens helge Andes. Amen.

Här lägger strax *Ordinarius* allena eller och sampt medh the andra presterna som när stadde äro, bådha sina händer på theres [hans] huffwud, säijandes:

Fadher wår som äst i himblom, Helgat wardhe titt nampn etc.

Och effter Fadher wår etc. lääs han thenna efterskrefna *Collecta.*

O ewige och barmhertighe Gudh käre himmelske Fadher, tu som genom tin elskeliga Sons, wårs Herres Jesu Christi mun til oss sagdt hafwer, Sädhen är mykin, och arbetarena äro fåå, Bedher fördenskuld Sädhennes Herre, at han sender arbetare i sina sädh. Medh hwilken ord tu förstå låter, at wij rätsinnigha och trogna lärare, icke annars än allenast af tinne milda hand bekomma kunne. Therföre bidie wij och nu tigh af alt hierta, at tu werdigas nådeliga see til thenna tina tienare, hwilka wij til tina tienst och presta embethe vthwaldt och taghit hafwe, gifwandes them then helga Anda, at the troligha och krafteliga vthretta måge titt helga werk, lära och straffa medh al sachtmodigheet och lärdom, på thet titt helga Evangelium må blifwa ibland oss ewinnerliga, reent och oförfalskat, och bära oss salighetennes och thes ewigha lifzens frucht, genom tin Son Jesum Christum wår Herra. Amen.

Sidst till en Beslutningh gifuer *Ordinarius Ordinatis* [*Ordinato*] före thenna S. Petri ordh, säijandes:

Gåår och födher Christi hiord, och hafwer acht oppå hqnom icke nödigt, vthan sielfwiliandes, 1 Petr. 5. icke för sleem winningh skuld, vthan af en godh wilia, icke såsom Herrar öfwer sitt folk, vthan warer hiordenom til effterdöme, och sedhan, tå Öffwersta Herden oppenbar warder, skolen I få herlighetennes oförwanskeligha Chrono.

Till ett Beslut sägher *Ordinarius*:

Herren welsigne och beware edher, Herren oplyse sitt Ansichte öffwer edher och ware edher

nådeligh, Herren wende sitt ansichte till edher, och giffwe edher en ewigh fridh. I nampn Fadhers och Sons och thens helghe Andes. Amen.

Och när alt thetta således är vthrettat, begynnar *Ordinarius* then Sången: Nu bidhie wij then helighe And etc. Och sedhan fulfölier Kyrkiotiensten, effter som tijdhen och tilfället kräffuer.

CAP. XVIII.

Några Reglor om Predicoembetet.

1. Ho som helst sigh fördrister til at bruka præstaembetet, antingen altsammans, eller någon deel ther af, och är doch til samma embete huarken korat eller kallat, eller efter thetta föreskrefna sätt af Biscopen *ordinerat*, then samma må efter *Scholæ* rett straffat warda, thet är, sättias i stock, och sedhan mista hudena, och ther efter wisas vthaf Stiftet.

2. Tå någor är ordinerat til Kyrkioheerda öfuer en sochn, skal *Ordinarius* gifua honom instelle bref til Prowesten, eller någon annan närboendes Clerk, lydandes at sådana person är ordentligha kallat, *proberat* och *confirmerat* til presta embetet, förskickat til Kyrkioheerda vthöfuer sådana sochn etc. Huilket på en Helgedagh för Folkene skal läsit warda, Och skal tå förberörde proweste eller Clerk och så förmana folket, at the äro honom effter Gudz ordh hörighe och lydighe, och vthgöra honom till oppehälle all then deel som the effter skäligheet och lijka plichtige äre. Och skal tå *Ordinarius* eller någon annan Clerk vthi hans stadh hafua til Folket thenna effterföliande förmaningh.

Itt Christeligit sett til att insättia en Kyrkioheerda vthi en Försambling.

Efter thet frome Christne, thenna närwarandes man N. N. är laglighen och ordentlighen kallat och hijt förskickat, at blifua edher Siälesöriare och Kyrkioheerde, Therföre wil man höra, huilken then ärett, som hafuer stichtat och ännu oppehåller predico embethet, sender rätsinnighe lärare och trogne arbetare i then andeliga Sädhen och til Församblinganar. Sedhan wil man höra några *Sententier* vthaf then helge skrift, ther af bådhe lärare och åhörare kunna förnimma, huru Gudh will at the sigh förhålla skole, och sedhan alt besluta medh en innerligh Böön till Gudh, bådhe för hela prediko embetet, och them som till lärare satte äro, Såsom och för them som genom ordet vnderwijste warda.

Om predicoembetz rette vphooff Stichtare och Förman, talar skrifften så:

Hoseæ 12. Jagh Herren är tin Gudh, alt ifrån Ægipti land, och then tigh låter ännu i hyddon boo, såsom man i åhrstijdher pläghar, och talar til propheternar, och iagh är then som så många propheter gifuer, och förkunnar genom propheternar hoo iagh är.

Jerem. 3. Thetta sägher Herren, Jagh skal gifua edher Heerdar effter mitt hierta, the edher födha skole medh lärdom och wijsheet.

Jerem. 7. Jagh hafuer dagligha sendt til edher alla mina tienare propheterna.

Christus sägher och Matth. 9. Sädhen är mykin och arbetarena äro fåå, bedher fördenskuld Sädennes Herre, at han sender arbetare i sina sädh.

Johan. 20. Såsom min Fadher hafuer sendt migh, så sender Jagh edher.

Act. 26. Jagh skall skicka tigh till en tienare och witne, och wil frelsa tigh för folkett och för Hedninganar, till huilka Jagh nu sender tigh, at tu skal öpna theres öghon, att the skole omwendas ifrånn mörkret til ljusett, och ifrå Sathanas macht til Gudh, att the skole få syndernes förlåtelse, och lott ibland them som Helghadhe ähro, genom trona til migh.

Eph. 4. Christus är vpstighen i högden, och hafuer fördt Fängelsett fånget, och hafuer gifuit Menniskiomen gåfuor etc. Han hafuer och somligha satt till Propheter, somlighe till Evangelister, somlige till Heerdar och lärare, att the helighe skole skickelige wara till embetzens werk, genom huilket Christi Lekamen må vpbygdt warda.

1 Cor. 12. Gudh hafuer satt i Församblingenne först Apostlar, thernäst propheter, sedhann lärare.

2 Cor. 3. En sådana tröst hafue wij till Gudh genom Christum icke att wij bequemlige äre af oss sielfuom något tänckia, såsom aff oss sielffuom. Men äre wij till något bequemlighe, så är thett aff Gudhi, huilken och oss bequemligha giordt hafuer, till at föra thes Nyia Testamentzens embethe, icke Bookstafwens vthan Andans.

Esa. 51. Thetta sägher Herren, Jagh sätter min ordh vthi tin mun, och öffuertecker tigh vnder mina henders skugga, på thet Jagh skall plantera Himmelen, och grunda Jordena, och säija til Zion, Tu äst mitt folk etc.

Aff thenna opläsne witnesbyrdh förnimme wij, att Gudh sielff haffuer stichtat Predico embetett.

Om theras Embete, som til Lärare vthi Gudz Försambling satte warda, talar skrifften så:

Först skola the medh flijt och medh en hierteligh böön och åkallan öfua sigh i Bibliens flitige studerande, at the må weta, att thet the lära är Gudz wisse och

faste ordh. Syrac. 39. Then som skriftenna lära skall, han kan inthet annat arbete sköta, vthan moste studera i propheterna, och tenckia vpå, huru han skall bitijdha vpstå til att sökia Herren och bidhia, så gifuer han honom wijshetennes Anda rijkeligha, så at han kan gifua wijs rådh och läro, och gifuer honom nådhe ther till att hans rådh och lära hafuer framgångh, och han betencker thet först när sigh sielff, sedhan sägher han sitt rådh och läro vth, och bewijser thet medh then helga skrift.

Till thett andra. Skola the såsom Gudz trogne *Legater*, framföra hans helgha ordz *instruction* reen och klaar, vthan all borttagningh, tilsätningh eller förfalskande. Malach. 2. Prästens Läpper skola bewara lärona, at man må befråga Lagen aff hans mun, Ty. han är en Herrans Zebaothz Engel eller Legath: Thett är, en prest är icke annorlunda bunden widh Gudz ord, än såsom en Legath widh sins Herres *instruction* och föreskrefne befalningh, och hafuer ingen macht ther vthi något förandra.

Till thet tridie. Skola the medh theres lefuernes godha exempel förelysa sinom åhörarom, såsom S. Paulus Tit. 3. och 1 Tim. 3. sägher: The skola wara ostraffelighe, och hålla trones heemlighet medh itt reent samweet. Steller sigh och sielfwom för itt exempel och sägher: Jagh späker min lekamen och vnderkuffwer honom, på thet Jagh icke predikar androm, och warder sielffuer straffelighen. 1 Cor. 9. Huilke lärare som så äre til sinnes, och om thesse stycker sigh beflijta, the hafua then trösten, at then helge Anda genom them, såsom genom sin helsosamma redskap, omwender mykit Folk, och at the sigh och sielffue salighe göra, Såsom S. Paulus 1 Tim. 4. sägher: Bliff vthi thesse stycker, ty om tu så giör, frelsar tu tigh sielffvan och them som tigh höra. Item Davids psal. 84. Lärarenar warda

medh mykin welsignelse beprydde, the winna then ena segren effter then andra.

Item Daniel i thet 12 Capitel. Lärarena skola lysa såsom himmelens skeen, och the som många vnderwijsa til retferdigheet, såsom stiernor i Ewigheet. Men the lärare som i thesse stycker antingen plat inthet eller försummeligen achta, then afsetter Gudh sielff, och sägher genom Propheten Hoseam i thet 4. Tu achtar inthet Gudz ordh, derföre wil Jagh och inthet achta tigh at tu min prest wara skal. Ja, hoos Hezechielem i thet 33 cap. sägher han sigh wilia kräfuia theres blodh som borta blifua i sina synder, vthaf onda och försummeliga lärares hender, och the skole medh then falske Propheten, vthi Johannis vppenbarelse i thet 19 och 20 Cap. blifua lefwande kastade vthi en brinnande siö, som brinner medh eld och swafwel, och plågas dagh och natt, ifrån ewigheet till ewigheet.

Om alla Gudz ordz åhörares Embete, och huru the sigh stella skole, gifwer och skriften thenna vnderwisning och Förmaning.

Först, skola the thet hålla för en högh och stor wälgerningh, at Gudh gifuer them trogna lärare, såsom Paulus Eph. 4. ther han talar om the gåfwor, som Christus, huilken vpstighen är i högden, hafuer gifuit Menniskiomen, ther sätter han thenna gåfwon, som then förnembsta, at han hafuer sat somblige til Apostlar, somblige till propheter, somblige til Evangelister, somblige til heerdar och lärare.

Till thet andra. Skola the tilbörligh ställa sigh emot Gudz ordh, thet gerna höra, medh flijt öfwerwägha, betenckia och annamma, icke som menniskiors ordh, vthan (såsom thet sannerligha är) som Gudz ordh 1 Thess. 2. Thet göma och behålla vthi itt ganska godt hierta, ther effter stella sitt lefwerne, och bära frucht i tolamodh, som Christus sielff lärer. Luc. 8.

Till thett tridie. Skola the och wäl stella sigh emot sina Lärare, wara them lydighe vthi alt thet the af Gudz' ord them föreställa. Ebr. 13. Warer idre lärare lydige, och fölier them, ty the waka öfuer idre siälar. Sedhan skola the och bidia för them, att Herrans ordh må hafua framgångh och prijsat warda, såsom Paulus talar 2 Thess. 3. The skola och hålla them kära, och wara fridsamme medh. 1 Thess. 5. Håller edre lärare kära, för theres werk skuld, och warer fridsamme medh them. Theslijkest skole the och hedra them. 1 Tim. 5. The prester som wäl förestå, skal man hålla dubbel heeder werda. Gal. 4. I anammade migh såsom en Gudz Engel, Ja, såsom Christum Jesum, huru salighe woren I tå? The skole och medh en godh wilia och rundeligh them vnderhålla, och medh sin nödtorft försöria. Gal. 6. Then som vnderwijsat warder medh ordom, han dele alt godt medh honom, som honom vnderwijsar. 1 Cor. 9. Så hafuer Herren skickat, at the som förkunna Evangelium, skole och hafua sin näringh af Evangelio. Ty arbetaren är verd sin löön och maat. Matth. 10. Luc. 10. Vthi en summa, skole the så stella sigh at theres lärare må göra sitt kall medh frögd och icke medh suckan, Ty thet är them icke nyttigt, såsom Epistolen til the Ebreer merkeligh i thett 13 Cap. talar.

Huilke åhörare så stella sigh bådhe emot ordet och sina Lärare, the hafua förwisso at wenta Gudz welsignelse i thetta lifwet, och i thet andra lifuet en ewigh saligheet. Gal. 6. Then som vnderwijsat warder medh ordom, han dele alt godt medh honom, som honom vnderwijser. Farer icke wille, Gudh låter icke gecka sigh. Ty huadh menniskian såår, thet skal hon och opskära, och när wij göre godt, läter oss icke tröttas widh, ty wij skole och i sinom tijdh opskära vthan återwendo.

Men tuert om tilstundar alla åhörare, som sigh annorlunda förhålla, straff och hembd, bådhe i thetta

och tilkommande lifwet. Ty ifrån them skal Gudz ord taghit warda, och gifuas thett folk som frucht bär. Matth. 12. Och Gudh skal senda them kraftigh wilfarelse. 2 Thess. 2. sanka öfuer them olycka. Deut. 32. Och Sodomæ och Gomorrhæ skal på domedagh drägeligare warda än sådana menniskior. Matth. 11.

När han nu thenna Förmaningh giordt hafwer, läser han thenna effterföliande Böön:

Läter oss bidhia:

Barmhertighe Gudh käre himmelske Fadher, tu som genom tin helge Apostel Paulum, Faderligh lofwat och tilsagdt haffwer, at tu wil genom dårachtigh predikan (thet är them som så för werlden synas) frelsa them som troo. Wij bidie tigh af hiertat at [tu] thenna tin tienare N. N. hwilken tu til thenna Församling för en siälesöriare skickat och förordnat hafwer, medh tin Guddomlige nåde och tin helga Anda, mildelig och rijkeligh wil begåfwa, at han ther igenom styrkt och stadfest må blifwa emot al anfechtning, stadigt och fast, och tin hiord, then tu igenom tin käre Sons dyrbara blodh, förwerfwat hafwer, medh titt ord efter tin Guddomliga wilia och Faderlige behagh, troligt och flitigt födha och bespijsa, titt helga nampn til prijs och ähro, och hele Christenheten til förfordringh och opbyggelse. Genom samma tin Son Jesum Christum wår Herra. Amen.

Sedhan sägher hann yterlighare:

Efter thet wij nu äre Församblade vthi Herrans nampn, och wij troo, at then böön wij til Gudh i Jesu nampn steldt och giordt hafwom, är wis-

serligh effter hans nådige löfte, hörd och Faderlighen annammat. Så förordner, *confirmerer* och stadfester iagh, efter Gudz befaldning, och vthi Gudz stadh, thenna närwarande N. N. til Kyrkioheerda vthi thenna Försambling, then han så, igenom then helge Andes bijstånd, förestå och tiena skal, som han wil answara för Gudh Alzmechtigh när han kommer til at döma lefwandes och dödha. Här till gifwe Gudh Fadher, Gudz Son och Gudh then helge Anda, sin milda nådh och welsignelse. Amen.

Addatur Psalmus: Nu bidie wij then helige And etc. *Et postea Benedictio* etc.

Herren welsigne och beware oss, Herren vplyse sitt ansichte öfwer oss och ware oss nådeligh, Herren wende sitt ansichte till oss, och gifwe oss ewigh frijdh, I nampn Fadhers och Sons och then helghe Andes. Amen.

3. Ther tå någor således kommen är til gäld, skal han strax granneligheen beskrifua och vptekna *inventarium* som honom hand fångit warder, och förwahra skriftena i Kyrkiones kijsto, på thet ther om icke skall warda något tuifwelzmål eller träta framdeles, när samma *inventarium* skall lefreres igen, icke effter talet vthan, efter werdet.

4. När någor sochneprest warder beswärat medh siukdom, ålderdom, armodh, eller huad thet ware kan för brister, så at han icke förmår längre besittia sitt gäld, tå skal han icke löpa ther ifrån, eller stiela sigh hemlighen bort, vthan han skal säija *Ordinario* och sockne männerna til i rettan tijdh och skilia altingh wäl widh sigh, at ther aff någor oreda icke komma må.

Men sedhan må han frijt fahra och blifua hwar honom lyster, doch icke bruka präste embetet widh någro Kyrkio, medh mindre sochnepresten är hans tienst i så måtto begärandes. Men huilken som eliest öfuergifuer, förlöper eller stiel sigh bort ifrån sitt gäld yngre eller äldre, han skall aldrigh någon tijdh sedhan wara betrodd om geld eller presteembetet, vthan så kan henda att han sigh medh tijdhen i sakenne retteligha besinner.

5. Ingen sochneprest skall någon wägz ferdes vthaf sochnenne, serdeles så at han är Söndagh eller annan Lagha helgedagh borto, medh mindre han någon förskaffar i sin stadh, som tienstena bådhe i Kyrkionne och sochnenne oppehåller.

6. Så skall och Ingen predika, Messa eller annan Kyrkiotienst giöra vthi ens annars sokn, sokneprestenom owetandes eller oåtspordt. Elies ther någor bedher någon om hielp, kan ingom förmenas, samma hielp göra. Ja alle the som så när boo huar androm seerdeles i samma *Contract*, skole ther till wara weder[r]edho, när någor af theres medhbrödher lagha förfall hafuer, och fördenskul behöfuer vndsätningh.

7. Ther flere Kyrkior lydha till itt prestegeld, må presten hålla tijdherna ympsom widh then ena och ymsom widh then andra, på thet han må hafua theste mere tijdh bådhe till predikan och annat etc. Är och then ena Kyrkiosoknen större till Mantalet än then andra, så hålle presten twå eller tree Helgedaghar tijderna widh then som större är. Och then tridie eller fierde widh then mindre, effter som thet sigh medh Mantalett hafua kan. Så skole och åhörarnar vthi the andra sochnerne wara förplichtadhe, at sökia til then Kyrkian som Kyrkiotiensten hålles: Doch skall thetta wara sagdt om the geld, som icke förmå hålla Cappellan.

8. En tijdh om åhret skall presteinöthet hålles, såsom af ålder allestädes vthi then Christeligh Kyrkion,

hafuer warit sedh. Tå skole alle Landzpresterna komma til Domkyrkiona, doch så at åt minsto en blifuer hema vthi huart *Contract* för allahanda ärende skuld, som ther medh hast kunna sigh begifwa. Vthi samma prestemöthe skola vthi tree daghar några af Landzpresterna hafua predikningar. Och när predijkan vthe är första daghen, haffuer *Ordinarius* eller någon annan *Latinam Orationem*, om then *Materia* som tå skall förhandles, Och strax begynnas *Disputatio*, och sedhan andre dagher fulfölies. Men på tridie daghen skal *Ordinarius* med the andre, höra the *Casus* som på ferde wara kunne, och sedhan förmana Clerkerijdt til itt idkelighit Studeringh vthi Gudz Ordh, till eendrecht i then Christelighe läron, till flijt vthi allehanda Kyrkiones tienst och till godha sedher.

9. När presterna ferdas af eller till Prestemöthet eller och eliest, skola the hafua sigh fridligha och icke föra medh sigh mordwärio, Röör eller annat sådant, vthan the skole mere trösta på Gudz beskerm, som sina tienare aldrigh vthi någon fahrlighet öfuergifuer, ehwadh the hafua wäria eller eij, än trösta på sina wärio. The skola och när the framkomma till prestemötet, hafwa sigh ährliga och såsom prästmän höfwes, wara i tijdh tilstädes ther *Ordinarius* medh them handla skal, nychter och skickelighe til at besinna och merkia hwad them i sakenne sagdt warder. Hwilken prästman som tå dricker sigh drucken, och i så måtto gör sigh oskickeligh, eller eliest försummer, komma tilstädhes, hañ skall medh *proban* etc. straffat warda.

10. Ther någor Clerk warder berychtat eller anklagat för någor last, så at han af någor synnerligh tekn och lijknelse ther vthi kan wara mistenkt, then samma skal icke bruka sitt preste embete, för än han lagligha hafuer lagdt sigh thet ifrån, Och skole hans eedhmän wara prester, iu halfparten åt minsto, doch

skall ingen klagomål så lätteligheu warda tillåten emot
1 Tim. 5. någon prestman. Såsom och S. Paulus lärer. Ty then som stadd är i sådana embete, hafuer många owenner och afwundzmän för Gudz. ordh skuld, genom huilket han måste straffa syndena. Om någon prestman är kommen i mistancka för någon last, ändoch han therföre icke ännu är anklagat, honom må *Ordinarius* tiltala, och sedhan ther om wijdhare ransaka.

Warder och någor prestman (thet Gudh förbiude) vppenbarligha taghen eller beslaghenn medh någon last som är haalssak, Mandråp, hoor eller annat öfuer alt annat werlzlighit straff, til huilket han är förfallen, skall han och hafua förwerkat bådhe presteembete och geld, doch om honom warder lifuet benådhat, och han håller sigh bootferdeligha och ährligha, och är eliest skickeligh, må honom medh tijdhen, nemligha effter tueggia åhrs freest eller och något minder, aff *Ordinario*, medh Öfuerhetennes samptyckio efterlåtit warda komma til samma sitt embethe igen, lijkwäl aldrigh til samma Geldh.

The prester som falla i Bolerij, öfwa sigh i dryckenskap, dobbel och andra ohöffueligha stycker. Item the som geenstörtighe äre emot theres Biscopar och Förmän. Alle thesse skole straffas medh proban, sätties ifrån theres preste embete, och icke förr *restitueres*, än the sigh fulkomligha bättrat hafua, ther om Biscopen ransaka och döma skall.

11. Hwilken prestman som gäår efter ens annars geld, brukandes ther till lögn eller annor ochristeligh medhel, på thet han må komma honom ther ifrån och sigh ther til igen, Then samma, effter han handlar ochristeligha och twert emot Gudz bodh, som lydher: Tu skalt icke begära tins nästes hws. Therföre skall han ifrån sitt preste embete satter warda, och aldrigh komma ther till igen, medh mindre hans bättringh warder be-

funnen retsinnigh, så at han medh tijdhen må niuta någor nådh.

12. Effter och prestegeld icke liggia vnder någon arfz rętt, vthan vnder frijt koor och wahl, för then skuld skole och prester sättias til gelden som löös blifua, icke så enkannerligha the som theres arfwingar äro, som ther äre ifrån faldne, vthan the som kunne wara skickeligest och bäst faldne, Doch här medh icke thess heller förbudit sättia Sonen i Fadrens stadh, om han kan ther till så tienligh eller tienligare wara än någor annan.

13. The prester som sigh inlåta medh kiöpzhandel, meer än the sielfwe behöffue til nödtorftelighit hwshåld, The samme moste hedhan ifrå hafua fördragh, så frampt the icke wilia mista theres geld och presteembete, Ty the kunna icke bådha delerna wäll sköta, thett är, handla och Studera i skriftenne.

14. Och effter nu almeent är stor lätferdigheet medh klädedregt, så att then ena osedhen ther medh vpkommer efter then andra, Therföre skola presterna theste bättre acht hafua på sigh, så att the fly sådana lätferdigheet, och stadigt blifua widh then klädebonat som theres kall bäst höfwes, thet är, sijdha kiortlar och kastiackor. Ty thesse stąckotta kappor och Hofmans Hattar, och store förargelighe skiortekraghar, och höghe opslagz myssor, som en part af the vnge prestmänn nu löpa medh, så wäl i Kyrkior som annorstädes, hafuer medh sigh stor snöpligheet och mång mans förargelse.

15. Såsom och Clerkerijdt böör tagha sigh till wahra för alt annat, genom huilket the och theres embethe kan warda förtalat och lastat, så skola the och hafua acht oppå theres giftermål, at the sådana personer tagha til echta, som ährliga och oberychtadhe äro, ehuadh the äre pijghor eller enkior. Huilken som här efter annars giör, hafue till någon tijdh förwerkat

sitt presteembete. Sammalund skola och presterna hålla theres Hustrur och barn ther till, at the hafua sigh höfueligha och mätteligha bådhe medh klädher och annat. Hafua och theslijkest itt åhrlighit vmgenge medh alla, effter thenna S. Pauli Ordh: Jagh will att quinnorna prydha sigh i höfweligom klädebonat medh blygachtigheet och kyskheet, icke medh fletat håår, eller guld, eller perlor, eller kosteligh klädnat, vthan såsom the quinnor höfwes, som Gudachtigheet bewijsa medh godha gerninghar. Item Kyrkiotienarenars Hustror skola wara åhrliga, icke förtalerskor, nychter och trofasta i all tingh.

Tim. 2.

16. Huilken prestman warder beslaghen, at han antingen för Affvund eller ildwilia skuld, eller eliest af lösachtigheet, röier hemligh skriftermål, then samme skal afsättias af presta embetet och icke lätteligheen warda betrodd at komma ther till igen.

17. Om någor prästman fåår, then man nempnar, fallande siukdom, tå skall han icke bruka preste embetet, så länge han sådana siukdom hafuer. Thett samma må och förståndit warda om andra wederstyggeligha krankheter, såsom äro: Vrsinnigheet, Spetelska, pocker och andra sådana besmitteliga siukdomar. Doch huar the för thesse fehl, sättias ifrån gelden, skola the blifua försörgde medh nödtorftigt vnderhåld.

In summa, Efter thet presterna skola wara androm til rettelse, så wäl medh theres godhe vmgenge, som medh predikan och muntligh läro, skola the hafua acht på sigh och sitt lefuerne, at thet är redelighit och sådant som S. Paulus på för:te rum beskrifuer, på thet at icke heller någott ondt rychte skal (så mykit them står til giörandes) kunna hengia them oppå. Derföre skola the och flyy all mistenckt och ohöffueligh vmgengelse, druckenskap, lösachtigheet och fåfengio vthi Klädebonat, taal, skempt etc. och pryda sigh heller medh

itt god't och rett förstånd i Gudz ordh, godha sedher, sanskylligha Gudeligheet och idkelighe böner.

CAP. XIX.

Om Predicoembetzens vppehälle.

Gudz Ord gifuer klarlighen tilkenna, at åhörarna äro sinom Lärarom skyldighe Hedher, Förswar, och Christeligit vppehälle. 1 Tim. 5. The prester som wäl förestå, skal man hålla wara dubbel Hedher werda, mest the som arbeta i ordet och lärdomen. Gal. 4. I annammaden migh såsom en Gudz Engel, Ja, såsom Christum Jesum, Huru salighe woren I tå? 1 Thes. 5. Men wij bidie edher käre brödher, at I kennen them som arbeta ibland edher och stå eder före i Herranom och förmana edher. Håller them thes kärare för theres werk skull, och warer fridsamme medh them. Gal. 5. Then som vnderwijsat warder medh orden, Han dele alt godt medh honom, som honom vnderwijsar. Farer intet wille, Gudh låter inthet gecka sigh, Ty huadh Menniskian såår, thet skal hon och vpskära. Then som såår i Kött, han skal af Kötet vpskära förgengelighet. Men then som såår i andanom, han skal vpskära af andanom ewinnerlighit lijff. Och när wij göre godt, lätt oss icke ledhas widh. Luc. 10. Arbetaren är sin löön werd. 1 Cor. 9. Så hafuer och Herran skickat, at the som förkunna Evangelium, skola och hafua sin näringh af Evangelio.

Twert om hafua the och förwenta straf och hembd bådhe i thetta och tilkommande lifuet, som illa sigh förhålla emot predicoembetet, Ty thett är them intet nyttigt, at theres Lärare göra sit kall medh suckan. Ebr. 13. Ifrån them skal Gudz ordh tagit warda, och gifuas thett folck som frucht bär. Mat. 12. Item Gudh sender them kraftigh wilfarelse. 2 Thess. 2. The sancka

öfuer sigh olycko. Deut. 32. Och then som borttagher thet Gudh och Gudz Församlingh hafuer effterlåtit Läreståndet til nödtorftigt vppehälle, sägher Gudh Hag. 1. At sådant tagher bort huadh förwarat är. Om I fören thet hem som borgat är, så blåser thet doch bort. I äten och warden inthet mätte. I dricken och warden intet otörstighe. I kläden edher och kunnen doch icke werma edher. Och then ther penningar förtienar, han lägger them vthi en holughann pungh. Och Sodoma och Gomorra skal på Domedagh drägeligare wara än sådana menniskior.

Så aldenstund Gudh vthi sit Helga ord, så alfuarlighen befaler at predico embetet skal hållas widh macht, och högelighen them straffar som thet förtryckia, Så och lofuar sigh wilia oplåta Himmelens Fenster, och vthgiuta welsignelse til fyllest, ther åhörarna redeligha vmgå medh then deel som them til vppehälle är ärnat, Huarföre och wij, til at effterkomma sådana Gudz befalningh, och at vndwijka thet straff, som land och folck för sådana ota[c]ksamhet plägha öffwergå, alfwarlighen befale wåre Befalningzmän i Landzenderna:

Först, at the effter wår Konungzlige Eedz lydelse, så wäl Läroståndet såsom andre wåre trogne vndersåthere, för alt wåld och orät, ehwad nampn thet hafua kan, och af hwem the kunne tilbiudas, antingen af vthlendskom eller inlendskom, förswara och förfechta.

Till thet andra, at the och Läraren, ehwadh the äre *Ordinarij*, *Professores*, Stadzprester, Landzprester, *Lectores*, *Rectores* och *Conrectores* i Scholer, så och Capellaner etc. trolighen låta bekomma åhrlighen thet vnderhåld och inkomst, til theres skälighe vppehälle, som wij vthi wår Regementz tijdh, effter Gudz ord, Sverigis beskrefne Lagh, saligh och Högloffigh framfarne Christne Konungars exempel, them vndt och efterlåtidt hafwom,

såsom och nu vnne och effterlåthe. — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —[1].

Presterskapett på Landsbygdenne skole sammaledes blifua wedh theres sedwanlighit wederlagh och vnderhåld. Men af sina åhörare skola the effter Swerigis Lagh, gamble Recesser och Konglige Mandater, såsom och effter thet Mandat wij *Anno etc.* 1617 i Örebro hafua vthgå låtit, bekomma Tiende af allahanda vthsädhe, som är, Hwethe, Rogh, Korn, Hafra, erther, Böner, Lijn, hampa, Roffwor, Kåål. Sammaledes och Humble tijende och Smör tijende, eller i den stadhen penningar effter som Smöret geller i landena, Item quicktijende aff Föll, Kalfwar, Grijser, Lamb, Killingar, Gäss etc. Deslijkest och Tiende aff allahanda fiskerij, Notedregter, Siälafiske, Såsom och tijende af allahanda wedhe, der något sådant är til at bekomma, som är, Boghen af Elgher, Rener, Råå, Hiorter, Hinner, Item Tienden af allahanda Skogz och Siö foglar, Der til medh Tienden af alla wildwahror. Theres åhörare skole och förplichtadhe wara, at gifua sina Lärare Lijkstool och Altarelegho effter Bonde, Hustru, Barn, Tienstafolk, effter som altijdh sedhwanlighit warit haffwer. Item Maatskott, Kyrkiogångz offer, Brudepeningar, Påskamål, och alt annat huadh som helst effter en gammal Christeligh sedhwane predikoembetet till vppehålle, af ålder, tillagdt är, på thet predicanterna för fattigdom skull, eller andra beswäringar vthi theres embethe och *Studia* icke må förhindrade warda.

All prestebool blifue som the nu äre, och af ålder warit hafua, oklandradhe och oförandrade, oansedt hwem och hwadh slecht thet är som något ther till gifuit hafwer. Och ingen hafwi macht någon Skatt eller affrat af presten kräfia för then iorden han brukar, som vnder

[1]) *Här har en sidas tomrum blifvit lemnadt, antagligen för att lönestaten der skulle kunna införas.*

prestebordet lagdt är, aldeles effter thet Mandat som wår Fadher Fadher Konungh Gustaf, saligh och Höglofligh i åminnelse, *Anno etc.* 1538 then 26 Maij, ther om hafuer låtit vthgå, hwilkett så lydher:

Wij Gustaf medh Gudz Nådhe, Swerigis, Göthes och Wendes etc. Konungh, göre witterlighit, at wij vthi sanningh hafwa förnummit och spordt, huruledes alle man, så wäl bönderne som frelse vthi alla Stift i Rijket, rappa godz, gårder och Jordher, Engestycken, Fiskewatn och annan ägendom, ifrån Domkyrkior, presteborder, Soknekyrkior och Clöster, ther doch the fögho eller snarest sagdt, huarken skääl eller Rätt der til hafue, twert emot den menighe Recess som i Westeråss samtycht och belefwat bleff, huilken ibland andra artiklar så förmäler: Att hwilken sigh förmodher hafwa någhon Rätt til någhot godz, som sedhan Konungz Carlz räfst, *Anno etc.* 1454 vnder Clöster, Kyrkior, Presteborder och Soknekyrkior komne äre, skole bewijsa theres bördh på Lagha tingh och Stämpne, och sedhan komma till Konungen medh sådana skriffteligha och försigladhe bewijs, och lijkwäl icke komma till någon ägendom, medh mindre han vthi then måtton kunne förwerfwa Konungens synnerligha gunst, nådhe och godh wilia, och försäkres och förwares i then måtton medh H. K. M:tz breff och insigle: Hwilket doch nw intet achtas, vthan hwar och en tagher och rycker som honom sielff synes, och aldeles oss oåtspordt. Och fördenskul hafua wij budit och befalat, och nu medh detta wårtt öpne breff biude och befale oss elskelighe Bisperne och Capitlen vthi alla Stift, at the icke skola tilstädie någhon effter denna dagh, at tagha någott godz, vthiorder, Engestycken vthi marker, Fiskewatn eller någhon annan

ägendom, som vrminnes fastom åkommin är, vndan Domkyrkiorna, icke heller ifrån Prebender, Soknekyrkior eller Clöster, medh mindre att en fulmyndigh vthaf Capitlet och then som sådana ägendom widkenna wil, hafua warit både in för oss medh bägges theres Skäll och bewisningh, och hafuer i then måtton wår gunst och godhe wilia, eller then belanget och förwerfuat. Giffwandes fördenskul wåre Fougter och befalningz män vthi befalningh, at hafua vthi then måtton itt godt och nogha opseende, icke heller tillåtandes at Clerkeriet här vthinnan något hinder skeer eller Förfångh, vthan at the stämne och förwijse them som till slijk ägendom förmena sigh hafua rätt och bördh, emot theres wederpart in för Oss. Sedhan rette sigh effter hwadh wij för honom skrifwandes warde, så frampt the wilie göre hwadh oss liufft och behagelighit är. Datum på wårt Slot Stocholm then 26 Maij *Anno etc.* 1538

vnder wårt Secret.

Hwadh Lagha bygningh anlangar som presterskapet af sinom åhörarom böör, ther om blifwe, som tilförenne sagdt är Cap. 13.

Till thet Tridie. Hwar medh skääl i åtskillige Landzender kan finnas något Prestebool genom någon orsaak så wara förringat, at them är ifrån taghit Åker, Engh, skogh, fiskewatn, och fördenskuld icke kunna sigh förhielpa, tå skola the (hwar the medh laghen kunna winna) sådant igenbekomma, eller annat i stadhen legges, ther medh the kunna sigh förhielpa. Ty the som låta sigh ther medh befinna, at the rappa ifrån prestebolen the äghor som theres framlidne föräldrar gifuit eller och eliest af ålder tilleghat hafwa, och ther medh låta see, så mykit them i sakenne tilkommer, at the wilia förläggia then Christeligha Religionen, och införa Hedningadomen igen, the skola wäll medh tijdhen förnimma, huru rijke the och theres efterkommande

ther af kunna blifua, och huru wäl thetta skall them bekomma, Ty Gudh som är en Hämpnare öffwer all oretwijsa, låter icke heller thenna ochristeligha handelen bliffwa ostraffat.

Til thet fierde. Thet är och Christelighit och Gudz ord lijkmätigt, at fattighe högtbedröfuade presteänckior, som kan henda, sittia medh många faderlösa barnn, effter sine Mäns dödeligha afgång, på något sätt warda tröstadhe och hugsualadhe, och icke aldeles bliffwa vthe medh them. Derföre förordne och befale wij:

1. At alle prestehustrur, vthi hwadh grad eller werde theres män lefwat hafua, skole effter sins mans dödh, niuta och behålla itt åhrs vnderhåld och inkomst, som deres män af oss och sina åhörare i sin lifztijdh åhrlighen haft hafua, och försörie thet åhret Kyrkiotiensten.

2. Och der så kan tilbäres, at hennes framlidne man hafuer förmåt köpa henne en gård, wilie wij vnna och efterlåta, at hon vthan skatt och skuld, samma gård, så lenge hon ogift är, behålla skall.

3. Och ther så kan tilbäres, at then dödhe icke hafuer förmåt sinne effterlefne Hustro någon gård köpa, så wele wij nådelighen effter Gudz ordh tillåta, såsom och wåre Befalningzmän alfuarlighen befala, sådana vthi hennes Änckestånd, ther hon sigh ärlighen håller, en gård af wåre och Chronones, i samma geld beliggiandes, frij til at bruka.

4. Hwar och genom Gudz tilstädielse så hender, at någon prästman vthi huad grad han tå stadder kan wara, antingen aff siukdom eller högh ålder, icke förmår göra sitt kall och embethe, tå skal på någon tijdh honom wara efterlåtit blifua widh sin wanlighe opbörd, och effter *Ordinarij* och *Capitularium* rätmätighe *censur*, förskickes them som Kyrkiotiensten vppehåller, och honom för sitt arbethe skälighitt oppehälle af samma vn-

derhåld tildeles. Men ther swagheten hafuer fåt öfuerhanden, så att nepligha står til at förmodha någon förandringh, icke heller warder Församblingen tilbörlighen medh Kyrkiotienst försörgder, tå skal betenckias, huru en sådan ålendigh Christi tienare vthi sin bedröfwelse kan beqwemligest warda försörgder.

Hoo som helst ibland Soknamännerna af rätta argheet och tredsko, och icke för stoor armodh skul, medh sigh innehåller förberörda vthskulder, eller och swijklighen ther medh handlar, then samma skal, effter tilbörligheet straffat blifua, effter som öffwersedde Laghenn innehåller.

Hwar och något geld är så swagt, at Soknamännerna medh lagha rettigheet icke kunna wäl försöria sin Kyrkioheerda, tå skal thet geldet lägges in til itt annat, Eller om Bönderna ändelighen wilia behålla prest för sigh sielffwa, tå skola the göra honom någon besynnerligh hielp ther vthöffwer, så at han må kunna blifwa widh brödh.

När någon Landzprest bliffwer dödh och leffwer effter honom Hustru och barnn, tå skole the tagha aff opbördenne så mykit som vthi thenna éffterskrefna Ordningh är stadgat och författat. —[1].

Ordning huru årsrentan skal skiftas emillan honom som någott Geld slepper, eller ther han är afsompnat, emillan hans Arfwingar och honom, som wid geldet åter tagha skal.

Til thett första, skall man wetta och gifua acht oppå ordningen medh åhrett etc. Huilken efter thenna stadgan skall hafua sin begynnelse, *a principio Maij*,

[1]) *Här följa flera oskrifna blad, hvilket synes vittna att detta kapitel ännu ej var fullt utarbetadt. Det börjar först åter med nedanstående ordning huru årsräntan skal skiftas.*

eller *Philippi* och *Jacobi*, och sin ända widh samma tijdh nästa åhrsmoot igen.

Till thett andra, skal man och merkia, at all åhrsens renta, som geldett dragha kan, thet ware sigh af prestabolsens åker, Engh, Tienden eller annat, moste emillan bådhe parterna, nemlighen, honom som geldet slepper, och honom som wedertagher, medh lijka welkor (såsom och rett är) skift warda. Så at then parten som längre tijdh aff åhrena soknena tient hafuer, eller ännu tiena skall, bekommer och så mykit meer af samma rento, Men then andre parten som steckere tijdh tient hafuer, eller än tiena skall, tager och så mykit mindre af rentone.

När man tå thetta såledcs achtat hafuer, är sedhan lätt til att rekna, huru mykit af åhrsrentone huariom partenom tilkommer, Såsom när någor worde af medh sitt geld alla Helgona tijdh, thet är, när åhrett ifrå *Philippi* och *Jacobi* taldt, är halflijdhit, ther blifuer han och widh halfparten af alla rentona, Men then andra halfparten kommer honom til som wedertagher. Sammaledhes hafuer thet sigh och medh alla andra tijdher, så at ehuad som heldst vthaf åhret mere eller mindre framlidit är, när prestaskiftet skeer, så bythes iu rentan ther effter. Skeer thet och när åhret altsammans är förliditt, nemligha widh *Philippi* och *Jacobi*, tå behåller han som geldet slepper, eller (ther han är afsompnat) hans Arfuingar quitt och frijtt alla thens framledna åhrsens rento, ingo vndantagno.

Doch moste han som på thenna tijdhen widh gäldet tagha skal, hafua för sigh såddann åker, bådhe medh wintersädh och wårsädh, eller ther wårsädhen ännu icke är sådd, skall honom lefreres af honom som then framledna åhrswexten vpburidt hafuer, så mykit Korn som ther till behöfues, och Höö til niderbrugninghen.

Inventet skall honom och i godha redho och förbättrat öfuerantwardat blifua. Endoch rätwijsan kräfuer, at

ther man inthet hafuer fådt för sigh, kan man inthet heller lefrera effter sigh: Doch lijkwäl will thet aldeles wara af nödenne, att *Episcopi in visitationibus* förmana så wäl *pastores* som Församblingerna att ther inthet *inventarium* är i sädh och annat, at the tå på bådhe sijdhor förhielpa ther till effter rådhen och lägenheten, synnerligh ther *pastor* någon tijdh sittit hafuer medh förkofringh, på thet at sådant motte komma till en ordningh och stadga så wäl i thetta fall som all annor.

Ther och något förtärt är, af åhrswexten eller tijenden, annorstädes än till prestegårdzens nödtorftigha arbete när som skiftet skeer, så skal thet reknas in i hans part som förtärdt hafuer, och icke i thens andres, som ther af inthet hafuer förtärdt, huilket godhe och skälige män skole vthransaka, och parterna emillan förmidla.

Så skole och vthlagorne eller afgeldet altijdh och vthi al stycker fölia vpbördenne, så at then parten som meer bekommer af rentone, skal och ther efter dragha tungan, som sigh thet åhret ther begifua kan, eller begifuit hafuer, Och twert om, then mindre som mindre opbär, Och skall thetta förståndit warda, så wäl bådhe om wintersädh och wårsädh som alt annat.

Theslijkest skall och then parten som alt sommararbetet giordt hafuer, träädt, sådt och draghit Höö och Korn i Hws, therföre aff then andre parten efter skääl och lijka förnögd warda, Synnerligha när presta skiftet skeer, icke för än widh then tijdhen, alt bådhe Höö och Korn ny inkommet är, Och må Smörtijenden och quicktijenden som om Hösten faller, ther till lagd warda. Och huad än tå kan fattas, så vpfylle thet af åhrswexten. Item, Kääl, rofuor, ärter, bönor, lijntijend och hamptijend etc. Trägårdz Frucht må och gå til bytes.

Alt Fodher som på prestebordet fallet är, Höö eller Halm, skal och ther effter nödtorften vpööt warda.

Therföre moste och thens dödhes efflerlefuerska, för sigh, sin barn, bohagh och boskap, behålla i prestegårdenom frijt Huserum, efter som ther oppå empne wara kan, nemligha, Stufwo, Herberge, Ladhu, Fähws etc. åt minsto första halfua åhret, sedhan hennes nåde åhr vthe är, och presteskiftet skeer om Hösten, thes förinnan må hon försöria sigh medh någhon annor Hemwist. Och skal then som widh geldet tagher, wachta sigh, at han icke är hans Hustro och barn, som afsompnat är, förnär, kommandis ihogh thenna skriftennes
Exod. 22. ordh: I skolen icke bedröfua Enkiona och then Fadher-
Luc. 6. lösa etc. Item, thett Christus sägher: Medh samma måått I mäten, skola andra mäta idher.

Timber, Näfuer, fergh, taakhalm, stöör och gärdzle som på prestebolett fallett eller hugget är, skall och blifua ther quar, doch om thett är meer än behöfues kan til plichtigha bygningh, taakningh eller stengningh, skall han som widh geldett tagher, ther före förnöija honom, eller hans arffuingar, som thett släpper.

Then wedh som på prestebolett huggen är, och hemsläpat så wäl med *Inventes* öker som prestens ägna, må gå til bytes såsom alt annat. Eliest ther wedhen är kiöpt eller huggen på leegdom skogh, tå må han eller hans arfuingar som wedhen köpt eller skoghen leegdt hafuer, göra ther medh huru honom synes. Then sädh som wäxt är på swidioland, skall höra honom eller hans arfuingar till, som ther brukadt och såådt hafuer, doch ther samma swidioland ligger vthi prestebolett, skall han som widh geldett tagher, ther före behålla Swidiowedhen och gerdzlett, Men eliest icke.

Thetta må wara så satt och vthgifuit till en almenneligh rettelse, effter then lägenhet som nu är på ferde, doch om någor skäligh Förlijkningh emillan parterna elies kan giord warda, så at man sigh på bådhe sijdhor, låther wäl åthnöija, och Prestebolet eller sok-

nenne vthi någor måtto icke skeer förnär, thett skal altijdh wara them frijt och stå i deres eghitt welkor.

CAP. XX.

Ordning om Biscopar, Hwilke på Latijn kallas Superattendentes, Ordinarij eller Ordinatores etc.

Till thett första. *Episcopus* eller *Superattendens* merker på suensko Tilsynes man, och warder huar och en prestman för then skuld och så kallat i skriftenne, at honom bör hafua tilsyn eller opseende medh them som vnder hans befalningh äro, at medh them må rett och Christeliga tilgå, såsom S. Paulus sägher: Hafuer Act. 20. acht oppå edher och allan Hiorden, i huilkom then helge Ande hafuer ider satt till Biscopar, thet är, Tilsynes män. Ty then åtskildnat som nu är emillan gemene prester, hafuer först i Christenhetenne icke warit, vthan Biscop och prest war alt itt och samma embete, såsom nogh är til merkiandes af mångh rum vthi S. Pauli skrifuelse, doch war thes heller icke långt lidit vppå, för än thenna åtskildnadhen giordes, så at the behöllo presta nampn, som icke flere än ena Församblingh hadhe i wårdnadt, Men them som fingo befaldningh öffuer flere Församblingar sampt medh theres *pastorer* eller prester, tilegnades tå thetta nampnet *Episcopus.*

Och war thetta (effter som S. Hieronymus skrifuer) orsaken til thenna ordningen, at then tijdh Christenheten begynte förökas och tilwexa, så at och vthi en stadh wordo flere Församlingar, ibland huilka huar hadhe sin eghen besynnerligha Biscop eller sokna prest, hende sigh, såsom vthi slijk lägenheet altijdh gerna pläghar tilgå, at emillan thesse Biscopar eller Kyrkioprester splijt och tuedregt och så medh ibland opkom, samma Christeligha församblingar till en dråpeligh skadha. Men på thet sådana iemmer motte styrd och stillat

warda, wordo förberörda Församblingar, sampt medh theres Biscopar och *pastorer* så öffuer eens, att en Biscop ibland them skulle vthwälias, huilken opseende medh alla the andra hafua skulle, och fulmacht til at ordinera och lagha bådhe medh presterna och theres Församblingar, så at thet motte thes bättre och endrechteligare tilgå. Och behölt så then som således vtwaldes, Biscopz nampn, men the andra blefwo widh thet nampnet *presbyter*, prest etc.

Therföre såsom thenna ordningen war ganska nyttigh, och vthan tuifwel af Gudh then helgha Anda (som alla godha gåfwor gifuer) vtgången, så wardt hon och alment vthöffuer hela Christenhetenna gillat och annammat, och hafuer altså sedhan blifuit, och än yterligare så länge werlden står, blifua moste, ändoch misbruket som här medh så wäl som medh al annor nyttigh och nödtorftigh stycker, ganska stort warit hafuer, moste afläggias. Ty thet retta Biscopz Embete som ther vthi står, att man skall predika Gudz ordh, och hafua opseende medh them som vnder hans wårdnadt äro, att the och rett predika, och sigh tilbörligha hålla, thet hafua the Biscopar som en tijdh långh i påwedömet warit hafua, låtit bestå, och thes förinnan bekymbrat sigh medh werldzlige saker, Ja och medh the saker som plat til inthet annat tient hafua, än till skadeligh wantro, sådana som warit hafuer medh thenna margehanda Judeska och Hedniska wixler, Kyrkio och Klocke doop etc.

Till thett andra. Så hörer och thet til Biscopz Embete, att han vthi sitt Stift *Ordinera* och lagha skal medh prester och annat huad ther behöfues, efter som S. Paulus skrifuer till sin Läriunge Titum, then han skickat hadhe till en sådana Tilsynesman i Creta. För-
Tit. 1. then skuld (sägher han) lätt Jagh tigh blifua quar i Creta, att huadh som ännu fattadhes, thet skulle tu

fulkomligha bestella och besättia Städerna här och thär medh prester etc. Och för thenna sakena skuld, hafuer en Biskop worditt kalladt *Ordinarius* eller *Ordinator*, thett lydher på suensko, en Skickare eller Skickningzman.

Om thenna ordningen som är medh prester, skrifuer S. Paulus til Timotheum så, lägg icke hastigt henderna 1 Tim. 5.
på någon, med huilkom ordom han gifuer tilkenna, at then som är *Ordinarius*, skal granneligha förweta sigh medh huar och en som wil warda *ordinerat* til preste embete, om han ther til tiena kan eller eij. Ty medh mindre han befliter sigh om sådana kundskap, kan icke annars wara, än at han iu ofta warder bedragen i sakenne, så at han många *ordinerer*, huilke mere skadha än gagn göra i Församblingenne.

Then person som hafuer warit klandrat, berychtet eller och beslagen medh någor ohöfueligh stycker eller slemma gerningar, så at han ther af ännu hafuer neso och blygdelighit nampn, Tiuf eller annat etc. Den skall Biscopen icke *ordinera*, ty embetet warder genom sådana personer förachtadt och wanwyrdt. Han skall theslijkest icke heller flere prester *ordinera* än behoff görs i hans Stift, på thet ingom skall gifuas tilfelle til embetzens misbruk och obijstånd, såsom ofta skee pläghar medh öffuerflödande prester, huilke när the fåfenge löpa här och ther i Stiften, göra them hinder som widh gelden sittia, ä iu så fierran, att the opwäckia splijt och oenigheet, emillann them och theres sochnefolk.

Icke skall Biscopen eller wara förhastigh till at *transferera* eller förskicka någon Clerk ifrå thet ena till thett andra, tridie eller fierde geldett, effter som här medh hafuer warit en ganska stoor osedh, Ty sådana handel hafuer thetta anseendet, att then som så redeboghen är til at omskifta geld och altijdh byta, han söker ther medh icke huadh Christo tilhörer, och thet folkena kan wara nyttigast, vthan heller sin eghen Fördell, öffuer

Phil. 2. huilkett S. Paulus och klaghar, Huilket icke rette heerder, vthan leghò heerdar, Ja och så ofta vlfuar göra. Doch är icke här medh förbuditt *transferera* till roligare ort och bättre lägenheet then som länge vthi stoor gestninge wägh suttit hafuer, och för ålder icke förmår sådant omak lenger vthstå, eller eliest them som skickeligare äro till at förestå större Församblingh. Thernäst skall och en Biscop hafua opseende medh alla the som vnder hans befalningh äro, synnerligha medh Clerkerijdt, at the rett och endrechteliga föra Gudz ordh ibland then menighe man, rett vthdela Sacramenten, att the predika och höra *Catechismum* i sin tijdh, höra skriftermål när så behöfues, förmana och hålla Folkett till almenneligha böner, sökia och trösta the siuka, begrafua the dödha, och alt annat som Kyrkiones tienst och presteembetet retteliga kräfuer, troligha och fliteligha vthretta.

Theslijkes skall och Biscopen hafua opseende medh alla Stiftsens inbyggiare, ädle och oädle, att the fliteligha hålla sigh til rena Gudz ordh, Sacramentzens retta bruk, lära *Catechismum,* bruka aflösningen i heemligh skriftermål, beflita sigh om bönen, Gudz fruchtan och itt Christelighit lefuerne. Och skal han förmana Folkett att the läggia bortt all wantroo och widskepelse, som mykit plåghar wara ibland menige man, så at the måge wara rette i troone, såsom Paulus sägher, och hålla Tit. 1. sigh till Gudz rena Dyrkan, till Hörsamheet och lydno emot öfuerheten, och att the hafua theres Kyrkioheerder för ögonen, och trolighen vtgöra them theres rettigheet. Item, at the tuchteligha vpfödha theres barn, hålla them til Gudz fruchtan, läta them lära *Catechismum* och huadh Christendomen tilhörer, och icke städia them sielfzwåld till att göra illa, Att the och någor aff them sättia till Schola, och hielpa them som til Schola kompne äro. Item at the äro wälwilioghe för Gudz budh skull, hielpa

alla andra fattigha, på thet Gudh skal gifua sin welsignelse öffuer them och theres arbete. The skola och förhöra huadh brister som äro ibland then menighe man, om någor är som ligger i vppenbara syndh och förargelse, Hoor, bolerij eller annor otucht, om någor bedrifuer truldom, swartekonst, lefian eller annor sådana Diefvulz handlingar. Item om något vppenbarlighit afguderij warder bedrifuit medh beläte, medh the dödhes been, klädher etc. Item om några falska meningar äro hoss någrom vthi troonnes artiklar. Item om några ähro som aldrigh gå till Sacramentet. Item om all mishandell i Echtenskap. Ther tå sådana brister warda befundna, skole Biscoperna them boota och afskaffa, så mykit them möielighit kan wara bådhe medh rådh och dådh.

Widare skola the och så hafua opseende i Städerna medh Scholerna, medh Hospitaler och Siukastufvor, at ther medh kan gå lijka och Christeligha till, och bättras huar någor feell eller brister ähro.

Till thett tridie. På thet Biscoperna måge hafua tilfelle, till att thessa nödtorftighe saker vthretta, skole the samfelt medh en eller tuå skickelighe Clerker, en gångh om åhret, när them är best belägett, *visitera* vthi Biscopz Stiften, Och skole för sigh och sitt fölie, hafua sin *procurationem* i prestegårderna, såsom waant är.

Huar och Biscopen hafuer förfall, så at han sielfuer icke kan i rettom tijdh *visitera*, tå må han vthskicka några godha Män aff Capitelet medh Häredz prowesten, som thenna sakerna vthretta, att iu ingen deel warder försummat, som hans Embete kräfuer.

Så moste och Biscopen hafua sina Prowester, vthi alla *præpositurer* på Landzbygdenne såsom waant är. Ther till skall han tå vthwälia the personer, som ibland the andra presterna synes wara skickeligest, på thet han aff them theste mere bijstånd hafua må vthi Kyrkiones saker.

Till thett fierde. Kyrkiones Doom, som icke gåår på någors menniskiors lijff, lekamen, godz eller äghor, huilken öfuerhetenne tilkommer, vthan allenast gåår på bansmål och huadh ther till hörer, then föra wäll alla Kyrkiotienare, Doch huar här någor swår fall kunne förekomma, them skole landzpresterna skiuta in till *Ordinarium*, att the theste beskedeligare må warda vthrettadhe, Lijkwäl skal man weta, at ther dödzmål och then yttersta nödhen är på ferde, hafuer sådana skotzmål ingen platz, vthan huar och en Kyrkioheerda måste tå vthretta sakena medh then nödstelta thet besta han kan.

Till thett fempte. Echtenskapz saker, ändoch the mere lydha vnder werldzligh doom än Kyrkiones, lijkwäl effter the nu så långh tijdh, nästan sedhan Öffuerheten kom till Christen troo, hafua waritt vnder Kyrkiones doom och domare, måge the ännu så blifua, synnerligha effter och mångahanda i samma saker sigh tildragher som siäll och Samweet anrörer, Och än tå thet är lijka mykit, huadh heller *Ordinarij* sielfue thetta beställa, eller i sin stadh förordinera (såsom mångestädz skeer) några besynnerliga personer som slijkt vthretta, så skola lijkwäl alla echtenskapz saker entligha liggia vnder theres doom, doch ther några swåra fall förekomma som Öffuerhetennes macht och *Authoritet* förvthan icke kunne slitin warda, så skall man slijkt skiuta henne i hender.

Till thett siette. Then Oliofermelse som Biscoperna hafua vnder Påwen alment brukat, effter hon ingen Gudz befalning hafuer för sigh, och hafuer eliest haft medh sigh en ganska stor wantroo, skall hädhan af inthet brukat warda, vthan när *visitering* skeer, måge the hafua predikan och almenneligha böner i Kyrkione, synnerligha för the vnga barn, att Gudh them styrkia wille vthi the stycker som vthlofuades i döpelsen, och sedhan göra thet som tilförne sagdt är. Thet samma

må och wara sagdt om alt annat, som Biscoperna hafua tagit sigh före vthi Påwedömet, vthan Gudz befalningh, såsom äro the många handa wixlar til Kyrkior, Kyrkiogårdar, Staplar, Klocker, Klädher, Beläter etc.

Till thett siundhe. Om någor Biscop warder beslaghen (thet Gudh låte wara fierran ifrån sin tienare) medh någon skamligh last, Hoor, Drååp, eller annat sådant, som effter werldzligh Lagh går på lijff och lefuerne, medh honom ware samma lagh som medh Presterna, om huilken tilförne berördt är, så när som thet, at han aldrigh mer skall warda betrodd om Biscopz Embethe.

Huar och någor Biscop förorsakat genom försummelse, lättia, wällust, eller och något annat, huad som helst honom i sakenne kan wara til hinders, niderlägger och falla låter sitt retta Biscopz embethe, om huilket här tilförenne talat är, och ther oppå icke will läggia böther, sedhan han ther om af sina medbrödher the andra Biscoperna nogsampt förmanat är, så skall han tå ifrå samma sitt Biscopz embete satt warda, och en annan bättre ther till igen. Thett samma skall och then Biscop wederfares, som ther medh warder beslaghen, att han tagher Mutor och skenckningar för geld, eller annat som hans retta Biscopz embete tilhörer, och honom förgefwes böör vthretta, Ty thet hörer then skendeliga lasten till, som kallas *Simonia,* huilken för Gudhi är en wederstyggeligh tingh.

Om Biscops wahl.

I Förtijden hafwer waridt sedhwenia, at hela menigheten skulle wälia så wäll Biscopar som andra Kyrkiotienare. Så ändoch wäll är sant, huar här medh skall Christeligha tilgå, moste thet iu skee medh någott ordentlighit wahl, Lijkwäl medhan lägenheten sigh nu

annorlunda begifuer bådhe i thenna måtto, att Biscopz Stiften äro widare begrepen än the woro medh thett första, så at all man icke kan vthi sådana handell samman komma. Theslijkes och, at the äro få af then menige man, som någon kunskap hafua kunna om the personer som bäst skulle tiena till sådana embete. Therföre skall Biscopz wahlet warda några tilskickade personer aff Clerkerijdt, och andra som i sakenne något äro förfarne, i hender gifuit, och widh eedz förplichtelse befalat, att the then wälia och nämpna, som them tyckes in för Gudh wara til sådana embete bequemligest. När tå ther till kommer, att thetta ärendet skall hafues för händer, röster man om, som sedher är, och then som, när så handles, fåår meste rösterna, han nämpnes tå ther till, Äro rösterna lijka många, så må man låta Lotten skilia åth, och strax förskicka honom som *electus* är, till Öffuerheten *pro Confirmatione*, Huar han tå och ther til gilladt, stadfest och medh öpett breff i Stiftet insatt warder, skall han wid Domkyrkiona, eller huar honom är bäst beläghet, aff någon annan Biscop, een eller flere, vppenbarligha genom Henders åläggningh, *ordinerat* warda.

Sett till att ordinera en wahld Biscop.

På någonn Söndagh eller annan Helgedagh för än Messan begynnes, kommer *Ordinandus Episcopus* fram för Altaret, hafuandes oppå Röklijn och Choorkappo, och tuå prester medh honom aff thett Stifft som han skall *ordineras* till, Huilke och så måge hafwa Röklijn och Chorkappo på. Strax må *Ordinator* som widh Altarett står och så klädd i Röklijn och Choorkappo, hafua til folkett, som tå församblat är, en Kortt Förmaningh om Biscopz embethe, medh the ordh som til förne i begynnelsen på thetta Capitel sagdt är, och sedhan kommer man till Bönen, widh thetta sättet.

Käre wenner läter oss bidhia Gudh alzmechtigh wår himmelske .Fadher, om alla wåra nödtorftigheter, och serdeles at Han werdigas förläne thenna förestälta person, som vthwald är til Biscopz embethe, sin helgha nådh, at han sådana embethe må så förestå, at thet kan wara honom täckelighit, och thy Folke, hwilket vnder hans wårdnat betrodt warder, Fruchtsamlighit och gagnelighit.

Och strax thenna förmaningen så giord är, faller *Ordinator, Ordinandus* och alle andre som tilstädes äro, på Knään, och siunga så twå små Drenger *Litanien.*

Och tå hon vthe är, Lääs eller siunger *Ordinator* ther på thenna effterföliande *Collecta.*

O Herre Gudh Alzmechtigh, tw som west, att wij vthi så mykin stoor Fahrligheet etc.

Och sedhan läser eller siunger han then andra *Collectan* för Lärarena.

O Alzmechtighe ewige Gudh wårs Herres Jesu Christi Fadher, etc.

Ther efter låter *Ordinator* opläsa för honom the ord af S. Pauli Epistel til Timotheum, som tilförne antecknade äro, Nemligha thenna.

Thett är itt fast ord, om någor begärer itt Biscops embete, han åstundar en godh gerningh etc.

Sedhan och så thet Evangelium S. Lucas beskrifuer Luc. 12. och så lydher.

Hwar finner man en troghen och snel skaffare, then hans Herre setter öfwer sitt tienstafolk, at han them i rettan tijdh gifwer hwadh them behörer. Saligh är then tienaren, then Herren finner så göra tå han kommer, Sannerligha säger Jagh

edher, han skal sättia honom öfwer alt thet han ågher. Men om then tienaren sadhe i sitt hierta, Min Herre dröier fast at komma igen, och begynte slå tienarena och tienarinnonar, och äta och dricka, och warda drucken. Så kommer thens tienares Herre, på then daghen han thet sigh icke förmodher, och på then stunden then han icke weet, och skal hugga honom i stycker och skal sättia hans Lott medh the otrogna.

Men then tienaren, som wiste sins Herres wilia, och icke beredde sigh, och icke giorde effter hans wilia, han skal lijdha mykin hugg. Men then ther icke wiste, och giorde doch thet som hugg werdt war, han skal få hugg lijdha. Ty then som mykit gifwit är, af honom skal mykit warda vthkrafdt. Och hwem som mykit befalt är, af honom skal mykit warda eskat, etc.

Och gör så ther oppå en liten förklaringh widh thetta sättet:

I thenna orden gifwer oss wår käre Herre Christus först klarlighen thet före, att the som til sådana, som är Biscopz embete, kalladhe äro, hafwa fått en befalningh af Gudhi, icke öfwer några ringa saker, vthan öfwer hans folk och tienare, Ja, them han medh sitt eghit blodh, köpt och igenlöst hafwer, at the skola låta them få thet them bör til theras nödtorft, thet är, at the skola besöria them medh thes ewiga lifzens ordh, genom hwilket the wederqweckelse och styrkelse hafwa kunde. Thernäst höre wij och, at Gudh

kräfwer af them i sakenne tw stycker, thet ena är, troheet, thet andra är snelheet och förstånd. Troheten gör thet, att the äro flitighe. Men snelheten, at the weta huru the sigh i thenna befalningenne rett skicka skole. Til thett tridie höre wij och så hwadh them lofwas för en löön, när the thenna befalningen wäl förestå, nemligha, at the skola warda fulmechtighe öffwer alt thet godha Herren Jesus Christus ågher.

Twert emot höre wij här och, huadh them föreståår om the annars handla i thetta embethet än som them böör, nemliga itt ewigt straf medh alla otrogna tienare. Therföre skola thenna wårs Herres Jesu Christi ordh altijdh liggia oss allom i sinnet, och wara oss til en vpweckelse, at wij oss här vthi icke försumme eller säkerliga mishandle, vthan oss lijka som godhe, trogne och förnuftighe tienare, vthi alla måtto bewijse.

Hwilket om tu och så medh Gudz hielp göra wilt, så sägh, Ja.

Til hwilkett han och strax swarar: Ja.

Tå säger *Ordinarius* åter til honom.

Wiltu tå i Gudh then helge Trefalligheetz nampn, tagha widh thenna tiensten och Biscops embete? etc. ut Supra.

När han tå till alt thetta iakat hafuer, och vthlofuat, at han så göra wil, sägher *Ordinator* til honom:

Beken tin Troo.

Strax begynnar han til at förtälia Troonnes Artiklar, säijandes:

Jagh troor på en Gudh Alzmechtighan Fadher, som himmel och Jord, Ja, altingh, synligh och osynligh skapat hafwer etc.

Här vpå sägher *Ordinator* til honom:

Här til och alt godt styrke och tröste tigh altijdh Herren Gudh, Amen.

Ther effter siunger hele Choren thet *Responsorium: Sint lumbi vestri præcincti etc.*

Och när thet lychtat är, lägger *Ordinator* sampt medh the andra Biscopar, eller präster som widh handena äro, sina händer på *Ordinandi* hufuud.

Thes förinnan sägher *Ordinator:*

Läter oss bidhia.

Fadher wår som äst i Himblom, helghat warde titt etc.

Och lägger så then Bönenn til, som tilförenne *in Ordinatione Presbyterorum* insat är, och så begynnes:

O ewige och barmhertighe Gudh käre himmelske Fadher etc.

Ther effter siunger Choren *pro introitu:*

Nu bidie wij then helghe Andh etc.

Och sedhan fulfölger man yterligare Messona, ther och *Ordinatus* först ibland andra *Communicera* skall.

Om Scholer[1]).

Till thet första. Thet är tilförende sagdt, at Predicarena skola förmana folket, at the sättia sina barnn til Schola, på thet man må bekomma personer som till predico embetet, och huar elies behöfues, kunne

[1]) *Denna och följande afdelning sakna angifven kapitelföljd.*

wara brukllghe. Ty några finnas wäl medh ibland, som hafua then meningen, at en predicare skal hafua nogh ther af, at han kan läsa Swensko, efter thet Kyrkiotiensten nu mestadeles hoss oss warder vthrettat på swensko. Men thenna är en skadeligh meningh, Ty hoo som helst andra wäl lära skal, han moste wara ther till öffuat, och hafua en besynnerligh skickeligheet, hwilka om en skal kunna bekomma, moste han ther på länge och af barndom studera och lära. Ty S. Paulus 1 Tim. 3.
skrifwer til Timotheum, At Biscopar och lärare skole wara skickelighe til att vnderwijsa och lära andra. Medh hwilko han gifuer tilkenna, at sådana personer skola hafua mera skickeligheet än Leekfolk. Så prijser han 1 Tim. 4.
och samma Timotheum ther af, at han af vngdom hade lärdt och war opfödd i troonnes ordom, och godh lärdom, Ty thet är ingen så slätt och ringa konst, kunna klarligha och redeligha lära andra, Ja, thet är omöielighit, at olärda personer thet skulle åstadh komma.

Therföre skole och föräldranar göra Gudi then plichtige tiensten, at the sättia theres barn til Schola, och i så måtto bereda honom folk till, huilket han och mångom til godho bruka må. Ty äre wij plichtige såsom Salomon i Ordspråken sägher, Hedra Gudh af Prov. 3.
wåra ägodelar, kan man wäl tänckia, att wij honom och thet samma af wår barn plichtighe äre. Så är thet och oss sielfuom bådhe heder och gagn, när wij thetta göre, ty genom sådana medel kan thet medh Gudz hielp ther til komma, at wår barn warda lärde och förståndighe, Ja och (thet som aldramest wårdar) Gudfruchtige Män.

I förtijdhen hafuer man pläghat sättia och löpa til Schola allenast fördenskuld at man framdeles skulle blifua wäl försedd til lekamlighit oppehälle, såsom medh itt godt gäld, en godh Prebendo etc. Hwij skulle wij och icke nu så mykit meer göra thet samma för

Gudz bodh skull, synnerligh medhan han lekamligh nödtorft, och så lofuat hafuer, säijandes, söker först efter
Matth. 6. Gudz rijke, så skal edher och alt annat godt tilfalla.

I thett gambla Testamentet hadhe Gudh försorgdt Presterna och Lewiterna medh tienden. Men i thet Nyia Testamentet är icke så enkannerligha rördt om Tiende, Doch ehuadh thet skeer genom Tiend (såsom wåre Förfädher Christeliglhen hafua ordinerat) eller genom annat sätt, lijkwäl är af Gudhi befaladt, at the
1 Cor. 9. som tiena vthi Evangelio, skole ther af hafua theres skäligha vnderhåldningh, Såsom och Christus sägher,
Matth. 10. Arbetaren är sin löön werdh.

Derföre huar än then ota[c]ksamma werlden föraachtar Gudz befalningh, och icke gifuer Prestomen theras rättigheet, Så warder lijkwäl Gudh icke förgätandes the prester som trolighan stå theres embethe före, Ty han hafuer lofuat them theres födho, såsom Esaias skrifuer,
Esa. 65. See mina tienare skole äta, Men I skolen hungra etc.

Til thett andra, effter landzpresterna pläga ofta få genswar och insaghor af then meninghe Man, när the om thenna saken röra eller rördt hafua, moste the wara förtenckte, huru the huart stycke för sigh beläggia skole.

Först, Om man förebäär (såsom skee pläghar i thenna sakenne) at huar och en behöfuer sina barn sielf, til att drifua arbethet hemma etc. Tå skal så swaras, at man mer moste see til Gudz bodh än til sin eghen nytto, såsom wij hörde at Christus sägher, Söker
Matth. 6. först effter Gudz rijke. Derföre skole wij och först tagha thet af som tiena skal til Gudz ähro, sedhan skickar Gudh thet wäl så, at thet folket som arbetet drifua moste, skal heller icke fattas. Och är thet lijka mykit ehuadh thet heller skeer genom wår äghen barn eller annars. Men effter wij thetta icke göra wille, och hafwa doch ofta godh empne och rådh der till, skal thet doch ther medh lychtas, at thenna empnen och många

barnen, som Gudh gifuit hafuer, skola igenom Pestilentia och andra plåghor så förkomma, att wij en fögho tingh skola behålla til bådhe delarna, nemligha, til att. offra Gudi, thet är, sättia til Schola, och drifua wårt arbethe medh.

Men till thet man vndertijden plåghar gifua före, at en stoor hoop af them som komma till Schola, warda skalkar och bofwar. Item komma inthet till thet Föräldrana hafua achtadt, vthan warda tagna ther ifrån, antingen medh eller emot sin wilia, swaras, att thet kommer oss inthet widh, när och huem Gudh will gifwa nådh och lycko, oss böör göra effter Gudz befalningh, och gifua sedhan sakena honom i hender, at han ther medh gör huadh hans guddomlighe wilie tilsägher. Eller skulle man för then skul inthet mera såå eller bruka iordena, at så tilgår ther medh som man alment merker, nemligha, at nepligha fierde parten af thet som sådt warder, kommer til sin retta frucht, vthan warder (såsom wår Herre Christus och säger i lijknelsen) sompt Luc. 8.
förtrampat och opätit af foglar, sompt förwisnar, och sompt förquäfs af Tistel och allahanda ogräs.

Ändoch man woller thet offta sielf, at fögho godt warder om en part af them som sättias til Schola, Ty här handlas icke troligha medh in för Gudh, så at man låter komma them til lärdom, som ther til äro skickelighe, vthan huar någor är ibland hela hopen, som synes til inthet godt skola dogha, honom sätter man tå til Schola. Men sådana handel förtryter Gudh storligha, såsom man må klarligha merkia af Malachiæ Malach. 3.
prophetens ord, som så sägher, Therföre äre I och förbannade, så at alting förswinna edher vndan henderna, Ty I beswiken migh, säger Herren etc.

Och skola predicarena hafua sådant taal och förmaningar til Folket, icke allenast almenneligha af predico stolen, vthan och så besynnerligha til några the per-

soner som the merkia hafua godh empne, bådhe på barn, och på then deel som the kunna hålla them til Schola 'medh.

Och ändoch thet nu hafuer thet anseendet, at the medh slijka förmaningar fögho skulle kunna vthretta, så skola the lijkwäl thetta icke låta, eller i sakenne förtuifla, Ty Gudh drifuer icke sin werk altijdh effter Menniskios sinne och doom, vthan och ofta annars, Ja, twert emot.

Så skal och ingen Dieckne, serdeles ther man förmoder något godt skola blifua af och wäl lärer, tagas ifrå Scholan i otijdh, och emot Föräldranars wilie, som them medh stoor omkost och tunga hållit hafua til Scholan, på thet ingen ther af skal warda nödigh eller owilliogh til att sättia eller hålla sitt barn til at lära.

Theslijkes moste man och hafua godha, skickeligha och flitiga män til Scholmestare, så frampt thetta ärendet skal hafua något godt lagh, Therföre skola och altijdh några personer af huart Stift flere eller ferre, såsom Stichten äro stoor til, hållas til *Studium*, både inrikes och i fremmande land, at några altijd måge wara i förrådh, them man til Scholæ embeten och huar elies behöfues, skicka kan. Och skall thesse *Studenters* vnderhåld taghas vthaf Kyrkiotijenden, som til sådana Christelige bruk, af wåra Förfädher stichtadt och lagd är.

Ther och någor skall sättias til Scholmestare, moste man tilförne hafua kundskap om hans skickelighet och vmgengelse, Therföre skall han och warda förhörd och *examinerat*. Warder han och tå befunnen tienligh til sådana embete, synnerligha i thet han är en godh *Grammaticus*, så skola honom thesse effterfölgande Artiklar warda förehåldna.

Först, At han skal regera Scholan som honom warder befalen, effter then ordningh som här oppå giord och föreskrefvin ähr, huilka man honom och

strax medh skal låta höra eller see, Huar och något ther vthi behöfues effter lägenheten warda förwandlat, så skal han doch inthet i så måtto företagha vthan hans rådh, som är *Ordinarius*, Och skal han thet allenast här sökia som Dieknomen kan wara nyttelighit, och till theres lärdom tienlighit, och icke see til thett honom sielfuom helst löster läsa i Scholan.

Item, at han skal medh the Dieknar som wexte äro och något kunna, intet annat tala än *Latin*, icke heller städia them sigh emillan annat tala än latijn.

Item at han skal föra itt tuchtelighit, ährlighit och nychtert lefuerne, på thet bådhe han sielfuer må wara skickeligh till at studera och lära, så och at han må gifua the vnga barn och drenger itt godt exempel, och ingen vthi någon måtto förarga.

Item at han håller passeligh Scholanepst, så at han icke tilstäder ther för mykit sielfzwold, icke heller twert emot är för mykit hård, så at han af bitter harm någon Flagellerar, Ty bådhe delar äro skadelighe, men måttan är bäst. Och skal han synnerligh thet achta, at han icke medh ohöflighit buller och raserij öfuerfaller någon som brodzligh är, och nepsas skal, vthan straffar togligha, ehuad heller thet skee skal medh ordom eller rijs.

När nagor diekne bedrifuer någon skalkheet, och är doch icke *crimen notorium* eller *capitale*, må thet warda straffat medh Scholanepst, som är, *proban*, Scholestock, rijss och ferlo, Elies liggia the grofua laster vnder Öffuerhetennes doom, så wäl medh Schole personer som andra.

Skalkar och *Ribalder* som på Landzbygdenne vnder diekna nampn gå effter Almoso, skola huarken presterna eller fogderna lijdha, vthan låta them bekomma theres tilbörligha straff.

Item skal och Scholmestaren vthi Kyrkionne låta dieknar siunga och läsa alt effter then ordningh som

ther på giord är, eller effter som *Ordinarius* honom föresätter.

Item at han vthlofuar Hörsamheet och lydno emot ordentligh öffuerheet, både för sin egen person till att hålla, så och thet samma medh alla andra, så mykit honom möielighit är till att förskaffa.

Och effter thet att arbetaren är sin löön werd,
Matth. 10. såsom Schriften sägher, skola Scholmestarena medh en redeligh vnderhåldningh försörgde warda, Ty thet är wist, at ingen kan bätter wara werd itt godt vnderhåld, än en troghen och flitigh Scholmestare, Ty såsom hans arbethe i Scholan är nödtorftelighit, så är thet och iemlighit, ganska tungt och förtretzlighit.

The skola och wara frij för Gestningh, och al annan almenneligh tungha.

Så skola och Scholmestarenar hafua theres gårdar och bequemligha wåningh frijt, Huilka Syslomännerna widh Domkyrkiorna medh alla nödtorftigha bygningh och förbättringh besöria skola, Men annorstädz i Städerna måga Borgmestare och Rådh thett beställa.

Then sedhen som här i Rijket af ålder warit hafuer, at Dieknar löpa soknar, effter thet the som fattige äro, icke annor rådh hafua til at hålla sigh widh Scholan, må ännu så blifua, Ty skola och landzpresterna lysa för the dieknar som komma til them medh Scholemestarens breff.

Hwar och så kunde skee, at något af Tienden ther til ladhes, at någre dieknar, the som godt nemme hafua, kunde warda vnderhåldne, och theste bättre måtte achta på theres book och lärdom, wore thet rätt och Christelighit[1]).

---

[1]) *Närmast följande stycke, som blifvit öfverstruket och sålunda ur detta kyrkoordnings-förslag synes hafva utgått, återfinnes liksom allt det föregående rörande skolor i 1571 års Kyrkoordning och lyder:*

Och effter thet hwadh nu är talat om Scholer, går förnemliga på latiniska Scholer, skal ingen Scholmestare wara förplichtadt til

Ther någor Scholmestare wil wara försummeligh och oflitigh i sitt embethe, eller elies icke så skicka sigh som honom böör och han vthlofuat hafuer, Tå skal han först en gång och annan förmanas, och hwar han tå icke lägger ther böther på, tå skal *Ordinarius* sättia honom af och en annan til igen, then therföre tiena kan, och thet göra wil som honom böör, och saken kräffwer.

Och är Höffwelighit och nyttigt, när någon förwandlingh skal göres medh Scholmestarena, at thet skeer vthi hele Scholans eller alla Dieknarnas närwaro, medh Ceremonier och förmaningar, såsom sedher hafwer waritt.

Skola och *instructores Juventutis* hoss Adelen och andra, förhöres widh Capitlet, bådhe om theres Religion och lärdom, så och lefwerne.

Ordning hwad och huru läsas skall i Vpsala Academia och gemene Scholer öffwer hela Rijkett.

— — — — — — — — — — — — — — — — —[1].

Om Hospitaler och Siwkastuffwor.

Ibland alt annat som wår käre Herre Jesus Christus och hans helge Apostlar bådhe medh ordh och exempel oss befalat hafwa, är thet itt stycke icke thet ringasta, att wij skola låta oss wårda om the fattigha, siuka, halta och blinda, hwilke, lijka som the sielfue ingen godh rådh för sigh weta kunde, så moste the alt lijta til andra om theras nödtorft, therföre står icke heller

at något annat läsa eller lära, än Latijn och Swensko. Hoo som helst annor tungomål, Grekesko eller Hebraisko lära wil, han må sielf besöria sigh ther till *Præceptores*. Så är thet icke heller nyttigt beswära barn och ynglingar medh margahanda Lecsor.

[1]) *För läseordningens införande har halfannan sidas tomrum blifvit lemnadt.*

oss Christnom widh wår Christeliga troo och ewiga saligheet tilgörandes, thenna delen försuma eller tilbaka
1 Tim. 5. sättia, Ty såsom Paulus tilkenna gifuer, Then thet gör, nemliga, sina wårdnader försumar och öfwergifuer, han är och werre än en Hedninge.

Och effter sådant folk allastädz är för handenne, så wäl på Landzbygdenne som i Städerna, och the almenneliga Hospitaler äro fåå och swaghe, wore godt och Christelighit, at och så några små siukastufwor allastädz och vthi hwar sokn worde oppehåldna, så ått iu några personer, fyra eller sex sigh ther vthi hydda och behielpa kunde, Ty vthi så måtto hade the menniskior som Gudh fruchta, och retta Christne gerna wara wilia, tilfälle medh sina Almosor och milda gåfwor bewijsa theres Christeliga troo och broderligha kiärleek till theres fattigha nästa. Therföre skola och landzpresterna förmana theres Sokna folk, at the til sådana milda gerningh, som är, att thessa små Siukastufwor kunde warda widh theras Kyrkior bygda, wilia wara behielpelighe. Doch huru om thetta stycket gå kan, skole wij någon tijdh kunna blifua til swar för Gudh och hans heligha Christeliga Kyrkia, så moste wij wisseligha så beställat, at the få och fattigha Hospitaler och Siukastufwor, som här til dagz här och ther i landet warit hafua, iu blifua widh macht, ia åter *reformeras* och förbättras.

The Hospitaler som äro widh Domkyrkiorna skola hwar för sigh medh åhrligh inkomst så försörgde wara, at ther kunna oppehållas åt minsto tretijo siuka personer, för uthan Syslomannen och tienstafolkett.

Tädhan skola och Biddare vthfara i Stichten, såsom altijdh hafuer warit sedher, huilke när the komma till Landzpresterna medh Bispens breff och bewisningh ther oppå, at the äre i sitt ärende rette och redelighe, skole samme Landzprester lysa för them af Predikestolen,

och förmana folket, at the göre the fattighe vndsätningh hwar efftër sin förmågho.

Theslijkes skal man och så wäl på Landzbygdenne som i Städerna, hwar helge dagh, tå mesta folket är tilhopa, låta en gå medh Hatten, eller, som eliest hafuer warit sedher, medh Tafflonne. Och then hielp som i så måtto förwerfwes på the fattiges wegna, skall lägges vthi en kijsto eller Stock på något besynnerlighit rum i Sacristion eller annorstädz, ther några tilskickadhe frome män hafua nykelen till. Samma hielp skola the sedhan, när beläghit är, medh Kyrkioheerdens rådh låta komma til fattigt folk, antingen thet som ther widh Kyrkiona är någon sådana Siukstufwo, som sagdt är, eller och the som liggia vthi almenneligh Hospital i Städerna.

Vthi hwar Hospital skal wara en Sysloman eller Skaffare, honom skola Borgmestare och Rådh i Städerna medh Bispernes eller Kyrkiopresternes rådh förskaffa och tilsättia, Och skola the ther om beflijta sigh at the mågha then bekomma som godh, räträdigh och troghen är, Ja, och ther til medh Förståndigh. Thenne samma Syslomannen skall medh allt sitt folk, hwilket måttelighit wara moste, hafua sitt tilbörligha oppehälle och löön, och ehuad thet är för folk som thetta wilkor hafuer, så skall thet iu göra Hospitalens gagn och arbethe.

Så skola och Förmyndare hwart åårs eller tweggia åhrs mott sättias til Hospitalerna, godhe, beskedeligha och trogne Borgare, Hwilka ther på achta skola, at the siuka få sijn wedertorft till Maat, Dryck, Klädher etc. Thesse skola och weta huru Syslomannen står Hospitalen före, och hafua medh honom vpseende, at alt må wara som thett böör sigh, och gå lijka till.

Hwart åhr skall och Syslomannen en gång på bestemd tijdh göra sin rekenskap, then samma skal af

några, Hwilka Borgmestarena ther til förordinera, hörder och optåghen warda, på thet man må weta hurru medh Hospitalens vpbörd och vthgift handlat warder.

Syslomännerna skola ingen intagha i Hospitalen, för än the hafua förmyndarena åtsporda och til rådz, effter som the icke heller något annat thet wårdande är, medh bygningh, brukningh etc. skola företagha them oåtsporda.

Och skola först och fremst infödda personer. Item the som hafua haft itt godt rychte och omgengelse i theras välmacht, intagne warda i Hospitalen. Sedhan intagas ock andra, Huilkom som helst omtränger, så många som ther kunne warda vnderhåldne, ty flere skall man ingalunda intagha eller intrengia.

Så skall och ther på achtas, at ingen warder förgefues intagen i Hospitalen, som så starker är, at han eliest kan stå sigh före och tiena sit brödh. Icke heller then som hafuer Slechtingar och wårdnader, som werdskyllige äre til at honom sköta och födha, på thet then deel som tilförenne är i Hospitalen, må thes bätter tilräckia för androm, som rätt almoso hion och fattighe 1 Tim. 5. äro, hwilket S. Paulus rådher.

Theslikes skal och them siukom som äro i Hospitalen tilskickas icke allenast theres wedertorft till födho och klädhe, vthan och hwar någor ibland them synes medh läkedom til en möieligh bekostnat kunna hulpin warda, honom skal Syslomannen medh Förmyndarenars rådh besöria läkiare.

Och wore godt, ther så kunde skee, at vthi Hospitalerna wore besynnerligh rum för the siuka, som krenkte äro medh besmitteligh siukdom, Spetelsko, pockor etc. Och besynnerligha för the andra, som sådana besmitteligha krankheet icke hafua, nemligha blinde, halte, skotne, hugne eller slagne, Item at för bägge

parterna wore åtskilligha badstuffwor, så at the för besmittelse skull, icke badadhe tilhopa.

Icke kan heller någor Hospital, ther många personer inneliggia wäl vmbära Capellan, som the siukas Siälagagn weta och wårda, för them predika, läsa, Messa, them trösta i theres yttersta, och annor sådana tienst oppehålla skal. Therföre skal och en sådana ther till beställdt, och medh kost, löön, wåningh, wedh och werma vnderhållen warda. Then samma kan och skrifua Hospitalens rekenskap, huar nöden så tilsägher.

När någor af the siuka som liggia i Hospitalen döör, och hafuer i sina gömo peningar eller peninga werd, ehwadh thet befinnes wara, antingen arf eller aflingh, tå skal thet altsammans höra Hospitalen till och icke arffwingomen.

Ther någon gammal eller oföör begärer komma vthi någon Hospital, biudandes in medh sigh, huad han hafuer, peningar eller peninga werd, så skal han icke annammat warda, för än hans folk och Slächtingar (hwar någre äre på ferde) warda tilsporde, om the wilia tagha honom medh then deel han ågher til sigh och födhan. Säija the ia ther til, så måga the och tå thet göra. Men hwar the och nekat, så må sådana person vthi Hospitalen warda intaghen. Doch skola hans Slechtingar eller Arfwingar effter hans dödh ingen rätt hafua til at något erffwa eller påtala.

En gångh om wekona skal Kyrkioheerden i Stadhen, ther Hospital eller Siukstufwo är, gå ther in och förhöra huru ther tilstår, och sedhan thes offtare, thes bätter.

Så skall och hwar Hospital hafwa sin Skrå, ther vthi beskrifuit är, Huru the siuka i Hospitalen äro, sigh skicka skola, och hwad för Regel medh them hållas skal.

The siuke skola inthet Testamente gifwa, Ty hwadh deel the ågha, hörer Hospitalen til efter theres dödh.

Om någor ibland the siuka är bullersam, så at han altijdh wil kijffwa och tretta, eller och vndertijden bruka hugg och slagh. Han skal först på någon tijdh vmbära sin kost, och sedhan ther thetta sampt medh förmaningar inthet wil hielpa, skal han warda drifwin af Hospitalen. Thett samma skal och honom skee, om han gifuer Syslomannenom, Matmodren eller Capellanen smålighen ordh.

Måltijdh skal hållas i Hospitalen i rettan tijdh, Och skal Syslomannen spijsa the siuka medh fisk, kött eller huad annat på ferde är, thet besta Hospitalens empne kan tilsäija, och ingalunda wara för nogha medh them.

Hoo som helst ibland them som Hospitalen tilhöra, går vth i byn, eller hwart han hafuer ärende, then tijdh måltijdh står, och så mister sin måltijdh, han hafue sielfuer skadhan.

Så skola the siuka icke glömma bedhas maat i Gudz Nampn, läsandes, Fader wår etc. när the skola få sigh maat. Icke heller försuma lofwa Gudh, när the hafwa ätit, och bidia godt för them som ther til hafua holpit, the fara wäl aff.

Är och så Christelighit, at the fattighe en gång om daghen åt minsto, på en bestämdan tijdh alle bidia för almenneligh landzfridh, för Rijkzens och Öffuerhetennes wälferd, och ther medh för allom them, som Hospitalen hielpa och fordra.

Så skal och vthi Hospitalen wara Badstufva, at the siuka måge en gångh om wekona gå ther til, så många som wilia.

Äro och några ibland the Fattige, som så starke äro, att the kunna göra Hospitalen något till gagns, skola the ther till icke wara nödighe eller för godhe.

Så är thet och rätt och Christelighit, at the som ibland the siuka äro rörlighare och starkare, sköta them som swagare äro. Therföre skola the och thett flite-

ligha och troligha göra, och ther till aff Capellanen och Kyrkioheerdan vndertijdhen warda förmante.

The skola och trösta hwar annan vthi theres werk och wedermödho, och synnerligha i thett ytersta. Och när någor döör, effter empnen och tilbörligheet redha honom til iordena.

Vthi Hospitalerna skola inga Bröllop göras, doch är ther någor inne så stark, at han betröster gifua sigh i Echtenskap, thet må han wäl göra, sedhan han hafuer gifuit sigh vth aff Hospitalen, Och födhe sigh och Hustruna sielff.

Innehåll.

I. Den Svenska Kyrkoordningen 1571.

II. Nova Ordinantia Ecclesiastica 1575.

---

[1]) *Härmed rättas det tryckfel, hvilket förekommer i denna kyrkoordnings register och tillhör den år 1571 tryckta upplagan, samt uppstått genom omkastning af orden* besökning *och* begrafning.

---

[1]) *Som den följda handskriften saknar register, hafva de särskilda kapitlens öfverskrifter här af utgifvaren såsom register blifvit sammanförda.*

Tillägg.

Sid. 190, rad. 2 nedifrån: *Mellan orden* med tröst och hugsualelse *och* vthi hunshåld *hafva handskrifterna B och C orden* med lycke och framgångh, vthi Rike och Regementhe.

Sid. 205, sista raden: Orden och Sacramenten; *öfriga handskrifter:* Ordet och Sacramenten.

Rättelser.

Sid.	88, rad. 5 uppifr.	står:	låter	läs:	läter
»	113, öfverskriften å sidan	»	åtskildtnat	»	åtskildnat
»	190, rad. 7 nedifr.	»	(pietas)	»	*(pietas)*
»	199, » 9 uppifr.	»	*ejusque abbreviatoris*	»	*eiusque abbreuiatoris*
»	283, not 1,	»	Adversarium	»	Aduersarium
»	364, öfverskriften å sidan	»	coh	»	och

Pris: 5 R:dr Rmt.

